IOANNIS ALBERTI FABRICII

BIBLIOGRAPHIAE ANTIQVARIAE

VOLVMEN SECVNDVM.

CAPVT XIII.

Scriptores de Sacerdotibus, Ordinibusque ſacris, Monachis, et Beneficiis Eccleſiaſticis.

Diſtinctio inter Clericos et Laicos. 1. *Sacerdotes iidem et Reges, et de Pontificatu maximo Chriſtianorum Imperatorum.* 2. *Epiſcopatus Principum circa externa Eccleſiae, et Pontificum arrogatum ius in Principes.* 3. *De Sacerdotibus Veterum Hebraeorum.* 4. 5. *De Sacerdotibus Aegyptiorum, Graecorum, aliarumque gentium.* 6. *Sacerdotes feminae.* 7. *De Sacerdotibus Romanorum.* 8. 9. *De ſacris Ordinibus Eccleſiae Chriſtianae naſcenti propriis.* 10. 11. *De ordinibus communibus cum ſuccedenti aetate.* 12. 13. 14. *De ordinibus ſacris deinceps demum ſuperinductis.* 15. 16. 17. 18. 19. 20. *De vocatione Miniſtrorum Eccleſiae.* 21. *Ordinatione ſiue Conſecratione.* 22. *De beneficiis Eccleſiaſticis et Parochiis.* 23. *De Monachis eorumque Ordinibus et inſtitutis.* 24. 25.

I.

De diſtinctione Sacerdotalis et Leuitici ordinis a Laicis ſiue *βιωτικοῖς* et *ἰδιώταις* [1] apud Hebraeos agit Fortunatus Scacchus III. Myrothec. cap. 1 ſeq. De proſelytis vtriusque generis, iuſtitiae et domicilii vide *Buxtorfii* Lexicon Talmudicum pag. 407 ſqq. *Ioan. Gottl. Carpzouii* annotationes ad Goodwinum p. 31 ſqq. et praeter ſcriptores ab eodem in libro laudato pag. 51. et ſequenti excitatos *Henr. Benzelium* Syntagm. diſſertat. academic. Tom. 2. p. 137 ſqq. *Andr. Georg. Waehneri* diſſert. de proſelytis, Gottingae 1743. *Ioan. Andr. Mich. Nagelii* diſſert. de proſelytis tractis. Altd. 1751. Eandem inter ſacerdotes et Laicos diſtinctionem ab Hebraeis accepere Chriſtiani, itaque iam Apoſtolorum aetate Clemens Romanus Epiſtola ad Corinthios Laicorum meminit c. 40. *τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσί. Καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ Λευίταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκεινται, ὁ δὲ λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασι δέδεται,* qui locus addendus iis quos ex Ignatio, Clemente, Iuſtino, Irenaeo, Tertulli-

[1] *Ἰδιῶται* Actor. IV, 13. et 1 Cor. XIV, 16. 23. 24. in B. Lutheri verſione redduntur Layen.

tulliano, Hieronymo aliisque profert Christianus Gottlieb Kochius in ephemeridibus Patrum A. 1708. p. 23. Suicerus in λαϊκὸς, κληρικὸς et κοινολαΐτης, et Petrus de Marca diss. de discrimine Clericorum et Laicorum ex iure diuino, ad calcem Operis de Concordia Sacerdotii et Imperii. Iustum vero Henningum Boehmerum illam distinctionem iuris esse diuini negantem (diss. 6. et 9. sq. ad Epistolam Plinii de Christianis et loca quaedam Tertulliani) refellunt auctores Memoriarum Treuoltinarum A. 1712. pag. 1800. Omittimus quod constat apud Aegyptios Sacerdotibus solis fas fuisse sacra facere, vt apud Persas Magis, apud Gallos Druidibus, Bonziis hodie apud Indos. Quanquam vero laxa et Mystica significatione omnes Christiani sunt sacerdotes; confer Casauboniana pag. 112. et interpretes ad Exod XIX, 6 Es. LXI, 6. 1 Petr. II, 5. Apocal. I, 6. et V, 10. non tamen inde sequitur nullum esse discrimen inter illos quos Spiritus S. peculiariter vocauit ad pascendam Ecclesiam Dei, Actor. XX. 28. et quos non vocauit, quibusque hunc honorem arrogare sibi non licet, Hebr. V, 4. Quamuis etiam Clericorum dignitatem super Laicos nimium extollere non dubitarunt multi in Ecclesia Romana: vide D. Christiani Thomasii obseruationes ad Lancellotum Tom. 1. pag. 25. et Petri Friderici Arpii Laicum veritatis vindicem pag. 7. seq. Laicorum tamen appellationi per se nihil ignominiae adhaerere, vti nec Clericorum nomini arrogantiae quicquam inesse ostendit Stephanus Andreas Mizlerus diss. de Clericis et Laicis, Witteb. 1697. § 38. Laici in Ecclesia alii fideles erant siue per baptismum iam initiati, alii Catechumeni. Adde Thom. Milles ad Cyrillum Hierosol. pag. 17. Iosephum Binghamum Origin. ecclesiastic. lib. 1. cap. 3. 4 5. et Ioan. Laur. Moshemii dissert. de distinctione inter clericos et laicos, Helmst. 1725. editam. *Λαϊκὸς ἱερεὺς* recentioribus saeculis dictus, qui non est Monachus: vti Hieromonachus, Monachus qui idem est Presbyter. Vicissim Monachus *ἀνιερὸς*, qui non est sacerdos, nec sacra faciendi siue Missam celebrandi habet potestatem. Ad locum Tertulliani exhortat. de castitate c. 7. *Sacerdos es tibi solus, et vbi tres, Ecclesia est, licet laici:* celebris est *Hugonis Grotii* dissertatio de Coenae administratione, vbi Pastores non sunt, et *Dionysii Petauii* de communione sine symbolis Grotio opposita, et de potestate consecrandi et sacrificandi sacerdotibus a Deo concessa deque communione vsurpanda, *Ioan. Cloppenburgii* censura dissertationis semper communicandum per symbola, et *Henr. Dodwelli* dissertatio de iure Laicorum sacerdotali, excusa Londini 1685, 8. Hisce iungatur *Nicolai Rigaltii*, cum Grotio facientis, libellus raro obuius, ad illum Tertulliani locum, de quo confer Richardi Simonii lib. 1. Epistol. select. 3. p. 11. licebit etiam conferre *Ioan. Harduini* Opera selecta pag. 297. sqq. 300. sqq. *Dupinium* Tom. 17. pag. 214. sqq. *Gabriel. Albaspinacum* libro secundo operis Gallice

Gallice editi *de l'ancienne police de l'Eglise sur l'administration de l'Eucharistie*; de quo Dupinius T. 17. p. 143, 144. Trium statuum in Ecclesia distinctionem, *Ecclesiastici*, *Politici et Oeconomici* reiecit Dippelius, vide Relationes innoxias A. 1701. p. 275. Tuentur vero Val. Ern. Loescherus in iisdem Relationibus innoxiis A. 1704. pag. 629 sqq. et Gottl. Wernsdorfius in dissertatione de iure magistratus ciuilis circa vocationem ministrorum Ecclesiae. Witteb. 1717.

II. Sacerdotes apud Iudaeos, eosdem etiam Reges [a] a Mose vsque, eiusque filio Arua semper fuisse affirmat Trogi Epitomator Iustinus XXXVI, 2. quod facile refellitur a Ioan. Iacobo Schudt in Historia Iudaica pag. 181 sq. Et probe notauit Philo libro de humanitate sub initium Vol. 2. p. 384. edit. Mangeianae Mosen noluisse vel sibi ipsi arrogare sacerdotium cum imperio, vel transmittere in liberos, *ὅτι ἀμήχανον τοὺς αὐτοὺς δύνασθαι ἄμφω ἐπιτροπεύειν, ἱερωσύνης τε καὶ βασιλείας.* Quemadmodum B. Glassius in Christologia Dauidica p. 149. confutat quae Eniedinus ad Psalmum CX. scripsit, vt probaret Dauidem Regem simul quoque fuisse Sacerdotem, quod persuasum quoque Petro Cunaeo p. 97. Epist. ad Grotium. De Dauidis eiusque filiorum pontificatu consuli quoque possunt Saubertus de personis sacris Hebraeorum. Meyerus ad Seder Olam pag. 529 et 727. atque Serpilius Part. IX. Personal. p. 268. Quin tamen Imperium et Pontificatus iuncta quandoque et ante legem, Grotius in Hebr. V, 6. et apud Hebraeos fuerint, atque ממלכת כהנים, regnum sacerdotum, Exod. XIX, 6. temporibus Maccabaeorum obtinuerit,

 du-

[a] Nomen כהן quod rectorem et praepositum significat, Optimatibus et Sacerdotibus est commune, de quo vide sis Grotium de potestate summarum potestatum circa sacra cap 9. et ad Exod. III, 2. 2 Sam. VIII, 18. et Ioan. Cameronis Opera p. 222. Ceterum Nazianzenus qui Orat. VI. p. 137. Mosen non modo sacerdotem sed etiam *ἱερέα ἱερέων sacerdotem sacerdotum* fuisse contendit, perinde vt *ἄρχοντα ἀρχόντων principum principem*, parum proprie est loquutus. Quemadmodum itidem proprie acceptum veritati non congruit, quod Philoni lib. 3. de vita Mosis et Nazianzeno Orat. VI. p. 137. atque Augustino Q. 68. in Exodum et 23. in Leuit. Moses dicitur Rex et Pontifex. Recentiores, a quibus Mosis Pontificatus vel assertus vel impugnatus fuit, vide magno numero allegatos in Crenii Thesaur. Philolog. Vol. 2. p. 75. Petri Zornii Opusc. sacr. T. 2. p. 232. et Serpilii Personal. Mosis p. 32. sqq. Inprimis Barthold. Nihusium refutauit oratione inaugurali Ioan. Frischmuthus Ienae 1649. et 1673, 4. excusa. Samuelem vero non fuisse sacerdotem aut Pontificem ostendit Ioan. Chr. Ortlob in diss. de Samuele iudice et propheta, non pontifice aut sacerdote, Lips. 1714, 4. euulgata, et recusa Tom. 1. thesauri noui Theologicophilologici p 587 sqq. Adde Saubertum de personis sacris Hebraeorum, p. 675. et Serpilium in Personal. pag. 40. Et plerumque verum esse comperitur quod ait Synesius Epistola 57. *πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνῃ συνάπτειν, τὸ κλώθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα.* A vocabulo כהן Olaus Rudbeckius filius deriuat Gothicum *Kung*, Danicum *Kong*, Anglorum *King*, Germanorum *Koenig*, Chinensium *Chuun*, Tartarorum *Chan*, Persarum *Gan*. Vide eius specimen vsus linguae Gothicae p. 13.

dubitari nequit. Confer Ioan. Seldenum lib. 1. de fucceffione in Pontificatum c. 13. p. 180 fq. qui de poteftate forenfi Pontificis maximi agit etiam libro 2. de Synedriis c. 10. et per totum illud opus paffim. Grotium ad 1 Macc. X, 38. XIII, 42. XIV, 41 fqq. Eduardum Bernhardum ad Iofephum T. 1. pag. 168. edit. Amftelod. et Nicol. Comnenum p. 233. praenot. myftagogiearum. Et de Ioanne quidem Maccabaeo diferte Iofephus lib. 1. de bello Iudaico cap. 3. p. 712. *τρία γοῦν τὰ κρατιστεύοντα μόνος εἶχε, τήν τε ἀρχὴν τοῦ ἔθνους καὶ ἀρχιερωσύνην καὶ προφητείαν*. De Ariftobulo autem et Hyrcano fratribus, quos vicit Pompeius, Dio lib. 36. p. 121. edit. Reimar. *καὶ ἐτύγχανον ὑπὲρ τῆς τοῦ σφετέρου Θεοῦ ἱερωσύνης (οὕτω γὰρ τὴν βασιλείαν σφῶν ὠνόμαζον) αὐτοί τε διαφερόμενοι, καὶ τὰς πόλεις στασιάζοντες*. Sed et apud Gentes conftat paffim Reges eosdem fimul functos facerdotio, Sacerdotesque eosdem fimul fuiffe Reges. Confer Homerum Iliad. III, 292. et VII, 315. Synefium epiftola 57. p. 198. Dionyf. Petauuium in notis p. 36. vbi figillatim de Aegyptiis, de quibus Plato in Politico p. 183. edit. Lugd et Marshamus pag. 538. Canonis Chronici. De Sicyoniis Syncellus p. 97. De Gothorum Comofico, Rege et Pontifice, Iornandes cap. 11. Chinenfium Imperator idem Pontifex maximus: *Memoriae Treuoltinae* A. 1730. p. 233. ex Tomo 19 des Lettres edifiantes ep. 57. p. 198. Abyffinis ab aliquot faeculis fuere reges iidem fummi facerdotes, Presbyteri Ioannes; *Journal des Savans* A. 1727. p. 416. Et Iaponenfium olim Imperatores facri fiue Pontifices, et Reges haereditarii ab A. 660. ante Chriftum natum, donec faecularis Princeps a facrorum praefide disiunctus eft A. 1195. Vide Kaempferi Iaponiam Tom. 1. libro 2. p. 129 fq. et appendicem ad Tom. 2. pag. 63 fq. Journal litteraire Tom. 16. pag. 167. et Bibliotheque Angloife Tom. 15. pag. 48. 49. 75 et 76. Confule etiam Grotium de iure fummar. poteftatum circa facra c. 9. Cafaubonum ad Strabonis lib. 14. p. 233. edition. Morellianae et ad Suetonii Auguft. cap. 31. Ezech. Spanhemium de vfu numifmatum Tom. 2. p. 416 fq. vbi etiam de Afiarchis et aliis praefidibus et ftrategis, qui fimul *ἀρχιερεῖς*, de quibus etiam Harduinus in nummis vrbium illuftratis pag. 423 fq. Ioan. Georg. Keyslerum in antiquitatibus filectis feptentrionalibus et Celtices p. 24. vbi obferuat, tam magnam Druidum fuiffe auctoritatem, vt Reges tantum effent velut miniftri exequendis eorum decretis, vt eft apud Dionem Chryfoftomum differtat. 49. (Etiam apud Slauos rex modicae fuit aeftimationis in comparatione Flaminis, tefte Helmoldo II, 12) Nicolaum Petitpied tractatu Gallice edito de iuribus et praerogatiuis Ecclefiafticorum in adminiftratione Iuftitiae faecularis, Parif. 1705, 4. (de quo libro Ephemerides Parifienfes litterariae illius Anni p. 1093 fq.) et Ludouicum Borghefium in Hiftoria Critica Melchifedechi Regis et Sacerdotis cap. 10. Bellar-

Bellarminum lib. 5. de Pontifice Romano cap. 9. ſed et B. Gerhardum noſtrum Loco Theolog. de Miniſterio Verbi, § 318. Praecipue apud Romanos hoc ſemper obſeruatum fuiſſe videtur, vt iidem ſacris praeeſſent et auſpiciis auguriisque, apud quos ſumma erat in republica auctoritas: vide Ciceronem orat. pro domo ſua ad Pontifices, cap. 1. hinc deinceps Imperatores quoque Romani iidem Pontifices maximi; nam vt Dio LIII. p. 712. *ex eo, quod omnibus ſacerdotiis inaugurati ſunt, ἐκ τοῦ ἐν πάσαις ταῖς ἱερωσύναις ἱερῶσθαι, Imperatores, et quod alios in pleraque illa collegia adſciſcunt, ſemperque vnus eorum vbi duo vel tres ſimul imperant maximum Pontificatum gerit, hinc fit, vt omnium ſacrorum et religionum Domini fiant.* Hoc dignitatis nomen per longum tempus etiam Chriſtiani Caeſares gerere non recuſarunt. Quam in rem confer Io. Andreae Boſii diſſertationes de Pontificatu maximo Imperatorum Chriſtianorum Ien. 1656, 4. quae recuſae ſunt Tom. 5. Antiquitatt. Romanarum a Graeuio collectarum. In his contra Ioannem Pacidium ſiue qui ſub hoc nomine latebat Iacobum Gothofredum (qui in Epiſtola ad Riuetum de interdicta Chriſtianorum cum gentilibus communione deque pontificatu maximo num Chriſtiani Imperatores eum aliquando geſſerint, negauerat hoc ab illis factum eſſe, vti negant etiam Antonius Pagi ad A. C. 312. § 17. ſqq. et Tillemontius T. 4. Hiſt. Imperat. pag. 580 ſq.) copioſe oſtendit, et argumentis non inficiandis demonſtrat titulum Pontificis maximi vtique geſſiſſe Imperatores etiam Chriſtianos, quanquam ſacra ethnica abominarentur, falſumque eſſe quod nonnulli tradunt, in Epiſcopi Romani gratiam hoc ſe nomine abſtinuiſſe Gratianum. Vide ſis etiam quae de Pontificatu maximo Imperatorum diſſerit Ezech. Spanhemius in praeclaro opere de vſu numiſmatum T. 2. p. 413 ſqq. et Antonius van Dale diſſ. 2. ad Antiquitates ex marmoribus illuſtrandas, qui tamen Iuſtinum Imperat. male Pontificatum maximum geſſiſſe colligit e veteri inſcriptione, in quo PONT. MAX. exponendum *Ponticus Maximus.* Vide Chriſti. Sigism. Liebii Gotham numariam, p. 263. Duos Pontifices maximos Imperatores eodem tempore videntur ſuadere numi Commodi ſuperſtite M. Aurelio cuſi, vide tamen quae notauit praeclarus Tillemontius Tom. 3. Hiſt. Imperatorum nota XI. ad vitam Septimi Seueri. De liberis Auguſtorum cooptatis in Sacerdotum collegia, Pontificum, Augurum, conferatur Ezech. Spanhemius Tom. 2. de vſu numiſmatum pag. 365. et 422. etiam ſupra numerum, idem p. 368. *Σεβαστοφάντης, Auguſto ſacerdos*, occurrit apud Reineſium pag. 375. ſyntagm. Inſcriptionum. *Theophanes*, Archiepiſcopus Plescouienſis, diſquiſitionem, quibus de cauſſis et quo ſenſu Imperatores Romani tam Ethnici quam Chriſtiani appellati fuerint Pontifices ſiue Archierei gentilis religionis? et num Chriſtianae religionis ſummi Imperantes dici poſſint Epiſcopi et Archierei, et

quo ſenſu, edidit Petropoli 1721, 4. *Ioannis de Polemar*, Archidiaconi Barcinonenſis, oratio A. 1433. in concilio Baſileenſi habita pro ciuili dominio clericorum aduerſus Petrum Rayne, Anglum, exſtat cum Actis illius Concilii T. 8. Harduini p. 1909 ſqq.

III. De eo quod Conſtantinus M. apud Euſebium in eius vita lib. 1. c. 44. et lib. 4. cap. 24. affirmauit ſe in externis [3] rebus Eccleſiae Epiſcopum eſſe, conſulenda praeter Ioan. Morini Eccleſiam per Conſtantinum M. liberatam, ſcripta contraria Nicolai Vedelii, poſt Vtenbogardum iura Principum aſſerentis, et Iacobi Reuii de Epiſcopatu Conſtantini M. Amſtel. 1642, 12. Iac. Triglandi diſſertatio de Epiſcopatu contra Vedelium, Amſtelod. 1642, 4. Guilielmi Apollonii liber de iure maieſtatis circa ſacra, Medioburgi Zelandor. 1642, 8. Anonymi Grallae, ſiue vere puerilis cothurnus ſapientiae, quo ſe iactat Guilielmus Apollonius, etc. Franequerae 1646, 8. Qui liber cum aliis eiusdem argumenti inſertus eſt collectioni, ſub hoc indice editae: *Tractatus varii pro iure maieſtatis circa ſacra, contra Guilielmum Apollonium et Iodocum Larenum, aliosque eiusdem iuris oppugnatores.* Eleutheropoli 1675, 8. Addatur B. Gerhardus loco Theol. de Magiſtratu § 177. Quo ſenſu Leo I. Papa Imperatori et Regibus etiam ſacerdotalem palmam tribuat, disquirit Paſchaſius Quesnellius in notis ad Leonem M. pag. 190 ſq. edit. in 4. Praetereo quod Graeci

[3] Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν τῶν εἴσω τῆς Ἐκκλησίας, ἐγὼ δὲ τῶν ἐκτὸς ὑπὸ θεοῦ καθεστάμενος Ἐπίσκοπος ἂν εἴην. Allatius pag. 230. ſqq. de Conſenſu vtriusque Eccleſiae verba τῶν ἐκτὸς intelligit de rebus Ciuilibus, Petrus de Marca II, 10. de Concordia ſacerdotii et Imperii p. 91. de Gentilibus adhuc extra Eccleſiam conſtitutis. Vtrique contra Conſtantini mentem et Euſebii, qui eodem loco capitibus praecedentibus et proxime ſequentibus leges ac conſtitutiones Imperatoris Eccleſiaſticas diſerte memorat, qualibus referti etiam omnes Annales, plena omnia monumenta. Hinc Socrates praefat. lib. V. Hiſtor. eccleſ. ait, ex quo Imperatores coeperint eſſe Chriſtiani τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα ἤρτητο ἐξ αὐτῶν, *ex illis pependerunt res eccleſiae*, et concilia maxima, αἱ μέγισται σύνοδοι ipſorum nutu conuocata τῇ αὐτῶν γνώμῃ γεγόνασί τε καὶ γίνονται. Quare in concilio Moguntino A. C. 813. Imperatores dicti *Rectores Eccleſiae, Rectores verae religionis.* Confer Lancelloti Andreae torturam Torti, p. 363. Ioan. Rainolduin in colloquio cum Hardto, ſub extremo. Ioan. Dallaeum contra Adamum et Cottibium parte 2. p. 79. Nec tantum Graecorum Imperatorum de rebus eccleſiaſticis exſtant leges a Photio et aliis monocanonum ſcriptoribus annotatae, quas illis vitio vertit Nicol. Comnenus p. 236. praenot. myſtagogic. ſed alii etiam Imperatores, Reges etiam Chriſtianiſmi et principes quamplurima ſimilia conſtituerunt teſte toto orbe terrarum. Confer Ioan. Georg. Reinhardi meditationes de iure Principum Germaniae, cum primis Saxoniae, circa ſacra ante tempora Reformationis exercita. Halae Saxon. 1717, 4. William Prynn's hiſtorical and chronological Vindication of the Kings ſupreme Eccleſiaſtical Iurisdiction. Londini 1665. Voll. 2. 8. et Henrici Stebbingii Eſſay concerning civil Government conſidered as it ſtands related to Religion, wherein the Magiſtrates right to ſupport and encourage true Religion by human Laws is aſſerted. Londini 1724. 8.

Graeci Imperatores in multis Ecclesiasticam sibi arrogarunt potestatem, de quo vide sis notas ad Ioannem Curopalatam, sub init. et quod Rex Francorum Ioanni Gersoni dicitur *Rex Sacerdotalis* seu *Pontificalis*, quod sacerdotum instar sacro inunctus sit oleo, vnde longo post se interuallo ceteros Christiani Orbis Reges omnes relinquere scribit, Gallus ipse, Ioannes Filesacius lib. 2. electorum pag. 254. Et quod Carolus V. Imperator Pontificis maximi Romani dignitatem ambiit. Vide Baelii Lexicon Tom. 1. p. 897. nota Y et Maximiliani I. feruntur litterae ad Lichtensteinium, quibus in locum Iulii II. Papae Pontifex Max. creari serio desiderauit,[4] aliaeque ad filiam suam[5] Margaritam Austriacam, datae 18 Sept. 1511. quibus optat fieri Coadiutor Pontificis adhuc superstitis. Confer W. Christ. Kriegsmanni dissert. de attrito per Papas imperio et Pontificatu per Caesares capessendo, et Sam. Stryckii dissert. quod quilibet Princeps in territorio suo sit Papa. Rariora exempla sunt quod Vladislaus Poloniae Rex, Doctoris simul et Pastoris munere functus, Iacobus Nisibensis Episcopus idemque strategus ac πολιοῦχος, Georgius Princeps Anhaltinus idem ordinatus Pastor et editis quoque homiliis sacris clarus. Quae vero Magistratus politici etiam circa sacra, circa vocationem, depositionem et punitionem Clericorum, (vti Salomon Rex exauctorauit Abiatharem Pontificem maximum 1 Reg. II, 26. Antiochus Epiphanes Iasonem 2 Maccab. IV, 33.) atque adeo in Ecclesiasticis vniuerse quod externa et adiaphora spectat, sit autoritas, ex sententia veterum Christianorum disputauit Marcus Antonius de Dominis VI, 5 seq. de Rep. Eccles. et Grotius in libro de iure summarum potestatum circa sacra. Cui in Germania Francof. 1690, 4. recuso subiectus est Dauidis Blondelli libellus de iure plebis in regimine Ecclesiastico, et alterius nescio cuius opusculum de officio Magistratus Christiani. Videndus etiam Gilbertus Burnetus in Historia iuris Principum circa beneficia Ecclesiastica, Anglice edita Lond. 1682, 8. Fridericus Spanhemius Tom. 2. Opp. p. 1240 sq. Et quae de Imperatorum Rom. Monarchia atque circa res Ecclesiasticas iuribus collegit χαλκέντερος Goldastus, opponenda tantisper Eugenii Lombardi Regali Pontificis Sacerdotio A. 1684, 4. Ioan. Thomae Rocaberti[6] Bibliothecae maximae Pontificiae, 21 tomis in fol. editae Rom. 1699. et Bernhardi Pozzoli Rationali Romani Pontificis, Romae 1717, fol. 2 Voll. edito,

 donec

[4] Confer Reichshandlungen, p. 96. Epistola eiusd. Imperatoris ad Iac. Fuggerum legitur in Goldasti Reichshändeln T. 1. p. 428.

[5] Io. Masson Hist. Critique de la Rep. des lettres T. 4. pag. 327 sq. Val. Ern. Loescheri Reformations Acta T. 1. p. 96. et Ern. Sal. Cypriani dissertatio de Maximiliano I. Pontificatum affectante, Cob. 1710. rec. Ien. 1716.

[6] Vide Acta Eruditor. A. 1708. p. 385.

donec alius vir eruditus iura Principum collectione ampliore selectorum in hoc genere scriptorum asseruerit. In quibus locus etiam debetur Archi-Episcopo Paris. Petro de Marca in praeclaro opere de concordia Sacerdotii et Imperii edito Paris. 1663. et cum Obseruationibus Ecclesiasticis D. Iusti Henningi Boehmeri ICti Hallensis Lips. 1708, fol. licet is praecipue de iuribus Regum Galliae circa sacra sit sollicitus, quemadmodum et Carolus Molinaeus in Monarchia Francorum p. 101 sq. et Matthaeus Larroquanus libro postumo Gallice edito de Regaliae iure, Roterodam. 1685, 12. De Pontificis Romani arrogata auctoritate et potestate in Principes [7] eiusque origine videndi Samuel Pufendorfius introductione in Historiam Tom. 1. cap. vlt. et in libro de habitu religionis ad vitam ciuilem: Franciscus Hottomannus in libro cui titulus Brutum fulmen Papae Sixti V. aduersus Henricum Nauarrae Regem, p. 87 sq. 94 seq. 96 seq. etc. Daniel Chamierus Tom. 2. Panstratiae lib. 15. et lib. 16. c. 20 sq. Theodosius Gibellinus siue qui sub illo nomine latet Matthaeus Goebelius, Consul Budissinus, in libro Germanice edito cui titulus: Caesareopapia Romana, Guil. Barclaius de Potestate Papae in Principes Christianos, Franeker. 1649, 4. Marcus Antonius de Dominis de Rep. Eccles. lib. 6. cap. 8. et 3. et 10. et 11. Elias du Pin diss. 7. de disciplina Eccles. Natalis Alex. in Historia Eccles. tum alibi passim, tum Tom. 8. edit. in fol. pag. 443. vbi contra Francisci d'Enghien Auctoritatem sedis Apostolicae in Reges disputat. Ioan. Christoph. Becmannus notitia dignitatum illustr. p. 15 sq. Christianus Dreierus diss. 15. et 16. controuers. cum Pontificiis, Hermannus Conringius et Io. Hoornbeckius in examine bullae Innocentii X. contra pacem Osnabrugensem, et Ioan. Petrus Ludouicus ICtus Hallensis in tractatu sine nomine edito [8] qui inscribitur: Päpstlicher Unfug wider die Krone Preussen, welchen Clemens der XI. in einem den 16 April A. 1701 ausgestreueten irrigen Breui zur Verkleinerung aller gekrönten Häupter begangen. Coloniae Brandenburgicae 1703, 4. Videndus etiam liber editus Leodii 1645. forma minore, cui titulus *Ius Belgarum circa Bullarum Pontificiarum receptionem*, de quo Rich. Simon Tom. 1. Bibl. selectae p. 290 sq.

IV. De Sacerdotibus et sacro ordine apud Hebraeos diligenter prae ceteris agit ex Iudaeis R. Abrah. Rophe in Schilte Gibborim c. 38. p. 33. et Maimonides in Iad Chasakah lib. 8. tr. 2. c. 5. et tr. 3. c. 6. Ex Christianis vero

[7] Apud Meroenses veterem Aethiopum populum summa potestas teste Strabone XVII. pag. 822. fuit penes Sacerdotes, tantaque auctoritas vt nonnunquam misso nuncio mortem Regi imperarent, et ei alium sufficerent. Postmodo Rex quidam consuetudinem hanc aboleuit etc.

[8] Hic auctior etiam Latine lucem vidit, sub titulo: *Naeniae Pontificis* e a.

vero *Io. Lightfootus* Tom. 1. operum, in libro de ministerio templi: *Io. Saubertus* in commentario de Sacerdotibus et sacris Hebraeorum personis, inserto eiusdem Operibus postumis, et subiuncto eiusdem libro de sacrificiis veterum, Lugd. Batav. 1699, 8. cura Thomae Crenii edito. *Ioan. Lundius* in opere Germanice edito de rebus sacris Iudaeorum: *Ioan Andreas Quenstadius* antiquitatt. biblicar. cap. 1. *Ionas Krumbholtz*, Pastor Nosocomii Dresdensis, in sacerdotio Hebraico, Dresdae 1707, 8. *Ioan. Seldenus* de successione in pontificatum Hebraeorum, Operum Vol. 2. pag. 74 sqq. *Bernh. Lamius* de Templo lib. 7. c. 5. p. 1220 sqq. *Melchior Leydeckerus* de republica Hebraeorum lib. 10. cap. 3. p. 587 sqq. *Ioan. Braunius* select. Sacr. lib. 3. p. 306 sqq. et singularibus dissertationibus *Gustav. Peringerus*. Vpsal. 1691, 8. *Petrus Pihlmannus*. Aboae 1703, 4. De *vitiis* sacerdotum consulantur praeter iam laudatum Abrahamum Rophe, loco citato, *Scheuchzerus* in Physica sacra ad Leuit. XXI. p. 496. *David Richter* in dissertatione de physiognomia sacerdotis. Ienae 1715, 4. *Ioan. Rud. Kieslingii* liber de legibus Mosaicis circa sacerdotes vitio corporis laborantes in ecclesia Christiana emendatis. Lipsiae 1755, 8. *Abel Adam. Hottingerus* de sacerdotum Aaroniticorum integritate. Francof. 1735, 8. Ante legem Mosaicam Sacerdotes passim fuere patres familias et filii primogeniti, post Legem hoc ad posteros Aaronis et tribum Leuiticam restrictum fuit, quemadmodum etiam apud gentes quasdam Sacerdotium haereditarium fuisse obseruat H. Dodwellus de iure Laicorum circa sacra pag. 219 sq. Ezechiel Spanhemius p. 567 sq. ad Callimachum, et Rigaltius p. 9. ad haec Onosandri c. 1. ὃν κατὰ γένη κρίνονται ὥσπερ τοὺς ἱερέας, quibus adde quod Ἀρχιερέως dignitas apud Aegyptios haereditaria erat, vt docet Herodotus lib. 2. cap. 37. et apud Rhodios sacerdotium teste Diodoro Siculo V. p. 227. d. Fuit et apud Hebraeos Princeps reliquorum *summus Sacerdos*, qui in Pentateucho fere simpliciter Sacerdos dicitur, de quo *Abraham Rophe* in Schilte Gibborim, c. 39. *Io. Braunius* selector. sacror. lib. 3. pag. 311. *Ioan. Leusdenius* in Philologo Hebraeo mixto, p. 176 sqq. *Ioan. Gottlob Carpzouius* ad Goodwini Mosen et Aaronem pag. 64 sqq. *Ern. Christ. Boldichius* in dissertat. de Pontifice Maximo Hebraeorum, Ienae. *Ioan. Buxtorfius* in dissertat. de eodem argumento, Basil. 1685, 4. *Theodor. Dassouius* in dissert. quae inscribitur Dissidium Pontificis R. et Hebraei. Kilon. 1703. *Adolphus Lebrecht Dietericus* in dissert. de sanctitate summi Iudaeorum Pontificis. Lipsiae 1743. Pontifices maximos sub Imperatoribus Romanis fuisse annuos (non διὰ βίου) existimat Harduinus de numis vrbium pag. 481. Sacerdotium Aaronis cum sacerdotio Christi confert Hermannus Witsius Tom. 1. Misc. sacr. lib. 2. diss. 2. pag. 452 sqq. Cur Deus O. M. qui Leuitis olim veniam aetatis et missionem velut indulsit, nihil tale sacerdotibus

aut Pontificibus summis concessisse legatur, disquirit S. V. Ioan. Gottl. Carpzouius in epistola votiua ad Erdmannum Neumeisterum, quum is memoriam exacti in ministerio ecclesiastico dimidii saeculi celebraret Lubec. 1747. Pontifex M. si quid delinqueret, in parui momenti caussis suberat foro triumuirali viginti trium virorum, in maioribus Synedrio M. Vide Seldenum III, 8. de Synedrio, et Natalem Alexandr. saeculo 4. p. 609. edit. in folio. Post Pontificem Maximum apud Hebraeos erant reliqui *Sacerdotes*, tum *Leuitae* stricte dicti, quos tres ordines inuicem distinguit Clemens 1 Epist. ad Corinthios §40. atque non absurdum videtur viris doctis,[9] ansam eos dedisse distinguendis in Christiana Ecclesia ordinibus Episcoporum, Presbyterorum et Diaconorum. Sacerdotes in octo classes a Mose, in viginti quatuor a Rege Dauide. 1 Chron. XXIV, 1. Nehem. XI, 10. XII, 1. 2. fuerunt distributi. Vide Iacobi Capelli Opera postuma p. 654. Apud Iudaeos hinc *Nethinaei*, de quibus consuli possunt *Melchior Leydeckerus* de republica Hebraeorum lib. 10. c. 5. p. 545 sq. *I. G. Carpzouius* ad Goodwinum pag. 110 sq. et dissertationes *Ioan. Milneri*, Cantabrigiae 1690, 4. *Dan. Pfeffingeri*, Argentor. 1702. *Andr. Murray*, Hamb. 1718, 8. *Ioan. Ioach. Schroederi*, Marpurgi 1719. *Ioan. Dav. Baieri*, Altorfii 1745. *Georgii Andr. Willii*. ibid. 1757. *Scribae* item, quos a legis peritis non differre contra Ioan. Cameronem probat Ioan. Vorstius lib. 1. de Hebraismis N. T. pag. 48. Quanquam aliis diuersa arridet sententia, quos recenset Ioan. Christo. Wolfius in Curis Vol. 1. pag. 32. et 661. Ceterum praeter eos, qui a Wolfio laudati sunt, de hoc argumento conferantur *Daniel Fesselius* libro et capite primo aduersarior. sacror. *Casp. Barthius* lib. 50. aduersarior. c. 1. *Christi. Sigism. Georgii* dissertatio de כופרים Witteb. 1734. *Christiani Hechtii* commentatio de secta scribarum. Franc. 1737. *Theod. Christ. Lilienthalii* commentatio de Νομικοῖς. Halae 1740. Praecipuum Pontificis Maximi ministrum fuisse סגן, praeter alios notat Beueregius ad Synodicum M. p. 196. Confer alios laudatos Clariss. Zellero p. 318 sq. de Vacca rufa, quibus adde Georgii Guilielmi Ouerkampfii diss. de סגן P. M. in summo expiationis die vicario. Gryphisw. 1739. quod vero hic *Sagan* siue στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ perpetuus fuerit eiusdem summi Sacerdotis vicarius, singulari dissertatione negauit Ioannes Nicolai A. 1699, 4. Sagani suberant Catholici de quibus dicemus infra c. 14. § 5. Praeter Saganem siue vicarium P. M. etiam memoratur *sacerdos castrensis* belli caussa vnctus, de quo consuli possunt *Maimonides* in Hilcoth Melachim. c. 5. § 7. *Abraham Rophe* in Schilte Gibborim cap. 41–43. e Christianis *Augustinus Calmetus* in comment. ad Deuteron. XX, 3. *Hieronymi* van

[9] Beuereg. lib. 2. cap. 11. Codicis Canonum Vindicati. Sed vide, quae contra hanc sententiam disputat I. G. Carpzouius ad Goodwinum p. 65.

van Alphen dissertatio de sacerdote castrensi veterum Hebraeorum, sub praesidio Dav. Millii habita Vltraiecti 1719, 4. et dissertationes *Ansgarii Dorscbei.* Havniae 1715. *Ioan. Gottl. Kalinskii.* Lipsiae c. a. *Theod. Ren. Tatii.* Regiom. 1723. *Iusti Christ. Thorschmidii.* Torgauiae 1737. *Ioan. Gothofredi Lakemacheri* sententiam, de ficto sacerdote Iudaeorum castrensi, quam propósuit parte tertia Observ. philologic. pag. 236 sqq. sub examen vocarunt *Conr. Ikenius* in dissert. de oblatione panum pentecostalium c. 4. § 3. et in dissert. de homicida inuoluntario sect. 1. c. 4. § 5. p. 68 sqq. atque *Christoph. Kretzschmar* in commentatione de vncto belli Dresdae 1738. euulgata. Ex Diaconis siue Leuitis duo erant *collectores cistae*, quorum erat vesperis sabbati pecuniam pro pauperibus colligere: alii tres *collectores catini*, qui cibos quotidie colligebant et inter pauperes distribuebant. Vide Clariss. Rhenferdium de decem Otiosis Synagogae p. 147. Melchior. Leydeckerum de Republica Hebraeorum lib. 12. c. 2. Sal. Deylingium obseruat. sacr. Part. 3. N. 21. Io. Gottl. Carpzouii diss. de eleemosynis Iudaeorum, Lips. 1728. euulgatam, et recusam ad calcem annotationum ad Goodwinum, pag. 726 sqq. Dan. Godofr. Werneri dissertationes tres de eleemosymis Hebraeorum. Ienae 1724 sq.

V. De Iudaeorum *Patriarchis* et *Primatibus* agit Petauius pag. 55. ad Epiphan. et ad Epist. 25. Iuliani, Toutteus ad Cyrillum Hierosolymitanum p. 171. Montfauconius ad Chrysostomum T. 1. p. 481. Iacob. Gothofredus ad codicem Theodosianum pag. 213. Tom. 4. Grotius cap. 10. de imperio summar. potestatum circa sacra p. 272. Becmannus XVII. 2. 15. dignitatt. illustr. Sam. Petitus lib. 2. c. 10. Var. lect. & lib. 3. c. 3. Var. Observ. Ioan. Frid. Mayerus in dissertat. de Patriarchis Hebraorum. Gryphisw. 1706. Petrus Zornius in Historia fisci iudaici p. 390 sqq. et S. R. Christian. Guil. Franc. Walchius in Historia Patriarcharum Iudaeorum, quorum in libris iuris Romanorum fit mentio, Ienae 1752. 8. qui eorum sententiae accedit, qui duos fuisse Iudaeorum principes siue patriarchas affirmant, quorum alter rexerit orientales, alter occidentales Iudaeos. Idem vir doctus principem Iudaeorum, quem *Nasi* appellant, eundem esse censet ac Patriarcham, a diuis Imperatoribus atque christianis doctoribus saepe commemoratum. De *Archontibus*, quos iudices Iudaeorum fuisse, in variis vrbibus passim constitutos, cum Petro Wesselingio in diatribe de Iudaeorum Archontibus, Traiecti ad Rhenum 1738. 8. edita existimat idem Walchius pag. 67. libri laudati, S. V. Carpzouius autem p. 10. Appar. antiq. S. C. titulum censet honoris generalem fuisse, primatibus gentis in patria et extra patriam, quocunque dignitatis et officii gradu gauderent, communem, consuli possunt Scipio Maffeius in Antiquitatibus Gall. pag. 6. et p. 42. edit. Veronensis. G. te Water in diss. de

de Archonte apud Iudaeos, inserta Misc. Duisburg. T. I. p. 222. De *Ethnarcha* s. *Alabarcha* s. *Arabarcha* conferantur Nic. Fullerus Misc. sacr. lib. 4. c. 16. Campeg.Vitringa de Synagoga vetere lib. II. c. 9. p. 559. Melch. Leideckerus de vario reipubl. Hebraeae statu lib. 9. c. I. p. 621. Petrus Wesselingius lib. cit. p. 63. et Petrus Zornius lib. cit. p. 396 et 402. *De Aechmalotarchis* vide S. V. Carpzouium ad Goodwinum pag. 9. et Walchium lib. laud. pag. 104 sqq. De *Presbyteris* vrbium *politicis*, a Sacerdotibus et magni Synedrii senatoribus distinctis vide Seldenum lib. I. de Synedriis cap. 17. Grotium ad Matth. XXVI. 47. et Luc. XIX. vlt. *Synedrio magno* Pontifex Maximus non semper praeerat, vt ostendit Seldenus cap. II. de anno ciuili Iudaeorum. Sed de magno illo Concilio videbis vbi lubebit scriptores plures infra c. 14. § 2. a nobis laudatos. Iam aduersus eundem Seldenum notare iuuat Pontifices Maximos a Romanis non fuisse exutos Potestate iuris dicundi in rebus ciuilibus (nisi forte in capitalibus delictis) vt ex Iosephi 20. 8. et aliis locis demonstrat Humfredus Hody in libro Anglice A. 1693. 4. edito de causa sedium vacantium post iniustam et non canonicam depositionem p. 35. vbi et de eo quod ἀρχιερέων nomen pluribus commune fuerit praeter Pontificem Max. et expontifices pontificesque exauctoratos. Adde Frid. Spanhemium Dubior. Euangelic. P. II. p. 37. et I. A. Quenstedium Antiq. Biblic. p. 26. De *Archisynagogis*, Capitibus Academiae et Doctoribus non Sacerdotibus, Grotius ad Matth. IX. 18. et in florum sparsione ad Ius Iustinianeum pag. 339. vbi eosdem facit *Archipherecitas* memoratos in Nouella Iustinianea 142. Vide etiam Samuel. Petitum lib. 2. cap. 20. Var. Lectionum. Franciscum Burmannum Parte 2. Exercitationum, Ioan. Morinum Exerc. Biblic. pag. 258 sq. Campegii Vitringae Archisynagogum, Franequerae 1685. 4. Io. Gerh. Meuschenium in oratione de directoribus scholarum apud Hebraeos, insertam eius N. T. ex Talmude illustrato, p. 1184 sqq. et Iac. Rhenferdium libro de *decem otiosis Synagogae* siue de decem hominibus ingenuis puberibusque, qui debebant in Synagoga praesto esse vt quolibet tempore aduenientes inuenirent iustum coetum, ad legitime orandum Deum, ibid. A. 1686. 4. et Ioan. Gothofr. Lakemacheri differt. ad frontem libri Pirke Avoth, Helmst. 1728. editam. Hermannus von der Hardt in epistola, quae inserta est Christiani Gotthold Wilischii Arcanis Bibliothecae Annaebergensis, Lipſ. 1730. 8. p. 191 sqq. putat, Rhenferdum magno conatu nihil agere, falsumque esse, quod Bathlanim a mane ad vesperam steterint in synagogis, eos enim statis tantum temporibus precum adfuisse. De *Azanitis* (חזנים) siue ministris Synagogae, qui lectorum, cantorum et aedituorum vice fungebantur, Petauius pag. 58. ad Epiphan. De *quindecim praefectis sanctuarii* vide Misnam

Mifnam Schekalim tomo 2. edit. Surenhufii p. 191 feq. *De tribus quaestoribus* f. *thefaurariis templi*, totidemque *Emarcalim* f. *Camerariis*, et *duobus praefectis* id. pag. 192 fq. Ad *Didafcalum* et *Maiores Iudaeorum* Lex Honorii et Theodofii tom. 6. Cod. Theodof. p. 248. De XXIV. *Ephemeriis Sacerdotum* f. vicibus hebdomariis per quas fingulae facerdotum familiae officio fuo fungebantur, quorumque principes videntur dicti ἀρχιερεῖς perinde vt illi facerdotes qui fimul erant affefforeq magni Synedrii, confule praeter interpretes ad 2 Chron. XXXI, 16. Nehem. XIII, 30. et Luc. I, v. 5. Conftantinum l'Empereur ad Bertramum de Rep. Hebraeorum cap. 18. Iofephi Scaligeri notas ad fragmenta felecta veterum Graecorum fubiecta libris de emendatione temporum pag. 54 fq. Lud. Cappelli opera poftuma pag. 654. Abrahami Sculteti exercitt. Euangelic. lib. 1. cap. 7. et D. Io. Henr. Maii differtationem de hoc argumento, recufam in eius Exercitationibus Philologicis et Exegeticis T. I. p. 659 fqq. aliamque Paulli Sleuogti, Ien. 1649. editam, nec inter caeteras Sleuogti differtationes, Ien. 1656, 4. iunctim vulgatas obuiam. *Pontificum maximorum fucceffionem* praeter Voifinium ad Raymundum Martini, aliosque quamplurimos, diligenter tradit Waltonus in Apparatu ad Scripturam S. Carolus Sigonius lib. 5. de Republ. Hebraeor. c. 2. Ricciolus p. 283. Chronologiae reformatae, et Auguftinus Calmetus in differt. de fucceffione Pontificum maximorum, quae exhibetur T. 3. commentarii eius litteral. in S. Biblia, p. 447 fqq. et in eius differtationibus Biblicis T. 1. p. 295. fqq. verfionis latinae. Ante Aaronem nullum fuiffe Pontificem Max. probat Chamierus tomo 2. Panftratiae lib. 9. cap. 9. Neque in Hafmonaeis fiue Maccabaeis veram Pontificum fucceffionem interpellatam, Seldenus de fucceffione in Pontificat. p. 226. et l'Empereur ad Bertrami cap. 13. de Rep. Hebr. Neque duos fimul aut annuos Pontifices fuiffe Rich. Montacutius Apparat. ad Origg. Ecclefiaft. p. 222, 235 fq. Talmudiftarum infcitiam circa numerum et fucceffionem Pontificum maximorum perftringit Ioan. Morinus Exerc. Biblic. p. 286. Samaritani in Epiftola ad Iofephum Scaligerum affirmant ab Aarone vsque ad fuam aetatem numerare fe fummos facerdotes CXXII.

VI. De Sacerdotibus apud gentes varias, quorum alii annui, alii fuerunt perpetui fiue διὰ βίου, (vide Valefium p. 193. ad Eufeb.) eorumque generibus nonnulla collegerunt Alexander ab Alexandro lib. 2. genialium dierum cap. 8. p. 318 fq. Io. Saubertus lib. de facrificiis cap. 6 et 7. vbi figillatim de Sacerdotibus veterum Germanorum, Gallorumque. Scipio Maffeius pag. 80. Mufei Veronenfis. Claudius Arrhenius in diff. de Sacerdotibus Veterum. Vpfal. 1674, 4. Praeclara etiam de ordinibus Sacerdotalibus

apud varias gentes annotauit Huetius lib. 2. Alnetanarum quaestionum c. 20. § 6. vti de Graecorum Sacerdotibus Potterus II, 3. Archaeol. tom. vlt. thesauri Gronov. I. G. Lakemacherus Antiq. Graecor. sacr. parte secunda, et Georg. Sigism. Greenius in differt. de Theologis Graecorum, Lipf. 1733. Idem argumentum sed admodum leuiter attigit Franciscus Rous Archaeol. Attic. II. 8. vbi etiam de Mystagogis siue Hierophantis ex Meursii lib. de sacris Eleusin. cap 13. Multi vt Sacerdotes Cereris perpetuo coelibatum seruabant. Vide notas ad Lucian. tom. 1. p. 93. edit. Amst. alii vt Megabyzi siue Sacerdotes Dianae Ephesiae teste Strabone galli erant siue spadones, vt Sacerdotes Deae Syriae quoque, de quibus idem Lucianus. De Pontificibus Graecorum Asiarchis (Act. XIX, 31.) neocoris, (id. XIX, 31.) Io. Harduinus in Numis antiquis popul. et vrbium illustratis, Opp. selector. Amstelod. 1709. fol. editis: de iisdem, vt et Sacerdotibus Stephanophoris, aliisque vti etiam de Fratriis sacrorum, orgeonibus, thiasotis et archithiasotis, fuse differit Antonius van Dale in Differtationibus ad antiquitates e marmoribus antiquis illustrandas Amst. 1702. 4. editis. Idem diff 5. agit etiam de Prytanibus, quod genus Sacerdotii magistratui politico fere annexum erat, de quo exstat etiam eruditus Ezech. Spanhemii liber de Vesta et prytanibus Graecorum tom. 5. Antiq. Graec. et Eliae Blancardi commentatio de Prytanum origine atque munere, T. 4. Histor. Acad. Inscript. p. 89. quibus adde. Eduard. Corsini Fastorum attic. differt. sextam, in qua etiam de Prytanibus disputatur. De *Asiarchis* confer Chr. Schoettgenii obseruationem, T. 5. Misc. Lipf. pag. 178 sqq. Menon. Nic. Carstens medit. subseciv. spec. 2. de Asiarchis Paullo quondam amicis, Lub. 1744. et differt. Chr. Andr. Siberi, Witteb. 1683. Christoph. Sontagii, Altorf. 1712. et P. A. Boysen, Halae 1716. De *Pastophoris* consulatur illustris Cuperus in Harpocrate p. 131. et I. G. Bidermannus Otiorum varii generis p. 180 sqq. De *Melanophoris* Steph. le Moyne Epistola singulari ad Cuperum, eidem Harpocrati adiecta. De Sacerdotibus Aegyptiorum Clemens VI. Strom. p 633 sq. Iac. Godofredus ad vet. expositionem Mundi p. 25. Io. Marshamus in Canone Chronico, H. Witsius in Agyptiacis et Io. Nicolai libro de Synedrio Aegyptiorum. De honore et gradu Sacerdotii apud ethnicos Chr. Falsterus T. 1. amoenitat. philolog. p. 189 sqq.

VII. De ἀρχιερείαις et Sacerdotibus feminis variarum Dearum apud Graecos Romanosque consules Clariss. Montfauconum in Palaeographia Graeca p. 160. Caroli Patini commentarium ad vetus monumentum Marcellinae, vbi et de tribus ordinibus Antistitum feminarum (vt apud Romanos Vestalium) μελλιερεῖς, ἱερεῖς, et παριερεῖς, e Plutarcho p. 795. an seni gerenda Resp.

Resp. praeter quas erant etiam *ἱερατεύουσαι* Sacerdotibus feminis ministrantes, *ἀρήτειραι* quae preces fundebant, et Henrici Coreel differtat. de sacerdotibus veterum virginibus, Aboae 1704, 8. Sacerdotis maximae matris Deum magnae Idaeae et Sacerdotis maximae Vestalis icon apud Sponium p. 150. Misc. De flaminicis, mulieribusque sacra curantibus atque in his de virginibus Vestalibus plura Saubertus lib. de sacrificiis cap. 8. Iustus Lipsius libro de Vesta et Vestalibus, qui et separatim, atque inter opera Lipsii saepius recusus, in quinto etiam thesauri Graeuiani tomo legitur, et scriptores supra cap. VIII. p. 338 laudati. Praeter virgines Vestales quinque, sextamque Vestalem maximam, de quibus Onufrius etiam tom. 1. Graev. p. 227, 257 sq. fuerunt Romae e feminis Sacerdos Cereris, et quindecim flaminicae Diales, totidem virgines saliares, et Sacerdotes bonae Deae, aliorumque flaminicae Deorum. Flaminum quoque vxores flaminicas dictas idem Onufrius obseruat pag. 219. De hisce, quarum Macrobius Saturnal. I, 16. Tacitus Annal. IV. 16. Gellius N. A. X, 15. Tertullianus exhort. ad castitatem c. 13. et inscriptio apud Gruterum p. 322. N. 2. mentionem faciunt, conferantur Ioan. Conr. Schwarzii differt. de flaminibus, Coburgi 1742. pag. 23. et Io. Godofr. Bernholdi differt. de flamine Diali eiusque coniuge flaminica, Altorfii 1746. De flamineo, quod eiusmodi flaminicae gestarunt Solerius, siue, qui sub hoc nomine latet, Theophilus Raynaudus de pileo pag. 140. Apud Persas *ἱέρεια Ἀρτέμιδος Ἀνεΐτιδος* in Ecbatanis. Plutarch. Artaxerxe p. 1025. Apud Argiuos Phalides ab Adamanta, Sacerdote Eurysthei filia. Syncell. p. 172. Sed apud Aegyptios teste Herodoto II, 35. vti Hebraeos quoque et Christianos feminae Sacerdotes nullae. Cantricum mentio Nehem. VII, 67. sed docere in Ecclesia prohibitum feminis 1 Cor. XIV, 34 Ambrosius in Psalm. I. *Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere iubet, Psalmum etiam bene clamant. Hic omni dulcis aetati, hic vtrique aptus est sexui.*

VIII. De Sacerdotibus veterum Romanorum post Fabii Pictoris, M. Varronis aliorumque scripta deperdita, consuli possunt libelli Pomponii Laeti, Raphaelis Volaterrani et Henrici Bebelii frequentissime excusi, tum seorsim tum in Petri Scriuerii republica Romana et ad calcem compendii antiquitatum Romanarum concinnati a Philippo Caroli. Libellus de Sacerdotiis Romanorum qui sub Lucii Fenestellae antiquissimi scriptoris nomine prodiit, auctorem habet recentem scriptorem Andream Dominicum Floccum, vt eruditorum consensu hodie constat. Prae ceteris autem diligenter in hoc argumento de Sacerdotiis Romanorum versatus est Onuphrius Panuinius in prioribus 145. capitibus operis luculenti de ciuitate Romana tom. 1. Graev. qui Ponti-

 fices

fices Maximos, quorum memoria extat, ordine Chronologico recensuit lib. 5. Fastorum. Idem Onufrius lib. 2. cap. 12. antiquitatum Veronensium, vbi erudite de sacerdotibus municipalibus et colonicis differit. Guilielmus Choulius in tractatu breui de Sacerdotiis, libro de religione Romanorum annexo, Paullus Merula in tractatu breui de Sacerdotibus Romanorum, qui cum aliis eiusdem scriptis postumis lucem adspexit Lugd. Bat. 1684, 4. Iacobus Gutherius, vir praestantissimus (licet ab H. Norisio in Cenotaphiis Pisanis et a Graeuio praef. ad tom 5. thesauri subinde castigatus) in libris quatuor de veteri iure pontificio, Parisiis 1612, 4. et in tomo 5. antiquitatt. Romanar. Graeuii. Henric. Horchius in Sacerdotio Romano cum eius sacrificio, Amstel. 1692, 8. Ioseph. Laurentius c. 1. var. sacror. gentil. recens. T. 7. antiquitatt. Graecar. Gronouii p. 133. Ioan. Casimir. Happachius in commentatione de calumnia religiosa et theologia ciuili praesertim veter. Romanorum, Coburgi 17-9, 4 M. Antonius Ferratius epistola, quae comparet pag. 88. epistolarum eius Venetiis 1738, 4. editarum. Christian. Ern. Mussigk in dissert. de Sacerdotibus veterum Romanorum, Witteb. 1695, 4. et Gottl. Samuel Treuer in diss. de Sacerdotibus Romanis in genere consideratis, Lipsiae 1703. Praeterimus, quae de Sacerdotiis Romanorum habet Freinshemius ad Flori lib. 1. c. 2. vbi octo ordines a Numa institutos persequitur, tum Rosinus l. 3. et ad eum Demsterus, Wolfg. Lazius lib. 3. de republ. Romana, Struuius cap. 12. aliique qui corpora atque systemata antiquitatum Romanarum composuerunt.

IX. Locus insignis Festi non est praetereundus: *Ordo Sacerdotum aestimatur Deorum maiestate, vt maximus quisque. Maximus videtur* [10] *Rex, deinde Dialis, post hunc Martialis, quarto loco Quirinalis, quinto Pontifex Maximus. Itaque in conuiniis solus Rex supra omnes accubat, sed Dialis supra Martialem et Quirinalem: Martialis supra proximum, omnes dein supra Pontificem. Rex quia potentissimus: Dialis quia vniuersi mundi Sacerdos qui appellatur Dius: Martialis, quod Mars conditoris vrbis parens. Quirinalis, socio Imperii Romani Curibus adscito Quirino. Pontifex maximus quod index atque arbiter habetur rerum diuinarum humanarumque.* De Rege sacrorum, cuius vxor Regina sacrorum appellabatur, videndus Alexander ab Alex. III. 27. Onufrius de Civ. Romana tomo 1. Graev. p. 243, 258. Anton. van Dale in diss. de Pontifice maximo, Vicario Pontificis, Rege Sacror. etc. quae exstat in eiusdem

[10] Tamen Regis sacrificuli sacrificium Pontifici subiectum diserte testatur Liuius II. 2. *ne additus nomini honos aliquid libertati, cuius tunc prima erat cura, officeret.*

eiusdem dissertationibus ad antiquit. e marmor. illustrand. p. 175 sqq. et Gutherius in lib. 1. de iure Pontificio cap 31. tom. 5. Graev. qui etiam de Pontificum collegio et officiis ac Pontifice Maximo diligentissime disserit lib. 1. et 2. et prouocationem ab hoc ad populum fuisse obseruat lib. 2. c. 10. seq. De collegio Fratrum arualium aliisque sacris sodalitatibus Pontificum augurumque agit Alexander ab Alexandro lib. 1. cap. 26. et ibi Tiraquellus: tum Gisbertus Cuperus lib. 4. Obs. c 13. vbi ex Dionis LIII. p. 496. (696 R.) contra Gutherium obseruat quatuor summa Sacerdotum collegia Romae fuisse; *Pontificum*, *Augurum*, *Quindecimuirum* et *Septemuirum Epulonum*, non vero Aruspicum vt viro doctissimo visum fuerat. Pontifices maximos [11] veteris Romae recenset Onufrius lib. 5. fastor. Romanorum p. 94, 330 sq. De Pontificibus idem Alexander lib. 2. c 8. et diligentius Io. Andreas Bosius Prof. Ienensis in dissert. de Pontifice maximo [12] Romae veteris, et Pontificatu maximo Imperatorum Romanorum aduersus Iacobum Pacidium s. Gothofredum Ien. 1656, 4. et in eodem tomo 5. thesauri Graeuiani. Albertus Mazolenus in animaduersionibus in numismata aerea selectiora maximi moduli e museo Pisano, olim Carrario. Ioseph. Bimardus de la Bastie in dissertat. de Pontificatu maximo Imperatorum Romanorum; quae legitur T. 18. memoriar. Acad. Inscriptionum p. 550 sqq. Num, quando plures Imperatores simul imperium tenuerunt, omnes; an vnicus solus ex iis pontificatum maximum gesserit accurate disquirit Ioannes Bouhierius in dissertatione de pontificatu maximo Imperatorum Romanorum, edita gallice Diuion. 1742, 4. et in dissertatione de quaestione, vtrum ante tempora Balbini et Puppiani, quando plures Imperatores simul imperium tenuere, vnicus solus pontifex maximus fuerit, quae exhibetur T. 5. histor. Acad. Inscriptionum p. 180. edit. Amstelod. vbi ex inscriptionibus probatur, quod iam sub Tito et Vespasiano consuetudo haec, pluribus simul nomen istud honorificum vindicandi, fuerit. Adde Iac. Elsneri schediasma criticum, quo auctores aliaque antiquitatis monumenta emendantur, vindicantur et exponuntur, Berolini 1744. 4. capite vltimo. De Pontificibus maioribus (quorum caput Pontifex maximus) et de minoribus, (antea dictis scribis Pontificum) H. Noris Cenotaph. Pisan. diss. 1. c. 5. De Augustalibus flaminibus, sodalibusque idem c. 6. Vide et diss. 2. c. 5 et 7. vbi de Pontificum vestibus, aetate. De Scuiris Augustalibus, Sacerdotibus in Augusti honorem institutis, confer praeter Norisium laudatum,

[11] Comparationem Pontificis M. Romae veteris cum Papa Romano instituit Michael Gedlesius; vide A. E. 1716. p. 247.

[12] Sic dicti etiam maximi & maximae Sacerdotes, curiones maximi, maximi augures etc. Vide illustrem Cuperum ad Lactantium de mortibus persequutor. p. 211.

rum, Scipionem Maffeium pag. 114. Musei Veronensis, et P. I. Veronae illustratae p. 183. ac Bochatum memoriarum historiae Helueticae, memoria vndecima. De duumuiris, decemuiris, quindecemuiris sacris faciundis, a quibus Sibyllina quum opus esset consulebantur, praeter eundem Alexandrum lib. 3. c. 16. atque eos qui de Sibyllinis carminibus scripserunt, videndus Petrus Taffinus cap. 5. de anno seculari Romanorum tom. 8. thesauri Graeuiani pag. 494 sq. De duumuiris Sacerdotalibus T. 8. p. 393 sq. Continuationis memor. litteraturae et historiae. Quindecimuiri insigne tripus cum delphino et coruo in numo Vitellii apud Tristanum T. 1. p. 274. De septemuiris Epulonum Christophorus Cellarius ad Plinii Epistolas p. 86. De gallis Sacerdotibus Cybeles et Archigallo, Rigaltius ad Commodianum Instruct. XVII, 3. Salmasius not. ad Ael. Lamprid vitam Heliogab. c. 7. p. 806. Onufrius Panuinius de ciuit. R. c. 38. et Andr. Dom. Floccus de potest. R. lib. 1. c. 12. De Saliis Tobias Guthberlethus libro singulari Franeq. 1704, 8. Io. Dan. Ramus in diss. de Ancilibus Romanorum Hafniae 1706, 4. Christ. Lud. Crellius in diss. de saliaribus carminibus, Witteb. 1732, 4. Nic. Reich in differt. de Saliis, Hafniae 1737, 4. et Gisbertus Cuperus IV, 2. obseru. vbi etiam de ancilibus, quae in sacrario Martis per Salios custodiebantur. Salium in numo Diocletiano exhibet Caroli Patini thesaurus numismatum p. 60. Non Romae solum, sed Albae quoque, post dirutam vrbem Salios fuisse ostendit Maffeius pag. 115. Musei Veronensis; vbi ex loco quodam Spartiani in Caracallo obseruat, fuisse quoque Salios, qui hoc nomine Imperatorum honori essent dicati. Singulis templis Diisque singuli flamines qui sacra facerent, sed plures sodales. De Sodalibus, flamine et saliis ad cultum principum ἀποθεωθέντων constitutis vide Dodwelli praelect. Cambdenian. p. 160 sq. De flamine et flaminica praeter scriptores paullo ante citatos consulatur Oliverius ad marmora Pisaurensia pag. 81. vbi obseruat, dignitatem istam non semper perpetuam, sed temporariam quoque fuisse, atque tum per quinque durasse annos, vnde Flaminum quinquennalium in Inscriptionibus saepius fiat mentio. De ministris sacrorum populi Rom. Onufrius in ciuitate Romana tom. 1. Graev. pag. 251, 259. et Gutherius de iure Pontificio II, 13 sq. tom. 5. Graev. De aedituis Alexander etiam ab Alexandro lib. 5. c. 17. De Tibicinibus eorumque collegio praeter Dempsterum ad Rosinum Casp. Bartholinus libris 3. de tibiis veterum. Neque vero mirum tot et tam diuersos ordines sacris rite colendis apud Romanos constitutos fuisse, quoniam diligentissime illa obseruari summi esse momenti semper existimarunt, ita vt si minutissima etiam aliquis neglexisset, statim tota actio esset vitiosa, summi magistratus exauctorarentur, triumphus negaretur, quod nimirum persuasum

esset

esset Romanis magis ad Reip. salutem facere si Magistratus ac viri principes diuina suspicerent ac religentes essent quam si profligarent hostes, vt notat Plutarchus Marcello f. 300. cui iungendus Valerius Max. lib. 1. vbi et de relig. auspiciis. De vocabulis *creari*, *cooptari*, *capi*, *adlegi* confer Spanhemium de vsu et praestantia numismatum T. 2. p. 367.

X. Sacri ordines *Ecclesiastici* vel nascenti Ecclesiae peculiares sunt, vel cum succedentibus temporibus communes, vel postea demum superinducti. Nascenti Ecclesiae peculiares sunt *Apostoli* proprie sic dicti et *Euangelistae*, quanquam Apostoli nomen proprie de nuntiis epistolas publicas perferentibus consuetum vsurpari; ita enim Procopius p. 253. ad Iesaiam: μέχρι δὲ νῦν Ἀποστόλους καλοῦσι τοὺς ἐν κύκλῳ παρὰ τῶν Ἀρχόντων περιφέροντας γράμματα, non tantum Christo ipsi Ebr. III, 1. et Ioanni Baptistae apud Tertull. imponitur, sed et LXX. discipulis Domini, et discipulis Apostolorum, et iis qui diu post Apostolos in Ecclesia docuerunt et Euangelium propagarunt. Vide Valesium ad Euseb. p. 21 sq. et p. 41 sq. M. Antonium de Dominis lib. 2. de Rep. Eccles. c. 2. §44. Blondellum de Episcopis p. 50, 85, et 113. Petauium dogm. Theol. de Hierarchia Eccles. Maturinum Vess. la Crose, in dialogis Gallice editis p. 141 sq. D. Ioachimum Hildebrandum libro de Hierarchia Ecclesiastica. Samuel. Basnagium Annal. politico ecclasiastic. T. 1. p. 288 sqq. et Io. Franc. Buddeum eccles. Apostol. p. 640 sq. Quemadmodum Constantinum M. inter Principes Apostolum ἐν βασιλεῦσι Ἀπόστολον dictum obseruat Grotius p. 21. de iure summarum potestatum circa sacra; et Papae Romano nomen Apostoli tribuunt Ioan. Venus et Gennadius apud Nicol. Comnenum pag. 346. praenot. mystagogic. Quam ob rem Apostolatum in ecclesia etiam post Apostolos semper durare nec cum eis defecisse audacter contendit Hadrianus Sarauianus. De Apostolis eorumque ministerio et auctotitate videantur Franciscus Burmannus de ministris N. T. extraordinariis differt. 2. vsque ad vndecimam: Casaubonus ad Baronium p. 277 sq. Petauius lib. 1. cap. 5. de Hierarchia Eccles. Nic. Serarius T. 1. Opuscul. Thom. Bilsonus de perpetua Ecclesiae Christi gubernatione, Frid. Spanhemius in quaternario dissertationum historici argumenti, tomo secundo operum recuso, pag. 289 sq. differt. de Apostolis et Apostolatu. Ioan. Franc. Buddeus de ecclesia apostolica p. 644 sq. De Apostolorum eruditione singularem librum edidit Ioannes Lamius, Florentiae 1739, 8. Apostolorum episcopatum fuisse oecumenicum s. nulli certo loco alligatum ostendit Walo Messalinus s. Claudius Salmasius in libro de Episcopis et Presbyteris p. 198 sq. Episcopos quoslibet orthodoxos dictos fuisse Apostolos et Apostolicos et Ecclesias Apostolicas non tantum Romanam

manam ostendit Blondellus loco laudato et B. Dorschaeus part. 2. Vindic. in Exodum p. 125. agnoscunt etiam Baluzius ad Vincentium Lerinensem p. 368. et Paschasius Quesnellus in notis ad Leonem M. pag. 867 et 871. Neque praetereundum quod non modo Ioannes Baptista, Prophetae et doctores Apostolorum nomine veniunt, vide Sirmondum ad Ennodium p. 76. Sed etiam ἡ Ἀποςόλος siue Apostola in feminino dicitur S. Thecla, apud Ioan. Ernest. Grabium tom. I. spicilegii p. 331. et similiter aliae mulieres sanctae apud Frontonem Ducaeum in notis ad Chrysostomum tom. I. p. 90. De Apostolorum proprie dictorum praerogatiuis, vocatione, ministerio et donis singularibus agunt etiam Henr. Dodwellus in diss. I. ad Irenaeum, Guil. Caueus in introductione ad vitas Apostolorum et Stephanus Curcellaeus p. 716 sq. Operum. Vtut vero haud plane certum est quod a Iudaeis nomen Apostolorum mutuati sint Christiani, quum apud Graecos vetustissimos quoque passim Apostoli nomen pro ministro vel legato occurrat, vt apud Herodotum lib. I. cap. 21. vide tamen quae de Apostolis Iudaeorum Baronius ad A. C. 32. Casaubonus ad Baron. p. 274 sq. Grotius ad Matthaei X, I. Heinsius ad Lucae VI. Frid. Adolph. Lampius ad Io. XIII, 16. Morinus p. 260. Exerc. Bibl. Sam. Petitus Var. lect. c. 24. (lib. 2. cap. 20.) Seldenus de anno ciuili Hebr. cap. 15. p. 84. Petauius ad Epiphan. haeresi 30. et tom. 3. dogm. Theol. p. 683 et 739. edit. Paris. Ioan. Ern. Immanuel Walchius in antiquitatibus Damascenis p. 9 sqq. vbi triplicis generis apostolos iudaicos fuisse monet, *primum* eorum constituisse apostolos Patriarcharum, de quibus agit D. Ioan. Frid. Mayeri dissertatio de Apostolis Hebraeorum, Gryphisw. 1704. edita, in qua etiam de illorum Patriarchis duobus, vno in Palaestina, altero in Babylonia, quorum apostoli illi fuere administri; ad *secundum* pertinere apostolos synedriorum; *tertium* fuisse legatos synedriorum, qui שלוחי צבור fuerunt dicti.

XI. De *LXX discipulis* praeter Burmannum parte 2. Exerc. pag. 95 sq. diligenter agit Dauid Blondellus libro de Episcopis p. 99. vsque ad p. 125. qui p. 109. cum Apostolis aequo iure atque conditione fuisse contendit. Thomas Ittigius selectis capitibus histor. ecclesiasticae saeculi primi pag. 476. Guil. Cuperus in commentario de LXXII discipulis Christi, qui exhibetur in Actis sanctorum Antwerp. mensis Iulii, T. 4. p. 16 sq. et Christoph. Aug. Heumannus in dissert. de LXX Christi legatis, Göttingae 1743. edita. Blondelli sententia per omnia admittenda non videtur, vt perspicue patet ex electione Matthiae; quae nulla fuisset, si Matthias et Barnabas, vtpote iam inter LXX discipulos constituti, non per promotionem ad Apostolatum maius aliquod ministerium fuissent adepturi. Pseudo Dorothei libellum commentitiis LXX. discipolorum nomi-

nominibus refertum, et de iisdem Iambos Nicephori Xanthopuli lubenter praeterimus. Omittimus etiam *Pseudapostolos*, de quibus D. Io. Georgii Neumanni diatriba lucem vidit, Witteb. 1708, 8.

De *Euangelistis*, quos Euangelizatores vocat Tertullianus libro de Corona militis, agit Burmannus part. 2. exercitationum pag. 215 seq. Frider. Spanhemius T. II. Oper. p. 266 sqq. Iacob. Basnagius histor. ecclesiasticae gallice editae T. 1. p. 419. Lud. Ellies du Pin Prolegom. in Biblia T. 2. p. 22 sq. et Dan. Guil. Mollerus in diss. de quatuor Euangelistis, Altorfii 1699. euulgata. De insignibus quatuor Euangelistarum confer dissertationem Iac. Thomasi Lips. 1667. editam, et Iust. Wessel. Rumpaei isagogen ad lectionem N. T. p. 21 sqq. Quanquam vero propria et singulari quadam appellatione IV. tantum fuit Euangelistae, cuius numeri rationes allegoricas ex S. Irenaeo et aliis veteribus attuli in Codice Apocrypho Noui Test. in quo etiam plura Apocrypha recensui Euangelia: tamen Etymologica vsurpatione ita dicti sunt non tantum Apostoli et Apostolici viri qui Euangelium Christi hominibus annunciarunt, sed etiam post illa tempora Euangelii doctores quicunque, quemadmodum Caesarius quaest. 45. quoque Magos qui ad Christi cunas venerunt vocat *Ευαγγελιστὰς καὶ πρώτους κήρυκας ἐθνῶν τῆς θεανδρικῆς ἐπιφοιτήσεως.* Quamobrem et Episcopus Meldensis Io. Benignus Bossuetus in historia Variationis Ecclesiarum protestautium p. 26 sq. sine magna ratione carpit Lutherum, quod in subscriptione litterarum ad Georgium Saxoniae Ducem, se Euangelistam Wittenbergensem appellauit, quod ex more illius aetatis fecit. Memini me in Bibliotheca Rev. D. Mayeri videre Litteras A. 1520. scriptas ad Lutherum tertio die Nouembris a Sebastiano Hoffmeistero, in quarum subscriptione hic se vocat sacrarum litterarum Doctorem Euangelistam apud Minores Constantiae, vt adeo hac aetate istud nomen vsurpare adeo insolens haud fuerit. De *Prophetis* Novi Testamenti vide eundem Burmannum Parte 2. Exercitat. differt. 12. et sq. et Io. Laur. Moshemii dissertationem de illis, qui Prophetae vocantur in N. T. Helmstad. 1732. euulgatam, et in eiusdem differt. ad H. E. pertinent. vol. 2, p. 125 sqq. recusam.

XII. Ordines Ecclesiastici nascenti Ecclesiae et sequentibus saeculis communes fuere hi tres, *Episcopi*, [13] *Presbyteri* et *Diaconi*. Ita non modo in sacris

[13] Σκοπὸς et ἐπίσκοπος pro custode et inspectore apud Aeschylum, Callimachum, Ciceronem VII, 11. ad Atticum, aliosque. Vide Ezech. Spanhemium ad Callimachum p. 158. Pontifex Maximus παρθένων ἱερῶν ἐπίσκοπος. Plutarch. in Numa. ἐπισκοποῦντες τὰ τῆς πόλεως ὤνια. Schol. Aristophanis ad Vespas, 1398. Euerhardus Otto de Aedilibus Coloniarum pag. 237 sq.

ſacris N. T. ſcriptoribus, ſed etiam apud Clementem Rom. Barnabam, Hermetem, Ignatium, et in Clementinis III, 67 et 71. vbi adduntur *κατηχηταί*. Ac de Epiſcoporum quidem ac Presbyterorum dignitate et iuribus, num eadem vtrorumque fuerit Apoſtolicis temporibus auctoritas, an Epiſcopi Presbyteris, iam ab Apoſtolorum tempore fuerint ſuperiores, acerrime et plurimis ſcriptis a Viris doctis fuit diſputatum. Epiſcoporum ſupra Presbyteros auctoritatem et diuino iure competentes praerogatiuas defenſitant Bellarminus libro de Clericis tom. 2. Controuerſ. et de ordine tom. 3. Dionyſius Petauius in libris de Hierarchia Eccleſiaſtica, Io. Morinus Part. 3. Exerc. 3. de ſacris Ordinationibus, Thom. Bilſonus, Epiſcopus Winthonienſis, de perpetua Eccleſiae Chriſti gubernatione Lond. 1611. 4. Io. Pearſonius in Vindiciis Ignatii part. 2. cap. 13. Beueregius Codice Canonum illuſtrato lib. 2. cap. 11. Henr. Hammondus in diſſertationibus de Epiſcopis et Presbyteris. Londini 1651. 4. et Tomo IV Operum Londini 1674. 1684. editorum, inque vindiciis earundem Anglice ſcriptis, quae T. 2. opp. eius p. 417 ſqq. leguntur, oppoſitis presbyterorum Londinenſium ſcripto, cui titulus: *Ius diuinum miniſterii Euangelici;* nec non in reſponſione ad animaduerſiones anonymi: *an anſwer to the animadverſions on the diſſertations touching Ignatius's Epiſtles and the Epiſcopacy in them aſſerted.* Thomas Bret in libro, cuius index: *the Divine Right of Epiſcopacy and the neceſſity of an Epiſcopal Commiſſion for preaching God's Word and for the valid miniſtration of the Chriſtian Sacraments;* cuius ſecunda editio prodiit Londini 1727, 8. Henricus Dodwellus in variis ſcriptis, Franciſcus Brokesby in Hiſtoria Hierarchiae Eccleſiae primitiuae per tria ſaecula et initium quarti, Lond. 1712, 8. aliique Epiſcopalium partium Angli et ſcriptores Romanae Eccleſiae, et graeci notante Allatio p. 1049. conſenſus. Omittimus recentius de Epiſcoporum neceſſitate dignitateque motas in Anglia controuerſias, in quibus in primis memoratu digna eſt ea, quam excitauit Hoadleius, Epiſcopus tum Bangorienſis, quam breuiter enarrat Georg. Wilh. Alberti in epiſtolis de recentiſſima conditione rei ſacrae et litterariae in Anglia, p. 573 ſqq. E contrario Epiſcopos et Presbyteros diuino iure et Apoſtolico more eiusdem plane eſſe dignitatis et auctoritatis diſputant prae ceteris Dauid Blondellus in libro de Epiſcopis et Presbyteris, Amſtelod. 1646, 4. Claudius Salmaſius in apparatu ad libros de primatu Papae et in diſſertatione Lugd. Bat. 1641, 8. edita de Epiſcopis et Presbyteris ſub nomine Walonis Meſſalini: Io. Dallaeus de ſcriptis Dionyſii et Ignatii lib. 2. c. 26. p. 386 ſqq. Chriſtoph. Matth. Pfaffius p. 52 ſqq. originum iuris eccleſiaſtici: Chriſtianus Dreierus in controuerſiis cum Pontificiis diſſert. 21. D. Io. Franciſcus Buddeus Exercitatione de origine et poteſtate Epiſcoporum, Ienae 1705, 4. et Pro-

Proteſtantes fere communiter, atque in Anglia Presbyteriani. Vide et Baluzium p. 366 et 367 ſq. ad Lupum Ferrarienſem. Plurimorum Anglorum Epiſcopalium teſtimoniis regimen eccleſiae per Presbyteros probatur in libro: *Entretiens ſur la correſpondance fraternelle de l'Egliſe Anglicane avec les autres Egliſes Reformées.* Nec Caluino Epiſcoporum nomen vel auctoritas diſplicuit, niſi Theologi quidam Anglicani maluiſſent conſilium eius Reginam Eliſabetham clam habere. Vide Biblioth. Angl. T. I. p. 402. 404. 531. De auctoritate Presbyterorum in cauſſis dogmatum diiudicandorum in Eccleſia vide ſcriptum aduerſus conſtitutionem *Vnigenitus* editum, quod inſcribitur: *Apologie des Curez du Dioeceſe de Paris* 1718. 12. In veteri Eccleſia tres fuere Epiſcoporum gradus: *Patriarchae, Catholici,* ſiue *Exarchi,* ac *Primates.* Vide Salmaſium in Euchariſtica ad Sirmondum p. 295 ſqq. 311 et 417 ſqq. et apparatus p. 274. ac Beueregium ad ſynod. Chalcedon. canon. 9. Quum autem longo Eccleſiae vſu Epiſcoporum ordo ac Presbyterorum diſtinctus eſſet, *Aëtiani* [14] in quarto poſt Chriſtum natum ſaeculo qui nec dum ullum eorum diſcrimen (perinde vt hodie Presbyteriani) eſſe volebant, haereticis ideo adſcribuntur apud Epiphanium, Haereſi 75. num. 3. Alia tamen Proteſtantium noſtrorum ratio eſt, qui Epiſcopos et Presbyteros jure diuino quidem et Apoſtolico vſu pares fuiſſe affirmant nullam tamen legem ea de re latam, neque hoc iniunctum Chriſtianis a Chriſto vel Apoſtolis vti etiam de Epiſcopis fatetur in Irenico ſuo Stillingfleetus, et Frider. Spanhemius contra Io. van der Weyen bene demonſtrauit; ſubordinationes tamen Eccleſiaſticas ideo non improbant, vt plerique ipſorum in Eccleſiis ſuis eam amplectantur ipſi, dum ſupra Diaconos et Paſtores habent vel Epiſcopos et Archiepiſcopos vt in Suecia, Daniaque, Pruſſia ac Britannia: vel Praepoſitos, et Inſpectores, Superintendentes ac Superintendentes generales vt in Germania paſſim. Ac Superintendentis quidem vox (licet arrogantior videatur Danaeo et Sibrando Vomelio apud Crenium Tom. 16. animaduerſ. p. 223.) apud Hieron. Epiſt. 8. vt dixi obuia eſt, vti verbum *ſuperintendere* apud Auguſtinum XIX. 19. de C. D. In Saxonia frequentari coepit poſt viſitationem A. 1528. notante Seckendorfio. Confer Caſp. Ziegleri Superintendentem ad normam Conſtitut. Eccleſiaſticarum in Electoratu Saxonico deſcriptum, Dresd. 1688. 4. Ambroſio *Superinſpector* cap. 6. de dign. ſacerdotali. Epiſcopos in primitiua Eccleſia parochiis fere tantummodo, non amplioribus dioeceſibus praefuiſſe diſputat auctor libri Anglice vulgati Lond. 1712. 8. cui titulus: *a clear ac-*

[14] Salmaſius in Apparatu de Primatu Papae p. 113. Romanam Eccleſiam ipſammet arguit Aëtii veſtigiis inſiſtere in eo, quod in ſeptem ordinibus Epiſcopos ſub Presbyteris comprehendit, atque vnam *τάξιν* vtrorumque conſtituit.

account of the ancient Epiſcopacy. Acta Eruditor. tom. 6. ſupplementi p. 60 ſeq.

Epiſcoporum [15] praecipue erat ordinare in Clerum cooptandos, baptizare, confirmare, cauſſas eccleſiaſticas decidere, pauperum curam habere, templa conſecrare, diſciplinam eccleſiaſticam moderari aliaque ſimilia, de quibus idem Blondellus late diſſerit, et ea interdum Presbyteris quoque conceſſa fuiſſe probat; quod ſigillatim circa ordinationem [16] (praecipuum quoddam Epiſcoporum munus haberi ſolitum) probauit D. Io. Hulſemannus, Theologus Lipſienſis, in diſſ. de miniſtro ordinationis, Rev. Io. Guntherus, Eccleſiaſtes itidem Lipſienſis meritiſſimus, in Apologia Miniſtrorum Lutheranorum aduerſus Chriſtiani Helwig librum Vratisl. 1697. 12. vulgatum quod Presbyteri deſtituantur facultate ordinandi Presbyteros, Lipſiae 1698. 4. Germanice edita; Gothofredus Voigtius in exercitatione de presbytero legitimo ordinationis miniſtro. Roſtoch. 1680. et nouiſſime ſcriptor Gallus de praeiudiciis falſis et legitimis, Delph. 1701. 12. praeiudicio 2. Vide etiam Rich. Simonem Bibl. ſelectae tom. 2. p. 12. ſq. ex Iſaaci Haberti ἀρχιερατικῷ, et p. 18. Edmundum Martene lib. 1. parte 2. de Eccleſiae Chriſtianae ritibus p. 286 ſeq. Formulae ordinationis legi poſſunt apud Ioan. Morinum de ſacris ordinationibus, et in Iſaaci Haberti Ἀρχιερατικῷ: Rituale ordinationis exſtat in ſymmictis Allatii. Ordinationes haereticorum, licet illicitas, tamen validas eſſe oſtendit Pompeius Sarnelli Epiſtola 28. Eccleſiaſtica; contrariam vero ſententiam tuetur Peronius T. 3. Opp. (Du Pin. T. 17. p. 31.) De ritu impoſitionis manuum in eccleſia vetere, ac degenere eius vſu differit Frider. Spanhemius T. 2. Opp. p. 871 ſqq. De varia manuum impoſitione Nicol. Serarius T. 1. p. 163. ad Ioſuam, et S. V. Carol. Gottl. Hofmannus in diſſert. de ordinatione Timothei Vitemb. 1754. edita, p. 24 ſq. vbi ſimul contra Pontificios, Graecos et Anglicanos Theologos, Epiſcopali eccleſiae addictos, oſtendit, hunc ritum ad ordinationis indolem abſolute non pertinere, validamque, etiam illa omiſſa, eſſe eam ac manere. Apud Vopiſcum in vita Saturnini memorantur Chriſti Epiſcopi, quod non aliud eſt quam Epi-

[15] Apud Dionyſium de Hierarchia eccleſiaſtica tria recenſentur munia Epiſcopi, ordinum collatio, vnguenti conſecratio, et altaris benedictio. In Pontificali Romano ſex: *Epiſcopum oportet iudicare, interpretari, conſecrare, ordinare, offerre, et baptizare.* Adde Allatium de conſenſu vtriusque eccleſiae. p. 1276 ſq. Sacerdotum nomen proprie vſurpatum de Epiſcopis notat Ioſephus Vicecomes lib. 1. de ritibus miſſae c. 1.

[16] Apud Iudaeos etiam Presbyter ordinauit Presbyterum, vt notauit Pfaffius p. 44. originum iuris Eccleſiaſtici. Vide Seldenum de ſynedriis Hebraeorum lib. 1. c. 14. p. 395 ſq. lib. 2. c. 7. p. 681. Morinum de ſacris ordinationibus Exerc. VII. c. 4. §. 6 ſqq. et Vitringae Archiſynagogum p. 426.

Episcopi Christiani. Vide Io. Seldenum ad Eutychium p. 146. Episcopis neutiquam competere vt arma tractent, aut cum Iulio II. Papa abiectis Petri clauibus gladium Paulli arripiant, probauit Caspar Zieglerus ὁ μαχαιρίτης in libro qui inscribitur: Episcopus miles in veteri Ecclesia inuisus, Fulbertus Carnotensis in Epistola apud Edmundum Martene T. 1. thesauri anecdotorum pag. 130. et Io. Frider. Hebenstreit in dissert. de Episcopo milite Lipsf. 1720. Ioan. Vergerii de Havranne, Abbatis Sanegrani, (qui sub Petri Aurelii nomine notior obiit Parisiis 1643.) liber contrarii argumenti editus est Basileae 1619. *Apologie pour Messire Henry de Chasteignier de la Roche Pozay, Eveque de Poitiers, contre ceux qui disent, qu'il n'est pas permis aux Ecclesiastiques d'avoir recours aux armes en cas de necessité.* Vide Recueil des Pieces fugitives T. IV. p. 132-194. Episcoporum fuisse in coetibus publicis praedicare, iam supra, quum de concionibus veterum diceremus, obseruare nos meminimus. Nunc addimus ex Concil. Tridentino sess. 24. c. 4. praedicationis munus, quod Episcoporum praecipuum est. Etiam catechizandi munus eis tribuitur ab Hieronymo Epist. ad Pammachium de erroribus Io. Hierosolymitani. De Episcoporum officio circa poenitentes confer Morinum lib. VI. de poenitentia cap. 76 et IX. 33. Episcoporum esse benedicere notatur in constitutionibus Apostolicis lib. 8. cap. 41. Praecipua quoque ipsorum cura fuit vt doctrinae et vitae Cleri obseruatores essent, et exemplo pariter atque doctrina gregi suo praeirent, tanquam speculatores a Domino constituti siue praesides, praesidentes, Praepositi ac Superintendentes, vt Hieronymo et aliis veteribus appellantur. Confer in Io. Filesaci opusculis variis diatribam primam, quae est de sacra Episcoporum auctoritate, Paris. 1614. 8. De antiquis et maioribus Episcoporum caussis, condemnationibus, appellationibus videndus Iacobi Boileau liber Lugduni A. 1678 editus contra Cl. Davidis librum de iudiciis Canonicis Episcoporum. Solis Episcopis competere ius Haereticos absoluendi et Ecclesiae reconciliandi, ex veteris Ecclesiae vsu probatum fuit libro singulari Io. Baptista Thiers, de quo Elias du Pin tom. 18. p. 281. Num integrum fuerit Episcopo successorem sibi ante obitum designare, vide Rob. Ienkeni defensionem Augustini contra Ioannem Phereponum siue Clericum (Cantabrig. 1707. 8.) p. 95 sq. De Episcopi throno in Ecclesia, Menardus p. 85. ad Sacramentarium Gregorii M. et Vol. III. thesauri gemmar. antiquar. astriferarum. De Episcoporum ordinatione, electione idem p. 299 sq. cui, si quis vsum Ecclesiae Rom. recentioris aetatis nosse velit, iunget Caerimoniale Episcoporum. Ritus ordinationis Episcopi in metropoli Rotomagensi exhibetur a Mabillonio p. 228. Analectorum. Vide quoque eius museum Italicum T. 2. p 85 sqq. officium ordinationis Patriar-

 chae

chae Alexandrini exſtat in collectione liturgiarum Orientalium Euſebii Renaudoti T. 1. p. 467 ſqq. qui p. 491 teſtatur, ſe iuſtum de ordinationibus ſecundum diſciplinam Orientalium commentarium paratum habere. Ordinatio Patriarchae Neſtorianorum legi poteſt apud Aſſemannum T. 3. parte 2. Biblioth. Oriental. p. 667 ſq. 678 ſq. Epiſcopi p. 684 ſq. 690 ſq. 702. aliorum Clericorum p. 788 ſqq. Electio p. 643 ſqq. De ritu dandi presbyterium Papae, Cardinalibus et Clericis nonnullarum eccleſiarum vrbis ſingularem diſſertationem Petrus Moretus, Canonicus Baſilicae S. Mariae trans Tiberim euulgauit Romae 1741. 4. Ceterum notandum eſt, Gerardum Nicoſienſem primum A. 1208. ſe appellaſſe *ſedis apoſtolicae gratia Epiſcopum; alios Dei gratia vel miſeratione.* Vide Traité de l'auctorité du Pape T. 2. p. 43. Leidradus Archiepiſc. ad Carolum M. *Diuina diſpenſatione et veſtra miſeratione Lugdunenſis Eccleſiae Epiſcopus.* Vide Mabillonium T. 3. Analector. p. 28. Fulbertus Carnotenſis Epiſtola 4. *Domino ſuo Roberto Regi benigniſſimo Dei et ſui gratia Carnotenſi Epiſcopo.* T. 18. Bibl. Patr. p. 7. De baculo paſtorali ſiue pedo Epiſcopi Cangius Gloſſar. in *πατερικὸν*, Macri fratres in Hierolexico voce baculus et p. 387. vbi icon Gelaſii I. Papae cum baculo. Meibomius T. 3. rerum Germanicarum: Io. Ciambinus in diſſ. Hiſtorica an Romanus Pontifex baculo paſtorali vtatur, Rom. 1690. 4. Ioan. Andreas Schmidius in diſſertat. de baculo paſtorali. Helmſtad. 1697. et Tobias Eckhardus de pedo Epiſcopali. Goslariae 1734. De annulo paſtorali idem Schmidius diſſertationem edidit Helmſtadii 1705. De iure Epiſcoporum in eccleſias ciuitatum dioeceſeos ſuae videatur Ioan. Frontonis Epiſtola Pariſiis 1659. Du Pin T. 17. p. 277. ſq. Contra abuſum exemptionum Traité de l'Autorité du Pape T. 2. p. 94 ſqq. De abuſu exſpectantiarum, ibid. p. 169 ſq. De depoſitione Epiſcoporum et accuſationibus aduerſus eos non facile admiſſis, agit Petrus de Marca in opere de concordia Sacerdotii et Imperii lib. 6 et 7. Quanquam vero Epiſcopi ex Presbyteris et Diaconis legendi eſſent, tamen non deſunt exempla Epiſcoporum ex Laicis ad illam dignitatem per ſaltum vt loquuntur euectorum, quales ſunt Ambroſius, Nectarius, Taraſius, Nicephorus, Photius aliique apud Leonem Allatium p. 169. libri de aetate et interſtitiis ordinum apud Graecos. His addes Talaſſum de quo Socrates VII. 48. et quae Valerianus Flauingius in vindiciis ad theſin Cleueſianam de Epiſcopatu, de quo libro Elias du Pin tom. XVIII. Bibl. ſcriptorum Eccleſ. pag. 102. De translationibus Epiſcoporum ab vna ſede in aliam Eccleſiam abeundus laudati Ziegleri libellus de Clerico renitente. Ioan. Andr. Schmidii diſſertatio de translationibus Epiſcoporum, Presbyterorum et Diaconorum. Helmſtad. 1702 et Ioan. Georg. Walchii diſſertatio de translationibus miniſtrorum

strorum in veteri ecclesia. Ienae 1745. De *Episcopissis* edita est Rev. D. I. F. Mayeri dissertatio, cuius titulus non ita est intelligendus, ac si regimen Ecclesiasticum olim commissum fuerit etiam feminis, sed quod inter primos Christianos etiam Episcopi non defuerint vxorati. Ἱερίσσας vocat et Epiphanius LXXIX. 4. De *Episcopis titularibus*, [17] siue titulotenus Episcopis atque, vt per ludibrium appellati sunt, *multa tenentibus*, in Romana Ecclesia vide Michaelem Siricium in abominationibus Papatus p. 44. Hallensium obseruationes selectas tom. I. p. 63 sq. Matthiam Flacium in limine confutationis Episcopi Sidonii, et Andr. Hieronymi Andreacei tractatum de Episcopo titulari seu in partibus infidelium. Romae 1733. 4. quibus adde quae de simili apud veteres vsu Beueregius ad Synodicum pag. 65. a. pag. 67. b. et quae de Episcopis honoris caussa ob insignes virtutes ad nullum certum locum creatis notat Mich. de Quien ad Io. Damascenum tom. 2. p. 667. licet olim vix quisquam ordinatus sit sine titulo, hoc est vt non ad certam Ecclesiam destinaretur. Vide Baluzium ad Lupi Ferrariensis Epist. 29. p. 363. De *Chorepiscopis* siue villanis Episcopis, (Landbischof) episcoporum veluti adiunctis atque vt ita dicamus suffraganeis, videndi Suicerus in Thesauro, et in Glossariis Cangius ac Lindebrogius, imprimis vero Morinus part. 3. Exerc. 4. de sacris ordinatt. Carolus le Cointe ad A. C. 813. T. VII. p. 273 sqq. Blondellus lib. de Episcopis p. 93 sqq. qui primam eorum mentionem in concilio Ancyrano can. 13 et in Occidente serius receptos obseruat. Multa etiam de iisdem Chorepiscopis etsi non admodum inter se conspirantia Petauius ad haeresin 79. Epiph. p. 277 sq. et tom. 3. dogm. theol. p. 789. 795 sq. edit. Paris. Petrus de Marca II. 13 sq. de concordia Sacerdotii et Imperii, M. A. de Dominis II. 9. de Rep. Eccles. Salmasius sub Walonis Messalini nomine latens p. 225 sq. 312 sq. et apparatu de primatu Papae p. 54 sq. 94 sq. Beueregius ad can. 13. Ancyran. p. 175 sq. Dan. Larroquanus aduersar. sacr. p. 55. Pompeius Sarnellus in Epistolis Ecclesiasticis Italice editis Epistola 5. et Franciscus Brokesby in historia Hierarchiae Ecclesiae primitiuae c. 13. A Chorepiscopis distincti erant *Periodeutae* siue Presbyteri ἐπιχώριοι ac *visitatores*, in concilio Sardicensi et Chalcedonensi memorati, regendis per vicos ac pagos parochiis, licet nonnulli confundant. Vide Beuereg. ad can. 57. Laodicen. Caueum

[17] Ex Cypriani Epistola 69. Ioannes de Turrecramata sumsit argumentum inuehendi in *Episcopos titulares*, qui neque ecclesiam habent neque plebem de quibus Baluzius III. 19. historiae Tutelensis. De iis tollendis actum in concilio Tridentino, vt docet Raynaldus ad A. C. 1547. N. 76. *quod ab illis multa damna et incommoda sustineat Ecclesia, et nullam vel modicam vtilitatem recipiat.* De iis etiam tollendis actum postremo est ad relationem illustrissimi viri Francisci Bossueti, Episcopi Lodouensis, A. 1656 in conuentu ecclesiae Gallicanae. Vide Acta p. 300. 344. *Haec Baluzius p. 268. ad Cyprianum.*

Caueum primitiv. Christianism. pag. 224. Menagium amoenitat. iuris c. 35. Iustellum ad Codicem Ecclesiae vniuersae p. 217 sqq. Combefisium ad S. Maximum T. I. p. 680. Iosephum Simon. Assemannum Bibl. Oriental. T. III. P. 2. Georg. Clementis Dranden et Christoph. Matth. Pfaffii obseruationes de Periodevtis, quae insertae sunt Vol. VI. des hessischen H. Topfers pag. 722 sqq. et Gustaui Georg. Zeltneri dissertat. de Theologo circuitore, seu de Periodevtis veteris ecclesiae restituendis. Altorfii 1718. De *Theodromis*, qui diuersi sunt a Periodevtis, diatriben Coburgi 1718. 8. edidit Henr. Rudolph. Fischer. *Episcopi Cardinales*, quibus praeter Episcopatum suum alius quoque morte Episcopi vacuefactus ac vacans ita fuit subiectus, vt binarum essent Episcopi Ecclesiarum. Acta Erud. A. 1713. p. 382. De *Suffraganeis* Andreas Saussaeus p. 89 sq. de Mysticis Galliae scriptoribus. Iam *Coepiscopi* iam *Comprouinciales* ab antiquioribus dicuntur, qui Metropolitano subduntur Antistites. Launoius inquisitione in chartam immunitatis p. 39 sq. De *Episcopo visitatore* quando Ecclesia Antistite proprio destituitur, vide Francisci Nicolai diss. Rom. 1710. 4. et Ephemerides Paris. A. 1710. Nou. p. 591 sq. et A. 1712. Octobr. p. 468. De Episcopis pleraque notatu digna collegit Casp. Zieglerus in erudito suo de Episcopis libro. Ad Iacobi Vsserii concilium de reducendo Episcopatu ad formam regiminis Synodici in antiqua Ecclesia recepti, disputat nonnulla Io. Hoornbeckius lib. I. miscell. sacror. cap. 25. De *cathedra Episcopi* Pompeius Sarnelli in antiqua Basilicographia c. 48. De *iurisdictione ecclesiastica* consulatur Nicolaus Petitpied in libro de iure et praerogatiuis Ecclesiasticorum in administratione iustitiae saecularis. Gallice Paris. 1705. 4. S. Boussaeus Noct. theolog. diss. 29. p. 335 sqq. Iosephus Binghamus Origin. Ecclesiastic. lib. V. c. 2 sq. Martinus Schraderus de caussis fori ecclesiastici. Guelpherbyti 1710. 4. Traité historique et dogmatique des Privileges et Exemtions ecclesiastiques. 1715. 4. Antonii Arrighii Oratio de iurisdictione Pontificum, adiecta eiusdem Historiae iuris Pontificii. Pataujii 1731. 4.

XIII. *Presbyteros* dictos *Sacerdotes secundos* notat Sirmondus T. I. Opp. p. 945 sq. 967. omniaque illis fuisse communia cum Episcopis fatetur Hieronymus, solam excipiens ordinandi potestatem, de qua iam supra diximus. Quod presbyteri non destituti fuerint facultate ordinandi presbyteros contra Christiani Helwichii librum editum Vratislauiae 1697. 12. et Natalem Alexandrum saec. IV. diss. 44. § 28 sqq. euicerunt iidem, quos paullo ante p. 656. laudauimus, scriptores: quibus addatur Io. Georg. Pertschii umständlicher Beweis, daß die protestantische Kirche rechtschaffene Prediger habe. Hildesiae 1732. 4. Francisci Rothfischeri Ablaß und Jubeljahr, P. II. §. 25-28.

Da-

Daniel Salthenius in dissertatione sententiam I. C. Heinzelmanni de Διακόνοις πρεσβύτοις examinante. Regiomonti 1739. edita; et I. C. Heinzelmannus in commentatione de Episcopis et Diaconis primaeuae ecclesiae Christianae dissertationi Danielis Salthenii opposita. Helmstadii 1740. euulgata. Apud primos vero Christianos Presbyterorum munus peculiariter etiam fuisse Ecclesiae negotia externa curare, neque omnes functos fuisse officio docendi ac praedicandi Euangelium, contendit V. C. Iustus Henningus Boehmerus observationibus selectis ad Petrum de Marca p. 23 sq. prouocans ad locum Apostoli 1 Timoth. V. 17. Vide sis etiam Claudii Fonteii siue, qui sub illo nomine latet [18] Iacobi Boileau, dissertationem A. 1668 editam et Taurini 1678. 8. recusam de antiquo Presbyterorum iure in regimine Ecclesiae. Presbyteros vero temporarios in veteri Ecclesia nullos fuisse probat Hugo Grotius cap. XI. libri de potestate summarum potestatum circa sacra §. 13. Presbyteri debebant esse 30 annorum, vt probat Suicerus πρεσβύτερος et Leo Allatius in libro de aetate in collatione Ordinum apud Graecos p. 37 sq. Rom. 1638. 8. vbi et de aliis ordinibus qua aetate ad illos admitterentur. Inter Presbyteros praecedebat, qui prius ordinatus esset, vt docet Paschasius Quesnellus p. 270 ad Leonem M. Plerumque XII. erant Presbyteri in vna Ecclesia secundum numerum totidem Apostolorum, vnde Marcum duodecim Presbyteros Alexandriae constituisse narrat Eutychius. Conf. Grotium ad Apocalypf. V. 5 et 7. et Dodwellum libro Anglice edito de vno Sacerdotio et vno altari c. 12. p. 349 sq. sed si vsus Ecclesiae plures ferret, plures etiam adsciscebantur, vti Romae tempore Cypriani et Cornelii Presbyteri fuerunt XLVI et CPolitana Ecclesia Iustiniani temporibus habuit Presbyteros LX. De Presbyterorum partibus in missa vide Iosephum Vicecomitem lib. 1. de ritibus missae c. 21 sqq. De *Presbytero poenitentiario* videndi Socrates V. 19. Sozomenus VII. 16. et ibi Valesius, Nicolaus Comnenus p. 209. praenotion. mystagogic. Ioan. Hasselius in Concil. Trident. T. 14. Labbei 1121 sqq. B. Martinus Chemnitius examine Concilii Trid. part. 2. vbi de confessione pag. 348 sq. Ioan. Forbesius Instruct. Historico-Theol. p. 666 sq. Io. Dallaeus de Confessione IV. 2. Guil. Caueus Epist. ad Casp. Calvoerium; tomo posteriori ritualis Ecclesiastici a Calvoerio editi subiecta, atque in Actis Eruditorum A. 1705. p. 167 repetita. Dionys. Petauius diss. Ecclesiastic. pag. 179 sq. Latinus Latinius tom. 1. Epist. pag. 318. 325 sq. Emmanuel Schelstratenus ad Concil. Antiochen. p. 289 et Natalis Alex. Historiae Eccles. tom. 8. p. 176 sq. edit. in fol. De *Presbyterissis* siue viduis et matro-

[18] Du Pin. T. 19. p. 66. Vide etiam Memor. Treuoltin. 1710. p. 650.

matronis aetate prouectis quibus negotia quaedam externa pauperesque et aegroti ab Ecclesia curandi committebantur, (πρεσβύτιδας vocat Apostolus Tit. II. 3. nonnulli etiam πρεσβυτερίδας Ferrandus Diaconus *viduas seniores*) vide Grotium ad Phil. IV. 3. Suicerum in πρεσβύτις, Samuelem Basnage Annal. tom. 1. p. 452. Coteler. ad constitut. Apostol. III. 9. Wolfgangum Gundlingium aliosque viros doctos ad Can. XI. Laodicen. vbi Presbyterae siue vt Isidorus Mercator appellat *matriculariae* constitui prohibentur, et Matthias Zimmermannus Superintendens Misenensis libro singulari de Presbyteris et Presbyterissis, Annaeberg. 1681. 4. inprimis a p. 48. vbi Presbyterorum etiam vxores Presbyteras vt episcoporum episcopas, dictas obseruat, et p. 78. vbi de Presbyteriarum abrogatione, et quomodo a diaconissis, quae saepe erant virgines differrent.

XIV. De Diaconis, (qui Episcopi ἀκοὴ, ὀφθαλμὸς, σόμα dicuntur, vide Cotelerium ad Constitut. Apostol. II. 44.) consuli poterunt B. D. Casp. Ziegleri liber de Diaconis et Diaconissis veteris Ecclesiae Witeb. 1678. 4. Morinus part. 3. Exerc. 9. de sacris Ord. et Io. Pearsonii lectiones ad acta Apostolorum p. 53 sq. Sam. Basnage ad A. 35. n. 8-13 et Menardus p. 287 seq. ad Gregorii M. Sacramentarium. Campegius Vitringa in Synagoga Vetere lib. 3. c. 21. 22. 23. vbi ministros Synagogarum Iudaicarum confert cum Diaconis Ecclesiae Christianae, quemadmodum praefectos Synagogarum cum Presbyteris et Praepositis Christianis Ioan. Franc. Buddeus Ecclesiae Apostolicae p. 748. Nic. Hieron. Gundlingius in Gundlingianis parte 11. p. 126 sqq. et Ioseph. Binghamus Origin. Ecclesiastic. lib. 2. c. 20. Diaconos septem memorant acta Apostolorum c. 6. Sic Romae VII. Diaconos fuisse testatur Sozomenus lib. VII. 19. adde Edmundum Martene lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 328 sq. S. Maximum ad Dionysium T. 1. p. 305. Ioseph. Vicecomitem de ritibus missae lib. 1. c. 20. et Dan. Guil. Mollerum de septem primis Diaconis Ecclesiae. Altorfii 1696. Quem numerum Henr. Dodwellus in libro Anglice edito de vno Sacerdote et vno altari c. 12. repetit a VII Angelis Apocalyps. I. 12. Aetas Diaconorum debebat esse annorum 25. vt probat Allatius p. 37 sq. de aetate Ordinum. *Philoteci CPol.* ordo instituendi Diaconum legitur T. 26. Bibl. Patr. Lugd. p. 214. Diaconis etiam absente Episcopo et Presbytero concessa fuit clauium potestas. Vide quae ad locum S. Cypriani Epistola 18 disputat Auctor vitae illius Gallice editae diss. 1. Contra Facidium diaconos presbyteris aequare incipientem Hieronymus Epist. 85. ad Euagrium, et Augustinus Quaest. 101. V. et N. T. De Diaconissis, quae ante annum aetatis 40, vel 60, secundum 1 Timoth. V. 9.

et

et Valentiniani ac Theodosii constitutionem non adsciscebantur, agunt viri docti ad celebrem Epistolam Plinii, tum idem Zieglerus libro de Diaconis cap. vlt. Cangius ad Alexiadem Annae Comnenae p. 416. 421. Pompeius Sarnelli in Basilicographia cap. 17. Beueregius ad Canon. XV. Chalcedonens. Iustellus ad Can. XIX. Nicaenum, Morinus part. 3. Exerc. 10. de sacris Ordinat. Basnage ad A. C. 35. n. 14 sq. qui illis quoque manus impositas num. 17. obseruat contra Baronium: Cotelerius tom. 1. Patrum Apostol. p. 287. Allatius in consensu orientalis et occidentalis Ecclesiae p. 675. Dionysius Petauius ad Epiphanii Expositionem fidei p. 348 sq. Iacob. Gothofredus ad codic. Theodosian. T. 6. p. 60 sq. Ioan. Cabussutius Notit. Ecclesiast. p. 25. Ioseph. Binghamus Origin. Ecclesiast. lib. 11. c. 22. Franciscus Maria Florentinius in exercitatione 15 ad Martyrologium Hieronymo tributum p. 979 sqq. Ioan. Pinius in tractatu de Ecclesiae Diaconissis, qui praemissus est Actis Sanctor. Antuerpiensib. mensis Septembris, T. 1. p. 1 sqq. Agnellus Honoratus, Differt. Lucae 1737, 4. editarum pag. 64 sqq. et Ioan. Philippus Odelem in differtat. de Diaconissis primitiuae Ecclesiae. Lipsiae 1700. Praecipuum Diaconissarum munus in praeparandis Agapis positum fuisse censet Ioan. Dav. Michaelis in nota 76. paraphrasi 1 Ep. Pauli ad Timoth. p. 57 subiecta. De Diaconissis apud Syros; quarum mentio etiam in Syrorum ordinationibus apud Morinum p. 502. vide Assemannum in differt. de Monophysitis T 2. Bibl. Oriental. litt. f. 2. Sororem Augustini, *praepositam ancillarum Dei* vocat Possidius in Augustini vita cap. 76. De virginibus Ecclesiasticis (quae a Monialibus distinctae) vide Valesium ad Sozomeni VIII. 23. Mulieribus nunquam concessum est ministrare in missa. Vide Iosephum Vicecomitem lib. 1. de ritibus missae c. 13. nisi quod canerent alternantibus in Ecclesia choris marium et feminarum. Id. c. 33.

XV. Praeter Episcopos, Presbyteros et Diaconos succedente tempore, atque Religione Christiana latius latiusque propagata et inualescente, longe plures Ordines Ecclesiastici in vsu esse coeperunt, atque in singulis etiam illorum trium plures excogitati gradus atque praerogatiuae titulorum, primis temporibus ignoratae. Henricus Noris diss. de quinta Synodo p. 76. quatuor ordines Episcoporum introductos obseruat, vnum quidem eorum qui vni vrbi vel Parochiae praeessent: Alterum *Metropolitanorum* [19] qui vni prouinciae:

[19] De *Suffraganeis Metropolitanorum* Baluzius p. 421 sq. ad Lupum Ferrariensem. De Metropolitanorum auctoritate conferatur Ioan. Launoius Epistol. p. 743 sq. Iosephi Mottae differt. de Metropolitico iure Venet. 1726 4. et Ioan. Gottfr. Koerner in diss. de Metropolitanorum in ecclesia veteri auctoritate. Lips. 1751.

tertium *Autocephalos Archiepiſcopos* ſiue *primates Exarchos* [20] qui aliquot prouinciis eſſent praepoſiti, et denique *Patriarchas* qui plurium dioeceſeon praeſulatum tenerent. Dum nempe ciuilem prouinciarum diſtinctionem ſequuta eſt in plerisque hierarchiae etiam Eccleſiaſticae ratio, hinc metropoleos Antiſtes praerogatiuam et jura nactus prae Epiſcopis, per dioeceſin illam cuius metropolitanus erat, ſedem obtinentibus. Confer Iac. Vſſerii librum de Epiſcoporum et Metropolitanorum origine, Londini 1687. 8. Launoium parte VIII. epiſt. 12. Beueregium lib. II. Codicis canonum vindicati cap. 5. Emanuelem a Schelſtrate diſſ. de auctoritate Patriarchali et Metropolitana aduerſus Stillingfleetum, Rom. 1687. 4. Marcum Anton. de Dominis lib. 3. de Republica Eccleſiaſtica c. 2 et 5. Gebh. Theodori Meieri politiam Eccleſiae primitiuae ad politiam ciuilem formatam, Helmſt. 1676. Ludov. Ellies du Pin diſſert. 1. de antiqua Eccleſiae diſciplina, Pariſ et Amſtelod. 1691. 4. Dominicum Georgium de antiquis Italiae metropolibus. Romae 1722. 4. Georg. Clementem Draudium in commentatione de Metropolitanis eccleſiae veteris, quae legitur Vol. IV. des heßiſchen Hebopfers p. 675 ſqq. Ob ſimilem cauſſam factum, vt qui in aula Imperatoris vel Regis praeeſſet ſacris, (*archicapellanos* vocauit ſequior aetas) praeferretur omnibus regni Epiſcopis, Archiepiſcopis et Metropolitanis, vt notatum Baluzio ad Lupum p. 450. 473. qui pag. 422 docet munus illud quandoque datum obeundum tantummodo ad certum tempus, qui vero illud gereret, eum non modo Eccleſiaſtica diiudicaſſe, ſed alicubi ciuilibus etiam negotiis in palatio interfuiſſe. Vide p. 384. Ceterum Ioanni Morino aſſentiri non dubito, qui libro 1. Eccleſiaſticar. exercitationum, exercitatione 15 a Patriarchis ex antiquo Eccleſiae vſu diuerſos ponit magnae alicuius et plurimum prouinciarum ἐπαρχίας metropolitas, ſiue vt H. Noris diſſ. de Synodo V. p. 76. vocat, *Exarchos primates*, quales in Africa *Senes* dictos obſeruat Sirmondus tom. 2. Opp. p. 838. Arabibus et aliis orientalibus *Catholicos*. Beueregius p. 216. ad magnum Synodicum. In primariis deinde dioeceſibus Epiſcopi metropolitani interiecto tempore vel *archimetropolitani* (vide Baluzium ad Lupum Ferrarienſem p. 415.) vel vſitatiore vocabulo *Patriarchae* dicti ſunt, quorum celeberrimi fuere in Oriente quidem Hieroſolymitanus, Antiochenus, Alexandrinus, Conſtantinopo-

[20] De *Exarchis* Jo. Morinus p. 250 ſq. Operis de ſacris Ordinatt. De aliis Eccleſiis quae praeter primarias quinque ſedes, Patriarcharum titulo vſae ſunt, vide Allatium lib. 1. de conſenſu vtriusque Eccleſiae c. 25. Primus Patriarchae titulum in concilio Antiocheno A. C. 342. tulit Epiſcopus Antiochenus. A quinto ſaeculo Patriarcharum dignitas Exarchorum mentionem aboleuit. De Primatibus egit Petrus de Marca in diſſ. de Primatu Lugdunenſi.

nopolitanus et in occidente Romanus. A Theophane primus Patriarcha CPolitanus appellatur Anatolius in coronatione Marciani Imp. p. 89. Primus Patriarcharum Christianorum meminit Socrates lib. V. c. 8. Nam in Vopisci quidem Saturnino c 8 *ipse ille* (lege cum Il. Vossio *Hillel*) *Patriarcha*, et apud Marcellum Empiricum c. 23. *Gamalielus Patriarcha* Iudaeorum intelligitur. Quinque Patriarchatus ecclesiae Christianae quinque corporis sensibus respondentes, (Allatius p. 238. de consensu) primum stabiliti in Canone 36. concilii CPolitani in Trullo habiti, A. C. 680. qui adeo Patriarchae, plures etiam sub se dioeceses, plures Metropolitanos et Archiepiscopos habere coeperunt, inde Patriarchae titulus tributus quandoque etiam Archiepiscopis, vt notauit Allatius de consensu p. 436. Per haereses in Oriente factum est, vt in vna eademque dioecesi plures sint Patriarchae, alius *Armenorum*, alius *Iacobitarum*, alius *Maronitarum*, alius *Nestorianorum*, alius *Coptorum*. Allatius III. 8. de consensu p. 1001. De Aquileiensi Patriarcha confer H. Noris diss. de V. Synodo c. 10. p. 89. et quae de Patriarcharum ac Primatum origine ac iuribus, Beueregius et alii viri docti ad Canon. VI. Nicaenum et ad Canonem I. Constantinopolitanum: Io. Seldenus ad Eutychii origines Alexandrinas p. 2 sq. Marcus Antonius de Dominis lib. 3. c. 15. Dauid Blondellus in libro *de la primauté en l'Eglise* p. 538 sqq. 560 sq. 567 sqq. qui etiam de Exarchis p. 528. de Primatibus p. 527. de Metropolitanis p. 526. et de Archiepiscopis p. 523. Allatius lib. 1. de consensu c. 8. Sirmondus lib. 2. Propemtici, cuius exactissimae diligentiae nihil superesse, quod addatur, ait Valesius p. 104. ad Euagrium. Io. Guil. Ianus in differt. de origine Patriarcharum Christianorum. Witteberg. 1718. Patriarcha Vlyssiponensis primus creatus est a Clemente XI. A. 1716. Thomas de Almeida. De ritu creandi Patriarchas apud Graecos Allatius contra Creyghtonum p. 725 sq. De Patriarcha CPolitano Petrus de Marca in differt. postuma de institutione patriarchatus CPolitani, et Iac. Elsnerus in der neuesten Beschreibung der griechischen Christen cap. III. De dignitatibus et officiis eorum, qui Patriarchae CPolit. assistunt videndus Allatius de consensu p. 1028 sqq. Idem p. 1003 memorat *Zachariam Vartabliet*, Patriarcham CPolitanum nationis Armenae. De ritu creandi Patriarchas apud Graecos Allatius contra Creyghtonum p. 725 sq.

XVI. Neque vero Patriarchis his quinque, nedum vni Romano tota subiecta fuit Ecclesia, sed vt Eduardus Brerewoodus in veteri Ecclesiae gubernatione patriarchali [21] probatum dedit, tempore concilii Nicaeni et post

 plu-

[21] Subiicitur Iacobi Vsserii opusculis de origine Episcoporum et Metropolitanorum, et de Asia proconsulari, Lond. 1687 et Bremae 1701. 8.

plures mansere Ecclesiae nulli ex Patriarchis subiectae, transmarinae praesertim, vt Africanae, quarum primus fuit Carthaginiensis Episcopus, et Patriarchico iure in VI prouincias Dioeceseos suae vsus. Similiter Britannica Ecclesia nulli externae subdita iurisdictioni, sed primatem suum habuit Episcopum Eboracensem, quod argumentum tractauit etiam Io. Barnesius de Ecclesiae Britannicae libertate et exemptione a Romano patriarchatu, et Eduardus Stillingfleetus [22] in Originibus Britannicis. Quod porro Cardinalis Perronius in Perronianis p. 232. omnes Patriarchas vicarios esse Pontificis affirmat, et hoc iactat se vnum obseruasse merito illi relinquitur tanquam commentum nulla dignum fide, nullo argumento saltim verisimili confirmandum. Licet idem ante eum docuerint Ioannes Torquemada et Petrus Paludanus. Quam vero sententiam igne dignam iudicat Almaynus apud M. Antonium de Dominis II. 5. de republ. Ecclesiastica. Ita, quas Pontifex Romanus iam a tot saeculis sibi arrogat super omnes Ecclesias atque Episcopos praerogatiuas, auctoritatem potestatemque, per prima a Christo nato saecula toti Ecclesiae ignotas fuisse, a multis iam est ostensum non Protestantibus modo, vt Dauide Blondello de primatu in Ecclesia, quod opus Gallice prodiit Geneu. 1641. fol. Frider. Spanhemio T. 2. Opp. pag. 439 sqq. qui p. 468. Anonymum Graecum laudat περὶ τῶν πρωτείων τοῦ πάπα, e Bibliotheca Lugdunensi. Isaaco Barrow T. 1. Operum. Laurentio Howel in libro, a View of the Pontificate. Londini 1712. 8. et Salomon. Deylingio in dissertationibus duabus de nouitate regiminis Ecclesiastici in ecclesiam vniuersam. Lipsiae 1729 et 1730 editis: sed et ex ipsa etiam Ecclesia Romana, praecipue a Gallis, inter alios ab iis qui Canonem sextum Concilii Nicaeni illustrarunt, et aduersus primatum, siue vt Paullus Venetus apud Claudium Sarrauium [23] non absurde vocauit, *Totatum* (Salmasius *suprematum*) Papae Romani, scripserunt non minus candide quam solide atque erudite. Primatum Pontificis ex solis sacris litteris probari non posse in colloquio Rheinfeldensi A. 1651. candide professus est Valerianus Magnus. Olim electioni Pontificis adfuere et electionis decreto subscripserunt *vniuersus clerus*, *Optimates et vniuersa militaris praesentia et cuncta generalitas populi Romani.* Vide librum diurnum a Io. Garnerio cum notis editum p. 12, 13, 16, 20, 23, 32, etc. A solis Cardinalibus praeterito Henrici III. Imperatoris, tunc minorennis, consensu, de quo Petrus Damiani Opusc. 4. inconsulto reliquo Clero et Pop. Rom. primus Senis A. 1059, Papa electus est Nicolaus II. qui deinde in concilio

[22] Stillingfleeto Emanuel a Schelstrate opposuit dissertationem de auctoritate Patriarchali et Metropolitica, Rom. 1687. 4.

[23] P. 210, Epist. editionis primae.

cilio Mantuano A. 1060 habito facultatem illis dedit eligendi Pontificem. v. Thom. Stapleton II. 13. de magnit Eccl. Rom. Postea ius illud confirmarunt Alexander III. Gregorius X. et Clemens V. Confer. Papebrochium in propylaeo ad Acta Sanctor. Maii p.* 196. qui etiam exhibet varia Acta Electionis vt Vrbani VI. Ao. 1378. p.*95 sq. Nicolai V. A. 1447. p.*121. 125. Callisti III. A. 1455. p.*127. nec minus historias Conclauium, Clementis V. Iulii II. et sequentium, et historiam interpontificiorum. Actum inaugurationis et coronationis Innocentii X. fusius descripsit et tabulis aeneis exornatum dedit in Roma triumphante Laurentius Banck. Franekerae 1645 et 1656. 12. De electione Pontificis R. consuli possunt Hieronymi Bignonii Traité sommaire de l'Election des Papes. Parisiis 1604. 4. Petri Mariae Passerini tractatus de electione P. R. Romae 1670. fol. Ioan. Frid. Mayerus in commentario de electione Romani Pontificis, qui cum Alzonini, Cardinalis, Aphorismis politicis, recusus est Osnabrug 1691. 4. I. B. Maius de R. P. electione, Caesarumque circa eam iure, cum Muhlii diss. de molitionibus Pontificum adv. Imperat. Reges et Principes. Kil. 1729. et Petrus Businellus de summi Pontificis eligendi forma. Patauii 1758. 8. Caerimoniale electionis P. R. legitur in Cherubini Bullario T. 3. p. 405. Edidit quoque Ioan. Gerhard. Meuschenius Caerimonialia electionis et coronationis P. R. et Caerimoniale Episcoporum, iuxta prima, genuina ac rarissima exemplaria Romana, Veneta et Taurinensia, vna cum curioso ἀνεκδότῳ de creatione Papae Pii II. et Leon. Aretini opusculo de temporibus suis, nec non Augustini Oldoini catalogo auctorum, qui de Romanis Pontificibus scripserunt. Francof. 1732. 4. Pontificis R. titulos et elogia persequuntur Theoph. Raymundus tom. 10. Opp. et Abrahamus Bzouius. Papa [24] ἀντονομαστικῶς pro Romano Pontifice vix reperitur apud antiquiorem scriptorem quam Ennodium et in Actis concilii Toletani A. C. 405. Et Apostolica sedes ἀντονομαστικῶς pro Romana vix ante Augustinum. Vide Sirmondum ad Ennodium p. 18 sq. et Casaubonum in Casaubonianis p. 147. Olim Papa vocabatur quilibet Episcopus, vt notant Launoius Epistol. f. 545 sq. Sauaro ad Sidonium p. 360 sq. Baluzius ad Lupum p. 420. ed. Lips. Bignonius ad formulas Marculfi, p. 418 sq. Neque id vetitum ante Gregorium VII. vide Baronium ad A. C. 1075. Quanquam Graeci παπᾶ cuilibet Sacerdoti et Episcopo, πάπα soli Romano et Alexandrino tribuunt, teste Goaro notis posterioribus ad Cedrenum p. 350. Olim quilibet Episcopus vocabatur nomine ἀρχιερατικῆς ὁσιότητος, de quo Montacutius ad Photium Ep. CXI. *Apostolicus item*, velut Apostolicae doctrinae custos;

[24] De aetate vocis Papae conferri possunt Ioan. Diecmanni dissertatt. duae Witteb. 1671 euulgatae.

ſtos; de quo titulo, Papis Rom. tributo vide Ioan. Picardum ad Anſelmi Cantuar. III. 65 Epiſt. p. 582. nec minus *Pontifex*, *ſucceſſor et vicarius Petri*, immo *Chriſti vicarius*, quae omnia Epiſcopus R. ſibi ſoli arrogauit. *Sanctitas et beatitudo tua* etiam Diaconi olim compellatio fuit, vide Sirmondum ad Ennodium p. 28. A Carolo M ad Benedicti II. tempora, antequam confirmarentur ab Imperatore, non dicebantur Epiſcopi, ſed tantum *electi*, nec Papis accenſebantur aut bullae eorum agnoſcebantur, ſi ante confirmationem decedere contigiſſet. *Oecumenii* titulus Pelagii II. ad Ioan CPolitan. A. C. 587. ſi vera eſt epiſtola Conſtantinopol. Patriarchae ad Ioannem XIX. Papam. Pagi ad A. C. 1024. n. 3. *ſerui ſeruorum Dei* [25] titulo Odilbertus, Archiepiſcopus Mediolanenſis, venit apud Mabillonium T. 4. Analector. p. 317. *Vicarii Petri* Baluz. ad Lupum p. 428. De *Vicariis Papae* Bellarminus II. 20. de Rom. Pontifice.

De Cardinalibus [26] praeter ſcriptores Lipenio notatos videndus liber Gallicus de origine Cardinalium, (traité de l'Origine des Cardinaux du St. Siege) excuſus Coloniae 1669 et rec. ib. 1670. Wagenſeilius libro de educatione Principis, Germanice edito p. 177 ſq. Spelmannus in Gloſſario, Rev. Io. Franciſcus Buddeus in libro de origine Cardinalitiae dignitatis, qui recenſetur in Actis Erud. A. 1693. p. 206 ſq. Iacobi Cohelii notitia cardinalatus. Romae 1653. fol. Hieronymus Platus de Cardinalis dignitate et officio, Romae 1602. 4. rec. ibid. 4ta vice 1746. 4. cura Ioan. Andr. Triae. Caroli Bartholomaei Piazzae Hierarchia Cardinalitia Italice edita Romae 1703. fol. Ludov. Anton. Muratorius in diſſertatione de Cardinalium inſtitutione, quae inſerta eſt Tomo V. Eius antiquitatum Italiae medii aeui, p. 152 ſqq. Stanislaus Sentinellus in diſſert. de cardinalitia dignitate, quae habetur T. XXVI. collectionis opuſculorum ſcientificorum et philologicor. p. 395 ſqq. Pridem lon-

[25] Confer Io. Frid. Mayeri diſput. de titulo Pont. Rom. ſerui ſeruorum Witteb. 1685. editam.

[26] Graecis dicuntur καρδηνάριοι, καρδηνάλιοι, καλδηνάριοι, vide Nili διάλεξιν a Salmaſio editam, Cangii gloſſar. Cotelerii monumenta Eccleſiae Graecae p. 674 et Allatium contra Creyghtonum p. 36. Latinis *in cardine conſtituti*, *cardinati*, *incardinati*, *cardinarii*: Lindebrog. p. 1388. ad Codicem Legum antiquarum. Ludov. Donius d'Atticby, in floribus hiſtoriae collegii Cardinalium Pariſ. 1660. fol. 3 Voll. editis origines eorum repetiit ab A. 1049. ſub Leone IX. Cardinales antiquioribus ſcriptoribus ſunt certis ſuis eccleſiis, paroeciis, titulis et diaconiis affixi clerici. Vide Blondellum p. 99. ſq. de Iohanna Papiſſa femina. *Cardinare*, *incardinare* eſt clericum certae eccleſiae addicere tanquam conſtitutum in cardine. Vide Baluzium p. 470. ad Gratianum. Oſtium eccleſiae Papa, Chriſti vicarius: Cardinales στρόφιγγες, *cardines oſtii*. Pachymeres in Michaele Palaeologo V. 8. p. 245. Pontificis καρδία. Philelfus XXXV. 12. Epiſt.

longe pauciores et XXIV. tantummodo fuere, primus enim numerum LXX. definiuit Sixtus V. A. C. 1588. nomenque habent exinde, quod olim praecipui Presbyteri cuiusque Parochiae Cardinales appellarentur; vide M. Anton. de Dominis L. IV. c. 5. quemadmodum *Protopapam* pro Archipresbytero dictum notauit Morinus f. 223. de sacris Ordinatt. Hodie igitur ex instituto Sixti V. Cardinales numero 70 sunt, ex quibus 6 sunt Cardinales [27] Episcopi, Albanus, Tusculanus, Praenestinus, Sabinus, Portuensis et Ostiensis, Presbyteri 50, Cardinales Diaconi 14, qui postremi Cardinalatu relicto saecularem vitam repetere et connubio se iungere possunt. Vide librum Gallicum Tableau de la Cour de Rome p. 229 sq. et Onuphrium Panuinium de Episcopatibus, titulis et diaconiis Cardinalium. Paris. 1609. 4. Exstat et Dominici Veneti, Episcopi Torcellani de Cardinalium legitima creatione liber ad calcem Marci Ant. de Dominis tomo 1. operis de republica ecclesiastica. Pontifex quidem quum Cardinalem creat, hisce verbis vtitur: *Creamus te socium Regibus, superiorem Ducibus et Fratrem nostrum.* Recens vero creatum ceteris sistens Cardinalibus, *Habetis*, inquit, *Fratrem.* Ordo creationis Cardinalium exstat apud Mabillonium T. 2. Musei Italici p. 424 sqq. Cui adde Paridis Crassi de caerimoniis Cardinalium et Episcoporum libros II. Romae 1564. 4. Cardinales licet ordine minores, (etenim vsque ad Clementis III. et Bonifacii VIII. aetatem Episcopis fuerunt minores; v. Nicol. Comneni praenotiones mystagogic. p. 40.) tamen Episcopis propter dignitatem recte anteferri, vt *Exocatacoelos* [28] in Graeca Ecclesia disputat idem Comnenus ibid. p. 376 et 377. Pilei rubri insigne illis concessum [29] sub Innocentio IV. in concilio Lugdun. A. 1245. Purpurae decus a Paullo II. A. C. 1464. Quum Lucas Holstenius Cardinalem Barberinium in oratione publica Eminentissimi titulo celebrasset, ornat eosdem [30] ex instituto Vrbani VIII. ab A. 1630. 10 Iunii *Ementissimi* titulus, qui olim Praefecti Praetorio fuit notante Salmasio p. 155. de primatu Papae, et Seldeno de titulis honorum II. p. 668. sed et *Eminentia dignitatis* iampridem tributa Episcopis, vt obseruat Baluzius p. 462. ad Lupum

[27] In inscriptionibus litterarum tamen Cardinales Episcopi vel Archiepiscopi, non solent Episcopatuum titulis appellari. Vide Latinum Latinium tom. 1. Epist. p. 203 sq.

[28] Ἐξωκατάκοιλοι, fuerunt quinque maiores in ecclesia CPolitana Officiales, magnus Oeconomus, Sacellanus magnus, magnus Schenophylax, Chartophylax magnus, et Sacello praepositus, quibus Georgii Xiphilini tempore etiam Protecdicus accensebatur. Vide Comnenum loco laudato, Goarum p. 291. ad Euchológ. Cangium in Glossario Graeco p. 409 sq. et Macros in Hierolexico.

[29] Mabillon T. 4. Analector. p. 565.

[30] Vide Clariss. Becmanni notitiam dignitatt. illustrium differt. XVII. cap. 1.

pum Ferrariensem. Ex decreto Paulli II. A. 1468. promulgato necessario debet esse ex Cardinalium numero, qui Pontifex R. creandus est. Iuramentum Cardinalium Papam electurorum habes in Wolfii memorabil T. 2. p 999. Cardinales sex affecti supplicio ab Vrbano VI. Vide Iacobi l'Enfant Histor. concilii Pisani T. 1. p. 46. Nouem exempla eorum, qui Cardinalitiae dignitati renuntiarunt affert Gregorius Leti in libro, cui titulus, *Itinerario della Corte di Roma*, atque inde Hubnerus Centuria VI. Bibl. Hamb. Histor. p 194. De Gabriele Philippuccio, qui purpuram a Clemente XI. oblatam constanter renuit vide Clementis XI. Opera T. 1. p. 21. et A. E. 1707. p. 20. De Francisco Maria Mediceo, qui cardinalitia dignitate se abdicauit vide eiusd. Clementis opera T. eod. p. 31 sqq. Cardinales, qui matrimonium praetulere, recensentur in den petersburgischen Anmerkungen 1729. p. 393 sqq. De Cardinalibus *doctis* (ab A. C. 540) disserit Gabr. Ioseph. Eggs in Purpura docta. Monachii 1714. fol. 3 Voll. et supplemento nouo purpurae doctae. Augustae Vindelic. 1729. fol. De *Gallis* consulatur Petri Frizonii Gallia purpurata. Luteriae Paris. 1638. fol. De *Cisterciensibus* Casp. Iongelini purpura Cisterciensis; *Dominicanis* purpura Dominicana; *Franciscanis* purpura Seraphica; *Mariae cultoribus* Maraccii purpura Mariana. De cardinali impubere occasione cardinalitiae dignitatis Ludouico Antonio Iacobo, Hispaniae Infanti, a Clemente XII. collatae Ioan. Georg. Estor duas edidit diatribas Ienae 1737 et 1738. 4. De Cardinali Decano vide librum Tableau de la Cour de Rome pag. 234, et B. D. Mayeri dissertationem editam Kiloniae; vt Caerimoniale Romanum et historias conclauium a pluribus vulgatas praetermittamus. De officio et potestate Cardinalis Camerarii, dissertatio Italice edita Didaci Aguirre, ICti et in collegio sapientiae primarii Romae Doctoris laudatur in memoriis litterariis Treuoltinis A. 1705. p. 1814. Scriptores alios de Cardinalibus diligenter recensuit Caspar Sagittarius in introduct. ad hist. ecclef. cap. 31. p. 771 sq. vti Scriptores de Pontificibus Romanis c. 25 sq. p. 650 sq. et ex ipsis qui Romanae Ecclesiae addicti sunt, Ludouicus Iacobus a S. Carolo in Bibliotheca Pontificia. De officialibus Pontificiis et Congregationibus atque Tribunalibus Curiae Pontificiae Romanae, consuli possunt Cardinalis Ioan. Baptistae de Luca relatio curiae Romanae Colon. 1683. 4. et Hunoldi Plettenbergii S. I. notitia congregationum et tribunalium Curiae Romanae. Hildesii 1693. 8.

XVII. De *Archipresbyteris*, *Archidiaconis*, *Oeconomis* et *Defensoribus Ecclesiarum* Morinus de Ordinatt. parte 3. Exerc. 16. De *Archidiaconis* sigillatim Sirmondus tom. 1. Opp. p. 967. Andreas Saussaeus de Mysticis Galliae

liae Scriptoribus pag. 108 ſq. Paſchaſius Quesnellus in notis ad Leonem M. pag. 883 et 894. qui Presbyteris praelatos interdum etiam fuiſſe obſeruat p. 887. Buſaeus ad Petrum Bleſenſem F. 24. Bibl. Patr. p. 1364 ſq. Nicol. Comnenus pag. 71. praenot. myſtagogic. Laurent. Dript in ſpeculo archidiaconali. Neuhuſae 1676. Franciſcus Florens in tractatu de officio Archidiaconi ad calcem eius opuſculorum editorum Pariſ. 1679. 4. Pompeius Sarnellus in epiſtolis Eccleſiaſticis p. 186 ſqq. Matthias Larroquanus in aduerſariis ſacris p. 251 ſqq. Ioan. Paullus Kreſſius in libro, germanice edito, Erläuterung des Archidiaconalweſens, und der geiſtlichen Sendgerichte. Helmſtadii 1725. 4. Io. Georg. Pertſchius in libro, itidem germanice euulgato, von dem Urſprung der Archidiaconen, Archidiaconalgerichte, biſchöflichen Officialen und Vicarien, und deren Unterſcheid. Hildeſiae 1743. 8. Archipresbyteri an inferiores Archidiaconis, vide Baluzium p. 455. 456. ad Anton. Auguſtin. de emendatione Gratiani. Nonnulla arrogata Archidiaconorum iura ad examen reuocat Io. Baptiſta Thiers diſſertatione *de l'Etole*, et altera, *de la depouille des Curés*. De Archidiaconorum in veteri Eccleſia officiis et auctoritate exſtat etiam diatriba Wittebergae pridem vulgata a Rev. D. Georg. Henrico Goezio, Praeſule olim Lubecenſi. De *Subdiaconis* et quatuor minoribus[11] Ordinibus apud Latinos, et vbi ſerius illi obtinuerunt apud Graecos, videndus Morinus libro laudato part. 3. Exerc. 11, 12, 13, 14. Ioan. Bona lib. 1. rerum liturgicarum cap. 25. §. 14 ſqq. pag. 299 ſqq. et Cotelerius ad Patres Apoſtolic. T. 1. p. 238 ſq. ad conſtitut. apoſtol. II. 25. Hypodiaconorum iam meminit Cyprianus Epiſtola VIII. et Cornelius Romanus apud Euſebium L. VI. Hiſt. c. 43. nec hac in parte fides deroganda videtur libro Pontificali Damaſi, qui Subdiaconorum inſtitutionem refert ad Fabianum Pontificem, defunctum A. C. 250. nam in primi et ſecundi ſaeculi ſcriptoribus nullam eorum mentionem occurrere lubens aſſentior Sam. Baſnagio ad A. C. 35. num. 20. De illorum officiis vide praeter Morinum, notas Menardi ad ſacramentarium Gregorii M. p. 280 ſq. et Beueregium ad Canonem X. Antiochen. De poteſtate Diaconorum in adminiſtrando poenitentiae ſacramento videndus auctor vitae S. Cypriani, Gallice Pariſ. 1716. 4. editae, et memoriae Triuoltinae 1718. p. 30 ſqq.

XVIII. *Lectorum* quoque munus ex Iudaica Eccleſia in Chriſtianam deriuatum ſatis antiquum eſſe ex conſtitutionibus Apoſtolicis, Tertulliano, Cypriano

[11] Abbo Floriacenſis in Apologetico p. 397. *Clericorum ordo tribus gradibus ſpecialiter diſtinguitur, Diaconorum, Presbyterorum et Epiſcoporum: nam omnes qui ſunt inferioris gradus, per abuſionem Clerici vocantur.*

priano aliisque monumentis constat. Vide Beueregium loco iam laudato et lib. 2. Codicis Can. vindicati c. 2. §. 4. Menardum pag. 274 sq. Iosephum Binghamum Origin. Ecclesiastic. lib. 3. cap. 5. Henric. Dodwellum Dissert. Cyprianic. VI. §. 12. Ioan. Bonam rerum liturgic. lib. 2. cap. 6. pag. 647. Ioan. Meursium Exercit. critic. p. 2. c. 1. Iosephum Vicecomitem lib. 1. de ritibus Missae c. 27. Wilh. Ernestum Tentzelium dissert. de ritu lectionum sacrarum, et D. Io. Andream Schmidium in dissertationibus de Lectoribus: quanquam distinctum ordinem *Anagnostarum* fuisse in Ecclesia primis statim temporibus, non aeque certum esse videtur, quum Diaconi et Presbyteri, quin Episcopi etiam sacrae Scripturae capita in coetibus Christianorum praelegisse reperiantur. Vide Menardum p. 258. Apud Iudaeos quoque olim Sabbatis lectores septem in Synagogis erant, non stati tamen, sed quoscunque ad hoc munus idoneos *Chasan* euocaret. Vide Franciscum Burmannum parte 2. Exerc. pag. 52. et Iac. Rhenferdum de decem otiosis Synagogae pag. 258 sq. Postea vero obtinuit vt solus Chasan officio lectoris persungatur. Id. p. 276. Fuerunt et ἑρμηνευταὶ, qui lectiones sacras vel etiam homilias in notam linguam ignarorum gratia interpretarentur, quod et ipsum a Iudaeis Christiani acceperunt. Vide Epiphanium tom. 1. p. 1105. Porro Lectores iidem etiam erant *Psaltae*, vnde *Psaltanagnostae* dicuntur in Nouellis Iustiniani Imp. vt notatum Valesio ad Sozomeni VIII. 24. Lectores sex latini Romae et totidem Graeci; ita etiam Constantinopoli. Alcuinus c. 29. de diuinis officiis pag. 1073.

XIX. Eodem constitutionum Apostolicarum loco [32] vbi Lectorum mentio fit, lib. 2. c. 25. memorantur etiam Cantores et Ostiarii, vbi haec annotat doctissimus Cotelerius: Quo post Apostolos tempore minores Ordines, Diaconatu inferiores coeperint in Ecclesia institui, *adeo obscuritate inuoluitur, vt nulla possit certa coniectura deprehendi atque explicari.* Aperte quidem S. Ignatius, qui initio secundi saeculi scripsit, agnoscit solummodo tres maiores gradus, Episcopatum, Presbyteratum, Diaconatum. *Primus vero, quod sciam*, Lectores *nominat Tertullianus libro de praescriptione haereticorum cap.* 41. Hypodiaconi *autem*, Exorcistae *et* Acoluthi *non comparent ante Cyprianicas Epistolas* 24, 28, 78, 79, 80, 16, 55. *et Epistolam Cornelii Papae ad Fa-*

[32] Licet Constitutiones illas Clementis vel Apostolicas minime esse, eruditi consentiant, sub initia tamen quarti saeculi esse Clementi suppositas, colliges ex Eusebii Hist. vbi ait χθὲς καὶ πρώην, hoc est nuper admodum opera prolixa sub Clementis nomine venditata esse, III. 38. Hist. Neque cum hac sententia pugnant, quae γνησιότητι illius operis opponunt viri doctissimi.

Fabium Antiochenum [33] *in Eusebio lib. VI. cap.* 43. *quae etiam* Ostiarios *adiungit. Sed e media aetate nihil clari affertur. Augetque difficultatem, tum quod credi debeat quasdam Ecclesias hac in disciplina praeiuisse aliis exemplo suo, tum quod in Diaconis solcant clerici minoris loci comprehendi, vt Optatus multo post introductionem Clericorum Diaconis suppositorum, postquam posuisset lib.* 1. *pag.* 39. *lib.* 2. *pag.* 53. *Ecclesiae membra*, Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Ministros et Laicos *seu* turbam fidelium, *eodem lib.* 2. *pag.* 59. *subiungit;* Quum sint, sicut supra dixi, quatuor genera capitum in Ecclesia, Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum et fidelium, *pro quibus enumerantur quinque ordines Ecclesiae apud Hieronymum in Esaiae caput* 19. Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Fideles et Catechumeni. *Itaque dubium remanet, an hic et similes constitutionum loci, a primo earum editore, vel ab earum interpolatore profecti sint. Omisi paruae auctoritatis librum de Romanis Pontificibus. Is in Hygino habet:* Hic Clerum composuit, et distribuit gradus. *Et in Victore:* Hic fecit sequentes [34] Cleros.

De *Cantoribus* qui et *κανονικοὶ ψάλται*, vide Menardum ad Gregorii sacramentarium p. 61. 62 sq. D. Ioan. Andreae Schmidii diss. de Cantoribus Ecclesiae V. et N. T. Helmst. 1708. Beuregium ad Can. 15. Laodicen. Pompeium Sarnelli Epistola 27. Ecclesiastica, vbi quoque de Primicerio siue praefecto Cantorum, de quo etiam agit Iustus Henning. Boehmerus T. 1. iuris ecclesiastici Protestantium pag. 582 sqq. Iosephum Vicecomitem lib. 1. c. 30. sqq. de ritibus Missae, et Matthiae Blochii dissertat. de Psaltarum siue Cantorum origine in ecclesia. Hauniae 1711.

De *Ostiariis*, *θυρωροῖς*, custodibus et conseruatoribus aedium sacrarum, Menardus p. 272. Suaresius ad S. Nili opuscula p. 669 sq. Cangius Glossario in *mansionarius*, *παραμονάριος*. Iosephus Vicecomes lib. 1. de ritibus missae c. 28. Etiam *Sacrarii custodem* Psalmistae iungit Ambrosius lib. 1. de officiis c. 44. vbi vide notas tom. 2. editionis praeclarae, quam Monachis Benedictinis debemus p. 69.

[33] Locus est insignis p. 244. vbi Cornelius testatur Romae tum fuisse *πρεσβυτέρους* 46. *Διακόνους* 7. *ὑποδιακόνους* 7. *ἀκολούθους* 42. *ἐξορκιστὰς καὶ ἀναγνώστας ἅμα πυλωροῖς* 52 Viduas cum aegrotis super 1500. Romanus Martyr sub Diocletiano fuerat in Ecclesia Caesareensi Diaconus et *ἐξορκιστής*. id. de Martyribus Palaestinae cap. 3. pag. 320. Plurium ordinum Ecclesiasticorum meminit et Pseudo-Ignatius Epistola ad Antiochenos extrema, et Epiphanius expositione fidei c. 21.

[34] Codices quidam legunt *frequentes*, male. Nam *sequentes cleri* sunt Acoluthi.

De *Acoluthis* [35] Menardus p. 279. Caueus in primitiuo Christianismo pag. 235. Cangius glossar. in *Acolytus* et *ceroferarii.* Iosephus Vicecomes lib. 1. de ritibus missae c. 25 sq. Iosephus Binghamus origin. Eccles. lib. 3. cap. 3.

De *Exorcistis* ἐπορκισταῖς viri docti ad Canonem 24 Laodiceni et 10 Antiocheni Concilii: Menardus p. 277 ad Gregorium, Espencaeus p. 158 sq. Opp. qui etiam de adiuratione Daemonum p. 160 sq. rerumque inanimatarum p. 163. Lindebrogius p. 1396 sq. ad Codicem Legum antiquarum, et Franciscus Baltusius S. I. in responsione secunda ad Historiam Oraculorum Fontenellianam, edita Gallice p. 188. Geuerhartus Elmenhorstius not. ad Minucium Felicem p. 69. Ioan. Bona rerum liturgic. lib. 1. c. 25. p. 519. Ioan. Bapt. Cotelerius ad constitutiones apostolic. lib. 8. c. 26. T. 1. Patrum apostolic. p. 414. Ioan. Casp. Suicerus Thesaur. ecclesiastic. T. 1. p. 1150. Ioseph. Binghamus origin. ecclesiast. lib. 3. c. 4. Vide etiam Sam. Basnagii Annales ad A. C. 54. num. 10 sq. atque Ioan. Felli notas ad Cyprianum p. 4. vbi de eo, quod *Catechetarum* simul munere functi in Ecclesia fuerunt. Eusebius VIII. 6. Hist. p. 298. in persequutione Diocletiani ait repletos fuisse carceres Episcopis, Presbyteris, Diaconis, Lectoribus et Exorcistis. Multa de exorcismis Iudaeorum et Christianorum Antonius Van Dalen diss. de diuinationibus Idololatricis Iudaeorum, digna accuratiore examine.

De *Fossariis* siue *Copiatis* (κοπιῶντες in Pseudo-Ignatii Epistola ad Antiochenos) qui sepulturas curabant defunctorum, vide Epiphanium exposit. Fidei §. 21. Codicem Theodos. lib. XVI. tit. 2. lege 15. Cotelerium T. 2. Patr. apost. p. 112. et auctorem de septem Ordinibus Ecclesiae, inter S. Hieronymi Opera, vbi ita enumerantur: Episcopi, Presbyteri siue Sacerdotes, Diaconi, Subdiaconi, Lectores, Ostiarii, et Fossarii.

De *Apocrisiariis* conferatur Adami Grenzii commentatio Dresdae 1749. 4. edita.

De *Periodevtis* siue visitatoribus et tabellariis ecclesiasticis consuli potest Erdm. Rud. Fischeri diatriba de θεοδρόμοις siue legatis ecclesiasticis edita Coburgi 1717. 8. et Gustav. Georg. Zeltneri dissert. de Theologo circuitore seu de Periodevtis veteris Ecclesiae restituendis, Altorfii 1718.

XX. Hodie *Septem ordines* agnoscit Ecclesia Romana, sed aliter ac Graeca illos computat, sic nempe: Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos, Acoluthos,

[35] Antiquis Graecis ἀκόλουθοι, pueri a pedibus, comiticustodes ministri, pagen, lacay etc. vt notauit Iacobus Duporeus ad Theophrasti characteres p. 385. et Lindebrogius glossario ad Codicem Legum antiquarum.

thos, Exorcistas, Lectores et Ostiarios, de quibus omnibus vide Pontificale Romanum, Isidori Origines lib. 7. cap. 12. Stephanum Echiensem de Sacramento Altaris tom. 20. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1872 sq. Honorium in gemma animae lib. 1. c. 174 sq. id. p. 1069 sq. M. Antonium de Dominis II. 4. et 9. Rhabanum Maurum VI. 5. de vniuerso T. 1. p. 84. b sq. et Capitularia Regum Francorum apud Baluzium T. 1. pag. 458. Graeci autem Episcoporum loco praetermittunt Acoluthos, atque ordines septem ita numerant: Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos, Lectores, Exorcistas et Ostiarios. Vide Metrophanis Critopuli confessionem, pag. 109. Ceterum exorcistas et ostiarios non ordinari ex graecae ecclesiae vsu, sed tantum velut titulos, dignitates et munera haberi notauit Comnenus in praenotionibus mystagogicis pag. 2 sq. Confer. Arcadium lib. 6. concordiae. A Syris nouem ordines hierarchiae ecclesiasticae statui, ad exemplum totidem scilicet ordinum Angelicorum, notat Morinus de sacris ordinationibus pag. 498. Ceterum de vniuersa illa, quam hactenus perstrinximus, hierarchiae ecclesiasticae ratione ordinibusque singulis praeter Morinum hunc, aliosque a nobis iam laudatos consuli possunt Stanislaus Hosius p. 165 sq. Opp. Bellarminus libro de clericis tom. 2. controuers. Hadrianus Sarrauia libris de diuersis ministerii gradibus, Lond. 1590. 4. anglice, et 1611. fol. latine. Claudius Espencaeus libro 1. digressionum in epistolam 1. ad Timotheum: Ludouicus Cellotius S. I. libris X. de hierarchia et hierarchis, Rothomag. 1641. fol. et in horis subcesiuis Paris. 1648. 4. siue vindiciae illius operis aduersus Franciscum Hallierium, cuius de hierarchia ecclesiastica libri IV. Paris. 1646. fol. Ioannes Dartis de ordinibus et dignitatibus ecclesiasticis, aduersus Salmasium de primatu Papae, ibid. 1648. 4. praecipue vero Lud. Thomassinus in opere de disciplina ecclesiastica, tribus voluminibus in fol. edito ibid. gallice 1679 1684. vbi fuse et diligenter de singulorum ordinum origine, conditione, iuribus et officiis differit. His addi possunt e reformatis Gisb. Voetius parte 2 politiae ecclesiasticae, Frid. Spanhemius tom. 2. Opp. p. 1193 sq. Ioan. Christophorus Becmannus notitia dignitatum illustrium diss. XV. seq. E nostratibus Caspar. Calvoerius tom. II. ritualis eccles. Io. Bartholdus Niemeierus et Adamus Rechenbergius diss. de titulis et gradibus ecclesiasticis: Io. Mich. Heineccius descriptione ecclesiae graecae, germanicae edita, parte III. cap. 1. etc.

XXI. Vt alicui munus sacrum publice obire liceat, requiritur in ecclesia christiana electio, et μήνυμα siue vocatio ab iis, qui ius habent: tum ordinatio et χειροτονία et consecratio, quae fit a sacerdotibus. Nonnunquam debet etiam

etiam accedere confirmatio siue ἐπικύρωσις ac βεβαίωσις principis ac potestatis supremae, si hoc sibi ille reseruauit. De *electione per sortem*, a qua ipsum clericorum nomen petitum est, vide interpretes ad Actor. I. 26. Thomassinum de disciplina ecclesiastica II. 14. Tiraquellum de iure primogenitorum p. 136 sq. Suicerum in κλῆρος. Notas Benedictinor. ad Ambrosium tom. I. pag. 1273. Stephanum le Moyne notis ad varia sacra p. 586. Martinum Mauritium libro de sortitione veterum Hebraeorum, Basil. 1692. 8. Binghamum origin. ecclesiastic. lib. 4. c. 1. et S. I. Baumgartenii dissert. de ministror. ecclesiastic. apud veteres Christianos ope sortitionis designatione, Halae 1751. Electio primo facta ab solis Apostolis per Spiritum S. motis et agitatis: post illud tempus clerus vna cum laicis, atque adeo tota ecclesia ad electionem concurrit, vt ex veteris ecclesiae vsu demonstrauit Blondellus libro de episcopis p. 197 et 379-549. Ac populi quidem consensum in episcoporum electionibus requiri solitum, in Oriente quidem vsque ad concilium Nicaenum secundum A. C. 787. Can. 3. vel saltim synodum octauam A. C. 871. Can. 22. in Occidente autem hoc viguisse vsque ad extremum saeculi duodecimi, notat Petrus de Marca VI. 2. operis de concordia sacerdotii et imperii, licet canone 13 Laodiceno, et constitutione Iustiniani imp. diu iam antea vilis plebecula ab hoc negotio exclusa esset, quod saepe iuris illius occasione grauiter peccasset, id. VIII. 6. Perperam tamen idem illustris scriptor ius regii vel principalis consensus VIII. 2. ex requisito illo laicorum siue populi consensu deriuat, quum id potius in monarchia nitatur potestate principali et maiestate qua pollet in regno suo, vel principatu, in quo est ecclesia illa particularis, cui sacerdotes praeficiendi sunt. Itaque rectius Grotius ius patronatus (κτητορικὸν δίκαιον vocant recentiores Graeci) Regio iure niti disputat, cap. 12. de imperio summarum potestatum circa sacra. De more porro et iure electionis pro diuersis locis et temporibus in ecclesia diuerso, apud eundem Marcam, Baluziumque in notis et in Isaaci Haberti ἀρχιερατικῷ p. 435 sq. (vbi sigillatim de ecclesia graeca) et apud Morinum ac Thomassinum fuse disputata videri possunt, quibus iungenda Matthiae Flaccii *demonstratio quod electio praesulum et episcoporum non ad ecclesiasticos solum, sed et ad laicos, vt vocant, pertineat, quodque hi hoc iure electionis inde vsque a Christi temporibus per annos 1300 vsi sunt*, subiectus editioni catalogi testium veritatis, Francof. 1666. 4. Sibi successorem eligere prohibitum vt notat Baluzius ad Lupum Ferrariensem p. 496. De electione eiusque modis atque iuribus, nec non eligendorum requisitis consulatur laudatus Binghamus Orig. Eccl. lib. 4. De aetate legitima ad ministerium videantur Edmund. Martene lib. 1. de antiquis ecclesiae ritibus parte 2. p. 273 sqq. Nicolaus Comnenus prae-

praehotion. myſtagog. p. 97 ſq. Andr. Sauſſay parte 2. Panopliae ſacerdotalis lib. IV. cap. 4. p. 705 ſqq. Ioan. Mabillonius ad Bernhardum pag. 667. Bartholomaeus Agricola in libro de aetate ineuntium officia. Neapoli Nemetum 1618. 8. Leo Allatius de aetate et interſtitiis in collatione ordinum etiam apud Graecos ſeruandis. Romae 1638. 8. Ioan. Brunnemannus in iure eccleſiaſtico p. 78. Iuſtus Henning. Boehmerus T. 1. iuris eccleſiaſtici proteſtantium p. 479 ſqq. et Gottlieb Kahlius in comment. de aetate, qua apud Hebraeos et Chriſtianos veteres ſacra auſpicari munera moris erat. Lipſ. 1735. *Ad ſacrum ordinem in Eccleſia* ante annum XXV. Diaconi ne ordinentur, Can. XVI. Cod. eccleſiae Africanae. Presbyter et Epiſcopus XXXV annorum ſint, Iuſtiniani Nouella 123. De Epiſcopo L. annorum vide Cotelerium ad conſtitutiones Apoſtolicas II. 1. *De aetate Cardinalium creandorum* Latinus Latinius T. 2. Epiſtol. p. 202 ſq. *Canonicus* non ante annum XXIV. ad vota et ſeſſionem admittendus. Vide ſtatutum Wirceburgenſe A. 1541. apud Lunigium T. 2. ſpicilegii Eccleſiaſtici p. 1027. Clementis IV. Epiſtola de impuberibus non admittendis exſtat apud Martenium T. 2. Anecdotor. p. 459. Sixti IV. Epiſtola ad Ioannem, Arragonum Regem, qua nepotem eius puerum negat Epiſcopum fieri poſſe occurrit apud Bzouium ad A. C. 1473. N. 16. *De pueris ſacerdotibus* videndus Ezech. Spanhemius T. 2. de vſu et praeſtantia numiſmatum p. 369 ſq. *De Papis et Epiſcopis pueris*, Benedicto IX. decenni, Baronius ad A. C. 1033. Relationes innoxiae A. 1727. p. 4 ſqq. Archiepiſcopo Remenſi quinquenni id. Bar. ad A. 925. Ioanne XII. Papa annos nato duodeuiginti id. ad A. 955. Baluzius in Papis Auenionenſibus T. 2. p. 694 ſq. Carol. Drelincurtius in Apologia pro Caluino p. 18. notat, pueros quatuor annorum creatos Epiſcopos et duodecim vel octo annorum Cardinales. Noua ntiqua Theologica A. 1702. p. 633 ſq. Hiſtoire des Ouvrages 1690. p. 524. Treſor chronologique et hiſtorique contenant ce, qui s'eſt paſſé de plus remarquable et curieux dans l'etat tant civil qu'eccleſiaſtique depuis l'an de I. C. 1200 juſques à l'an 1647. par le R. P. Don Pierre de S. Romonuld.

XXII. De conſecratione et vnctione Sacerdotum apud Iudaeos videndi Interpretes ad Exod. XXIX. et Leuit. VIII. Fortunatus Schacchus in Myrotheciis ſuis, ſiue libris ſacrorum eleochryſmatum. Daniel Weymarus de vnctione ſacra et inaugurali Hebraeorum. Ienae 1679. Georg. Dauid Ziegra de inauguratione et conſecratione ſacerdotum hebraeorum. Witteb. 1682. Idem diſſertationibus duabus de oleo vnctionis ſacro. Witteb. 1680. Chriſtianus Zoega de vnctione ſacerdotis ſummi. Lipſ. 1689. Nicol. Kleinſchmid de vnctione perſonarum ſub V. T. triplici. Rintelii 1699. Ioan. Marckius

de vnctione sacerdotum, in Exerc. textualib. p. 14. Ioan. Conr. Clasingius in διατκέψει de vnctione sacra typico - vmbratili. Lemgov. 1717. Ioan. Mayerus in animaduersionibus in hanc διάσκεψιν. Harderov. 1718. Frider. Immanuel Schwarzius de vnctione pontificis Hebraeorum per crucem. Witteb. 1755. De manuum impositione et ordinatione Rabbinorum, Iudaeis antiquo vsu recepta, Ioan. Morinus in opere praeclaro de sacramento Ordinationis, Paris. 1655 et Bruxell. 1686. fol. parte 3. Exerc. VII. c. 4. p. 141 sq. Idem in eodem Volumine de ritibus Ordinationis per omnes aetates Ecclesiae Christianae in Oriente et Occidente frequentatis disputat diligentissime, et parte 2. multos rituales libros Latinos, Graecos, Syriacos promit, quibus addendae formulae Ordinationum quas exhibet Edmundus Martene lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus parte 2. p. 337 sq. et iungendum laudati Haberti ἀρχιερατικὸν, ad Graecae Ecclesiae mores cognoscendos, Paris. 1643. fol. vt ad Latinae, Pontificale Romanum, atque B. D. Mayeri museum Ministri Ecclesiae part. 1. p. 140 sq. Extat et Francisci Gallierii de sacris electionibus et ordinationibus opus Paris. 1636. fol. Illud non omittendum, quod saeculo adhuc XIII. et XIV. non ordinati sunt nisi ad certam Ecclesiam, vt haud diffitetur Natalis Alexander tom. 7. Hist. Eccles. p. 222. edit. in fol. et quod bis ordinari prohibitum, de quo Beueregius ad Canonem Apostolicum LXVIII. Dies ordinationis Episcopi natalis dictus et sollemniter celebratus est. Vide Wilh. Ern. Tentzelii Exercitat. de natalitiis Episcoporum, quae obuia est parte prima Eiusdem Exercitationum selectarum p. 344 sqq. Ern. Sal. Cypriani Progr. de Natali Episcoporum, pag. 66. Eiusdem Programmatum, Coburgi 1708. 8. iunctim editorum, et Ioan. Henrici Stussii commentationem secundam de Natalitiis ecclesiasticis, Gothae 1737. euulgatam §. 3. De charactere indelebili ex ordinatione conferatur Christo. Matth. Pfaffii dissertatio, Tubingae 1739 edita. De translatione ab vna ecclesia in aliam vel abdicatione sacri muneris consulendi sunt Ioseph. Binghamus lib. VI. Orig. ecclesiastic. cap. 4. Beueregius ad can. apost. 14 et 15. can. Nicen. 15. Chalcedon. 5. 10. 19. Ioan. Andr. Schmidius in commentat. ad canon. XV. concilii Niceni de translationibus Episcoporum, Presbyterorum et Diaconorum, Helmstad. 1702. 4. Ioan. Georg. Walchius in dissert. de translationibus ministrorum in veteri Ecclesia, Ienae 1745. Casparis Ziegleri de Clerico renitente siue muneris ecclesiastici fuga liber memoriae b. D. Martini Geieri consecratus lucem vidit Wittebergae 1684. 4. Addatur Ioan. Fechtii dissertatio de fuga ministerii ecclesiastici. Rostoch. 1704. 4. et Sig. Iac. Baumgartenii fuga Christianorum et in specie sacerdotum ad trutinam rationis et reuelationis exacta. Halae 1755. Ad amicum, qui propter molestias a Collega susti-

ſuſtinendas curam paſtoralem abiicere cogitabat grauis exſtat epiſtola Anſelmi Lucenſis T. 1. anecdotorum Martenii pag. 210 ſq. Depoſiti quum interiecto tempore reſtituebantur non reordinati ſunt, ſed redditi gradus per inſtrumenta et veſtimenta. Vide Fulbertum Ep. 25. T. 18. Bibl. Patr. edit. Lugd. pag. 12.

XXIII. De beneficiis et reditibus Eccleſiaſticis, qui initio poſt communionem bonorum [36] de qua Actor. II. 44. fuere ex oblationibus et eleemoſynis fidelium, deinde a Conſtantini M. aetate ex certis fundationibus, legatis atque donationibus ad Eccleſias certas pertinentibus, ex decimis item, atque aliis eiusmodi dotibus ac conſtitutionibus, denique a ſeptimo ſaeculo ex agris fundisque immunibus donatis vel attributis, videndus liber Italice plus ſimplici vice editus atque latine etiam verſus a Carolo Caffa, atque ſub *Paulli Sarpii* Veneti nomine vulgatus, Ienae 1681. 12. *de materiis beneficiariis ſeu beneficiis Eccleſiaſticis:* et Gallice [37] ab Ameloto de la Houſſaie. Pariſ. et Amſtelod. 1692. 12. cum notis, atque anglice 1727. 8. quanquam non eſt Paulli illius, ſcripta Tridentini concilii hiſtoria celeberrimi, ſed amici eius *M. Fulgentii* Brixienſis, monachi Seruitae, Sarpio in multis ſimilis, cuius etiam vitam ſcripſit. Vide Rich. Simonis epiſtolas ſelectas parte 3 Epiſt. 17. p. 115. qui ipſe Simon ſub nomine *Hieronymi a Coſta* librum edidit eiusdem argumenti Gallice, de origine et progreſſu redituum Eccleſiaſticorum, *Hiſtoire de l'origine et du progrés des revenus Eccleſiaſtiques* 1684. 12. Eius ſumma capita videre licet tum in Actis Eruditorum et nouellis Reipublicae litterariae illius anni, tum in praeclari viri Viti Lud. Seckendorffii hiſtoria Lutheraniſmi lib. 1. pag. 236 ſq. His vtrique praeter eiusdem Rich. Simonis lib. 3. Bibl. criticae cap. 32 et 33. et alterius Richardi Abbatis librum des penſions Royales, Pariſiis 1719. 12. editum, quo probat, Regem etiam poſſe Laicis ex beneficiis eccleſiaſticis, quae ipſe conferendi habet poteſtatem, penſiones aſſignare, atque *Theoph Raynaudum* tomo XII. operum, iungendum vaſtum atque eruditum opus *Ludouici Thomaſſini* [38] in Oratorio Gallicano Presbyteri, poſt

G 2

[36] Illa bonorum communio apud primos Chriſtianos fuit liberalis potius rerum neceſſariarum communicatio, quam vt nemo quicquam proprii habuerit. Vide Salmaſium libro de vſuris p. 655 ſq. Ioan. Laur. Moshemii diſſ. de vera natura communionis bonorum inter primos Chriſtianos. Helmſtadii 1725. editam, et recuſam Vol. II. Eius diſſert. ad H. E. pertinentium p. 1 ſqq. et Ioan. Mich. Lorentzii diſſ. de communione bonorum in primitiua Eccleſia, Argentor. 1751 euulgatam.

[37] Vide ſummariſche Nachrichten der Thomaſiſchen Bibliothek p. 246 ſq.

[38] Epitome operis Thomaſſiniani a Lerioto edita eſt A. 1702. et alia accuratior ab Anonymo A. 1717. 4. ſub titulo: *Ancienne et nouvelle diſcipline de l'Egliſe touchant les benefices et beneficiers.* Vide Journal des Savans A. 1718. p. 20.

post binas Gallicas editiones ab auctore versum latine, editumque Parisiis 1688. fol. tribus voluminibus, et nouissime gallice Paris. 1726. itidem tribus voluminibus in folio; in quo de beneficiorum Ecclesiasticorum origine, variis generibus, administratione per Episcopos, Oeconomos, Defensores, et multiuario abusu copiose disseritur. *Ioseph. Binghamus* lib. V. origin. Ecclesiasticarum. *Martin Schoockius* de bonis vulgo ecclesiasticis dictis. Groning. 1641. 4. *Arnoldus Corninus a Belderen* de personis et beneficiis ecclesiasticis, Francof. 1708. 4. et *Melchior. Pastoris* tractatus de beneficiis ecclesiasticis, et de bonis ecclesiae acquirendis et conseruandis, qui habentur in operibus eius Tolosae 1712. fol. editis. D. *Casparis Ziegleri τοῦ μακαρίτου* de dote Ecclesiae eiusque iuribus et priuilegiis liber prodiit Witteb. 1676. 4. *De oblationibus* consulendi sunt Pompeius Sarnelli c. 27. antiquae Basilicographiae. Christ. August. Saligius lib. III. de diptychis veterum pag. 36. Gothofred. Christoph. Claudius histor. fratrum sportulantium pag 1. c. 7. Franciscus Berlendus in libro italice sub hoc titulo: *Delle oblationi all' Altare antiche e moderne* Venetiis 1733. 4. euulgato, ibidemque 1737 recuso, et latine verso 1743. Cangius in glossario voce *Saccus*. Salomo Deylingius p. 300 sqq. obseruationum miscellanear. Henr. Linekerus de iuribus templorum cap. 8. Chr. Wilduogelii differt. de oblationibus, quae fiunt per sacculum sonantem, Ienae 1705. Casp. Henr. Hornii obseruationes circa iura eleemosynarum et aliarum collectarum, templorum et betularum pentecostalium. Witteberg. 1716. 4. et Octav. Ferrarius I. 26. de ritu concionum sacrarum. De pluralitate beneficiorum, siue licita, siue illicita ex moribus et disciplina Ecclesiae, vide Guilielm. Parisiensem, Ioannem de Lignano, et Claudaei Pacaci librum A. 1650. editum, (de quo du Pin tomo 17. p. 265 sq.) M. Anton. de Dominis lib. 9. cap. 10. Natalem Alexandrum T. 7. H. E. pag. 228. b. sq. et H. Whartoni scriptum editum, Londini 1692. 8. *A Defense of Pluralities, or holding two beneficies with cure of souls, as non practised in the Church of England.* Leges Principum de non donandis vel legandis Ecclesiae bonis immobilibus exhibet Zimmermannus de montibus pietatis p. 706 sq. Pensiones e beneficiorum ecclesiasticorum fructibus delibatae non memorantur ante concilium Chalcedonense. Vide Pagium ad A. C. 451. n. 61. De officio et iurisdictione *Datarii* nec non stilo Datariae consulendus Theodori Amydeni tractatus, editus Paris. 1654. et recusus Colon. 1701. fol. De *defensoribus* ecclesiarum, ciuitatum, senatus et pauperum Pagius ad A. C. 407. De sacrilegio laico siue bonis ecclesiasticis per Laicos vsurpatis *Ioannes Filesacus* in variis opusculis, Paris. 1614. 8. De beneficiis Ecclesiae non in luxum, sed post Clericorum honestam sustentationem in alendos pauperes impendendis,

dendis, *Ioan. Baptistae Thiers* aduocatus pauperum de quo libro videndus Elias du Pin tom. 18. pag. 275. De origine et institutione *Paroeciarum* vide Ioannis Frontonis Epistolam ad Guronium, Tutelensem Episcopum, Ioann. Filesacum lib. laudat. diatriba tertia. Ioannem Seldenum histor. decimarum cap. 6. §. 3. p. 80 sqq. et W. Kenneti, Episcopi olim Petroburgensis, Parochial Antiquities.

XXIV. *Monachos* 39, antequam sacris Ordinibus initiati, Laicos appellant tum Synodi tum Patres, vt notauit H. Noris somnio XXVIII. Francisci Macedo, M. Antonius de Dominis II. 12. de Rep. Eccles. Altesserra VII. 2. Asceticon. Franciscus Hallier libris de hierarchia Ecclesiastica, et Iosephus Vicecomes lib. 1. de ritibus Missae cap. 3 sq. vbi iam ab A. C. 495. Clericis 40 accensitos remque sacram peregisse probat. Igitur a Geruasio in vita S. Martini praeter rem scriptum est eos a Cleri functionibus et Ecclesiasticis dignitatibus exclusos fuisse, quod facile refellit P. Badierius Monachus Benedictinus in libro Gallice edito de sanctitate status Monastici, Paris. A. 1700. Clericis etiam praeferuntur Monachi ab Abbone Floriacensi in Apologetico p. 397. *Clericorum ordo inter Laicos et Monachos medius, quantum est superior inferiore, tantum inferior superiore.* Mox pag. 398. notat ex Monachis Clericos ordinari, et ex Clericis Monachos fieri. Non ab re igitur fuerit de illis etiam hoc loco pauca quaedam subiungere. Ac per tria quidem prima a Christo nato saecula nullos Monachos in Ecclesia Christiana fuisse non diffitetur Elias du Pin in Biblioth. Scriptorum Eccles. in Append. ad tom. 6. p. 25. Apostolorum certe temporibus ne vestigium quidem fuisse Monasticae vitae affirmat S. Chrysostomus Homil. 25. in Epist. ad Hebraeos. Quanquam enim Philo Therapeutas tanquam genus quoddam Monachorum videtur describere, tamen ex eo ipso Philone non de Christianis, sed de Iudaeis Essenis esse sermonem viri docti colligunt: Vide Epistolas Gallice Paris. 1612. de Therapeutis Philonis editas pag. 150 sq. 262 sq. Et quanquam Marcion Haereticus ab Epiphanio in Haeresi Marcionitarum μονάζων appellatur, hinc tamen Monachos primo iam saeculi secundi quadrante in Ecclesia fuisse nolim colligere cum Thoma Millesio in notis ad Cyrillum Hierosolymitanum

39 Monachus, qui suo more viuit, caelebs. In catena ad Marcum p. 86. Laicis in coniugio viuentibus opponuntur ἐγκοσμικοὶ et οἱ ἐν κοινοβίῳ μελανειμονοῦντες. Conf. Iac. Gothofredum ad Libanium pro templis p. 45.

40 Petrus Diaconus IV. 78. chronici Casinensis: *A principio nascentis Ecclesiae duos ordines fuisse notissimum est, vnum qui laboraret in verbo et doctrina, alium qui* orationi vocaret; *vnum qui* actiue, *alium qui* contemplatiue *inseruiret,* Clericos et Monachos.

num pag. 60. quoniam vocabulo illo tantum solitaria vita [41] Marcionis notari potuit. Quarto autem post natum Christum saeculo iam frequentes Monachi esse coeperunt, qui ducti sanctimonia *Paulli Thebani*, Eremitarum primi, qui circa A. 251. desertum intrauit anno aetatis vix decimoquinto, tum *S. Antonii*, cuius vitam Athanasius scripsit quique vitam monasticam amplexus est circa A. 270. et de quo conferatur Dieterici Reimboldi dissertatio de Antonianis seu fratribus S. Antonii sub praesidio I. E. Kappii, Lipsiae 1737 habita; vel S. Amunis siue Ammonis primi conditoris coenobii in monte Nitriae circa A. C. 304. et Pachomii primi regulae monasticae et monasterii Tabennensis conditoris circa A. C. 315. Horum exemplo vitam sectati sunt vel *Anachoretarum* (qui etiam Celliotae, Eremitae, ἐρημικοὶ, Ascetae, Einsiedeler, ἔγκλειστοι [42], *inclusi*, de quibus Sirmondus ad Godfridi Vindocinensis IV. 48. Epist. tom. 3. Opp. p. 385.) vel *Coenobitarum* siue *Synoditarum* et in commune viuentium in aliquo Monasterio. Ne dicamus de *Sarabaitis* [43] siue *Remboth*, qui bini vel trini suo arbitratu viuebant, de quibus Hieronymus Epist. 22. ad Eustachium; et Michael le Quien in prolegom. ad Damascen. p. VII. Et de *Stylitis* a Simone Stylita, medio saeculo V. de quo Allatius lib. de Simeonibus; Frider. Georg. Lautensack singulari dissertatione, Witteb. 1700 edita, et Vrbanus Godofr. Siberus in commentat. de sanctis columnaribus, Lips. 1714 euulgata. Vide etiam de variis gradibus Ascetarum, μεταζόντων, Monachorum, Eremitarum Suaresium ad S. Nili opera p. 680 sq. Iosephum Binghamum in originibus siue antiquitatibus ecclesiasticis anglice editis, libro septimo, vbi etiam de virginibus et viduis Ecclesiae Christianae, D. Salomonem Deylingium in diss. de Ascetis veterum, subiecta parti tertiae obseruationum sacrarum p. 441 sq. Laur. Arrhenii specimen academ. de Eremitis, Vpsaliae 1726. 8. editum. Abbatem Fleury in diss. praemissa tomo vicesimo Historiae Ecclesiasticae gallice editae. Et librum Norimbergae 1725. folio hoc indice editum: *Eremitae primi, Anachoretae, ordinum religiosorum institutores, propagatores, reformatores LXXX aeneis figuris excusi, elogiis laudati.* Ab illo tempore non tantum numerus mona-

[41] Sic μοναχῶν vocabulo vsus Symmachus Psalm. LXVIII. 6. δίδωσι μοναχοῖς οἰκεῖν οἰκίαν, vbi septuaginta interpretes: κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ, al. μονοζώους.

[42] De primis illis vitae eremiticae et monasticae conditoribus accurate disserunt Tillemontius T. VII. memoriar. H. E. vbi etiam p. 531 et 532. de Eusebio Vercellensi, a quo Canonici regulares, et Vir Summe Venerabilis Ioan. Georg. Walchius pag. 1664 sq. H. E. N. T.

[43] Ex Bonifacii VIII. decreto monachis ac monialibus monasterio sine grauissima caussa egredi vetitum, quod vsque quaque obseruatum etiamnum obseruari optat Ioan. Baptista Thiers, libro *de la clôture des religieuses*, A. 1681.

monachorum et monialium auctus est mirum in modum, sed etiam diuersae *regulae*, diuersa instituta ac genera ⁺⁺ vitae monasticae in Oriente et Occidente excogitata. Vide codicem regularum editum a *Luca Holstenio* Rom. 1661. 4. distributumque in partes tres, quarum priore habes regulas monachorum Orientis, S. Antonii Abbatis, S. Isaiae Abbatis, SS. Patrum Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii Abbatis Nitriensis (quam ediderat Petrus Rouerius S. I.) S. Pachomii, S. Oriesii, Incerti et S. Basilii: in parte secunda regulas monachorum Occidentis, S. Benedicti Abbatis Casinensis, Incerti, SS. Paulli et Stephani Abbatum, S. Caesarii Arelatensis, S. Aurelii Arelatensis, S. Ferreoli Vcetiensis, S. Columbani Abbatis monasterii Turnatensis, S. Isidori Hispalensis, S. Fructuosi Braccarensis, Regulam Magistri, et Grimlaici regulam solitariorum. Parte tertia regulas virginibus obseruandas S. Augustini, S. Caesarii et Aureliani Arelatensium, S. Donati Vesontini, alterius cuiusdam Patris et S. Leandri Hispalensis, atque B. Aelredi Abbatis Rieuallensis, subiuncta adhortationum ad monachos et virgines appendice. Exstant etiam Hugonis Menardi notae ad concordiam regularum S. Benedicti, Abbatis Anianensis. Paris. 1638. 4. Petrum quoque Rouerium S. I. editioni codicis regularum monasticarum insudasse testatur Sirmondus tom. 4. operum p. 686. S. Hieronymi regulam monachorum e scriptis eius collectam per Lupum de Oliueto habes tomo V. operum S. Hieronymi pag. 343. edit. Ioan. Marcianaei.

XXV. Quum ita pro suo quique genio et captu viuerent et sectatores suos haberent, non mirum plures etiam ordines monachorum et monialium ortos fuisse, quorum numerus auctus praecipue per saeculum XIII et XIV. Illorum singulorum notitiam dare, integrorum voluminum opus, qualia sunt *Philippi Bonanni* S. I. catalogus ordinum religiosorum, italice et latine vulgatus Rom. 1706. 4. et germanice Norimberg. 1711. 8. vel *Hermantii* (diuersi ab eo qui vitas Athanasii, Basilii et aliorum condidit) historia ordinum religiosorum et congregationum regularium et saecularium Ecclesiae, Paris. 1710. 12. quatuor voluminibus, gallice. Paulli Morigii *Istoria de' personaggi illustri religiosi, diuisa in V libri, et Istoria dell' origine di tutte le religioni, che sono stato al mondo in tre libri.* 1569. Syluestri Maurolyci *Mare Oceano di tutte le religioni. Messina* 1613. fol. Petri Crescentii *Trouppes Ro-*

⁺⁺ Quadruplex fuit vitae monasticae prorsus singularis species, medio aeuo aut recenter introducta, aut, quum iam antea visitata esset, valde amplificata, quae *religionis quadratae* nomine insigniretur, quam accurate exposuit Christ. Gottl. Ioecherus in commentatione de Religione quadrata, Lipsiae 1741. in lucem emissa.

Romaines, ou milices Ecclesiastiques, et religions militaires et claustrales. 1648. *Hippolyti Helioti* (cuius censura de Hermantii opere memoratur in Ephemeridibus Parisiensibus Anni 1711. mense Martio pag. 335. edition. Amstelodamensis) Historia ordinum religiosorum, quae gallice Parisiis 1714 - 1719. tomis octo in forma quadripartita edita est; et nuper germanice versa prodiit Lipſ. 1753 sqq. octo itidem tomis in forma quadripartita. *Histoire du Clergé seculier et regulier.* Amstelod. 1716. Voll. 4. in 12. *Gregorii Riuii* (*Georg. Burc. Lauterbachii*) monastica historia Occidentis. Lipſ. 1737. 8. Quae Berolini 1751. 8. Voll. 7. gallico sermone euulgata est historia monastica satirae potius, quam historiae nomen meretur. Praeterea ordines Monachorum persequitur *Franciscus Modius* in libro de ordinum Ecclesiasticorum origine, progressu et vestitus ratione. Francof. 1585. 4. *Ioannes Crecclius* de origine et fundatione monasteriorum, Francof. 1614. 4. et Michael Geddesius Anglus in tractatibus miscellaneis patria lingua editis tom. III. diss. V. Lond. 1706. 8. Iampridem quoque et gallice Amstel. 1688. 1695 et germanice A. 1692. 8. Augustae Vindelicor. prodiit historia ordinum religiosorum, **kurze und gründliche Historien vom Ursprung der geistlichen Orden, der Mönche und Klosterjungfrauen, nebst beigefügter Vorstellung der Ordenshabite.** A Bonanno ordines monachorum referuntur CXL. et monialium CVIII. His iungendus denique est *B. Lutherus* tom. 3. Opp. edit. Altenburg. p. 381 sq. D. *Ioachimi Hildebrandi* liber de Religiosis eorumque ordinibus, Helmst. 1701. 4. Praeterea de rebus et antiquitatibus monasticis videnda *Daldini Alteserrae* Ascetica siue origines monasticae libris X. tum *Claudius Delleus* in antiquitatibus status monastici et religiosi, editis gallice A. 1699. *Ioan. Creccelius* de origine et fundatione ordinum monasticorum, Francof. 1614. 4. *Matthaei Galeni* origines monasticae, Dillingae 1563 4. *Prosperi Stellartii* chronologia monastica, Duaci 1627. 4. De studiis monasticis eximius Io. Mabillonii liber e gallico versus latine etiam lucem vidit interprete Vdalrico Staudigleo, Campoduni 1708. 8 quo in opere probat monachos perinde vt viros ecclesiasticos neutiquam dedecentia aut illis indigna esse bonarum litterarum, sacrarum praecipue studia. Quanquam enim Mabillonii sententiam infringere studuerunt Armandus Ioannes Bouthillier, Abbas Trappensis et I. Carrelius; tamen constat per multa saecula litteras alibi fere exulantes, in monasteriis hinc inde inuenisse perfugium, et monasteria passim fuisse scholarum loco in quo adolescentes erudirentur, (vti Hildebertus Cenomanensis p. 285 edit. nouae scholares iungit claustralibus,) quum alios longe lateque studiorum vel odium vel certe ignoratio occupasset. Confer Iacobi Goetten lib. 2. obseruationum cap. 4. Similiter certum est monachos olim labore honesto

nesto [45] vel opificio vitam toleraſſe, neque per otium conſumſiſſe quae alii Chriſtiani ſudore multo comparaſſent. Confer Alteſerram lib. V. Aſceticon. c. 8 ſq. et Gundlingium ad Euſtratii delineationem Eccleſiae Graecae p. 21 ſq. Monachis praeſunt Abbates, ſiue Archimandritae, Monialibus Abbatiſſae. Explicatio hiſtorica caerimoniarum benedictionis Abbatiſſae (quales deſcribuntur in Pontificali Romano) inſerta eſt memoriis litterariis Treuoltinis A. 1708. p. 1531 ſq. auctore Claudio de Vert. id. p. 1336. Sed ad ſingula monaſtica inſtituta deſcendere non eſt noſtri inſtituti, de quibus poſt *Ioannem Caſſianum* aliosque, *Edmundus Martene* in praeclaro opere de antiquis monachorum ritibus, diſtincto in libros V. editoque Lugd. 1690. 4. atque in commentario hiſtorico ad regulam S. Benedicti, eodem anno vulgato Pariſ. in 4. *Ioannes Mabillonius* in praefatione ad Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti, ſaecul. 1. p. 7-11. et *Ludov. Anton. Muratorius* antiquit. Ital. medii aeui T. V. p. 361 ſqq. *Canonicorum* in Eccleſiis cathedralibus collegia originem debent ſaeculo VII. regulamque primum accepere tempore Ludouici Pii Imp. vt notauit Baluzius ad Lupum Ferrarienſem p. 372 ſq. Confer M. Antonium de Dominis II. 9. Gabrielis Pennoti hiſtoriam Canonicorum regularium, quos non ab Apoſtolorum tempore, vt ille, ſed ab A. 1039 repetit Antonius Pagi in critica Baroniana, et Raymundi Chaponelli Canonici Regularis S. Auguſtini et Prioris S. Eligii hiſtoriam Canonicorum quae ſine nomine auctoris prodiit gallice Pariſiis 1699. 12. et recenſetur in actis Erud. tom. 3. ſupplementi p. 355. In eo autem quod Chaponellus contendit Clericos et Canonicos ante ſaeculum XII. nihil proprii poſſediſſe, refellitur ab Ludouico Hugone Ord. Praemonſtratenſis monacho in cenſura hiſtoriae Canonicorum, *Critique de l'Hiſtoire des Chanoines*, Luxemburg. 1700. 8. De vita communi Clericorum nihil proprii poſſidentium conferatur *Pompeius Sarnelli* in libro Italice edito Romae 1688. 4. qui inſcribitur, *il Clero ſeculare nel ſuo ſplendore;* in cuius capite 17. is contendit, Clericos imitatos eſſe communionem bonorum, quae fuerit inter Apo-

[45] S. Maximus ad Dionyſium T. 1. p. 395. Σημείωσαι ὅτι πολλὰ κωλύεται ὁ Μοναχὸς ποιεῖν, ὧν οἱ λαϊκοὶ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ ἐξουσίαν ἔχουσιν, οἷον ὁ γάμος, καὶ τὸ στρατείας ἢ ἐμπορίας ὁμιλεῖν, καὶ ἑτέροις ἐν οἷς ὁ λαϊκὸς οὐ κατακρίνεται. *Nota, multa monachis eſſe prohibita quorum facultas et poteſtas laicis eſt, vt nuptias, militiam et commercia frequentare, et ſimilia, quae in laico non damnantur.* Theophilus Raynaudus, S. I. ſub nomine *Renati a Ville* ſcripſit librum, cui titulum fecit *Hipparchum*, dicauitque Vrbano VIII. atque in eo oſtendit, monachum non decere exercere commercia. Idem liber gallice e latino verſus A. 1714. Amſtelodami in forma octopartita prodiit, ſub titulo: *le Moine marchand*, ou Traité contre le commerce des religieux. De negotiatione Clericis interdicta vide Ferd. Mendozam ad concil. Illiberitanum T. 1. Labbei p. 1156 ſq. et de vſuris interdictis pag. 1161.

Apostolos; ast monachos imitatores fuisse primorum Christianorum laicorum. Omittimus alia quae videri possunt apud Casparem Thurmannum in Bibliotheca Canonicorum. Halae Magdeburg. 1700. 4. De *ordinibus equestribus* siue cruciatis et religiosis, siue saecularibus atque militaribus videndi scriptores laudati in actis Eruditorum tom. 2. supplementi p. 498 et 502. et a Christiano Gryphio τῷ μακαρίτῃ in limine libri editi germanice anno 1709. 8. kurzer Entwurf der geist- und weltlichen Ritterorden, quibus addendi Hermantius supra memoratus in historia ordinum militarium, Rothomagi anno 1698. 8. et eorundem ordinum descriptio [46] lingua slauonica siue russica, additis (ad Belgicae editionis exemplum [47] quam anno 1697. 8. Amstelodami dedit Adrianus Schoenbeckius) iconibus in aes incisis insignium, vestium et ornamentorum, quibus equites ordinum CXIII vtuntur. Aegidius Andr. de la Roque in libro de origine nominum et cognominum, gallice vulgato Paris. 1681. 12. Petrus Lagerloef in disquisitione de ordinibus equestribus, Holmiae 1696. Philippus Reinhardus Vitriarius de equitibus et ordinibus equestribus Lugd. Batav. 1707. Ioan. Christophorus Becmannus in notitia dignitatum illustrium diss. XIX. sq. Francisci Menenii deliciae equestrium siue militarium ordinum, insertae Gualteri chronico chronicorum ecclesiastico, tomo 2. p. 46 sqq. Honoratus de S. Maria in *dissertations historiques et critiques sur la chevallerie ancienne et moderne.* Paris. 1718. 4. et *Histoire des ordres militaires ou des chevaliers, des milices, seculieres et Regulieres de l'un et de l'autre sexe, qui ont etablies jusqu' à present*, quae ex Iustiniano, Bonanno, Hermantio, Schonebeckio, Helioto, et Honorato de S. Maria congesta, et praemissa Iacobi Basnagii diss. de duellis edita est Amstelod. 1721. 8. quatuor voluminibus. Vincentius Coronelli tomo XIX. Lexici vaegrandis vniuersalis, edi coepti Venetiis lingua italica, vbi sub voce *Cauaglieri* comparet non sine auctario *Bernardi Iustiniani*, Veneti, historia chronologica ordinum equestrium, edita in lucem Venet. 1670. atque auctior 1692. fol. Idem, quem paullo ante laudauimus, *Philippus Bonanni*, S. I. etiam ordinum equestrium centum et quinquaginta imagines atque descriptionem Clementi XI. Pontifici Maximo obtulit, Romae anno 1713.

[46] Acta Erud. Tom. 3. supplem. p. 534. et A. 1714. p. 487.
[47] Titulus Belgicae editionis est: *Historie van alle Ridderlyke en Krygs-Orders, haar Dragten, Wapen, en Zinteeken, in t' Koper gesneden door Adrian Schoonebeck.*

CA-

CAPVT XIV.

Scriptores de Republica ac Magiſtratibus Hebraeorum, Graecorum, et Romanorum.

De Republica Hebraeorum. 1. *Synedrio magno.* 2. *Iure Regio.* 3. *Aechmalotarchis etc.* 4. *De Politica Aegyptiorum.* 5. *Graecorum Respublicae.* 6. *Athenienſium et Lacedaemoniorum.* 7. *De Corpore Achaico et Aetolico.* 8. *De Rep. et Magiſtratibus Romanorum.* 9, 10, 11, 12. *Inauguratio, Inſignia, Tituli.* 13. *Ordines in Rep. Nobilitas, Ius Ciuitatis etc.* 14. *Notitia Dignitatum vtriusque Imperii.* 15. *De Rebuspublicis commentitiis.* 16.

I.

Hebraeorum Rempublicam ſingulari quadam regiminis forma, quam *Theocratiam* vocat Ioſephus IV. 8. Antiquit. et lib. 2. contra Apionem, p. 1071 adminiſtratam fuiſſe, tempore Moſis, Ioſuae et Iudicum, licet Moſes Devt. XXXIII. 5. et Iudices Iudic. IX. 6. XVII. 6. XVIII. 1. Reges appellentur, antequam in externae monarchiae formam [1] ſub Saulo mutaretur, oſtendit D. *Adamus Rechenbergius* in diſſ. de ficta Hebraeorum ante Regem Saulum monarchia ciuili, Lipſiae 1687. tom. I. diſſertat. hiſtorico-politic. p. 336 ſq. contra *Seldenum* II. 2. de Synedr. *Nicolaum Apati* in vita triumphante ciuili. Amſtelod. 1688. 8. et *Adr. Houytinum*, qui ante Saulis tempora monarchiam in republica Iudaica obtinuiſſe ſingulari libello probare conatus eſt, Lugd. Batav. 1685. 12. impugnato etiam a *Sam. Puffendorffio* in appendice ad librum de habitu religionis Chriſtianae. Cum hac Theocratia non niſi temere aliquis contulerit Διοκρατείαν Athenienſium, aut Remp. Panarenſem et vniuerſorum Panchaiae inſulae incolarum, cauſſas maioris momenti ad Sacerdotes referentem, de qua Diodorus Siculus V. pag. 220. 221. vel quod Iulius Caeſar apud Dionem Caſſium recuſat Diadema, mittitque in Capitolium, dictitans quod Iupiter ſolus ſit Romanorum Rex. Ceterum de

 Theo-

[1] Etiam ſub regibus adhuc duraſſe Theocratiam contendit Dartiſius in ſingulari diſſertatione Gallice edita in volumine, quod inſcribitur, *Recueil de trois ecrits importans à la religion* Hagae 1714. 8. Theocratiae inſignia ſpecialia Deo tributa, thronum, ſedem, currum, ſceptrum, librum, arma, exercitus, etc. illuſtrat Ioan. Chriſto. Beemannus in differt. de Anthropopathia actionum humanarum. c. 2. Franc. ad Viadr. 1715. Ioann. Henr. Hottingerus lib. 1. Smegmatis orientalis p. 205. obſeruat in V. T. hiſtoria ſpecies quatuor adminiſtrationis, 1) oeconomicam ante Moſen. 2) theocraticam, 3) monarchicam, 4) ariſtocraticam.

Theocratia Iudaica agentes praeterea consuli possunt Ioan. Wandalinus lib. 3. de iure regio cap. 2 sq. et quae praeter Io. Marshamum pag. 225 sq. Canonis chronici, et Ioannem Spencerum lib. 1. de legibus Hebraeorum 111. 300 sq. Herm. Witsius oratione de Theocratia Israelitarum, quae in eius Miscellaneis et ante Th. Godwini Mosen et Aaronem, latine in Belgio et Bremae recusum exstat. Melchior item Leydeckerus de Rep. Hebr. lib. V. c. 1. Io. Iacobus Schudt prolegomenis ad vitam Iephthae, nec non in compendio historiae Iudaicae ad Iustini XXXVI. 2. Francof. 1700. 8. Auctor dissertationis de Theocratia Israelis [a], editae, vt probet Christum semper Principem gentis Iudaicae peculiariter fuisse ab exitu ex Aegypto vsque ad destructionem templi secundi. Salomo Deylingius in dissertatione de Israele Iehouae Dominio ad Ps. XIV. 2. Lips. 1723. Ioannes Fidalcke in dissertatione de Theocratia Iudaeorum. ibid. 1728. et Henricus Hulsius in dissertatione de Iehouah Deo, rege ac duce militari Israelis, quae prima est in Eius commentario in Israelis prisci praerogatiuas ac bona. Lugd. Batav. 1713. 4. euulgato. Henningi Bernh. Witteri liber editus Hildesiae 1711. 4. qui inscribitur, *Iura Israelitarum in terram Palaestinam*, est plenus paradoxis commentarius in Genesin. Ad eum obseruationes quasdam edidit Ioan. Hermannus ab Elswig. Witteb. 1712. 4. Iudaeorum populum in Aegypto atque Aegyptiorum tyrannide liberatum adeo stupidum et incultum haud fuisse, vti a viris quibusdam doctis arguitur, declarat Edmundus Dickinson in physica veteri et vera c. XIX. et D. Salomo Deylingius oratione de Israelitarum ingenio, ad calcem partis 1. obseruationum sacrarum, Lips. 1708. 4. De adolescentia Reipublicae Israelitarum sub temporibus Iudicum, hisque proximis, exstat D. *Gustaui Georgii Zeltneri* liber editus Norimbergae 1696. 8. ad 1. Regg. VI. et Act. XIII. 20. et *Daniel Guil. Molleri* de XII Iudicibus exercitatio, Altdorfii 1709. Praeterea notissimi sunt de Republica Hebraeorum libri praeclare scripti a Cornelio Bonauentura Bertramo, Carolo Sigonio, Ioanne Stephano Menochio, aliisque. *Bertrami* liber de Republica Hebraeorum, Theodoro Bezae inscriptus, lucem adspexit primum Geneuae 1574. 8. deinde notis illustratus a *Constantino l'Empereur* Lugd. Batav. 1641. ab eoque tempore cum huius viri docti notis recusus inter criticos sacros Anglos, Londini primum deinde Amstelodami, tum Francofurti vulgatos, tomo VIII. Ioannis Nicolai annotationes in laudatum Bertrami libellum nunc primum edidit Sigeb. Hauercampus Lugduni Batav. 1740. 8. *Caroli Sigonii* libri III. de Republica Hebraeorum lucem primo adspexerunt Bononiae 1582. 4. deinde saepius prelis iterum subiecti tum seorsim, tum aliis iuncti scriptis ab eodem Sigonio compositis. Denique cum

[a] **Journal literaire, Tom. 3. p. 473. Hagae Comit. A. 1714. 8.**

cum notis siue collectaneis *Ioannis Nicolai* Helmst. 1685. 4. iisque longe auctioribus Lugd. Batav. 1701. 4. *Ioannis* quoque *Braunii* viri clarissimi notas ineditas in Sigonium memorari video in Actis Eruditorum A. 1702. pag. 64. *Petri Cunaei* libri III. de Republica Hebraeorum Lugd. Batav. 1632. et saepe postea excusi, criticisque Anglis itidem inserti sunt, hinc in Belgicam linguam conuersi, suppletique ac continuati a *H. W. Gorrée* Amst. 1685. et in Gallicam 1705. 8. 3 Vol. Nec minus latine iterum editi cum notis *Ioannis Nicolai*. Lugd. Batav. 1703. 4. *Ioannis Stephani Menochii* opus de Republica Hebraeorum, omnis generis antiquitates hebraicas simul attingens, prodiit Parisiis 1648. 1651. fol. *Hermanni Conringii* de Republica Hebraeorum dissertatio Helmstadii separatim primum, deinde cum eius libro de Numis hebraicis edita et nouissime a Thoma Crenio inserta fasciculo 2 opusculorum ad historiam et philologiam spectantium. *Ioachimi Ludouici Reimeri* de Republica Hebraeorum libellus perbreuis vulgatus Hafn. 1657. 12. et Altenb. 1671. 12. *Edonis Hilderici*, Frisii, oratio de Politia et Hierarchia populi Iudaici, Altdorfii edita. *Melchioris Leideckeri* Theologi Traiectini libri XII. de Republica Hebraeorum, Vltraiecti 1704. fol. atque de vario Reipubl. Hebraeorum statu libri IX. Amstel. 1710. fol. *Ioannis* quoque *Conradi Danhaueri* Politia hebraea per varias aetates succincte descripta huc spectat, post auctorem iam pridem defunctum a Rev. D. Ioan. Andr. Schmidio vulgata Helmst. 1700. 4. et pridem commendata a Wilhelmo Ernesto Tenzelio in dialogis vernaculis A. 1690. pag. 369. *Sebastiani Castalionis* Respublica Iudaica ex Iosepho excerpta et separatim edita est Helmstadii 1616. 8. et nuper adiecta nouissimae editioni versionis latinae Bibliorum Castalionis Lipsiae 1697. fol. D. *Ioannis Wandalini* de iure regio opus in 3 libros distinctum et Hafniae editum 1663. 1664. 1667. 4. liber tertius praecipue hoc loco non praetereundus, in quo de Republica Hebraeorum qualis praesertim sub regibus fuit, fuse agitur. Videnda etiam *Antonii Probi* dissertatio de monarchia regni Israelis a Thoma Crenio subiuncta elenchis Iudaicis Christophori Heluici, recusis Lugd. Batav. 1702. 8. quibus addes Ioannis Francisci Buddei introductionem in philosophiam Hebraeorum pag. 400 sq. et Ioannem Seldenum lib. 1. de Synedriis capite vltimo. *Georgii Wendii* de Republica Hebraeorum disquisitiones theologico-politicas octo, Gedani 1696 et 1697. 4 quarum *prima* est de regimine Patriarcho, *secunda* de regimine Nimrodico, *tertia* de regimine Hegemonico, *quarta* de regimine Heroico, *quinta* de regimine Monarchico, *sexta* de regimine dubio in Aegypto, *septima* de regimine dubio in captiuitate et post captiuitatem Assyriaco-Babylonicam, et *octaua* de regimine ablato, siue de anarchia Iudaeorum hodierna. Marchionis *de S. Philippo* Monarchia Hebraeo-

braeorum Gallice Hagae Comitum 1727. 12. 2 Voll. excusam. *Ioannis Eenbergii* dissertationem de varia forma regiminis in populo Iudaico. Vpsal. 1708. 8. euulgatam et *Henrici Benzelii* dissertationem de forma Reipublicae Iudaicae, in dissertationibus Eius Academicis Vol. 2. pag. 65 sqq. Notitiam suam Reipublicae Hebraeorum, sed adhuc ineditam memorat Philippus Iacobus Hartmannus in libro de rebus gestis Christianorum sub Apostolis pag. 60. Nicolaus quoque Hertius, ICtus praeclarus Giessensis anno 1710 extinctus editioni parauit tractatum de Republica Hebraeorum post Babylonicam, qui fato eius inopino interceptus est.

II. De LXX. Senioribus per Mosem constitutis videndi interpretes ad Exod. XXIV. Grotius ad Matth. V. 22. Bertramus cap. 5. 6. de Republica Hebraica. Constantinus l'Empereur in notis ad cap. XI. Bertrami, vbi Synedrium Ecclesiasticum ex Scribis et Sacerdotibus constans, a Synedrio politico Seniorum populi probe distinguendum monet. Confer interpretes ad Num. XI. 14. Actor. V. 21. Chiliarchis, Centurionibus, Pentecontarchis et Decurionibus, qui a Mose constituti memorantur Exod. XIIX. 25. Devt. I. 15. Iosephus III. 4. Antiqu. addit Myriarchos, Pentecosiarchos, Triacontarchos, Icosiarchos. Sed de vniuerso hoc argumento circa Synedria et praefecturas iuridicas veterum Hebraeorum, extat opus eruditissimum *Ioannis Seldeni*, in III libros distributum quorum primus Londini 1650. secundus ibid. 1653. tertius, (qui per fata auctoris 1654 exstincti imperfectus est relictus,) ibid. 1655. prodiit: deinde vno volumine recusum Amst. 1679. 4. Francof. 1697. 4. Francof. ad Viadr. 1734. 4. cum praefat. Ioan. Gottl. Heineccii. Praeterea videndus *Io. Cocceius* ad titulum thalmudicum Sanhedrin, siue de Synedrio, editum seorsim primum, sub nomine *Ioannis Koch Amst.* 1629. 4. deinde inter opera Coccei iam triplici vice iunctim edita tomo VII. et inter tractatus Mischnicos a Guilielmo Surenhusio illustratos cuius videnda etiam praefatio ad tomum IV. *Rich. Montacutius* in apparatu ad origines Ecclesiasticas p. 236 sq. (Analect. p. 228 sq.) *Petrus de Marca* lib. 2. cap. 5. de concordia Sacerdotii et Imperii. *Ioannes Leusdenius* pag. 317. Philologi hebraeomixti. *Samuel Bucherus* in dissertat. de synedrio magno, pag. 1 sqq. Eiusdem antiquitatum passionalium. Blasius Vgolinus ad Relandi antiqq. Hebr. P. II. cap. 7. tomo II. thesauri antiquit. Hebr. pag. 680 sqq. Tum Henricus Benzelius, Andreas Boberg, Ioannes Ernestus Bornitius, Olauus Celsius, Ioannes Iacobus Freislebenius, Ioannes Frischmuthus, Dan. Heinrici, Ioannes Georgius Carthausius, Christianus Ludouici, Ioannes Marckius, Gustauus Peringerus, Isaacus Pihlmannus, Laurentius Quist, Carol. Schulten, et Ioannes Vorstius in

in dissertationibus de Synedriis Hebraeorum: D. Io. Benedictus Carpzouius in notis ad Schikardi ius regium Hebraeorum p. 9 sq. vbi inter alia eiusdem Schikardi opus de synedriis morte praeuentum dolet, Ioannes quoque Henricus Otto historiae Doctorum Mischnicorum, Oxon. 1673. 12. et Amstelodami 1698. 8. editae adiunxit recensionem Praesidum et Vicepraesidum synedrii M. Controuersiam illam: *Num ab antiquo, ac inde a Mosis et Iudicum temporibus, synedrium magnum obtinuerit*, accurate discussit Eruditiss. Io. Gottl. Carpzouius in annotationibus ad Goodwinum p. 572 sqq. ostendens, Mosen, diuinis auspiciis, concilium eiusmodi LXX. senatorum instituisse: remque ipsam, etsi illa synedrii forma, quam Talmudistae describant, nec ab incunabulis eius obtinuerit, nec per omnium saeculorum tractatum obseruata fuerit, vel ob insignes externi habitus diuersitates, vel ob hiatus nonnullos, e medio tolli et negari non posse. Consessum synedrii in sigmatis, siue hemicycli formam, ita vt Principis locus esset in medio, et collegarum reliquorum a dextra ac sinistra eius, ex Rabbinorum sententia describit Ioan. Saubertus in palaestra dissertationum pag. 287. 288. Valent. Ern. Loescherus XIV. 3. Decimar. Euangelicarum T. 3. p. 133 sqq. vbi icon aere descripta exhibetur ex Herm. Witsii T. 1. Misc. sacr. lib. 2. diss. 3. pag. 519 sqq. Parum digna esse fide quae de continuatione synedrii Mosaici eiusque per omne tempus sub Iudicibus Regibus et sub templo secundo auctoritate traduntur, idque instauratum demum videri temporibus Seleucidarum contendit V. C. *Ioan. Clericus* in dissertatione de LXXII. virorum in Republica populi Hebraei Synedrio, quam commentario in libros V. T. historicos subiunxit: Et pridem in eandem sententiam plura disputauerat in iudiciis Theologorum Hollandiae de hist. critica V. T. Epistola X. eorumque iudiciorum defensione Epist. V. Videri tamen etiam possunt quae aduersus Clericum scripsit Richardus Simon. De Nasi, siue Principe et Directore synedrii magni Hebraeorum conferatur Io. Georg. Meuschenii commentatio, Coburgi 1724 edita, et recusa in Eius Nouo Testamento ex Talmude illustrato p. 1184 sqq. et Christoph. Kretzschmari commentatio Dresdae 1738 euulgata. Quod Iudaei tradunt, assessores Synedrii M. septuaginta linguarum debuisse esse peritos, non proprio, sed metaphorico sensu esse accipiendum ostendit Vir Acutissimus, Collega mihi coniunctissimus, Hermannus Samuel Reimarus in dissertatione de Assessoribus Synedrii M. septuaginta linguarum peritis, Hamburgi 1751 edita, contendens, nihil aliud velle Talmudicos, quam vt Assessores synedrii artem calleant, multiplicem sensum ex singulis sacrorum dictis eruendi. De potestate Synedrii M. tempore Romanorum consulantur scriptores quos laudarunt I. C. Wolfius Vol. 1. Curar. critic. et philolog. in N. T. pag. 965. et Petrus Zor-

Zornius in Historia fisci iudaici p. 214 sqq. Quibus addantur Nathan. Lardner P. 1. lib. 1. c. 2. fidei historiae euangelicae, p 49. interpretat. latinae cura eiusdem Wolfii enulgatae Ioan. Phil. Barattierius in dissertat. de auctoritate Iudaeorum sigillatim in Iudaea ante captiuitatem Babylonicam, tomo II. interpretationis latinae itinerarii Beniam. Turdulensis, p. 88 sqq. Conr. Ikenius in dissert. de iure vitae et necis tempore mortis Seruatoris apud Iudaeos non amplius superstite. Bremae 1740. 4. S. I. Baumgarten nota 310. ad T. IV. Historiae vniuersalis p. 310. et Chr. Guil. Franc. Walchius in dissertatione de Felicae Iudaeae Procuratore, Ienae 1747. 4. edita, in qua §. IX. pag. 24. probat, tempore mortis Christi ius vitae et necis Iudaeis fuisse ademtum. Quam sententiam quoque tuetur Iac. Doirsma in oratione, qua negatur, Iudaeos tempore passionis Dominicae merum habuisse imperium. De minoribus iudiciis Iudaeorum annotant nonnulla interpretes eruditi ad Matth. V. 21. Adde Seldenum de Synedriis lib. II. cap. 5. pag. 643 sqq. Ioannem Lundium in den jüdischen Heiligthümern pag. 549 sq. ed. Wolfii. I. G. Carpzouium ad Goodwinum pag. 564. Seniores populi siue Senatores Synedrii M. a Senioribus Vrbium distinctos obseruat praeter Constantinum l'Empereur supra laudatum Grotius ad Matth. V. p. 83. ad Matth. XXVI. 47. et Lucae XIX. vlt. De *Phylarchis* apud Iudaeos videndi interpretes ad librum Numerorum cap. 1. Grotius et Hammondus ad Matth. XIX. 28. De *Principibus familiarum* agit etiam Ioan. Seldenus in libro de successione apud Hebraeos in bona defunctorum, qui post editionem Londinensem 1636. fol. prodiit Lugd. Batav. 1636. 8. et Francof. ad Oderam 1673. 4.

III. Quum Israelitae aliorum populorum orientalium exemplo Regem a Deo flagitassent, Samuel Propheta iubetur iis proponere *Mischpat hammelech*, ius regis, siue vt Scaliger Epist. XV. transfert *modum Regis* 1 Sam. IIX. 11 sq. Vtrum enim eo in loco describatur ius Regis, quale illud voluerit et probauerit Deus O. M. an potius modus agendi, quo inclementius et incircumscripta potestate vti solebant Reges plerique Orientis, et qualem adeo imitaturi etiam essent Reges Israelis, fuse et magna animorum contentione disputatur a variis scriptoribus. [3] Posteriorem sententiam scopo Samuelis, vt videtur, congruentiorem amplectuntur Iosephus, tum Maimonides, Abarbanel et alii Iudaei: e Christianis Clemens Alexandrinus, Cyprianus, Gregorius M. Sulpitius Seuerus, Beda aliique quam plurimi. allegati a Io. Wandalino lib. 2. de iure regio c. 2. Leydeckerus de Republ Hebraeor. pag. 432. Gisb. Voetius tom. IV. dissert. select. p. 214. Ioan. Miltonus in defensione po-

[3] Diuersas interpretum sententias exhibet Io. Christoph. Wolfius B. H. Vol. II. p. 225.

populi Anglicani contra Salmasium, Algernonius Sidneyus de regimine, (qui liber ex Anglico Gallice versus Hagae Comitum 1702 prodiit) et Monarchomachi communiter. Prior sententia praeplacet non modo Machiauellistis vniuersis, sed etiam aliis praeclaris viris et scripturae interpretibus. Vide Ioannem Wandalinum lib. 1. de iure regio c. 3 sq. et ab eo laudatos, quibus addes Sam. Puffendorfium in analectis politicis pag. 68 sq. D. Carpzouium τὸν μακαρίτην in limine notarum ad *Guil. Schickardum* de iure regio ex sacris litteris et scriptoribus hebraicis illustrato, editoque primum Tubing. 1621. 4. et cum Carpzouii notis recuso Lipſ. 1674. 4. Frider. Vlricum Pestelium in vindiciis iuris regii, Rintelii A. 1725. 4. editis, et *Eberhardi Rudolphi Rothii* bonum principem in Hebraeorum regibus repraesentatum. Vlmae 1684. In hanc sententiam multis quoque disputat Claudius Salmasius in defensione regia toties recusa. Vide et D. Calouii Biblia illustrata ad 1 Sam. VIII. Marshami Canonem Chronicum pag. 238 sq. De regibus Hebaeorum eorumque iuribus, *Maimonidis* librum latine a se versum separatim cum notis edidit Melchior Leydeckerus Roterod. 1699. 8. atque iterum inseruit lib. 7. de Repub. Hebr. c. 4. p. 232 sq. et c. 13. p. 485 sq. Vide sis etiam Frischmuthi diss. de rege eligendo et deponendo. Ienae 1653. 4. et Petrum Petitum p. 7. diatribae de iure edictis Principum Ecclesiae quaesito et annis non vindicato, vbi Regem Synedrii iudicio subiectum fuisse negat, qui refellitur a Benedicto Bacchino p. 117 sq. de Ecclesiae Hierarchiae origine. Vide tamen quae pro Petiti sententia Casaubonus XIII. ad Baronium, Seldenus III. 9. de Synedriis et Salmasius c. 2. defensionis regiae attulerunt. Iudicum a regibus differentiam succincte explicare instituit Bailletus in Vitis Sanctorum Vet. Test. vbi Iudicum vitas expositurus negat eos perinde vt reges potuisse nouas ferre leges, noua imponere tributa. Nec sceptrum gestasse nec diadema, neque cinctos fuisse satellitio custodibusque corporis. Neque vnctione sacra fuisse inauguratos, neque haereditariam dignitatem ad filios transmisisse, neque absoluto vsos imperio in populum, sed exercitum duxisse et libertatem populi aduersus hostes asseruisse, iuraque ei dixisse. Addatur Abarbanelis diss. de iudicum et Regum conuenientia et differentia, quam Buxtorfius dissertationibus Philologicotheol. p. 450 inseruit. Primus post liberationem a captiuitate Babylonica A. CCCCXXXI. diadema sibi imposuit Aristobulus, Ioannis Maccabaei filius teste Iosepho lib. 1. de bello iudaico cap. 3. Aristocratia restituta a Gabinio est, qui iudicia siue synodos quinque populo praefecit. Id. lib. 1. c. 6. De fori siue iudiciorum ratione in portis, erudita Ioan. Danielis Iacobi dissertatio lucem vidit Lipsiae A. 1714.

IV. De *Aechmalotarchis*, *Ethnarchisque* Iudaeorum, de *Patriarchis* et *Primatibus*; qui post captiuitatem fuere, consules praeter scriptores supra p. 643 et 644. laudatos *Samuelem Petitum* lib. 2. var. lectionum c. 10. et lib. 3. var. obseruationum c. 3. *Iacobum Godofredum* ad codicem Theodosianum de Iudaeis et Coelicolis, *Grotium* c. 10. de imperio summarum potestatum circa sacra pag. 232. *Iacobum Rhenferdum* differt. de Arabarcha vel Ethnarcha Iudaeorum, Franequ. 1702. et in eius operibus philologicis p. 584. *Iacobum Cuiacium* obseruationum lib. 8. cap. 37. *Simonem Bosium* ad lib. 2. Ep. 17. Cic. ad Attic. *Turnebum* Aduersar. XXVII. 25. *Henricum Valesium* ad Euseb. H. E. L. II. C. 5. *Dionysium Godofredum* ad L. X. Cod. de Vectigalibus. *Eusebium Renaudotum* in annotationibus ad veterem relationem de itinere in Indiam Chinamque p. 331 sqq. *Ioan. Tob. Krebsium* obseruat. in N. T. e Iosepho p. 315 et 316. *Ioan. Gottl. Heynium* binis dissertationibus de Ethnarcha Aretae Arabum regis Paullo Apostolo insidiante. Witteb. 1755. et Celeb. *Ioan. Ern. Imm. Walchium* antiquit. Damascen. p. 28. Nobiles in republica Hebraea nulli nisi a dignitate officiorum. Vide Franc. Wokenii Bibliothecam p. 425 sqq. De ciue in republica Hebraeorum exstat dissertatio Bernhardi von Sanden. Regiomonti 1689. euulgata.

Iudaeis *Catholici* (קתוליקין) vocantur generales vicarii Pontificis maximi sub Sagane, vt e Maimonide praeter alios obseruatum Thomae Reinesio est Epist. ad Vorstium pag. 12. Adde Mishnam Surenhusii tom. 2. pag. 193. Qua ratione etiam Christianis in Asia et Africa Primates quidam Catholicorum nomine veniunt. Vide W. E. Tentzelii dialogos vernaculos anni 1691. p. 296 sq. vbi de Catholico Musulensi Babylonico, et Cangium in glossario, voce *Catholicus*. Sed et generales procuratores siue rationales redituum Imperatoris, dictos fuisse Catholicos notant Petauius ad Epist. 8. Iuliani, et Pearsonius ad symbolum Apost. p. 610. Sed vt ad Hebraeos redeamus, de *scribis politicis* mentio occurrit Actorum XIX. 35. cui loco addes vbi lubebit Marshamum p. 36. Canonis chronici, Drusium ad 1 Maccab. V. 42. Ezech. Spanhemium epistola secunda ad Andream Morellum, Ioannem Lomeierum parte dierum genialium diss. 9. et Antonium van Dale diss. V. de antiquitatibus ex marmoribus illustratis p. 425.

V. De Aegyptiorum politia agunt Herodotus, Strabo XVII libro, Diodorus Siculus: atque e recentioribus Athanasius Kircherus Tom. 1. Oedipi Aegyptiaci., Marshamus, Witsius, et in hist. vniuersali Bossuetus etc. Iucundum etiam Viri Clariss. Io. Braunii somnium de Delta Aegyptiaco lib. 5. selector. sacror. Exerc. 4. quo Aegyptum cum Belgio, Pelusium cum Amstelodamo

lodamo confert. Tota Aegyptus olim tributa in inferiorem, superiorem et mediam, singulae harum iterum in nomos siue prouincias decem. Confer Philippum Bertherium, libro 1. πιθαιῶν, cap. 4. Regum immanes opes ac potentia, vrbium et incolarum incredibilis plane numerus traditur. Et Theocritus Ptolemaeo Philadelpho adhuc ait subesse ciuitates 33353. Idyll. XVII. v. 82. Plures quam termille ciuitates sua etiamnum aetate agnoscit Diodorus Siculus lib. 1. pag. 27. antea non pauciores duodeuiginti millibus extitisse professus. Incolas 3000000, antea 7000000. Thebae Metropolis longitudine fuit octoginta stadiorum. Ptolemaeo Auletae, attritis ac defectis iam pridem regni viribus annuatim redibant talenta 12500 teste apud Strabonem p. 798 Cicerone. De synedriis et iudiciis Aegyptiorum exstat liber Ioannis Nicolai, Lugd. Bat. 1706. 8. Historiam regum Aegypti post Alexandrum M. quemadmodum Syriae * quoque, ex numis et aliis veteribus monumentis egregie illustrauit V. C. Ioannes Vaillant, Amst. 1701. fol. Cui addatur Reineri Reineccii historia Iulia parte 3. pag. 58 sqq. Primorum et antiquissimorum minus exploratae res sunt, vti successio temporum incerta.

VI. Respublicas centum et duodesexaginta descripserat Aristoteles, vt est apud Laertium et Anonymum Menagii de vita Philosophi, siue vt Graeuius praefat. thesauri antiqu. Roman. tom 1. nescio quo e scriptore, centum et octoginta: siue vt Ammonius denique seu Philoponus in Aristotelis vita, ducentas et quinquaginta quinque, Graecorum maxime, tum etiam Barbarorum, quo in opere peculiariter dixerat de iis quae Monarchico et quae Democratico atque Aristocratico imperio vterentur. In Arabica illius operis versione quae memoratur ab Herbeloto in Bibl. Orientali, de CXXIV. ciuitatibus mentionem fieri affirmat scriptor Arabs Hagi Kalfah. Vulgauerat illas rerump. descriptiones atque de illarum constitutione censuras. Aristoteles ante libros Politicorum, Ethicorumque, siue de ciuili et morali doctrina. Quod illustre opus auctori ipsi in extremo Nicomachaeorum laudatum, temporum iniuria siue librariorum negligentia intercidisse vehementer dolendum est, nec desiderium illud leuatur perpaucis fragmentis quae vndecunque collegit Is. Casaubonus, et recentioribus Aristotelis editionibus subnexuerunt editores. Nomina rerumpublicarum ab illo celebratarum haec LXXXIV. reperio: *Abydenorum*, *Achiuorum*, *Acarnanum*, *Adramyttenorum*, *Aeginensium*, *Aetolorum*, *Alydensium*, *Ambraciotarum*, *Amphipolitanorum*, *Antissaeorum*, *Apolloniatarum*, *Arcadum*, *Argiuorum*, *Athenienfium*: *Bottiaeorum*, *Byzantiorum*,

* Eius historia regum Syriae ad fidem numismatum accommodata prodiit Paris. 1681. 4.

tiorum, Carum, Carthaginiensium, Cataneorum, Ceorum, Chalcidensium in Italia, Chalcidensium in Thracia, Chiorum, Cianensium, Clazomeniorum, Cnidiorum, Colophoniorum, Coorum, Corcyraeorum, Corinthiorum, Crotoniatarum, Cretensium, Cythniorum, Cypriorum, Cyrenaeorum, Deliorum, Delphicorum, Eleorum, Epidamnensium, Epirotarum, Erythriensium, Euboensium, Geloorum, Gilensium, Heracleonitarum, Heraeensium, Hestiaeensium, Himeraeensium, Iapygum, Istrensium, Lacedaemoniorum, Larissaeorum, Leontinorum, Leucadiorum, Locrensium, Lyciorum, Mantinensium, Massaliotarum, Megarensium, Meliensium, Methonensium, Milesiorum, Molossorum, Mytilenaeorum, Naxiorum, Notiensium, Opuntiorum, Oraeensium, Orchomeniorum, Pariorum, Pelleniorum, Phocensium, Rheginensium, Rhodiorum, Samiorum, Samothracum, Sicyoniorum, Sybaritarum, Syracusanorum, Tarantinorum, Tegeatarum, Tenediorum, Tyrrhenorum, Troezeniorum. Scripserat de rebuspublicis etiam *Critias* de quo Casaubonus ad Athenaeum XI. 3. nec minus *Dicaearchus*, vide quae viri docti ad Ciceronem II. 2 Epist. ad Atticum. Quae de Graecorum politiis ad calcem Nicolai Cragii de republica Lacedaemoniorum, et ad calcem Variar. Aeliani historiarum in antiquis editionibus leguntur sub nomine *Heraclidae* Pontici, non respublicas integras describunt, sed singulos quosdam ritus vel mores rerumpublicarum quarundam adnotant. Eiusdem generis sunt, quae sub *Nicol. Damasceni* nomine de rebuspublicis leguntur, et ex Stobaei sermone 42 sunt excerpta, atque ab Daniele Heinsio subiecta praeclarae editioni Politicorum Aristotelis, et recusa tomo VI. thesauri antiquitatt. Gronouiani. Inter recentiores *Bartholomaeus Keckermannus* in systemate systematum tom. 3. post corpus politicum exhibet exercitationes quatuor 1) de principatu seu monarchia *Persarum* (de qua diligentissime Barnabas Brissonius) 2) de sexaginta rebuspubl. priscis, in qua non quidem iustae harum descriptiones, sed de singulis earundem vnus alterue mos vel lex vna alterue memorata Aristoteli, Heraclidi, Nic. Damasceno, a Keckermanno Politicis animaduersionibus illustrata: 3) de republica *Atheniensi*, et 4) de *Spartana* paullo diligentior tractatio. Post hunc *Vbbo Emmius* tom. 3. Graeciae Veteris, seorsim pluribus vicibus editae et tom. 4. thesauri Gronouiani recusae descripsit respublicas *Atheniensium, Lacedaemoniorum, Carthaginiensium, Cretensium, Argiuorum, Thebanorum, Corinthiorum, Syracusanorum, Corcyreorum, Samiorum: Chiorum, Rhodiorum, Achaeorum, Aetolorum, Acarnanum, Epiri, Massiliensium*, et *Locrensium.* De republica *Carthaginiensi* collegit nonnulla in Carthagine sua Christophorus Hendreich, Francof. ad Oderam 1664. 8. Cui addas auctores historiae vniuersalis T. XV. pag. 223. Interpretationis Germanicae. De Atheniensium republica libri IV: *Caroli Sigonii*

gonii cum libro eiusdem de rebus Athenienſium ac Lacedaemoniorum chronologice digeſto prodierunt iuncti aliis quibusdam Sigonii ſcriptis, Hanov. 1611. fol. et recuſi ſunt in tom. V. antiquitatum Graecarum, vbi etiam occurrit *Guilielm. Poſtellus* de republica et magiſtratibus Athenienſium, *Antonii Thyſii* de republ. Athenienſi diſſ. politica, et *Achaia* vetus *Martini Schockii* qua eius ſitus, antiquitates, reſpublica, reges, tyranni, leges et bella deſcribuntur. Idem Gronouius tom. 4. recudi fecit *Io. Meurſii* de tribubus et pagis Atticae librum cum luculentis *Iac. Sponii* ex eius itinerario ſupplementis, Meurſii regnum Atticum ſiue de regibus Athenienſibus, et Archontes [s] Athenienſes auctoris ſupplementa quaedam ad hos libros ex eius chirographo in praefatione ad illum tomum a Gronouio exhibentur. In tomo 5. eiusdem theſauri recuſi exſtant Meurſii Piſiſtratus ſiue de regno Piſiſtrati liber auctior, et liber de regno Laconico. Rationes veteris reipubl. Athenienſis inſigniter illuſtrat *Ioan. Vincentius Lucheſinius* in notis hiſtoricis ad Demoſthenis XII orationes de republica ad Athenienſes habitas. Romae 1712. 4. Integrum de republica Athenienſium commentarium promiſit Vir in hoc ſtudiorum genere verſatiſſimus Ioan. Taylorius lectionum Lyſiacar. pag. 507. De fatis reipublicae Atticae duae exſtant diſſertationes Iſraelis I. Neſſelii et Laur. Arrhenii Vpſal. 1722. editae. In eodem tomo V. theſauri Gronouiani recuſi ſunt *Nicolai Cragii* Ripenſis de republica *Lacedaemoniorum* libri 4. pereruditi poſt editionem Genev. 1593. 4. et Lugd. Bat. 1670. 8. auctiores atque emendatiores, Ioannisque Meurſii libri totidem Miſcellaneorum Laconicorum, quibus Cragius paſſim ſuppletur vel confirmatur. Ceterum falli eos qui non Cragium ſed Cuiacium librorum illorum auctorem faciunt, oſtendit Henr. Ernſtius in obſeruationibus lib. 2. cap. 27. Denique in eodem tomo 5. habes Meurſii fortunam Atticam ſiue tractatum breuem de fatis reip. Athenienſis, ex chirographo auctoris locupletatum. In T. VI. theſauri Gronouiani occurrit *Ioſephi Laurentii* diſquiſitio de rebuspublicis, ſuffragiis, conciliis, accuſationibus et tormentis veterum, ex Polymathia eius excerpta. *Leonh.* vero *Aretini* rerum Graecarum liber ad Angelum Acciaiolum; qui in eodem tom. obuius eſt, praecipuarum Graeciae ciuitatum caſus ruinas et mirificas conuerſiones complectitur. Habentur etiam tomo VI. theſauri Gronouiani *Ioachimi Stephani* de iurisdictione veterum Graecorum ex eius libro

 de

[s] Inter Archontes nouem Athenis vnus tantum erat ἐπώνυμος ſiue cuius nomen eo anno annotabatur in faſtis, vt docet praeter alios Philo lib. de Abrahamo pag. 275. Confer veterem inſcriptionem in Montfauconi palaeographia pag. 149. et Antonium van Dale antiquitatt. e marmoribus pag. 203 ſq. Archontes Eponymos ordine alphabetico exhibuimus ſupra pag. 284.

de iurisdictione Iudaeorum, Graecorum, Romanorum et Ecclesiasticorum, Francof. 1604. 8. et *Ioachimi Perionii* de magistratibus Graecorum Romanorumque libri 3. editi pridem Paris. 1560. 4. At Persei Stoici (qui apud Athenaeum corrupte Saeus) opus de republica Lacedaemoniorum intercidit, de quo Ioan. Ionsius pag. 11. de scriptoribus hist. philosophicae. Sed post Cragium, Meursium, Keckermannum, et Vbbonem Emmium (ne de veteribus dicam Plutarcho et Xenophonte) de *republica Lacedaemoniorum* videndus etiam *Guilleterius* in Lacedaemone veteri et noua, gallice edita: vti de Athenis harumque fortuna idem Guilleterius Franciscusque Fanellus, vt omittam diatribam quam de republica Laconica, Wittebergae vulgauit Henricus Theophilus Schneiderus, perpaucis constantem foliis. *Wilhelmum Bossardum* de magistratibus [6] *Atheniensium* quem laudat D. Io. Conradus Dietericus in antiquitatibus biblicis V. T. pag. 569. et *Antonii Montecatini* veterum rerumpublicarum antiqua fragmenta, cum eius commentario ad Platonem de republ. et legibus, Ferrariae 1595. fol. edita haud vidi. *Postelli* vero librum eius argumenti etiam cum notulis suis recudi curauit Ioan. Frider. Hekelius, Lipf. 1691. 8. De Prytanibus Graecorum agit *Ezech. Spanhemius* in tractatu quem Clariss. Graeuius tomo V. thesauri sui inseruit. *Antonius* item *van Dale* in diss. ad antiquitates ex marmoribus illustrandas editis, vbi etiam de Agonothetis, Principibus Sacrorum, Stephanophoris et similibus. *Eduardus Corsinius* Fastor. Atticor. dissert. 6. in qua de Atheniensium senatu, et ecclesiis, de prytanibus, proedriis ac epistatis illorumque muneribus ac varietate disputat. Et *Elias Blanchardus* in commentatione de origine et muneribus Prytanum et de Prytaneis T. IV. histor. acad. inscript. pag. 89 sq. *Idem* eodem T. IV. laudatae historiae p. 79 sqq. singulari commentatione egit generatim de tribunalibus Athenis constitutis, et pag. 106 sq. de Heliastis, tribunalis quadam apud Athenienses specie. De Delphinio, Atheniensium tribunali, egit Iacob. Henricus Bornius, in commentatione Lipsiae 1735 euulgata. De Atheniensium magistratibus consulatur quoque *Ged. le Cointe* praefat. ad versionem gallicam orationis Demosthenis contra Leptinen, Gottingae et Lugd. Batav. 1756. 8. editam, et *Wilhelmus Possardus*, adiectus Zamosii libro de senatu Romano, Argentorati 1608. 8. p. 425. et insertus Clausingii iuri publico Romanor. T. 3. pag. 313. Apud Daleum paullo ante laudatum, et Ioan. Schilterum opere mox laudando, tum etiam Andream Morellum in specimine rei numariae pag. 27 sq. et Ioan. Valentem in Numismatibus Graecis impera-

[6] De δοκιμασία magistratuum apud Athenienses siue probatione vitae eorum, morumque vide Boeckleri diss. T. 2. pag. 942 sq. ad Lysiae orat. 15 et 30. De officiis diuersorum diuersis Suidas in ἡγεμονία.

peratorum p. 221 sq. plura videri possunt de Κοινῷ siue variis communitatibus vrbium Graeciae, Asiaeque. De communi Ionum Bandurius T. 1. Numismat. pag. 64.

VIII. De corpore foederato *Achaeorum* ex Polybio et aliis agit *Io. Schildius* libro secundo de coalitione populorum ac rerumpublicarum pag. 101 sq. et *Martinus Schoockius* in Achaia vetere tom. 5. thesauri antiquitatum Graecarum, qui c. 24 foedus Achaicum confert cum Belgio foederato. Vti cum eodem corpore formam reipublicae nostrae Romano Germanicae compararunt *Iacobus Godofredus*, *Hermannus Conringius* et alii, praesertim *Io. Ludouicus Praschius* in assertione reipublicae Achaicae, eiusdemque cum germanica comparatione, Ratisbonae 1686. 4. de quo libro vide sis acta Eruditor. Lipsiens. anno 1687. p. 99. De corpore *Aetolorum* idem Schildius, p. 130 sq. cuius libri III. de coalitione populorum ac rerumpubl. prodierunt Hagae Comitis 1661. 4.

IX. De magistratibus vrbis Romae dum in libertate ciuitas fuit, *Iani Guilielmi* libellus post editionem Rostochiensem anni 1557. 8. recusus est plus simplici vice in Petri Scriuerii republica romana. et T. III. thesauri Sallengeriani. *Ioannis Kirchmanni* opus non paucis constans foliis de magistratibus Romanorum adhuc ἀνέκδοτον vidi in Bibl. Gudiana, cuius ἀπόγραφον etiam est apud Cl. amicum et coniunctissimum collegam nostrum Michaelem Richey. gymnasii nostri per 43 annos Professorem praeclare meritum. Alioqui de magistratibus Romanorum praeter *Perionium* supra laudatum noti sunt *Andreas Dominicus Floccus*, cui libellum sub falso *Lucii Fenestellae* nomine saepius editum recte restituit Aegidius Witsius Brugensis Antw. 1561. 8. licet *Iacobo Borragio* illum Robortellus tribuere mallet. Tum *Iulius San Seuerinus*, *Pomponii Laeti* nomine notior, et *Henricus Bebelius* Argent. 1513. 4. qui cum Flocco, Laeto et *Volaterrani* iis quae lib. 29. commentar. Vrbanorum de hoc argumento scripsit, legitur ad calcem antiquitatum Rom. Philippi Caroli: *Andreas Alciatus* de magistratibus ciuilibusque et militaribus officiis, T. IV. operum: *Petrus Faber* ICtus itidem doctissimus, cuius tractatus de magistratibus Romanorum (consulibus maxime) legitur ad calcem lib. 1. Semestrium: et T. III. Thesauri Sallengriani: *Petrus Poisson* de veteribus et nouis magistratibus et dignitatibus pop. Rom. gallice, Paris. 1583. 8. *Claudius Praeuotius* de magistratibus pop. Romani, Lausannae 1579. 8. *Ioan. Pyrrhus*, cuius lib. III. de magistratibus Romanis exstant in Oceano iuris, siue tractatu tractatuum

Ve-

Venet. 1584. fol. tomo I. *Georgius Vauchopius*, Scotus, Rom. 1595. recusus in Petri Scriuerii republ. Romana, et T. III. Thesauri Sallengriani: *Scipio Gentilis* in libro de iure publico populi Romani, Altdorf. 1662. diss. 1. de quo libro vide sis Clariss. Struuii Bibliothecam antiquam tomo 1. pag. 405. *Franciscus Hotomannus* tomo tertio operum et tom. 2. thesauri Graeuiani: *Guerinus Piso* de Romanorum et Venetorum magistratuum inter se comparatione. Patauii 1563. 4. et Lipsiae 1669. 8. *Augusti Campiani* libri duo de officio et potestate magistratuum Romanorum et iurisdictione. Geneuae 1725. 4. *Bernhardi Oricellarii* commentarius de magistratibus Romanorum veterum ex libro Mspto Florentino editus a V. C. Ioan. Ern. Imman. Walchio, Lipf. 1752. 4. vt scriptores generales antiquitatum reipublicae Romanae praetereamus, *Onufrium Panninium* tom. 1. Graeuii, *Wolfgangum Lazium*, aliosque: nec non libellum ex *Iusti Lipsii* scriptis de magistratibus Romanis collectum, qui in Antonii Thysii Roma illustrata, Petri Scriuerii republica Romana, et Clausingii iure publico Rom. plus semel prodiit.

X. *Regum* Albanorum et Aeneadarum Dynastiam et successionem ante Romulum, illustrat Carolus Neapolis ad Ouidii fastos pag. 159. et Theodorus Rycquius de aduentu Aeneae in Italiam pag. 453. A regibus Romanis prouocationi locum fuisse ad populum, Cicero, Liuius lib. 1. cap. 26. et Seneca Epist. 108. dubitare nos non sinunt, licet hoc neget Scipio Gentilis libro iam laudato, diss. 1. §. 3. et Ioan. Henricus Boeclerus de Roma sub VII regibus Romanorum, tom. 2. diss. pag. 494. De senatus auctoritate etiam sub regibus vide quae viri docti disputarunt ad Ciceronis orat. in L. Pisonem cap. 10. T. V. edit. Graeuii p. 643. Ad politicas rationes Romanae sub regibus infantiae intelligendas faciunt quoque inprimis *Nic. Machiauelli* libri 3. dissertationum ad librum primum T. Liuii, Italica primum lingua ab auctore scriptae, et deinde in Latina etiam Gallicaque lingua saepius editae. *Ioannis Schefferi* Regnum Romanum, siue Exercitationes 7. politicae ad Liuii lib. 1. Vpsaliae 1665. 4. *Casparis Facii* Politica Liuiana. Altenburgi 1617. 4. *Marci Zueri Boxhornii* dissertationes XVI. de Imperio Romanorum cum obseruationibus Ioan. Schmidelii editae Ienae 1664. 12. et *Henrici Benedicti Richteri* Res Romana exemplar. Lipsiae 1747. 4. Rationes *Reipublicae Romanae* compendio perspicere licet ex libro saepius recuso, et tironibus inprimis commendando *Petri Iosephi Cantelii*, S. I. Selectas quaestiones de Romana Rep. magistratibus, legibus et iudiciis Romanis illustrauit *M. Antonius Ferratius* libris tribus Epistolarum, vulgatis Patauii 1699. 8.

Con-

Conſpectum pleniorem ſingulorum *Magiſtratuum*[7] Romanorum, maiorum minorumque, ordinariorum et extraordinariorum exhibet Onufrius Panuinius lib. 1. de Ciuitate Rom. c. 56. T. 1. theſauri Graeuiani, et Hubertus Goltzius in Theſauro rei antiquariae pag. 163 ſqq. vbi magiſtratuum et dignitatum officiorumque publicorum nomina ex numis et inſcriptionibus ordine alphabetico refert. De *Conſulibus* qui ab A. vrbis 244. poſt exactos reges annui centuriatis comitiis creari coepti ſunt bini, et quorum eadem paene poteſtas quae Regum, videndus inprimis Petrus Faber ad calcem libri 1. Semeſtrium. Tum Albertus Mazolenus in numiſmata aenea ſelectiora maximi moduli e muſeo Piſano, P. 1. animadv. 6. Denique ſingulae diſſertationes Ionae Sundelii. Vpſal. 1658. 8. Chriſti. Frid. Franckenſteinii. Lipſ. 1660. Chriſti. Klengelii. Witteb. 1663. Iac. Arrhenii. Vpſal. 1705. 8. Chriſti. Henr. Hauſotteri. Lipſ. 1748. Singularis eorum praerogatiua, vt quemadmodum Athenis ab Archonte, ita Romae a Conſulibus anni nominarentur: quod factum etiam ſub Imperatoribus eſt vsque ad annum Chriſti 541. (vrbis 1292.) ex quo Imperatorum annis tempora ſignata ſunt, Iuſtiniano ita iubente, ſuaſu vt volunt Triboniani. Atque ex quo conſulatus a Iuſtiniano abrogatus eſt, ſemel nec pluries proceſſiſſe Imperatores notauit Cangius ad Chronicon Paſchale p. 606. Vti vero Athenis Archontes quidam non erant ἐπώνυμοι, ita Romae conſules medio ſuffecti anno in faſtis non nominabantur. Ita primo ſtatim anno poſt eiectum Tarquinium, quinque fuere Conſules, vno abeunte in voluntarium exilium, altero occiſo, tertio morbi vi hauſto, ſed a duobus primis tantum Bruto & Collatino annus nominatur. Non mediocres vero inde in veteri hiſtoria et chronologia conſtituenda tenebrae, dum ſcriptores modo ordinariorum tantum et ἐπωνύμων rationem habeant, modo etiam ſuffectorum. Vide Reineſii Epiſtolas ad Rupertum pag. 48. 445 ſq. Conſules ſuffecti vocantur etiam *ſuffragatores* apud Sponium pag. 115. Miſcell. De conſulibus ſuffectis diſſerit Celeberrimus H. S. Reimarus in litteris ad Eminentiſſimum Card. Quirinum datis, quas is inſeruit Epiſtolae ad Hieronymum Lagomarſinum, Brixiae 1749 editae. Conſules, dictatores, cenſoresque temporum or-

[7] Magiſtratum poteſtas omnis in *Imperando*, quo ſpectat ius vocationis, prehenſionis, animaduerſionis, coercitionis, in prouinciis etiam ius ſecurium, vide Io. Gottl. Heineccii praefat. ad Ezech. Spanhemii orbem Romanum, et Celeberrimum Io. Aug. Erneſti in claui Ciceroniana voce *Imperium*: in *Iure dicundo*, vide Gerhardi Noodtii libellum de iuriſdictione, et eundem Erneſti claui Cicer. voce Iuriſdictio: in *Referendo*, ἐν τῷ χρηματίσαι, vnde iura primae, ſecundae, tertiae relationis: in *Auſpicando*, Cic. III. de legibus c. 3. 4. Conf. viri Illuſtris Io. Iac. Maſcouii diſſert. de iure auſpiciorum apud Romanos, Lipſ. 1721. cap. 3.

ordine exposuit *Bartholomaeus Marlianus*. Rom. 1560. fol. Accuratius *Stephanus Vinandus Pighius* in annalibus magistratuum et prouinciarum S.P.Q.R. Antwerp. 1615. fol. et varii tom. XI. Graev. nec non *Onufrius Panuinius* in libris V. Fastorum a Romulo rege vsque ad imp. Carolum V. subiecta appendice in qua fasti imperatorum et consulum ordinariorum, a Caesare dictatore vsque ad Iustinianum Augustum, M. Verrii Flaccii Consularia et Triumphalia fragmenta, atque chronica *Cassiodori*, *Prosperi*, *Incerti* auctoris et *Marcellini Comitis*, Venet. 1558. fol. et Heidelbergae apud Commelin. 1588. fol. Exstant et fasti consulares ac triumphorum actorum a Romulo vsque ad Imp. Tiberium illustrati commentario *Caroli Sigonii*, Venet. 1556. fol. et Tom. I. Operum eius Mediolani 1732. fol. iunctim editorum. Alios fastos consulares vsque ad annum vrbis 1107. ex codice MS. Bibl. Caesareae vulgauit *Henricus Noris* ad calcem libri de anno et Epochis Syro-Macedonum Lipf. 1696. 4. Eosdem cum Norisii diss. ad illos fastos et illius epistola consulari, in qua ex antiquis inscriptionibus et aliis monumentis Onufrius [8] subinde castigatur, habes etiam in tomo XI. thesauri Graeuiani. Non omittendi etiam fasti Liuiani *Eliae Constantini Trewenschroeder* ab vrbe condita ad annum vrbis 742. Gedani 1675. 4. et quae de consulum successione constituenda et serie ac nominibus et praenominibus accurate exponendis monuerunt *Antonius Pagi* in diss. Hypatica siue de consulibus Caesareis Lugd. 1682. 4. *Baronius*, idem *Pagi* et *Samuel Basnage* in annalibus, *Tillemontius* in historia imperatorum, *Henricus Dodwellus* in chronologia Dionysii Halicarnassei, vt fastos ab Aegidio Bucherio, et cum chronico Paschali a Caugio editos, Io. Cuspinianum aliosque praetereamus. Nam de *Theodori Ianfonii Almelouenii* fastis consularibus duplicibus, serie temporum et ordine alphabeti digestis instituto vtilissimo, Amstelod. 1705. 8. iam meminimus supra cap. VII. quales dedit etiam *Beniamin Hederichius* Witteberg. 1713. 8. sed annis vrbis conditae non adscriptis. *Christoph. Adami Ruperti* fasti consulares, quorum in Reinesii epistolis ad eum scriptis p. 663. mentio, non viderunt lucem. Neque praetereundi sunt *Barthol. Marliani* Annales Consulum, Dictatorum Censorumque Romanorum vsque ad Tiberium Caesarem Romae 1560. fol. *Huberti Goltzii* Fasti magistratuum et triumphorum Romanorum ab V. C. ad Augusti obitum ex antiquis tam numismatum quam marmorum monumentis restituti. Item Catalogus Consulum post obitum Augusti vsque ad Iustinianum. Burgis Flandror. 1566. fol. et Antwerp. 1617. fol. *Petri Relandi* Fasti consulares in Codicem Theodosianum et Iustinianeum, quos post Petri obitum vulgauit.

[8] Onufrium in praenominibus addendis saepius hallucinari, notauit etiam Sirmondus Tom. I. Opp. pag. 856.

[illegible] frater Hadrianus Relandus. Vltraiecti 1715. 8. De chronologia Consulum Romanorum confer M. *Antonii Ferratii* Epistolas, pag. 229 sqq. De Fastor. Romanorum formula, *post Consulatum* Chr. Gottl. Schwarzii dissertationem Altdorfii 1735 euulgatam. De diptychis eburneis, quibus Consulum nomina aureis inscribebantur litteris, quae cap. XIV. fusius recensebimus, vide praeter scriptores tum laudandos, Prosperum in peroratione libri de promissionibus Dei, Sirmondum ad Sidonii VIII. Epist. 6. et Henricum Noris de Synodo V. cap. 5. p. 23. Fastos eiusmodi *ὑπατάρια* vocat Chronicon Paschale pag. 381. De Consulibus honorariis et Codicillaribus, *κωδικιλλευμένοις μόνον*, quales sub Imperatoribus fuere ornamentis et praerogatiuis iusti Consularibus, sine munere ac potestate, vide A. Pagi diss. Hypaticam pag. 70 sq. et Chr. Gottl. Schwarzium ad Plinii Panegyr. pag. 261. De potestate et regio Imperio Consulum (quorum ambo ad A. V. 388. Patricii, deinde alter e plebe Liv. VI. 42. Plutarch. Camillo pag. 151.) vide et quae post deperditos Marcelli et Vlpiani de officio Consulis viri docti ad Liuium IV. 2 et 3. Begerus ad Florum p. 87. Alexander ab Alexandro III. 3. Onufrius commentario ad lib. 1. fastor. pag. 57 sq. Petrus Iosephus Cantelius de Rep. Romana p. 248. De *Proconsulibus* confer Ioan. Nic. Funccii dissertat. de proconsulari dignitate in Conr. Ikenii symbolis litterariis Tom. II. pag. 581 sqq. et Christ. Henrici Hauforteri commentationem de eodem argumento Lipsiae 1748 editam.

XI. *Praefectos vrbis* Romae et CPoleos vsque ad A. C. 478. fastis suis Consularibus subiunxit laudatus *Almeloueenius*, cum quo conferendus Catalogus, quem ex Mscto Bibliothecae Caesareae dedit Ioan. Georg. Eccardus in corpore scriptorum medii aeui T. 1. pag. 17. et Graeuius Tom. XI. thesauri A. R. p. 387. *Felix Contelorius*, Protonotarius Apostolicus, libro de praefecto Vrbis, Romae 1631. 4. recusus T. 1. thesauri Sallengriani p. 518. qui et ipse seriem praefectorum vrbis Romae addidit, eamque vsque ad A. C. 1630. produxit. De officio Praefecti vrbis, praecipue sub Imperatoribus, quales ex Maecenatis consilio apud Dionem LII. pag. 478. constituit Augustus, vide etiam Procopium historiae arcanae cap. 20. Sirmondum T. 1. Opp. p. 866. Guidonem Pancirollum notiti. dignit. imperii occidental. cap. 3. Arnoldi Drakenborgii dissertat. de Praefectis vrbi, sub Petri Burmanni praesidio habitam A. 1704. et recusam Vtraiecti 1752. 8. et Ioan. Tobiae Krebsii commentat. de praefecto vrbis Romano. Lipsiae 1747. qui cum Graeuio ad Suetonii Augustum, cap. 37. contra Torrentium et Pancirollum affirmat, Praefectum Augusteum nouum fuisse magistratum, ab altero illo, Reipublicae liberae tem-

 po-

poribus creatum, longe diuersum. A Romulo vsque originem huius magistratus deriuat Tacitus Annal. VI. 11. De Praefecti vrbis iurisdictione in suburbicarias regiones[9] intra centesimum milliarium de qua Cassiodorus VI. 4. Var. vide Salmasii Encharisticam ad Sirmondum cap. 1. Praefectus vrbis iudicabat etiam de Senatorum et aliorum Romanorum caussis, quae in prouinciis mouebantur, Id. p. 23. In vrbe et agro Romano intra vicesimum milliarium habebat potestatem gladii, et merum imperium, extra vrbem intra centesimum milliarium tantum pro iure magistratus poterat iubere iudicare. De *Praefecto classis* et orae maritimae confer Ezech. Spanhemium de vsu et praestantia numismatum T. II. pag. 183 sq. De *Praefecto Praetorio* consulatur Marci Antonii Surgentis Neapolis illustrata, vbi cum Vicerege Neapolitano confertur. Prodiit iste liber primum Neapoli 1597. fol. deinde ibidem 1602. sub hoc titulo: Aureus tractatus, Praefecti praetorio reliquorumque antiquorum magistratuum, cum Vicerege aliisque magistratibus nostri temporis comparationem instituens. Tum insertus est T. IX. Thesauri Italiae parti tertiae. Iac. Perizonii[10] disquisitio de Praetorio, quum alibi, tum maxime in vrbe Roma eiusque praefecto. Lugd. Bat. 1696. 8. Iacobus Gutherius de offic. domus Augustae lib. 2. cap. 1 sq. Iul. Caesar Bulengerus de Imperio Rom. lib. 3. cap. 2. Laeuinus Torrentius et Isaacus Casaubonus notis ad Suetonium T. 2. p. 147 et 276. edit. Burmanni. Ioan. Henr. Boeclerus ad Herodian. lib. 1. cap. 9. p. 374. Petrus Faber Semestrium lib. 1. c. 1-3. Petrus Wesselingius lib. 2. variarum obseruationum capite vndecimo, et Ioan. Dan. Ritteri historia praefecturae praetorianae. Witteb. 1745. 4. Probe autem distinguenda est vocis *Praetorii* significatio, si de re vrbana adhibetur ab ea quando de rebus prouincialibus vsurpatur. Priori enim sensu denotatur et *locus, in quo Praetor ius dicit*, et *cohortium praetorianarum corpus;* posteriori *habitatio praesidum Romanorum in prouinciis.* Vide Ioan. Tob. Krebsii libellum de vsu et praestantia Romana historiae in N. T. interpretatione. Lipsiae 1744. 8. p. 14. Prouincias Galliarum non nisi vnum habuisse praefectum Praetorio, qui dictus sit praefectus Praetorio Galliarum, et

[9] Italiae regiones quatuor *suburbicariae* siue suburbanae fuerunt intra vicesimum lapidem, Piceni pars, Tusciae pars, Valeria, Latina; ceterae longinquae *annonariae* a Diocletiano, quae Vicario Italiae parebant, annonamque exercitibus conferebant, Picenum, Tuscia, Campania, Samnium, Lucania Bruttiorum, Apulia, Calabria, Vmbria, Flaminia, Venetia, Istria, Liguria, Aemilia, Alpes Cottiae, Rhetia prima et secunda, Sicilia cum Corsica et Sardinia.

[10] Historia litis inter Vlricum Huberum et Iacob. Perizonium de origine et significatione vocis Praetorii agitatae recensetur in A. E. A. 1691. p. 327.

et quidem ita, vt sub vno hoc Galliarum nomine tres huius praefecti Praetorio dioeceses simul sint intellectae, Galliae, Hispaniae et Italiae, obseruat Celeberrimus Ioan. Casp. Hagenbuchius in epistola epigraphica de Diptycho Brixiano p. 67. Idem Vir Doctus p. 107. libri laudati differit de praefectis Praetorio sub Marco Imperatore, et p. 112. de praefectis Praetorio sub Antonino Pio.

De τιμηταῖς siue *Censoribus* populi Romani (quos binos ab A. V. C. 311. primum creatos fuisse constat) eorumque quinquennali per lustri spatium durante potestate videndi Plutarchus in Paullo Aemilio p. 275. Onufrius ad lib. 1. fastor. p. 87 sq. Iac. Perizonii differtatio Lugd. Batav. 1697. 4. edita, quae recensetur in Ephemeredibus Parisiensibus anno 1698. p. 497. Gundlingiana Parte XVI. integra. Carolus Valesius de la Mare Tom. 1. Historiae Inscriptionum pag. 75 sqq. edit. Amstelod. M. Antonius Ferratius Epistol. pag. 102 sqq. De iisdem Censoribus agunt Alexander ab Alexandro III. 13. H. Dodwellus p. 627. praelect. Cambden. Georg. Eberlinus et alii ad titulum Pandectarum de origine iuris, Petrus Aerodius in Pandectis rerum iudicatarum, Christianus Thomasius in differt. de censura morum cap. 2. Cuiacius XXIV. 7. Obseruatt. et Ezech. Spanhemius T. II. de vsu et praestantia numismatum pag. 99 sqq. Addantur differtationes Ioan. Mich. Dilherri, Ienae 1638. et T. 1. Eius differtat. academicarum pag. 515 sqq. Ioan. Christfried Sagittarii. Ienae 1646. et in eius Otio Ienensi pag. 261. Petri Fontelii. Holmiae 1665. 8. Christi. Donati. Witteb. 1670. Laurentii Normanni. Holmiae 1686. 8. Magistratus fuit praecipuae auctoritatis, vt notauit Plutarchus in Flaminio p. 379. et in Camillo pag. 129. 135. Marcius Censorinus bis ea dignitate functus, inde lex ipso suasore lata, ne cuiquam illam plus quam semel capere liceret. id. Coriolano, sub init. (pag. 214. A.) Censoris perpetui honorem renuit accipere Augustus Dione teste LIII. pag. 521. (730. ed. Reim.) Postremi Censores e priuatis A. V. C. 732. fuerunt Paullus Aemilius Lepidus et L. Munatius Plancus. Idem ibid. Caesari minus honorificum fuit nomen Censoris, itaque a Senatu pronunciatus τῶν τρόπων ἐπιστάτης, *Praefectus morum*. Dio XLIII. p. 220. (350. R.) adde Spanhemium T. 2. p. 472 sqq. Idem placuit Pompeio. vide Pitiscum ad Suetonii Caesar. c. 76. Subcensores memorantur, Dioni Cassio LII. p. 478. (676. R.) Ad quem locum obseruat Cel. Reimarus a Suetonio in Augusto cap. 37. sex eiusmodi censores commemorari, triumuiros legendi senatus, et triumuiros recognoscendi turmas equitum. In Coloniis, Censorum officium obibant *Quinquennales*, vt obseruatum Henrico Noris differt. 1. Cenotaph. Pisan. cap. 5. De censoribus in coloniis videndus etiam est Spanhemius T. 2. de vsu numis-

matum p. 102. De *Censualibus*, qui fuerunt scribae publici, censuales tabulas conficientes, vide tit. 2. lib. 8. Codic. Theodosiani, et Herm. Conringium de studiis liberalibus vrbis Romae. p. 30 sqq. Praefecti morum apud Carthaginienses memorat Nepos in Hamilcare cap. 3.

Primos siue *Principes Senatus*, qui proprie fuit is, quem Censor Senatum recensens primum legit, vide Plutarchum in Paullo Aemilio pag. 275. et Ernesti clauem Ciceronian. voce Princeps, refert Onufrius Panuinius lib. V. Fastorum pag. 96. ex quo patebit. falli Salmasium, qui de primatu Papae pag. 26. ait, Senatus principes censitos, qui nullum dum magistratum capesserant. Nulli enim senatus principes nisi censorii vel consulares. Augustus censuram gerens, *πρόκριτον τῆς γερουσίας*, appellari se passus est, Dio lib. 53. pag. 496. Similiter Tiberius, v. eundem pag. 607. et Pertinax Imperator, idem pag. 832.

De *Senatu* Romano [11], senatorumque diuerso pro diuersis temporibus numero, conuentibus, potestate, officiis et censu videndus *Paulli Manutii* liber Venet. 1581. 4. Colon. 1582. 8. et *Ioan. Sarii Zamoscii* libri 2. Venet. 1563. 4. Argentor. 1608. 8. Ambos Manutium et Zamoscium habes etiam T. 1. thesauri Graeuiani, et in Clausingii Iure publ. Rom. T. 2. p. 256. et T. 3. p. 1. His addi possunt *M. Antonius Maioragius* de Senatu Rom. Mediolan. 1516. 4. *Georgius Fauchopius* in laudato supra de magistratibus populi Romani opere. Auctor libri in Ephemeridibus Parisiensibus anni 1702. part. 2. pag. 218. et in Diario Londinensi The History of the Works of the Learned 1703. pag. 323. recensiti editique Gallice Paris. 1702. 12. sub titulo *le Senat Romain*, et recusi ibidem 1713. 8. sub titulo: *le Tableau de l'ancien Senat Romain.* Dissertatio de eodem argumento inserta memoriis Triuultinis anni 1703. mense Iunio pag. 425. *Petrus Danetius* in dictionario antiquitatum Graeco Rom. pag. 733 - 736. *Guilielmi Bellenden* Consul, Senator Senatusque R. e Cicerone descripti. Paris. 1612. 8. *M. Antonii Ferratii* Epistolae pag. 71 sqq. *Vertoti* Responsio ad difficultates ab illustri Stanhopio propositas, inserta secundae editioni Historiae reuolutionum in administratione Reipubl. Romanae, et separatim excusa Hagae 1721. 12. *Conyers Middletoni* liber anglice sub hoc titulo: *A Treatise on the Roman Senate*, Lond. 1747. 8. editus, qui germanice versus a Chr. Ern. a Windheim prodiit Gottingae 1748. 8 Italice Venetiis 1747. 8. et Gallice Amst. 1755. 8. *Thomae Chapmanni* liber itidem anglice sub hoc indice: *An Essay on the Roman Senate*, Cantabri-

[11] Velut Regum multitudo in vnum coacta, asylum mundi totius. Valesius ad Ammian. Marcellin. XVI. 11. p. 129. In nummis ἱερὰ σύγκλητος, θεὸς σύγκλητος apud Fustauum pag. 128 et 97.

tabrigiae 1750. 8. editus. Obseruations [12] on 1. the Answer of M. l'Abbé de Vertot to the late Carl Stanhope's Enquiry concerning the Senate of antient Rome, dated December 1719. 2. a Dissertation upon the Constitution of the Roman Senate by a Gentleman published in 1743. 3. A treatise of the Roman Senate by Conyers Middleton published in 1747. 4. An Essay on the Roman Senate by D. Thomas Chapman published in 1750. By M. Hooke. Londini 1758. 4. Dionysium Hookius scriptorem esse perhibet nulla fide dignum: ius enim creandi senatus primitus haud penes populum, sed penes Reges fuisse, quippe qui senatum legerint. Quam Hookii sententiam sub examen vocauit Anonymus edito hocce libello: A short Review [13] of Mr. Hooke's Obseruations concerning the Roman Senate, and the Character of Dionysius of Halicarnassus. Londini 1758. 8. De relatione et sententia in Senatu dicenda consules Alexandrum ab Alex. IV. 11. Ioan. Frid. Gronouium lib. 1. Obseruationum cap. 21. et Octauium Ferrarium lib. 1. electorum cap 10. Aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sententias euntibus, plerisque verbo consentientibus, conditum est Senatus consultum. Vopiscus Aureliano cap. 20. Confer Laurentium Vallam libro IV. contra Barthol. Facium pag. 710. vbi illustrat illud Quintiliani in Declamat. *pedibus manibus iuimus in sententiam necessitatis*, et Chr. Gottl. Schwarzium ad Plinii Panegyricum pag. 376. Numerata suffragia, non ponderata, ita vt maior pars in sententiis valeret. Confer Iuretum ad Symmachi II. Ep. 36. Licuit senatoribus egredi relationem Consulis sententiam rogantis, et quod visum esset loco sententiae proferre. Vide Ioan. Frid. Gronouium Obseruat. I. 22. pag. 173 sq. De Senatus consulto per discessionem facto Fuluius Vrsinus pag. 157. ad Caesarem post fragmenta Historicorum. De SCto tacito Casaubonus ad Capitolini Gordianos c. 12 et Ern. Martin. Chladenius duabus dissertationibus Witteb. 1743. editis. De iis quae Senatus in religione decerneret, vel ad Pontifices reiiceret, vide Iac. Gutherium lib. 1. de iure Pontificio cap. 33 sq. tomo V. thesauri Graeuiani. De censu senatorio, qui primo fuit octingentorum millium HS. deinde ab Augusto redactus ad quadringenta millia, tunc ad decies millia, denique ad duodecies millia, vide Iac. Perizonii dissertat. de lege Voconia, et Graeuium ad Suetonium pag. 791. De aetate senatoria vide quae Viri docti ad Gellium XIV. 8. Senator siue Dominus vrbis magna fuit dignitas medio aeuo. Vide Martenium T. 2. anecdotorum passim, et Christi. Guil Franc. Walchii comm. de Senatore Romano medii aeui, Ienae 1753. 4. editam. De Patriciis, conscriptis, ascitis senatoribus con-

[12] Monthly Review Vol. XIX. pag. 187.
[13] Monthly Review Vol. eod. pag. 316.

consule notas Ioan. Duiatii ad Liuium lib. V. cap. 12. De Patriciis sigillatim Ioan. Iac. Draconis de Patriciorum origine et iure libros III. Basil. 1627. 4. M. Antonii Ferratii Epistolas, pag. 92 sq. Octauiani Gentilii de Patriciorum origine, varietate, praestantia et iuribus libros IV. Romae 1736. 4. De Patriciis medii aeui egit Carolus Frideric. Pudor singulari dissertatione Lipsiae 1758 euulgata. Plures ex equestri ordine lectos notauit etiam Iosephus XIX. 1. p. 652. De ciuibus Romanis iniussu populi agere non poterat Senatus, vt docet Liuius XXVI. 33. vbi Plebiscitum: *Quod Senatus iuratus maxima pars censeat qui assidetis, id volumus censemusque.* Legatis externorum Principum Gentiumque Senatus dari solitus extra vrbem in aedibus Martis vel Bellonae. Vide Dausqueium ad Silium pag 274. De *Consilio Sapientum* quod in variis Italiae vrbibus fuit veluti Senatus quidam inferioribus saeculis, videndus Felix Osius tom. 3. thesauri Antiquitat. Italiae Graeuiani p. 1040 sq.

De *Praetoribus* qui ius dicebant videndi Interpretes Pomponii in titulo Digestorum de Origine iuris. Liuius VII. 1. Alexander ab Alexandro II. 15. Wolfg. Lazius de Republ. Romana libro 2. Gerardus Noodt de imperio et iurisdictione, libro 1. Ezech. Spanhemius de vsu numismatum T. 2. p. 103 sqq. Ioannes Richey in vindiciis Praetoris Romani et iuris honorarii [14] quas sub praesidio Gottl. Kortii Lipsiae 1730 defendit. M. Anton. Ferratius p. 105 sqq. Epistolarum. Caroli Gottl. Knorrii dissertatio de vsu practico I. R. de praetore et iudice pedaneo. Halae 1726 edita. De praetore *peregrino* consulatur Ioan. Henrici Mylii dissertatio Lipsiae 1732 euulgata. Franc. Carol. Conradi Parerg. p. 1 sqq. Comes de Guasco Dissertat. historicopoliticolitterar. Tom. 1. diss. 2. De praetore *fiscali* commentat. edidit Carol. Acoluthus Ienae 1758. De *iurisdictione* Praetorum disserunt Car. Sigonius de antiquo iure P. R. I. 20 et II. 5. Ioan. Ern. Imm. Walchius ad Cellarii comp. A. R. p. 192 sq. et Corn. Maur. a Felde in diss. de iis, quae olim in iure apud praetorem peragebantur. Vltrai. 1749 edita. De iurisdictione sub Caesaribus Celeberrimus I. A. Ernesti Excursu II. ad Suetonii Caesares. Cur actiones praetoriae *annales* sint disquisiuit Car. Ferd. Hommelius in commentatione Lips. 1756 in lucem emissa.

De *Tribunis plebis* eorumque annua potestate conferantur Alexander ab Alexandro lib. 1. cap. 3. et ibi Tiraquellus. Henr. Dodwellus Praelection. Camb-

[14] Heineccium quum refutasset Richeius affirmantem Histor. Iur. I. 69 sq. et Antiq. Iur. P. I. pag. 51. Praetores edictis suis leges sub specie aequitatis euertisse, ille in repetita editione Historiae iuris ad §. 70. et in Historia Edictorum pag. 100. Opusc. postumorum, Cortio qui iam in viuis esse desierat et Richeio summa cum iracundia respondit, castigatus a Rittero ad dictam H. I. paragraphum.

Cambden. pag. 417 sq. p. 573 sq. p. 680 sq. Iustus Lipsius lib. II. Elector. cap. 13. Ian. Vinc. Grauina de ortu et progressu iuris ciuilis lib. 1. cap. 27. Onuphrius Panuinius de ciuitate R. cap. 69. Franc. Hottomannus lib. 1. de magistr. Rom. T. II. Thesauri Graev. p. 1888. M. Anton. Ferratius Epistol. p. 112 sqq. et Ioan. Nicol. Franckii dissertatio de Tribuno plebis. Ien. 1668 edita. Sicut legem de prouocatione ab omnibus Magistratibus ad populum tulit Valerius Publicola Consul, de qua vide notas ad Aurelium Victorem p. 91. edit. Clarissimi Pitisci, ita ab omnibus Magistratibus (excepto Dictatore) etiam ad tribunos erat prouocatio, quae tamen non longius valebat ab vrbe mille passuum, teste Liuio III. 20. neque tribuno moenibus vrbis egredi aut vna nocte abesse licebat. Vide Dionem lib. 49. pag. 284. Appianum lib. 2. Ciuil. p. 447. Ius intercessionis etiam Sulla iis reliquerat, teste Caesare 1, 5 et 7. de bello ciuili, qui tamen potestatem eorum circumscripsit, et omnibus aliis rebus nudauit. Vide viror. doctor. notas ad Vellei. Paterc. II. 30. 4. sed restituit tribunos Pompeius in consulatu suo. Vide Plutarchus pag. 630. Appianus lib. 1. Ciuil. p. 413. et lib. 2. p. 445. et Dio pag. 78. Quamuis vero a Dictatore prouocare non licebat, quam rem maximi momenti notat Plutarchus in Camillo p. 137. tamen idem in Antonio pag. 919. et in Fabio p. 179. docet etiam sub Dictatore sacrosanctam perinde vt alio tempore [15] ceteroqui fuisse tribunorum potestatem. De auctoritate tribunorum aduersus Pontifices adeundus Gutherius II. 10 sq. de iure Pontificio tom. V. Graev. vno autem tribuno plebis vetante, reliqui perferre nihil poterant, vt iterum docet Plutarchus in Graccho p. 828. A tribuno fas erat Consulem, nedum alios in carcerem mitti, vt eodem auctore constat p. 831. Appiano lib. 4. Ciuil. p. 598. et Dione p. 52. C. vnde δημαρχίαν ἀναίρεσιν ὑπατείας vocat Coriolanus apud eundem p. 221. Fuerunt tribuni duo primum ab A. V. 261. tum quinque, id. p. 216. denique decem. (Liv. III. 30. et Diodor. Sicul. XII. pag. 300.) IV Idus Decembris (non Calend. Ianuar. vt aliı magistratus) dignitatem ingrediebantur teste Dionysio Halicarnassensi. Antequam munus suum deponerent, alios in proximum annum creare debebant, ἢ τοῦτο μὴ πράξαντες ζῶντες κατακαυθῆναι. Diod. Sicul. l. c. Ex eodem Plutarcho p. 829. 831. nouimus XVIII. tribuum (quae in vniuersum fuere XXXV.) suffragiis potuisse tribuno abrogari Magistratum, quod tamen ante Ti. Gracchum nunquam factum fuit. Porro falli eundem Plutarchum, quando Quaest. Rom. p. 283. Tribunos plebis Magistratibus accensendos negauit, quod praetexta et lictoribus non vterentur, neque in sella curuli ius dice-

[15] Tamen Tribuni plebis in carcerem ducti meminit Dio p. 141. D.

dicerent, docuit Io. Rualdus in obseruationibus ad illum scriptorem p. 128 sq. De iudiciis tribunorum plebis exstat commentatio Iusti Christi. Stussii, Gottingae 1747. euulgata. De Tribunis plebis e Senatu lectis Lipsius II. 13. electorum, Vossius ad Velleii lib. 2. cap. 3. et H. Dodwellus praelect. 12. Cambden. et 19. vbi etiam de tribunatu Caesarum Augustorumque. Vide et A.Pagi criticam Baronianam tom. 1. pag. 104. Consuli quoque merentur de ista Augustorum Caesarumque tribunitia potestate, quam die, quo auspicabantur imperium, suscipiebant, et anniuersario illo die recurrente iterum renouabant Imperatores, Christi. Gottl. Schwarzii dissertatio, Altorfii 1715. Eiusdemque dissertationes de numeranda tribunitia potestate Augustorum Caesarumque Romanorum; ibid. 1721. et de antiqua numeri senarii nota ἐπίσημον dicta. ibid. 1723. in qua duae exhibentur tabulae, in quarum altera numeri tribunitiae potestatis et consulatuum M. Vlpii Traiani Imperatoris, altera T. Aelii Antonini Aug. Pii secundum fastos veteres sunt digesti. Adde Ezech. Spanhemium de vsu numismatum T. 2. pag. 424 sqq. et p. 430 sq. vbi Harduini commentum de duplici Imperatorum tribunitia potestate, in exercitibus et prouinciis, refellit.

De *Quaestoribus vrbanis*, ταμίαις, (qui primus Magistratuum gradus obiri legitime poterat anno aetatis XXV.) idem Alexander agit II. 2. et Franckensteinius in dissert. de aerario populi Romani pag. 668 sq. in Syntagmate Graeuiano: Scaliger ad Festum in *Quaestor*, vbi etiam de quaestoribus parricidii, qui capitales res quaerere poterant. Ezech. Spanhemius de vsu numismatum p. 169 sqq. vbi etiam de Quaestoribus siue Propraetoribus prouincialibus et Proquaestoribus p. 166. Henric. Dodwellus Praelection. Cambden. p. 362. Franc. Hottomannus lib. 1. de magistr. Rom. T. 2. thes. Graev. p. 1884. Claudius Praeuotius de magistr. Rom. p. 1884. M. Anton. Ferratius pag. 112 sqq. Epistol. Erh. Reuschii dissert. de P. R. quaestoribus et potissimum aerariis. Helmst. 1725. Et Lipsius ad Taciti XII. Annalium, vbi etiam de constitutis in eorum locum ab Augusto praetoribus aerarii, de quibus vide ad Alexandrum II. 15. Confer et Procopium Historiae arcanae cap. 20. pag. 59. A. V. C. 716. primum Consules singuli binos Quaestores habuerunt, vt notat Dio XLVIII. pag. 383. A. Nam quod A. V. C. 334 fuerat relatum, vt praeter duos Quaestores vrbanos crearentur duo alii, qui Consulibus ad ministeria belli praesto essent, res illa tunc est omissa, quia tribuni plebis partem ex plebe fieri volebant. vide Liuium IV. 43. De Quaestoribus *candidatis*, qui epistolis principis, in senatu legendis, praeerant confer Guid. Pancirollum in Notitia dignitat. Imperii orientalis c. 73.

De

De *Aedilibus* siue ἀγορανόμοις et ἀστυνόμοις Romanorum, viri docti ad Pomponium de origine iuris et Tiraquellus ad Alexandrum ab Alexandro libro IV. cap. 4. Lipsius ad Senecam de vita beata cap. 7. Casp. Zieglerus de edicto aedilitio pag. 773 sqq. dissertationum selectarum. Ioan. Augusti Olearii diss. de Aedilibus Romanorum, Lipsiae edita A. 1692. et Euerardus Otto libro erudito de Aedilibus Coloniarum et Municipiorum, Francof. 1713. et Vltrai. 1732. 8. quo in libro pleniorem insuper Aedilium qua plebeiorum qua Curulium Historiam promisit, vna cum vberiore tituli Digestorum de edicto Aedilitio explanatione. Ezech. Spanhemius de vsu numismatum T. 2. pag. 143 sqq. Io. Christ. Gottl. Heineccii florum sparsio ad edictum aedilitium. Halae 1738. 4. Incendiorum, vt et ludorum atque spectaculorum curam ad aediles spectasse constat ex Dione pag. 513 et 514. Aediles *cereales* a Iulio Caesare instituti fuerunt, teste Dione lib. 43. pag. 239. vt frumento praeessent, iisque cura ponderum et mensurarum, ne qua fraus in iis esset, demandata est.

De *viginti viris* quibus maiores in Senatu honores patebant, triumuiris capitalibus, triumuiris monetalibus, quatuoruiris viarum curandarum, et decemuiris quos iudiciis centumuiralibus praefectos memorat Dio LIV. p. 540. vide Io. Massonum in Ouidii vita p. 56 sq. qui vigesimo iam aetatis anno vigintiuiratum datum obseruat.

XII. Inter Magistratus maiores extra ordinem constitutos summus erat *Dictator*, de quo Alexander ab Alexandro lib. 1. c. 6. Ioan. Iensius in ferculo litterario cap. 8. pag. 112 sqq. Ezech. Spanhemius de vsu numismatum T. 2. pag. 171 sq. Viri docti ad Velleii II. 28. et dissertationes Io. Christfr. Sagittarii, Ienae 1648. rec. in eius Otio Ienensi pag. 346. Godofr. Straussii. Witteb. 1667. Ioan. Roeseri. ib. 1668. Io. Olearii Lips. 1669. Christi. Hoffmanni. Ienae 1670. Vlr. Obrechti. Argent. 1677. rec. in eius dissertat. academic. p. 388. Io. Paulli Felwingeri. Altorf. 1678. Ioan. Iac. Mülleri. Ienae 1682. Caussae, ob quas creatus est dictator, annotantur a Goltzio pag. 164 sq. thesauri rei antiquariae: octo Iensius loc. cit. obseruat 1) *rei gerendae*, vnde eum αὐτοκράτορα πολέμων vocat Diodorus Siculus XIX. p. 713. 2) *comitiorum habendorum*, 3) *quaestionum exercendarum*, 4) *claui figendi*, 5) *feriarum constituendarum*, 6) *explendi senatus*, 7) *feriarum Latinarum*, 8) *ludorum*. Primam, secundam, quartam et octauam iam Nicol. Gruchius lib. 1. de Comitiis cap. 2. obseruauerat. Dictus olim *Magister populi* teste Festo in optima Lex, et Seneca Ep. 108. Et vere Magister non populi modo, sed etiam Senatus, ac sine prouocatione fuit, omnibus interim Magistra-

 tibus

tibus cessantibus, nisi quod tribunorum tamen potestas sub eo etiam sacrosancta, vt iam ex Plutarcho notaui, et Sacerdotes sacrificiorum caussa ipsum si Roma abesset in vrbem reuocare poterant, vt idem Plutarchus docet in Fabio p. 176. De primo dictatore omnia incerta, vt fatetur Liuius II. 18. ad annum vrbis 253. Inscriptio vetus reperta Aretii: *M. Valerius Volusi F... Maximus Dictator Augur primus* &c. Vide Memorias Treuultinas 1721. p. 540 sqq. Camillus quinquies dictator, et qui quatuor vicibus triumphauit, Consul tamen nunquam fuit. Plutarch. in eius vita f. 129. neque fuit ante Camillum Dictator vllus vltra sex menses id. f. 144. F. Nec Dictatori licebat equo vehi populi iniussu. Liv. XXIII. 14. et Plutarch. Fabio 175. Consulem ipsi sine lictoribus fascibusque oportebat occurrere, et ipse procedebat cum XXIV. fascibus. id. pag. 176. Magistrum equitum ipse dicebat, quem poterat indicta caussa in carcerem mittere et supplicio afficere p. 179. Bis tamen factum vt Dictatoris et Magistri equitum auctoritas aequaretur. Id. Antonio p. 919. Non a populo autem nec Senatu, sed a Consule vel Praetore siue Stratego Dictator dicebatur siue eligebatur. Quod si Consules de dictatore creando dissiderent, plebiscito res definiebatur. Plutarchus Marcello pag. 312. Prodictator creatus bello Punico secundo, absentibus Consulibus, Q. Fabius Maximus. Liuius XXII. 8. De Dictatore municipali obseruationem Casp. Barthii e MSeto edidit Christi. Schoettgenius. Dresdae 1738. 4.

De *Decemuiris* Legum ferendarum, qui itidem sine prouocatione erant, sed post biennium abrogati sunt, vide Liuium III. 32. Dionysium Halic. lib. X. sq. Onufrium ad fastos anni vrbis 303. Georg. Goezii dissertat. de Decemuiratu legibusque decemuiralibus Romanorum. Ienae 1670. Io. Nic. Funccii de Decemuirum a Romanis creandorum diuersa ratione, quae legitur pag. 309. Eius dissertat. academic. Lemgouiae 1746. 8. editarum, et Caroli Ludov. Vollharti historiae decemuiratus ἀποσπασμάτια quaedam ex Liuio et Dionysio. Lipsf. 1736.

Omittimus alios Magistratus sigillatim commemorare, de quibus laudati §. IX. scriptores consuli possunt. De *Praesidibus Prouinciarum* et qui illis adiuncti erant, videndus Onufrius in Imperio Romano et Carolus Sigonius libro secundo de iure prouinciarum, ille primo, hic secundo tomo thesauri Graeuiani: Bergierius lib. IV. de viis Imperii Romani cap. 17. et 28. T. X. Graev. M. Antonius Ferratius Epistol. pag. 126 sq. Wilh. Henr. Brukneri dissert. de Praesidibus prouinciarum apud Romanos. Ienae 1698. et Guilielmi te Water dissert. de consilio Praesidum in Prouinciis, inserta T. 2. Miscell. Duisburgensium p. 51 sqq. De Proconsulum et Praesidum differentia vi-

videatur Cuiacius XX. obſ. 37. De Procuratore Caeſaris exſtat Gottfr. Maſcouii diſſertatio Altorfii 1724 edita. De Correctoribus Imperii Romani Sigism. Frid. Dreſigii commentatio, Lipſiae 1739 euulgata eſt. De *Duumviris Coloniarum* Aedilibus, Quaeſtoribus, Decurionibus Henricus Noriſius Cenotaph. Piſan. diſſ. 1. cap. 3. qui etiam de Coloniatum Patronis videndus diſſ. 2. cap. 7. De *Decurionibus* ſigillatim diſſerit Scipio Maffeius P. I. Veronae illuſtratae pag. 169. et Ioannes Lamius in obſeruationibus in antiquam tabulam aheneam Decurionum nomina et deſcriptionem continentem. Florentiae 1745. fol. in quas ſtricturas euulgauit Anonymus in *Lettere critiche ſcritte da un' Accademico Fiorentino à un Accademico Etruſco ſopra l' oſſervazione fatte à una Tavola di Metallo, che ſi conſerva in Firenze nel Muſeo Riccardiano.* Lucae 1745. 4. De ornamentis Decurionalibus diſſeruit Chriſtian. Ludov. Stiglitz in Epiſtola ad Chriſti. Guil. Küſtnerum Lipſiae 1743. 4. aduerſus Pancirollum oſtendens, ad illa quoque ius conuiuia publica municipiorum frequentandi eſſe referendum. Magiſtratus municipales Graecis ſcriptoribus dicuntur ἄρχοντες et ϛρατηγοὶ vt notauit Valeſius ad Ammiani lib. 31. De magiſtratibus colonicis et municipalibus accurate commentatus eſt Onufrius Panuinius II. 12 et 31. Antiquitatum Veronenſium. Fuere illi: *Duumuiri, Duumuiri quinquennales, Decuriones, Patroni, Decuriones quinquennalicii, allecti, duumuiralicii, Quaeſtoricii, Pedani, Praetextati, Quinqueprimi, Vigintiprimi;* δεκάπρωτοι, εἰκοσίπρωτοι, τιμοῦχοι, *Quinquennales*; vide Abbatis Damadeni expoſitionem tabulae veteris Canuſii repertae, quae exſtat T. IX. theſauri Italiae parte V. Ipſam tabulam exhibet Sponius Miſc. p. 280. Adde Fulv. Vrſinum pag. 195 ſq. ad Caeſarem poſt fragmenta Hiſtoricorum. *Iuridicos conuentus* in vna prouincia Baetica Romani habuere quatuor teſte Plinio III. 1. H. N. in citeriore Hiſpania conuentus ſeptem, III. 3.

XIII. De inauguratione et vnctione Regum Hebraeorum praeter Schickardum in iure Regio fuſe et ex inſtituto agit *Fortunatus Scacchus* in Myrothecio praecipue tertio, *Balthaſar Scheidius* de oleo vnctionis ſacro ex Hebraeorum antiquitatibus, Argentorati 1665. 4. *Simeon de Muis* ex Abarbanele ad Exod. XXX. *Ioan. Buxtorfius*, Nepos, in diſſert. de vnctione regia, p. 41. Diſſertationum varii argumenti. *Dan. Weimarus* in diſſert. de vnctione ſacra et inaugurali Hebraeorum. Ienae 1677. *Ioan. Palmroot* de ſollemni inauguratione Regum Hebraeorum. Vpſal. 1699. *Dan. Lundius* in diſſertat. de vnctione Regum Hebraeorum. Vpſal. 1707. 8. *Ioan. Hagerus* in diſſertat. de vnctione Regum. Witteb. 1716. *Ioan. Conr. Claſingii* Διάσκεψις de vnctione ſacra typicoumbratili. Lemgov. 1718. 4. *Ioan. Meyeri* animaduerſiones ad

ad illam διάσκεψιν. Harderouici 1718. 4. *Clasingii* vindiciae, quae insertae sunt Relationibus innoxiis 1719. p. 866. *Ioan. Vdalrici Tresenreuteri* dissertatio epistolica de ritibus in regibus Hebraeorum inaugurandis adhiberi solitis; quae exhibetur p. 96. memoriae Tresenreuterianae, a Io. Paullo Roedero Norimb. 1745. 4. editae, et Bibliotheca Bremensis T. 1. pag. 936 sqq. Nec Prophetarum, qua Prophetarum sed Sacerdotum hoc fuisse officium, ex aliarum gentium vsu probat Seacchus c. 49 et 50. Oleumque sacrum cuius effusione operto capite inaugurati sunt, diuersum fuisse ab eo quo consecrati sunt Sacerdotes, id. cap. 47 sq. Prophetas non esse vnctos, licet ex 1 Reg. XIX. 16. id voluerint quidam probare docet *Georg. Christo. Dachselt* in dissert. de vnctione Elisaei et reliquorum Prophetarum, Lipsiae 1708 edita, et praemissa Eius Bibliis Hebraicis accentuatis pag. 53 sqq. Apud Persas perinde vt apud Romanos inaugurationem factam sollemni ritu in templo, idem Seacchus, ibid. cap. 31. De vnctione Regum in genere vide dissert. *Ioan. Ioach. Zentgrauii.* Argentor. 1688. et *Nicol. Hemelii* commentat. de vnctionis ritu in Imperatorum ac Regum inaugurationibus, quae caput XIV. absoluit Otii eius Vratislauiensis. De Christianorum Principum inauguratione et coronatione *Iac. Goar* ad Euchologium pag. 294 sq. *Gretserus* III. 12. ad Codinum, *Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M. et *Ioannes Morinus* pag. 243. de sacris Ordinatt. vbi morem vngendi Reges apud Graecos Imperatores serius receptum obseruat. De coronatione Imperatorum Graecorum *Ioan. Cantacuzenus* lib. 1. cap. 41. et ex illo *Codinus* cap. 17. de officiis aulae CPol. De ritu gentium quarundam Principem recens creatum scuto imponendi atque ita sublimem ferendi, *Frid. Lindebrogius* ad Paulli Diaconi Historiam Longobard. et ad Ammiani XX. 4. *Christi. Gottl. Schwarzius* in dissert. de ritu eleuandi Principes inaugurandos et de quibusdam sacris formulis et eleuandi ritibus. Altorfii 1730. et *Io. Ludov. Leninus Gebhardi* in Programmate de ficto quodam Caesarum eleuandorum scuto. Luneb. 1750. fol. Multa etiam de inaugurationibus Principum, recentioris praesertim aetatis Io. Christoph. Beemannus in notitia dignitatum illustrium diss. V et VI. cui iunge si placet D. Ioannis Francisci Buddei diss. de eo quod decet circa sollemnia Principum, Halae Sax. 1712. 8. subiectam eius commentationi de Concordia Religionis Christianae statusque ciuilis. De variis tradendi ius et possessionem symbolis, et *inuestiturae* modis ritibusque *Cangius* in Glossario. *Le Cointe* T. 4. Annal. pag. 116 sq. *Ioan. Nicolai* in libro de chirothecis c. 14. et *Ioan. Georg. Estor* de inaugurationibus beneficiariis, harum symbolis ac ritibus, itemque de Inuestitura siue litteris inuestiturae. Marp. 1744. et auct. ibid. 1746. 4. De inuestitura per *Birretum* vide *Lud. Mart. Kahlii* dissert. Gottingae 1749. rec.

T. I. Eius Opuſculor. per *gladium* Chriſti. Gottl. Buderum pag. 113. amoenitat. iuris feudalis: per *Sceptrum* Gottl. Sam. Treuerum in diſſert. Gottingae 1741 edita. De *inueſtitura Epiſcoporum per baculum et annulum* vide Seldenum ad Eadmenum pag. 104. ad calcem Anſelmi Cantuarienſis, et diſſertationes Dieter. Herm. Kemmerichii, Ienae 1750. et Otton. Chriſti. de Lohenſchiold. Tubingae e. a. euulgatas.

Quod ad tempus ineundi apud Romanos Magiſtratus attinet, in illo valde pro diuerſis temporibus variatum, vt docet Martinus Lipenius in ſtrenarum Hiſtoria, tomo 12. theſauri Graev. pag. 429. Laurentius Arrhenius in diſſert. de anno petendi magiſtratus apud Romanos. Vpſal. 1728. 8. et Ioan. Hermanſſon in diſſert. de aetate magiſtratuum Romanorum legitima. Vpſal. 1736. Tribuni plebis inibant Magiſtratum die decimo Decembris. H. Dodwellus praelect. Cambden. pag. 428. Quaeſtores Nonis Decembris, id. p. 385. et Ezech. Spanhemius p. 706. de vſu et praeſtantia numiſmatum: Vel etiam die XXII Ianuarii. Dodwellus pag. 387. Tempus quo Regnum et Conſulatus vacabat Romae, a Liuio et aliis vocatur *interregnum*. Graeci vt Plutarchus appellant *μεσοβασιλείαν* et Interregem *μεσοβασιλέα*. Sic Baronius vocat *Interpontificium* tempus quo vacat ſedes Epiſcopi Romani. De ritu ſpargendi ſub auſpicium magiſtratus flores, ſtipem et pecuniam inter populum conſulatur *Cerda* c. 175. aduerſarior. p. 458 ſqq. *Henricus Gunther Thulemarus* in libro de octouiratu cap. 28. *Cangii* Gloſſarium in *ἐπικόμπια* et *ὑπατείων*. *Conr. Samuelis Schurzfleiſchii* diſſertatio de ritu ſpargendi flores. Witteb. 1691. et *Henrici Theodori Pagenſtecheri* oratio inauguralis de miſſilibus ſpargi ſolitis Calendis Ianuarii a nouis magiſtratibus edita Lingae 1722. 4. Huius ſollemnitatis prodigentiaeque veritatem imitatus eſt Corippus de laudibus Iuſtini IV. 105 ſqq. vide Clariſſ. Saxium ad Diptychon Magni Conſulis pag. 35. De adoratione ſacrae purpurae Philippus Rubenius libro 2. electorum, capite 30.

Inſignia Regum, Principum, Magiſtratuumque etiam paucis attingenda, et *de Coronis* quidem ac *Sceptro* aliisque eiusmodi conſulendus Seldenus in titulis honorum cap. 8. Barnabas Briſſonius III. 14 ſqq. antiquitatum iuris. Andreas Cirinus lib. de vrbe Roma c. 40. T. II. theſauri Sallengriani. Claudius Salmaſius ad Trebellium Pollionem de Tetrico iuniore cap. 25. Coelius Rhodiginus XXI. 16. antiquar. lectionum. Alexander ab Alexandro I. 28. dierum genialium, Io. Michael Heineccius de Sigillis p. 86. Io. Harduinus p. 413. de numis vrbium, vbi etiam de ſceptro eburneo Roman. cum impoſita aquila, Caſp. Barthius lib. XXIII. aduerſar. c. 2. Adrianus Turnebus aduerſar. lib. XXIII. cap. 12. Ioan. Chriſtoph. Beemannus in notitia dignitatum illu-

illuſtrium diſſ. VII et VIII. vbi etiam de ritibus cultus Principum ac venerationis: Ioan. Henr. Boeclerus pag. 187 ſq. tom. 1. diſſertat. Ioan. Georgius Roeſerus diſſ. de ſceptris Principum, Francof. ad Viadrum 1690. Ern. Frider. Cobii diſſertatio de ſceptrorum origine. Witteb. 1722. Frider. Henr. Iacobs de ſceptro, Ienae 1704. Chriſti. Godofr. Hoffmanni de origine et iure ſceptrorum, Frfti ad Viadr. 1724. Ioan. Caſp. Strunii de ſceptro regiminis eminentioris ſymbolo. Helmſtadii 1728. Henrici Theodori Pagenſtecheri diſſertationum trias, Lemgouiae 1739. 4. edita, quarum prima agit de ſceptro maieſtatis inſigni. Ioannis Chriſtophori Strodtmanni diſſert. epiſtolaris de ſceptris veterum. Guelpherbyti 1744. De haſtae vſu pro ſceptro vide Triſtanum I. p. 254. cum ſceptro, Heineccium lib. laud. p. 116 ſq. et Chronicon Gotwicenſe T. 1. pag. 108 ſqq. De ſceptris Regum Francorum, iter ſecund. litterarium duorum monachorum Benedictinorum pag. 36 et 37. De ſceptris Rectoralibus academicis Carol. Arndius T. IX. miſc. Lipſ. pag. 59 ſqq. De *ſolio* ſiue *throno*, Pineda III. 5. de rebus Salomonis, Scacchus Myroth. III. 64 ſq. pag. 1138 ſq. et Valentinus Chimentellius de honore biſſellii c. 13 et 19. T. 7. theſauri Graeuiani. De *Diademate Regum Hebraeorum* agit Scacchus in Myrothecio tertio c. 38 ſq. *Imperatorum Romanorum* Ezech. Spanhemius de praeſtantia numiſmatum T. 2. p. 385 ſq. Fuit autem diadema faſcia quaedam alba, qua caput vel pileus circumdabatur, interdum pura interdum λιθοκόλλητος ſiue gemmata: vide Ioan. Braunium lib. 2. de veſtibus Hebraeorum, cap. 4. §. 8. Alexandrum ab Alexandro lib. 1. cap. 28. Carol. Paſchalium lib. 9. de coronis cap. 3. Ioan. Pierium Valerianum lib. 41. Hieroglyphicon, cap. 3. Solerium (ſiue qui ſub hoc nomine latet Theophilum Raynaudum) libro de pileo §. 9. Martinum Schmeizel Corona Tranſiluanum erudita commentatione de coronis tam antiquis quam noſtrae aetatis Ienae 1712. 4. p. 139 ſq. et quae viri docti notant ad Gellium V. 6. Icones varias coronarum ex veteribus ſigillis exhibet I. M. Heineccius p. 208. libri ſaepius laudati. I. A. Rudolphus in Heraldica curioſa pag. 202. et Ioan. Iac. Chifletius pag. 104. Operum hiſtoricorum. De corona Regum veterum Herniae vide A. E. 1724. p. 432. De cidari apud Perſas videndus Briſſonius libris de regno Perſarum et Pitiſcus ad Curtium, et, ſi noſtrae aetatis Regum Perſarum coronam luſtrare placet, Engelbertus Kaempferus in amoenitatibus exoticis pag. 37. Praeterimus quae de aliis Coronis[16] et diuerſo coronarum, tum etiam ſertorum vſu collegerunt Anton. Thyleſius libro de Coronis, Guil.

Sig-

[16] Glyceram inuentricem corollarum vocat Plinius lib. XXXV. 11. ita enim libros MSS. conſtanter legere teſtatur Harduinus, licet Salmaſius p. 246 malit *vitricem, στεφανοπλόκον*, quae corollas vieret. De eadem Glycera coronaria vide eundem Plinium XXI. 2.

Stuckius III. 16. Antiqu. Conuiual. Ioan. Andreae Bosii στεφανεφορία seu de Coronarum gestatione Ienae 1669. 4. et Carolus Paschalius qui prae ceteris hoc argumentum per decem libros illustrandum sumsit Paris. 1610. 4. et Lugd. Batav. 1671. 8. quanquam Ampliss. Cuperus ad apotheosin Homeri p. 218. cum late quidem de hoc argumento sed non accurate scripsisse atque cum iudicio vbique fere legendum esse affirmat, tum Gatakerus pag. 265. Aduersariorum notat πολυμαθέστατον hunc operis coronarii auctorem in vocabula Hebraica inquirere, linguae forsan minus scientem, prorsus neglexisse. Post Paschalium commemorandus venit Ioan. Meursii Fil. liber de Corona, Sorae 1643. 4. et Hafniae 1671. 8. cum Caii Riccii diasceps de coronatione Regia eiusque rituum rationibus, Ludouici Moscardi Museum parte 2. p. 429 sqq. Germanici (Germains) de Caen Traité de l'origine des Couronnes et de leurs especes, qui exhibetur in diario gallico, l'extraordinaire du Mercure galant A. 1682. T. XVIII. p. 235. T. XX. pag. 3. A. 1683. T. XXI. pag. 313. T. XXII. pag. 3. T. XXIII. pag. 276. T. XXIV. pag. 230. Bencton de Perrins in dissertatione de coronis earundemque origine et forma, quae inserta est Sallengrii Continuation des Memoires de Litterature T. X. p. 357 sqq. De *coronis aureis* quae libera Rep. victoribus mittebantur in honorem triumphi, et de auro coronario ab Imperatoribus subinde indulto, vide Henricum Valesium ad Ammiani XXV. 4. et Io. Alb. Fabricium ac H. S. Reimarum ad Dionem Cassium passim. De coronis aureis oblatis a Prouincialibus ob imperii primitias, et in Quinquennalibus, Decennalibus etc. Valesius ad Euseb. p. 276. De *laurea* Bandurius ad Antiquitates CPol. p. 477. et Ioannes Franc. Madrisius de lauro, eiusque vario vsu apud antiquos, in diario Italico, Raccolta d'Opuscoli scientifici e filologici, T. IV. p. 272 sqq. De coronis *militaribus* ciuica, triumphali, obsidionali, murali, castrensi siue vallari, rostrata, siue nauali et exploratoria, quibus donabantur qui bene rem in bello gesserant, omniumque nobilissima graminea, quam Imperatori dabat exercitus seruatus vide Plinium H. N. XXII. 3 sqq. Alexandrum ab Alexandro IV. 18. et ibi Tiraquell. atque Stewechium ad Vegetii lib. 2. Forestum Foresti in libro italice Brixiae 1745. 8. edito, *Trattatto delle gentilizie insegne, volgarmente delle arme degle Famiglie*, vbi quoque de coronis triumphalibus, oualibus et ciuicis Romanorum exponit. Ioachimus Ioannes Maderus Vir doctus et de Antiquitatis studiis insigniter meritus in libro suo de Coronis sacris pariter et profanis, qui Helmstadii prius 1660. in 4. excusus et tomo VIII. antiquit. Romanarum Graeuiani thesauri insertus est, copiose etiam agit de *Coronis nuptiarum*, quae Iudaeis etiam vsitatae vt notum ex Esaiae LXI, 10. tum a Christianis primum quidem propter Ethnicorum

superstitiones reiectae, postea tamen itidem admissae vt notauit Sirmondus ad Sidonii lib. 1. Epist. 5. tomo 1. pag. 852. quod argumentum etiam persequutus est Christoph. Ziegenhals in dissert. de coronis nuptialibus, Annaeb. 1713 edita. De corona *ciuica*, Lambecius. II. de Bibl. Vindob. pag. 729. De coronis *conuiualibus* consulatur Iosephi Lanzoni exercitatio de coronis et vnguentis in antiquorum conuiuiis, T. III. thesauri Sallengriani p. 669. Io. Grefii dissertatio de coronis epularibus. Lipf. 1670. et Frid. Gotthilf Freytagii dissert. de coronis conuiualibus veterum. ibid. 1712. De *corona Poetarum* [17] primo tributa Albertino Mussato, Mapheus Vegius IV. 1. de educat. liberorum tomo 26. Bibl. PP. p. 658 sq. Frid. Rappoltus [18] singulari diss. Paschalius libro de coronis p. 60 et p. 317-329. D. Henelius in otio Vratislauiensi cap. 13. Scaliger lib. 1. lectionum Ausonian. c. 10. Aegidius Menagius in miscellaneis italice editis p. 294 sqq. Iac. Thomasius in obseruationibus Halensibus tom. 6. obs. 7. et Michael Piccartus oratione XI. quae est de commissionibus et coronatione veterum Poetarum. De *coronis Oratorum* Ioan. Georg. Walchius §. 14. 15. dissert. de veterum Sophistarum, Rhetorum atque Oratorum praemiis.

Diademate vti voluit Caligula teste Suet. cap. 22. at primus vsus est inter Impp. domi Elagabalus, publice Aurelianus. Vide Tillemont. Hist. Imperatorum tomo 3. p. 531 sq. Diademate vsae etiam sunt Reginae, vt ex Cleopatrae numo probat C. A. Rupertus in Oratore historico pag. 793. Eodem etiam vsos supremos militiae duces dubitat Begerus I. thesauri Brandenburgensis p. 288. adde p. 293. De triplici Corona Imperatoris Romani, Germanica, Lombardica atque Romana, prima Aquisgrani argentea ab Archiepiscopo Coloniensi, secunda Modoetiae ferrea, tertia aurea a summo Pontifice, Martene III. 9. de antiquis Ecclesiae ritibus, et T. 2. thesauri anecdotorum p. 488 et 497. exstat Ioachimi Felleri, τοῦ μακαρίτου dissertatio A. 1662. Lipsiae edita. Horatii Blanci dissertatio de tribus coronis Longobardicis ad Paullum Diaconum apud Muratorium T. 1. scriptor. vet. Italiae pag. 460 sq. Ioan. Iac. Mascouii dissertatio de Regali Imperialique Augustorum Germaniae Augustarumque coronatione Lipsiae 1723 euulgata. Christi. Weidlingii Progr. de triplici Imperatoris coronatione, longobardica, romana et germa-

[17] Bene Conradus Celtes in lauream suam, quam ab ipsa Imperatoris manu acceperat:

Si me non pietas, virtus, doctrina coronant,
Ecquid proderit haec nexa corona mihi.

[18] Ex hac sub Rappolti praesidio habita dissertat. Heckelius, Respondens, postea libellum confecit de Poetarum coronis, Cygneae 1672. 12. editum.

manica. De corona *argentea* vide Gundlingiana XX. 3. vbi et de eo, an Henricus VII. corona Imperii Germanici Aquisgrani fuerit coronatus. De ferrea illa corona, aurea quidam, sed ferreo circello interius et clauis crucis Christi subtexta, consulendi sunt V. C. Ludov. Antonius Muratorius T. 2. Anecdoton Bibliothecae Ambrosianae A. 1698. 4. edito. p. 267 sqq. Iustus Fontaninus in dissertatione de corona ferrea Longobardorum, Rom. 1717. 4. edita, et cum Muratorii commentario recusa Lipsiae 1719. 8. Bartholomaeus Zucchius in historia coronae ferreae Italice edita, et Bzouius ad A. 1431. p. 19. num. 49. De Imperatorum CPolitanorum coronis vide Cangium dissert. 24. ad Ionuillam. Ordo ad benedicendum Imperatorem quando coronam accipit obuius est apud Mabillonium T. 2. Musei Italici p. 215 sqq. De coronatione reginae, idem ib. p. 404. regis, pag. 407. Liturgiam coronationis Mediolanensis, Henrici I. deprehendes apud Muratorium T. 2. Anecdot. pag. 328 sq. De triplici corona Pontificis Romani B. D. Mayerus libro de electione Pontificis Romani. R. D. Henricus Pippingius in dissert. de corona illa Lipsiae vulgata et in eius dissertationibus iuuenilibus recusa. Vide etiam, si placet, Theoph. Raynaudum de corona et mitra triplici Papae, tomo X. Operum, D. Io. Wolfg. Iaegeri Hist. Eccles. saeculi 17. Decade 1. p. 150 sq. Matthiam Zimmermannum de montibus pietatis pag. 371 sq. et Iacob. Basnagium ad Canisii lectiones antiquas tom. IV. pag. 174. Ceterum Choisio in historia Philippi Valesii et Ioannis Galliae Regum, Gallice edita lib. 1. §. 11. recte obseruatum est, a Ioanne XXII. primum coronam Paparum fuisse triplicatam, [19] quum veteres Pontifices mitra Phrygiae fere simili vsi fuissent, Hormisda datam sibi a Clodoveo Galliae R. coronam auream primus gestasset, et Bonifacius octauus eam duplicasset, saeculare [20] non minus quam Ecclesiasticum siue spirituale ius atque imperium suum indicaturus. De mitra Pontificis conferatur Cangius in *Camelucicium*, et Angelus Rocca in thesauro antiquitatum sacrarum T. 1. p. 7 et 8.

De praelatione fascium, securis, ignis, aliorumque eiusmodi consulendus Alexander ab Alexandro lib. 1. cap. 27. I. C. Becmannus diss. 8. notitiae dignitatt. illustrium, et D. Frid. Rappoltus diss. de insignibus principatus

[19] Ad Bonifacium vsque simplex, ad Vrbanum V. duplex, inde triplex corona. Vide Franc. Pagi praef. ad vitas Pontificum pag. 18.

[20] Angelus Roccha in Bibliothecae Vaticanae descriptione pag. 5. *Quum Pontifex coronatur, capiti eius tiara, quam* regnum mundi vocant, *imponitur, tribus constans coronis, tres potestates, h. e. imperatoriam, regiam et sacerdotalem, plenariam scilicet et vniuersalem totius orbis auctoritatem repraesentantibus.* Innocentius III. *Romanus Pontifex in signum imperii vtitur regno* (corona) *et in signum pontificii vtitur mitra: sed mitra semper vtitur et vbique, regno vero nec vbique nec semper.* Vide Cangium in *Regnum.*

patus ac poteſtatis quo etiam referenda eſt praelatio Crucis, Epiſcopi et Pontifici fieri ſolita. Regibus XXIV. faſces cum ſecuribus praelati, Conſulibus ſingulis in vrbe duodecim, extra vrbem etiam ſecures; Praetoribus ſex; Dictatoribus faſces et ſecures XXIV. Vide Ezech. Spanhemium de vſu numiſmatum differt. decima. Non vterque ſed tantum alter conſulum duodecim faſces habebat per menſis vices; vide Benedicti Aueranii differt. 22. ad Liuium T. 2. p. 61. Formam faſcium ſellarumque curulium quae vtraque ab Hetruſcis Romani acceperunt teſte Diodoro Siculo V. pag. 219. ex veteribus numis exhibent Moſcardi muſeum, et Graeuius atque Begerus ad Flori lib. 1. c. 5. De faſcibus conſuli poteſt Fabiani Toerneri diſſertatio Vpſal. 1722. 8. edita. De faſcium ſubmiſſione Iac. Sponius rei antiq. ſel. quaeſt. differt. 13. I. Lipſius Elect. lib. 1. cap. 23. et Ioan. Matthiae Geſneri diſſertatio de prenſatione, oſculo, faſcium et ſignorum in nauibus ſubmiſſione. Goettingae 1745. edita. De ſella curuli praeter Chimentellum ſupra laudatum Ioannes Schefferus de re vehiculari lib. 2. cap. 16. pag. 199. Ez. Spanhemius de vſu numiſmatum diff. 6. p. 584. Iſaac. Caſaubonus ad Suetonium p. 200. et Henr. Noriſius de numo Diocletiani, T. 1. theſauri Sallengriani. De igne Aſiaticis Regibus et Romanis Auguſtis praelato Cotelerius ad Clementina IX. 4. p. 680. Andreae Chriſtiani Eſchenbachii diſſ. pag. 519 ſq. Paullus Voetius ad Herodianum p. 114. 198 ſq. et Chriſtianus Franc. Paullini P. III. der zeitkürzenden erbaulichen Luſt p. 143 ſqq. De taeda Imperatoribus et Patriarchis praegeſtari ſolita, Cangius Gloſſar. in διάμβουλον et Petrus Poſſinus ad Pachymerem T. 1. p. 446 ſq. et T. 2. p. 470 ſqq. Aquila praelata Clearcho. Iuſtin. XVI. 5. Ignis praelatus Regibus Perſarum, Lipſ. excurſu 1. ad Taciti Annales. Varia inſignia illuſtribus officialibus in regno Iaponico praeferri ſolita vide in Kaempferi Iaponia tab. XXX. De ornamentis et honoribus Auguſtarum librum ſingularem edidit Rudolphus a Bunau. Lipſ. 1733. 4. Angeli Roccae commentarius de SS. Chriſti corpore Pontificibus iter facientibus praeferendo Rom. 1599. 4. et Auguſtini Molari Fiuizanenſis Ordinis S. Auguſtini de antiquitate et cauſſis ritus praeferendi S. S. Euchariſtiae Sacramentum ſummo Pontifici extra vrbem proficiſcenti, et de ritu SS. Crucis Rom. Pontifici praeferendae commentarius Romae 1592. 4. et Andreae du Sauſſay de ſacro ritu praeferendi crucem maioribus Praelatis Eccleſiae. Pariſiis 1628. 4. De inſignibus Sacerdotum et Epiſcoporum, mitra, baculo, annulo etc. Chriſtian. Falſterus T. 2. amoenitat. philolog. p. 111 ſqq.

De *Titulis* Honorum Opus Io. Seldeni ex editione tertia Anglica anni 1672. Latine verſum eſt a Simone Ioanne Arnoldi, Antiſtite praefecturae Son-

Sonnenbergensis, Francof. 1696. 4. Cui iungendum Io. Christophori Becmanni syntagma dignitatum illustrium ciuilium, sacrarum, equestrium, ibid. et eodem anno excusum, Danielis Morhofii dissertat. de diuinitate Principum p. 83 sqq. eius diss. iunctim editarum. D. Adami Reehenbergii diss. de titulorum indole et natura part. 1. diss. historico-polit. pag. 134 sq. Gerh. Feltmannus de titulis honorum, Antonius Matthaeus de nobilitate. Guidonis Pancirolli. Trattato dei Titoli dignita, con annotazioni del P. Stanislao Santinelli, qui exstat T. 2. supplem. al Giornale de' Letterati d'Italia p. 344 sqq. Augustini a Leyser dissertatio de titulis honorum. Witemb. 1748. Georg. Casp. Kirchmaieri commentatio titulos aliquot honorum ex antiquitate erutorum exhibens, recusa Ienae. 1752. De titulis *viri illustris*, *spectabilis*, *clarissimi*, *magnifici*, *excellentissimi et amplissimi*, olim aulicis nunc scholasticis, confer Gottfr. Leonh. Baudisii dissertationem, Lipsiae 1706 editam. De titulo *Domini* Ant. Borremansii Vesperas Gorinchemenses cap. 1. et Frider. Caroli Moseri commentarium de titulo Domini moribus aeui et saeculi accomodato. Lips. 1751. De titulo *serenissimi* Christo. Aug. Heumanni Poecile T. 3. p. 484 sqq. De titulo *Nos Dei gratia* Friderici Geilleri dissertationem Lipsiae 1677 euulgatam. Barth. Tilesii comment. de sensu tituli: Nos Dei gratia, Regiomonti 1751 editam, et Anonymi Anmerkung vom Titul: von Gottes Gnaden, quae exhibetur P. 3. der auserlesenen Anmerkungen über wichtige Materien und Schriften, p. 248. De titulo *Excellentissimi* Frid. Carol. Moseri kleine Schriften Vol. secundo, et Ioan. Gottl. Bidermanni Acta scholastica, Vol. 1. p. 409 sqq. et 427 sqq. De ambitu antiquo et hodierno liber Menteti Ketwig, excusus Bremae 1695. 8. De candidatis et de ambitione ac blanditiis candidatorum apud Romanos consulantur Benedictus Aueranius ad Ciceronem diss. XXXVIII. T. 2. Opp. p. 370. Lipsius Elector. L. 1. c. 13 Ferrarius de re vestiaria P. 1. L. 1. c. 21. et L. 3. c. 2. Bosius de Toga cap 13. Schwarzius ad Plinii Panegyricum pag. 348. et dissertationes Georg. Henrici Goezii. Witteb. 1687. Fabiani Toerneri Vpsal. 1712. et Christi. Frid. Georg. Meisteri. Goettingae 1740.

XIV. Paulli Manutii liber de ciuitate Romana post editionem Romanam 1585. 4. exstat tomo 1. miscellaneorum Gaudentii Roberti, et tomo 1. thesauri Graeuiani, in quo tomo occurrit etiam Onufrii Panuinii opus praeclarum de Ciuitate, Imperio et Republica Romana, ex editione recognita Paris. 1588. 8. nec non Caroli Sigonii libri eruditi de antiquo iure ciuium Romanorum, et prouinciarum. Scipionis Gentilis liber de iure publico populi Romani recusus est in Io. Poleni supplementis T. 1. p. 1125. Vt ab eodem

Manutio prolixius demonstratum est, sub Romulo [21] primum populus diuisus fuit in Tribus tres, quarum singulae mille peditum et centum equitum erant, diuisae iterum in Curias 10. quarum singulae in decurias diuisae constabant ex 100 peditibus et equitibus 10. His praeerant Tribuni, Curiones et Decuriones. Postea quum Sabinis ciuitas data esset, eaedem tres tribus, quas Romulus instituerat, et Rhamnensium, Tatientium, et Lucerum nomine appellauerat, seruatae sunt, sed ita vt singulae iam essent peditum bis mille, equitum ducentorum. Sub Tullo Hostilio 300 equitibus, tribus ac millibus peditum; sub Tarquinio Prisco equitibus sexcentis, et sexies mille pedibus vnaquaeque tribus constitit. Sub Seruio Tullio [22] sex Tribus introductae sunt, primi et secundi Rhamnenses, primi et secundi Tatientes, primi et secundi Luceres. Ab eo tempore Tribuum numerus auctus in vndeuicesimum, ita vt 4 vrbanae essent Palatina, Esquilina, Suburbana et Collina, et 15 rusticae seu eorum, qui agros possidebant. Post eiectos Reges aliae 16 tribus additae, vt simul essent 35. Post ciuitatem Italicis datam additae tribus octo. Vide Velleium II. 20. et Sigonium III. 1. de antiquo iure Italiae, et quae de tribubus illis diligenter disseruerunt Paullus Manutius ad Ciceronis Epistol. ad diuersos lib. VIII. 8. Didacus Couarruuias lib. 4. variarum resolutionum cap. 1. T. 2. Oper. pag. 313 sqq. Onufrius Panuinius de ciuitate Romana libro secundo, Andreas Schottus ad calcem antiquitatum Roman. Ioannis Rosini, et Boindinus in dissertatione de tribubus Romanis, cuius pars prima, exstat T. 2. memor. academ. Inscriptionum p. 91 sqq. secunda, T. 5. p. 88 sqq. et tertia, ibid. p. 118 sqq. Nomina ex priscis inscriptionibus ordine alphabetico collegit Goltzius p. 206. thesauri rei antiquariae. Ante pulsos reges totus populus distinguebatur in Patricios et Plebeios, ex Patriciis alii erant Senatores (ducenti primum a Romulo lecti, nouis aliis centum, qui minorum gentium appellabantur, a Tarquinio Prisco adsc itis, teste Aurelio Victore cap. 6.) alii Equites, alii Patricii simpliciter sic dicti. Ad illos spectabat, sacra administrare, Magistratus et iudicia exercere, publicis de rebus deliberare et similia. Plebeiorum erat colere agros, pecus alere, quaestuarias artes et opificia exercere, quod postremum an ciuium fuerit disputat Octauius Ferrarius p. 539 sq. et frequenter memorata in veteribus collegiorum opificum mentio dubitare nos haud sinit. Confer Ioannis Hermanssonii dissertationes binas de ordinibus Romanorum. Vpsal. 1722. 8. et Ioan. Adolphi Falckii Epistolam de antiquissimis ciuium Romanorum diuisio-

[21] Vide Rupertum ad Florum p. 117. et Andreae Cirini librum de vrbe Roma c. 41.

[22] Populum a Seruio Tullio in quinque classis tributum scribunt Tubero apud Gellium X. 28. Arnobius, Charisius et Festus. Vide Meursium parte 2. exercit. critic. p. 206 sq.

uisionibus. Ienae 1750. 4. editam. Post pulsos reges, patriciorum ordinis paullatim minus semper habita ratio, ita vt Equites, ac Senatores quoque, quin etiam Consules ex plebe creari possent, praeter Senatores vero et equites, omnes essent plebeii. Hinc Manilius lib. 5.

Vtque per ingentem populus describitur vrbem
Praecipuum patres retinent, et proximum equester
Ordo locum, populumque equiti, populoque subire
Vulgus iners videas, etiam sine nomine turbam.

De *Patriciorum* origine et iure conferantur libri III. Ioannis Iacobi Draconis, editi Basil. 1627. 4. in quibus aliarum etiam gentium similis distinctio confertur cum Romana. Octauiani Gentilii libri 4. de Patriciorum origine, varietate, praestantia et iuribus. Romae 1736. 4. et M. Anton. Ferratius Epistolar. pag. 92 sqq. De Patriciis *medii aeui* exstat dissertatio Caroli Frid. Pudoris, Lips. 1758 edita. De *Graecorum* Patriciis vide Pfeifferum pag. 189. antiq. Graec. et Lakemacheri antiquitates Graec. sacras pag. 265. Sub Constantino M. Consiliarii Imperatoris Patriciorum nomen acceperunt: v. Schwarzium de vetusto quodam Diptycho consulari et ecclesiastico, p. 32 sq. De *Patriciis Germanicis* consule Ioachimi Meieri diatribam Goetting. 1698. 4. editam. Ioan. Schilterum de sublimi Patriciatus honore. Ienae 1673. Alb. Christi. Giebelii disputat. de iuribus patriciorum singularibus iisque supereminentibus. Erford. 1709. et Polycarpi Leyseri obseruata diplomaticohistorica de origine patriciorum Germaniae. Helmstadii 1727. De *ordine equestri* veterum Romanorum confer dissertationem Christiani Wilhelmi Eybenii Francofurti 1684. fol. primum editam, et deinde recusam cum patris Huldrici Eybenii scriptis Argentorati 1708. fol. ac in Sallengrii thesauro T. I. p. 1089. M. Anton. Ferratium p. 77 sqq. Epistolarum. Ioan. Frid. Gronouium III. 25 Obseruat. Io. Harduinum in numis illustratis pag. 428. Tiraquellum ad Alexandrum ab Alexandro II. 29. et Christi. Gottl. Schwarzii exercitationem de insignibus ordinis equestris veterum Romanorum. Altdorfii 1715 euulgatam. De annua equitum transuectione consuli possunt Franc. Mediobarbus in numismat. imperii pag. 83. Laurent. Begerus comm. in Florum pag. 66. Ezech. Spanhemius de vsu numismatum T. 2. pag. 101. et Ioan. Erh. Kappii dissertatio Lipsiae 1734 habita. De nobilitate veterum Romanorum videndi idem Tiraquellus opere eximio de Nobilitate, quod operum eius Francofurti 1574. fol. editorum Tomum primum constituit. Stanislaus Santinellus in dissert. de Romanorum veterum nobilitate Venetiis 1717. 8. recusa in eius dissertationibus, orationibus, epistolis et carminibus, iunctim editis

Ve-

Venetiis 1734. 4. p. 1 sqq. Nic. Hieronymus Gundlingius P. XXX. Gundlingian. pag. 470 sqq. De iure imaginum Io. Sam. Luppii dissertatio Wittebergae 1712 edita, et Ioan. Nic. Funccius p. 409. dissertationum academicarum, et memoriae Treuultinae A. 1708. p. 494. ex dissert. Abbatis le Roy. Noui homines, ἀφ' ἑαυτῶν ἐυ τῶν προγόνων γνώριμοι, nobilitas etiam in plebe. Desiderius Heraldus IV. 1. animaduers. pag. 273. Graecis quinam εὐγενεῖς, γνώριμοι, εὐπατρίδαι vide apud Desider. Heraldum animaduersion. in Salmasium III. 15. pag. 250 sqq. ἐυ γεγονότες, Horatio *claris patribus orti* IV. Ode 6. v. 31. Edmundus Chishull pag 163. antiquitat. asiaticarum. De Nobilibus apud Iudaeos videatur Grotius in 1 Corinth. 1. 26. et Campegius Vitringa obs. sacr. p. 495. De Nobilitate veterum Germanorum consule Philippum Knipschild in libro de Nobilitate speciatim Germanorum. Campoduni 1693. fol. Neueröfnete Bibliothek p. 485 sqq. Caroli Gottlieb Knorrii diss. de differentiis iuris Romani et Germanici in Nobilitate adoptiua. Halae Sax. 1721. Ioan. Georgii Estor commentarios de ministerialibus, in quibus Nobilium hodiernorum verae origines, eorumque status, iura, differentia a Comitibus, selecta de Ministerialibus regni, eorumque muneribus, ac de Nobilitate Germanorum vera, et differentia eius a Romana euoluuntur. Argentorati 1727. 4. et Auctores, quos citauit Lipenius Bibl. Iurid. Tom. 2. p. 71 sq. et Struuius Bibl. Iurid. p. 788 edit. Buderianae.

De iure Romano seu ciuitatis Romanae, quo aditus patebat ad officia publica vrbis, vel sine vel cum iure suffragii in electione Magistratuum: de iure Latii, Quiritium, Italico, siue immunitate tributorum tam capitis quam soli (Vales. ad Sozomeni VII. 2.) Prouinciarum, Coloniae, Municipii, Praefecturae, Foederatae Ciuitatis, et Fori, compendio bene differit Petrus Iosephus Cantelius S. I. in libello de Republica Romana pag. 208 sq. H. Dodwellus pag. 1.94 sq. praelect. Cambden. Pluribus hoc argumentum persequuti sunt, Onuphrius de Imperio Romano, cap. 5 sq. Alexander ab Alex. IV. 10. et ibi Tiraquellus, Wolfgangus Lazius de Republica Romana, Carolus Sigonius libris duobus de antiquo iure prouinciarum nouissime cum eius libris XI. de antiquo iure populi Romani excusis Halae Saxonum 1715. 8. Nicolaus Bergierius lib. 4. de viis Imperii Romani cap. 7 sq. Henr. Christ. Henninius in notis ad Bergierium latine a se redditum p. 742. Illustris Vir Ez. Spanhemius in exercitationibus duabus ad Legem Antonini Caracallae, (qua vniuersis ille Imperio Romano subiectis ciuitatem concessit teste Triboniano lege 17. D. de statu hominum) quae tom. 11. antiquitatum Romanarum, primum in lucem editae, ac deinde sub titulo *Orbis Romani* Londini 1703. 4. et cum praefatione Io. Gottl. Heineccii Halae Saxon. 1728. 4. longe locuple-

pletiores recusae sunt. Idem Heineccius Antiquitatum Romanar. iurisprudentiam illustrantium syntagmate, p. 262 sqq. et Alb. Dieter. Trekell parte prima selectarum antiquitatum Romanarum, supra pag. 95. laudatarum, in qua potissimum agitur de iure ciuitatis, Quiritium, Latii, Italico, coloniarum atque municipiorum. Vide et Seldenum II. de Synedriis p. 62 sq. et Tillemontium in Historia Imperatorum, vita Caracallae, tomo 3. Artic. 8. De *iure Quiritium* sigillatim vide Io. Frider. Christium Noctium Academic. II. 6. Vonckii obs. p. 101. Onufrium Panuinium II. 18. antiquit. Veronensium. Ioan. Henr. Mylii dissertationem, Lipsiae 1732 editam, recusamque in eius Opusculis Lugd. Batav. 1738. 8. editis p. 81 sqq. et Franc. Car. Conradi dissertationem de iure Quiritium a ciuitate Romana non diuerso, Helmstadii 1742 editam. De *iure Italico* Christiani Gottlieb Schwarzii specimen iurisprudentiae antiquariae de iure Italico. Altdorfii 1720 editum. *Coloniae* a Romana veluti ciuium examinibus conditae quadruplicis generis erant quoad immunitatem, aliis remittebatur tributum capitis, aliis solum immune erat (vt Coloniis iuris Italici) aliis vtrumque, aliae denique erant Coloniae saluis tributis, quibus neutra remittebantur: Confer Onufrium Panuinium II. 13. antiquit. Veronensium. Sam. Petitum II. 4. Obs. et Val. Alberti differtat. de coloniis. Lipsiae 1671 habitam. Colonias Romanas LIII. ordine temporis quo deductae sunt, refert Sigonius ad Liuii XXVII. 9. Plures ordine alphabetico Goltzius p. 236 sqq. thesauri rei antiquariae. Michael Antonius Baudrand et ex eo Io. Iac. Hofmannus in Lexico, voce Colonia. Prima extra Italiam colonia Carthago condita est Gracchanis legibus. Velleius Paterculus II. 15. De Coloniarum ratione post Lipsium de magnitudine vrbis Romae, et Sigonium de antiquo iure Italiae erudite M. Velserus libro IV. rerum Augustanarum, et Ioan. Georg. Scherzius in differt. de Coloniis. Argentorati 1711. Vide etiam Andream Schottum notis ad Velleium, et ad Frontinum de Coloniis. De reuerentia Coloniarum erga vrbem matrem, Rupertus pag. 98. ad Florum, qui et de vtilitate earum videndus p. 102 sq. De Patronis Coloniarum agit Petrus Polydorus T. VII. Opuscul. scientificor. pag. 417 sqq. De coloniis Graecorum in Asia locus insignis est apud Vitruuium IV. 1. Adde Tristanum II. p. 204. De eruditione Graecorum per colonias eorum propagata vide Lamberti Bosii orationem inauguralem habitam Franequerae A. 1704. In nummis Coloniae plebeiae aratro, militares signo militari communiter denotantur. Quae aratrum et signa iungunt, indicant primam deductionem e ciuibus, supplementum e veteranis militibus fuisse, vt notat Raph. Fabrettus ad Columnam Traianam p. 10 sq. De Coloniis *militaribus* quae militibus veteranis dabantur a Sylla primum, deinde a Caesare et aliis

(vnde Coloniae *Iulianae*) vide H. Noris Cenotaph. Pisan. differtat. I. c. 22. *Praefecturae* [23] nullos habebant ipsae Magistratus, sed ius ibi dicebatur a Praefecto Roma misso. Vide Festum in *praefectura*. Talis post expugnationem Capua, de qua Liuius XXVII. 16. *Municipia* suis moribus legibusque viuebant vt notum vel e Gellii XVI. 12. Melior igitur fuit eorum conditio quam coloniarum, vt recte obseruauit Iustus Vicecomes siue Mazzuchellus in coloniae Ticiniae commento exsufflato: vide Giornale d'Italia T. 13. p. 379 sq. et T. 14. p. 141 sqq. 148 sqq. Confer de municipiis Maffeium Veronae illustratae Part. 1. pag. 161 sqq. Ioan. Dan. Schoepflinum Alsatiae illustratae T. 1. p. 285. Iac. W. Schlicheri differt. de iure municipum et municipiorum. Lugduni Batav. 1714. et Ioan. Guil. Waldschmidt differt. de differentiis municipiorum Romanorum et vrbium Germaniae mediatarum. Marb. 1729. Municipia ex numis et inscriptionibus ordine alphabetico refert Goltzius p. 242 sq. thesauri rei numariae. De magistratibus municipalibus vide Guidonis Pancirolli tractatum, Notitiae dignitatum vtriusque imperii adiectum, et recusum T. III. thesauri Graeuiani; Euerh. Ottonis librum de aedilibus coloniarum et municipiorum, editum Francof. 1713. 8. et recusum Lipsiae (Vltraiecti) 1732. 8. De Patronis municipiorum Philippus a Turre P. 1. cap. 11. ad monumenta veteris Antii. Quaenam differentia fuerit inter Colonias, municipia sine et cum iure suffragii, ciuitates Latio donatas, libertate, foedere, et stipendiarias exponit Ioan. Harduinus ad Plinium T. 1. p. 389. edit. in forma quadripartita, et Onufrius Panuinius II. 9 sqq. antiquit. Veronensium. Vniuersae Hispaniae ius Latii tribuit Vespasianus, Plinius H. N. L. III. c. 3. p. 108. De ritu depalandi atque aratro pomoeria nouae ciuitatis condendae determinandi, Philippus Rubenius in electis, libro et capite primo, et Andreas Cirinus de vrbe Roma cap. 1.

Ex prouinciis, quaenam consulares, proconsulares, praesidiales, praetoriae, vide quae notant Lipsius ad Tacitum, Alexander ab Alexandro lib. 2. genialium dierum cap. 27. Wolfg. Lazius in Commentario de Republica Romana, inprimis vero Onufrius et Sigonius in libris quos modo laudauimus. Ductu Pompei M. terminus Romani Imperii Oruros in Mesopotamia, vide Plin. VI. 36. T. 1.

XV. De variis Magistratibus officiisque in aula Imperatorum et Prouinciis Imperii quum Orientis tum Occidentis, per Media ac sequiora saecula, adire licet notitiam dignitatum vtriusque Imperii commentario Guidonis Pancirolli illustratam, de cuius editionibus variis dixi in Bibliotheca latina lib.

[23] In numis ἡγεμονίας περγογηνῶν. Vide Harduinum de numis vrbium p. 400.

lib. IV. cap. 5. §. 6. Tum notitiam dignitatum siue administrationum tam ciuilium quam militarium in Partibus Orientis et Occidentis, quam ad illustrationem Codicis Theodosiani confecit Iacobus Godofredus tom. 6. post pag. 312. His addendus idem Godofredus in Commentariis ad eundem Codicem Theodosianum, Valesius ad Ammianum Marcellinum, Reinesius ad inscriptiones veteres, Iac. Gutherius in praeclaro opere tribus libris distincto de officiis domus Augustae publicae ac priuatae Paris. 1628. et Lipsiae in 8. Georg. Codinus de officiis et officialibus Curiae et Ecclesiae Constantinopolit. cum notis Franc. Iunii, Iac. Gretseri et Iac. Goari. Constantinus Porphyrogennetus libris duobus de caerimoniis aulae Byzantinae, cura Ioan. Henrici Leichii et Ioan. Iac. Reiskii Tomis duobus editis Lipsiae 1751 et 54. folio. Ioan. Meursius in glossario, et Cangius in glossario vtroque Mediae Latinitatis et Graecitatis. De differentia inter Proconsules, Legatos, Propraetores et Procuratores, eorumque duplici genere exponit Io. Dan. Schoepflinus T. I. Alsatiae illustratae p. 269 et 270. qui etiam ibid. p. 274 sqq. Caesar. praesid. Alsat. recenset. De Procuratoribus *Ducenariis* Scaliger in Manil. pag. 166. Casaubonus et Salmasius ad Capitolinum in Pertinace, Rigaltius ad Cypriani Epistol. 67. p. 174. et Pearsonius ad Symbolum Apostolicum. Praefectura praetorii *vertex omnium dignitatum.* Ammianus. *ἡ πρώτη καὶ κορυφαία τῶν ἀρχῶν.* Euagrius III. 39. De *Perfectissimorum* dignitate Pancirollus ad notitiam Imperii c. 3. Gothofredus ad Codic. Theodosian. VI. 37. Fabrettus ad Inscriptiones veteres p. 277 sq. Fontaninus lib. I. de antiquitatibus Hortae Coloniae c. 3. §. 8. 9. De *Comitibus Consistorialibus* tractatum edidit Ioannes Filleau, Parisiis 1638. 8. Historiam Comitum Consistorianorum in Imperio Orientis singulari dissertatione persequutus est Iustus Christ. Thorschmid. Witteb. 1720.

XVI. Claudemus hoc caput breui recensione quum eorum, qui quum humili loco nati vel vltimae sortis homines essent, propter qualemcunque oris similitudinem principis alicuius personam sibi imposuere, et per aliquod tempus hominum credulitati illuserunt, publica calamitate plerumque suoque ludibrio; tum plerarumque Rerumpubl. commentitiarum, quae siue a veteribus siue a Recentioribus excogitatae sunt, et pro ingenio ipsorum ita descriptae, vti optari fortassis quaedam ex parte, aliae ne optari quidem, sperari certe non possunt, et nusquam gentium reperiuntur. Prioris argumenti exempla collegerunt ex antiquioribus *Valer. Maximus* IX. 15. e recentioribus *Gregorius Richterus* axiomat. oeconomic. CCXIII. p. 328-343. *Io. Bapt. Rocolesius* in libro Gallice edito, cui titulus: les impostures insignes, ou histoire des plu-

ſieurs hommes de neant de toutes nations, qui ont vſurpé la qualité des Empereurs, Roys et Princes et de guerres, qu'ils ont cauſées. Pariſ. 1679. et auct. Amſtelod. 1682. 12. et Bruxellis 1728. 8. *Baptiſta Fulgoſus* lib. 9 memorabil. capite vltimo. *Io. Schmidius* in differt. de Pſeudoprincipibus. Lipſ. 1695. *Ioannes Vpmarckius* in diatriba de perſonatis Regibus, Vpſal. 1703. 8. vulgata. *Erneſtus Salomo Cyprianus* de Regibus ſubditiis, in eius Programmatibus ſelectis Coburgi 1708. 8. editis p. 96 ſqq. *Martinus Lipenius* in libro inedito, quem de hoc argumento compoſuit et Lubecae aſſeruant haeredes. Idem argumentum tangunt etiam *Adrianus Bailletus* des auteurs deguiſez p. 4. c. 2. *Henricus Stephanus* praefatione ad Apologiam Herodoti gallice ſcriptam. *Ioan. Burch. Menckenius* in diſſertationibus litterariis pag. 192 ſqq. *Ioannes Hildebrandus* in Pſeudo Friderico, ſiue comoedia de impoſtore Fridericum II. Caeſarem ſe ementito molitoque factionem, quam diſſipauit Rudolphus I. Imperator. Tubingae 1598. 8. *Chriſtianus Flottwell* diſputation busbinis de Pſeudoprincipibus. Regiomonti 1706. et *Chriſti. Iunckerus* in programmate, quod praemiſit actui oratorio Iſenaci 1708. folio. de conatibus pſeudoprincipum in Republica ad Velleii lib. 1. c. XI. 1. In illo Programmate Iunckerus differit de impoſtore, qui A. 1502. quum eſſet acupictor (Seydenſticker, ita B. Lutherus T. 8. Altenb. p. 8. licet Cyriacus Spangenberg p. 247. Chronici Hennebergenſis ferat fuiſſe carnificem) venditauit ſe Comitem Hennebergenſem, et ab Erfurtenſibus Academiae Rector honoris cauſſa eſt creatus. De ſuppoſititio partu pro principe venditato Chriſtoph. Gottl. Wenzelius in commentatione de periculo ex partu ſuppoſititio familiis ordinumque dignitatibus metuendo, quae exſtat Tom. 3. miſc. Lipſ. pag. 179. Poſterius argumentum perſequuti ſunt Georgius Paſchius ὁ μακαρίτης diatriba de fictis Rebuspublicis edita Kiloniae 1704. Carolus Arndius in Bibliotheca Heraldica Roſtoch. 1705. 8. p. 400 ſq. et Ioan. Georg. Iochius in differt. de politicis idealibus. Notiſſima e Veteribus eſt Reſpublica *Platonis*, cuius Politia decem deſcripta libris etiamnum exſtat, licet quae Zeno Stoicus contra ſcripſerat, et quae Cicero libris 6. de Republica ex Platone magnam partem expreſſerat, iam pridem interciderint. Ad Platonem reſpicit Liuius XXVI. 22. *Non equidem, ſi qua ſit Sapientum Ciuitas, quam docti fingunt magis quam norunt.* Ex recentioribus *Thomae Mori* Vtopia huc pertinet, primum Louanii 1516. 4. edita [24] et deinde ſaepius recuſa, atque etiam in Operibus eius Louanii 1566. fol et Francof. 1689. fol. editis obuia, libris duobus pulcherrimum reipublicae ſtatum exponens, et in germanicum ſermonem verſa Lipſiae

[24] Vide S. I. Baumgartenii **Nachrichten von merkwürdigen Büchern**, Vol. I. p. 548.

psiae 1612. 8. [25] a Guil. Burneto in Anglicum, a Guedeuillio nuper, et pridem a Sam. Sorbierio et ante eum a Ioanne Blondo et Barthol. Anello [26] in gallicum, atque a F. von Hoogstraten in Belgicum sermonem [27] versa, lectuque iucunda [28], etsi vocabulum *Vtopiae* male Graecum videtur Iuoni Villiomaro siue Ios. Scaligero X. 9. ad locos Rob. Titii et Rich. Simoni III. 14. Epist. select. pag. 86. pro quo *Vdepotiam* dixit Guil. Budaeus. Huic succenturiatur alterius Angli *Baconis Verulamii* Noua Atlantis, [29] quae non modo Anglice et Latine saepius excusa est, sed et 1702 Gallice translata, et quum ab Auctore imperfecta relicta esset, continuata ab Interprete, additis de academia Regia vtraque Parisiensi obseruationibus. Parisiis 12. *Christ. Aug. Heumanni* Vtopia litterata, cuius specimen edidit in Poecile. *Iosua* quoque *Glanuillius*, pariter Anglus, Baconis exemplo rempublicam finxit, et cum Atlantide Anglice edidit, quam appellauit Antifanaticam. Satis etiam superque nota est Ciuitas Solis *Thomae Campanellae*, [30] vt Terram Australem *Mercurii Britannici*, siue librum Alberici Gentilis cui titulus Mundus alter et idem, *Ioan. Bisselii* Icariam 1667. et Vtopiam *Didaci Bernardini*, siue, qui sub illo nomine latet, *Iacobi Bidermanni*: *Casparis Stiplini* Eudaemonensium Rempublicam, Melchiorisque Inchoferi sub *Lucii Cornelii Europaei* nomine editam Monarchiam Solipsorum, Iesuitas Satyrice perstringentem: et Rempublicam sub Monarchia vel Aristocratia quadam vniuersali Christianam, cuius summas lineas ducit in memoriis suis *Sullius*, nostraque aetate variis scriptis Abbas *de Saint-Pierre*, praetereamus. Ingeniosissime vero conficta est exceptis quibusdam locis in quibus parum Christiane nonnulla tradere et per cuniculos petere sanctissimas de miraculis narrationes videtur *Historia Seuerambium*, quae Gal-

[25] Baumgartenius ibid. p. 556.

[26] Antonii Verdierii Bibliotheca Gallica p. 111 et 653. Clerc Bibliotheque ancienne et moderne T. 7. p. 211.

[27] Mandelyk Uittrekfels 1701. p. 487.

[28] Nomina peregrina quaedam in hoc Mori scripto occurrentia illustrat G. I. Vossius Epistola 548. ad Sam. Sorbierium.

[29] Definit illa in descriptione Collegii Salomonei, siue operum sex dierum, inuestigandis naturae miraculis atque in vsus humanos promouendis: Cui geminum commentum de sodalitatibus Fratrum Roseae Crucis, de quibus Morhofius lib. 1. Polyhistor. cap. 13. Reip. Litterariae festiua descriptio occurrit in Vignolii Maruillii Miscellaneis Historicolitterar. editis Gallice Tom. 2. p. 61 sq.

[30] Vide unpartheyischen Bibliothecarium p. 709 sq. et Iacobum Echardum T. 2. scriptorum ordinis Dominicanorum p. 516.

Gallice, Italice, Anglice, Germanice et Belgice exſtat, atque ita ſcripta eſt ab auctore, ſiue illuſtris Sidneyus ille ſit, ſiue Allaſius, ſiue Veiraſius [31] denique, vt lector incautus facile crediturus ſit veram ſe hiſtoriam legere. Non eſt cum hac lucubratione conferenda, quanquam et ipſa hinc inde ingenium atque acumen Auctoris demonſtrans, Hiſtoria Terrae Auſtralis, Gallice ſcripta a *Iac. Sadero* ſiue qui ſub illo nomine latet, *Gabr. Foignio*, ex Franciſcano, ac Germanice etiam edita Dresdae 1703. 12. ſub titulo neuentdecktes Südland. De quo libro Clariſſ. Baelius in Lexico vbi de Sadero diſſerit, videri poteſt. Tum alius qui exſtat ſub titulo *Idée d'un regne doux et heureux, ou relation du Voyage du Prince de Montberaud dans l'Isle de Naudely* 1703. 12. Qui recenſetur in Nouellis Reipublicae litterariae menſe Sept. anni 1704. pag. 334. et Detleui Cluueri hiſtoriſchen Anmerkungen A. 1706. p. 222 ſq. *Relation du Royaume de Coqueterie* par Mr. Hedelin. Pariſ. 1689. Vide Memoires de Litterature A. 1715. p. 296 ſq. Eiusdem Hedelini *Macaraiſe, ou la Reine des Isles fortunées, hiſtoire allegorique contenant la Philoſophie morale des Stoiques.* 1664. Eaedem memoriae a. c. pag. 303. *Songe de la Reformation d'un Etat par Mr. Cordemoy*, pag. 155 ſqq. eius Operum iunctim Gallice editorum Pariſiis 1704. 4. *La Decouverte de l'Empire* de Cantahar. Pariſ. 1730. 12. Vide Journal des Savans A. 1731. menſe Septembr. p. 68. Reſpublica Babinenſium [32] ſiue ſtultorum, cuius deſcriptionem habes apud *Stanislaum Sarnicium* Annali VIII. de rebus geſtis Polon. et Lithuanor. p. 395. et in Bernardi Connorii Beſchreibung des Königreichs Pohlen pag. 102 ſqq. *Ianii Nicii Erythraei* Eudemiae libri X. primum Lugd. Batav. 1639 editi, deinde Coloniae Vbiorum 1645. et denique ibid. (ſiue potius Ienae) 1740. 8. recuſi, et Naudaeo Epiſtola 93. vehementer probati, et *Iacobi Harringtoni* Oceana, de quo ingenioſo libro Acta Eruditorum A. 1705. pag. 45 ſq. et Nouvelles de la Republique des Lettres A. 1700. Tom. 2. pag. 253. Alteriusque Angli *Noua Hieroſolyma*, Clariſſ. Paſchio pag. 20 memorata. *Ionathanis Swiſtii* Dublini anno 1745, anno aetatis ſeptuageſimo octauo denati

[31] Clericus T. XXV. Bibl. ſelectae p. 402. *Mr. Heumann attribue l'Hiſtoire de Severambes à un nommé* d'Allais. *Ce livre à été composé originairement en François par un Provençal, nommé* Veiras, *que feu Mr. Locke avoit connu particulierement, et enſuite il à été traduit en diverſes langues. L'auteur avoit mis au titre*, traduit de l'Anglois, *pour de paiſer les lecteurs; fineſſe que Mr. Bayle a imité depuis dans ſon Commentaire Philoſophique*, adde T. XXVI. p 460. 461.

[32] Vide Chriſtophor. Hartknochium de Republica Polonica lib. 1. cap. 2. pag. 86 ſq. D. Sam. Schelwigii Biblioſophiſtas Gedanenſes p. 78 ſq. et gelehrten Criticum Centur. 3. quaeſt. 23.

nati [33] liber anglice ſub titulo: *Tale of a Tub*, Londini editus, et in gallicum germanicumque ſermonem conuerſus; eiusdem iter in Cacklogalliniam, anglice editum, et in varios ſermones itidem conuerſum; eius *Travels into ſeveral remote Nations*, qui liber ſub ficto Lemuelis Gulliuerii nomine editus, et itidem in varias linguas translatus eſt; denique iter Lulliputtianum, quod etiam in varios ſermones eſt conuerſum. *Bernhardi de Maindeville* fabula apum, quae primum anglice 1706. [34] ligato ſermone prodiit, deinde vero

[33] Vide London's Magazine 1745. p. 564. vbi quoque ſtipendii 12000 librarum, quod in vſum noſocomii, in quo homines mente capti alantur, conuerti voluit, mentio fit. Ipſum, quod condidit, teſtamentum germanice verſum exhibetur in den bremiſchen Beyträgen p. 255 ſqq. Quod ei poſitum eſt epitaphium recenſetur in Gentleman's Magazine A. 1745. p. 663. quod, vt hic repetamus, haud iniucundum fore lectoribus confidimus:

Hic iacet
Democritus ille neotericus,
Rabelaeſius noſter,
Ionathan Swift, S. T. P. eccleſiae huius cathedralis
Nuper Decanus;
Momi, *Muſarum*, *Mineruae*
Alumnus perquam dilectus,
Inſulſis, hypocritis, theomachis
Iuxta exoſus;
Quos tributim ſummo cum lepore
Deriſit, denudauit, debellauit.
Patriae infelicis
Patronus impiger et propugnator.
Primores arripuit populumque interritus,
Vni ſcilicet aequus virtuti.
Hanc fauillam
Si quis ades, non penitus excors viator
Debita ſparges lacryma.

Opera Swiftii iunctim edita ſunt Londini 1751. vndecim voluminibus in 12. Vide Journal Britannique T. V. p. 324.

[34] Baumgartenii Nachrichten von einer halliſchen Bibliothek Vol. 8. p. 62. et eiusd. Nachrichten von merkwürdigen Büchern Vol. 8. p. 445.

ro 1714 auctior est recusa; cui deinde pars secunda 1729 addita est. Haec gallice versa, adiectis nonnullis aliis Maindeuillii scriptis, quatuor in forma octopartita voluminibus, euulgata est Londini 1740. Non sine plausu excepta est *Iosephi Aurelii de Ianuario* Respublica Iureconsultorum, in qua iter nonnullorum iuuenum describitur, in insulam quandam susceptum, in quo Iureconsulti, fato functi, tanquam ciues, optimam condunt rempublicam. Haec prodiit Neapoli 1731. 4. et cum Frider. Ottonis Menckenii ad auctorem epistola recusa est Lipsiae 1733. 8. Hisce ex Germanis nostris addentur confictae eiusmodi Respublicae Platonicae quatuor, quarum prima Latine scripta est a *Magno Daniele Omeisio*, Profess. Altorfino τῷ μακαρίτῃ, sub titulo Insulae fortunatae, de quo libro adeundus V. C. Ioan. Georg. Eckartus in excerptis menstruis Ianuar. 1702. p. 76. Reliqui tres Germanice scripti sunt, atque primus ex illis, inscribitur, nescio quo Auctore, Ophirischer Staat [35] de quo idem Eckartus p. 18. secundus, die allerglückseligste und vollkommenste Regierung, Auctore Cordesio a Verimund, siue Treuherz von Wahrmund, sub quo nomine personato latet *Iacobus Dornkrell ab Eberherz*, edita Harmonia Biblica et aliis scriptis non ignotus, atque anno 1704 defunctus. Tertius inscribitur Constantini von Wahrenberg [36] glückseligste Insel, oder das Land der Zufriedenheit. Regiomonti 1723. 8. E Danis notari meretur Ludouicus Holbergius, qui et elegantissimis acuti ingenii foetibus, et illustri in academiam equestrem Soranam [37] liberalitate nominis immortalitatem consequutus est. Is enim sub ficto Nicolai Klimmii nomine edidit iter subterraneum, in quo perfectae reipublicae formam delineauit, adeo auide, vt omnia Viri acutissimi scripta, arreptum, vt in varias conuerteretur linguas.

35 Hic liber recusus est Nordhusae 1723. 12. sub titulo: Vorschlag zu einer wohleingerichteten Landesregierung.

36 Sub Wahrenbergii nomine latet Celeberrimus ille, scriptisque theologicis et politicis notissimus, Phil. Bartholdus Sinold, dictus Schütz, cuius vitam recenset Ern. Frid. Neubauerus in Lexico Theologorum Lutheranae Reformataeque religioni addictorum P. II. pag. 1119. vnde disces, libellum hunc sub ascititio illo, quo saepius Schützius est, Ludouici Ernesti a Faramond nomine Franc. 1732. 8. esse recusum.

37 Vide Formeii nouam Bibl. germanicam T. XV. p. 90.

CA-

CAPVT XV.

Scriptores de Legibus, Comitiis, Iudiciis, Poenis, Seruisque Hebraeorum, Graecorum, Romanorumque: Et de Sanctionibus et Iudiciis Christianorum Canonicis atque Synodicis.

De septem Praeceptis Noachi. 1. *Legibus Mosaicis.* 2. 3. 4. 5. *Legumlatores Gentium* 6. *Leges Atticae et Laconicae. ibid. Aegyptiorum.* 7. *Romanorum.* 8. *Conuentus et Comitia.* 9. *Iudicia Hebraeorum.* 10. *Graecorum.* 11. *Romanorum.* 12. *Christianorum Concilia et Canones Ecclesiastici.* 13. *Poenae Hebraeorum.* 14. *Excommunicatio Ecclesiastica.* 15. *Poenae Graecorum, Romanorum et aliarum Gentium.* 16. *De Seruis et eorum manumissione.* 17.

I.

De legibus Patriarcharum antemosaicis, tam ante quam post diluuium videatur Richardus Cumberland in appendice Latine addita ad opus postumum Anglice a S. Payne editum de originibus gentium antiquissimis, Londini 1724. 8. Celeberrimus Herm. Samuel Reimarus in dissertatione de legibus Mosaicis ante Mosen. Hamb. 1741. et Conr. Ikenius in dissertationibus binis de institutis et caerimoniis legis Mosaicae ante Mosen. Bremae 1751 editis. De septem praeceptis quae *Noacho* data esse perhibent et a proselytis etiam domicilii obseruari volunt Iudaei, copiose atque erudite egit Ioan. Seldenus in opere de iure naturae et gentium secundum disciplinam Hebraeorum, Lond. 1640. fol. Argent. 1665. 4. quod iustos veluti commentarios in illa exhibet: breuius Melchior Leydeckerus de Rep. Hebraeorum pag. 28. aliique in codice pseudipographo Vet. Testamenti pag. 269 a me allegati.

II. Leges *Mosaicas* exponunt interpretes Pentateuchi, tum Philo Iudaeus in plerisque scriptis; et Eduardus Bernhardus ad Iosephi librum 3 et 4. antiquitatt. Iudaicarum: ne de Talmudicis iam dicam, per traditiones suas legibus Mosaicis dubium plusne lucis an tenebrarum et dubiorum afferentibus. Distinguuntur [1] leges Mosaicae in morales, מצות, προστάγματα siue ἐν-

[1] Ignotam fuisse Philoni, antiquis Iudaeis et Maimonidi hanc distinctionem, obseruat Ericus Benzelius in notitia litteraria sect. 1. parte 3. p. 48 sq.

ἐντολάς, Forenſes ſiue Ciuiles, משפטים, κρίματα, (praecepta Noachidarum) et Caerimoniales ſeu Leuiticas, δικαιώματα, νόμιμα, (ſtatuta Iudaeis peculiaria [2].) Ad moralium illuſtrationem faciunt innumeri ſcriptores morales atque catechetici, quos recenſere ab inſtituto noſtro eſt alienum. Ad forenſes leges Moſaicas illuſtrandas non praetereundi, qui easdem cum legibus aliarum gentium contulerunt, vt fecit auctor collationis legum Moſaicarum et Romanarum, a Petro Pithoeo editus, ſiue Licinius Rufinus ſiue iunior aliquis I. C. Chriſtianus, aut ſi Marquardum Freherum libri 1. παρέργων iuris cap. 9. audimus, Iudaeus, qui quum videret laborare ſectam ſuam inuidia, quod diſciplina iureque a Romanis diuerſo vti noſceretur, amoliri eam ſtudens, demonſtrauit non vſque adeo multum legibus Iudaicis et Romanis inter ſe diſconuenire, atque adeo ex patriis ſuis legibus fluxiſſe Romanas. Vide ſi iuuat quae de hac collatione dixi in Bibliotheca Latina lib. IV. cap. 9. vbi etiam plures recentes ſcriptores eiuſdem argumenti laudo, quibus addendus Wilhelmus Zepperus in legum Moſaicarum forenſium explicatione. Herbornae 1604. 1614. 8. et cum Ioan. Henrici Schrammii notis. 1714. 4. Laelius Mancinus de triplicis iuris collatione ac conſenſu. Parauii 1648. fol. Claudius Kloot in ſynopſi cauſſarum criminalium, qua collationem iuris Diuini, Suecici et Romani inſtituit; et Ioan. Franc. Buddeus in legum Solonis cum Moſaicis collatione. Halae 1699. Leges forenſes Moſaicas ad decalogi praecepta refert Bened. Pictetus lib. IX. Th. Chriſti. c. 10. Ceterum legislatores celebres Ethnicorum ac Philoſophos leges praeceptaque ſua a Moſe ſumſiſſe merito negat Auguſtinus Calmet in diſſ. praefixa commentario ſuo in Prouerbia, licet aliud videatur Ehregott Daniel Colbergio in legislatoribus Graecorum et Romanorum Moſaizantibus.

III. Quod ad leges caerimoniales Moſaicas attinet, earum Originem ab Aegyptiis repetunt Angli duo eruditi Io. Spencerus in opere de legibus Hebraeorum ritualibus [3], Cantabrigiae primum 1685. in fol. et deinde 1686. 4. Ha-

[2] Druſius ad Sulpitium Seuerum p. 106. et Herm. Witſius Miſc. ſacr. T. 2. p. 482 ſq. Aliter Geierus ad Pſalm. LXXXIX. 32. et Relationes innoxiae 1702. p. 325 et 326.

[3] Noua editio ex Mſcpto Spenceri Cantabrigiae prodiit 1727. fol. duobus voluminibus cura Leonhardi Chappeloni, Arabicae linguae Profeſſoris Cantabrigienſis, addito etiam quarto auctoris libro de ritibus et conſuetudinibus Hebraeorum repetitis ab vſu ethnicorum nec a Deo praeceptis, et diſſertationibus de natura et origine phylacteriorum Iudaicorum, de ratione legis vſuram prohibentis, et tertia ad locum Martialis XI. 95. Quae editio repetita eſt Tubingae 1732. fol. cum C. M. Pfaffii diſſert. praeliminari, in qua ſcripta Antiſpenceriana recenſentur, quibus adde Ioach. Langii Spencerum ἐλεγχόμενον, in eius opere Germanice edito Halae Saxon. 1732. fol. Moſaiſches Licht und Recht.

Hagae Comitis et Lipsiae 1705. in 4. recuso, et Io. Marshamus in chronico canone. Lond. 1672. fol. Lipsiae 1676. 4. et Amst. 1698. 4. Iidem praeter typicum respectum ad Christum (ad quem omnia antiqui foederis sacrificia collineabant teste scriptore sacro epistolae ad Hebraeos) alias plerumque rationes ad Ethnica sacra Aegyptiorum vitanda vel imitanda pertinentes vrgent, impugnati, ne interpretes Leuitici et aliorum Mosis librorum scriptoresque de sacrificiis et typis sacris, supra laudatos iam memoremus, ab Hermanno Witsio in Aegyptiacis Amstel. 1683. 1696. 4. Claudio Fressenio lib. 1. disquisitt. Biblicarum cap. 4. sq. Natali Alexandro in aetate 4. Testamenti Veteris, Ioanne van der Weyen in variis sacris, Ludouico Ferrando in parte 1. obseruationum de religione Christiana Gallice editarum, a Iac. Triglandio in diss. de origine et caussis rituum Mosaicorum, Lugd. Bat. 1702. 4. et a Ioanne Friderico Weidlero dissert. de corruptis legum Hebraearum rationibus apud ipsos Hebraeos (Maimonidem praecipue) deprehensis Witteb. 1713. Leges caerimoniales ad Decalogi praecepta refert Christoph. Sonntagius in Decade theologica siue δείγματι de moralitate legum caerimonialium et forensium. Altorfii 1708. 4. Quod lex caerimonialis post aduentum Christi cessare debuerit adeoque a Christianis recte fuerit abrogata, ostendunt praeter Iustinum Martyrem, et alios Veteres Robertus Grosseteſt, Episcopus Lincolniensis circa A. C. 1240. clarus in libro de cessatione legalium, cuius vix tertia pars edita est Lond. 1658. 8. Iacobus Altingius in Schilo libro 5. cap. 4. vsque ad 10. Wagenseilius in Telis igneis Satanae pag. 544 sq. Philippus a Limborch in collatione cum erudito Iudaeo Isaaco Orobio Hispano, p. 372 sq. et Isaacus Iaquelotus in diss. de Messia, Gallice editis p. 250 sq.

IV. Leges vniuersas Mosaicas in quatuordecim classes digerit et illustrat *Maimonides* in Moreh Neuochim P. 3. cap. 35-39. Alia eas methodo in certas classes titulosque digessit et ex toto Pentateucho excerpsit *Theodorus Beza*, cuius liber et seorsim et inter opera eius excusus est: tum *Melchior Leydeckerus* de republica Hebraeorum libro V. Iudaei numerare solent praecepta legis per Mosen data 613. Ex quibus 248. [+] affirmatiua, imperia siue iussa, παρακλήσεις, respondentia numero ossium membrorum hominis: et 365. negatiua, vetita siue νουθετήσεις respondentia numero dierum solis, vel vt alii, venarum hominis, quod tamen explodit Mottanus Vayerus T. 12. operum p. 258 sq. Vniuersa haec praecepta 613. aiunt Dauidem Psalm 15. redegisse ad praecepta vndecim: Esaiam cap. XXXIII. 15. ad praecepta sex:

 Mi-

+ *Quotque hominis sunt membra, dies quot computat annus*
Tot praecepta dedit - - - - Gilb. Gaulmin.

Micham VI. 8. ad tria: Esaiam iterum LVI. 1. ad duo, Amosum denique V. 6. et Habacucum II. 4. ad vnum. Vide Cartwrigthum in Mellificio Hebraico lib. 1. c. 4. Cocceium ad codicem Maccoth, p. 435. Grotium ad libros de veritate religionis p. 224. et ad Matthaei XXII. 40. et Bibliothec. Lubec. T. 2. p. 199. Praecepta illa 613. illustrauit e Iudaeis R. Dauid Vidal, de quo clarissimus Wolfius T. 1. p. 296. praeclarae suae Bibliothecae Hebraicae. Moses Maimonides in ספר מצות, (Wolfius T. 1. pag. 860.) Moses Chagis (Wolf. T. 3. p. 754.) Salomo ben Eliescr in עבודת הלוי. (Wolf. Tom. 4. p. 974.) Moses de Kotzi (Bartoloccius Bibl. Rabb. T. 4. p. 75.) Iehuda Lebh ben Hillel in libro חכם לב, qui cum versione latina editus est a Carolo Schulten, Holmiae 1711. 4. Hispanica lingua Isaac Athias, Venetiis 1627. 4. et postea Amstelod. 1694. 4. Hebraice et Latine post *Sebast. Munsterum* edidit *Io. Leusdenius* Vltrai. 1686. 4. et ad calcem Philologi Hebraei primae editionis. Latine *Iosua Arndius* in Manuali L.L. Mosaicarum, *Ioannes a Lent* in Theologia Iudaica, *Simon Episcopius* lib. 3. institutionum Theologicarum. *Leydeckerus* V. 10. de republica Hebraeorum. *Gilbertus Genebrardus* ad calcem chronici (edit. A. 1600. fol.) p. 84 sq. *Ioan. Pistorius* in scriptoribus Cabbalisticis, Basil. 1587. fol. et *Benedictus Arias Montanus* generationis Adami libro quarto p. 225 sqq. Antwerp. 1593. 4. Anglice Ioannes Owenus in epistolam ad Hebraeos Tom. 1. Exercitatione XX. p. 275 sq. Ex his DCXXII praeceptis ipsi non diffitentur Iudaei negligi a se praecepta CCXCVII. Vide *Ioan. Henr. Maii* synopsin theolog. Iudaicae p. 208. sexaginta praecepta *necessaria* esse fatentur. vide Iosephum de Voisin ad Raymundi Martini pugionem fidei p. 91. De abrogatione legis Mosaicae idem adeundus p. 141 sqq.

V. Non praetereundus etiam Constantini l'Empereur de legibus Hebraeorum forensibus liber, siue commentarius ad tractatum Talmudicum Bava Kama. Lugd. Bat. 1637. 4. et in opere Mischnico Surenhusiano tomo 4. R. Aaron in חנוך, v. Wolfius T. 1. B. H. p. 123. R. Elias Byzantinus, de quo idem ibid. p. 149. R. Eliescr Metensis, Wolf. ibid. p. 179. et R. Eliescr ben Nathan, de quo idem ibid. p. 180. Tractatum Talmudicum הוריות *de statutis* Latine vertit Christianus Ludouici, Lipsiae 1696. 1712. 4. Ioan. Henr. Hottingeri ius Hebraeorum siue Nomothesia Mosaica Tiguri 1656. 4. cui addes Nehemiam Grew, Anglum in Cosmologia sacra lib. 4. cap. 8. vbi agit de rationabilitate, respectu et vsu legum Mosaicarum. Commemorandi quoque sunt ii, qui de vna alteraue lege Hebraeorum scripserunt, vt *Ioan. Ioach. Zentgrauius* dissertationibus 4. de legibus Hebraeorum forensibus contra Magiam et idololatriam. Argentor. 1693. *Theodorus Dassouius* de iure

finium.

finium. Witteb. 1626. de modis ſeminandi diuerſa ſemina. ibid. 1695. de rebus in agris relictis. ibid. 1696. de vidua Hebraea. ibid. 1699. *Ioan. Chriſtoph Wagenſeil* de eo, quod ſecundum legem Diuinam e terrae prouentu pauperibus debetur. Altorfii 1700. *Ioan. Andr. Danzius* de iure talionis. Ienae 1700. et de animalibus eſu interdictis. ibid. 1688. *Gothofr. Valand* de lege connubii. Frf. ad Viadr. 1682. *Guſt. Georg. Zeltner* de genuino coniugiorum prohibitorum fundamento. Alt. 1717. *Ioan. Dav. Michaelis* in der Abhandlung von den Ehegeſetzen Moſis, welche die Heyrathen in die nahe Freundſchaft verſagen. Lipſiae 1755. 4. *Ioan. Car. Beheim* de diuortio Iudaeorum nunquam a Deo praecepto, neque etiam legaliter permiſſo. Alt. 1729. *Ioan. Dav. Michaelis* ad leges diuinas de poena homicidii. Goettingae 1747. 4.

VI. Legumlatores gentium celebres longe plurimos referre me memini libro 2. Bibl. Graecae cap. 14. De legibus Atticis agunt *Pandulphus Prateius* in iuriſprudentia veteri Draconis et Solonis cum Romano iure legum regiarum ac Decemuiralium (ſiue legibus XII. tabularum) diligenter collata Lugd. 1559. 8. de quo libro vide ſis obſeruationes ſelectas Hallenſium tomo 1. pag. 83 ſq. Egregius quoque eſt *Samuelis Petiti* ad leges Atticas commentarius Pariſ. 1635. fol. (non 1651. vt excuſum in Bibl. mea Graeca pag. 526. nec 1653. vt in G. Beyeri ſpecimine III. auctorum iuridicorum pag. 48. vbi etiam praeter rem vt opinor traditur hoc opus recuſum A. 1642. 4.) editus, et cum animaduerſionibus Iacobi Palmerii, A. M. Saluinii, C. A. Duckeri et Petri Weſſelingii recuſus T. 3. Iuriſprudentiae Romanae et Atticae, Lugduni Batav. 1738 ſqq. euulgatae. Ex hoc Potterus lib. 1. cap. 26. Archaeol. Atticae leges Atticas in octo libros diſtinctas Graece et Latine deſcriptas integras exhibet. Tomo 12 theſauri Gronouiani p. 127 - 194. *Ioan. Meurſii* Solon, ſiue liber de Solone eiuſque legibus Hafniae 1632. 4. et Themis Attica, ſeu libri 2. de legibus Atticis Vltraiect. 1685. 4. etſi in his paſſim etiam fictae in Rhetorum Graecorum declamationibus leges afferuntur, a quo diligenter ſibi et recte cauit Petitus. Recuſa ſunt haec Meurſii ſcripta, vna cum eius libro de ſenatu Areopagitico Lugd. Bat. 1624. 4. primum vulgato, tom. 5. theſauri Gronouiani. *Ioſephi Scaligeri* collectionem legum Atticarum ineditam occurrere in Bibliotheca Academiae Leidenſis teſtatur Salmaſius p. 272. epiſtolarum, et vſum ſe eadem teſtatur Grotius epiſt. 357. Eiuſdem *Salmaſii* obſeruationes ad ius Atticum et Romanum aduerſus *Deſiderii Heraldi* obſeruationes Pariſiis 1640 editas, lucem adſpexere Lugd. Batauor. 1645. 8. quibus Heraldus reſpondit in ſeptem libris animaduerſionum ad Salmaſium. Pariſiis 1650. fol. *Pandulfus* quoque *Prateius* ante nobis commemoratus ad calcem

 libro-

librorum de iurisprudentia media Lugd. 1561. 8. subiunxit XII. leges Solonis quas in priore commentario praetermiserat. Praeterimus *Valentini Wilhelmi Forsteri* additamenta ad Solonis leges latine versas Witteb. 1616. 8. *Godofredi Schmidii* diss. de Solone legislatore Lips. 1688. 4. *Frieder. Menzii* dissert. de Solonis legibus. Lips. 1701. 4. atque *Christiani Woldenbergii* principia iuris Romani Rostoch. 1688. 4. qui etiam recudi curauit *Philippi Melanchthonis* collationem actionum forensium Atticarum et Romanarum praecipuarum, quae seorsim prodierat Witteb. 1546. 8. *Antonii Thysii* denique collationem legum Atticarum et Romanarum, recusam eodem tomo 5. thesauri Gronouiani. Non mediocriter etiam ius Atticum illustrant Harpocration in Lexico Rhetorum, et Philippus Iacobus Maussacus, atque Henr. Valesius in eruditis ad Harpocrationem obseruationibus, et Vir Graece doctissimus Ioan. Taylor in lectionibus Lysiacis, atque eruditissimis in Demosthenis orationes notis.

Plato Atheniensis ab Arcadibus, Cyrenaeis et Thebanis rogatus, leges ferre illis noluit. Vide Menagium ad Diog. Laërtium p. 148. b. nihil tamen celebrius eius duplici opere de Republica libris X. et de legibus libris XII, itemque Epinomide. Atque a profanis quidem scriptoribus passim laudibus fertur in coelum, ab Eusebio autem et Theodorito et aliis Christianis propter leges improbabiles reprehenditur. Praecipue vitio ipsi datum est quod communionem vxorum haud est detestatus, quo nomine in Socratem Platonemque inuehitur praeter alios Saluianus lib. 7. de prouidentia p. 257. Chrysostomus homil. 1. in Ioannem p. 11. et in acta p. 482. vt alios in praesenti omittam. Qui Platonem excusant, aiunt eum hoc neutiquam censuisse admittendum in γεγεννημέναις πόλεσι, quales sunt ipso etiam iudice quae sunt fueruntque vniuersae, sed in ideali sua Republica. Confer Alcinoum c. 33. et scriptores laudatos a me lib. 3. Bibl. Graecae c. 1. *Aristotelis* 1. τὰ ἐκ τῶν νόμων Πλάτωνος, siue tribus (vt Laërtius V. 22.) siue duobus libris opus constitit (vt Anonymus a Menagio editus in Aristotelis vita) iam pridem interciderunt, perinde vt *Theophrasti* libri quibus Graecorum barbarorumque leges teste Cicerone descripferat. De legibus Lacedaemoniorum latis a Lycurgo videndus Nicolaus Cragius libro 3. de Republica Lacedaemon. T. 5. Gronov. et quae pridem notaui lib. 2. Bibl. Graecae c. 14. vbi et de legibus Charondae, Zaleuci, Zamolxis et aliorum. De Lycurgi legibus, quas Lacedaemone de puerorum educatione tulit, exstat Abrah. Krigelii dissertatio Lipsiae 1726 edita.

VII.

VII. Legumlatores et leges Aegyptiorum, persequitur Diodorus Siculus lib. I. histor. cui ex recentioribus addendi sunt Kircherus T. I. Oedipi Aegypt. p. 113 sq. Marshamus, Spencerus, Witsius libris supra laudatis, et Ioannes Nicolai tractatu de Synedrio Aegyptiorum, illorumque legibus insignioribus, Lugd. Batavor. 1706. 8. Ioan. quoque Ludouicus Praschius designauit collectionem legum Aegyptiacarum, eamque Argentorati sub Boecleri praesidio in argumentum disputationis publicae proposuit, vnde inter Boeclerianas dissertationes legitur tom. 2. p. 665 sq. Argentor. 1710. 4. De legibus vetustis Noruegicis eruditum tractatum edidit M. I. Paus. Hafniae 1751. 4.

VIII. De legibus Romanorum, Regiis, Decemuiralibus, Tribunitiis, nec non de SCtis, Edictis, atque Imperatorum legibus ac rescriptis scriptores laudaui lib. IV. Bibl. Latinae c. 9. vbi etiam de responsis Prudentum, Iurisconsultis antiquis et omni iuris Romani historia. Pro seueritate legum Decemuiralium siue XII tabularum pulchra Apologia apud Gellium XX. I. relata legitur ex ore Sexti Caecilii. Plebiscita sine auctoritate senatus non habebant vim legis, vt praeter alios notat Plutarchus, Coriolano pag. 227. Iis, qui leges Romanorum Regias etc. illustrarunt, scriptoribus, in Bibliotheca latina commemoratis, iungendi sunt e recentioribus S. H. van Idsinga variorum iur ciuil. liber singularis, quo leges quaedam regiae et decemuirales, tum Pandectar. tum Codicis illustrantur, explicantur. Harlingae 1739. 8. Christi. Henrici Hausotteri Historia legum Romanarum. Lipsiae 1751. 8. Io. Nicol. Funccii leges XII. tabularum suis, quotquot reperiri potuerunt, fragmentis restitutae et obseruationibus criticoantiquariis illustratae, Rintelii 1744. 4. Aloysii lib. Baron. a Locella tria tentamina ad illustrandas leges XII tabularum. Viennae 1754. 4. Io. Ludov. Conradi Commentatio de legibus tabellariis. Lips. 1756. 4. Io. Aug. Ernesti, Theologi atque Philologi Praestantissimi, Index legum, quarum in libris Ciceronis nominatim fit mentio in eius Claui Ciceroniana obuius. M. Antonii Ferratii Epistola de Senatusconsultis, pag. 176. Eius Epistolarum. Ern. Martini Chladenii dissertationes binae de Senatusconsulto [5] tacito. Viteb. 1742 et 1743. Io. Gottl. Heineccii Historia edictorum [6], quae comparet in eius Opusculis postumis a Ioan. Chri-

[5] Dubia contra Chladenii de SCto tacito sententiam mota obuia sunt in Nouis Litterariis Lipsiae anni 1743. p. 63.

[6] *Edicendi* siue *edicta proponendi* facultas, vti ad magistratus auctoritatem pertinet, ita Romae concessa Regibus, Consulibus, Censoribus, Dictatoribus, Praetoribus, Tribunis Ple-

Christi. Heineccio editis Halae 1743. 4. Laur. Andr. Hambergeri disputatio de Edicto perpetuo, quae exstat pag. 251 sqq. eius Opusculorum Francof. et Lipf. 1745. 8. euulgatorum. Io. Aug. Bachii Programma de Edicto perpetuo prouinciali. Lipf. 1752. 4. Io. van der Wayen de aedilitio edicto. Lugd. Batav. 1720. 4. Io. Christi. Gottl. Heineccii ad edictum aedilitium florum sparsio. Halae 1738. 4. M. Antonii Ferratii Epistola de legibus iudiciariis, p. 1. eius Epistolarum. Leopoldi Antonii Guadagni Lettera delle Leggi Censorie, quae inserta est diario italico: *Novelle della Republ. delle Lettere dell' anno* 1731. Friderici Platneri libellus de legibus sacratis Romanorum. Lipf. 1751. 8. Eiusdem dissertatio de legibus Romanorum sumtuariis. ibid. eod. Omittimus, ne vel nimis excrescat commentatio nostra, vel messem in alienam falcem immittere videamur, scriptores, qui de singularibus legibus Romanorum commentati sunt, in Struuii atque Lippenii, accessionibus Ienichii aucta, Bibliotheca Iuris euoluendi. De more leges tabulis inscriptas vel lapidibus insculptas in porticibus Ecclesiarum proponendi, Frid. Lindenbrogius ad Codicem legum antiquarum p. 1426. et Almeloueenius p. 15. amoenitatum theologicophilologicarum.

IX. Conuentus populi, et Comitia relata siue indicta apud Romanos fuere, vt apud Arnobium lib. 2. p. 91 traditur, triplicia *vrbana*, *militaria* et *communia*, hoc est, vel *Curiata*, (ἐκκλησία τῶν κουριῶν, Appianus 3 Ciuil. p. 586.) vel *Centuriata* (λοχῖτις) vel Tributa (φυλέτις, Appianus 3 Ciuil. p. 545. et 4. p. 642.) In *Curiatis*, rem militarem continentibus, suffragia ferebant qui in vrbe habebant domicilium, adeoque adscripti essent vni e triginta curiis quas Romulus instituit, et omnis deinde actas seruauit. In *Centuriatis*, κατὰ λόχους, auctoritate senatus auspicato conuocatis ad Magistratus maiores creandos in Campo Martio extra vrbem presente exercitu suffragia ferebat populus omnis ciuium, siue in vrbe siue extra vrbem habitantium et in classes descriptorum per classium Centurias a Seruio Tullio 7 institutas: in *tributis* denique κατὰ φυλάς, etiam conuocatis sine sacrificiis 8 et sine Senatus auctoritate idem omnis populus diuisus in tribus XXXV. quibus deinde aliae nouae additae sunt, quum post bellum sociale ciuitas Italicis data

Plebis, Aedilibus, Praefectis Praetorio, Praefectis vrbi, Praefectis aerario, Proconsulibus, Praesidibus, Ducibus bellicis, Pontificibus maximis et Decemuiris Sacrorum, vt probatum dedit Ioan. Gottl. Heineccius in praefatione ad Ezech. Spanhemii Orbem Romanum.

7 Appianus 1 Ciuilium p. 386.

8 Dionysius Halycarnessensis lib. IX. p. 598.

data esset. Vide Appianum I. Ciuil. p. 610. 641. 645. 646. 654 sq. Centuriatis comitiis exercitus imperatus siue exercitus omnis vrbanus ciuium classicorum conuocatus est a Censore, vel Consule aut Dictatore, vel Interrege vel etiam Pontifice. Remittebatur exercitus, quum comitia dimittebantur. Vide Io. Frid. Gronouium Observ. lib. I. c. I. In tributis plebs plurimum valebat, in centuriatis nobiles. Priuatis, quo liberius possent ferre sententiam, concio et dicendi potestas in comitiis dabatur ante magistratus, teste Dione lib. XXXIX. p. 106. (207. R.) De Patrum in comitiis auctoritate vide eundem Gronouium obseruationum lib. I. c. 25. Centuriam pro tribu ac vicissim tribum pro Centuria aliquando ponit Liuius, notante Gronouio ad lib. 26, 18. vbi de *confuso suffragio.* Graeci ita distinguunt: *ὀ κατὰ λόχους ἀλλὰ κατὰ φυλὰς γίνεσθαι τὴν ψηφοφορίαν*, *suffragia ferri non centuriatim sed tributim*, Plutarch. Coriolano fol. 223. De vniuersa illa comitiorum ratione praeter *Onufrium* libro de ciuitate Rom. c. 6. 53 et 69. tom. I. thesauri Graeuiani videndus inprimis eruditus vir *Nicolaus Gruchius* [9], cuius libri 3. de comitiis Romanorum omne punctum tulerunt, prodieruntque Paris. 1555. fol. Venet. 1559. 8. et vna cum scriptis *Caroli Sigonii* Hanov. 1604. fol. ad cuius binas reprehensiones, et disputationem de binis Magistratuum Romanorum comitiis et lege curiata responsiones eiusdem Gruchii, Paris. 1565. 1567. 8. seorsim editae, et recusae sunt vna cum libris de comitiis, tomo I. antiquitatum Romanarum Graeuii. Quemadmodum et *Sigonii* de binis comitiis et lege curiata posterior cum Gruchio disputatio A. 1566. recusa Tom. I. Graeuii p. 731. et emendatior lib. 3. de iure prouinciarum: *Gruchiique* ad posteriorem Sigonii disputationem refutatio A. 1567. inserta T. I. Graeuii p. 634. tum *Sigonii* de lege Curiata Magistratuum et Imperatorum et Iure eorum liber ad Gruchium. Veneriis 1569. 4. Conferendae etiam *Latini Latinii* ad Gruchium obseruationes pag. 30 sq. Bibliothecae profanae et quae post Gruchium scripsit *Otto Aicher* libris tribus de comitiis Romanorum, Salisburgi 1687. 12. quibus et quartum de comitiis [10] impe-

[9] Nicolai Gruchii tres libri de Comitiis, vna cum Pseudo Fenestella et Pomponio Laeto de magistratibus et sacerdotiis et eiusdem Laeti de Iurisperitis et legibus, Valerio Probo de notis antiquis siue litteris, Iusti Lipsii diatribis ad antiquitates R. spectantibus, de magistratibus P. R. de vetere Latinorum scriptura, de vet. Romanorum pecunia, nominibus, conuiuiis, de supplicio crucis, censura et censu, nec non de anno eiusque ratione et intercalatione, et Alexandri Sardi libello de numis recusi sunt, sed parum emendate, in Ioan. Godofr. Clausingii iure publico Romanorum.

[10] De his Limnaeus IX. I. Schwederus part. I. c. 30. et alii scriptores iuris publici, ac singularibus scriptis Arumaeus, Conringius, Bernh. Bertramus aliique.

imperii Romano Germanici subiunxit. Exstat et *Paulli Manutii* de hoc argumento libellus Bonon. 1585. 4. et tomo 1. thesauri Graeuiani nec non *Paulli Merulae* commentatio de comitiis Romanorum quae Lugd Bat 1675. 12. et inter eius postuma scripta prodiit Lugd 1684 4. *Bartholomaei Beuerini* de Romanorum comitiis, vna cum eius de ponderibus et mensuris syntagmate, Lipf. 1714. 8. *M. Antonii Ferratii* epistola de comitiis, p 150 sqq. eius epistolarum, et de binis Comitiis, ibid. p. 162 sqq. *Ioachimi Friderici Schmidii* et *Laur Normanni* dissertationes de comitiis Romanorum, Stargardiae sine mentione anni et Vpsaliae 1674 editae, vt omittamus Petrum Nannium Misc. LIX. cap. vltimo, et Alexandrum ab Alexandro Genialium dierum lib. 4. cap. 3. De comitiis tributis ante centuriata habitis, quibus Candidati Senatus populo commendarentur, multa disputat Nic. Abrahamus S. I. in commentar. ad orationem Ciceronis pro Milone cap 9 sed quae nullius pretii esse notat Graeuius p. 828. suae editionis. De Ecclesiis siue Conuentibus publicis Atheniensium Petitus ad leges Atticas pag 234 sq. Ioan. Potterus Archaeol. Attic. lib. 1. cap 17. - Vbbo Emmius descript. Reipubl. Atheniensium pag. 78 sqq. Car. Sigonius de Republ. Atheniensium II. 4. Franc. Rousius Attic. antiquitat. lib. 2. cap. 4. et Eduardus Corsinus Fastor. Attic. differt. sexta, quae agit de Atheniensium senatu et ecclesiis, de prytanibus, proedris ac epistatis illorumque muneribus ac varietate. De comitiis veterum Germanorum antiquis exstat commentatio Io. Iac. Sorbierii, cuius Vol. I. prodiit Ien. 1745. 4. II. Franc. 1749. 4. De campis Roncaliae consulatur Christi. Gottl. Schwarzii commentatio; cum Christoph. Iac. Waldstromeri oratione de curiis regiis comitiisque ante sanctionis Carolinae tempora Noribergae celebratis, Altd. 1723. 4. edita, et Ern. Ant Heiligeri dissertatio de campis Roncaliae habitisque ibi curiis sollemnibus, Gottingae 1751 euulgata, et recusa Lipf. 1752.

X. De Hebraeorum iudiciis praeter ea quae superius cap. XIV. §. 2. diximus, consulendus Philonis liber de iudice, seorsim editus cum Conradi Rittershusii orationibus 2. de iudiciis Francof. 1602. Tho. Goodwinus in Mose et Aarone libro 5. Io. Gottl. Carpzouius ad Goodwinum. Ioan. Owmannus in notis ad codicem Iadaiim p. 110 sqq. Melchior Leydeckerus de Republica Hebraeorum lib. 7. cap. 9 pag. 467 sqq. Augustinus Calmet in dissertatione de politia, siue ratione iuris dicendi apud Hebraeos, quae exstat T. 1 eius dissertationum a Mansio latine conuersarum. Moses Lowmann in libro anglice edito: *A dissertation on the Civil Government of the Hebrews.* Londini 1740. 8. cap. X. p. 177. Quare assessores Synedrii vocentur Crethi et Plethi, disquirunt Talmudici in Berachot cap. 1. pag. 22. edit. Clarissimi

Edzar-

Edzardi. Conferri possunt de Crethaeis et Plethaeis Scacchi Myrothecium III. 15 sqq. Ioan. Gothofr. Lakemacherus obseruat. philologic. P. II. Hillerus syntagm. facr. pag. 190. et dissertationes Ioan. Bened. Carpzouii. Lipf. 1671. et in eius disputationibus academicis p. 187 fqq. Henrici Opitii. Kilon. 1672. recusa in Thomae Crenii fasciculo 1. dissertationum historico-critico-philologicarum. Roterod. 1692. 8. Dauid. Lundii. Vpsal. 1690. et Daniel. Lundii. ib. 1707. 8. De more ius dicendi in portis vrbis vel sanctuarii vide I. C. Wichmanshausen in philologematis octo selectioribus. Witeb. 1715. §. 3. Franciscus Moncaeius in lucubrationibus ad Canticum Canticorum. Paris. 1587. 4. pag. 88 sqq. Wilh. Frider. Pistorius amoenitatum historicoiuridicar. dissertat. 2. §. 47 sqq. De portis ciuitatum Iudaeae, iis maxime, quae *Battrabim* Hebraice vocantur, et de fori iudiciorumque in iis exercendorum antiquo more rebusque aliis ad portarum in vniuersum historiam spectantibus S. Hieronymus lib. 2. in Amos. p. 1413. *In porta, iuxta veterem iudaici morem populi fuisse iudicia et saepe legimus et crebro interpretati sumus, vt nec agricola ad caussam veniens frequentia ciuitatis et nouo terreretur aspectu, nec vrbis habitator longe ab orbe properaret et subuectionem quaereret iumentorum.* Porta etiam pro aula adhibetur, vt *Porta Ottomannica.* Eodem sensu שער Hebraeis et Xenophonti θύραι. Vide Henrici Stephani annotationes in Xenophontem, et Lakemacheri obseruationes philologicas, p. 331. Apud Iudaeos in conuocandis litigatoribus ad comparendum coram tribunali cornu adhibitum esse ostendit Castus Innocentius Ansaldus in commentario de forensi Iudaeorum buccina. Brixiae 1745. 4. edito.

XI. De supremo Graeciae tribunali *Amphyctionico* Thermopylis celebrari solito a Pylagoris seu iudicibus nomine ciuitatum Graeciae delegatis et bis per annum conuenientibus, videndus Strabo IX. pag. 420 et e recentibus Seldenus ad Marmora Oxoniensia pag. 122 sq. editionis Prideausii, praeterea Boecleri, Hackiique dissertationes, tum Ioannes Potterus lib. 1. cap. 16. Archaeol. tom. 11. Erasmi Vindingii Hellen p. 301 sq. tomo 11. Gronov. Antonius van Dale in antiquitatibus ex marmoribus illustratis dissertatione sexta. Vbbo Emmius Graeciae veteris T. 3. pag. 338. et Tom. 3. thesauri Gronouiani p. 587. et Carolus Valois de la Mare in dissert. de amphyctionibus, cuius pars prima exstat T. 4. p. 265 pars secunda Tom. VII. pag. 641. Memoriar. Acad. Inscriptionum. De iudicio et senatu Atheniensium *Areopagitico*, qui iam ante Solonem fuit, vt docet Aristoteles lib. 2. Politic. quanquam a Solone primum institutum scribit Cicero lib. 1. de officiis, cap. 22. sed a Cecrope institutus est, vt notat Syncellus pag. 153. et in tenebris ius

dicebat teste Luciano tom. I. pag. 553. agit Meursius libro singulari, recuso tomo 5. antiquit. Gronov. Seldenus II. 4. de Synedr. pag. 136 sq. Lydiatus ad Marmora Oxon. II. p. 108 sq. Sam. Petitus ad leges Attic. pag. 241 sq. Marshamus canone chron. p. 650 sq. Andreas Dinnerus tractatu de Areopago Norimb. 1622. 4. Io. Schedii dissert. Witeb. 1677. 4. Ioan. Mich. Dilherri, Ien. 1640. 4. Chr. Frid. von Houen. Hafn. 1708. Pfeifferi antiqu. Gr. pag. 271 sq. Potterus lib. I. Archaeol. cap. 19. a quo etiam alia fora et iudicia Atheniensium, et actiones tam publicae quam priuatae exponuntur. Humphredus Prideaux marmor. Oxon. pag. 348 sqq. Franc. Rousius atticar. antiquit. lib. 3. cap. 3. sect. 2. pag. 114 sqq. Elias Blancardus tomo 4. Histor. Acad. Inscript. pag. 79. et Stephanus de Canaye Memor. Academ. Inscript. Tom. 10. pag. 276. sqq. Decisionum Areopagiticarum silunlam collegit Marquardus Freherus, Francofurti ad Oderam 1672. 4. et tomo 5. thesauri Gronov. Duo autem in Areopago concilia, vnum e quingentis qui annuatim deligebantur, et perpetuum alterum, vide Apostolium VII. 80. Prouerb. De Palladio iudicio idem VII. 42. de Amphyctionibus III. 4. De iudicio Prytanei, siue foro ciuilium caussarum; et de iudicio Heliastico sub dio [11] *Amphyctionico* et *Areopago*, in quibus crimina capitalia et publica cognoscebantur, videndus Ioachimus Stephanus, Pomeranus, I. V. D. de iurisdictione Graecorum Tom. 6. thesauri Gronouiani, quod integrum recudi esset operae pretium, vulgato Francof. 1604. 8. de iudicio Iudaeorum, Graecorum, Romanorum et Ecclesiasticorum. De publicis et priuatis iudiciis atque actionibus apud Athenienses consulendi Rhetores Graeci et quae Viri docti ad Harpocrationem, Ioannes item Potterus Archaeol. Attic. lib. I. cap. 23. sq. et Franc. Rousius Attic. antiq. lib. 3. cap. 3. sect. 5. De Lacedaemoniis qui nullos patronos caussarum admittebant, Cragius IV. 7 sq. De προστάταις, qui inquilinos et peregrinos apud Athenienses defenderunt, vide Iacobi Elsneri obseruationes sacras p. 66. De *testibus* et *testimoniis* in iudiciis Graecorum consulatur Desid. Heraldus VI. 9. 11, et 16. pag. 436 sq. 458 sqq. 487 sqq. animaduersionum.

XII. De iudiciis Romanorum exstant libri 3. Caroli Sigonii de Romanae iurisprudentiae iudiciis. Bonon. 1574. fol. vna cum aliis ipsius scriptis, et Lugd. 1576. fol. Francof. 1593. fol. Hanov. 1609. fol. atque Halae Saxonum 1716. 8. curante Christiano Thomasio recusi, et T. II. Antiquitatum Romanarum. In eodem tomo occurrunt Sibrandi Tetardi Siccamae libri duo de iudiciis centumuiralibus pridem editi Francof. 1596. 8. Francisci vero Polleti

[11] Vide Scholiasten Aristophanis ad Νεφ. v. 860.

leti Duacensis I. C. historia fori Romani cum auctario Phil. Broidaei Ariensis, eius generi, lucem aspexit Frfti. 1676. 8. et quaecunque ad hoc argumentum spectant non incuriose persequitur, cui addenda sunt, quae obseruauit Barnabas Brissonius lib. 2. antiquit. iuris c. 1 sq. Petrus Aerodius, in libro de publicorum iudiciorum ordine, et in Pandectis rerum iudicatarum, tum Casp. Zieglerus, Wittebergensis quondam Academiae decus, in sua Dicastice et Rabulistica. Carolus Bretus item in ordine perantiquo iudiciorum ciuilium. Paris. 1604. 4. edito et recuso T. 2. thesauri Salengriani. M. Antonius Ferratius p. 4 sqq. Epistolarum, vbi de forma iudiciorum Romanorum agit. Ioan. Rudolphi Iselii breuis Romanorum iudiciorum historia. Basil. 1722. 4. Christoph. Cellarii dissertatio sistens processum I. R. antiquum. Halae 1698 habita, et ibid. 1705. cum augmento recusa, et Fabiani Toerneri dissert. de iudiciis public. vet. Romanorum Vpsal. 1722. 8. Ioan. Georg. Graeuii praelectiones de iudiciorum Romanorum ordine, quas edi optat Ioan. Philippus Sleuogtus in erudita diss. de in ius vocatione antiqua et noua Ienae 1705. 4. nec dum, quod dolendum, viderunt lucem. Iudicia equitibus restituit Pompeius in consulatu suo; Plutarchus in Pompeio p. 630. A. De iudicum Romanor. decuriis dissertationem euulgauit Ioan. Tob. Krebsius Lipsiae 1744. Sententiae in iudiciis ferebantur vel voce vel discessione vel sublata manu. Vide Lipsium ad Senecam de vita beata cap. 2. Iuretum ad Symmach. lib. 2. Epist. 36. De formulis sententias ferendi idem Lipsius ad Senecae cap. 3. Ioan. Gottl. Heineccius in oratione de iurisprudentia veterum Romanorum formularia, ritibusque, quibus negotia ciuilia explicabant sollemnibus, Franeq. 1724. 4. edita, et inserta eius opusculis variis, Halae 1735. 4. euulgatis, p. 431 sqq. et Io. Sal. Brunquellii Progr. de sollemnibus in exequutione sententiarum a Romanis adhibitis. Ienae 1733. Latina lingua sola in iudiciis Romanis adhibita, vt notat Valerius Max. lib. 2. c. 2. §. 2. De iure extraordinario Pancirollus III. 30. Var. lectionum. De iure Vindiciarum apud Romanos exstat dissertatio Georg. Wilh. Ioecheri Lipsiae 1723. edita. De ritu vindiciarum vide Ioan. Frid. Christii Noctes academicas, pag. 171 sqq. De vocabulo *ex iure manu consertum* vide Eundem ibid. pag. 180. et Adriani Deodati Stegeri vindicias manibus consertis sumendas ex lege XII tabularum. Lips. 1737. 4. De *actoribus*, *subscriptoribus*, *delatoribus* videndus Heraldus animaduers. VII. 16. pag. 549 sqq. et Chr. Gottl. Schwarzius ad Plinii Paneg. pag. 127 et 132. de popularibus actionibus, idem Heraldus VII. 26. p. 621 sqq. De *aduocatis*, tabellionibus, pragmaticis, idem VI. 10 et 12. pag. 452 sqq. 463 sqq. et VII. 17. p. 557 sq. et M. Antonius Ferratius Epist. pag. 22 sqq. et 144 sqq. De origine et conditione Procuratorum iure Romano

mano et Canonico, nec non eorum progreſſu in forum Romanum conferatur Chriſti. Godfridi Hofmanni diſſertatio Halae 1716 edita. Hiſtoriam prouocationum et appellationum apud veteres Romanos exponendam ſibi ſumſit Chriſti. Wilh. Küſtner, cuius ſpecimen primum prodiit Lipſ. 1740. Cui iunge Franc. Car. Conradi ius prouocationum ex antiquitate R. erutum. Lipſ. 1732. 4. De vſu picturarum in iudiciis apud Romanos coniecturae eiusdem Conradi inſertae ſunt Miſc. Lipſ. nouis Vol. 6. pag. 511 ſqq. De conciliis, conuentibus et foris Romanorum in Italia et Prouinciis conſulatur Onufrius Panuinius II. 20 ſqq. antiquit. Veronenſium. De more teſtes per aures trahendi, Fridericus Lindenbrogius ad codicem legum antiquarum pag. 1360 ſq. Ioan. Frid. Chriſtius Noct. Acad. pag. 280 ſqq. et Iac. Henr. Born in diſſert. de anteſtatione in ius vocantium apud Romanos. Lipſ. 1737. Adde Io. Phil. Sleuogtii diſſ. de in ius vocatione antiqua et noua. Ien. 1705. De comperendinatione conſule M. Ant. Ferratii Epiſtol. pag. 36 ſqq. et Ioan. Alb. Spieſii diſſert. Lipſ. 1728. De commentariis actorum veterum in foro litigantium Chriſti. God. Grabneri diſſert. Lipſ. 1738. De tribunali videndus Chimentellus de honore biſellii. Polletus lib. cit. c. 6. Quod Vitruuius commemorat tribunal ab eo, quo magiſtratus vterentur, diuerſum eſſe, monet acutiſſimus Erneſti in claui Ciceroniana, voce *Tribunal.* De ſportulis iudicum Polletus lib. 5. cap. 11. et Frider. Aug. Iunius in antiquitatibus ſportularum apud Romanos quotidianarum. Lipſ. 1745. 4. §. 6. pag. 14. De ſupplicum ſignis apud veteres Io. Paullus Reinhard. Erlangae 1744. Scriptores de iudiciis veterum Germanorum plenis calathis attulit V. C. Gottlob Aug. Ienichen P. 1. Bibliothecae iuridicae Lipenianae p. 676.

XIII. De primis Chriſtianis iudicia Ethnicorum magiſtratuum ex conſilio Paulli Apoſtoli fugientibus videantur interpretes ad 1 Cor. 6. Io. Seldenus lib. 2. de Synedriis Ebraeorum cap. 7. Chriſtoph. Wollius de tribunalibus profanarum gentium Chriſto eiusque legatis merito odioſis. Lipſ. 1731. 4. et Chriſtiani Weiſmanni diſſertatio de compromiſſis Chriſtianorum foro gentili praeferendis. Tubingae 1732. Iudices itaque Chriſtianorum erant Epiſcopi, norma ſiue regula iudiciorum Eccleſiaſticorum ſacrae litterae, aequitas naturalis et deinde canones atque concilia. Canonum collectio antiquiſſima eſt, quae vulgo ſub canonum Apoſtolicorum nomine fertur, et conſtitutiones apoſtolicae, vt vocantur vulgatae ſub nomine Clementis Romani, quae nouiſſime cum notis Cotelerii et Clerici recuſae ſunt in eiuſdem Cotelerii Patribus Apoſtolicis, Amſtelod. 1724. fol. Vol. 1. p. 201 ſqq. Alias canonum collectiones editiones

nesque

nesque conciliorum et scriptores iuris Graeco Romani ex instituto recensui libro sexto Bibliothecae Graecae, quibus addenda est collectio conciliorum, quae Venetiis 1728. Tomis 21. folio, prodiit, cui accesserunt duo tomi apparatuum, ib. 1733. fol. Editionem omnium conciliorum locupletissimam se parare significauit Antonius Zatta in conspectu nouissimae ac omnium locupletissimae sacrorum conciliorum editionis, quam societatis more aggreditur, euulgato Venetiis 1758. 8. Consilium edendae collectionis conciliorum Germaniae singulari programmate, quod recensetur in Nouis Litterariis Lipsiensibus 1757. p. 782. aperuit Iosephus Hartzheim. Concilia de Ecclesiasticis Synodis recte dici, aduersus Polletum probat Georgius Henricus Vrsinus obseruationum philologicarum capite quarto.

XIV. Apud Hebraeos quatuor in vsu fuisse suppliciorum capitalium [12] genera feruntur, viuicrematio, lapidatio, strangulatio et poena gladii, quam putabant esse turpissimam. Confer codicem Talmudicum Sanhedrin cap. 7. T. 4. Mishnae Surenhusii p. 237 sqq. Io. Seldenum de iure naturae et gentium p. 857. et lib. 2. de Synedr. cap. 13. D. Carpzouium ad Schickardi ius Regium Hebr. p. 259 sq. Io. Hoornbeckium in Miscell. Sacris cap. 15. p. 384 sq. Matth. Zimmermannum in Analectis p. 405 sq. Petrum Iurieu in historia critica p. 389. H. Kippingium Exerc. 1. de Cruce. *Christianum Stockium* in dissertationibus quinque de poenis capitalibus Hebraeorum. Ienae 1702. *Christoph. Borstorfii* differt. de poenis capit. Hebraeorum. Aboae 1696. 8. *Ioan. Leusdenii* differt. 47. Philologi Hebraeomixti, quae agit de poenis capitalibus Hebraeorum. *Augustini Calmet* differt. de poenis et suppliciis, quorum in sacris litteris fit mentio, quae exstat ante commentarium in Deuteronomium, T. 1. p. 387 sqq. *Io. Frischmuthi* differt. de sepimento legis, Ienae 1674. cap. 3. *Io. Ern. Bornitii* de poenis capitalibus Hebraeorum ordinariis Witteb. 1643. 4. *Ottonis Christoph. Dieterici Fischeri* de suppliciis Hebraeorum in Pentade dissertationum stipendii Velthemiani, quae curante Ioan. Andr. Schmidio prodiit Helmst. 1717. 4. *Ioan. Georg. Abichtii* de suppliciis reipublicae Iudaicae. Lipf. 1708. *Christi. Bened. Michaelis* de poenis capitalibus in sacra scriptura commemoratis, in primis Hebraeorum. Halae 1730, et auctior. ibid. 1748 et B. D. Mayeri differt. selectas Kilonienses p. 245 sq. vbi sigillatim agit de lapidatione Stephani et pag. 275 obseruat lapi-

[12] Non ademtum fuisse Iudaeis tempore Christi ius omne suppliciorum capitalium, docent Otto in Lexico Rabb. p. 634. Salomo Deylingius II. 33. obs. sacrarum, et alii quos laudaui ad codicem Apocryphum Noui Testamenti pag. 245. Contrariam qui tuentur sententiam, eos laudauimus supra p. 692.

lapidatos postquam hoc supplicium sustinuissent, deinceps fuisse etiam suspensos, non ex collo quidem, sed ex vtroque brachio, qua de re Rev quoque Dassouii diss. consulenda est edita Witteb. 1694. de suspendio hominis lapidibus obruti. Conferantur quoque *Menochius* de Republ. Hebraeorum lib. 8. c. 2. qu. 3. et *Sigonius* lib. 6. c. 8. De lapidatione *Heinius* in noua collectione variorum scriptorum, fascic. 1. pag. 102. vbi nonnulla contra receptam a Iudaeis sententiam monentur. *Io. Gothofr. Schuparti* dissertatio de ritibus lapidationis Hebraeorum. *Nic. Koeppen* et *Io. Mich. Lorentz* de supplicio Achani ad Ios. VII. 24-26. Gryphisw. 1710. et Argentorati 1735. *Ioan. Reinh. Rusii* de lapidatione Stephani. Ienae 1709. *Frieder. Siegfr. Ringii* de lapidatione Hebraeorum. Francof. 1716. *Friderici Imm. Schwarzii* martyrium Stephani e Pandectis Hebraeorum illustratum. Witteb. 1756. *Martini Iacobi Ounami* dissertat. de diris sanguinum [13] in lapidatum deriuatis. Kilonii 1705. Supplicium crucis apud Iudaeos in vsu fuisse contendunt Baronius et quidam alii, etiam D. Georgius Moebius ὁ μακαρίτης singulari dissertatione et I. G. de Chaufepié in dissertatione de supplicio crucis apud Hebraeos veteres vsitato sub praesidio Alb. Schultens Franeq. 1721. habita, et recusa Tomo 2. Misc. Duisburgensium, p. 401 sqq. sed negant rectius cum Scaligero Casaubonus exercit. 16. ad Baronium cap. 77. H. Kipping. Exerc. 2. de cruce aliique. De poena exitii seu excidii, codex Talmudicus כריתות T. 5. edit. Surenhusianae p. 236. Isaaci Abarbanelis diss. in Num. XV. 30. Comm. fol. 230 sqq. editionis Bashuys. quam latine Buxtorfius ad calcem dissertationis de sponsalibus et diuortiis. Basil. 1652. 4. adiecit. et Ioan. Ad. Scherzeri dissert. de כרת Iudaeorum. Lips. 1657. De flagellatione [14] siue fustigatione apud Iudaeos agit Campegius Vitringa in Archisynagogo cap. 16 sq. Io. Wulferus ad tractatum Talmudicum Shekalim, pag. 120 sq. Matthias Zimmermannus p. 407 sq. analect. Christian. Schoettgenius Vol. 1. Horar. hebraicar. p. 714. Ioan. Leusdenius Philol. Hebraeomixti diss. 49. Lightfootus de ministerio templi c. 1. sect. 3. I. B. Carpzouius ad Schickardi Ius Regium p. 143 et 155. Petrus Zornius in Musaeo Bremensi T. 2. pag. 381. et T. 2. Opusc. sacr. p. 312 sq. Ioan. Hilppertus, et Aegidius Strauchius in dissert. de ritu flagellandi apud Iudaeos. Helmst. 1652 et Witteb. 1668. Casp. Sagittarii

[13] Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. Vide Interpretes ad Matth. XXVII. 25.

[14] De Cruciariis (apud Romanos) antequam in crucem tollerentur ad columnam flagellatis vide Grotium et alios interpretes ad Matth. XXVII. 19 et 26. Kippingium Exerc. V. de Cruce, Tillemontium Tomo 1. memor. Hist. Eccles. pag. 64. Pearsonium ad symbolum Apostoli pag. 359 sq. edit. Latinae et Gretserum lib. 1. de cruce cap. 10. et 84.

gittarii diſſ. de flagellatione Chriſti. Ienae 1674. Henr. Iac. van Baſhuyſen in diſſert. de flagellatione Paulli. Serueſtae 1720. Franc. Vlric. Walterus in diſſert. de poena flagellorum et ſcorpionum. Rintelii 1731. et interpretes ad Deut. XXV. 3. 1 Reg. XII. 11. et 2 Cor. XI. 24. vbi Apoſtolus teſtatur ſe accepiſſe plagas vndequadraginta, triplici nimirum flagello plagas tredecim, quem numerum hodieque apud Iudaeos obſeruari docet exemplum Vrielis Acoſtae, qui totidem ſe a Iudaeis plagas propter Apoſtaſiam ſuam accepiſſe refert in vita ſua, quam Limborchius edidit ad calcem colloquii ſui cum erudito Iudaeo p. 350. Ex illis 39 plagis, quas Ioſephus IV. 8. antiquitatt. et Talmudici in tractatu Maccoth ſiue de poenis quem Cocceius illuſtrauit tomo 7. Opp. et tom. 4. Miſhnae Surenhuſianae pag. 269 ſq. et 288. numero rotundo 40 ex loco Deuteronomii vocant, plagae 13 infliguntur ſuper humerum dextrum, totidem ſuper humerum ſiniſtrum, et totidem infra humeros, vt praeter alios notat Ioan. Morinus de Sacramento poenitentiae pag. 231. De carduis et acutis tribulis ferreis, quibus hoſtes ſuos Croeſus in appendice Vaticana Cent. 1. prov. 88. et Ammonitas ſubiecit Dauid adi *Matthiam Frideric. Beckium* ad Targum 1 Chron. XX. 3. p. 209 ſq. et interpretes ad 2 Sam. XII. 31. *Ioannes* vero *Andr. Dantzius* putat, Dauidem non tam crudeliter cum iis egiſſe, ſed tantum in ferrifodinis laborare iuſſiſſe, atque operis admouiſſe metallicis. Vide eius diſſert. cui titulus: Dauidis in Ammonitas deuictos mitigata crudelitas. Ienae 1710. Danzio aſſentiuntur B. *Aug. Herm. Franckius* Prael. Hermeneutic. p. 10. *La Grauius* Hiſtoire de la Republique des Lettres T. 13. pag. 362 ſqq. et *Ioan. Chriſt. Nimptſchius* in diſſert. de Ammonitis a Dauide abſque crudelitate ſub iugum miſſis. Lipſ. 1731. Deturbationem de Saxo etiam apud Iudaeos vſitatam notat Iuſt. Rycquius libro de Capitolio cap. 4. Poenam exilii niſi in alium Iudaeae locum et in aſylum lex non ſtatuit, quia in ſolo populo Iudaico Deus ſanctius colebatur, omnibus aliis populis per idololatriam corruptis, vnde, quod ſcite obſeruat Thom. Aquinas, ſi quis a populo illo vniuerſo fuiſſet excluſus, data fuiſſet ei occaſio idololatriae. De excommunicatione duplici apud Iudaeos, parua (Niddui ſiue Schammatha) et magna cum exſecratione (Cherem) vide Petrum Iurieu in hiſtoria critica p. 392 ſq. Buxtorfium in Lexico Talmudico vocibus שמתא et נדוי, חרם, Seldenum de iure Nat. IV. 8. et de Synedriis I. 7. Ioan. Colerum in vita Spinoſae pag. 21-56. Herm. Witſium Miſcell. Tom. 2. Exercit. 2. §. 8 et 17. Iulium Bartoloccium Bibl. Rabbin. Tom. 3. p. 415. ſq. et T. 4. p. 447 ſq. Ioan. Leuſdenium Philol. Hebraeomixti diſſ. 50. Campeg. Vitringae ſynagogam veterem lib. 3. pag. 1. cap. 9. p. 727 ſqq. ſed et Sam. Baſnage ad Baron. tomo 2. p. 476 ſq. vbi negat ἀνά-

θεμα de excommunicatione esse intelligendum, reiicitque κατάθεμα Iustini qu. 121. ad Orthodox. porro docet excommunicationem apud Iudaeos fuisse exclusionem forensem a iuribus societatis ciuilis, non a templo nec paschate. Adde dissertationes Ioan. Georg. Bindrim de gradibus excommunicationis apud Iudaeos. Ienae 1670. Ioan. Conr. Durrii de anathemate Altorfii 1662. Henr. Opitii de excommunicationis ritu apud Iudaeos. Kilon. 1680. Ioan. Andr. Danzii, Ienae 1683. recus. in Meuschenii N. T. ex Talmude illustrato pag. 615 sqq. Gottl. Israelis Musculi. Lipsiae. 1703. Ioan. Isaaci Pihlmanni. Aboae e. a. 8. Daniel. Lundii. Vpsal. 1706. De excommunicatione ad sonum tubarum Eisenmengerus in detecto Iudaismo, T. 1. pag. 118 sq. De carnificibus Hebraeorum, qui erant adiuncti iudicum honorati, non raro ex tribu Leui, videatur *Aug. Calmet* ad Deut. I. 15. et ante Commentar. in Deut. T. 1. p. 402. De deuotione et excommunicatione apud Ethnicos Balthasar Bonifacius lib. 9. historiae ludicrae c. 22.

XV. De excommunicatione Ecclesiastica consulantur praeter scriptores de poenitentia Ecclesiastica, supra c. 11. allegatos, *Grotius* ad Luc. VI. 22. *Ludov. Ellies du Pin* de antiqua ecclesiae disciplina, diss. 3. p. 244 sqq. *Iacobus Creillon* in tractatu gallico de Excommunicatione et monitoriis. Andegaui 1651. et Paris. 1672. 4. *Io. Morinus* de vsu censurarum ecclesiasticarum. (*Philibertus Colletus* [15]) in libro gallico sermone conscripto: Traité historique des Excommunications. Diuione 1683. et Paris. 1715. 12. *Nicol. Laurent. Arctander* de Excommunicatione ecclesiastica. Hafn. 1622. 8. *Thomae Erasti* explicatio quaestionis: vtrum excommunicatio a sacramentorum vsu arcens mandato nitatur diuino, an excogitata sit ab hominibus. Pesclauii 1689. 4. *Ioan. Ibannez* de Excommunicatione. Salmant. 1597. fol. *Thomas Brown* ad canonem X. Apostolicum: T. 2. Patrum Apostolicorum Cotelerii. *Zegerus Bernhardus van Espen* libro de censuris ecclesiasticis. 1709. 12. *Ioan. Volcmari Mülleri* Anmerkungen von dem Ursprung des Kirchenbannes, dessen Wachsthum, Mißbrauch und Einschränkungen, quae exstant in Eiusdem Fortsetzung des Staatscabinets Johann Joachim Müllers, collect. 1. p. 249. *Ioan. Georgii Pertschii* Recht des Kirchbannes. Halae 1721. 4. et auctius Guelpherbyti 1738. 4. *Ioan. Fechtii* tractatus de excommunicatione ecclesiastica. Rostochii 1712. 4. Eiusd. kurze Nachricht vom Kirchenbann. ibid. 1713. 8. *Christiani Thomasii* [16] Bedenken über die Frage: wie weit ein Prediger bey seinem

[15] Journal des Savans 1715. II. pag. 243. Memoires de Trevoux. 1715. pag. 552. et 851 sqq. Acta Erud. 1684. pag. 29.

[16] Thomasium impugnarunt Seb. Edzardus in libello: Vertheidigung der christlichen Lehre

nem Landesherrn, welcher zugleich summus Episcopus ist, sich des Bindeschlüssels bedienen könne. Guelpherb. 1706. 8. quod deinde recudendum curauit T. 4. der juristischen Händel, p. 102 sqq. *Franc. Paulli Sarpii* les Droits des Souverains defendus contre les excommunications et interdicts des Papes. Hagae Comit. 1721. 12. et Amstelod. 1743. 12. *Ioan. Adriani Thierens* et *Guil. Velsens* necessaria institutio de excommunicatione ecclesiastica. (*Nodige Voorkennisse der Gemeinte tot de Oeffening des Kerkenbanns.*) Delphis 1731. 4. *Iusti Hemmingi Boehmeri* diss. de statu excommunicatorum ciuili ex mente Protestantium. Halae 1727. *Alb. Ioachim. Krakewitzii* de excommunicatione ecclesiastica. Rostoch. 1709. *Andr. Sandeti* de ritu excommunicationis intra et extra Ecclesiam. Aboae 1694. 8. *Io. Guil. Iani* et *Theod. Crügeri* historia censurae ecclesiasticae Papalis IV dissertationibus Witteb. 1718 pertractata. *Io. Frid. Wernheri* dissert. de iure excludendi a S. Coena et absolutione. Witteb. 1709. et *Io. Frid. de Beulwitz* de excommunicationis in Electorem S. R. I. ecclesiasticum a P. R. decretae effectibus ciuilibus. Halae 1743. 4. Formulas excommunicationis habes apud Mabillonium pag. 162. analector. In omnes haereticos eorumque fautores et scriptores statutorum libertati Ecclesiae contrariorum apud Martenium I. anecdot. p. 996. De regibus excommunicatis vide Du Pinium diss. 3. de antiq. Ecclesiae discipl. pag. 489 sqq. Exempla quinquaginta Imperatorum, Regum, Principum, Rerumpublicarum a Pontificibus excommunicatorum collegit Gregorius Leti in libro, cui titulus: *Itinerario della Corte di Roma* [17] T. 1. pag. 577. et inde Aug. Tittelius in praefat. ad Isaac. Barrow von der päbstlichen Gewalt, p. 36 et 37. atque Ioan. Hubnerus Cent. VI. Bibl. historicae p. 188 sqq. De cautione in eiusmodi rebus adhibenda vide Journal des Savans 1715. II. pag. 248. Origo eius ab A. C. 787. hortatu Caroli M. vide A. E. 1733. p. 340. Excommunicationis accensis candelis et pulsatis campanis mentio fit in epistola Alexandri III. T. 1. collect. nouae pag 726. Num excommunicatio soluatur, si Pontifex admittat ad osculum, vel Rex ad mensam? vide le Cointe T. 2. p. 271 sqq. De excommunicatione apud Graecos Christianos, atque insequi solita, vt aiunt, cadauerum incorruptione et τυμπανισμῷ, donec iterum absoluantur, videantur *Nicol. Commenus* Praenot. mystag. pag. 253 sqq. *Goarus* ad Eucholog. p. 689. *Allatius* de purgatorio pag. 38 sq. *Christoph. Arnholdus* ad Wa-

Lehre vom Bindeschlüssel wider das unchristliche Bedenken Chr. Thomasii. Hamb. 1707. 8. et Io. Ioach. Weidnerus. v. Relationes innoxias 1725. pag. 85 et 246. Defendit Carol. Rud. Rustius. vide easd. relat. innoxias 1708. p. 384.

[17] Prior editio prodiit sub titulo: *Li Precipitii della Sede Apostolica.* Vide Hubnerum l. c. p. 187.

Wagenseilii Sotam pag. 1183. Monatliche Unterredungen 1689. p. 948 sq. et 1693. p. 637. *Paulli Ricauti* Histoire de l'éstat present de l'Eglise Grecque cap. 13. p. 278 sq. *Iacobi Elsneri* neueste Beschreibung der griechischen Christen pag. 80 sq. et pag. 150 continuationis. *Bzouius* ad A. C. 1481. *Ioan. Mich. Heineccii* dissertatio inauguralis sub praesidio Ioan. Andr. Schmidii habita de absolutione mortuorum excommunicatorum siue tympanicorum in Ecclesia Graeca. Helmstadii 1709. et *Ioan. Henr. Stussii* Progr. de excommunicationis Graecorum miris effectibus. Gothae 1733.

XVI. De poenis et suppliciis apud Graecos et alias gentes videndus Alexander ab Alexandro lib. 3. cap. 5 et 20. Albericus Gentilis III. 18. lectionum ad ius ciuile spectantium et II. 9. vbi sigillatim de poena ignis. Lacedaemonios neminem interdiu supplicio afficere solitos, sed tantum de nocte plectere damnatos ad mortem tradit Herodotus IV. 146. De poenis et remunerationibus apud Athenienses agit Potterus lib. 1. c. 25. Archaeol. Attic. apud Lacedaemonios Cragius IV. 9 et 10. Horrenda quaedam supplicia Persarum refert Plutarchus Artaxerxe pag. 1018. 1019 et 1021. confer Brissonium lib. 2. pag. 325 sq. De Persarum σκαφεύσει siue σκαφισμῷ Cangius pag. 9. ad Zonaram. De excoriatione apud illos vsitata, Petrus Pantinus ad librum secundum Basilii Seleuciensis de vita S. Theclae. De arca mucronibus vndique praefixa, cui Regulum resectis palpebris imposuere Carthaginienses, Claudius Dausqueius ad Silium p. 276. De tormentis siue quaestionibus veterum Iosephi Laurentii diatriba recusa est tomo VI. antiquitatum Graecarum, ex eius polymathiae lib. 3. c. 10. videndus quoque Christi. Vlr. Grupen in dissertatione, de tormentis Romanorum et Graecorum, quam praemisit obseruationibus iuris criminalis de applicatione tormentorum. Hanouerae 1754. 4. De vsu tormentorum apud Athenienses Mich. Henr. Gribner opusc. iuris priuati sect. V. pag. 156 sqq. Varia poenarum et tormentorum genera recenset etiam Isidorus Hispalensis lib. 5. Originum c. 27. Synesius Epistola 58. 59. et Aristophanes in Ranis v. 631 sqq. De circumductione in ludibrium ore frenato capistratoque, vel etiam supino, ac retortis ceruicibus Zimmermannus p. 462 sq. analect. ex Io. Frid. Gronouii et Gisb. Cuperi obseruationibus, et Petrus Zornius Misc. Groning. Tom. 2. p. 563 sqq. De culei poena Tho. Crenius part. 11. animaduers. pag. 247 sq. Hieron. Magius Misc. IV. 8. Pitiscus ad Suetonii Augustum c. 33. Goldastus ad Dositheum pag. 874. et 875 edit Schultingii. Christoph. Colerus in Parergis, et Meursius III. 23. exercitat. parte 2. exercit. critic. p. 162. De Cynophoria siue canis portatione ignominiosa, Ioan. Henrici Meibomii ad Ioan-

Ioannem Marquardum Epiſtola, ex edit. Helmſtad. 1661. 4. ſubiecta Cynographiae Chriſtiani Franciſci Paullini: et recuſa in faſciculo tertio collectionis variorum librorum, quam H. A. Grosſchuſio debemus, p. 467 ſq. atque ſeorſim. Lipſ. 1749. 4. Io. Henelius in Orio Vratislauienſi c. 18. Ritterſhuſius ad Guntheri Ligurin. V. 194. Ioan. Godofr. Vngerus analect. antiquarioſacr. pag. 281. vbi contra Meibonium diſputat. Conr. Ritterſhuſius ad Guntheri Ligurinum pag. 100 ſq. et Iac. Andr. Cruſius in Opuſculis, Mindae 1668. 4. editis. De ſtigmatiſmo ſacro et profano Theophylus Raynaudus tomo 13. operum. De hominibus ſtigmate et cauterio notatis Potterus Archaeol. Attic. lib. 1. cap. 10. pag. 54 ſq. Ioan. Moebii diſſ. Lipſiae 1687. idem Henelius in Orio Vratislav. cap. 16 ſq. Michael Meiſnerus in ſyntagmate ſuper annotamenr. philolog. Curiae Variſcorum 1623. 8. p. 39. Ioan. Lomeierus dierum genial. Dec. II. pag. 328 ſqq. Cangii Gloſſarium in γραπτοί. Petrus Zornius in Biblioth. antiquarioexegetic. pag. 485 ſqq. Sal. Deylingius Obſ. ſacr. III. pag. 423. Ioannis Aug. Groebelii obſeruatio de ϛιγματισμῷ veterum, T. 10. Miſcellan. Lipſ. pag. 79 ſqq. Cornelii Haſaei diſſertatio Bremae 1704. Io. Gottlob Derlingii de modo inurendi ſtigmata. Halae 1720. et de ſeruis litteratis, ibid. eod. Sigiſm. Frider. Dreſigii de vſu ſtigmatum apud veteres. Lipſ. 1732. et Ern. Frid. Neubaueri de conſcientia cauterio notata. Giſſ. 1745. De ſtigmatibus militum Grotius ad Galat. VI. 14. et Apoc. XIII. 16. et Iac. Lydius ſyntagmate ſacro de re militari Hebraeorum. De ſtigmatibus ſeruorum Ramireſius ad Martial. II. 29. Lipſius Elector. II. 15. Gottfr. Bernh. Caſſeburgius in diſſert. de ſtigmatibus ſeruorum. Regiom. 1730. Ioſeph. Laurentius p. 22. Polymathiae. Caſp. Barthius aduerſar. XLIII. 25. Scaliger ad Auſonium pag. 41. Sam. Frider. Bucher de ſeruis litteratis p. 114 ſqq. Parerg. Zittauienſium, aliique a Zornio libro paullo ante laudato pag. 461. excitati. De ſtigmatibus idololatricis videatur Spencerus II. 14. de legibus Hebraeorum. De lata fuga ſiue exilio, poena homicidii antiquiſſimis temporibus, vide Euripidem in Oreſte v. 511. 512. 513. Scholiaſten Euripidis ad Hippolitum p. 219. Plutarchum quaeſtion. graec. pag. 284. c. Diodorum Siculum V. p. 228. c. Lucianum T. 2 p. 44. Lactantium II. 9. Grotium et Clericum ad Geneſ. IV. 12. Grotium ad Matth. V. 40. et de iure belli et pacis lib. 1. cap. 2. §. 5. Feihtii antiquitates Homericas II. 8. Henr. Valeſium ad Excerpta Peireſciana p. 66 ſq. Andream Alciatum II. 2. Parerg. iuris Matth. Berneggerum quaeſt. 123. ad Tacitum de moribus Germanorum. Deſiderium Heraldum IV. 5. animaduerſion. in Salmaſium. Meurſium III 28. animaduerſ. miſcellan. p. 190 ſqq. parte 2. exercit. criticar. et Nicolaum Antonium lib. 2. de iure exulum cap. 4 et 14. vbi ſigillatim

de [18] Ostracismo, cuius Auctor Athenis Theseus. Vide Meursium in Theseo cap. 29. et in Pisistrato cap. 7. Adr. Iunium lib. 5. cap. 18. animaduers. Iac. Thomasii diss. de Ostracismo habitam Lipsiae 1659. inque observ. Hallens. IX. 3. recusam, Perizonium p. 741. ad Aelian. Sam. Petitum ad leges Atticas p. 366 sq. Ioan. Potterum archaeol. graec. lib. 1. c. 35. Emmium descript. reipubl. Atheniens. pag. 57 sqq. Geinozii differt. de Ostracismo in memoriis academiae inscriptionum T. 18. p. 225 sqq. Christoph. Neandri orationem de Ostracismo, p. 216 sqq. eius orationum postumar Francofurti 1663. 8. euulgatarum, et dissertationes Christ. Schulzii. Witeb. 1660. Christ. Funccii. Altenb. 1666. Phil. Mülleri. Ienae 1666. Samuel Skunkii. Vpsal. 1671. 8. Georg. Thegen. Regiom. 1666. Ioan. Iac. Battierii. Basil. 1699. Ioannis Eenbergii. Vpsal. 1709. 8. De στήλη, illo poenae genere, quum columnae maiusculis characteribus inscribebatur facinorosi crimen, quem impune occidere vnicuique licitum erat, vide Ioan. Tob. Krebsii commentationem de Stelitis Atheniensium. Lipsiae 1744. 4. De furti poena Atticas leges illustrat Desiderius Heraldus p. 313 sqq. animaduers. in Salmasium. De cicuta Atheniensium poena publica conferatur Sig. Frid. Dresigii disputatio Lips. 1734. et Reuerendi Ioan. Iacob. Bosii disputatio prior de potionibus mortiferis, ibid. 1736. sect. 2. §. 2 sqq. De lapidatione Perizonius ad Aeliani Var. Histor. V. 19. Neque omittendum, quod vti bonos floribus, ita lapidibus petitos malos poetas notat Casaubonus p. 431. ad Athenaeum.

De poenis Romanorum Franciscus Henricus Salomon in commentatione de iudiciis et poenis Romanorum, recusa T. 3. thesauri Sallengriani p. 625. et Iulius Paullus lib. 5. Sententiarum titulo 17. De exemtione ciuium a certis poenis per legem Porciam, agit Scipio Gentilis differt. quarta de iure publico populi Rom. *Sed et indicatos retro in partes secari a creditoribus leges erant: consensu tamen publico credulitas postea erasa est.* Tertull. c. 4 apologet. De tunica molesta apud Romanos aliquo tempore vsitata videndi interpretes ad Iuuenal. Satyr. IV. 155. et VIII. 235. Lips. ad Tacit. XV. Annalium, Vossius lib. 4. c. 92. de idololatria. H. Kippingius pag. 162 sq. de Cruce, Stephanus

[18] Ostracismus erat honestum potentiorum exilium Athenis per decem annos. Plutarchus in Nicia pag. 530. Quare quum Hyperbolus, homo nequissimus, ea poenae dignitate censeretur, qua fortissimum quemque ciuem olim censuissent Athenienses, desiit et absumta est in hoc poenae errore poenae quoque natura. vide Ioannem Taylorium lection. Lysiacar. pag. 694. Similis apud Syracusanos Petalismus, de quo Diodor. Siculus T. 2. pag. 65. Hesychius in πεταλισμός, et Andr. Riuinus in differt. de Petalismo, recusa in Iulii Car. Schlaegeri fasciculo nouo differt. rarior. de antiquitatibus sacris et profanis. Helmst. 1744. 4. p. 107 sqq. De Thebanorum more haud dissimili Plutarch. de genio Socratis p. 578.

phanus le Moyne in notis ad varia ſacra p. 1041 ſq. Iſaacus Voſſius ad Catullum p. 41 ſq. et Gatakerus in aduerſariis p. 452. De decollatione, defosſione viui in ſcrobem et nece per iniectam eratem, Octav. Ferrarius lib. 2. elector. cap. 7. Bourdelotius ad Heliodorum pag. 26. et Ioan. Schmidius in diſſert. de viuiſepultura. Lipſ. 1693. vbi cap. 6. de Veſtalium Romanarum, ſi pudicitiam violaſſent, inhumatione. De crurifragio ſeruorum, et de καταποντισμῷ agunt viri docti ad Suetonii Auguſtum cap. 67. Chriſtian. Graefius in diſſert. de καταποντισμῷ, num fuerit ſupplicium iudaicum. Lipſ. 1662. Conr. Sam. Schurzfleiſch in diſſert. de καταποντισμῷ. Witteb. 1700. Chriſt. Stockius in diſſert. de καταποντισμῷ. Ienae 1704. Gregor. Laur. Welleius in diſſert. de ſupplicio ſubmerſionis apud antiquos. Hafniae 1701. et Ioannes Frider. Schererus in diſſert. de καταποντισμῷ. Argent. 1753. De membrorum praeciſione, Petrus Faber III. Semeſtr. 19. pag. 284 ſqq. Manus praeciſae, ſi quis monetam vel menſuras falſaſſet, vide Cangium ad Alexiadem pag. 384 ſq. De rotae poena Adr. Iunius III. 12. animaduerſionum. De crucis ſupplicio (quo in ſeruos praecipue animaduertebant Romani, ſed et aliae gentes quamplurimae vſae ſunt, ita vt apud Indos quoque illud receptum doceat Mauſſacus ad Plutarchum de Fluminibus pag. 70. et apud Perſas H. Kippingius p. 161 ſq. a quibus poſt mortem demum in crucem actos obſeruat, perinde vt ab Aegyptiis, Chaldaeis, etc.) Videndi I. Lipſius lib. 3. de cruce. Amſtelod. 1670. 12. et cum Gregorii Calixti appendice de vera forma crucis et Gregorii Caſſandri epiſtola. Brunſw. 1641. 8. atque in eius operibus Antw. 1637. fol. editis T. 3. pag. 637 ſqq. Idem in tractatu de crucis ſupplicio apud Romanos vſitato, qui comparet ad calcem antiquitatum Romanarum Kippingii, pag. 624 edit. Lugdunenſis 1713. 8. et in Clauſingii iure publico Romanor. T. 1. p. 607. Frid. ab Helbach epiſtola ad Lipſium p. 662 ſq. inter editas a Burmanno. Henric. Kippingius de cruce et cruciariis. Brem. 1671. 12. Iac. Boſius in libris 6. de cruce triumphante et glorioſa italice Romae 1610. fol. et latine Antw. 1617. fol. Ioſ. Scaliger. ad Euſeb. p. 117 ſq. Salmaſius tribus ad Tho. Bartholinum Epiſtolis de cruce, vna cum huius libro de latere Chriſti aperto, Lugd. Bat. 1646. 12. Iacobus Gretſerus libris quinque de ſancta cruce, Ingolſt. 1607. 4. tribus Vol. atque vnico Volumine Pariſ. 1616. fol. Thomae Bartholini de cruce Chriſti Hypomnemata quatuor. Amſtelod. 1670. 12. et Lugd. Batav. 1695. 12. et diſſertationes Ioan. Schmidelii. Ienae 1658. Ioan. Iac. Freiſleben. ibid. 1662. Georg. Moebii. Lipſiae 1689. Caroli Henrici Langii. Lubec. 1728. Idem Lipſius et Gretſerus lib. 1. c. 60. obſeruat a Conſtantino Imperatore hoc ſupplicium in honorem Chriſti fuiſſe abrogatum. De quatuor clauis crucis Dominicae

minicae videatur liber Cornelii Curtii. Antwerp. 1670. 12. Paullus Aringhus Tom. 2. Romae subterraneae p. 165 et 195. Petrus Martyr Frosciantes in libro italice edito de clauis crucis Dominicae, et nominatim eo, qui Spoleti asseruatur. Romae 1644. 8. Claui Dominici a Constantino M. impositi columnae porphyreticae. Cangius pag. 29. ad Zonaram. De titulo S. crucis egerunt Honoratus Nicquetus libris duobus, Paris. 1648. 8. et Antw. 1670. 12. editis. Ludouicus Cresollus in mystagogo II. 24. p. 351 sqq. Matth. Hillerus syntagm. Hermeneut. pag. 332. Buxtorfius pag. 258. Catalect. Ioan. Henr. a Seelen meditat. exegetic. I. pag. 379. Ioan. Georg. Altmannus in oratione de illustri inscriptione crucis Christi eiusque mysterio, quae inserta est T. IV. Tempe Heluetic. p. 662 sqq. Ioan. Wesselius in dissertationibus sacris, N. 4 et singularibus dissertationibus Iac. Reichmannus. Witteb. 1655. Io. Iac. Freislebcn. Ienae 1664. Io. Dan. Hanckius. ib. 1672. Sam. Reyherus. Kilon. 1694. Gottfr. Mich. Felter. Lips. 1725. De triplici capitis diminutione apud Romanos, Boethius 2. in Topica Cic. p. 781. De amputatione nasi, labiorum etc. Felix Osius in Graeuii thesauro antiquitatum Italiae tom. 3. pag. 1120. De poena plumbalis caedendi reos, Baronius ad Martyrolog. Romanum 6 Iunii. De supplicio quo afficiendi equis distrahebantur, Rupertus p. 96. ad Florum. Liv. lib. 1. cap. 20. narrans de Tullo Hostilio perfidum Metium Suffetium illo supplicio afficiente, *primum*, inquit, *vltimumque illud supplicium exempli parum memoris legum humanarum fuit. In aliis gloriari licet, nulli gentium mitiores placuisse poenas.* De equuleo videndus Synesius Epistol. 44. p. 185. Octauius Ferrarius lib. 1. Elector. Carol. Sigonius de iudiciis III. 17. Ioan. Ward in translationibus philosophicis Londinensibus ex veteri anaglypho, Vol. XXXVI. pag. 232 sqq. et in earum Epitome (Abridgment) Tom. 5. pag. 10 sqq. Cerda p. 25. aduersar. sacr. et liber eruditus Hieronymi Magii, Anglariensis, qui cum notis Godofr. Jungermanni editus est Amstelod. 1664. 12. et insertus T. 2. thesauri Sallengriani, pag. 1201 sqq. In eodem volumine habentur excerpta ex libro praeclaro Antonii Gallonii [19], de SS. Martyrum cruciatibus cap. 3. qui Italico primum idiomate lucem adspexit Romae 1591. 4. deinde latine recusus 1594. 4. Colon. 1602. 8. Paris. 1659. et Amstel. 1667. 12. De variis SS. Martyrum tormentis et cruciatibus quae in actis illorum passim memorantur, praeter Gallonium videndus Cerda pag. 256 sqq. aduersar. sacr. c. CXXVIII. B. Bebelius Sec. IV. T. 2. pag. 1041 sq. Caspar Sagittarius de mar-

[19] Graecorum vocabulorum accuratiorem notitiam in Gallonio desiderat Vrbanus Godfrid Siberus in vita Spyridionis p. 76. ex illius defectu notans plurimorum suppliciorum rationes non recte esse ab eo detectas.

martyrum cruciatibus. Lipſ. 1696. 4. Ioan. Georg. Dorſcheus in ſatura de ſuppliciis et tormentis, quibus gentiles et alii ſanctis quondam Dei hominibus mortem intulerunt, inſerta eiuſdem ſeptenario admirandorum I.C. p. 277. Chriſtiani Kortholti de perſequutionibus eccleſiae primitiuae ſub Imperatoribus ethnicis liber editus Kilonii 1689. 4. Bonifacii Simonethae opus de chriſtianae fidei et Romanorum Pontificum perſequutionibus, quod primum editum eſt Mediolani 1492. deinde recuſum Baſil. 1509. fol. Thomae Hurtardi digreſſio de aliquibus inſtrumentis, quibus tyranni martyres torquebant; quae exhibetur in eiuſdem Reſolutionibus de vero catholico martyris fidei, Colon. Agrippin. 1655. fol. pag. 136 ſqq. Godofr. Arnoldi hiſtoria Chriſtianorum ad metalla damnatorum, adiecta eiuſdem commentationi de Fratrum et Sororum appellatione inter Chriſtianos vſitata. Francof. 1696. 8. et diſſertationes Io. Meiſneri. Witteb. 1670. Io. Andr. Quenſtadii. ibid. 1676. et Io. Georg. Walchii de beſtiariis inter antiquiores Chriſtianos. Ienae 1746. Sacrae Chriſti martyrum imagines, vna cum inſtrumentis, quibus iidem olim torquebantur, a celeberrimo pictore Nicolao Circiniano aeri inciſae prodierunt Romae 1750. 4. De compede, fidiculis et vngulis agit idem Ferrarius lib. 1. elector. c. 6. vbi notat cataſtam, quam cum equuleo Sigonius confundit, nihil aliud fuiſſe quam pegma ferale. De cataſta ſigillatim Baronius ad Martyrologium 28 Iulii, vbi diſſerit de Cyphoniſmo. Fuit autem κύφων, cataſta, cui collo inſerti rei flagris caedebantur, vide Ezech. Spanhemium ad Ariſtophanis Plutum v. 470. ποδοκάκη, neruus, Gaulminus ad Euſtathium pag. 45. Adde I. W. Gollingii diſſertat. de Cataſta ſeruorum. Altorfii 1730. Varia genera tormentorum enumerat Syneſius Epiſt. 58. p. 201. Nazianzenus 1. in Iulian. p. 89. etc. De nexu et addictione, oppignoratione et venditione debitorum qui ſoluendo non eſſent, multa Salmaſius lib. de modo vſurarum cap. 17. 18. 19. qui etiam de neruo, compedibus, columbari, cuſpo, cippo, numella etc. pag. 812 ſq. Idem docet diſſectionem corporis debitoris licet permiſſam lege, tamen vſu receptam nunquam fuiſſe p. 809. 820. 826. Cum Salmaſio conferendus Deſid. Heraldus animaduerſ. in Salmaſium IV. p. 285 ſqq. Iuſtus Ryckquius libro de anno iubilaeo cap. 5. vbi Perſarum, Graecorum Romanorumque ſeueritatem aduerſus obaeratos confert cum legum Moſaicarum humanitate. Io. Frid. Iugleri dubia de ſectione debitorum apud Romanos Lipſ. 1741. Io. Frid. Schereri diſſert. de Διχοτομία veterum. Arg. 1757. qui quidem verbum *ſecare* proprie accipiendum eſſe vrgent. Sed ab hiſce diſſentiunt Iul. Carol. Schlaegerus in diſſert. de debitore obaerato ſecundum ius hebraeum et atticum creditori in ſeruitutem adiudicando. Helmſtadii 1741. et Ioannes Taylorius in commentario ad legem decemuiralem de inope debi-

tore in partes diſſecando. Cantabrigiae 1742. 4. diſſectionem non de ipſo debitoris corpore, ſed de bonis eius aut de pretio, quo venditus eſſet, inter creditores diuidendo accipiendam eſſe oſtendentes. Quomodo exul a relegato apud Romanos differret, docet Ouidius lib. 5. triſtium elegia XI. Nimirum exuli opes et ius ciuitatis adimebantur, relegatus patriis tantum iuſſus abeſſe focis, vt idem Poeta canit. Confer Alex. ab Alexandro III. 20 et 23. vbi de publicatione bonorum. De deportatione in inſulas per quam etiam ius ciuitatis amittebatur, vide Ioannem Gryphiandrum in tractatu de inſulis edito Francofurti 1623. 4. cap. 16. pag. 197 ſqq. De poenis et ignominiis militaribus apud Graecos Potterus Archaeol. Graec. pag. 504 et 534. Apud Romanos Lipſius lib. 5. de militia Romana cap. 18. Alexander ab Alexandro lib. 2. genialium dierum cap. 13. Franciſcus Robertellus tomo 10. theſauri Graeuiani p. 1482 ſq. praecipue vero V. C. Gerardus Sichtermannus in erudita diſſertatione philologica et iuridica de poenis militaribus Romanorum, Amſterd. 1708. 8. Vide etiam Matthiae Zimmermanni florilegium in voce *Vitis*. Neque vero fas erat milites ſupplicio afficere antequam illis demeretur Zona militaris, vt praeter alios docet Caeſarius quaeſt. 78. pag. 214. De excoecandi poena vide Cangii gloſſarium et Caroli de Aquino lexicon militare in voce *abacinare*. Morem canendi claſſicum antequam capitis ſententia diceretur, obſeruauit Lipſius ad Taciti annal. II. 22. et Stewechius ad Vegetium I. 23. II. 22. De more traducendi reos cum voce praeconis, κηρύκων προαγόντων vt loquitur Zonaras XIII. 15. vide Cuiacium VII. 6. Obſeruatt. Dionyſ. Gothofredum ad lib. 13. §. 6. D. de iureiurando. Dan. Heckium de titulo crucis. Ienae 1667. et Barnab. Briſſonium de formulis et ſollemnibus P. R. verbis lib. 5. De Decimatione et vſu ſortitionis, ut metus ad omnes, poena ad paucos perueniret, adi Plutarchum Antonio p. 934. Ciceronem pro Cluentio tom. 3. editionis Graeuianae p. 208. Tacitum annal. XIV. 44. Coelium Rhodiginum lect. antiquar. X. 5. De ſuſpenſione de manu et pede vnco perforatis Nicol. Fontana in epiſtola ad Nihuſium ad calcem Thomae Bartholini de cruce pag. 283 ſqq. De praecipatione de monte Tarpeio et robore Tulliano vide Bombardinum lib. 1. de carcere cap. 4. Rycquium de Capitolio cap. 45. et Sigiſm. Frider. Dreſigii commentationem de praecipatione poena Romanorum publica, Lipſ. 1737. in qua contra Rycquium oſtendit, praecipationem non ſeruorum, ſed liberorum hominum fuiſſe poenam. Supplicia extra ciuitatem ſumebantur, ne ſacrae et diuinae imagines illorum conſpectu polluerentur, vt notat Gisbertus Cuperus VI. 19. obſeruat. Valeſius ad Ammianum XXVIII. 4. p. 527. Lipſius ad Tacitum p. 98. et Interpretes ad Hebr. XIII. 12. Carcerem Romae primus aedificauit

An-

Ancus Martius teste Liuio et Aurel. Victore, Tullianum a Seruio Tullio vocatum, quippe qui partem subterraneam eidem adiecit. Celebres ita Siculorum Latomiae, Plutarchus Nicia f. 541. 542. Cicero Verrina V. 27. Pontanus p. 387 sq. ad Eusebii Chronicon. Vincent. Mirabella antiquae Syracusae p. 66 sq. T. 11. thesauri Siciliae. Philippus Cluuerius antiquae Siciliae lib. 1. c 12. p. 149 sq. κεάδας Lacedaemoniorum Basilius Epist. 379. pro quo male Δεκάδα legitur ap. Plutarchum pag. 803. F. in Agide. Messeniorum thesaurus subterraneus. Plutarch. Philopoemene p. 367. Carthaginiensium ἀγκών, Procop. lib. 1. de bello Vandalico c. 20. Atheniensium barathrum, et ἀναγκαῖον, ἀνάκαιον, Suidas, Bourdelotius pag. 23. ad Heliodorum. Persarum Φρούριον λήθης, *carcer obliuionis*, in quem coniectorum nulla amplius debebat mentio fieri, Procopius lib. 1. de bello Persico c. 5. et Theophylactus Simocatta lib. 3. cap. 5. qui scribit recte appellari posse *δυσμενείας τέμενος*, *maleuolentiae fanum*. Constantinopolitani palatii Φρουρὰ ἐλεφαντίνη, cuius meminit Io. Cinnamus lib. 6. pag. 173. alia χαλκή, de qua Bandurius ad antiquitates Constantinopolitanas pag. 472. Confer quae de ergastulis Lipsius II. 15. electorum, Antonius Bombardinus de carceribus veterum, Patav. 1713. 8. et Prosper Stellartius lib. 1. de coronis et tonsuris cap. 14. Geolarii, commentarienses, fuerunt custodes carcerum, quibus damnatorum cura erat commissa. Vide Coel. Rhodiginum lection. antiq. XVII. 10. et Baluzium ad Cypriani epistol. 83. Ergastula ab Hadriano fuerunt sublata, Spartianus c. 18. De carceribus monachorum confer Ioan. Mabillonii Reflexions sur les Prisons des Ordres religieux. T. 2. Opuscul. postumorum, et Baluzium ad Capitularia T. 2. p. 1088. De poenis libertorum ingratorum apud Romanos singularem dissertationem Lips. 1738. edidit Iac. Henr. Bornius. De poenis seruorum vide Plutarchum Coriolano f. 225. Nicol. Calliachii dissertationem T. 3. nouor. supplementor. thesauri A. R. et Graec. a Io. Poleno cuulgatorum. Laurent. Pignorium libro de seruis, Tiraquellum ad Alexandrum ab Alexandro III. 20. etc. De poenis Coquorum, Petauium ad orationes Themistii pag. 512. De poenis et castigationibus discipulorum et adolescentum in scholis eundem Petav. p. 511. et Ludov. Cresollium in theatro Rhetorum lib. 5. cap. 6. et sq. tom. 10. Gronov. De poena conatus et voluntatis Ioan. Henrici Pottii liber lucem vidit Francof. 1698. 4. cui iungendus Desiderius Heraldus lib. 5. animaduersion. in Salmasium cap. 2 sqq. pag. 337 sqq. Cuiacius observ. XV. 25. De poena in mortuos videatur Io. Schmidii diss. Lips. 1677. De poena in bruta animantia Io. Frid. Mayeri dissertatio Witteb. 1686. et Iani Dousae Echo, Hagae Comit. 1603. 4. p. 55. De poena in res inanimatas Godofr. Hahnii dissertatio Lips. 1685.

Prae ceteris vniuersum hoc argumentum de poenis et variis earum apud varias gentes generibus apprime illustrauit Iacobus Doeplerus, Consiliarius Schwarzburgicus in opere bipartito edito Germanice Sonderhusae A. 1693 et 1697. 4. quod inscripsit *theatrum poenarum, suppliciorum et exequutionum Criminalium*, Schauplatz der Leibes- und Lebensstrafen. Idem parte 1. cap. 1. prolixe etiam agit de iudiciis variis praesertim Germaniae, de quibus etiam notus Iusti Georgii Schottelii liber de singularibus et antiquis in Germania iuribus et obseruatis, Francofurti 1671. 8. et Ioan. Wernerus Gericken in Schottelio illustrato. Lipf. 1718. 8. De Germanorum poenis et multis pecuniariis conferendum Christophori Lehmanni Chronicon Spirense II. 28 sq. De poenis apud veteres Prussos Erläutertes Preussen Tom. 2. pag. 141 sqq. Suppliciorum plerorumque et tormentorum icones aere descriptas exhibet liber memoratus in [20] Museo Mineruae Venetae tom. 1. pag. 150. *Il teatro della crudelta pratticata nelli piu severi tormenti del Mondo, che dalla crocifissione di Giesu Christo sino al giorno presente si videro. Aperto in cento e quatro figure intagliate in rame, e delineate dell inventione di Giovanni Luycken, Olandese.*

XVII. De seruis apud Iudaeos praeter Interpretes ad Exodi XXI. 1-11. Leuitici XXV. 39. et Deut. XV. 12-18. e Maimonide et aliis agit Iac. Altingius diss. sexta philologica, Heptade VII. tomo 5. Opp. pag. 222 sq. vbi de perfossione aurium, et 237 sq. vbi de seruorum proselytismo et libertinis. Ioan. Georgius Abicht exercitatione de seruorum Hebraeorum acquisitione et seruitiis Lipf. 1704. Bernh. Sebast. Cremerus in tetrade Exercitationum propheticotypicarum, Amstelod. 1723. 4. quarum prima est commentarius litteralis et mysticus de seruis. Ioan. Ens sub Tac. Hai. van den Honert et Franc. Fabricio dissertationibus VI. de iure seruorum et ancillarum Mosaico. Lugd. Batav. 1720. 4. Ioan. Henr. Heideggerus in exercitatione de oeconomia Patriarcharum, quae prima est in Historia sacra Patriarcharum T. 1. vbi multa de seruis. Ioannis Casimiri Miegii constitutiones serui hebraei ex scriptura et Rabbinorum monumentis collectae, nec non cum ceterarum gentium consuetudinibus hinc inde collatae. Herbornae Nassonior. 1735. 8. Leonhardi Hoffmanni ancilla hebraea. Ienae 1712. Ioan. Palmroot dissertatio de seruis Hebraeorum. Vpsal. 1700. 8. Ioan. Christianus Kirchmeierus in differt. de perpetua Hebraeorum ex aurium perfossione seruitute ad sponsorem nostrum I. C. non referenda. Marburgi 1725. et in eius exercitationum academicar. sylloge. p. 338 sqq. Vide et Surenhusii opus Mishnicum T. 3. pag.

[20] Galleria di Minerva.

pag. 360. 362. Wulferum ad Shekalim p. 24. Mishnam Sota III. 8. et ad eum locum Wagenseil. nota 5. p. 226 et B. Quenstadii antiquitates ecclesiasticas pag. 915. D. Emanuelis de Alzeuedo Soares dissertatio historicoiuridica de potestate Iudaeorum in mancipia sub Romanorum imperio latine scripta legitur in commentariis academiae Regiae Vlyssipponensis Lusitanice editis 1721. fol. De seruis Atheniensium diligenter differit Ioan. Potterus lib. 1. Archaeol. Attic. cap. 9. tom. 12. Gronov. De Lacedaemoniorum seruis Cragius lib. 1. cap. 11. Meursius II. 6. Misc. Lacon. tomo 5. Gronov. et Benedictus Aueranius diss. 20 et 21. ad Thucydidem. De Helotibus Lacedaemoniorum Iulius Carolus Schlaegerus singulari dissertatione Helmstadii 1730 habita. De seruis publicis ac priuatis Cretensium idem Meursius in Creta lib. 3. cap. 14. De seruis Romanorum Philippus Ludouicus Hannekenius diss. 2. de cura domestica Romanorum Giessae 1669. 4. et Fabianus Toernerus in dissertat. de seruo Romano. Vpsal. 1727. 8. aliique mox memorandi. Nam vt de ministris atque apparitoribus Magistratuum et Sacerdotum apud Romanos, nonnihil prius addamus, ministri *Magistratuum* erant *Scribae*, de quibus Liv. X. 46. A. Gellius VI. 9. Nepos vit. Eumen. c. 1. Cicero Orat. Verrin. III. 79. et Ernesti in claui Ciceron. voce Scriba; *Accensi*, de quibus Salmas. de militia Rom. c. 14. 15. Onufrius Panuinius de ciuitate Rom. cap. 66. Sigonius de antiquo iure ciuit. Rom. lib. 2. cap. 15. Lipsius Elector. I. 23. et Philippus a Turre parte 1. monumentor. veteris Antii cap. 3. et Fabrettus inscript. c. 6. p. 433. *Praecones*, vide Brissonium de formulis lib. 1. 5 et 6. Iac. Gutherium de iure manium I. 18. et interpretes Iulii Pollucis lib. 4. segm. 91. *Lictores*, confer Thom. Reinesium ad inscript. p. 43. *Viatores*, de quibus Amplissimus Cuperus in Harpocrate p. 176 sq. Schwarzius ad Plinii Panegyricum p. 379. Burmannus ad Petronii cap. 97. et Sertorius Vrsatus in monumentis Patauinis, p. 232. *Ianitores*, *Statores* de quibus Guilelmius cap. 30. de Magistrat. Rom. *Carnifices*, *Diribitores*, *Rogatores*, *Custodes*, *Nomenclatores*, *Excubitores*, *Stipatores*, *Calatores*, *Diuisores et Apparitores Bruttiani*, de quibus vide Onuphrii Panuinii de ciuitate Romana cap. 56 et 66. Sigonium de antiquo iure ciuium Romanorum cap. 15 et 9. vbi de Scribis. Lipsium lib. 1. Electorum cap. 22 sq. vbi sigillatim de Lictoribus multa, de quibus etiam Vossius Etymologico, Alexander ab Alexandro lib. 1. c. 27. et Reinesius in Epist. ad Hofmannum p. 554 sq. Ianus Guilelmius de Magistratibus Romanorum cap. 29 sq. et P. Faber lib. 2. semestrium pag. 326 sq. Wolfg. Lazius 2. de Republica Rom. pag 291 sq. et Bulengerus de imperio Rom III. 36. Andr. Christiani Eschenbachii diss. de Scribis veterum Romanorum Ien. 1687. et T. 2. syntagm. diss. A. 1700. 8.

atque in Eſchenbachii diſſ. academicis V. Norimb. 1705. 8. Miniſtri *Sacerdotum* populi Romani Camilli et Camillae, Flaminii et Flaminiae, Aeditimi ſiue Aeditui: ſcribae publici Pontificum; a commentariis XV virum ſacris faciundis, adiutores Haruſpicum, Calatores Sacerdotiorum (confer Begeri ſpicileg. p. 107.) Tibicines, qui ſacris publicis praeſto erant, Tubicines, Pullarii, Popae, Victimarii, Lictor Flaminius, Flaminis dialis, Praecia ſiue Praeclamitator, Lictores ſex virginum Veſtalium, Praefica, Deſignator, et Veſpa ſiue Veſpillo. Vide Onuphrium de ciuitate Rom. c. 42 et 45. Ceterum de omni ſeruorum apud Romanos praeſertim genere eorumque officiis egregius exſtat liber Laurentii Pignorii de ſeruis, pulcherrimarum rerum plenus nec ſimplici vice editus vt Auguſtae Vindelicor. 1613. 4. Patav. 1656 et 1693. 4. in qua poſtrema editione acceſſit liber eiuſdem Pignorii ſymbolicarum epiſtolarum excuſus pridem Patav. 1629. 8. In editione libri de ſeruis Amſtelodamenſi 1672. 12. ſubiicitur Titus Popma de operis ſeruorum ex edit. Antwerp. 1606. 8. Tum Ludouici Antonii Muratorii diſſertatio de ſeruis, quae inſerta eſt tomo tertio commentariorum ſocietatis columbariae Florentinae, in qua Pignorius, qui ſeruorum et libertorum officia non ſatis accurate diſtinxit, refellitur. Oſtendit vero Muratorius, ſeruis viliora, libertis honoratiora demandata fuiſſe miniſteria: vt praetereamus, quae de ſeruis ex veterum lectione notata ſunt a Alexandro ab Alex. III. 25. Salmaſio de modo vſurarum cap. 19. pag. 870 ſq. Gualtero Donaldſono in oeconomica ſua, et Ioſepho Laurentio lib. 1. Polymathiae diſſert. 9 ſq. Exſtat etiam in Bibl. Ioannea huius vrbis Hamburgenſi apparatus non contemnendus de hoc argumento magna cum induſtria collectus a Frid. Lindenbrogio, haud indignus fortaſſe qui digeratur et in lucem edatur. Serui alii erant mercenarii, Homero Odyſſ. 4, 644. θῆτες. Alii mancipiorum in numero, ſiue bello capti ſiue emti aere, ſiue nati in familia ſiue peregrini, qui ſe ad tempus in ſeruitutem dabant, vt ciues Romani poſſent fieri poſt manumiſſionem. Vide Burmannum p. 282. ad Petronium. Seruorum conditionem non adeo duram ac deteſtandam fuiſſe, vt vulgo perhibetur, probare contendit Georgius D'Arnaud duabus diſſertationibus de iure ſeruorum, et de his, qui pretii participandi cauſſa ſeſe venundari patiuntur, Leouardiae 1744. 4. De nundinatione ſeruorum apud veteres liber ſingularis hiſtoricoiuridicus Io. Frider. Iugleri editus eſt Lipſiae 1741. 8. Seruis recens emtis apud Athenienſes dabantur bellaria, vide Ezech. Spanhemium ad Ariſtoph. Plutum v. 768. 795. De ianitoribus veterum ſiue de miniſtris ad fores vt appellat Lampridius in Alexandro Seuero, conſules Caſp. Sagittarium lib. de ianuis veterum cap. 16. De Oſtiariis Imperatorum conſule Pignorium p. 214. et Franc. Bianchinum

in

in libro Italice edito: Camera ed Inscrizione sepulcrali de' Liberti, Servi et Vfficiali della Casa di Augusto. Romae 1727. fol. pag. 22. De Ostiariorum Palatii et Ecclesiae officiis quae non inter vilia aut abiecta reiicienda sed magnis dignitatibus adscribenda sunt, vide Cangii glossarium et Begeri spicilegium antiquitatis p. 80. Apud eundem Begerum p. 83. memoratur Tiberii Caesaris Pedisequus primianus pag. 103. atrienses, arcellarii, et arcarii serui pag. 112. 113. De more pedes venalium mancipiorum creta notandi vide Dalechampium ad Plin. 35. 17. vnde perspicuum est cap. 18. non legendum cum codice Pintiani *ocreatis pedibus*, sed *cretatis*. De seruis ad mensam ministrantibus Stuckius antiquit. Conuiual. II. 20 sq. p. 202 sq. III. 3. p. 286. de inuitantibus idem II. 3. de seruorum victu ac diaeta. Idem I. 22. De aquariis eorumque variis generibus Bianchinus lib. cit. pag. 20. et Pignorius p. 180. De iure vitae et necis apud Graecos negato dominis in seruos, apud Romanos concesso, Desiderius Heraldus p. 287 sq. animaduersionum in Salmasium. De dominorum in seruos et Parentum in libros potestate constitutionibus Principum coercita Grotius pag. 15 sq. florum sparsionis, et Petrus Faber III. 16. pag. 220 sqq. semestrium. *Dotales* serui et *recepticii* vocantur qui in mariti potestate non erant, sed vxori peculiares, quippe excepti cum pecunia quam illa pro libitu tractabat, nec dati doti. Vide quae ad Gellium XVII. 6. et Plauti Asinariam Act. 1. scen. 1. vers. 72. Manumissionis Seruorum non vnus ritus fuit: manumittebantur enim vel 1) ad plenam libertatem atque ita, vt ciues R. fierent, *vindicta*, siue virga Praetoris alapaeque inflictione [21] et actione in circulum: vel *censu* aut denique *testamento*, videatur Boethius I. ad Topica Ciceronis p. 271. [22] vel 2) ita, vt impetrarent libertatem non iustam, fierentque Latini iuris non Quiritium, per *epistolam* [23], vel *inter amicos* et *conuiuii adhibitione*. Vide quae ad Senecam de vita beata c. 24. Ita manumissi quidam non plene sed conditione operarum vel census annui. Vide Cangium in *capitales*. Libertos siue manumissos ingratos fas erat a Dominis suis iterum addici in seruitutem, vnde S. Ambrosius cap. 3. de Iacobo et vita beata tomo 1. p. 488. *Ita libertatem accepisti, vt meminisse manumissoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obsequium deferendum, ne ab ingrato reuocetur libertas*. Adde Gothofredum ad Cod. Theodos. II. 22. IV. 11. et Iac. Henr. Bornii dissert. de poenis ingratorum libertorum apud Romanos. Lips. 1738. Ceterum de manumissione eiusque generibus ac ritibus confer Interpretes ad Tacitum lib. 13. annal. cap. 27. Brissonium lib.

[21] Vide Libanium Tom. 2. pag. 250.
[22] Confer Brissonium lib. 7. de formulis pag. 639 et 665.
[23] Vide Gaulminum pag. 41. ad Eustathium.

lib. 1. antiquitatum iuris cap. 11. Wilhelmum a Loon, libris 4. de manumissione seruorum apud Romanos, Vltrai. 1685. 12. Cotelerium tomo 1. Patrum Apostolicorum p. 105. Phaedrum P. Burmanni p. 111 sq. Mich. Piccartum oratione XII. Thom. Crenium tom. 1. animaduersionum historico philologicarum, p. 84 sq. Aug. Politianum Misc. c. 34. Nicol. Henelium p. 442. Otii Vratislauiensis. Carol. Sigonium de antiquo iure civ. Rom. lib. 1. cap. 6. et Ioan. Gottl. Heineccium syntagm. antiq. Rom. iurisprud. illustrant. lib. 1. tit. 4 De formulis manumissionis vide Petrum Franciscum Chiffletium in quatuor opusculis p. 230 sq. et Brissonium de formulis lib. 8. Adde Edmundum Martene, apud quem T. 1. thesauri anecdotorum p. 765 et 914. occurrunt formulae manumissionis, quemadmodum pag. 764. formula seruitutis. De pileo, libertatis P. R. olim indice et restitutae vindice, confer Iani Gerhardi Milzouii IV. dissertationes. Hafniae 1655. Ioan. Burchardi Menckenii dissertationes litterarias p. 211 sqq. et Gundlingium in den kleinen deutschen Schriften. Halae 1737. 8. p. 465 sqq. Manumissionis iconem veterem illustratam habes in Ioan. Frider. Christii noctibus academicis, p. 99 sqq. De eo, quod licuit seruo pecunia se ex seruitute sua redimere, Frid. Lindebrogius ad codicem legum antiquarum pag. 1464. De manumissione per denarii excussionem id. p. 1387. Martene T. 1. thesauri anecdot. p. 104. et Muratorius in Dissertazioni sopra le Antichità Italiane, T. 1. p. 165. et de manumissione in ecclesia idem Lindebrogius p. 1432. Ad locum Tertull. lib. 5. cap. 4. contra Marcion. *alienos enim seruos nec Galba manumisit* vide Latinium tomo 1. epist. pag. 298. Sub initium Consulatus sollemne seruos manumittere, vt notat Sirmondus pag. 193. ad Sidonium, qui pag. 72 sq. ad Ennodium etiam videndus de manumissione in Ecclesia apud Episcopum facta, et de more frangendi tabulas seruitutis tomo 1. oper. pag. 334 sq. Manumissionis formula, sine qua nemo ex familia propria ad sacros ordines promouere valebat, legitur apud Muratorium T. 2. anecdotor p. 187. cum Muratorii obseruationibus. Optimi ordinis caussa decuriatos fuisse libertos, indeque illis, qui his decuriis praeessent, Decurionum nomen inditum esse post Gutherium ostendit Celeberrimus Gorius in monumento, siue columbario libertorum et seruorum Liuiae Augustae et Caesarum p. 87 sqq. et Bianchinus p. 21. De ἰσονομίᾳ κρονικῇ et more, quo certis diebus festis quotannis domini seruis ministrarunt praeter Plutarchum in Numa adeundus Martinus Delrio in comment. ad Senecam Tragicum p. 25. Alexander ab Alexandro lib. 2. cap. 22. dierum genial. tom. 1. edit cum notis variorum pag. 462 sq. Non nisi seruos Romae, initio medicinam exercuisse, negat contra Robortellum argumentis non inficiandis Casaubonus ad Suetonii Caesar. cap. 4.

Dre-

Drelincurtius in apologia medica (vbi et de eo quod non sexcentis annis Roma exsulauerint) et Sponius misc. pag. 144 sq. Vide Iulii Caroli Schlaegeri historiam litis de medicorum apud veteres Romanos degentium conditione. Helmstadii 1740. 4. De medicis Graecorum eorumque honoribus, et quod liberi, non autem seruilis conditionis fuerint, deque mulieribus medicis Graec. confer C. M. Schmidbauerum de re medica veterum Graecorum. Altdorfii 1746. De feminis ex arte medica claris exstat dissertatio Polycarpi Friderici Schacheri. Lipf. 1748 edita. De seruis terrae, ὁμοδούλοις τῷ ἀγρῷ, Valesius ad Sozom. IX. 17. De masnadis aliisque seruis apud Longobardos V. C. Iustus Fontanini in libro edito Italice Venet. 1698. 4. qui recensetur in actis eruditorum tomo 3 supplementi pag. 282 et germanice versus a Ioan. Georg. Estore insertus est P. 2. eius auserlesener kleiner Schriften, p. 294 sqq. et L. A. Muratorius T. 1. antiq. Italiae p. 156. De seruis veterum Germanor. Phil. Cluuerius lib. 1. antiquae Germaniae cap. 15. pag. 98 sq. Varia eorum genera refert Lindebrogius ad codicem legum antiquarum pag. 1477. *Scale*, seruus, id. p. 1348. De seruis apud Germanos medii aeui nonnulla praeclara monet dissertatio Ioan. Nicolai Hertii τοῦ μακαρίτου de hominibus propriis [24], quae recensetur in obseruationibus Hallensibus tomo 4. p. 195 sq. et inserta est eius opuscul. Vol. 1. T. 2. N. 4. Vide et Cangii glossarium in *barscalcus*. Ioannis Herm. Stamm libros tres de seruitute personali, quorum primus persequitur veteris et recentis aeui iura circa *seruos*, secundus de *famulis* tractat, tertius de *hominibus propriis*. Frfti 1625. 8. Ioan. Frid. Husani librum de hominibus propriis. Hamb. 1590. 8. I. G. Estor in specimine iuris germanici de hominibus propriis Germaniae, in Westphalia praesertim superstitibus, quod exstat P. V. eius auserlesener kleiner Schriften p. 114 sqq. Hermanni Ad. Meinders dissertationes binas de origine, natura et conditione hominum propriorum et emphyteuticorum, nec non de manumissionibus et redemtionibus hominum propriorum, quae subiunctae sunt eius dissertationi de iurisdictione colonaria. Lemgouiae 1713. 4. Christiani Thomasii differt. de hominibus propriis et liberis Germanorum. Halae 1701. Iusti Henningi Boehmeri differt. de iure et statu hominum propriorum, a seruis Germaniae, non Romanis, deriuando, Halae 1716 recusam in eius Exercit. ad Pandectas T.

[24] De his etiam fuse in C. H. S. theatro seruitutum, edito germanice Norimbergae A. 1709. 4. Ceterum falli Ioannem Bodinum, qui lib. 1. de republica capite 5. scripsit omnem seruitutem inter Christianos sublatam fuisse A. C. 1215. docet Christianus Thomasius ad institutiones, p. 14. Iura seruitutis in res publicas Christianas reduci optat Ioan. Petrus Ludewig de iure clientelari Germanorum. Halae 1717. 4. p. 148 sq.

T. 1. p. 736. Idem Boehmerus lib. 4. tit. 9. iuris ecclesiastici Protestantium T. 4. pag. 77 sqq. agit de coniugio seruorum, quorum alii *Casati* siue glebae addicti, alii ministeriales *Gasindi* dicebantur. Consulenda quoque sunt, quae de seruis Germanorum medii aeui in medium attulerunt Ioan. Guil. de Goebel cap. 1. libri de iure et iudicio rusticorum in foro germanico. Helmstadii 1743. 4. editi, et Henr. Christi. Senckenberg semestrium libro vnico, fasciculo sexto. Praecipue vero commendandus est Ioachimus Potgiesserus, Tremoniensis, in libris tribus de conditione seruorum apud Germanos tam veteri quam noua, qui primum prodiere Coloniae 1707. 8. deinde multis accessionibus aucti atque ita immutati, vt nouum plane opus videri possit, recusi sunt Lemgouiae 1736. 4. De seruorum coniugiis, Ioach. Vadiani ad Ioan. Zwickium epistola, ad calcem scriptorum rerum Alemannicarum Goldasti, tomo 3. De manumissione seruorum apud Germanos, praeter eundem Potgieserum libro tertio, videndus Christianus Thomasius notis ad institutiones pag. 19. et Goldastus ad paraeneticos veteres pag. 433 sq. qui pag. 437. singularem hac de re tractatum promittit. Formulas manumissionis apud Anglo-Saxones vide in Hickesii dissertat. epistolar. pag. 14. 23. In Africa fuit δούλων πόλις in qua vnicus ingenuus Dianae sacerdos. Vide Schottum ad proverbia p. 296. De festo seruorum Hesych. in σακαία.

CAPVT XVI.

Scriptores de reditibus, censu, decimis, primitiis, vectigalibus, aerario, salariis, immunitate, testamentis, nundinis, auctionibus, numis, vsura, abaco, mensuris ac ponderibus.

De aerario et reditibus regum Israelis. 1. *De decimis ac primitiis apud Iudaeos et alias gentes.* 2. *De reditibus et vectigalibus Graecorum, Persarum etc.* 3. *De Romanorum vectigalibus, aerario, censu, et rationariis Imperatorum.* 4. *De immunitate, largitionibus, salariis.* 5. *De testamentis.* 6. *De nundinis auctionibus, tabulis nouis etc.* 7. *De commerciis et nauigatione veterum.* 8. *De numis veterum.* 9. *Hebraeorum et aliorum Orientalium.* 10. *Graecorum.* 11. *Romanorum.* 12. *Germanorum, Gallorum etc.* 13. *Historiae numismaticae.* 14. *Siglae in numis et antiquis inscriptionibus.* 15. *De abaco.* 16. *Vsuris.* 17. *Mensuris et ponderibus.* 18.

I. De

I.

De aerario et reditibus regum Iſraelis magnum eſt apud Iudaicos et Chriſtianos ſcriptores ſilentium, praeter pauca illa, quae notauit Villalpandus ad Ezechielem tom. 2. parte 2. pag. 509 ſq. qui reditus regis Salomonis annuos computat 57876 talenta Attica (adde pag. 553.) eaque confert cum reditibus regum Aſſyriorum, Perſarum, Graecorum, Romanorum: Bertramus cap. 15. de republica Hebraeorum pag. 271 ſq. editionis Conſtantini l'Empereur et Schickardus de iure regio pag. 211 ſq. et 275 ſq. editionis Carpzov. et 269. vbi de Decimis [1] regi tribuendis. Vide etiam ſis interpretes ad IV. Regum XVIII. 15. et XX. 13. 17. De ſacro aerario per annuam ſicli, menſe Adar offerendi, ſolutionem augeri et conſeruari ſolito, adi Talmudicos in tractatu Seckalim quem illuſtrauit Ioan. Saubertus, Altdorfii 1680. 4. Seldenum lib. 4. de iure nat. et gentium cap. 5. et lib. 3. de Synedriis cap. 10. et Ioan. Heinr. Parreidt diſſert. de auro iudaico. Lipſ. 1743.

II. Sacerdotes alebantur ex ſacrificiis, decimis, primitiisque. Ac de *decimis* quidem frugum, fructuum, pecorum et armentorum videbis interpretes ad Num. XVIII. 21. Tob. I. 6. De decimis ſecundis ad Deut. XIV. 24. Tob. I. 7. et Eduardum Bernhardum pag. 287. ad Ioſephum, Miſhnam Surenhuſianam tom. 2. pag. 108. De decimis tertiis denique interpretes Deut. XIV. 28. XXVI. 12. Tob. I. 8. Spectant ad hoc argumentum codices Talmudici דמאי *de re dubia* tomo 1. edit. Surenhuſ. pag. 76. מעשרות [2] pag. 245. מעשר שני pag. 263. et ערלה pag. 306. de arborum praeputiis. Moſis Maimonidis Jad chaſakah lib. 7. tr. 3 et 6. Guil. Guiſius ad Berachot VII. 1. Ioſephi Scaligeri diſſert. de Decimis inter eius opuſcula, D. Auguſtus Varenius in ſuo trifolio, Sixtinus Amama ad calcem Antibarbari Biblici et poſt Druſium in loca Ioſuae, Iudicum et Samuelis. D. Carpzov. ad

[1] Apud alias etiam gentes morem illum Decimarum ciuilium principibus pendendarum receptum fuiſſe docent Plutarchus in quaeſtionibus romanis vbi de decimis Herculi datis pag. 238. Iulius Pollux pag. 6. Suidas in Μέζος, et e recentibus Seldenus ad marmora Oxon. pag. 45. Huetius Alnetanis quaeſt. pag. 323. Bulengerus de vectigalibus cap. 8. tomo 8. Graeuian. pag. 846 ſq. et Paganinus Gaudentius de ſaeculi Iuſtinianei moribus p. 30. 32. Ac ſub initium huius ſaeculi regi Chriſtianiſſimo Decimas huiuſmodi loco omnium aliorum tributorum exigere ſuaſit, cui tot munitiſſima caſtella debet Francia, Sebaſtianus de Vauban in libro *projet d'une dixme Royale* anno 1707. 12.

[2] Vterque codex etiam latine verſus a Ioanno Vlmanno exſtat in eius centuria prima deliciarum ruralium in loca difficiliora V. T. pag. 127 ſqq. Argentorati 1705. 8.

Schickardi ius regium Hebr. pag. 270 ſq. Ioan. Seldenus opere [3] angliee edito de Decimis, Lond. 1618. 4. et in eius operibus Vol. 3. pag. 1060 ſqq. cuius tria primora capita latine a ſe verſa Ioan. Clericus V. C. ſubiunxit commentario ſuo iam bis edito in Pentateuchum. Franc. Gomarus T. 1. Opp. p. 643. Dauid Clericus Quaeſt. ſacr. pag. 2 ſqq. Io. Spencerus III. 10. de legibus Hebraeorum. Samuel Baſnagius annal. politico-eccleſiaſtic. Tom. 2. p. 504 ſqq. Salomo Deylingius obſerv. ſacr. P. 3. p. 209 ſqq. et 271 ſqq. Ioannes Prideaux oper. theolog. p. 360 ſqq. Paullus Fagius in Onkeloſi Paraphraſin Devt. XIV. Bernh. Seb. Cremerus Antiquitatum Moſaicotypicarum Tom. 1. p. 115 ſqq. Petrus Zornius ad Hecataei Abderitae Eclogas p. 17. Georg. Ludov. Oederus in centuria coniecturarum de difficilioribus S. S. locis p. 110 ſq. et I. G. Carpzouius ad Goodwinum p. 619 ſqq. His addendus Io. Conradus Hottingerus dignus Henrici nepos, cuius commentarius philologicus ſiue exercitationes X. de Decimis Iudaeorum cum epiſtola doctiſſimi Viri Hadr. Relandi anno 1712. prodierunt Lugduni Batav. in 4. et diſſertationes Alb. Gunzelii. Witteb. 1641. Io. Friſchmuthi. Ienae 1657. Guſtaui Peringeri. Vpſal. 1685. Dan Mülleri. Ienae 1692. Ioan. Kaerup. Hafniae 1707. Similiter in veteri Eccleſia Chriſtiana Clericis Decimae datae, vel loco illarum liberae oblationes tanquam decimae, vt loquitur S. Cyprianus Epiſtola 1. Confer M. Antonium de Dominis IX. 2. Cotelerium ad conſtitut. Apoſtol. II. 35. Petrum de Marca IV. 10. de Concordia Sacerdotii et Imperii, et VI. 12. vbi de eo, quo jure Decimas redituum Eccleſiaſticorum ſibi arroget Epiſcopus Romanus. Ioſephum Binghamum lib. V. Orig. eccleſiaſtic. c. 5. Iuſt. Henning. Boehmerum T. 3. iuris eccleſiaſtici Proteſtantium. Chriſt. Thomaſii obſerv. de Decimis, quae exſtat T. X. obſerv. Halenſium p. 221 ſqq. et Miſanders (Ioan. Sam. Adami) curieuſe Gedanken vom Decem. Dresd. 1704. 8. Iure diuino decimas eccleſiaſticas deberi diſputat *Franc. Suarez* libro de diuino cultu c. 9 ſqq. p. 71 ſqq. Aduerſus Seldenum [4], cui poſtea

[3] Titulus operis eſt: *Hiſtory of tythes, that is the practice of payment of them, the poſitive lawes made for them, the opinions touching the right of them.*

[4] Seldenus coactus eſt A. 1618. 18 Ianuarii Archiepiſcopis et Epiſcopis ſatisfacere hac epiſtola retractoria, quam in Hiſtoria eccleſiaſtica Angliae refert Ieremias Collierius et Richardus Tilleſley praefat. ad animaduerſ. in Seldenum B. 4. *My good Lords.* I moſt humbly acknowledge my error, which I have committed in publiſhing *the Hiſtory of Tithes*, and ſpecially in that I have at all by ſhewing any interpretation of holy Scriptures, by

postea assensus est Miltonus, pugnant Rich. Montacutius in Decatevticis, siue diatribis upon the first part of the late History of tithes. Lond. 1621. 4. et apparatu ad Origines Eccles. pag. 254 et tom. 2. Originum pag. 210. Iacobus Semple libro de sacrilegiis, Georgius Carletonus, Cicestriensis Episcopus, et Cornelius Burgesius aliique scriptores Angli de Decimis. Richardus praecipue Tillesley animaduersionibus ad Seldeni Historiam decimarum Anglice editis Lond. 1621. 4. quibus praemissus est Catalogus LXXII. scriptorum qui ante A. C. 1215. fuerunt, et ius Diuinum decimarum agnoscunt. De origine et iure Decimarum in Germania prodiit dissertatio Georg. Ludov. Boehmeri. Goettingae 1749. Hermanni Adolphi Meinders dissertatio de origine et iure decimarum in Germania subiuncta est eius operi de statu religionis et reipublicae in Westphalia. Lemgouiae 1714. 4. Laicis decimas percipientibus concessa facultas fuit a S. Ludouico Galliae Rege eas ecclesiis cedendi, vide Marienium tom. 1. Anecdotorum pag. 1126. a Bonifacio VIII. permissum, decimas per biennium colligi ex bonis ecclesiasticis in regni Galliae subsidium; idem ibid. pag. 1286 et 1290. De *nonis* et *decimis* sub Carolo M. et posteris frequens mentio. Videatur le Cointe tom. 5. p. 659 sq. et tom. 7. p. 726. Nonae iure colonario, decimae iure ecclesiastico soluebantur. Vide Cangium in *Nonae*. De decimis ecclesiasticis in gratiam pauperum impositis agit Ioan. Launoius tom. 2. Opp. parte 2. pag. 592 sqq. Decimas soluere etiam plus simplici vice in Alcorano iubet Muhamedes. De Decimis apud gentes persolutis vide Spencerum III. 10. de legibus Hebraeorum.

S 3 De

by meddling of Councils, Fathers or Canons, or by what else soevers occurs in it, offered any Occasion of argument against any right of maintenance, Iure Diuino, of the Ministers of the Gospel: beseeching your Lordships, to receive this ingenuous and humble acknowledgment, together with the unfeigned protestation of my Grief, for that through it i have so incurred both his Maiesty and your Lordship's displeasure, conceived against me in the behalf of the Church of England. Tomo tertio nouae editionis operum Seldeni Londini 1726. tribus voluminibus in folio curante Dauide Wilkinsio excusae, exstat Anglice the history of Tithes with a Review ex edit. Londin. 1618. 4. an admonition to the Reader of Sir James Serapil's appendix, and of Dr. Tillesley's animadversions upon the history of Tithes: (quam responsionem edi prohibitam queritur T. 3. 1706.) a Letter tho the Marquess of Buckingham. Legitur etiam in eodem volumine tertio p. 1455 sqq. dissertatio de scopo historiae decimarum ad Regem Iacobum. Historiam carceris sui ipse texit Seldenus in vindiciis maris clausi T. 2. opp. pag. 1421 sqq. vide quoque pag. 1697 et 1699. vbi de prima editione libri suppressa.

De *primitiis* frugum, fructuumque et primogenitis apud Iudaeos in Templo offerendis, quas πρωτογεννήματα vocat Philo de ſacrificiis p. 172. Vol. I. edit. Mangeianae. ἀπαρχὰς τῶν πρωτογεννημάτων p. 177. et πρωτότοκα p. 180. idem Philo de praemiis, Vol. 2. p. 233 ſq. Varenius in trifolio ſacro, Roſt. 1646. 4. Buxtorfius Lexico Rabbinico pag. 2650 ſq. Scriptores memorati ſupra pag. 434 vbi de feſto meſſis: Talmudici in tractatibus בכורים et בכורות tom. I. edit. Surenhuſ. pag. 320. et tomo 5. pag. 155. e quibus priorem etiam cum verſione magis perſpicua et notis ſuis edidit Vir Clariſſ. Chriſtianus Ludouici 1696 et Lipſ. 1712. 4. Maimonides in tractatu de primitiis, quem ex parte Guſtauus Peringerus. Vpſal. 1694 integrum vertit et edidit Ioan. Rudolph. Cramerus. Lugd. Batav. 1702. 4. Abarbanel capite tertio Exordii in Leuiticum, Ioan. Lightfootus Decade chorogr. Marco praemiſſa c. 4. §. 6. Ioannes Rudolphus Gruncrus in diatribe de primitiarum oblatione ac conſecratione. Lugd. Batav. 1739. 8. Bernh. Sebaſtianus Cremerus antiq. Moſaicotypic. tom. 2. pag. 165. Paullus Fagius in Onkeloſi Paraphraſin in Devt. XXVI, 2. Outmannus in codicem Iadaiim pag. 53 et 184 ſqq. I. G. Carpzouius ad Goodwinum p. 611 ſqq. Interpretes ad Exod. XXIII. 19. XXXIV. 19. 26. Leuit. XIX. 23. XXIII. 10. Num. XV. 20. Tob. I. 6. et diſſertationes Danielis Lipſtorpii. Bremae 1693. Danielis Lundii. Vpſal. 1703. Io. Henr. Hottingeri Marpurgi 1711. et Danielis Gerdeſii. Duisburgi 1730. De primitiis lanae detonſae ſpeciatim vide ſcriptores apud Lundium pag. 881. §. 21. Sic primitias etiam in Eccleſia Chriſtiana veteri offerendi morem obtinuiſſe affirmant Beueregius ad Can. IV. Apoſtolicum et in codice canonum vindicato pag. 191 ſq. Goarus ad Euchologium pag. 656. Nouarinus in ſchediaſmatibus ſacro profanis lib. 5. c. 13. Petrus Caniſius de decimis, primitiis, oblationibus, Ingolſtad. 1609. 8. Sed negat Celeberrimus Io. Georg. Walchius Hiſtor. Eccl. N. T. pag. 782. oſtendens, primitiarum nomine ab Irenaeo, ad quem in primis prouocant aientis ſententiae patroni, non niſi panem et vinum euchariſticum eſſe ſignificatum. Similem Aegyptiorum, Graecorum, Romanorum aliarumque gentium vſum obſeruarunt Grotius ad Exod XXIII. 19. Spencerus III. 9 de legibus Hebraeorum, Lindenbrogius ad Cenſorinum pag. 6 ſq. Meurſius in Graecia feriata pag. 117. vbi de primitiis Veſtae oblatis, et Tho. Crenius in Muſeo philologico hiſtorico pag. 8 ſq. Praedae quoque primitias diis eſſe oblatas oſtendit Euſtathius ad Odyſſeam p. 692 edit. Baſil. 1560. et Suidas in ἀκροθίνια, quibus iunge Elſnerum ad Hebr. VII. 4.

De beneficiis et reditibus Eccleſiaſticis ſcriptores laudauimus ſupra p. 679. cap. 13. §. 23. quibus addenda quae ſupplementi loco ad librum de hoc argumento

mento ſub Hieronymi Acoſta nomine editum notauit Rich. Simon tomo 3. Bibl. criticae cap. 32 ſq.

III. Antiquiſſimis temporibus dona oblata regibus, vt narrat Herodotus III. 89. Primus Darius Hyſtaſpis Perſarum rex tributa ſtata impoſuit, vnde dictus κάπηλος. Eius reditus annui 14560 talenta. De Graecorum aliarumque gentium cenſu, reditibus, vectigalibus, tributis agunt Chriſtophorus Beſoldus, Caſp. Klockius et Iacobus Bornitius in libris de Aerario et Gregorius Tholoſanus in ſyntagmate iuris vniuerſi lib. 3. etſi operae pretium eſſet hoc argumentum quod ad celebriora regna et respubl. Graeciae et Aſiae attinet, diligentius et ex inſtituto a viro aliquo erudito pertractari. De Athenienſibus tamen vide Potterum lib. 1. Archaeol. cap. 14 ſq. de Lacedaemoniis Cragium IV. 1 ſq. Apud Perſas hoc peculiare, quod et hodie etiam ab illis obſeruari notat Ioan. Chardinus tomo VI. deſcript. Perſiae cap. 7. vt certis regionibus iniunctum eſſet per certam partem anni regem eiuſque aulam vel exercitum alere, aut certum genus rerum neceſſariarum aut ad commoditatem vel luxum etiam et ſplendorem facientium ſuppeditare, vt ex Herodoto et Strabone notat Briſſonius lib. 1. de regno Perſar. pag. 163. Ita reginis in ſingulas mundi muliebris partes integrarum prouinciarum vectigalia addicta fuiſſe e Platonis Alcibiade 1. notauit Muretus XV. 10. Var. lectionum. In regium fiſcum illata fuiſſe Herodotus ſcribit talenta annua 14560. Iuſtinus 30000. Chardinus tomo 6. p. 147. ait regi Perſiae quotannis redire tricies et bis millena millia librarum Gallicarum: Adamus Olearius octies millena thalerorum millia, quorum ſinguli tres valent libras Gallicanas. Confer Barnabam Briſſonium de regio Perſarum principatu lib. 1. p. 252 ſqq.

IV. De reditibus, aerario [5], fiſco et tributis ac vectigalibus veteris Romae videatur Onuphrius Panuinius in imperio romano cap. 22. tom. 1. theſ. Graeuiani pag. 441 ſq. Iul. Caeſ. Bulengerus lib. 9. de imperio romano (tomo 8. antiq. Roman.) et quae libro tertio habet de aerario, fiſcoque. Eiuſdem Bulengeri liber de tributis ac vectigalibus populi romani prodiit Toloſae 1612. 8. et ſubiectus eſt vtrique editioni tractatus Chriſtophori Beſoldi de aerario publico, Tubingae 1618. et auctius Francof. 1620. 4. His addendus Nicolaus Bergierius lib. 1. de publicis imperii romani viis tom. 10. Graev. lib. 1. ſect. 12. et ſq. et ſectione 21. vbi de pecunia manubiali. Chriſtianus

[5] Paullum Manutium, qui triplex aerarium fingit, vnum triumphale de ſpoliis et manubiis, ſanctius alterum, in quo aurum viceſimarium, et tertium in quo annuae vectigalium penſiones repoſitae fuerint, refellit Philippus Rubenius lib. 1. electorum cap. 24.

ſtianus Fridericus Franckenſtein in obſeruationibus de aerario, quae ſeorſim primum editae Lipſiae, deinde curante Io. Georgio Graeuio recuſae Vltraiecti 1701. 4. in ſyntagmate variarum differt. pag. 632 ſq. Ratbodus Hermannus Schelius in diſſertatione de tributo et aerario, recuſa tomo 10. theſauri Graeuiani pag. 1223. Chriſti. Donatus, cuius exercitatio de aerario romano prodiit. Witteb. 1670. Henr. Dodwellus praelection. Cambdenian. pag. 457 et 709 ſqq. Adamus Colerus Parerg. iuris cap. 28. Ferratius Epiſtol. pag. 221 ſqq. auctor Anonymus, qui anglice edidit, in gallicum deinde ſermonum translatas: *Remarques ſur l'adminiſtration des finances des Romains*, quae inſertae ſunt tomo primo ſylloges, Recueil des pieces d'Hiſtoire et de Litterature, Pariſiis 1738. 8. p. 103. et Alexander ab Alexandro genial. dier. lib. et cap. 2. vbi etiam de quaeſtoribus eorumque ſcribis et in eorum locum ab Auguſto conſtitutis praetoribus aerarii, de quibus Lipſ. ad Tacit. lib. 13. Annal. Quod in prouinciis procuratores Caeſaris, in vrbe fuerunt praefecti aerarii. Vide Briſſonium III. 18 et 19. antiquitat. iuris, qui etiam de procuratore rei priuatae et de fiſci patrono videndus c. 20 et 21. De vectigalibus veteris Romae praeter Lipſium lib. 2. de magnitudine romana, Bulengeri commentationem paullo ante laudatam, et Pancirolli obſeruationes III. 31. variarum lectionum, exſtat etiam eximius liber V. C. Petri Burmanni, editus primum Traiecti ad Rhenum 1694. 12. et deinde auctius recuſus Lugd. Batav. 1734. 4. ac inſertus tomo primo ſupplementor. a Poleno editorum, pag. 911. de quo conſulenda Acta Eruditorum 1695. pag. 178 ſq. et 1737. pag. 489 ſq. De vectigali ſalinario Pitiſcus ad Aurel. Victorem pag. 64 et 185. De vectigali meretricio ſiue chryſargyro Bandurius ad antiquitates Conſtantinopolitanas pag. 644. Io. Henelius in otio Vratislauienſi cap. 50. Salmaſius ad ius Atticum p. 259 ſq. et Deſid. Heraldus animadv. ad Salmaſii obſeruat. p. 393. De *columnario*, *oſtiario*, quod de columnis et oſtiis exigebatur, vide interpretes ad Caeſarem III. 32. de bello ciuili. *De vigeſima pro manumiſſione*, quae ex ea pecunia ſoluebatur, quam ſerui aut alii patronis ſeruorum, libertate donatorum, dabant conſulatur Scipio Maffeius P. 1. Veronae illuſtratae pag. 224. Alexandriae etiam Aſtrologi pendebant *βλακεννόμιον* quaſi vectigal ſtultorum, quod a ſtultis conſulerentur, vt refert Apoſtolius V. 65. prouerb. De Veſpaſiani imper. vectigali vrinario, quod Fullones pro colligenda, in poſitis per angiportus amphoris, vrina, ad poliendas, incretandas, durandas et purgandas veſtes ſoluere iubebantur vide quae Viri docti ad Sueton. in Caligula cap. 40. Veſpaſ. cap. 23. Henelius in otio Vratisl. cap. 32. Caeſar Zarottus in medica Martialis tractatione Venet. 1657. 4. cap. 24. Bernardus Ramazzinus de morbis artificum cap. 15. et Hen-

Henninius ad Bergierium tomo 10. antiquitatt. Romanarum pag. 648. vbi et plures de sordidis vectigalibus disputantes laudantur, Caspar Klockius de aerario lib. 2. cap. 147. Hermannus Latherus de censu lib. 1. c. 5. num. 24. Iac Cuiacius lib. 10. obseruationum cap. 7. et lib. 22. cap. 34. et Christoph. Colerus cap. 14. Parergon Iuris. Vectigal in ipsis speciebus soluendum cuius in codice Theodos. mentio occurrit, intelliges de rebus ipsis, v. g. ligno, frumento, lapidibus, non eorum pretio. De aerario militari, quod Augustus instituit, disputat Franckensteinius diatriba laudata pag. 644. De fisco Pontificum, Iacobus Gutherius II. 12. de iure Pontificio, tomo 5. Graeuian. De aerario sacro et priuato principis idem Franckensteinius pag. 664. De thesauris principis per prouincias, eorumque praepositis thesaurensibus, Nicolaus Bergierius lib. 4. cap. 24. De discrimine inter aerarium et fiscum locus classicus exstat in Plinii Panegyrico, cap. 36. ex quo disces, aerarium populi, fiscum principis fuisse: confer Schwarzium ad hunc locum, Klockium modo laudatum lib. 1. cap. 2. p. 34. et Christophori Pelleri obseruationes et additamenta ad Klockium pag. 43. De tributorum leuatione et remissione actionum fiscalium eximiae quaedam obseruationes Scaligeri leguntur in eius lectionibus Ausonianis lib. 2. cap. 15. Quadragesimae leuatio occurrit in numo Galbae apud Patinum pag. 146. thesauri; vehiculatio Italiae remissa, fisci iudaici calumnia sublata in numis Neruae apud eundem p. 155. Nouies millies HS. abolita ab Hadriano, vide eundem p. 163. Post Perseum, Macedoniae regem, deuictum tanta pecuniae vis Romam delata est, vt ab eo tempore populus Romanus tributum pendere desierit teste Plinio XXXIII. 3. et Valerio Maximo IV. 3. Quid sit inter aerarios vel in Caeritum tabulas referri, disces ab eodem Franckensteinio pag. 633 sq. qui pag. 664. etiam agit de arca siue banco publico, priuatorum opes publica fide continente. Non pauca etiam de hisce argumentis praeclare obseruata sunt D. Casp. Zieglero lib 2. de iuribus Maiestatis. De *Publicanis*, siue publicorum Reipublicae redituum redemtoribus, quos δημοσιώνας Graeci, auctor operis imperfecti in Matthaeum *telonearios* vocat, consulantur Hammondus ad Matth. IX. 19. Grotius ad Matth. V. 46 Lucae III. 13. Alexander Morus ad Matth. XI. 12. Salmasius de foenore trapezitico pag. 240 sqq. 380 sqq. Desid. Heraldus animaduers. ad Salmasium pag. 186 sqq. Petrus Nannius IV. 1. Miscell. Petrus Burmannus de vectigalibus P. R. c. 9. p. 155 sqq. Cotelerius tom. 1. Patrum Apostolicor. pag. 284. Carolus Sigonius de antiquo iure ciuium R. II. 4. tom. 1. thesauri Graeuiani p. 149 sqq. Guil. Saldenus Otior. Diuin. lib. 4. exercit. 6. Sam. Basnage ad A. C. 31. num. 13. Ferrarius Epistol. pag. 94 sqq. Io. Tob. Krebsius de vsu et praestantia Romanae historiae in

N. T. interpretatione p. 22 sqq. Ioan. Struckmannus in commentationibus binis, de portitoribus in litteris Romanis, et de portitoribus seu publicanis in N. T. obuiis. Lemgov. 1750. 4. Conr. Sam. Schurzfleisch in differt. de ordine publicanorum. Witteb. 1689. et Dan. Guil. Moller in differt. de publicanis. Altdorfii 1703. De reditibus et vectigalibus Pontificis Romani agitur in libello ab Elzeuiriis plus simplici vice in minori forma excuso, sub titulo, Respublica Romana, pag. 523 sq. et in libro gallice edito, *Tableau de Rome.*

De *Censu* Romanorum, vide scriptores de Censoribus, laudatos supra cap. 14. p. 705. et B. Phil. Lud. Hanneckenium differt. 4. de cura domestica Romanorum pag. 157 sq. Numerum hominum a Seruii Tullii temporibus Romae durante libera Republica in censum relatorum ordine exponit If. Vossius cap. 6. de magnitudine Romae veteris. De lustri condendi ritu A. Pagi ad A. C. 14. num. 5. Orphani antea immunes, a Camillo censore ὑποτελεῖς facti sunt. Plutarch. Camillo fol. 129.

De rationario Augusti siue breuiario imperii eiusque reditibus vide quae viri docti ad Suetonium August. cap. 28. Rupertum ad Florum pag. 117. Io. Christi. Neu differt. de breuiario Augusti. Tub. 1709. Lambecium lib. 2. Commentar. de Bibl. Vindob. pag. 72. eique laudatos Iac. Gutherium lib. 1. de officiis domus Augustae cap. 2. Bulengerum de imperio romano II. 12. hisque adde duplex rationarium, quod graece et latine ediderunt Benedictini in analectis graecis Paris. 1668. 4. pag. 321. et V. C. Iac. Gronouius ad calcem librorum parentis sui de sestertiis Lugd. Bat. 1691. 4. Vtrumque autem breuiarium siue rationarium recentius videtur, neque prius ex illis Caesari Octauio Augusto recte tribuitur, quoniam frequens hic est Graeculorum error, quorumcunque Augustorum siue Imperatorum res et instituta ad Augustum referre atque inde magnas nugas superaddere. Conf. de imperii rationario Salmaf. pag. 808. ad Solinum, editionis Paris. et Iac. Godofredum ad codicem Theodosianum tomo 2. pag. 481.

De Graecorum Romanorumque veterum, vti Gallorum quoque recentium variis institutis ad promouendam abundantiam rerum necessariarum, frequentandaque cum fructu praeter agriculturam opificia ac commercia, videndum opus quod gallice edidit M. de la Mare Paris. 1710. fol. sub titulo

trai-

traité de la Police. Cui addatur Coyerii *la Noblesse*[6] *commerçante*. Paris. 1756. 12. et ex germanica M. I. B. versione. Rostochii 1756. 8.

V. De immunitate sacerdotum a tributis *apud Aegyptios* Grotius et Clericus ad Genes. XLVII. 22. 26. ad quem locum notatur in Io. Damasceni parallelis tomo 2. p. 779. σκόπει ὅπως καὶ πρὸ νόμε ἀφορολόγητα ἐτύγχανε τὰ προσόντα τοῖς ἱερεῦσι, καὶ τῦτο ἐν ἐθνικοῖς. *Vide quod etiam ante legem immunia fuerunt bona sacerdotum, atque hoc inter ethnicos.* De eorundem vt et Chaldaicorum Doctorum immunitatibus constat ex Diodoro Siculo lib. 1. pag. 17 et 66, et lib. 2. pag. 82. De aliis gentibus conferatur Claudii Arrhenii dissertatio de sacerdotibus, cap. 4. Vpsaliae 1674. 4. De immunitate sacerdotum apud Hebraeos confer Bellarminum de clericis cap. 19. et Wulferum ad Shekalim p. 28. 29. vbi de eo, num sacerdotes immunes ab offerendo siclo. De immunitate sacerdotum *apud Romanos* vide Gutherium lib. 1. de iure Pontificio cap. 28. tom. 5. Graev. pag. 56. De Christianis res nota vel ex S. Basilii Epistola 279 et 304. et multis sancita legibus, vt Constantini M. apud Eusebium X. 7. Histor. Ecclef. et aliorum, de quibus Io. Georg. Reinhard de iure Principum Germ. circa sacra pag. 201. multisque scriptis asserta, quorum pars laudatur in Bibliotheca iuridica Lipenii P. 1. pag. 429 editionis recentissimae. Vide etiam B. D. Io. Sluterum de ministrorum Augustanae Confess. ordine, Hamburg. 1650. 12. cap. 4. et Bartholdi Krakewitzii Bedenken, warum christliche Obrigkeit die Diener der Kirchen ohne äußerste Noth mit Steuern und Anlagen zu übersehen. Gryphisw. 1627. 4 De immunitate Doctorum Professorumque Conringius in antiquitatibus academ. pag. 112 sq. 351 sq. Ioan Christianus Itterus libro de gradibus academicis cap. 11. 12. Nicolai Borbonii opuscula pag. 233 sq. Petrus Rebuffus de priuilegiis Vniuersitatum, collegiorum, bibliopolarum et omnium, qui studiosis adiumento sunt, Francof. 1585. 8 priuilegio CXLVI sqq. Christi. Hoffmannus de immunitatibus litteratorum. Witteb. 1712. Christi. Liebenthal de priuilegiis studiosorum, eorumque qui studiosis adiumento sunt, ad calcem collegii politici. Marpurgi 1644. 4. editi. Angariorum praestatione et recipiendi hospitis necessitate immunes Professores litterarum. Vide Schultingium p. 216. Iurisprudentia Anteiustinianeae. De priuilegiis litteratorum apud Hebraeos Ioan. Leonh. Lentzii dissertatio prodiit Witeb. 1700.

De largitionibus frumentariis[7] Romanorum, visceratoribus aliisque eius generis vt panis, olei, carnis porcinae, vestium donationibus publicis vi-

[6] Bibliotheque des Sciences et beaux Arts T. V. pag. 290. N. L. L. 1756. pag. 777. Varii, qui occasione huius scripti editi sunt libelli, quibus Coyerii consilium vel impugnatur vel defenditur, recensentur tom. 6. eiusdem Bibliothecae scientiarum et artium elegantiorum pag. 235 sqq.

videndi Iuſtus Lipſius lib. 1. Elector. cap. 10. et lib. 2. de magnitud. Rom. cap. 10. Vincentius Contarenus, Lipſii aduerſarius, in libro de frumentariis largitionibus Romanorum, edito Veſaliae 1669. 12. Salmaſius ad Vopiſci Aurelian. cap. 35. Vopiſcus iterum cap. 47. et ſq. Pancirollus in notitia imperii occidentis, cap. 5. Io. Guil. Stuckius lib. 1. antiquitat. conuiual. cap. 21. Andreas Tiraquellus in Alexandri ab Alexandro dier. genial. lib. 5. pag. 324. et Ioan. Bruyerinus de re cibaria lib. 4. cap. 12. Pelleterius in epiſtola de largitionibus Romanorum, quae inſerta eſt diario gallico, *Mercure de France*, A. 1737. p. 1474 ſqq. Anonymi diſſertatio de largitionibus Romanorum et antiquitate rhedarum, quae obuia eſt in libello gallico, *Variétés hiſtoriques, phyſiques et litteraires.* Pariſiis 1752. 8. tom. 2. pag. 81 ſqq. Ioan. Henr. Boeclerus de annona ſub Imperatoribus Romanis, tom. 2. eius diſſert. de congiario. Witteb. 1712. Frid. Henr. Graffii diſſert. de miſſilibus. Lipſ. 1734. Similis panum et frumenti largitio obtinuit Conſtantinopoli et Alexandriae, de qua Valeſius ad Euagrium II. 5. p. 68 ſq. Etiam in alimentum puerorum puellarumque pecuniam erogarunt Imperatores tum in Italia tum extra eam; vide Maffeium pag. 400. Muſei Veronenſis; Ludov. de Hemmer diſſert. de pueris puellisque alimentariis. Hafniae 1733. et Ioan. Erh. Kappii proluſionem de alimentariis. Lipſiae 1735. De auro coronario ſiue donatiuo quod poſt victoriam vel in inauguratione imperatori offerebatur, vide Scacchum III. Myrothec. cap. 37. pag. 879 ſq. Valeſium pag. 425. ad Ammian. De ſtipendiis militaribus, annona, commodis et praemiis et donis militaribus agit idem Lipſ. lib. 1. Elector. c. 2. ad Tacit. 1. Annal. pag. 38. Lipſiumque impugnans Contarenus libello de ſtipendio militari, qui poſt Veſalienſem editionem recuſus eſt tomo 10. Theſ. Graeuiani in quo etiam occurrit diatriba Franc. Robortelli de commodis, praemiis, et donis militaribus et Erycii Puteani ſyntagma de ſtipendio militari apud Romanos. Ratbodus Herm. Schelius in diſſertationibus de ſtipendio militari, de ſtipendio ductorum, de ſtipendio equeſtri et militari, de die ſtipendii, quae exſtant tom. 10. theſauri Graeuiani. Frid. Otto Menckenius in diſſertat. de Romanorum veterum ſtipendiis militaribus, adiecta Ioan. Burch. Menckenii diſſertationibus litterariis, pag. 268 ſqq. Paullus Merula in diſſert. de praemiis, quae militiam ſequebantur Romanam, ad calcem eius operum poſtumorum

7 De publico ciuibus diſtributa annuatim annona. Gloſſae Philoxeni: *annona παροχὴ ἐτήσιος διανομή.* Suid. *ἠλαῖα, μετὰ τὰς νόνας διδόμενα.* *Panis ciuicus*, ciuibus, militibus *militaris*, *Oſtienſis* nautis, et *Palatinus* miniſtrantibus in aula Imperatorum. *Σιτήσεις* a Iuſtiniano Imp. Medicis et *διδασκάλοις τῶν ἐλευθερίων* detractas queritur Procopius Hiſt. arcanae cap. 26.

morum. Videantur etiam Lipſius lib. 5. de militia Romana cap. 16. Blaſius Vigenerius ad Caeſarem de bello gallico gallice a ſe editum pag. 448. vbi docet legionem militum illo tempore per ſingulos annos conſtitiſſe ſumma circiter 219900 thalerorum. Leonh. Portius in diſſ. quae exſtat tom. 9. antiquitat. Graecarum, Hermannus Hugo lib. 2. de militia equeſtri c. 6 et lib. 5. cap. 1. Quemadmodum vero militum penſio ſiue merces proprio vocabulo dicitur *obſonium* ſiue *ſtipendium*, bene functis *commodum*, *donatiuum*, *ἀριςεῖον*, *emeritum*, quandoque etiam extorta *coenatica*, et a tribunis *ſtillaturae*: ita ſeruorum *dimenſum*, de quo Ioſephus Laurentius lib. 1. Polymathiae diſſ. 10. Quae manuariam operam locantibus praebebatur pecunia dictum *manupretium* quod locantibus operam agrariam, *pulueraticum*, quod nautis pendebatur, *naulum*, gladiatoribus *auctoramentum*, athletis, *ἆθλον*, quod hiſtrionibus *lucar*, ſiue *locar*, de quo Scaliger ad Feſtum et Lipſius aliique ad Tacit. 1. 77. Annalium. Iudicum et exequutorum *ſportulae*, *δικαςικὰ*; *Xenia*: ſuffragatoris *ſuffragium*, proxenetae *proxeneticum*, *φιλάνθρωπον*, *ἑρμηνευτικὸν*, pro inſinuatione libelli ſupplicis *ἐμφανιςικὸν*, *inſinuatiuum*: Legatis praebebatur *legatiuum* ſiue *viaticum*, *πρεσβεῖον*, *ἐφόδιον*, *πορεῖον*, Iac. du Portus pag. 384. ad Theophraſti characteres: quandoque etiam *vnguentarium* ad vnguenta, cuius mentio apud Plinium lib. 2. epiſtola XI. Aduocatis pro victa cauſa *palmarium*, Medicis *ſoſtrum ſoterium*, *laterium*, praeceptoribus *minerual*, *didactrum*, *διδασκαλεῖον*. Quod pro ſolo et in eo exſtructis aedibus pendebatur tributum *σολάριον*, Eclogae Baſilic. lib. 58. pag. 448. adde quae viri docti ad lib. 15. Digeſtor. *qui potior in pignore*. Merces pro loco in ſpectaculis *locar*, *τὸ θεωρικὸν*. Salmaſius pag. 234 ad Solinum. De hiſce omnibus et aliis bene multis huiuſmodi dolebunt nobiſcum ſtudioſi rerum antiquarum non exſtare Valerii Chimentellii opus dorologicum, ſiue de re donatiua antiquorum, cuius argumenta exhibuit ad calcem libri eruditi de honore biſellii, Bonon. 1636. 4 pag. 236 ſq. et tom. 7. theſauri Graeuiani pag. 2193. De ſalariis Sophiſtarum, Rhetorum, Philoſophorum et Profeſſorum apud veteres vide Lucian. tomo 1. pag. 841. Marinum in vita Procli cap. 29. Iuſtinum in apologia prima pag. 9. edit. Grabii, Alciatum lib. 5. Parergon. cap. 27. Ioſephum Laurentium tomo 10. antiquitatt. Graecar. pag. 1169. Caſaubonum ad Sueton. et Salmaſium ad Capitolin. Bernеggeri orationes pag. 169. Ioan. Chriſtfriedi Sagittarii otium Ienenſe, diſſert. 9. de origine ſalariorum et ſtipendiorum: Chriſtiani Wilhelmi Loeſcheri diſſ. de ſtipendio litterario, Witteb. 1696. Creſollium lib. 4 theatri Rhetorum cap. 3. et vbi de didactris Sophiſtarum priuatis lib. 5. cap. 3 ſq. Octauium Ferrarium proluſione 33. pag. 528 ſq. Io. Georg. Walchii diſſert. de prae-

miis veterum Sophiſtarum, Rhetorum, atque Oratorum. Ienae 1719 recu-
ſam pag. 103 ſqq. Parerg. Academic. Io. Wilh. Stuckium lib. 1. antiq. con-
uiual. cap. 19. Chriſti Falſterum lib. 2. cap. 5. Quaeſtionum Romanarum.
et Frider. Iac. Beyſchlagii orationem de praemiis, quae olim bonarum litte-
rarum cultoribus collata ſunt, quae exſtat in eius ſylloge pag. 475 ſqq Vide
etiam Thom. Crenium lib. 7. animaduerſ. pag. 140. 141. et Chriſtoph. Aug.
Heumanni Poecilen lib. 1. pag. 130 ſqq. et de mercedibus praeceptorum Ia-
cob. Reuardum lib. 1. cap. 10. Quod nuntio pro epiſtolis portandis redde-
batur, dictum eſt *portorium*, quod tabellario pro reparandis calceis, *calcea-
rium*, de quo Suetonius in Veſpaſiano cap. 8 et Nicol. Bergierius lib. 4. de
viis Imper Romani cap. 11. ſic. *clauarium* ad clauos ſiue calceos clauatos mili-
tares parandos, apud Tacitum lib. 3. hiſtor. cap. 50. Confer Laurentii Po-
lymathiam diſſ 6. lib. 1. *Veſtiarium* ad veſtes, *cibarium* ad cibos, *cerarium*
ad cereos, *vaſarium* ad vaſa, *diarium* in dies ſingulos, *hordearium* ad hor-
deum et frumenta. Vide Pitiſcum ad Sueton. tomo 2. pag. 481. agrimenſori
pulveraticum, commentarienſi *catenaticum*, notario vel antiquario *ſepiaticum:*
Lindebrog. p. 1373. ad codicem legum antiquarum. *Libertaticum* quod li-
bertus dabat Patrono, id. p. 1424. *Linguarium* quod pro lingua temere lo-
quuta penditur. Muretus XII. 3. var. lection. Indici dabatur *indicium*, fau-
ſtum nuntium afferenti *Evangelium*, Plutarch. Demetrio pag 896. ſiue Μήνυ-
τρον, nutrici *nutricium* ſeu θρέπτρον, afferenti deſideratum aliquid κόμιστρον,
artifici ἐπίχειρα, pro rei inuentae nuncio εὕρηθρον confer Pollucem lib. 6.
cap. 41. Iac. Godofredi tractatum de ſalario Genev. ex. editione ſecunda
longe auctiorem 1666. 4. Matthiae Zimmermanni analecta pag. 468 ſq.
Salmuthum ad Pancirolli deperdita pag. 40. et Meurſii auctarium philologi-
cum cap 28. De ſportulis et erogationibus publicis ſiue pecuniariis ſiue fru-
mentariis adeundus etiam Stuckius lib. 1. cap. 35. Antiq. Conuiual. Thom.
Demſterus ad Corippum pag. 206. Hieron. Magius II. 2 Miſcell. tom. 2.
theſauri critici Gruteriani. Henrici Norifii praelectio Piſana de ſportularum
origine et vſu apud Romanos et Chriſtianos, tom. 4. Opp. pag. 599 ſqq.
Petri Hunderi diſſertatio, Hafniae 1712. quibus adde Frid. Aug Iunii anti-
quitates ſportularum apud Romanos quotidianarum. Lipſ. 1745. De *ſalariis
clericorum* contrariae Ioannis Petri Ludewig et Chriſtiani Thomaſii diſſerta-
tiones recenſentur in relationibus innoxiis A. 1707 pag. 490. De legato-
rum *lautiis* conſule Io. Guil Bergeri diſſert. de lautiis veterum. Witteb 1711.
De *Aduocatorum honorario* adeatur Frid. Brunnerus ad legem Cinciam; de
Medicorum Deſid. Heraldus V. 20. p. 404 ſq. in Salmaſium. De *diuinato-
rum* praemiis Hieronymus ad Michae III. 5. pag. 1520 ſq. tom. 3. edit.
Mar-

Marcianaei. De Pythionicarum brabeo Edmundus Dickinson cap. 7. Delph. Phoenicissantium.

VI. De *Testamentorum* origine et probatione erudite egerunt Henricus Speelmannus in [8] singulari dissertatione, quam recensitam vide in Actis Eruditorum A. 1698. pag. 445. et Albertus Dietericus Trekell in tractatione de origine atque progressu testamentifactionis praesertim apud Romanos, quae cum praefatione Georg. Christi. Gebaueri edita est Lipsiae 1739. 4. Consulendus etiam Potterus IV. 15. Archaeol. graecae, D. Christianus Thomasius dissert de origine et initiis successionis testamentariae apud Romanos, et altera de sensu legis decemuiralis testamentariae, Halae 1705. Ioan. Henr. Summermannus in coniecturis de origine et progressu testamentorum apud Romanos pariter ac Germanos aliosque populos. Berolini 1735. 4. Io. Gottl. Heineccius in syntagmate antiquitatum Romanarum iurisprudentiam illustrantium pag. 502 sqq. Veteres formulae testamentorum graece scriptae sub nomine Andragorae et Epicteti Grinniae leguntur in inscriptionibus Gruteri pag. 216. Alias videre licet apud Diogenem Laertium in vitis Philosophor. Alias testamentorum formulas (latinas praesertim) exhibent Georgius Fabricius in monumentis variis antiquis, Basil. 1549. 8. Manutius in officia Ciceronis pag. 148 sq. edit. Graeuii; Barnabas Brissonius lib. 7. de formulis p. 674. Testamenta Iulii Caesaris, Augusti et Tiberii, relata a Suetonio in horum vitis, illustrat Zacharias Huberus in dissertationibus iuridicophilologicis quinta, sexta et septima. Integras testamentorum tabulas e lapidibus et monumentis vetustis exhibet Barnab. Brissonius de formulis et sollemnibus P. R. verbis lib. 7. pag. 643 sqq. Testamentum Castrense ἄγραφον memorat Plutarchus Coriolano pag. 217. De vigesima haereditatum videndus Petrus Burmannus c. 11. libri de vectigalibus Romanorum. De diis haeredibus ex testamento apud Romanos dissertatio Franc. Car. Conradi prodiit Lips. 1725. Rempublicam haeredem instituere lege Romana vetitum erat. Vide Plinium lib. 5. epist. 7. De testamentis Christianorum confer Iac. Schalleri binas dissertationes Argentorati 1661. De testamentis Clericorum Monachorumque M Antonius de Dominis IX. 12. De origine potestatis ecclesiasticae in testamenta, Seldeni liber scriptus anglice: *the original of Ecclesiastical jurisdiction of testaments.* Germanis olim testamenta nulla, teste Tacito, confer Berneggerum quaest. 19. in librum de moribus Germanorum. De origine et usu testamentorum apud veteres Germanos, et de differentia inter testamenta Germanorum atque Romanorum vide, praeter Summermannum paullo ante

[8] In Speelmanni operibus postumis anglice editis Oxon. 1698. fol.

ante laudatum, Ioan. Adami Koppii ſpecimen iuris Germanici priuati de teſtamentis Germanorum iudicialibus et ſub dio conditis, Francof. ad Moenum 1736. 4. De Anglo-Saxonum teſtamentis vide G. Hickeſii differt. epiſtolarum pag. 56. De ludicro teſtamento Grunnii Porcelli praeter ſcriptores in Bibliotheca latina IV. 5. a me laudatos vide Henr. Valeſium in notis ad Ammianum Marcellinum p. 354. Legitur illud etiam in Taubmanni notis ad Culicem Virgilii pag. 146. et in calce adagiorum Eraſmi aliorumque Hanouiae iunctim editor. et apud Vauaſſorem libro de dictione ludicra pag. 219. et in W. E. Tentzelii dialogis vernaculis A. 1696. p. 191. et apud Geſnerum de quadrupedibus p. 1032. Deſcriptum primo eſt Moguntiae a Ioanne Alexandro Braſſicano, et a Georg. Fabricio poſtea correctum locis aliquot ex antiquiſſimo exemplari inuento Memmelebii in Thuringia ad Vnſtrum. Exſtat et ridiculum eiuſmodi teſtamentum Aſini, quod ex veteri MS. vulgauit Lambecius tomo 3. comment. pag. 984.

De teſtamento ex aſſe, ex ſemiſſe, ex dodrante, prima cera etc. vide Alexandrum ab Alexandro libro et capite primo, et ibi Tiraquellum. Tum interpretes ad Suetonii Caeſarem cap. 83. De teſtamentorum licentia inhibita, notas Bourdelotii ad Lucian. tom. 1. pag. 37. Caſaubonum ad Sueton. Auguſt. cap. 50. De teſtamenti ſubſignatione vero Salmaſium in animaduerſionibus ad Heraldum, Voſſium lib. 4. de idololatria cap. 91. et Georg. Lud. Boehmeri diſſertationem, cuius index: teſtamenti ſignati et ſubſcripti a teſtibus in inuolucro vis et auctoritas vindicata, Goettingae 1746.

VII. De nundinis [9], mercatu et cognatis argumentis adeundus Gregor. Tholoſanus in ſyntagmate iuris lib. 25. cap. 3 cuius diatriba inde recuſa eſt tomo 8. Graev. pag. 697. In eodem tomo pag. 641. exſtat quoque Erycii Puteani de nundinis Romanis liber, noua Faſtorum veluti facula. Puteano addes Allatium capite octauo libri de menſura temporum. Nono quouis die ἀγορὰν celebrare ſolitos Romanos, teſtis etiam Plutarchus in Coriolano fol. 222. Neque tamen inde colligendum eſt, ternas nundinas, vt quidam docti viri exiſtimarunt, confeciſſe ſeptem et viginti dies. Eleganter enim obſeruat Celeberrimus Erneſti in claui Ciceroniana voce *Trinundinum* numerandorum dierum initium fieri a nundinis primis et deſinere in tertiis: nundinas autem ſecundas more latino bis numerari, vt idem dies ſit nonus a primis nundinis, et primus in altera enneade dierum. Ex quo effici quidem Vir Acutiſſimus oſtendit, trinundinum ſiue tres nundinas cum diebus interiectis ſummam tan-

tum

[9] In Olympiis vniuerſa Graecia ſollemnes nundinas celebrabat, vnde mercatum Olympiacum vocat Iuſtinus III. 5.

tum ſeptemdecim dierum conficere. De mercibus Romam vndique aduectis agit Bergierius lib. 4. de viis imperii romani cap. 33. tom. 10. Graev. De haſtarum et auctionum origine ac ritu conſulendi Alexander ab Alex. III. 16. Fuluius Vrſinus ad Caeſarem pag. 87. poſt fragmenta Hiſtoricorum, et Iunius Rabirius cuius liber ex edit. Pariſienſi A. 1554. 4. inſertus eſt tomo 3. theſauri Graeuiani. Nam M. A. Brunellus libro, tertium iam gallice edito de hoc argumento Pariſ. 1704. *Nouveau traité des Criées*, hodierna auctionum iura vſumque, in Gallia praeſertim, perſequitur. Idem Ludouicum Poſtium alioſque allegat. Poſtii de ſubhaſtatione liber prodiit Genuae 1646. Genev. 1670. De more veteri quo viri nobiles per vrbem incedentes non ipſi pecunias ſecum geſtabant, ſed pediſſequis hoc committebant, vide Caſaubonum ad Apuleii apologiam pag. 155. De furto per lancem et licium concepto cuius apud Gellium XI. 18. XVI. 10. et apud Feſtum mentio, conſulenda Marei Tatii Alpini epiſtola ad Wilhelmum Hungerum. Pecuniam ex rebus venditis in os et buccam colligendi mos hominum vilium et de plebe infima, vt notat Caſaubonus pag. 219 ſq. ad Theophraſtum, vbi etiam ex Plauto, quod crumenas apud Romanos collo appenſas habebant homines eiuſmodi. *Tabulae nouae* appellabantur, quando magna creditorum iniuria aut ſimul ſemelque omnia eatenus contracta debita expungebantur abolebanturque ac pro ſolutis habebantur, aut pars de ſumma demebatur. Χρεῶν ἀποκοπὰς vocat Diodorus Siculus lib. 19. tomo 2. pag. 658. Confer Io. Scheferi Agrippam liberatorem ſiue diatribam de nouis tabulis, Argentor. 1645. 12. et cum obſeruationibus Io. Chriſti. Leuſchneri. Lignit. et Lipſiae 1752. 8. et tom. 8. Graeuii; ac Fabiani Toerneri diſputat. de nouis tabulis. Vpſal. 1727. 8. De iure debitores ſi ſoluendo non eſſent vendendi vel in partes ſecandi, vide praeter auctores ſupra pag. 757. citatos Salmaſium de vſuris pag. 544 ſq. et Ioannem Nicolai de Synedrio Aegyptior. pag. 227. qui etiam alios mores annotauit, quibus olim cum obaerato ageretur.

VIII. Quid impedit, quo minus hoc loco, eos, qui argumentum de commerciis ac nauigatione veterum illuſtrarunt, recenſeamus. De quo quidem generatim expoſuere Blaſius Caryophilus in lucubratione de mercaturis antiquorum, quae exſtat parte prima diſſertationum eius miſcellanearum, Romae 1718. 4. euulgatarum. Petrus Daniel Huetius in hiſtoria commercii et nauigationis veterum, quam Colberti ſuaſu gallice conſcripſit atque *ἀνωνύμως* edidit Pariſiis 1716. 12. Auctor Anonymus, qui gallice edidit: Hiſtoire generale de la marine, contenant ſon origine chez tous les peuples du monde, ſes progrés, ſon état actuel, et les expeditions maritimes anciennes et

modernes, cuius tomus primus prodiit Parisiis 1744. 4. Auctor libri germanice editi: Allgemeine Geschichte der Handlung und Schiffarth, der Manufacturen und Künste, des Finanz- und Cameralwesens, zu allen Zeiten und bey allen Völkern, cuius pars prima prodiit Vratislauiae 1751. 4. II. ibid. 1754. Carolus Arbuthnotus in tabulis antiquorum numorum dissertatione tertia pag. 201-260. interpretationis latinae a Daniele Koenigio compositae editaeque Traiecti ad Rhenum 1756. 4. Antonius Yues Goguetus in libro elegantissimo, de l'origine des Loix, des Arts et des Sciences, qui tomis tribus euulgatus est Parisiis 1758. 4. tomi 1. lib. 6. cap. 1 et 2. Ludov. Antonius Muratorius tom. 2. antiquit. italic. medii aeui pag. 866. et succincte Iuuenel de Carlencas in tentamine historiae litterarum elegantiorum, scientiarum et artium. Carolus Rollinus historiae antiquae tom. 10. p. 377 sqq. et tom. 13. p. 166. edit. Amstelod. Sigillatim de *Aegyptiorum* commerciis videndus Paullus Lucas libro sexto itineris A. 1714. gallice editi tom. 2. pag. 219 sqq. Mailletus descriptione Aegypti tom. 1. pag. 53 sq. Goguetus tom. 3. lib. 4. De *Phoenicum* commerciis, de Ophir atque nauigatione Salomonis Ophiritica confer Bocharti Phaleg et Canaan pag. 175. 159 sq. et pag. 768 sq. Herman. Witsium Miscellan. tom. 2. Exerc. XIV. §. 35 sqq. Hadr. Relandum differt. miscell. P. 1. pag. 165 sqq. Petrum Dan. Huetium de nauigationibus Salomonis. Amstelodami 1698. 8. et tom. 8. Criticor. Angl. Aug. Calmet dissert. Biblic. parte 1. pag. 198. versionis germanicae. Io. Iac. Scheuchzerum Physic. sacr. tomo 2. pag. 201 sqq. Augustinum Varenium in Trifolio historico de Paradiso, Ophir et Simone mago. Rostochii 1655. Gaspar. Varenium, siue Barceiros, Lusitanum, de Ophira regione. Antwerp. 1608. 8. Roterod. 1616. Harderouici 1638. et tom. 18. eorund. Critic. Io. Blumium de Ophira. Hamb. 1660. 8. Christoph. Notnagel in diatribe chorographica. Witteb. 1646. quaest. secunda. Henr. Benzelium syntagm. dissert. l. 419. Martin. Lipenium in dissertat. de nauigatione ophiritica. Witteb. 1658. et 1666. 12. Godofr. Wegneri dissertat. de nauigationibus Salomonideis. Francof. 1670. Matth. Fr. Beckii de Eden, Ophir et Tharsis. Ienae 1676. Io. Christ Artopaei de termino nauigationis Ophiriticae a Salomone institutae. Argentor. 1692. Io. Christi. Wichmanshausen de naui Tyria. Witteb. 1714. Sam. Aug. Iunghans de terra Ophir. Lips. 1737. Anton. Iulii von der Hardt quod regio Ophir, quorsum Salomo classem misit, sit Phrygia. Helmstad. 1746. De *America* detecta nauigationibusque Europaeorum in Americam conferantur: Nouus orbis [10] regionum ac insularum veteribus incogni-

[10] Quae hoc libro continentur scripta, recensentur in Struuii Bibl. historica Volum. 1. pag. 225. edit. Buderianae.

cognitarum. Basileae 1572. fol. et Parisiis e. a. Alia collectio libellorum similis argumenti, quae sub eodem *noui orbis* [11] titulo euulgata est Roterodami 1616. 8. Francisci Lopez Historia generalis indiae occidentalis, quae hispanice euulgata est Caesaraugustae 1553. fol. et gallice versa prodiit Parisiis 1606. 8. Petri Martyris de orbe nouo Decades VIII. Compluti 1530. fol. et Coloniae 1574. 8. Hieronymi Benzelii Historia noui mundi, italice edita Venetiis 1572. 8. latine deinde versa ab Vrbano Calueto. Geneuae 1578. 8. tum additis nouis figuris sub titulo: Noui orbis historiae rerum ab Hispanis in India occidentali gestarum partes 13. Francof. 1595 et sqq. recusa. Ioan. Lerii historia nauigationis in Brasiliam, gallice scripta, et deinde latine versa. Basil. 1587 et 1688. 8. De *Venetorum* commerciis, quibus ante duo saecula floruerunt et opibus vide Journal des Savans 1719. pag. 135 sqq. et librum gallicum, *Essai de l'histoire du commerce de Venise*. Parisiis 1729. 12. De Germanorum veterum nauigatione agit Cluuerus lib. 1. Germaniae antiquae cap. 18. pag. 133 sqq. Recentiorum genus et amplitudo patet ex libello, cui titulus: *Memoires sur le commerce des Hollandois dans tous les etats et empires du monde*. Amstelod. 1717. 12. Sam. Ricardi Traité general du commerce de Hollande, cuius quinta editio prodiit Amstelod. 1732. 4. et Paulli Iac. Marperi variis scriptis germanice editis.

IX. De numis veteribus monetaeque variis generibus, materia, pretio etc. quamplurimos scriptores recensent, Carolus Patinus in historia numismatum cap. 24. Phil. Labbeus in Bibl. numaria, Rudolphus Capellus ὁ μακαρίτης in Numophylacio Luderiano, Burchardus Gothelf Struuius in bibliotheca numismatum antiquorum, edita Ienae 1693. 12. Anselmi Bandurii biblotheca numaria, adiuncta eius Numismatibus Imperatorum Romanorum. Parisiis 1718. fol. quam ob argumenti praestantiam seorsim cum notis, auctario et indicibus excudendam curaui. Hamb. 1719. 4. et Franc. Ern. Bruckmanni bibliotheca numismatica. Guelpherbyti 1729. 8. cuius supplementorum specimen primum in lucem emissum est ib. 1732. 8. Fas itaque fuerit praesenti loco praecipuos quosdam tantummodo indicasse, vel prae ceteris notandos, vel a viris istis praestantissimis omissos. *Iusti Lipsii* de re numaria breuiarium postumum cura Ioan. Rhodii lucem vidit Patauii 1648. 8. In illo potissimum de varietate in materia numorum differitur, et post pauca de luteo, scorteo, ferreo et plumbeo numo dicta, tractatur de aerei, argentei et aurei varietate, numeratione et pretio. De vsu et praestantia numisma-

[11] Hoc libro exhibentur *Columbi*, *Pinzoni*, *Vespatii*, *Martyris*, *Herborni* narrationes.

mismatum pulcherrimi sunt Dialogi XI. *Antonii Augustini*, hispanice primum scripti et italice nouissime recusi Romae 1736. fol. quibus in latina versione Andreae Schotti et in Hetrusca Octauiani Sadae duodecimus dialogus accessit. Omnium etiam laudibus merito efferuntur illustris Viri *Ezech. Spanhemii*, de vsu et praestantia numismatum praeclarae dissertationes, quarum editionis tertiae luculentissimae et prioribus [12] Romana 1664. atque Amstelodamensi 1661. 4. longe locupletioris Vol. primum lucem vidit Londini 1705. [13] fol. alterum post fata Auctoris, Londini A. 1710. aetatis 81. denati, curante Isaaco Verburgio prodiit [14] Amstelodami 1717. fol. Eiusdem Spanhemii epistolae de numis quibusdam subiectae sunt editioni Lipsiensi speciminis vniuersae rei numariae antiquae, quod litteratorum reipublicae proposuit *Andreas Morellus*, [15] Heluetius Lips. 1695. 8. Idem vir doctissimus cum magna rei litterariae iactura anno 1703. Arnstadii die decimo Aprilis denatus, parauerat opus ingens atque praestantissimum, in quod ordine digesta, eleganter in aes incisa, et succincte explicata coniicere voluit numismata omnia vetera cuiuscunque generis hactenus cognita: quem in finem non tantum libros in hoc genere editos, magno studio euoluit atque inquisiuit, sed et numophylacia et gazas regum principumque Europae perreptauit, et plures an-

[12] Dicuntur Spanhemius et Marqu. Gudius doctissimi ambo et antiquitatis peritissimi Romae eodem tempore versantes de praerogatiua inscriptionibus an numis priscis tribuenda inter se contendisse, et Spanhemius quidem ex numis, Gudius vero ex inscriptionibus antiquis plurimum vtilitatis ad illustrandum omne genus litterarum capi posse asseuerasse. Hinc Spanhemium sententiae suae probandae caussa opus istud elucubrasse, Gudio, inscriptionibus antiquis illustrandis intento, sed priusquam absolueret, fatis intercepto, cuius tamen ipsius ampla veterum inscriptionum συναγωγή, post obseruationes eius in opus Gruterianum prodiit Leouardiae 1732. fol. Vtrisque, numis et inscriptionibus praeferendus quandoque scriptorum consensus, vbi in illis ignorantia vel negligentia artificum peccat, vel adulatio eorum qui nummos cudi aut inscriptiones fieri curarunt, res principum in maius extollit. Itaque et Bandurius tom. 1. pag. 60. non multis adeo tribuit numis vbi a scriptoribus dissentiunt, *maxime*, inquit, *si quid in illis reperias, quod ad adulationem principis pertineat.* De vsu operum sculptorum, statuarum, inscriptionumque veterum erudite commentatur, numismatibusque eum praeferre non dubitat Scipio Maffeius in notitia musei inscriptionum Veronensis, italice edita ad calcem notitiae scriptorum veterum Graecorum et Latinorum italice versorum. Venetiis 1720. 8. Eandem sententiam tuetur Isaac. Vossius in epistola ad Nicol. Heinsium data A. 1647. tom. 3. sylloges Burmannianae pag. 568. *Nihil me aeque afficit, quam quod inscriptionum antiquarum studio tenearis. Multum ego illis delector, quoniam maior mihi earum vsus videtur quam numorum, licet istis plus debeant oculi.* Idem repetit pag. 570.

[13] A. E. 1707. pag. 49.

[14] A. E. 1717. pag. 289.

[15] Iniquissima est de Morello censura Iac. Gronouii pag. 855. ad Herodotum.

annos in illis (regis Galliae praecipue) insumsit, rei antiquariae non minus quam pingendi pulchre et caelandi peritus. Testatus est Morellus in laudato specimine iam se collegisse numos vicies quinquies mille, a quo tempore plures adhuc, qua fuit diligentia, eum indagasse non est dubitandum. Hoc ipsum opus sub indice thesauri Morelliani, commentario perpetuo illustratum edidit Sigebertus Hauercampus, Amstelod. 1734. fol. Voll. II. Eleganter quoque vsum numismatum antiquorum edisseruit *Iosephus Addisonus* in dialogis quibusdam, qui exstant operum eius anglice Londini 1726. 8. editorum Vol. tertio pag. 9 sqq. et germanice versi cura Georgii Wilh. Pözingeri prodicere Baruthi 1740. 8. Cui iungatur *Ludouici de Biel* (Erasmi Froelich) libellus, qui inscribitur: Vtilitas rei numariae veteris compendio propositae. Viennae 1733. 8. et *Petri Vlamingii* oratio de vsu et praestantia studii numarii habita 1702. et excusa Amstelod. 1737. 4. De vsu numorum veterum in studio theologico dissertationes *Valentini Ernesti Loescheri* exstant in eiusdem Stromateo academico pag. 153 sqq. De vsu eorundem in interpretando S. Codice videatur *Aegidii Lacarry* prolusio in eiusdem historia romana per numismata illustrata pag. 217 sqq. *Gottl. Erdm. Zeiblchii* specimen obseruationum in N. T. ex numismatis antiquis. Witteb. 1743. ac obseruationes sacrae ex numis antiquis. ibid. 1745. Vsum numismatum in iurisprudentia enarrauit *Ioan. Gottl. Heineccius* in praefatione praemissa N. H. Gundlingii exercitationibus academicis. Halae 1736. 4. De numis philosophiae interpretibus vide *Io. Frid. Bertrami* meletemata litteraria pag. 237 sqq. De numorum veterum cognitione cum historia iungenda orationem edidit *Ioannes Olina*, Venetiis 1717. 8. quam Ioan. Erh. Kappius recudendam curauit in orationibus selectis clarissimorum Virorum, parte 1. pag. 554. Lipf. 1722. 8. De numorum veterum in illustranda Imperatorum Romanorum historia vsu programma euulgauit *Ioan. Henr. Meibomius* 1684. De eorum vero in historia Germaniae antiqua Wolf Balthas. a Steinwehr. Francof. ad Viad. 1742. Qui compendio nobilissimam hanc eruditionis partem degustare voluerint, eis praeter *Caroli Patini* historiam numismatum italica, gallica et latina lingua editam, praeter eruditam *Eucheni Gottl. Rinckii* lucubrationem, quam nomine suo praeterito edidit Lipsiae 1701. 4. de veteris numismatis potentia et qualitate, commendandus libellus gallice vulgatus Paris. 1693. 12. et nouissime recusus ibid. 1739. duobus tomis in forma octopartita, sub titulo *la science des Medailles*, auctore, qui nomen suum suppressit *P. Joberto*, Iesuita. Eundem libellum latine recuderunt Lipsienses 1695. et 1718. 8. interprete Christiano Iunckero, vide Acta Erud. A. 1694. pag. 215 sq. et 1695. pag. 442. Germanice versus liber iste excusus est Norimbergae 1718 et 1738. 8. Op-

portuna etiam sunt quae tradit Rev. *Ioan. Christoph. Olearius* in specimine vniuersae rei numariae scientifice tradendae Ienae 1698. 8. et in libro germanice edito: Curiöse Münzenwissenschaft ibid. 1701. 8. in quo etiam nonnulli scriptores de variis argumentis indicantur, quemadmodum et a clarissimo amico nostro *Io. Georgio Walchio* praefat. ad Bartholomaei Beuerini libellum de ponderibus et mensuris, in qua simul sciagraphiam scribendae historiae numismaticae proposuit. Notari quoque meretur *Georgii Vionneti* museum numarium, carmen, siue notitia rei numariae veteris; quod recensuit praefatusque est Iul. Car. Schlaeger. Helmstadii 1744. 4. et *Henr. Ioan. Bytemeisteri* delineatio rei numismaticae antiquae et recentioris, cuius editio tertia Argent. 1744. 8. prodiit. Nec praetereundi duo libelli vulgati itidem germanice, das geöffnete Münzcabinet, et Ioan. Groeningii historia numismatum critica, qui nouissime in collectione Schilleriana sub titulo der geöffnete Ritterplatz prodierunt, in quibus praecipue de recentioribus numismatibus memorabilia quaedam, et numophylaciorum hodie celebrium notitia succincte exponitur. Habes etiam in iisdem expositionem praecipuarum siglarum siue compendiorum scripturae quae in numis occurrunt, eorumque lustratores morantur, tam Latinarum, quam Graecarum, Latinarum quidem depromtam ex Patino, Graecarum vero ex Ioannis Valentis (Jean Foy Vaillant) numismatibus imperatorum, a populis romanae ditionis graece loquentibus percussis Amstel. 1700. fol. Praeclara quaedam de veterum numis collectanea occurrunt in Francisci Iunii libro 2. de pictura Veterum cap. 8. pag. 110 sq. De origine pecuniae variisque eius speciebus eleganter accurateque disserit Ioan. Georg. Wachterus in archaeologia numaria. Lips. 1740. 4. cui adde Christiani Crusii commentarium de originibus pecuniae a pecore ante numum signatum. Petropoli 1748. 8. Vt vero *pecunia* a pecore apud Latinos, ita Graecis pleraque vocabula in commerciorum pensione vsitata sunt repetita a pecudibus, quemadmodum Eustathius notat ad Odysseam; adde Mezeriacum ad Ouid. II. pag. 317. Quadringentos amplius numos, quos Patauinos a loco appellant, ab Italo falsario [16] suppositos se collegisse et in lucem editurum testatur Ioan. Carolus Schottus in noua explicatione apotheoseos Homeri pag. 33. De numis monetariorum veterum culpa vitiosis conferatur *Erasmi Froelichii* dissertatio, quae quarta est inter eius IV. tentamina in re numaria vetere, p. 361 sqq. cui iunge Geinozii Abbatis obseruationes de numis veteribus suppositis, quae exhibetur tom. 6. historiae academiae inscriptionum pag. 410 sqq. De arte numos veteres genuinos a spuriis discernendi exstat Beauuaisii liber gallice edi-

[16] Plinius H. N. XXXIII. 9. Mirum in hac artium sola vitia discuntur, et falsi denarii spectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.

editus Parisiis 1739. 4. iunctus deinde eiusdem auctoris libro gallice edito: Traité des Finances et de la fausse Monnoye des Romains. Parisiis 1740. 8.

X. De numis sacris, siue de valore et pretio monetae varii generis cuius mentio fit in sacris litteris tum veteris tum noui Testamenti agunt *Arias Montanus* in Tubal Cain, tomo 6. Criticorum Anglorum edit. Francofurt. *Caspar Waserus* de numis et mensuris Ebraeorum, et aliorum Orientalium, Tiguri 1605. 4. Heidelb. 1610. 4. et in eodem criticorum sacrorum tomo, in quo etiam occurrit *Ed. Brerewoodi* libellus de ponderibus et pretiis veterum numorum, ex editione Lond. 1614. 4. quemadmodum in tomo septimo *Marquardi Freheri* de numismate census. Matth. XXII. 19. [17] dissertatio edita pridem Heidelbergae 1599. 4. His addi possunt *Henr. Buntingius* de monetis et mensuris sacrae scripturae, Helmstad. 1583. 4. *Henricus Guntherus Thulemarius* de variis siclis et talentis Hebraeorum, Francof. 1676. 12. Libellus *Stanislai Grsepsii* de multiplici siclo et talento hebraico. Antw. 1568. 8. et fasciculo II. opusculor. ad histor. ac philolog. sacram spectantium, pag. 302 sqq. *Io. Conr. Dietericus* in antiquitatibus biblicis V. T. p. 726 sq. *Georg. Wolfgang. Wedelius* centur. 2. decad. 1. differt. medicophilolog. 7. quae est de numis Noui Testam. Villalpandus ad Ezechielem, tom. 3. pag. 180 et 383 sq. et tom 2. p. 23. *Io. Leusdenius* in philologo hebraeo mixto diss. 28 sq. et ad calcem Onomastici sacri, *Io. Harduinus* in chronologia Vet. Test. p. 603 sq. Operum selector. *Brianus Waltonus* et *Bernhardus Lamy* in apparatu ad S. Scripturam, *Eduardus Bernhardus* libro de mensuris ac ponderibus. Oxon. 1688. 8. *Humfredus Prideaux* praefatione ad historiae Vet. Test. illustratae partem primam. *Villalpandus* tomo tertio ad Ezechielem pag. 80 et p. 383. De numis Orientalium, Iudaeorum maxime et Muhamedanorum, diatribam edidit *Io. Henr. Hottingerus*, ad calcem libri de cippis hebraicis. Heidelberg. 1659. 12. 1662. 8. idem p. 114 sq. Bibliothecarii quadripartiti nonnullos recenset numos hebraicos et arabicos. De *Hebraicis* videnda *Iulii Bartoloccii* Bibl. Rabbinica tomo 4. pag. 158 sq. *Salomo Deylingius* de re numaria Hebraeorum, parte tertia obseruat. sacrar. pag. 222 sqq. *Ioan. Christi. Klemmii* libellus de numis Hebraeorum. Tubingae 1730. 4. *Io. Andr. Schmidii* dissertatio de re monetali Hebraeorum. Helmstadii 1699. 4. *Erasmus Froelich* in prolegomenis ad annales regum Syriae, part. 5. pag. 74 sqq vbi de numis Hebraeorum. *Ioan. Gottl. Carpzouius* ad Goodwinum pag. 687. *Claudius Bouteroe* in obseruationibus in rem monetariam gallice editis Parif. 1666. fol. et

[17] Confer Freheri parerga III. 10. Waserum de numis Hebr. II. 16. Lipsii admiranda II. 3. Thom. Crenii animaduers. part. 2. p. 196 sq. etc.

et I. B. Keldermannus in diſſertat. de origine atque vſu numorum apud Hebraeos. Vltrai. 1750. *Herm. von der Hardt* numi et pondera Hebraeorum ex Graecia. Helmſtadii 1727. 8. Sigillatim de *ſiclis* videantur *Moſis Maimonidis* conſtitutiones cum verſione et notis Ioan. Eſgers. Lugd. Bat. 1718. [18] 4. *Ioan. Paſtritius* de ſiclis et numis Iudaeorum. Romae 1700. *Andreae Beyeri* libellus, qui inſcribitur ſiclus ſacer et regius appenſus et oſtenſus. Lipſ. 1667. 12. *Melanchthonis* carmen ad Ioan. Aepinum de ſiclo, quod obuium eſt in Ioan. Henr. a Seelen philocalia epiſtolica, pag. 13. et diſſertationes Guſtaui Peringeri. Vpſal. 1692. 8. et I. C. Iſelii. Baſileae 1709. et Ioan. Conr. Keysleri oratio de dimidio ſiclo argenteo ſiue lytro animarum Iſrael. Bremae 1704. Siclos exhibent Scheuchzerus phyſicae ſacrae tab. LXXXI. Kircherus tomo 2. Oedipi part. 1. p. 98 ſq. Waltonus in apparatu ad Biblia Polyglotta, Villalpandus in apparatu ad templum Ezechielis tom. 3. pag. 380. Waſerus II. 3 ſq. de numis Hebraeorum. Ezech. Spanhemius de vſu numiſmatum tom. 1. p. 167. Ioan. Leuſdenius in philologo hebraeo mixto diſſertat. 28. et alii. In Iacobi Goeree introductione ad ſapientiam biblicam P. 1. pag. 82. exhibentur quoque ſicli, ſed ex Villalpando atque Kirchero infeliciter explicantur. Vide Iacobi Rhenferdi opera philologica pag. 249. et Surenhuſium ad Miſnam Schekalim I. 1. pag. 177. De *Keſita* Hebraeorum interpretes ad Gen. XXXIII. 19. Ioſ. XXIV. 32. et Iob. XLII. 11. *Oligeri Nicolaidae* diſſ. Hafniae 1691. qui non agnum nec margaritam, ſed numi genus aurei vel argentei intelligit. Eandem ſententiam tuentur Bochartus Hierozoic. P. 1. pag. 433. Waſerus lib. cit. Schultenſius commentar. in Iobum, Carpzouius ad Goodwinum pag. 689. a. aliique. Diſſentiunt vero Hottingerus lib. cit. pag. 110. Adrianus Cattenburgh ſyntagm. ſapientiae Moſaicae lib. 5. c. 5. §. 6. p. 286. et I. G. Wachterus archaeol. numar. pag. 10. Ex eo quod Abimelech Abrahami coniugi dedit mille Keſeph, (LXX. δίδραχμα) Gen. XX. 14. colligit etiam Begerus tom. 1. theſauri Brandenburg. pag. 282. iam Abrahae temporibus vſum numiſmatum obtinuiſſe. Contrarium oſtendit Wachterus lib. cit. p. 20. Abrahamum non pecunia, nec moneta publica, ſed argento librae appenſo agrum eſſe mercatum docens. *Hermannus* vero *Conringius* Helmſtadii A. 1675. 4. edidit paradoxa de numis Hebraeorum, in quibus contendit ſiclos omnes olim fuiſſe argenteos, tum nullum numum hebraeum, qui refert hominis imaginem, eſſe genuinum, characteres porro Aſſyriacos ſiue Samaritanos non fuiſſe olim Hebraeis ad ciuilia negotia

[18] In quibuſdam exemplaribus titulus praefert A. 1727.

gotia vſurpatos, nec ante captiuitatem Babylonicam [19] numos ſignatos fuiſſe in vſu: itaque nullum numum ſamariticis aut hebraicis litteris inſcriptum qui ex illa aetate iactetur eſſe bonae notae, aut multum vetuſtum [20], nec poſſe certis argumentis demonſtrari, numos ſamariticis characteribus inſcriptos captiuitate babylonica antiquiores eſſe, ſed omnes Haſmonaeorum ſiue Maccabaeorum et Herodum aetate cuſos videri, neque olim in vſu fuiſſe ſiclum alium ſacrum [21] alium profanum, nec fidem denique mereri quae in iam dicto de cippis Hebraeorum Hottingeri libro leguntur. Haec Conringii paradoxa recuſa ſunt in faſciculo ſecundo opuſculorum, quae ad hiſtoriam et philologiam ſacram ſpectant Lugd. Bat. 1695. 8. *Otto* autem *Sperlingius* V. C. libro de numis non cuſis inter alia quidem cum Conringio probat apud Iudaeos ante captiuitatem babylonicam nullum ſignati aeris vſum valuiſſe, quod ex Gen. XXIII. 16. 1 Chron. XXI. 25. et Ierem. XXXII. 9. confirmat etiam Adrianus Relandus [22] diſſ. 1. de numis Samaritanis pag. 7. et aduerſus Fortunatum Schacchum II. 3. Myrothec. tuetur pag. 49 ſq. ſed et poſt captiuitatem, noſtrique ſeruatoris Chriſti tempore contendit rude tantum et informe argentum forſice diſſectum ac libra appenſum monetae locum tenuiſſe, itaque ſiclos omnes recens eſſe ſuppoſitos. Quanquam numos cuſos fuiſſe a Iudaeis non ſinit nos dubitare locus 1. Maccab. XV. 5. 6. vbi Antiochus Demetrii filius Syriae rex cum aliis immunitatibus Simoni Pontifici Maximo permittit *ποιῆσαι κόμμα ἴδιον νόμισμα τῇ χώρᾳ αὐτοῦ* Vocabula *μνᾶ, δραχμὴ*

[19] Aliud videtur Scaccho quem vide ſis II. 3. Myrothec. ſed Conringii ſententiam qui ſiclos pondus argenti, non ſignatos numos fuiſſe contendit, tuetur V. C. Adr. Relandus diſſ. 1. de numis Samaritan. p. 49 ſq. Vide etiam ſis Rev. D. Salomonis Deylingii obſeruationum ſacrarum partem 3. p. 176 ſq.

[20] In eandem ſententiam vide quae diſputantur a Iacobo Baſnagio auctore diſſertationis gallicae *ſur l'antiquité de la Monnoye et des Medailles des Juifs, et ſur la preference des Characteres Samaritains aux Hebreux* in Baſnagii Bellouellii hiſtoria operum eruditorum A. 1709. pag. 32. Contrariam ſententiam defendit Soucietus in diſſertationibus gallice editis pag. 70.

[21] De ſiclo ſanctuarii adde quae Io. Clericus et alii interpretes ad Exod. XXX. 13. Io. Wulferus ad tractatum Talmudicum Shekalim, Norimb. 1680. 4. Buxtorfius Lex. Talmud. pag. 2032. 2068. 2449 ſq. 2624. Andreas Beyerus in libello paullo ante citato. Herm. von der Hardt libello paullo ante citato de numis et ponder. Hebr. ex Graecia. Io. Meyerus ad Claſingii *διάσκεψιν* de vnctione ſacra pag. 8. vbi eorum accedit ſententiae, qui duplicem extitiſſe ſiclum ſacrum alterum ſ. Sanctuarii, alterum communem affirmant, contra quos veriorem ſententiam defendit Claſingius in vindiciis extortis pag. 38.

[22] Relandi argumenta ſtrictim recenſet Wachterus Archaeol. numar. pag. 23.

δραχμὴ et ὀβολὸς hebraicae esse originis notat Iacobus Duportus ad Theophrasti characteres p. 324. Idem Sperlingius contra Conringium docet Iudaeos etiam auri vsum habuisse monetae loco. Ceterum *Wagenseilius* in commentario ad tractatum Sota p. 275. contendit nullam amplius exstare verae antiquitatis Hebraeorum monetam, et post nonnulla interiecta, multis oppugnat numos referentes imaginem Abrahami, Mosis, Dauidis et Salvatoris nostri. De numismate census, quod Romanis pendere iubebantur Iudaei, consulendi sunt interpretes ad Matth. XVII. 24. 27. *Casp. Waserus* II. 6. et 20. *Lipsius* II. 3. admirand. *Marquardi Freheri* Parerga III. 10. et dissertatio paullo ante laudata. *Ioan. Seldenus* de iure naturae et gentium II. 8. pag. 221. et VI. 17. *Ioan. Harduinus* opp. select. pag. 625. 629. *Thomas Crenius* animaduers. philolog. lib. 2. pag. 196 sqq. *Ioan. Gottl. Carpzouius* ad Goodwinum pag. 690. *Seb. Schmidius* fascic. disp. pag. 796. *Ioan. Reinh. Rusius* Harm. Euang. II. 822. *Ioan. Nicol. Schulini* dissertatio Witteb. 1685. 4. *Ioan. Laurent. Moshemii* dissertatio Helmstadii 1725. *Claud. Salmasius* contra Miltonum pag. 269 sq. 275 sqq. Idem in funere hellenistico pag. 55. *Simulacra omnis generis quum abominarentur Iudaei, monetam tamen graecanicam Romanamque Deorum imaginibus figuratam recipiebant, atque dabant. At in templo ne Caesarum quidem tum Dominorum suorum imagines admisissent.* De numis hebraicis *Mosen cornutum* referentibus exstat peculiaris dissertatio I. B. Carpzouii. De numis *Iesu Christi* agit praeter alios Io. Reiskius in libro de Iesu Christi imaginibus. Wagenseilius ad Mishnam Sota pag. 238 sq. edit. Surenhus. et Ioan. Dav. Koelerus tom. 6. historicar. e numis deliciarum p. 353 sqq. De numis Christi confer praeterea Cangium §. 28. de numismatibus imperii romani, et Antonium Augustinum dialogo primo de numismatibus §. 9. Raphael quoque Auellinus italica lingua scripsit breuem declarationem numismatis hebraici [23] vt ipse quidem putat antiquissimi *Dauidis* et *Abrahami*, editam sub nomine angeli Gabrielis Anguisciolae : vide Bartoloccium in bibliotheca Rabbinica tomo 4. pag. 164. et Imbonatum in bibliotheca ebraeo-latina pag. 212 sq. et 306. De numis quos de Iudaea capta vel de rebus iudaicis percussere Romani, consulendus Ezech. Spanhemius de vsu numismat. pag. 326. et Carolus Patinus ad Suetonii Vespasianum et Titum. et Petrus Zornius opusc. sacr. tom. 1. pag. 37. De numis *cabalisticis*, amuletis etc. Vide Kircherum tomo 2. Oedipi parte 2. p. 475. 465. 480. et Sig Iac. Baumgartenium fascic. 1. consiliorum theologicorum (theologische Gutachten)

[23] Dichiaratione della hebraica Medaglia detta Maghen David et Abraham, di D. Angelo Gabriele Anguissola. Mediolan. 1617. fol. Dixi de numis illis suppositiis etiam nuper in Codice Pseudepigrapho Veteris Testamenti.

achten) pag. 95 sqq. Numos *samaritanos* exhibet idem Kircherus tomo 2. Oedipi parte 1. pag. 88 sq. et 100 sq. Villalpandus in apparatu ad templum Ezechielis, Ioan. Morinus exercitatione secunda samaritana cap. 10. Steph. Morinus in exercitationibus de lingua primaeua. D. Val. Ernestus Loescherus de causis Ebr. linguae pag. 201. Vide etiam sis Cornelii Dieterici Koch dissertationem de numorum Hebraicorum inscriptionibus samaritanis, Helmstadii editam A. 1712. Ioan. Harduinum ad Plinium tom. 1. pag. 432 sq. edit. in fol. Eiusdem Harduini epistolam de tribus Toinardi numis samaritanis; apud I. Clericum tomo 21, bibliothecae vniuersalis parte 2. p. 131 sq. Basnagium Bellouallium hist. operum eruditorum Febr. 1692. pag. 269 sq. Iac. Basnagii dissertationem de numis et characteribus samaritanis et moneta veteri Iudaeorum in eadem historia operum eruditorum Ianuar 1709. Eiusdem Basnagii historiam Iudaeorum gallice editam tom. 6. pag. 411 sqq. Hadriani Relandi dissertationes quatuor, itemque vnam Ioan. Baptistae Ottii de numis samaritanis ad Iacobum de Wilde, Amstel. 1702 et 1704. 8. Ioannis item Gagnierii et laudati Relandi epistolas amoebaeas in memoriis litterariis Treuoltinis A. 1705. Septembri pag. 1643. et Nouembri pag. 1997. et in Iac. Bernardi nouellis reipubl. litterariae A 1705. 1. pag. 653. et II. 145 sq. Epitomen epistolae Guelpherbyto ad Relandum transmissae de numis Iudaeorum qui charactere samaritano sunt insigniti, quae legitur in historia critica reipublicae litterariae tom. 2. pag. 65 sqq. Nicolai Toinardi opus de numis samaritanis sperare quidem iussit Clarissimus Montfauconus in palaeographia graeca pag. 119. 124. sed spem concitatam, aliis forte negotiis impeditus, non impleuit. Ceterum samariticos numos plerosque recentiores aut dubiae admodum vetustatis videri, Ezech. Spanhemii iudicium est differt. 2. de vsu numismatum pag. 67. edit. Amst. Recte tamen alibi illos minus dubiae vetustatis ac fidei fatetur qui post captiuitatem babylonicam cusi extant tum argentei tum aerei maxime, quorum aliquos ibidem profert atque illustrat p. 66. edit. Londinensis. Explicatio duorum numorum Samariticorum Simonis Maccabaei, Ioanne Harduino auctore exstat in memoriis Treuoltinis A. 1712. pag. 841. De iisdem numis leguntur obseruationes Nicolai Henrionis in historia academ. inscriptionum tom. 2. pag. 65. De numis quibusdam Samaritanis et Phoeniciis, vel insolitam litteraturam prae se ferentibus vel in lucem hactenus non editis Ioannis Swintonii dissertatio adiecta est eius inscriptionibus Citieis. Oxonii 1750. 4.

Obiter in differt. 1. de numis samaritanis doctissimus Relandus pag. 24. agit etiam de numis *punicis*, quod argumentum tangunt praeterea Antonius Augustinus dialogo VI. Ezech. Spanhemius diss. 2. Bernardus Aldrete libro 2.

antiquitatum Hiſpaniae et Africae, idiomate hiſpanico expoſitarum: ſed accuratius Iac. Rhenferdius in periculo Phoenicio ſiue litteraturae Phoeniciae ſpecimine, pag. 732 ſqq. Oper. Philolog. atque in epiſtolis de numis Phoeniciis nobiliſſimi Barii, quarum argumentum exponit Io. Clericus tomo 11. Bibl. ſelectae pag. 105 ſq Maximus numorum Punicorum numerus tabulis vna et quinquaginta, ſed qui explicari et illuſtrari ab Rhenferdio aliquo deſiderant, aere deſcriptus latet in libro non vbiuis obuio atque hiſpanice edito Caeſaraugustae A. 1644. 4. hoc titulo: *Muſeo de las metallas deſconocidas Eſpannolas* [24], publica lo *D. Vincentio Ioan. de Laſtanoſa*, Sennor de Figarvelas, i lo dedica al Excellentiſſimo Sennor D. Bernardino Fernandez de Belaſco, Condeſtable de Caſtilla y Leon. Vide et numos Punicos in Andreae Morelli ſpecimine rei numariae pag. 236. 246. et Begeri theſauro Brandenburg. tomo 1. pag. 302. et Gisberti Cuperi exerc. ſecundam de elephantis in numis pag. 166. tom. 3. theſauri Sallengriani. Tentamen numos veteres Carthaginienſes explicandi germanice edidit Ioan. Mich. Weinrichius. Meinungae 1722. 4.

Numiſmatis e puriſſimo auro cuſi a rege *Perſarum* Dario meminit Herodotus IV. 166. vbi addit Aryandem Aegypti Praetorem ſimiliter ex puriſſimo argento numos cudi curaſſe. Daricos vocat Plutarchus Artaxerxe, qui pag. 1021. et in Ageſilao pag. 604. teſtatur numos Perſicos ſagittarii imagine ſignatos fuiſſe. Confer de *Daricis* Scholiaſten Ariſtophanis Veſp. pag. 93. Zonaram lib. 10. cap. 36. Conringium lib. cit. cap. 4. Gronouium de pecunia vetere III. 7. Eiſenſchmidium de ponderibus et menſuris pag. 142. De ſiclis Perſicis, de quibus Waſerus lib. 2. cap. 12. intelligendus locus 2 Samuel. XIV. 26. Hi octo tantum obolorum Atticorum erant, ita vt totum pondus capillorum Abſolonis fuerit vnciarum 31. vt notat Relandus parte 2. diſſ. miſcell. pag. 237. quanquam alii verba ſacri ſcriptoris non de pondere ſed pretio comarum malunt accipere, quod refellit Bochartus tom. 1. pag. 884.

Arabicorum numorum magnum numerum collegerat Carolus Cato Curtius, quem laudat Andreas Morellus in ſpecimine rei numariae pag. 232. vbi exhibet numum Salahoddini, qui Hieroſolymam Chriſtianis eripuit A. C. 1177. De aliis quibuſdam vide Hottingerum ad calcem libri de cippis hebraicis et pag. 115. * Bibliothecarii quadripartiti, atque Rud. Capellum noſtrum τὸν μακα-

[24] Guſtauus Peringerus in Ecloga, ſiue catalogo librorum Sparwenſeldii pag. 45. teſtatur ab hoc viro inſigni illatos numos eiuſmodi triginta bibliothecae regis Sueciae, feliciusque poſſe explicari ex linguae ſcripturaeque Runicae penetralibus. Adde pag. 60. vbi catalogus librorum Laſtanoſae memoratur.

μακαρίτην in rarioribus Beccelerianis. Statum monarchiae Asiaticosaracenicae, qualis VIII et IX. post C. N. saeculo fuit, ex numis argenteis, prisca Arabum scriptura Kufica, a monarchis Arabicis, Almansor, Harun Raschid, Almamon aliisque in metropolibus Chaldaeae, Persiae Transoxanaeque cusis, et in littore maris Balthici prope Gedanum effossis, singulari libello illustrauit Georg. Iac. Kehr. Lips. 1724. 4. Idem Vir doctus Monarchae Mogolo-Indici, vel Mogolis Magni *Aurenk Szeb* numisma argenteum quinquelibrale in renouationem clientelarum vrbis imperatoriae Dschihanadab signatum, e Gazophylacio Gothano recensuit et illustrauit. Lipsiae 1725. 4. De numo Arabico Constantini Pogonati, litteris Cuficis scripto, dissertatio V. C. Hadriani Relandi prodiit Amstelod. 1705. 8. Henrici Scholzii descriptio numi Saracenici A. 1712. prope Slesuicum reperti exstat in A. E. 1732. p. 415 sqq. Per *solidos barbarinos* intelligi numos Arabicos notauit Sirmondus ad Godfridum Vindocinensem tomo 21. Bibl. Patrum, edit. Lugd. pag. 95. De numis Arabicis aliisque hodie per orientem vsitatis consulendi scriptores itinerariorum, inter quos Ioan. Baptist. Tauernerius de numis in Asia hodie receptis diligenter egit post partem itinerarii sui secundam; quemadmodum de numis in Africa, vt videtur, cusis Shawius itineris sui tom. 2. pag. 155. Hagae Comit. 1743. 4. Praecipue vero votis eruditorum exposcitur illustris *Io. Sigismundi ab Haunolt*, Senatoris vltra annos quinquaginta [25] ac praesidis Reip. Vratislauiensis theatrum monetarium orientale, in quo veteres et recentes exponendos suscepit numos: cuius edendi spem olim fecit B. Andreas Acoluthus in specimine Alcorani p. 6. quodque Bibliothecam Elisabethanam Vratislaviensem hodie ornat.

XI. Graeca numismata Alexandri temporibus antiquiora [26] extant Amyntae regis Macedonum, Phidonis regis Argiui (de quo consulatur Wachterus Archaeolog. numar. cap. quinto integro) aliaque vti aduersus Iac. Basnagium obseruat V. C. Mat. Veissierius la Crose in libro gallice edito A. 1711. entretiens sur diuers sujets d'histoire etc. pag. 183. Ex scriptoribus vero qui numos Graecos magno numero exhibent atque illustrant, memorandus inprimis Hubertus Goltzius in thesauro rei antiquariae: et in Sicilia ac magna Graecia siue libris IV. historiae vrbium et populorum Graeciae ex antiquis numismatibus restitutae 1576. fol. Lud. Nonnius in commentario ad

[25] Vide Acta Eruditor. tom. 5. supplementi pag. 180 sq.

[26] Vide tamen histoire des ouvrages des Savans A. 1799. pag. 51 sq.

Goltzii Graeciam, insulas et Asiam minorem Antw. 1644. fol. Io. Georgii Volckameri rara magnae Graeciae numismata, Noriberg. 1683. fol. Clariss. Turnemini dissertatio de numis insularium in Archipelago, inserta memoriis Treuoltinis A. 1706. p. 1344 sq. Nicol. Franciscus Haymius P. 1. thesauri Britannici italice editi Londini 1719. 4. Chrysostomus Hanthalerus in exercitationibus prooemialibus de numis Graecorum. Norimbergae 1735. 4. et Ioan. Sal. Semler in veteribus numismatibus illustratis, quae leguntur P. 4. supplementor. ad historiam vniuersalem pag. 1 sqq. Magnam etiam lucem numis quamplurimis Graecis afferunt Ezech. Spanhemius in dissertationibus de vsu et praestantia numismatum, Ioan. Harduinus in numis populorum et vrbium antiquis [27] illustratis Paris 1684. 4. et inter opera selecta Amstelod. 1709. fol. in quibus et chronologia Veteris Testam. ex multis graecis numis lucem accipit et ei vicissim mutuatur. Laurentius Begerus in thesauro Palatino et Brandenburgico, cuius posterioris tertium Volumen prodiit Coloniae Marchicae 1701. fol. tum in spicilegio antiquitatis ibid. 1692. fol. et in obseruationibus atque coniecturis in numismata quaedam antiqua sparsim in fol. et 4. editis. Ioannes Siton de antiquis et modernis in Insubria monetis Mediolani 1713. fol. Atque de numis graecis [28] imperatorum Romanorum praeclarum opus habemus V. C. Ioannis Vaillant Amst. 1700. fol. Aliud Mediobarbi, a filio Ioan. Antonio Mediobarbo Birago edendum promittitur in memoriis Treuultinis A. 1701. tom. 2. pag. 364. edit Amstelod. De numismatibus Regum Macedoniae dignum est, vt commemoretur, opus quod Tiguri 1738. fol. sub hoc titulo prodiit: Numismata Regum Macedoniae omnia, quae laboribus celeb. Virorum, Crophii, Lazii, Goltzii, Patini, Spanhemii, Haymii, Liebii, etc. ex regiis aliisque Numismatophylaciis hactenus edita, additis ineditis et nondum descriptis tabulis aeneis. Repraesentata digessit, descripsit et notis variorum doctissimorum virorum illustrata edidit Io. Iac. Gesnerus. Praeclaras etiam in numismata omnis generis obseruationes debemus Petro Seguino, Iacobo Oiselio, Gisb. Cupero, Iacobo de Wilde, et Francisco Antonio Comiti de Kheuenhüller, qui Regum veterum numismata anecdota aut per-

[27] Anonymi notae ad primam editionem numorum populorum exstant Vol. 6. obseru. misc. in auctores tom. 3. pag. 747.

[28] Alios qui historiam Imperatorum e numis tradiderunt, recenset Caspar Sagittarius introductione ad historiam ecclesiasticam pag. 591 sq. De Iacobi de Strada opere MS. tomis XXXI. vide V. C. Salom. Ernesti Cypriani catalogum MSS. bibliothecae Gothanae pag. 83.

perrara notis illuſtrata edidit Viennae 1752. 4. Hiſtoriam Ptolemaeorum Aegypti Regum Regumque Syriae ex numis deſcriptam dedit idem Ioannes Vaillant, quarum prior Amſt. 1701. fol. altera Pariſ. 1682. 4. prodiit. Eidem Vaillantio debemus Arſacidarum imperium, ſiue Regum Parthorum hiſtoriam: item Regum Ponti, Boſpori et Bithyniae hiſtoriam, ad fidem numiſmatum applicatam; Pariſiis 1725. 4. duobus tomis editam. Numos Syriacos, Aegyptiacos, Armenos atque Parthos illuſtrauit quoque idem, quem paullo ante laudauimus, Semlerus lib. cit. parte eadem pag. 107 -- 174. Neque omittendi ſunt Eraſmi Froelichii annales Regum et rerum Syriae numis veteribus illuſtrati. Viennae 1744. fol. Praeterimus alios, qui apud Labbeum et Struuium videri poſſunt. Erizzum vero, Parutam alioſque exigua vel nulla peritia litteraturae graecae inſtructos ad explicanda Graeca numiſmata infeliciter acceſſiſſe monet Ezech. Spanhemius pag. 307. de vſu numiſmat. edit. Amſt. Sicilia numiſmatica quam molitus eſt Ioannes Maria Amati, S. I. vide memorias Treuoltinas A. 1705. p. 1640. et A. 1713. p. 1290. lucem, quod ſciamus, non vidit. De talentis Siculis, reque numaria antiquiore Siculorum erudita obſeruat Rich. Bentleius in diſſert. anglice edita de Phalaridis epiſtolis, cui iunge Salmaſium de modo vſurarum cap. 6. Philippi Parutae numiſmata Siciliae prodiere Panormi 1602. fol. ſed plenius opus, variuſque obuium eſt quod Leonardo Auguſtino curante lucem vidit hoc titulo: *la Sicilia di Filippo Paruta, deſcritta con le Medaglie.* Rom. 1649. fol. Philippi Parutae et Leonhardi Auguſtini Siciliam numiſmaticam, additis Huberti Goltzii aliorumque Siciliae deſcriptione et in numiſmata ſingula explicationibus, ingenti numero tabularum locupletatam et perpetuo commentario illuſtratam iunctim recudendam curauit Sigebertus Hauercampus. Lugd. Bat. 1723 fol. quae editio repetita inſerta eſt tom. 6. 7 et 8. theſauri antiquitatum et hiſtoriae Siciliae. Vincentii Mirabellae ichnographiae Syracuſarum antiquitatum explicatio, vt et numiſmatum aliquot ſelectiorum eiuſdem Reipublicae liberae et Regum, qui in illa dominati ſunt, italice prodierunt Neapoli. 1613. fol. tum in volumine ſecundo Syracuſarum antiquarum Iacobi Bonanni, Panormi 1717. fol. denique latine verſae et notis illuſtratae a Sigeberto Hauercampo, et inſertae volumini decimo theſauri antiquitatum et hiſtoriae Siciliae. Syracuſanam quoque monarchiam ex numis illuſtrauit Michael Gottlieb Agnethlerus parte tertia ſcriptorum illuſtrandae hiſtor. vniv. inſeruientium pag. 295 ſqq. De numiſmate Damareti, quod Damarete Gelonis vxor cudi curauit, vide Diodor. Siculum XI. p. 256.

XII. De

XII. De numiſmatibus Romanorum incredibilis Scriptorum numerus etiam diligentis hominis induſtriam fatigare poſſit. Et quam late patuit ipſorum imperium, tam quoque numi ipſorum per omnem fere orbem terrarum valuerunt. Vnde Coſmas Indopleuſtes l. 2. pag. 148. ἐν τῷ νομίσματι Ῥωμαίων ἐμπορεύεται πάντα τὰ ἔθνη. Numiſmata familiarum Romanarum poſt Fulv. Vrſinum, Abr. Gorlaeum et Carolum Patinum, imperatorum quoque poſt Adolphum Occonem, Aeneam Vicum, Hub. Goltzium, Io. Triſtanum, Franciſcum Mediobarbum, Franciſcum Angelonium, Sigebertum Hauerçampum, Chryſoſtomum Hanthalerum: nec minus Coloniarum numos pulcherrimis commentariis idem Ioan. Vaillant [29] illuſtrauit. Neque omittenda regum et imperatorum numiſmata a Romulo et Iulio Caeſare vſque ad Iuſtinianum Auguſtum ex Cimeliarchio Caroli Ducis Croyiaci et Arſchotani cum commentario *Alberti Rubenii* et ſubiectis ad calcem annotationibus *Laurentii Begeri*. Colon. Brandenb. 1700. fol. His iungenda Anſelmi Banduri numiſmata imperatorum Romanorum a Traiano Decio ad Palaeologos Auguſtos. Pariſiis 1718. Voll. 2. fol. Doctiſſimus quoque Harduinus, licet paradoxorum ſubinde captator, in numiſmatibus ſaeculi Conſtantini, atque hiſtoria Auguſta ex numis vſque ad Numerianum: inter opera eius ſelecta Amſtel. 1709. fol. Paullus item Pedruſius, de quo Acta Eruditorum A. 1713. p. 294. D. Henrionis opus promiſſum hiſtorico-chronologicum, de ratione monetae romanae a primo illius vſu vſque ad Conſtantinopolin captam a Turcis, memoratur in Ephemeridibus litterariis Pariſ. A. 1708. II. pag. 405. 596 ſq. Numiſmata imperatorum Conſtantinopolitanorum exhibet et illuſtrat Carolus du Freſne in familiis Byzantinis. Pariſ. 1680. fol. et V. C. Anſelmus Bandurius in imperio orientali, Pariſ. 1711. fol.

XIII. Sarugus, cuius Geneſ. XI. 20. mentio, modum cudendi numos aureos et argenteos oſtendiſſe traditur ab Abulpharaio p. 12. Lydos primos aureis et argenteis numis vſos eſſe notat Herodotus lib. 1. cap. 94. et ſuperat hodie numiſma antiquum Atyos Lydorum Regis, de quo Ezech. Spanhemius diſſert. prima de vſu numiſmatum. Sed Herodoto, ſcriptori ceteroquin fide digno, hac tamen in re fidem haud habendam eſſe affirmat Wachterus archaeol. numar. p. 30. De Erychthonio, Hermodice vxore Midae, Iono Theſſal. rege, Phidone Argiuo numorum inuentoribus apud Graecos, vide Bege-

[29] Huius Ioannis Vaillanti filius Ioan. Franciſcus Foy Vaillant A. 1708. 17 Nov. defunctus, cuius diſſert. de Diis Cabiris extat. Elogium illius vide in memoriis Treuoltinis A. 1709. menſe Auguſto pag. 1393.

Begerum I. thesauri Brandenb. p. 279 et 282. et II. p. 527. et Wachterum pag. 31 et 33. vbi is ex monumentorum Graecorum collatione patere affirmat primum numum signatum esse a Phidone, alterum a Lycurgo, tertium ab Alyatte. Aerea moneta argenteam praecessit, vnde Argentinus Aesculani filius apud Augustinum IV. de C. D. cap. 21. Latini primum numorum vsum referunt ad tempora Iani, vt praeter alios Theodoro Cantero variar. lect. II. 23. laudatos testatur Paullinus Nolanus carmine aduersus Paganos v. 71.

Et Ianum geminum veteres dixere Latini,
Hic quia nauigio Ausonias aduenit ad oras
Numus huic primum tali est excusus honore
Vt pars vna caput, pars scalperet altera nauem.

Confer Schottum ad Aurel. Victorem de origine gentis Rom. c. 3. Tertull. c. 10. Apologetici. Numam Pompilium ἀσσάρια siue numos ligneos, coriaceos et testaceos congiarii loco inter populum distribuisse legas in Syncello p. 211. qui p. 275. numum argenteum ait primum Romae cusum circa tempora Ptolemaei Philadelphi, quod legitur etiam in Chronico Paschali p. 173. ad annum V. C. 481. Ol. 126. et in Prosperi Chronico pag. 695. editionis nouae. Sed hac de re conferendus inprimis Plinius XXXIII. 3 et ibi Harduinus, ac Wachterus archaeol. numar. p. 110 sqq. Asses librales aliis assibus aercis minoris ponderis apud Romanos permutari solitos ante bellum Punicum secundum, nihilominus omnes asses aereos dictos esse aes graue, respectu numorum argenteorum et aureorum, qui et ipsi venerint nomine aeris, sententia est Viri Clariss. Ludolphi Kusteri in diatribe Antigronouiana, quam oppugnandam sumsit vir et ipse doctissimus Iacobus Perizonius in diss. de aere graui, Lugd. Bat. 1713. 12. qui solum aes rude et asses librales nomine aeris grauis venisse pluribus contendit argumentis. Vide etiam Ioan. Christoph. Wagenseilii diss. de re monetaria veterum Romanorum. Altdorfii 1691. 4. et Wachterum lib. cit. cap. 11. in quo de assibus imminutis differit. *De asse ipso eiusque partibus* omnino videndus est Montfauconius tom. 3. supplement. lib. 4. pag. 89 sqq. qui ibid. pag. 139 obseruat, nunquam reperiri numos nisi alio percussos instrumento, licet typos eosdem easdemque inscriptiones referant. Guil. Budaeus libris 5. de asse eiusque partibus Venetiis 1522. 4. et T. II. operum eius Basileae 1557. fol. iunctim editorum, item in Ad. Rechenbergii scriptoribus hist. rei numar. veter. quorum compendium gallico sermone Parisiis 1550 euulgatum laudatur tom. 9. Bibliothecae angli-

cae pag. 376. aliudque exstat fasciculo secundo opusculor. historicophilolog. Henrici Noriti liber de asse et partibus eius. Basil. 1550. fol. Georg. Henischius de asse et partibus eius. Aug. Vindel. 1606. 8. Ioan. Wardus in commentario de asse eiusque partibus, qui praemissus est parti secundae monum. vetust. Kempian. Londini 1719. 8. p. 1 sqq. et Moulineti dissertatio de asse Romano pag. 43. Musei coenobii S. Genouefae. Asses et partes assis in numis singulas exhibet P. de Vitry, S. I. in memoriis Treuoltinis 1729. p. 1266 sqq. De assibus Etruscis exponit Bernardinus Baldus apud Iustum Fontaninum lib. 1. de antiquitatibus Hortae cap. 7. De *Sestertiis* conferatur Paulli Manutii dissertatiuncula, quae legitur in eius quaesitis per epistolas, et recusa est tom. 1. thesauri Sallengriani. Philippi Pigafettae dissert. inserta eius interpretationi italicae librorum Lipsii de magnitudine Rom. euulgatae Romae 1600. 8. Benedicti Poggii dissertatio, quae habetur tom. 19. opusculor. scientific. et philologic. pag. 399 sqq. et in primis Ioan. Frid. Gronouii libri 4. de sestertiis. Lugd. Bat. 1691. 4. Petri Gassendi abacus sestertiorum exstat tom. 5. eius operum. Iosephi Iuuencii laterculum sestertiorum habes ad calcem tom. 2. Horatii ab eo illustrati. De *Denario* consule Ioannis Grauii (Greaves) librum anglice editum: A Discourse of the Romane Foot and Denarius. Londini 1647. 8. De *Quinariis* vide memorias Treuoltinas 1710. pag. 699 sqq. et Ioannis Swinton Meriliam; siue dissertationem de Quinario gentis Meriliae. Oxonii 1750 4. De *Triumuiris* et *Quatuoruiris* monetalibus vide Ez. Spanhemium tom. 2. de vsu numismatum p. 167 sqq. cui adde Sertor. Vrsatum de notis Roman. tomo 11. thesauri Graeuiani pag. 766. et Franç. Hottomannum de magistr. Rom. tom. 3. eiusd. thesauri pag. 1890. Historiam rei monetariae Romanor. vide in Diario anglico, *History of the Works of the Learned* 1708. pag. 438 sqq. et in Diario gallico, Bibliotheque Raisonnée tom. 12. pag. 122 sqq. Adde compendium rei numariae Romanorum, quod Dresd. 1753. 8. in lucem emissum est. Sciagraphiam rei numariae antiquae nouissime post alios dedit celeberrimus Wedelius centuria prima exercitationum medico-philologicarum decade IX. exerc. 10. vbi inter alia de numis *gothicis* agit, quod argumentum praeclare etiam illustrauit Elias Brennerus in thesauro numorum *Sueo-Gothicorum*, suecice et latine edito 1691. 4. et longe auctius recusuo [30] Holmiae 1731. 4. cui iungenda Magni von Bromel historia numismatica Senatorum et Magnatum Sueciae, in actis litterariis Sueciae Vpsal. 1730. Kiliani Stobaei dissertatio de numis et sigillis Lundinensibus. Lundini Goth. 1741. 4. et Georgii Wallini clauis numophylacii Runici, siue ratio, qua intelligi possit numorum Runico-

[30] Hamburgische Nachrichten 1732. pag. 219.

nicorum scriptura. Holmiae 1743. 4. De numo Vizonis Obotritorum regis vide A. E. 1724. pag. 412. Andreae Fontaine, equitis Aurati, numismata *Saxonica* et Dano-Saxonica iunguntur Georgii Hickesii libris 2. antiquae litteraturae septentrionalis Oxon. 1705. fol. qui etiam videndus in diss. epistolari p. 109 sq. Notae vero ad numos Anglo-Saxonicos subiectae conspectui operis Hickesiani a Wottono editi Lond. 1708. 8. Operae pretium praeterea est videre quae de numis Saxonicis, *Anglo-Saxonicis*, *Hibernicis* et *Runicis* scripsit Nicolaus Kederus Holmiensis. Similiter de numis *Danicis* agere instituit Thomas Broderus Bircherodius, Hafniae 1701. 4. De numis scyphatis Nordmannorum, quos vulgo Regenbogenschüßlein appellant, consulatur Daniel. Ringmacheri tractatus historico-politicus de numis, vbi insimul ventilatur quaestio, de vulgo sic dictis guttulis siue patellis iridis. Lips. 1725. 4. Ioan. Christ. Hedleri diatribe Berolini 1730. 4. edita, et Ioan. Alexandri Doederlini dissertationes epistolares binae. Suobaci 1739. euulgatae. De solidis argenteis, et aureis libris et denariis veterum Francorum, Sirmondus tom. 4. opp. fol. 727 sq. et le Cointe tom. 3. pag. 60 sqq. 80. 667 sqq. Ceterum non de *Franciae* modo sed et aliis numismatibus sequioris aeui, tum in Oriente tum in Occidente, singulari diligentia differit Carolus du Fresne siue Cangius in glossario latino, cui adiungenda sunt quae disputat le Blanc in historia numismatum Franciae, Paris. 1690. 4. 1703. fol. Amst. 1692. 4. et Gabriel Daniel in diss. de numismatibus Theodoberti primi, regis Franciae Orientalis et Clodouaei nepotis. Adde Danielis historiam Franciae tom. 1. p. 471 sq. Claudii Boterouii (Bouteroue) Recherches curieuses des Monoyes de France depuis le Commencement de la Monarchie. Paris. 1666. fol. Hautini Traité des Medailles, liber eruditus est, scriptus saeculo XVI. sub Henrico III. Galliae Rege, sed suppressus, quem nunquam editum esse memorat Morlierius essais de litterature tomo 1. p. 14 sq. Denarios in Gallia sub Regibus Carolingicis cusos exhibet Baluzius tom. 2. Capitular. pag. 1272. Iacobum Biaeum praeterimus, in cuius *Francia Metallica* [31] multi falsi et suppositi numi referuntur. De numis antiquis *Gallorum* circa Caesaris tempora Memoriae Treuultinae A. 1706. artic. 162. pag. 1976 sq. Anglicos numos veteres pluribus tabulis exhibet Henricus Speelmannus ante vitam Aelfredi. Conferatur quoque de numis Anglicis Scoticisque Guil. Nicholson ad calcem Bibliothecae historicae Angliae. Londini 1714. fol. p. 248. De numis Hibernicis Nicolai Kederi numorum in Hibernia antequam haec insula sub Henrico II. Angliae Rege, Anglici facta fuit iuris, cusorum indagatio. Lipsiae 1708. 4. Historiam numismatum Anglicorum exhibet liber anglice

editus

[31] Vide Caroli Patini iter quod gallice descripsit pag. 54. vbi simile fert iudicium de libro: *Promtuaire des Medailles.*

editus sub hoc indice: Numi Britannici historia [32], or an historical Account of English money from the conquest to the uniting the two Kingdoms by King James I. and of great Britain to the present time. Lond. 1726. 8. Numismata Neapolitana a Ruggerio primo Rege ad Carolum VI. italicò sermone edidit Caesar Antonius Vergara. Romae 1715. 4. De numis hispanicis dissertatio Mahudelii gallice sub titulo: dissertation historique sur les monnoyes et medailles antiques d'Espagne, prodiit Parisiis 1715. 4. De numis et re numaria veterum *Germanorum*, quanquam tangit quaedam Paullus Hachenbergius in Germania media, dissertatione 10. et plures agendum in se susceperunt vt Goldastus, tum Christfridus, Casparus et Paullus Sagittarii, Christianus Schlegelius, W. Ernestus Tentzelius, Iac. a Mellen, Otto Sperlingius aliique viri clarissimi, prae ceteris Io. Petrus Ludouicus in der Einleitung zu dem deutschen Münzwesen mittlerer Zeiten. Halae Saxonum 1709. 8. et cum obseruationibus Io. Iac. Moseri. Vlmae 1752. 8. qui fuse etiam disserit de numis bracteatis (Blech- oder hohle Münzen, Pfannenmünzen) Anonymi gründliche Nachricht von dem Münzwesen insgemein, besonders von dem Münzwesen älterer und neuerer Zeiten, quae cum Io. Dav. Koeleri praefatione edita est Goettingae 1739. 8. et auctior Helmstadii 1741. 8. et Nicolai Seeländers zehn Schriften vom deutschen Münzwesen mittlerer Zeiten. Hanouerae 1743. 4. Io. item Mich. Weinrichius de ortu et progressu rei numariae, in primis apud Germanos Erf. 1710. 4. nondum tamen aliquid perfecti atque absoluti in hoc genere habemus. De numis *Russorum* vide Nic. Kederum in nouis litterariis maris Baltici A. 1701. pag. 18 sq. Io. Arnoldi de Brand iter in Moscouiam p. 417. et Petri Ambrosii Lehmanni obseruationes historicas germanice editas Hamburgi A. 1705. p. 233.

XIV. E recentibus numis historiam illustrare primus aggressus est Ioan. Iacobus Luckius, editor sylloges numismatum elegantium saeculi XVI. Argentorati 1620. fol. quem deinde alii sunt sequuti. Vide W. Ernestum Tenzelium in dialogis menstruis vernaculis anni 98. p. 625 sq. Ex hisce in primis notari meretur Io. Dav. Koelerus, qui historicas e numis oblectationes duabus et viginti partibus in forma quadripartita ab anno 1729 vsque ad annum 1757 Noribergae euulgauit. Et Ioan. Hieronymus Lochnerus, qui Koeleri exemplo excitatus itidem germanice edidit collectionem numorum notatu dignorum, quae octo voluminibus Norimbergae 1737 -- 1744 prodiit. Octauiani Stradae historia *Romanorum Pontificum* a S. Petro vsque ad Gregorium XIII. cum imaginibus ex veteribus marmorum monumentis pi- cturis

[32] A. E. 1727. p. 90.

ſturis et monetis antiquis, Mſpta cxſtat in Bibl. Gothana. Hiſtoriam eorundem a Martino Quinto, vſque ad Innocentium XI. ex eorum numiſmatibus perſequutus eſt Claudius Molinetus, Canonicus regularis, Pariſ. 1679. fol. et maiore apparatu Philippus Bonanni, S. I. in numiſmatis Pontificum illuſtratis et editis Romae 1700. fol. Idem Bonannus ibid. 1697. 4. vulgauerat numiſmata Summorum Pontificum, templi Vaticani fabricam indicantia. Numiſmata Romanorum Pontificum praeſtantiora a Martino V. ad Benedictum XIV. aucta ac illuſtrata edidit Rodulphinus Venutus. Romae 1744. 4. quibus iungatur Sauerii Scillae *breve Notizie delle monete Pontificie antiche e moderne, ſino alle ultime dell' anno XV. de regnante Pontefice Clemente XI.* ibidem 1715. 4. Vide et numiſmata Pontificum aliorumque Eccleſiaſticorum ex Cimeliarchio regis Boruſſiae edita et illuſtrata a Laur. Begero, Colon. Brandenb. 1704. fol. et inuentarium pecuniae in arca Hugonis Rogerii Cardinalis A. 1364. apud Baluzium in actis veteribus ad vitas Paparum Auenionenſium pag. 762. De *denariis* Pontificum conſulantur Io. Vignolius in antiquioribus Pontificum denariis; qui liber primum editus eſt Romae 1709. 4. et deinde tertia ſui parte auctus, et notis illuſtratus ſtudio et cura Benedicti Florauantis, ibidem 1739. 4. recuſus eſt. Et eiuſdem Florauantis antiqui Romanorum Pontificum denarii, a Benedicto XI. ad Paullum III. ibidem 1738 4. De denario Petri vide Ioan. Speelmannum ad vitam Aelfridi; Matth. Zimmermannum florileg. pag. 285. et Andr. Arnoldi diſſertationem. Altorfii 1679. Numerum nominis ſui primus in numis adſcripſit Leo IX. vide Papebrochium p. 87. paralipom. ad propylaeum Maii. Numorum ex argento vncialium quos *imperatores* regesque romani recentis aetatis et *archiduces* Auſtriae ſignari iuſſerunt, ſyllogen debemus Rever. Iacobo a Mellen. Lubec. 1697 et 1698. 4. Numos archiducum Auſtriae ſingulari ſtudio et diligentia recenſuere Marquardus Herrgott et Ruſtenus Heer in numotheca [33] principum Auſtriae, cuius pars prior prodiit Friburgi 1752. poſterior ibidem 1753. fol. *Leopoldi*, glorioſae memoriae imperatoris, vita, quam ex numis parauit Ebnerus, Senator Norimbergenſis, lucem non vidit. Seriem regum Hungariae numis aureis illuſtrauit idem, quam paullo ante laudauimus, Mellenius. Lubecae 1699. 4. Hiſtoriam *belgicam* reipublicae confoederati Belgii ex numis illuſtratam edidit Petrus Bizotus [34], Canonicus Heriſſonenſis, Pariſ. 1687 fol.

 recu-

[33] Haec numotheca tomum ſecundum abſoluit *monumentorum Auſtriacorum*, quae in quinque tomos diuiſa edere conſtituit Herrgotius: v. noua litteraria Lipſ. 1750. pag. 298. De parte prima numothecae confer A. E. 1753. pag. 289 ſqq. de parte ſecunda, eadem A. E. 1756. pag. 98 ſqq.

[34] Obiit A. 1696. aetat. 66. Vide theatrum europaeum tom. 15. p. 114.

recusam auctius atque emendatius Amstelodami 1689. 8. 2 volum. gallice et 1690. 4. belgice. Conf. histoire des ouvrages des Sav. 1687. Septembri p. 1 sq. Acta Erud. 88. p. 164 et 90. p. 537. Supplementum ad Bizotum eodem gallico, quo ille scripsit, idiomate vulgauit Oudaamus Amst. 1690 8. et aliud adhuc meditatur nescio quis testatus se iam 250 numismata reperisse Bizoto praeterita. Vide memorias Treuultinas A. 1701 mense Octobri pag. 731. Suppletur etiam et emendatur subinde Bizotus in Iacobi Basnagii annalibus foederati Belgii gallice editis Hagae Comit. 1719. fol. sed maxime ad calcem historiae belgicae Ioannis Clerici, gallice editae Amstel. 1723. fol. cui totus Bizotus melius digestus cum insigni auctario subiunctus est. Bizoto plenius est opus Gerardi van Loon, quod belgice sub titulo: *Beschreving der Nederlandsche Historipenningen, of beknopt Verhael van al 'tgene sedert de Overdraght der Heerschappye van Keyzer Karel den Vyfden, of Koning Philips zynen Zoon, tot het sluiten van den Uitrechtsche Vrede, in de Zeventien Nederlandsche Gewesten is voorgevallen.* Hagae Comitum 1723 sqq. quatuor voluminibus in folio est editum, et deinde gallice versum sub titulo: *Histoire metallique des XVII. Provinces de Pays bas, etc.* prodiit Hagae Comit. 1732. fol. Cui iungenda est Francisci van Mieris historia metallica principum stirpis Bauaricae, Burgundicae et Austriacae ab Alberto vsque ad Caroli V. obitum, quae belgice tribus voluminibus in folio Hagae Comitum 1732 sqq. excusa est. Similiter *Saxoniam* numismaticam paullo ante obitum edidit W. Ernestus Tenzelius, Dresdae 1705. 4. qui Brandenburgicos non paucos descripsit in dialogis menstruis A. 1695 mense Iulio pag. 529 sq. De numis antiquis Gothanis, Cygneis, Coburgensibus, Vinariensibus et Merseburgensibus commentationem edidit Christ. Schlegelius Gothae 1717. 4. Idem apotelesma de numis Abbatum Hersfeldensium euulgauit ibidem 1723. 4. De brandenburgicis numis vide Io. Petr. Ludewigium tom. 7. reliq. manuscriptor. p. 584 sqq. De Luneburgicis rarioribus vide laudati Lehmanni obseruationes historicas germanice editas Hamburgi 1704. 4. pag. 219 sq. Gotfridi Dewardeck introductio ad rem *Silesiae* numariam, lucem vidit Iauraui 1711. 4. De polonicis et borussicis numis consuli potest Dauidis Braunii historischer Bericht vom polnischen und preußischen Münzwesen. Elbingae 1722. 4.

Historiam et res gestas regis Galliae *Ludouici XIV.* per numismata celebrare luculento opere instituit academia numismatum A. 1663 a rege instituta. Opus illud in euectione Philippi V. ad regnum hispanicum desinens prodiit Paris. 1702. fol. Charta regali et imaginibus numismatum 286. elegantissime in aes excisis; idem deinde minori forma in 4. a Belgis et gallice pariter ac germanice Badenae 1705. fol. repetitum fuit. Numismata historica Ludo-

nici

uici XIV. edidit Ian. Goerce. Amstelod. 1712. 4. Similem in modum historiam Angliae regis *Wilhelmi III.* ex numismatibus illustratam prodiisse constat, Amst. 1692. fol. sub nomine N. Chevalier. De numis Bononiensibus praeter Caluium egit Alexander Machiauellus in dissertatione de veteri Boneno argenti Bononiae. Bononiae 1721. 4. vt alios huius generis libros silentio inuoluamus. Thesaurus numismatum res insigniores cuiusque anni ab anno 1700 -- 1711. ex numis qui aere eleganter descripti apponuntur illustrans germanice et latine excudi coepit Norimbergae in fol. historische Gedächtnißmünzen des jetzigen Saeculi, auctoribus Io. Melchiore Koernlein et Ioachimo Negelein. Vide Acta Eruditor. A. 1712. pag. 233. et A. 1713. pag. 289. et A. 1714. p. 455.

Nec defuit, qui *Scripturam sacram* etiam in numis dare aggressus est, libro germanice edito Ienae 1703. 4. V. C. Christianus Schlegel, Bibliothecarius et Antiquarius Comitis illustrissimi Arnstadiensis, in quo collegit et explicauit inscriptiones, quae ex sacris litteris petitae in numis recentibus maxime occurrunt, vel in aliis etiam monumentis reperiuntur. De numis *Sanctorum* imagines exhibentibus exstat epistola Ioan. Mich. Weinrichii. Erfurti 1709. 4. Octauii Caetani, Siculi, libros duos de numis et numismatibus in honorem B. *Mariae* virginis cusis, MSptos memorat Mongitor tom. 1. Bibl. Siculae p. 145. De S. *Andrea* martyre in numis prodiit epistola Maur. Car. Christi. Woogii. Dresdae 1749. 4. quibus addas librum germanice editum: Verzeichniß der Heiligen auf Münzen, Lipsiae 1746. 8. Historiam B. *Lutheri* et reformatorum sacrorum, confessionisque augustanae, et iubilaeorum Lutheranorum ex numismatis illustratam dedit Clariss. amicus noster Christianus Iunckerus, Dresdensis, Francof. latine quidem 1699. 8. et locupletius longe, germanice 1706. 8. Cui iungantur Ioan. Christi Kundmanni numi iubilaei, Vratislauiae 1735. 4. et Gothofr. Christi. Goetzii historisches Münzcabinet, worinnen unterschiedliche Münzen, die auf das evangelische Jubelfest 1717 gepräget worden. Lubecae 1718. 4. De numis in honorem societatum eruditarum atque virorum doctrinae laude praestantium cusis vide Frider. Christi. Lesseri besondere Münzen auf gelehrte Gesellschaften und gelehrte Leute. Francofurti et Lipsiae. 1739. 8. et catalogum numismatum viris doctrina praestantibus, praecipue Italis, cusorum, quae seruantur Brixiae apud Io. Mar. Mazzuchellum, qui exhibetur tom. 35. pag. 1 sqq. et tom. 40. pag. 17 sqq. collectionis opusculorum scientificorum. Veteres scriptores latinos e numis illustrare primus instituit Carolus Patinus, cuius *Suetonium* numismatibus illustratum habemus, diligentiori studio V. C. Io. Carol. Schottus ex numorum aliorumque priscorum monumentorum penu illuminandum sibi proposuerat; sed prae-

praeclaros illius conatus mors interuertit. Hinc *Floro* Graeuius et Begerus, *Melae* Iac. Gronouius, *Aurelio Victori* Pitiscus ex antiquis numis lucem et ornamentum attulerunt. Ante hos *Iulio Caesari* atque *T. Liuio* Henricus van der Borcht, Bruxellensis, cuius opus [35] MS. seruat Nobilissimus Vir D. Zach. Conradus ab Vffenbach, Francof. ad Moenum. De *numis bracteatis* quorum vsus non ante duodecimum saeculum videtur obtinuisse Io. Christoph. Olearii isagoge ad numophylacium bracteatorum, Ienae 1694. 4. et spicilegia antiquitatis, in quibus numi bracteati Luneburgenses, Halberstadienses etc. ibid. 1703. 4. Dauidis Hottingeri numi bracteati Tigurini, Tiguri 1702. 4. Ottonis Sperlingii de numorum bracteatorum et cauorum origine et progressu epistola ad Rev. Iacobum a Mellen, Lubec. 1700. 4. et altera in nouis litter. mar. Baltici A. 1700. p 373. Io. Alex. Doederleini commentatio de numis Germaniae mediae, quos vulgo bracteatos et cauos appellant. Norib. 1729. 4 Georgii Christophori Kreugii Nachricht von Blechmünzen und dieſen Münzen der Deutschen. Lipf. 1749. 4. Io. Andr. Schmidii numi bracteati Numburgo-cizenses Pegauiensesque, Ienae 1695. 4. Io. Georgius Leuckfeldius in antiquitatibus numariis, earundemque continuatione. Halberstadii 1721 et 1723 4. Eiusdem Nachricht von einem sehr raren und schönen Merseburgischen Bracteaten. ib. eod. Io. Georgius Liebknecht de nonnullis bracteatis numis Hassiacis. Helmstadii 1716. Ern. Ioach. Westphalen de numis bracteatis Rostochiensibus ad Gadebuschium A. 1722. repertis, in specimine documentorum ineditorum Mecklenburgensium. Rostochii 1726. 8. euulgato. Christi. Krügeri historische Erläuterung einer ohnfern Quedlinburg gefundenen henneberglschen kupfernen Blechmünze, mit dem Bilde des heiligen Wolfgangs, Bischofs zu Regenspurg. Halae 1731. 4. et Nicolai Seelaenderi variae commentationes. De numis *chemicis* siue ex auro per artem chemicam facto compositis consule miscellanea academiae naturae curiosorum anno I. p. 71 sq. Oligerum Iacobaeum in museo danico parte 2. sect. 5. Sam. Reiherum in diss. de numis chymicis, Wilh. Ernestum Tenzelium in dialogis vernaculis A. 1692. pag. 420 sq. et A. 1696. pag. 911. De numis *praesagientibus* Georg. Dan. Seyler in der historischen Nachricht von wahrsagenden Münzen, oder derselben Vorbedeutungen. Francof. 1732. 4. Quid aliae gentes numorum loco adhibuerint, vide Alexandrum ab Alexandro IV. 15. De poena eorum, qui exteriorem numorum circulum circumciderint vide Cuiacium XIX. 25. obseruationum.

XV De

[35] Hic liber inter eos non reperitur, qui e Bibliotheca Vffenbachiana in Wolfianam transierunt.

XV. De notis et ſiglis ſiue ſingulis litteris, quae vel in numis vel inſcriptionibus, aliiſque antiquis monumentis paſſim adhibentur ad voces integras ſignificandas, plures ſcriptores laudaui in bibliotheca latina lib. 4. cap. 6. vbi de Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi, et aliorum libellis de notis. Quibus addatur D. R. Carpentierii, O. S. B. Alphabetum Tironianum; ſiue notas Tironis explicandi methodus. Pariſiis 1747. fol. et Imman. Frid. Gregorii diſſert. de ſcribendi genere *διὰ σημείων* praecipue apud veteres Romanos, quae legitur Vol. 2. Act. ſociet. Latinae Ienenſis pag. 104 ſqq. Graecorum ſiglas expoſuerunt Scipio Maffeius in Graecorum ſiglis lapidariis collectis et explicatis. Veronae 1746. 8. et Eduardus Corſinus in notis Graecorum, ſiue vocum et numerorum compendiis, quae in aereis atque marmoreis Graecorum tabulis obſeruantur. Florentiae 1749. fol. Ad quem librum deinde acceſſit, index notarum Graecorum, quae in aereis atque marmoreis Graecorum tabulis obſeruantur, excerptus ex opere de notis Graecorum edito ab Eduardo Corſino. ibid. 1752. 8.

XVI. *Abaci* veteris rationem, quo vſi ſunt calculatores, primus in lucem protulit Marcus Velſerus edita et illuſtrata forma abaci numerarii aenei antiqui, cuius ipſi copiam fecerat Clariſſimus Medicus Adolphus Occo. Vide Velſeri opera p. 422. 819 et 842. Eandem abaci formam a Velſero accepit Gruterus qui magno inſcriptionum operi pag. 224. et Laurent. Pignorius qui inſeruit libro de ſeruis, vbi de calculatoribus ipſi ſermo eſt, pag. 339. vide, et Andream Schottum nodorum Ciceronian. lib. 2 cap. 6. Cangii gloſſarium, florilegium Zimmermanni et Viri Celeberrimi Io. Matthiae Geſneri theſaurum linguae latinae in *Abacus*.

XVII. De Iudaeorum in non Iudaeos *vſuris* adeundus Wagenſeilius in telis igneis Satanae pag. 534 ſq. qui pag. 598 ſq. diſputat etiam de eo num ſecundum Deuteron. XXIII. 19 ſq. Iudaeis liceat Chriſtianos vſuris vexare. Conf. eiuſdem Anzeigung, wie zu Wege zu bringen, daß die Juden nicht mehr die Christen plagen mit Wuchern und Schinden, A. 1705. 8. Nicol. Comnenum Papadopoli praenot. myſtagogic. p. 198. Salmaſium de foenere trapezitico p. 673. 683 ſqq. Ioan. Iac. Schudtium in Iudaeo Chriſticida p. 113 ſqq. et in memorabilibus iudaicis tom. 2. p. 174 ſqq. et Ioan. Wolfg. Hilliferi demonſtrationem. daß der Jüden Wucherzins verwerflich. Norib. 1658. Quod autem eodem Deuteronomii in loco lex Iudaeos a fratre vſuram accipere prohibet, inter alia forſan ideo factum, quod iniquum videretur ab eo vſuram mordentem, נשך, expetere, qui mercaturam non exercebat, ſed vel

agro colendo, vel re pecuaria ſuſtinebat vitam. Conf. Stillingfleetum in epiſtola ad Deiſtam pag. 122 ſq. et Ioan. Dav. Michaelis commentationem de mente et ratione legis vſuram prohibentis. Erfurti 1746. 4. Apud Chriſtianos Clericis foenus accipere interdictum Canone 36. Apoſtolico, Canone 10. Trullano, Canone 5. Eccleſiae Africanae, aliiſque. Confer Salmaſ. de vſuris pag. 633 ſq. Sirmondum tomo 1. operum f. 861. Ioſephum Binghamum lib. 6. origin. Eccleſiaſt. cap. 2. et Auctorem libri cui titulus: Dogma Eccleſiae circa vſuram expoſitum et vindicatum. Inſulis 1730. 4. Neque defuerunt, qui omnibus vſuras illicitas eſſe pronunciarent Chriſtianis. Vide Lactantium VI. 18. Ambroſ. lib. de Tobia cap. 2 ſq. Nic. Cabaſilam orat. contra foeneratores. Quanquam vero nihil tetrius eſt genere hominum daniſtico per immoderatum foenus pauperes opprimente, tamen ſi per ſe nefas eſſet vſuram accipere, Deus ſane non permiſiſſet ab extraneo vſuram capere Iudaeos: vt omittam quod a multis iuris naturae ſcriptoribus demonſtratum eſt, et plerorumque egeſtati defore prorſus creditores, ſi vſurae tollantur: et iuſtitiae neutiquam aduerſari, vt, qui pecunia alterius lucratur, ex parte lucri nonnihil cedat ei, cuius beneficio et periculo hoc ei commodum accedit, modo et vſura moderata ſit, et alter mercatura vel alia quadam ratione, pecuniae vſum in lucrum ſuum vertat. Confer Grotium ad Lucae VI. 35. et de iure belli et pacis II. 12, 20. Apud veteres Graecos et Romanos ethnicos latiſſime inualuerat vſura, ita vt non deeſſent toculliones ἡμεροδανεισταὶ qui vſuram in ſingulos dies exigebant. Vide Caſaub. p. 219. ad Theophraſt. et 214 ſq. et Heraldi animaduerſ. p. 161. Ceterum de toto illo vſurarum apud antiquos negotio, videndi Budaeus libro de aſſe, Sam. Petitus ad leges Atticas pag. 403 ſq. Salmaſius libro de foenore trapezitico, libro de vſuris et lib. de modo vſurarum. Io. Frid. Gronouius in opere de ſeſtertiis et nouiſſime Gerhardus Noodt, ICtus clariſſimus Franeckeranus, in libris tribus de foenore et vſuris, Lugd. Batav. 1698. 4. et inter eius opera, ibid. 1713. 4. De Caroli Molinaei et Cloppenburgii libris huius argumenti vide ſi placet Grotii iudicium epiſt. 762. ad Salmaſium, qui Salmaſius paſſim obſeruat Romanorum vſuras longe moderatiores fuiſſe vſuris Graecorum, et horum leuiſſimas illorum maximis et grauiſſimis fuiſſe aequales. Apud antiquiores Romanos (vt apud Graecos et Perſas) foeneratores et caupones inter parum honeſtos fuere recenſiti. Vide Appianum I. ciuil. fol. 382. et Catonem praefat. de re ruſtica.

Vſura

Vsura centesima appellabatur quando singulis mensium Calendis drachma pro mina siue centesima pars sortis [36] soluebatur (per annum 12 procentum.) vt *bessis* siue duplex tertius centesimae, quando singulis mensibus pendent octo pro centum, *dimidia centesima* sex pro centum, tertia pars centesimae quatuor pro centum. Confer Antonium Augustinum lib. 2. cap. 10. emendationum. Brissonium III. 1. antiquitatum iuris. Salmasium cap. 6. de modo vsurarum, et Beueregium ad Synodicum M. p. 83 sq. in notis ad Canonem 17. Concilii Nicaeni. *Foenus vnciarium*, quod rogatione tribunitia ad semuncias redactum testatur Liuius VII. 27 sq. et Tacitus VI. 16 sq. Scaligero et aliis idem est cum vsura centesima, licet Salmasius, Gronouius et cum his Noodtius [37] contendant eo notari singulis mensibus singulas solutas vncias partem assis duodecimam, vt leuissimo foenore per integrum annum ex centum assibus vnum assem creditor retulerit. *Foenus trientarium* dictum est, quando singulis trimestribus centesima pars sortis soluebatur (4 pro centum) vide Casaubonum ad Lampridii Alexandrum Seuerum pag. 923. et ad Antoninum Pium Capitolini pag. 250. *Vsura hemiolia* siue sescupla, quando mutuum cum altera parte dimidia sortis recipitur: vide Beuereg. loco laudato p. 84 sq. *Foenus nauticum* Plutarcho [38] maxime iniquum visum, traiectitia pecunia propter periculum creditoris infinitas vsuras valens recipere, quum itinere absoluto summa reddenda est vna cum foenore. *Anatocismus* etiam a Cicerone epist. ad Attic. V. vlt. et VI. 1. 3. 4. et a ICtis appellatur, quod Plutarcho παλιντοκία, quando vsura sorti accedit et ex illa quoque foenus reposcitur. *Reliquatores* sunt, qui non integrum amplius sed partem solum aeris alieni et foenoris debent. Vide Tiraquellum et Iac. Godofredum in notis ad Alexandrum ab Alexandro tomo 1. pag. 47. Vsuras supra modum sortis nec exigi nec deberi, legibus cautum. Vide Sirmondum tomo 1. fol. 963. De mensa Danistica siue Lombardica (Lombard) siue montibus pietatis, vt appellantur, auctoritate publica ad praeueniendam foeneratorum impietatem institutos vide Nicolaum Comnenum Papadopoli in praenotionibus mystagogycis p 200. Hermannum Latherum de censu lib. 3. cap. 23. Dorothei Asciani siue Matthiae Zimmermanni montes pietatis Romanenses. Lips. 1670. 4. cum Nicol. Bariani de Placentia montibus impietatis et Mich. Papa-

[36] Summa sortis (das Capital) Graecis quoque κεφάλαιον, vide Tristanum tom 1. p. 171. et Rigaltium ad Artemidorum p. 8. Dicitur quoque ἀρχαῖον, vt notat God. Olearius ad Philostratum p. 172.

[37] His assentitur Io. Adolph. Hoffmannus obseruat. politic. p. 466. Dissentit Mart. Schockius de foenere vnciario adv. Gronouium. Groening. 1661. 8. et Colon. Brandenburg. 1668. 8.

[38] Vide Casaubonum ad Theophrasti character. c. vlt.

Papafauae decifione contra montes pietatis. Paulli Iacobi Marpergeri librum germanice editum von Leih- Assistenz- und Hülfshäusern, Lehnbanquen und Lombards. Lipfiae 1715. 8. et differtationes Nicolai Colbrandi. Argent. 1670. Nicol. Martini. Kilonii 1688. Rud. Chrifti. Geckelii. Altorfii 1699. et Lud. Iac. Meieri. Gieffae 1739.

XVIII. Georgium Agricolam non fatis certam rationem *menfurarum et ponderum* definiiffe, licet multa poft alios diligentior examinauerit et noua quaedam addiderit, monet Latinus Latinius tomo 1. epift. p. 386. vbi oftendit conftituta pedis Romani certa menfura facile effe ex ea tam aridorum quam liquidorum menfuras certas definire atque inde ponderum veritatem ftatuere. De ponderibus ac menfuris Hebraeorum, Graecorum et Romanorum copiofe difputat Villalpandus tom. 3. in Ezechielem p. 433 fq. Congii veteris figuram menfuramque exhibet p. 501. Alios de menfuris ac ponderibus veterum quam plurimos fcriptores laudauit Phil. Labbeus in parte 2. bibliothecae numariae, quibus recentiores nonnullos addere liceat, vt de Hebraeorum quidem menfuris Bernhardum Lamy in apparatu ad S. Scripturam, Io. Leufdenium in philologo hebraeo-mixto differt. 29 - 32. Imbonatum in bibliotheca latino-hebraica p. 349 fq. Iac. Caluertum in Naphthali, fiue collectione de reditu decem tribuum, de conuerfione Iudaeorum, et de menfuris facris Ezechielis. Londini 1672. 4. Richardum Cumberlandum in libro anglice edito de menfuris et ponderibus Hebraeorum. Londini 1686. 8. Petrum Eluium in Biblicis menfuris cubicis cum Suecicis collatis. Vpfal. 1702. 8. aliofque. Sed omnium diligentiam vicit et de menfuris atque ponderibus non Hebraeorum tantum, fed aliarum quoque gentium accurate et eruditiffime egit Eduardus Bernhardus, Anglus, in tabulis huius argumenti quae recenfentur in actis eruditorum A. 1686. pag. 586. et in libris 3. de menfuris et ponderibus antiquis qui lucem primum adfpexere Oxonii 1686. 8. et fecunda vice excufi funt ibid. 1688. 8. Eduardo Bernhardo iungenda praeclari Viri Io. Cafp. Eifenfchmidii de ponderibus et menfuris veterum Romanorum, Graecorum, Hebraeorum, nec non de valore pecuniae veteris difquifitio accurata, Argent. 1708. 8. Bartholomaei Beuerini fyntagma de ponderibus et menfuris, quod poft bis repetitam in Italia editionem prodiit Lipfiae 1713. 8. cum praefatione Io. Georgii Walchii in qua fciagraphiam operis de re veterum numaria exhibet. Georgii Hooperi liber anglice editus fub hoc titulo: *An Inquiry into the ftate of the antient meafures, the Attic, the Roman and efpecially the Jewifh, with an Appendix concerning the old Englifh Money.* Londini 1721. 8. Caroli Arbuthnoti tabulae antiquorum numorum, menfurarum

rum

rum et pondcrum pretiique rerum venalium, variis dissertationibus explicatae et exemplis illustratae; quae anglico sermone prodierunt Londini 1727. 4. et ex anglica in latinam linguam conuersae, opera Dan. Koenigii. Vltraiecti 1756. 4. De Peirescii studio rationes ponderum et mensurarum expediendi, vide Centuriam secundam Fabricianam. De modis mensurandi distantias locorum praeter Ed. Bernhardum confer Martinierii lexicon geographicum voc. Itineraires, mesures; cui iungas Io. Georgii Liebknechtii desideria ad mensuras speciatim geographicas et geodaeticas generali et feliciori methodo aestimatas reductasque. Gissae 1721. Romanorum mensurae triplicis fuerunt generis, *liquidorum*, *aridorum et interuallorum*, quorum singulas species recenset celeberrimus I. E. I. Walchius ad Cellarii compend. A. R. p. 590 sq. De pondere Romanorum confer Raphaelem Fabrettum pag. 523 sqq. veter. inscriptionum. Bonannum p. 173. musei Kircheriani. Rupertum ad Florum pag. 221. Ludov. Franc. de la Barre dissertationem de libra roman. quae exstat tom. 12. Memor. Acad. Inscription. pag. 1 sqq. edit. Amstelod. et P. de Vitry epistol. de ponderibus et moneta Romanorum insertam memor. Treuultinis A. 1729. p. 1252 sqq. De pede antiquo Romano consule Hirium in memor. acad. inscriptionum A. 1714. p. 511 sqq. et Reuillasii dissertationem, quae exhibetur tom. 3. dissertationum Academiae Cortonensis pag. 111 sqq. et Ioan. Graeuii librum anglice editum de pede Romano et denario. Londini 1647. 8. De pede graeco confer les Ruines des plus beaux Monumens de la Grece par Mr. le Roy. Parisiis 1758. fol. ad finem partis primae. Talenti varias significationes apud scriptores medii aeui recenset Cangius ad Alexiadem pag. 400 sqq. De decempeda vide Salmasium pag. 682 sq. Plinian. exercitationum. De pecunia veterum Romanorum eiusque pretio commendandus vnice Io. Frid. Gronouii exquisitus de sestertiis commentarius, supra p. 798. iam nobis laudatus, ex pleniore editione Iac. Gronouii filii, Lugd. Batavor. 1691. 4. De pecunia et ponderibus Graecorum varia notatu digna obseruat Vir Eruditissimus Ioannes Taylorius in commentario et notis ad marmor Sanduicense, Cantabrigiae 1743. 4. Vtrum numismata antiquitus loco vulgaris monetae recepta fuerint, disquirit et contra Sebast. Erizium affirmat Ludouicus Sauotus in praeclaro opere de numismatibus antiquis, quod gallice Paris. 1627. 4. et latine ex C. V. Ludolphi Neocori interpretatione prodiit tomo vndecimo thesauri Graeuiani. Multa etiam in vtramque partem hac de re disputata videre licet in memoriis Treuultinis A. 1707. pag. 1085. et A. 1709. p. 93 sq.

CA-

CAPVT XVII.

Scriptores de re militari veterum et nautica.

Gabr. Naudaei bibliographia militaris. 1. *Scriptores de re militari Hebraeorum.* 2. *Perſarum, Graecorum, Gothorum, Germanorum.* 3. *Praecepta militaria. ibid. De re militari Romanorum.* 4. *Belli indictio, ſignum pugnae, teſſera militaris, victoriae traditio, foedera etc. ibid. De militia equeſtri.* 5. *Nauali.* 6. *Pedeſtri.* 7. *Vſus Elephantorum, curruum et aliarum rerum in bello. Caſtra, acies, ductores, exercitia etc.* 8. *Vexilla, aquilae.* 9. *Triumphi.* 10. *Stipendia, dona militaria, vacatio, miſſio, poenae, venatio.* 11. *Bellum an illicitum duxerint primi Chriſtiani?* 12.

I.

In recenſendis huius argumenti ſcriptoribus otium nobis feciſſe videtur *Gabr. Naudaeus*, vir praeſtantiſſimus, in cuius ſyntagmate de ſtudio militari edito Romae 1637. 4. lib. 2. pag. 504 ſq. legitur prolixa notitia ſcriptorum cuiuſcunque generis de arte militari et de illis iudicium, quod ſeorſim etiam ſub titulo bibliographiae militaris Ienae 1683. 12. edidit V. C. *Georg. Schubartus*, a quo tempore recudi illud curauit et notis quibuſdam additis auxit *Thom. Crenius* in parte 3. collectionis methodorum de ſtudiis inſtituendis. Lugd. Batav. 1699. 4. Naudaeo iungendus eſt Ern. Sal. Cyprianus, in cuius programmatibus Coburgi 1708. 8. editis tertium agit de ſcriptoribus rei militaris veteris. Integrum tamen fuerit praecipuos quoſdam ad inſtitutum facientes noſtrum hoc loco ſeligere, et nonnullos Naudaeo omiſſos, recentiores praecipue adiungere.

II. De re militari veterum Hebraeorum, praeter commentatores ad libros V. T. hiſtoricos, *Matthiam Fridericum Beckium* praecipue ad Targum chronicorum, *Io. Andr. Danzii* diſſ. de Ebraeorum re militari ad Deut. 20. et 21. Ienae 1690. et *Guil. Schickardum* de iure regio Hebraeor. cap. 5. ibique *B. Carpzouii* notas, conſulendum ſyntagma ſingulare poſtumum *Iacobi Lydii*, eiuſdem qui agonoſtica ſacra ſcripſit, editum et notis illuſtratum a *Salomone van Til*, Theologo Dordraceno, Dordraci 1698. 4. et belgice verſum nouiſque obſeruationibus illuſtratum ab *Hadriano van Halen.* Roterd. 1703. 8. in quo prolixe agitur de delectu, ordine ſiue tactica, armis, acie, diſciplina et exitu belli. Confer Clariſſ. Neocori bibliothecam nouorum librorum A. 1698. p. 483 ſq. Nec praetereunda *Iacobi Turneri* Pallas armata, ſiue opus anglice edi-

editum Lond. 1683. fol. quo Hebraeorum, Assyriorum, Lydorum, Graecorumque ratio belli gerendi cum re militari Romanorum veterum et hodierno belli vsu conferuntur. Conferenda quoque *Augustini Calmeti* dissertatio de militia Hebraeorum ante commentarium ad librum Esther tom. 3. pag. 522 sqq. et tom. 1. dissert. 14. et altera de ducibus militum et aulae ministris apud reges Hebraeorum tom. 3. pag. 5 sqq. ante commentar. in Paralipom. *Ioannis* item *Petri Milleri* dissertatio de deuotionibus veterum in bellis ad illustranda varia S. S. loca. Lips. 1730. et *Iusti Friderici Zachariae* dissertatio de re militari veter. Hebraeorum. Kilon. 1735. qui iudicat, Lydium Graecorum potius et Romanorum, quam Hebraeorum rem militarem exposuisse. *Ioannis* vero *Arrowsmith* tactica sacra, libris 3. Cantabrigiae primum 1657. et inde Amstelod. 1700. 4. vulgata, alieniora sunt ab hoc instituto, commentarium enim eruditum practicum siue asceticum moralem de milite spirituali pugnante, vincente et triumphante complectuntur. De exterritis incensisque castris hostium a Gideone Iud. VII. confer *Paulli Gyongiössi* dissertat. de tessera Gideonis militari. Francof. ad Oderam 1730. et Meletema, quod exstat in analectis ex omni meliorum litterarum genere. Lips. 1725. 4. T. 1. N. 1. De Crethaeis et Plethaeis scriptores supra pag. 743. laudauimus. De στρατηγοῖς τοῦ ἱεροῦ vide *Ludov. de Dieu* et alios ad Luc. XXII. 52. De Iudaeo paganis et Christianis militante exstat *Ioan. Dan. Gruberi* dissertatio, Halae Saxon. 1723. Sed hodiernos Iudaeos ad bellum ineptos esse ostendit *Schudtius* Memorabil. P. 1. lib. 5. c. 1. §. 9-15. et P. 4. contin. 1. pag. 215 sqq. Sicut et olim Hierosolymitani, quorum placitum, post principia standum esse, recitat Wagenseilius Misna Sota VIII. 5. not. 2. pag. 280. edit. Surenhus. quo capite toto et in primis Misna 5. agitur de discedentibus ex bello, praesertim ob metum. De Muhamedanorum rationibus in bello aduersus Christianos gerendo videatur Hadr. Relandus tom. 3. dissert. miscell. 1. De statu militari imperii Ottomannici opus splendidum Comitis Marsilii. Hagae Comitum 1732. fol.

III. De ratione rei militaris apud varias gentes diuersis temporibus disserit Antonius Yues Goguetus tomo 1. libri de origine legum, artium et scientiarum, libro sexto, et tom. 2 ac 3. lib. 5. De architectura militari Homeri tempore videatur Iac. Frider. Reimannus in Iliade post Homerum p. 559 sqq. Rei militari apud Graecos et Latinos illustrandae faciunt *Iosephi Laurentii* collectanea, secundum litterarum ordinem digesta libro 6. Polymathiae pag. 469 sq. *Ioannis van Passenrode* liber belgice editus: Der Gryken en Romeynen Krygshandel. Lugd. Batav. 1686. fol. *Ioan. Christophori*

Kie-

Kiesewetteri syntagma de re militari veterum, praecipue Romanorum. Erf. 1736. 8. *Caroli de Aquino* lexicon militare, cuius vero prima pars tantum prodiit Romae 1724. fol. *Folardi* annotationes ad Polybium, gallice versum, tribusque tomis in 4. editum Parisiis 1728 sqq. et *Caroli Guischardti* liber gallicus: *Memoires militaires sur les Grecs et les Romains.* Hagae Comitum 1758. 4. *Ludouici Machaulti* liber itidem gallicus: *La Milice des Grecs et Romains.* Paris. 1616. fol. versionem Aeliani et Polybii sistit. *Ioan. Henr. Boecleri* comparatio militiae veteris et hodiernae exstat tomo secundo eius dissertationum pag. 1245 sqq. Praecepta rei militaris scripserunt e regibus priscis et ducibus Pyrrhus, rex Epiri, eius filius Alexander, Iphicrates, Xenophon et alii [1], sed quorum scripta, excepto Xenophontis perierunt. Ex imperatoribus Traianus, Hadrianus, Nicephorus, Leo sapiens, Constantinus Porphyrogenitus. Ex aliis Graecis Clearchus peripateticus, Posidonius Stoicus, Cyneas, qui Pyrrho a consiliis fuit, Euangelus, Stratocles, Hermias, Pausanias, Eupolemus, et quorum scripta exstant *Aeneas*, *Polybius*, libro 6. hist. *Aelianus*, *Polyaenus* et *Onosander* Platonicus et Poliorceticon siue de vrbibus obsidendis et mechanicorum siue de machinis bellicis scriptores *Athaeneus*, *Apollodorus*, *Philo*, *Bico*, *Hero* etc. e Latinis, Cato Censorinus, Cincius, Paternus et cuius strategemata habemus *Frontinus* viri senatorii, tum Celsus, Plinius, et qui exstant *Modestus*, et *Vegetius*, ne de aliis in praesenti dicamus. De re militari Persarum agit *Brissonius* libro 3. de Persarum regno. De Graecorum *Io. Philippus Pfeifferus*, eoque diligentior *Io. Potterus* lib. 3. antiquitatum Graecarum. Sacra veterum Graecorum militaria singulari dissertatione exposuit *Fridr. Sam. Bockius.* Regiomonti 1754. De Gothorum veterum aliorumque populorum septentrionalium *Loccenius* antiquit. Sueogothic. lib. 3. *Bartholinus* Antiquitat. Danic. lib. 1. cap. 2 sqq. et *Matthias Praetorius* in Marte Gothico siue tractatu de veterum Gothorum militia, Oliuae 1691. fol. De Germanorum praeter *Phil. Cluuerum* lib. 1. cap. 43. ad 52. et *Paullum Hachenbergium*, *Ioannes Blum* de militia romano germanica. Marpurgi 1615. 4. De facie rei militaris sub initia saeculi XVI. vide Journal des Savans 1730. Sept. p. 67 sq. De Romanorum militia, quum praecipue magna eius gloria fuerit, et multi illam sumserint illustrandam stilo suo, pluribus deinceps dicendum. Inprimis tenendum est, pro diuersitate temporum longe aliam illius faciem fuisse, vt probe monuit Salmasius, et optandum esset historiam militiae R. ita ab aliquo describi, vt historiam militiae Francorum descripsit Gabriel Daniel. Paris. 1721. 4. De militia Romanorum generatim commentati sunt *Petrus Ramus* de militia C. Iu-

[1] Vide si placet quos laudaui libro 3. bibliothecae graecae capite 30 et 24.

C. Iulii Caesaris. Paris. 1559. 8. *Iustus Lipsius* libris 5. de militia Romana. Antw. 1596. et in tomo tertio eius operum, ad quos libros animaduersiones quaedam Claudii Dausqueii exstant tomo secundo sylloges Epistolarum Burmannianae pag. 149 sqq. et Delrii pag. 156 sqq. *Claudius Salmasius* in opere postumo de militia Romanorum. Lugd. Batav. 1657. 4. et tom. 10. thesauri Graeuiani. *Guilielm. Choulius* in commentario gallico: *Discours sur la Castrametation et discipline militaire des Romains*, qui cum eius *Discours sur la Religion des anciens Romains* editus est Lugduni 1581. 4. et recusus Veseliis 1672. 4. *Franciscus Patricius* in libro de re militari Romana, inserto tom. 10. thesauri Graeuiani. *Ioan. Anton. Valtrinus* in libris 7. de re militari veterum Romanorum, qui ab eo iuuene scripti, ipsoque inscio editi sunt Colon. 1597. 8. et *Henr. Christoph. Nebel* in diatribe de militia Romana ex Horatio illustrata. Gissae 1750. 4. Iustitiam bellorum Romanorum examinauit *Albericus Gentilis* libris duobus de armis Romanis. Hanov. 1599. 8.

IV. Bellum a Romanis vti a Carthaginiensibus quoque indictum missa hasta super columnam ante Bellonae templum. Oizel. thesaur. LXXII. 6. pag. 388 sq. Vide Festum in Bellona et hasta. Ab aliis immisso Gallo. Tzetza V. Chil. hist. 15. vel agno. Apostolius IV. 45. Prouerb. De belli indicendi more apud alias gentes, Cangius glossario in *deffectio* et in notis ad Villeharduinum p. 305. De *fecialibus* populi Romani eorumque capite, Patre patrato, videndi sunt Andr. Dominic. Floccus de potestate Rom. lib. 1. c. 9. Marcus Zuerius Boxhornius quaest. Rom. 30. Onuphrius Panuinius de ciuitate Rom. cap. 32. Ioannes Iensius in commentatione de fecialibus populi Rom. quae exstat pag. 51. eiusdem Ferculi litterarii, Lugd. Batav. 1717. 8. editi, et singulares dissertationes Ioan. Iac. Mülleri. Ienae 1693. Petri Lagerloeff. Vpsal. 1698. Laur. Arrhenii. ibid. 1728. Ioan. Dan. Ritteri. Lipsiae 1732. Ioan. Wandalini Hoieri. Hafniae e. a. et Francisci Caroli Conradi. Helmst. 1734. Ius feciale, quod primus fertur Rhesus excogitasse, ab Ano Martio institutum esse memorat Aurelius Victor de viris illustribus cap. 5. cui adde Liuium lib. 1. cap. 32. Ipsum Fecialium collegium instituit Numa, vide Dionysium Halicarnassensem lib. 2. pag. 131. vbi eorum quoque officium describit, quod breuius enarrat Cicero de legibus lib 2. c. 9. De *sacramento militari* confer Godeschalc. Stewechium notis ad Vegetium lib. 2. cap 97. Iac. Oiselium notis ad Gellium lib. 16. cap. 4. Barn. Brissonium II. 6. antiquit. iuris. Raibod. Herm. Schelium in dissert. de sacramentis, tom. 10. thesauri Graeuiani. Io. Bapt. Hansenium de iureiurando c. 22. Ioan. Ant. Valtrinum de re milit. Romanorum lib. 2. cap. 7. et Lipsium de

militia Rom. lib. 1. dial. 6. et lib. 5. dial. 15. Formulas ſacramenti militaris vide apud Briſſonium de formulis lib. 6. pag. 320. ed. rec. et Lindebrogium ad Ammiani XXI. 5. pag. 39. De deſertoribus et militiam detrectantibus eorumque poenis conſulatur Deſiderius Heraldus lib. 3. animaduerſionum in Salmaſium cap. 13. pag. 241 ſqq. Αὐτομολεῖν crimen inexpiabile, ἀδιάλλακτον. Appianus ciuil. 5. fol. 681. De Veteranis Abbatis Couturii diſſertatio in memoriis acad. inſcriptionum tom. 5. pag. 366 ſqq. De ſolduriis [2] ſiue deuotis, εὐχωλιμαίοις, quorum apud Caeſarem III. 22. de bello gallico, Athenaeum et Plutarchum mentio, confer diſſertat. Andreae Wanochii. Abae 1679. 8. Eberh. Rud. Rothii Vlmae 1681. et Io. Petri Ancherſen lemmata et indices obſeruationum de Solduriis. Hafniae 1729. et obſeruationum de Solduriis partic. tres. ibid. 1734 ſqq. De ſpeculatoribus et exploratoribus videatur Sertorius Vrſatus pag. 281. monumentor. Patauin. et Chriſti. Gottl. Schwarzii diſſert. de ſpeculatoribus veter. Romanorum. Altorfii 1726. recuſa in theſauro nouo diſſertat. philologicotheol. tom. 2. pag. 405. Idem Schwarzius edidit diſſertationem de aetate et ſtatura militum veter Alt. 1731. De menſura militum conferatur Fr. Gotth. Freytagii Programma inſertum Vol. 1. ſelector. ſcholaſticorum a Ioan. Gottl. Bidermanno editorum, pag. 695 ſqq. Signum pugnae a Graecis et aliis gentibus datum per πυρφόρον miſſa face vel elato ſcuto Diodor. Sic. XX. tomo 2. pag. 787. vel punicea tunica ſuper haſtam ſublata. Plutarch. Philopoem. p. 358. fol. poſtea per tubam. Vide Schol. et Barneſium ad Euripidis Phoeniſſ. verſu 1386. et Euripidis Rheſ. v. 144. ac Meurſium ad Lycophr. v. 1295. Apud Romanos ſagum purpureum pro praetorio propoſitum. Plutarch. Pompeio f. 655. et Fabio Max. f. 182. et Marcello 313. De clamore militum vide que diſſeruit Fabricius ad Dionem p. 24. B. (105. R.) De celeuſmate vide quae collegit Martinus de Roa parte 2. ſingularium ſcripturae p. 541. ſq. De teſſeris militaribus, (συνθήματα [3] vocant Graeci vt Philo V. Poliorcetic. pag. 93.) vide Ferrarium de acclamationibus veterum tom. 6. Graev. VI. 3 ſq. Lipſium de militia Rom. IV. 12. et V. 9. Tiraquellum ad Alexandrum ab Alex. IV. 2. Caſaubonum ad Aeneam cap. 24. Turnebum XXX. 35. Aduerſar. praecipue Iac. Philippum Thomaſinum libro de teſſeris hoſpitalitatis Amſt. 1670. 12. p. 01 ſq. qui et alia teſſerarum genera libro illo illuſtrat frumentariam, nummariam, comitialem, theatralem, conuiualem, luſoriam et negotiatoriam. Sin-

[2] Ex hac voce vocabulum germanicum Soldaten deriuat Rothius.

[3] Παρασύνθημα fuit ſymbolum ſub oculos cadens, ſcilicet capitis nutus, manuum plauſus, haſtae inclinatio; vide Onoſandrum cap. 25 et 26. Rigaltiumque in notis et Aeneam Tactic. cap. 25, et ad eundem Caſaubonum.

Singulare genus tesserae militaris de qua Iustinus III. 5. 10. Apud Graecos traditae victoriae signum si per praeconem corpora interfectorum ad sepulturam poscerentur. Iustin. VI. 6. de aliis signis pacis Stephanius pag. 89. ad Saxonem Gramm. De foederibus eorumque ritu vario et formulis, Brissonius libro 6. de formulis populi Rom. p. 356 sq. Lipsius ad Taciti XII. 47. Nicetas Choniates lib. 13. p. 444. Scacchus III. myrothec. 58 sq. p. 1106 sq. Stephanius ad Saxonem Grammat. pag. 48. De hostiis ad foedera sancienda caesis diximus supra cap. 11. §. 5.

V. Militia omnis vel equestris est, vel pedestris, vel naualis denique, et singulae harum iterum pro temporum diuersitate sub republica libera, sub regibus vel imperatoribus diuersam faciem apud Romanos habuerunt. De militia *equestri* singulare exstat et praeclarum opus *Hermanni Hugonis* S. I. in libros 5. distributum. Antwerp. 1630. fol. De equitum delectu, recognitione, probatione, transuectione agit lib. 2. cap. 1 sq. et 5. *Io. Erh. Kappius* in dissert. de equitum Roman. annua transuectione et censura. Lips. 1734. ac *Iustus Lipsius* lib. 1. de militia Romana cap. 5. vbi etiam de equo publico, de quo videndus Hugo lib. 5. cap. 1. De turmis equitum Lipsius lib. 2. cap. 6. de eorum armis lib. 3. cap. 7. vnde alii dicti lancearii, ferentarii, leuis armaturae equites, qui fundis et lapidibus pugnabant, cuius generis tela feruntur non tenentur, de quibus Onosander cap. 19. De more barbarorum proiectis laqueis homines abripientium, Valesius ad Ammiani lib. 31. et ad Sozom. VII. 26. Hippotoxotarum mentio apud Hirtium de bello Afr. c. 19. De *clibanariis* siue *cataphractis* vide quae viri docti ad Ammian. XVI. 16. Eutropium VI. 7. et Nazarii panegyricum c. 22 sq. Quemadmodum recentioribus temporibus vocamus Arcabussarios, Curassarios, Picquarios et Musquetarios equites, vel etiam spatharios. Alioqui apud Romanos illi qui equis stipendia faciebant alii erant Monippi siue singulatores et celites alii amphippi, dimachae ac desultorii, de quorum origine Liuius XXVI. 4. (hodie *Dragons* *) diuersi a Draconariis qui a Dracone vexillo quod portabant ita vocabantur, de quibus G. Henr. Welschius lib. de vena Medinensi pag. 84 sq. et Sirmondus pag. 183 et 205. ad Sidonium. A legionibus et alis, quibus intererant, vocabantur legionarii et alarii: vide Hugonem lib. 3. cap. 5. Stipendiarii vero sigillatim ii, qui pluribus iam stipendiis meruerant. Militiae vacatio equitibus a censoribus concessa post emerita stipendia. Plutarchus in Pompeio fol. 630. De equitibus Augusti singularibus vide Ioan. Frickii commentationem Vol. 5. Actor. societatis latinae Ienensis pag. 191 sqq. Summus

* Journal literaire tom. 11. p. 401.

dux exercitus equeſtris dicebatur magiſter equitum, cui ſuberat optio ſiue ſummus mandatorum curator, de quo confer Perizonium animadv. hiſtoric. pag. 262. Hinc viri tribuni, praefecti turmarum, vexillarii, draconarii, decuriones, ſubdecuriones etc. vid. Hugonem lib. 5. cap. 2. 3. 4. De equitibus Tarentinis vide Petrum Victorium IX. 3. variar. lectionum. Apud Graecos equitibus praeerant Hipparchi et Phylarchi. De acie equeſtri Hugo III. 1 et 5 ſq. et IV. 1 et 5. De acie equitum peditatui mixtorum idem IV. 6. Pugnare ex equo inueniſſe dicuntur Theſſali Centauri, vide Mezeriacum ad Ouidium tom. 1. p. 348. De Phaleris Bourdelotius p. 63 ad Heliodorum et Chifletius in anaſtaſi Childerici pag. 225. an equorum ſolum, non etiam equitum ornamenta, vide Drakenborchium ad Silium pag. 758. De equorum ferreis calceis lunatis vide Cangium in σελήναια. De aureis eundem Chifletium p. 224. De freno lupato Montfaucon T. 4. ſupplem p. 25. de ephippiis p. 25. de calcaribus p. 26. Ephippiis vti apud Sueuos turpe viſum teſte Caeſare de bello Gallico IV. 1. Stapedes veteribus nulli, quia ante Theodoſium M. ephippia ſolum ex panno, nihil ſolidi nec ligni habentia, vide Montfauconium loco citato. De more ſtapedem vel ſtrepam tenendi, Cangius ad Cinnamum p. 470 ſqq. Ad equitandi rudimentum pueros primum dorſo arietum impoſitos obſeruat Petrus Victorius VIII. 9. variar. lectionum. De curandis equis et de nominibus equeſtribus Graecis et Latinis egregia Ioach. Camerarii commentario recuſa exſtat tomo 11. antiquit. Graecarum. Idem Camerarius librum Xenophontis de re equeſtri latine tranſtulit.

VI. De militia *nauali* [5] libris 4. recuſis in Poleni ſupplementis theſauri antiq. Graec. et Rom. Vol. 5. p. 745. egit Io. Schefferus. Vpſal. 1654. 4. cui operi inſerta diſſ. de varietate nauium quae 1643. 4. prodierat et epiſtola de triremibus veterum in Centur. 1. Epiſtolar. Medicar. Bartholini pag. 310 ſq. Lilii Gregorii Gyraldi de nauigiis libellus tomo 1. Opp. Potterus III. 14 ſq. Archaeolog. Graec. uſque ad 22. Cragius IV. 5. de Republ. Lac. Stewechius ad librum vltimum Vegetii de re militari, Laz. Bayſius de re nauali Baſileae 1537. 4. et Steph Doleti ex ſecundo eius commentariorum lat. linguae tomo decerptus, Baiſioque, cuius epitomator Carolus Stephanus Doletum [6] plagii in

[5] Hoc opus Schefferus poſt priores curas altera parte auctius miſit ad Elzeuirium A. 1668. per Nicol. Heinſium, vt hic in epiſtola ad Ioan. Frider. Gronouium tom. 3. ſylloges Burmannianae p. 537. teſtatur. Vide quoque p. 539. et tom. 5. p. 54. 56. atque Ioan. Molleri epiſtolam praefixam ſupplemento Bibl. meae latinae.

[6] Vide Mich. Maittaire Annales typographic. tom. 3. p. 36 ſqq. et p. 59.

in Baifium commissi accusauerat, inscriptus liber Lugd. 1537. 4. qui cum Baifio Schefferique dissertatione iam laudata de varietate nauium recusus est tom. 11. antiquit. Graecarum, quemadmodum in tom. 12. antiquit. Romanarum occurrit M. Meibonii de fabrica triremium liber Amstelodami pridem editus 1671. 4. et Const. Opelii siue eiusdem vt creditur Scheferi epistola Meibomio opposita. Andreae Senftlebi Argo, siue variarum antiquarum nauium silua. Lipf. 1642. 8. Classis praefectus recentiori aetate vocabulo Arabico dictus Αμιρχάλιος de quo Cangius ad Alexiadem p. 371. 372 et in glossario graeco, Theodorus Dousa ad Acropolitam p. 296. Vrbanus Chevraeus in Chevraeanis tom. 2. pag. 24 sq. Otto Dapper in descriptione Americae pag. 46. Varia ad antiquitates nauticas spectantia illustrat etiam Salmasius ad ius Atticum cap. 28. Bartholomaeus Keckermannus in commentatione nautica tomo 3. systematis systematum pag. 753 sq. Bartho. Morisotus in orbe maritimo Parif. 1653. fol. Tho. Riuius in historia nauali antiqua et Georg. Fournerius in hydrographia, Caelius Calcagnicus cuius commentatio de re Nautica, ad Gyraldum, Iosephus Laurentius cujus diatriba duplex huius argumenti ex polymathiae eius lib. 1. cap. 17. et 22. decerpta habetur etiam tomo 11. antiquit. Graecarum. Sauerien in libro Gallico Recherches historiques sur la construction des Navires des Anciens. Parisiis 1747. 4. Deslandes in libro itidem gallice edito: Essay sur la Marine des Anciens et particulierement sur leurs vaisseaux de guerre. Parif. 1748. 8. Iac. Palmerius Exercit. ad scriptores Graecos p. 170 sq. Ioan. Vincentius Lucchesinius ad Orat. 1 Demosthenis. Raphael Fabretti ad columnam Traianam c. 5. p. 119 sqq. et Henric. Kippingius de expedit. maritima, dissert. prima. Isaaci Vossii de triremium et Liburnicarum constructione diss. ex variis eius obseruationibus petita extat in tomo 12. antiquitat. Rom. Neque praetereundus Nicolai Witsenii [7], illustris Viri, liber de architectura nauali noua et antiqua, belgice A. 1671. editus, quem de veterum nauium rostris et aliis ornamentis differentem laudat Iac. de Wilde pag. 188. numism. A plagio in Scheferum libenter absoluent omnes qui honestissimam palinodiam Mollerianam supplemento Bibliothecae meae latinae praemissam legerint. Veteris triremis imago in columna celebri Traiani n. 235. 236. conspicitur, atque inde apud Graeuium ad Florum IV. 12. aliosque, vnde apparet *ordines* vocari in triremibus maioribusque nauibus, series remigum a summo ad imum, ita vt summus ordo sit thranitarum, medius Zygitarum, tertius denique thalamitarum, *versus* autem esse series remigum aeque alte sedentium. Acute quidem P. de

Aa 3 Lan-

[7] Philosophical Transactions N. 77. p. 3006.

Languedoc [a] in dissertatione gallice edita Parisiis 1721. *sur les Triremes ou les Vaisseaux de guerre des anciens* oppugnauit, quae de ordinibus remigum inuicem superius, vel etiam iuxta in vna serie transuersa positis disputarunt viri eruditi. Itaque Languedoco Thranitae sunt remiges in puppi, Thalamitae in prora, et in media naui Zygitae; singuli, monocroti, in vniremi; bini, dicroti, in biremi; in triremi ternii, atque ita porro per nauis longitudinem. Similiter fere Ioan. Harduinus in diss. de vniremibus, biremibus et triremibus veterum tom. 1. ad Plinium edition. nouae pag. 432 sqq. De nauibus διπρώροις et διπρύμνοις vide Ioan. Aug. Ernesti commentationem tom. 1. commentarior. societatis scientiarum Gottingensis p. 297 sqq. Imaginem nauium bellicarum rostratarum siue χαλκεμβόλων exhibet idem Graeuius et Begerus ad Florum lib. 2. cap. 2. ex columna Duillii illustrata a Petro Ciacconio. Rom. 1608. et tomo 4. thesauri Graev. Confer Gronouium tom. 2. antiq. Graecar. tabula 51. Admirandas Philopatoris et immensam Hieronis nauem in qua innumera conclauia, deliciae, hortus, Bibliotheca vide sis descriptam ab Athenaeo lib. 5. p. 203 sq. Aliam sedecirememem Philippi Regis, de qua Liuius lib. 33. Aliam quam condi fecit Ptolemaeus Philopator, Plutarch. Demetrio fol. 910. et Memnon apud Photium cod. 224. pag. 372. Aliam ab Aegyptiis exstructam, de qua Philostratus lib. 3. cap. 11. de vita Apollonii. fol. 143. aliam Caligulae de qua Sueton. cap. 37. De naui miranda Aeneae, quam Romae vidisse se narrat, adeundus Procopius IV. 22. de bello Gothico p. 627 sq. qui pag. 629. etiam describit duas naues ex lapide candido, vnam Vlyssis in Corcyra, alteram Agamemnonis in Cassiopa Euboeae tum visendam, illam Ioui Casio, hanc Dianae consecratam. De praegrandi naui Claudii Caesaris meminit Plinius III. 16. histor. natur. Demetrii ἐκκαιδεκήρεις et πεντεκαιδεκήρεις celebrantur a Diodoro Siculo lib. 20. et Plutarcho in Demetrio p. 897. 910. Omitto quae de Persei naui sedecim ordinum habet Eutropius lib. 4. c. 8. De alia naui a trecentis remigibus agitanda Ammianus XVII. 3. Confer Fabii Vigilis epitomen illustrium nauium apud Franciscum Maurolycium lib. 1. Sicanicae historiae tom. 4. thesauri Italiae p. 31 sqq. Πεντηκοντήρης Mauritii Imp. refertur a Theophylacto Simocatta IV. 1. hist. Πεντηκόντοροι, actuariae quinquaginta remorum Polyb. lib. 1. cap. 73. De praegrandi Venetorum naui cui nomen Κόσμος siue *Mundus*, vide sis Nicetam in Alexio Angelo Comneno III. 9 p. 347. Veteres in nauibus suis duplici et vtrinque aptato gubernaculo vsos obseruat Lipsius

[a] Journal des Savans 1721. Dec. pag. 676. et 1723. pag. 655 sqq. Memoires de Trevoux 1722. pag. 1347. Contra vide Mr. *Barras de la Penne*, Journ. des Sav. 1728. Mars, pag. 398. Mem. de Trev. 1729. p. 123. 1730. p. 919 sqq. P. *Sanadon*, Mem. de Trev. 1722. p. 1519 sqq. *de la Maugeraye* ib. p. 1748 sqq.

psius ad Tacitum pag. 82. et antiquissimos populos ausos longinquiores nauigationes vel certe non minus remotas suscipere quam eos quos sequior aetas tulit, exemplis aliquot demonstrat Huetius in diss. de nauigatione Salomonis. Amst. 1698. 8. et in supplemento Criticorum sacrorum edito Francofurti fol. Nauis, quae remis ducitur, ζῶον πολύπους audit Synesio Epist. 147. p. 285. De ratibus, quibus maxima onera et insanas obeliscorum moles transportarunt veteres, differunt Kircherus in obelisco Pamphilio et tomo 2. Oedipi parte 2. pag. 315 sq. et Mich. Angelus Chaussaeus in epistola de Columna Antonini Pii recens inuenta Romae in campo Martio, in Ephemeridibus litterariis Paris. A. 1704. tom. 2. p. 540. Naues in Indico atque Aethiopico mari restibus olim colligatae non pice vel clauis, ob ferri penuriam, vsumque a Romanis interdictum, non ob scopulos e magnete. Vide Procopium lib. 1. de bello Persico cap. 19. pag. 58 sq. Ancorae lapideae Argonautarum mentio fit in Arriani periplo Ponti Euxini p. 121. Maximae Graecorum naues belli Troiani tempore vix centum viginti viros capiebant. Corinthios autem primos vsos esse triremibus Thucydides auctor est. Successu temporis maiores naues passim aedificatae sunt. Vide Ben. Aueranii diss. 13. ad Euripidem. Mare primum ingredi et classem parare instituerunt Romani A. V. C. 261. L. Valerio Flacco et T. Otacilio Crasso coss. Vide Polybium lib. 1. cap. 20. Iidem in bello Punico primo quum antea nunquam naualem pugnam fuissent experti, tantum exemplo Carthaginiensium et aemulatione profecerunt, vt illis etiam superiores euaserint, licet per tempestates et proelia in eodem bello, quod per XXI. annos durauit, amiserint quinqueremes ferme septingentas, Carthaginienses fere quingentas. Itaque Polybius lib. 1. cap. 63. proelia naualia Antigoni, Ptolemaei, Demetrii, vel etiam Persarum in Graecos, et Atheniensium ac Lacedaemoniorum inter sese proelia maritima cum illis conferens nihil par nihil secundum fuisse profitetur. De die praetoria nauis, ναυαρχὶς, conspicua erat σημείῳ, insigni; Appianus 5 Ciuil. fol. 703. sed de nocte λαμπτῆρι siue *luce*, vt de naui Caesaris idem Appianus 2 Ciuil. fol. 483. Adde Virgilium Aeneid. II. 256. Dionem XLIX. p. 402. (581. R.) Fabrettum pag. 118. ad columnam Traianam. Naues ipsas per terram transportatas, si mari prohiberentur, docent Meursius in Panathenaeis p. 30 sq. et Huetius in laudata dissertatione, conf. Michaelis Ducae historiam Byzantinam pag. 152 sq. De more 3. Id. Nouembr. maria claudendi et post πλειδυσιάν hiemalem iterum aperiendi Bacchanalibus vel 6 Idus Martii consulendi sunt viri docti ad Vegetium IV. 39. Meursius ad Constantinum Porphyrogennetam de administrando imperio pag. 6 sq. Iac. Hasaeus in diatriba de mensibus itineris Paullini, Bibl. Brem. Fascic. 1. p. 27

p. 27 sq. Theodoritus epistola 61. Casaubonus ad Aeneae cap. 17. p. 1741. et Vincentius Bellouacensis IV. 40. speculi naturalis, ex Vegetii V. 9. qui testatur, natalem nauigationis sollemni certamine publicoque multarum gentium spectaculo celebratum esse. De testudine nauali vide Stephanum p. 89. ad Saxonem Gramm. De nauibus e corio consutis idem pag. 65 sq. et Georgius Paschius p. 660. inuent. nouantiq. Nauigiorum corio circumsutorum mentio apud Plinium IV. 16. quibus vsi sunt Britanni. Adde Caesarem lib. 1. de bello ciuili cap. 54. Lucanum IV. 130 sqq. Isidor. XIX, 1. De nauigiis ex pellibus Xenophon expeditionis Cyri lib. 1. p. 257. Nauium papyracearum mentio apud Plinium VI. 22. De Aegyptiorum nauibus ex papyro Louan. IV. 136. Vrsinus Analect. vol. 2. pag. 68. Vitringa in Iesaiam tom. 1. pag. 518. Schultensius in Iobum pag. 256. Vngerus in dissert. de papyri frutice §. 16 et 22. Iunius de pictura veterum P. 2. p. 5. et Bibliotheca Bremensis tom. 5. pag. 565 sqq. et tom. 6. pag. 299 sqq. De nauibus sculptis Historia miscella XVIII. 31. De nauibus incendiariis Cangius p. 305. ad Villeharduinum, et glossario in *chelandria*. Earum descriptionem habes in Mich. Casp. Lundorpii continuatione Sleidani tom. 2. pag. 607. Lusoriae [9] naues expeditae et passim circumuectando ludentes ad hostes obseruandos prohibendosque, de quibus Cangius in *Lusoria*, et Salmasius ad Vopisci Proculum f. 475 sq. Secundo vento nauis dicitur intra horae spatium conficere posse octo millia passuum, vt obseruat Io. Brodaeus lib. 4. Miscell. c. 5. conf. Is. Vossium in variis observ. pag. 127. De *parasemo* nauium, quod in prora, et de *tutela*, quae in puppi, vide praeter Grotium et alios eruditos interpretes ad Acta Apost. XXVIII. 11. Yuonis Viliomari siue Iosephi Scaligeri animaduers. ad Robertum Titium pag. 139 sq. et ad Euseb. pag. 40. Salmasium p. 403. ad Solinum, vbi inter alia ostendit eandem rem quandoque tutelam et insigne fuisse, Franciscum Iunium de pictura veterum p. 92. edit. secundae: Muretum in variis lectionibus lib. 10. cap. 19. Pet. Pithoei opuscula in 4. edita p. 768. Bourdelotium ad Heliodorum pag. 88. Cangium ad Alexiadem pag. 377. Bochartum in Chanaan lib. 2. cap. 3. et Petri Kunzii dissert. de vexillo nauis Alexandrinae, qua Paullus in Italiam vectus est, Ienae 1734. De more deducendorum supparorum siue carbasorum aplustriumque demittendorum, (die Segel streichen) in honorem salutationis vt Hollandicae naues coram Anglicis ex artic. quarto pacis Westmonasteriensis A. 1674. et officium ad locum insignem Appiani V. Ciuil. fol. 703. videndus Georg. Casp. Kirchmaierus in dissert. de Thalassocrate Minoe cap. 2. Witteb. 1698.

[9] Seneca VII. 20. de beneficiis: *Tyranno triremes et aeratas non mitterem; lusorias et cubiculatas et alia ludibria Regum in mari lasciuientium mittam.*

1698. Nauigiorum nostrae aetatis varia genera breuiter exponit Wagenseilius in pera librorum iuuenilium tom. 2. pag. 43 sq. Rem nauticam recentis aetatis cum antiqua confert Secundus Lancellottus in libro, cui titulus: l'hoggidi Tom. 2. pag. 330 sqq. Antiquitatum rei nauticae ex fabulis erutae specimen edidit Ioan. Amnelius, Graec. Ling. Prof. Vpsal. 1658. De nauibus Turcicis Tho. Hyde ad itinera Mundi! Abrahami Peritzol, pag. 80 sq. De artificio inflatis super vtribus traiiciendi maria, vide ad Suetonium in Caesare cap. 57. Florum III. 5. 16. Nicetam Choniatem in Manuele Coraneno lib. 2. c. 7. vbi de Scythis Istrum traiicientibus, et Christ. Gottl. Schwartzii differt. de collegio vtriculariorum, Altorfii 1714. recusam in eius Miscellaneis politioris humanitatis p. 27 sqq. et alteram eiusdem Schwarzii ibid. 1719. editam, quae inscribitur, doctrinae antiquariae capita quaedam, capite secundo. Hispanorum consuetudo omnium, vt sine vtribus ad exercitum non eant. Caesar de bello civ. I. 48. Non dissimile commentum hydraspis singulari libro descripta ab inuentore, Clarissimo Wagenseilio. Altdorfii 1690. 4. Iconem nauigii ex pellibus lupi marini inflatis, qua vtuntur Indi, vide ad calcem itineris Frezierii, icone XI. Anno 1724. mense Februario Hamburgi fuit, qui vtribus inflatam nauem insidens in flumine veheretur. De vrinatoribus eorumque vsu in bellis naualibus agit Reinesius Inscript. pag. 622. qui etiam ibid. pag. 307. de coetibus et conciliis nauiculariorum.

VII. Superest de militia *pedestri* vt nonnulla subiungamus, in qua diu maximum robur apud Romanos fuit, vnde *milites* pro peditibus κατ' ἐξοχὴν poni obseruat Gronouius ad Liv. 26. 19. Boeclerus ad Velleium, etc. Alii ex illis vocabantur *primani*, *antesignani*, *prosignani* alii *postsignani*, vide Lipsium lib. 4. cap. 3. de militia Romana: alii *praecursores* Liv. 26. 17. siue *rorarii*, qui ante grauem armaturam prodibant, vt ros ante imbrem, γροσφομάχοι *velites* siue leuis armaturae milites tum *hastati*, κοντοφόροι *sagittarii*, *funditores*, de quibus vide Ciacconium ad columnam Traiani n. 205. Bochartum Hierozoic. I. 460. et Hilscherum pag. 85 sq. in vita Goliathi, *tragularii*, *ballistarii*, *iaculatores* e Balearibus, Cretensibus, Numidis: hinc *principes*, ac denique *triarii*. Conf. Lipsium lib. 2. de militia Romana c. 1. et in analectis ad lib. 3. cap. 1. *Vexillarii* legionum erant non triarii vt Salmasius ad Vopiscum, sed quibus non plena missio concessa, quique licet exauctorati et a legione seiuncti essent, tamen sub vexillis seorsim retinebantur in exercitu, donec deducerentur in coloniam, aut praemia acciperent. Vide Octav. Ferrarium lib. 1. cap. 3. electorum. Aliam proposuit senten-

tiam Ioan. Aug. Erncsti excursu primo ad Tacitum de vexillariis, qui insertus est tomo 1. commentar. societatis scientiar. Goettingensis pag. 291 sqq. Is enim affirmat, vexillarios fuisse tirones in legionibus, eosdemque, qui olim hastati. *Mirmillones* galeati et inter pugnandum subsidentes, poplitibusque se excipientes. id. Ferrarius II. 14. De *auxiliaribus* copiis, *sociis*, *extraordinariis*, *ablectis*, *alaribus*, idem Lipsius lib. 2. cap. 7. et Iul. Caesar Bulengerus de imperio Romano p. 372 sq. Velitis, hastati, principis, triarii et equitis iconem cum armis suis habes tomo 10. antiq. Roman. pag: 869. De Triariis confer Ciacconium ad columnam Traiani n. 203. De tesserariis, qui tesseram militarem per militum contubernia nuntiabant, Lipsium ad Taciti Histor. lib. 1. cap. 34. De militibus, qui *antecessores* dicebantur, eorumque ab antesignanis, rorariis et antepilanis discrimine differit Car. Frider. Walchius in ICto antecessore. Ienae 1752. 8. pag. 8 sqq. Disponebantur pedites in centurias, decuriasque, quemadmodum equites in Turmas: *Globus* siue *drungus* vocatur qui separatus ab acie vago superuentu incursat inimicos, vt docet Vegetius III. 9. De *manipulis*, cohortibus, spiris, phalangibus, cateruis videatur Wolfgangus Lazius lib. 6. de Republica Romana, Alexander ab Alexandro 1. 5. Lipsius II. 2 et 4. De *cohortibus* vide Ratbodi Herm Schelii dissertationem tom. 10. thesauri Graeuiani p. 1277. Earum nomina ordine alphabetico ex numis et inscriptionibus antiquis refert Goltzius pag. 178 sqq. thesauri rei antiquariae; et alia ad rem militarem spectantia pag. 141 sqq. De cohorte Italica et Augusta dissertationem edidit Christi. Gottl. Schwarzius Altorfii 1720. De *legionum* numero, ordine et nominibus agunt idem Lazius lib. 5. prolixe et diligentissime. Lipsius lib. 2. c. 5. Franciscus Robortellus de legionibus Romanorum ad locum Dionis Cassii lib. 55. Bonon. 1559. Io. Henr. Boeclerus de legione Romana, Argentor. 1670. et tomo 2. disp. p. 541. Eius diss. vna cum Robertello et praeclaros Francisci Patricii [10] opere, quod Lipsius hinc inde sequutus esse dicitur, et Ferrariae 1583. 4. prodiit sub titulo: *La militia Romana di Polybio, di Tito Livio, et di Dionysio Alicarnasseo dichiarata et con varie figure illustrata.* Ludolphus vero Neocorus ex Italica editione Rom. 1594. fol. Latine vertit, recusa exstant tom. 10. antiquitat. Romanarum Graeuii. Hubertus item Goltzius in thesauro rei antiquariae p. 152 sqq. Bandurius in numos Gal-lieni

[10] Diuersum ab hoc est eiusdem Patricii opus, quod iisdem lucem vidit Italice Romae 1594. fol. atque inscribitur: *Paralleli militari, ne' quali si fa paragone delle milizie antiche in tutti le parti loro con le moderne.* Sigillatim de militia veter. Gallor. exstat praeclarum opus *Gabrielis Danielis*, S. I. L'Histoire de la Milice Françoise et des changemens, qui s'y sont faits. Paris. 1721. 4. 2 Voll. et Amstelod. 1723.

lieni tom. 1. p. 166 sqq. Claudius Salmasius de re militari Roman. cap. 6. Iustus Lipsius de militia Rom. lib. 2. dial. 5. et Guilielmus Musgrauius in epistola de legionibus Romanis, inserta Transactionibus philosophicis vol. 80. pag. 28 sqq. et eiusdem Musgrauii antiquitatibus Britanno-Belgicis vol. 4. pag. 33 sqq. Iscae Dunmunior. 1720. 8. Vniuerso exercitui praeerat *Imperator*, de quo Lipsius lib. 2. cap. 12. et Aegid. Strauchius in dissert. de Imperatore, siue, duce exercitus R. summo. Witteb. 1659. triplicem vero significationem huius vocabuli obseruat Ferrarius lib. 6. de acclamationibus veterum cap. 8. tomo 6. Graev. Accipitur enim vel pro Duce vel pro Victore vel pro Rege. Imperatoribus siue ducibus tribuebantur *legati*, qui singulis praeerant legionibus, vide Raphaelem Fabrettum ad columnam Traiani pag. 9. Lipsium II. 11. Quemadmodum Dictatori aderat Magister equitum consulari potestate, ita singulis legionibus sub illo, quem dixi, legato erant *tribuni* militum siue singularum cohortium praefecti, quas in singulis legionibus senas fuisse obseruat Lipsius II. 9. Sub praefectis erant *ducenarii*, qui ducentis militibus praeerant, vel *centuriones*, de quibus agit Scipio Maffeius Veronae illustratae part. 1. p. 211. et quorum primus, qui aquilae praeerat vocabatur *primipilus*, vide Lipsium II. 8. Sub centurionibus erant *optiones* siue subcenturiones, *vragi* et *decuriones*, ne dicamus de *manipulariis*, qui praeerant manipulo, vel de *praefectis Castrorum*, qui locandis castris curam impendebant, vel de *quaestoribus* et praefectis aerarii bellici: aut de *praefectis Dendrophororum* et *fabrorum*, qui curam habebant caedendorum lignorum ad palos faciendos, ferramentorumque: tum de *tubicinibus*, *euocatoribus*, *medicis*, *beneficiariis*, *cornicularíis*, *tesserariis*, *circitoribus* aliisque gregariis peditibus. Confer Suidam in ἔκτακτοι, Lazium lib. 4. de Rep. Romana et Fabrettum ad columnam Traianam. *Exarchi* dicebantur praefecti seu ductores alicuius agminis militum, in prouincia aliqua delectorum. Quae vero sub Exarcho erat multitudo, et modo maior modo minor esse poterat, numerus vocabatur. Vide Marmora Taurinensia P. 2. pag. 53. Quod ad *aciem* attinet ordinemque agminis et *castrorum* praeter ea, quae ad Polybii librum 6. notarunt Patricius ac Lipsius, videndus Henricus Sauilius, libro de militia Romana, qui ex Anglico versus latine prodiit Heidelbergae apud Commelin. A. 1601. 8. praecipue Ratbodus Hermannus Schelius ad Hyginum Gromaticum Amst. 1660. 4. et tomo 10. thesauri Graeuiani, in quo praeter Patricium occurrit etiam Petri Rami liber de militia Iulii Caesaris ex edit. Francof. 1584. 8. Guilielmi Spiceri liber anglice editus: *The plan of a Roman camp prov'd out of Polybius.* Londini 1727. et Salmasii liber postumus de militia Romanorum, ex editione Lugd. Batav. 1657. 4. Hic plu-

ribus ostendit non vnam eandemque militiae rationem sub Republica et Caesaribus, sed pro temporum varietate itidem variam, longeque diuersam obtinuisse: quo nomine et Vegetium reprehenderat Lipsius, quod sui et superioris aeui instituta miscet ac confundit, et ab ea culpa nec Liuium immunem esse docet Salmasius. Sub imperatoribus militia triplex, vna honoratissima Palatina in palatio imperatorum: secunda castrensis siue armata, et tertia cohortalis, eorum qui in officio praefectorum ac praesidum militabant. Valesius ad Sozom. V. 4. De acie apud Graecos videnda Aeneae et Aeliani tactica virorum doctorum notis illustrata. De πυρφόρῳ praecedente exercitum, Raynaudus tomo 8. Opp. pag. 376.

VIII. De Elephantorum et Camelorum vsu in bello videatur Hermannus Hugo lib. 1. de militia equestri cap. 5. Georg. Christoph. Petri ab Hartenfels in elephantographia. cap. 3. Erford. 1715. 4. Io. Harduinus ad Plinii lib. 8. cap. 7. 8. et 18. Dan. Lanmeri differt. de elephantis et eorum ad bellum apparatu. Aboae 1709. 8. et Gisb. Cuperus exercitationibus duabus de elephantis in numis, tom. 3. thesauri Sallengriani. De canum vsu in bello vide Plinium VIII. 40. et ibi Harduinum. De machinis bellicis consulenda Athenaei Mechanici, Apollodori, Philonis, Bitonis, Heronisque scripta graece et latine iunctim edita: tum Stewechius ad Vegetium, Felix Osius in Graeuii thesauro antiquitatum Italiae tom. 3. pag. 1083-1093. Anonymus ad Theophanem p. 434. et Rigaltius ad Onosandrum pag. 69 sqq. De catapulta Ludov. Mascardus in Museo parte 1. lib. 3. cap. vltimo. De petraria siue ballista lapides vegrandes iaciente Frider. Lindenbrogius p. 357 ad Paullum Warnefridum. De ariete Turnebus Aduersar. XXII. 21 sq. Montfauconus tom 4 supplem. pag. 33 sq. Gorionides V. 15. et Ciacconius ad columnam Traiani n. 150. et de carobalista n. 171. De ariete Heilbrunnensi 80 fere pedum longitudine, sylloge epistolarum Burmanniana tom. 2. p. 192. De Agrippae harpagine Appianus 5 ciuil. fol. 739. aduersus illud armorum genus postea institutum δρέπανον δόρασι περιθέσθαι. idem. De helopoli Grotius ad 1 Macc. XIII. 43, 44. et Ammianus lib. 23. cap. 5. De aggeribus Ezech. Spanhemius ad Iuliani orat. 1. pag. 190 sq. et Anton. Thysius de oppugnat. vrbium p. 169. De vallis murisque limitum memorabilibus (Landwehren) Ioan. Andr. Doederlein in antiquitatibus Romanis Nordgauiensibus. Weissenburg. 1731. 4. De turribus oppugnationi vrbium admoueri solitis praeter Vegetium lib 4. cap. 17. Caesarem de B. G. 2, 30. Liuium 21, 11. Ammianum Marcellinum 20, 11. Cangius glossar. in *belfredus* et *tristega*, et Barthius pag. 362. ad Guilielm. Britonem. De turribus mobilibus, quae rotis

rotis feruntur, Vitruuius X. 19. pag. 231. ex Athenaeo de machinis fol. 4. adde Heronem iunior de machinis bellicis c. 13. De oppugnatione vrbium et castellorum post veteres Philonem, Athenaeum etc. ex instituto agit Lipsius in poliorceticis et Petrus Ramus de militia Iulii Caesaris parte 3. tomo 10. antiquitat. Romanarum p. 1587 sq. qui de propugnatione vrbium et munimentorum aduersus hostes agit pag. 1596 sq. De obsidione maritimarum vrbium nauali vide Schefferum de militia nauali cap. 7. De castris, praesidiis, metaturis, excubiis, vigiliis, stationibus, circuitione, praeter Patricium et Robortellum, et Henr. Sauilium adeundus liber 5. Lipsii de militia Romanorum. Nec parum ad totam illam rem intelligendam conferent icones, quae occurrunt tomo 10. antiquit. Rom. pag. 905 et 927. quo in tomo Hygini quoque Gromatica occurrunt, cum luculentis commentariis Radbodi Hermanni Schelii, qui et praeterea egit de sacramentis militum, de custodia castrorum, de stipendio militari, frumento, veste et victu militum, tributo atque aerario, denique de itinere et telis legionum. Castrametationem primus Romanos docuit Pyrrhus, vt notat Plutarchus in Hannibale. De vigiliis militum Rom. confer Laur. Arrhenii dissertationem, Vpsal. 1726. 4. De vario hastae apud veteres vsu vide Ioannis Alstorphii librum postumum de hastis veterum. Amstelod. 1757. 4. Joan Gideonis Gellii obseruationem in tomo 9. Misc. Lips. p. 25 sqq. et de iure hastarum Ioan. Nic. Funccii differt. tomo 2. symbol. litter. Bremens. pag. 193 sqq. Descriptionem poeticam hastae, ensis, cassidis a Marco Alexandro Bodio deprehendes tom. 1. deliciar. poetar. Scotorum, pag. 202 sqq. De armis aereis vide Angeli Mariae Riccii differt. Homeric. Vol. 1. pag. 157. Florentiae 1740. 4. De Francorum veterum gladio cum balteo, securi et framea differit Chifletius anastas. Childerici cap. 14. pag. 196 sqq. vbi etiam de similibus armis Romanorum ex columna Traiani. De armis veterum Britannorum vide Thom. Hearne N. 393. Transaction. philosophic. et Beniam. Motte tom. 2. pag. 70 sqq. De praeparatione ad proelia ipsaque pugna victoria et clade vide praeter Lipsium aliosque, qui de militia scripserunt, Dilherrum disputat. acad. tom. 1. disp. 19. De modo pugnandi ex curru differit etiam Cluuerius pag. 305. Germaniae antiquae. Curruum falcatorum siue *currodrepanorum* [11] (δρεπανηφόρα τέθριππα vocat Suidas) rationem praeter Schefferum libro de re vehiculari veterum, Stewechium ad Vegetium 3, 34. Henr. Snakenborgium ad Curtium lib. 4. cap. 9. Raderum ad eundem lib. 4. cap. 22. et Hugonem de militia equestri lib. 1. cap. 6. rectius et felicius explicauit Iac. Perizonius V. C. in Curtio aduersus Io. Clericum vindicato pag. 163 sq. Vide et Interpretes

 ad

[11] De falcatis nauibus siue falcibus nauium vide Stephanium pag. 88 sq. ad Saxonem Grammaticum.

ad Iudic. I. 19. et IV. Bonifacium XVII. 4. hist. ludicrae, Brissonium de regno Perf. III. p. 384 sq. et Guidonem Pancirollum in appendice de rebus bellicis, quam libro de magistratibus municipalibus ad calcem Notitiae dignitatum vtriusque imperii a se illustratae subiunxit. Ἅρματος δρεπανοφόρου quoque mentio est apud Heliodorum IX. pag. 430. vbi Bourdelotius annotat, multa de curribus falcatis tradidisse Durerum ex antiquis. De curruum vsu in bellis vide Frider. Adolph. Lampium in exercitationibus ad Psalm. XLV. pag. 179 sqq. De curribus bellicis in oriente vsitatis consule dissertationem Christoph. Schultzii, praeside Ioan. Christoph. Wichmannshausen, habitam Witteb. 1722. Eiusdem Schultzii dissert. de ciuitatibus curruum, siue curribus et equis disponendis a Salomone destinatis 2 Paral. IX. 25. ibid. eodem, et Ioan. Dav. Michaelis praelectionem de hoc argumento recitatam in Regia scientiar. societate Goettingensi, quae recensetur in Nouis litterariis Goettingensibus A. 1759. pag. 913. Cuniculos deprehendendi rationem per sonum aerei scuti a fabro quodam aerario inuentam exponit Herodotus lib IV. 200. De muricibus ferreis siue tribulis quos fugientes spargere solebant, vt hostium insequentium pedes laederent vide Menagium Origg. Gall. in *chausse trape*, et de cuniculis in *Mine*. Stili coeci aliis tribuli siue murices ferrei (Fußangel) ante castra consiti memorantur a Caesare lib. 7. de bello Gallico cap. 73. Hirtio bell. Afr. cap. 31. Confer Rupertum ad Valerium Maximum p. 248. Tentoria fuerunt vel ex pellibus; confer C. S. Schurfleischii dissert. de Paullo σκηνοποιῷ ad Actor. XVIII. 3. Witteb. 1674. et Aringhum p. 248. Romae subterraneae; vel ex ciliciis, vt Arabes scenitae, de quibus Plinius VI. 28. De armatura et apparatu hodiernae militiae exstat dissertatio Ioan. Christi. Leonhardi, Lips. 1711. De Strategematis Polyaenus e Graecis et e Latinis Frontinus.

IX. Moses manum attollens Exodi XVII. 18. vexillum erexisse dicitur a Ioan. Gothofr. Lakemachero observ. philolog. parte IV. 1. Ceterum de vexillis Hebraeorum consulantur Goodwinus in Mose et Aarone lib. 6. c. 8. et ad eundem Carpzouius p. 667 sq. et quos ille allegat, Arnoldus Boothius animaduersion. sacr. lib. 1. cap. 5 sqq. et Wilh. Ern. Ewaldus Emblem. sacr. lib. 1. exercit. 3. pag. 25 sqq. tum Bochartus Hieroz. P. 1. lib. 3. cap. 5. Fesselius aduersar. sacr. tom. 1. lib. 5. cap. 7. §. 15. et Vrsinus analect. sacr. P. 1. pag. 84. et Henr. Iac. a Bashuysen de vexillo Christi inter gentes erecto. Seruestae 1717. De Graecorum signis et vexillis vide Pfeifferum A. Gr. lib. 3. cap. 25. Apud Romanos Romulus primum manipulo foeni vsus est loco vexilli, vnde milites eiusdem signi manipulares dicti sunt, vt praeter Oui-

Ouidium 3. Faſtor. docet Aurelius Victor de origine gentis Rom. cap. 22. Legionis ſignum deinde Romanis fuit *aquila* [12], de qua Adr. Iunius, III. 2. animaduerſ. Harduinus ad Plin. X. 4. tom. 2. pag. 394. ed. in forma quadripartita, vbi etiam de *lupis*, *minotauris*, *equis aprisque*. Eberh. Rud. Rothius in exercitatione hiſtorica de antiquiſſimo et adhuc durante Romanorum ſigno aquila. Ienae 1669. 4. et Guil. Muſgrauius [13] in diſſertatione inſerta vol. 28. tranſactionum philoſophic. pag. 145 ſqq. et apud Beniam. Motte tom. 2. 2. p. 25 ſqq. in qua aquilas Romanorum non aureas nec argenteas, ſed ingenti conſpicuas mole inauratas aut argentatas fuiſſe diſputat. Aquila fulmini inſiſtens cum oraculo in roſtro conſpicitur apud Montfauconium tom. 2. ſupplem. tab. XXI. De S. R. I. aquila bicipite confer praeter laudatum Rothium Frider. Chriſt. Rami aquilarum imperii bigam. Lemgouiae 1716. 4. Ioan. Petri de Ludewig obſeruat. de Brandenburgica aquila bicipite, imperialis auctore et origine, tom. 7. eius Reliquiar. manuſcriptor. n 6. Gottl. Sam. Treueri diſſert. Ludewigio oppoſitam de vera aquilae imperii Romano germanici origine. Helmſt. 1726. recuſ. Goettingae 1753. et Ern. Io. Frid. Manzelii diſſ. de aquila S. R. G. I. bicipite. Roſtoch. 1724. Cohortis manipulorum *vexillum* [14] vel *ſignum*, equitum *dracones*, Sidonio *angues textiles*, conf. Lazium lib. 7. de Rep. Romana, Woweranum ad Sidonium p. 487. Henr. Speelmanni aſpilogiam pag. 14 ſqq. Lipſium lib. 4. de re militari Romanorum, cap. 3. 5. 9. vbi multa de ſignorum cultu, forma, religione; vide et Dauſquii notas ad Silium p. 248. ſq. et 291. et eundem Lipſium in libris de cruce, vbi praecipue de *labaro* cruciformi, quod Conſtantinus M. inſtituit, Hugonem lib. 2. de militia equeſtri cap. 4. Mich. Ang. Cauſeum (de la Chauſſe) Pariſienſem de ſignis militaribus, cuius diatriba habetur tomo 10. antiquit. Roman. p. 1528. De labaro, quod aliis etiam gentibus, et Romanis ante Conſtantinum Imperatoribus vſitatum fuiſſe obſeruat Harduinus p. 378. de numis vrbium agit etiam Gretſerus tom. 1. de cruce lib. 2. Octauius Ferrarius lib. 1. cap. 2. elector. et de ſignis cohortium cap. 4 Dictum labarum a labore quod laboribus exſoluat, καμάτων λυτήριον, ſi fides Nazianzeno Orat. III. p. 75. vbi elegans vexillorum Romanorum deſcriptio quae ἡ δισόντε ὁμοῦ καὶ φρικτὸν θέαμα ipſi appellantur. Recentior aetas βάνδον dixit. Vide Cangii gloſſar. hac voce. De vexillariis militibus diximus ſupra p. 821 et

[12] Aquila aurea peltae inſidens ſignum regale Perſis, quo Cyrus vſus eſt teſte Xenophonte lib. 7. exped. Cyri. Briſſon. III. p. 426.

[13] Memoriae Treuoltinae 1714 p. 2181. Acta Eruditor. 1727. p. 255.

[14] De cantabro, quod a vexillo, vt ſpecies a genere, diuerſum fuit, vide ſcriptores a Io. Ern. Imman. Walchio ad Cellarii compend. A. R. p. 293. not. i) citatos.

et de draconariis p. 815. Gregorius quoque Michaelis in notis ad Gaffarelli curiositates inauditas singulare syntagma de veterum vexillis promisit sed quod hactenus editum non est. Vide interim Tiraquellum ad Alexandrum ab Alexandro IV. 2. Theodorum Hoepingium de armorum et insignium iure cap. 17. pag. 833 sq. Ioan. Michaelem Weinrichium diss. de vexillis et vexilliferis, Erfurt. 1710. 4. Benetoni de Perrin dissert. de signis militaribus, in primis Gallorum, insertam Mercurio gallico A. 1735. p. 261 et 1050. et Stephani Claudii Benetoni commentat. de signis militaribus praecipuarum gentium praesertim Gallorum. Paris. 1742. 8. Ex aerario, quod erat in templo Saturni, post bellum indictum vexilla petebant quaestores. Vide Liuium III. 69. et ibi notam H. Valesii, vbi et signa veterum Gallorum Insubrum, et labarum siue [15] auriflammeum Francorum in templo seruatum docet. De vexillis Regum Franciae vide Io. Iac. Chifletium in Opp. historicis p. 231 sqq. et Cangium in *auriflamma*, *Cornettus*. De auspicio ex acuminibus, quibus aquilae et signa terrae infigebantur, vide Geuartium lib. I. Electorum cap. 2. et Pierii Hieroglyphic. XLII. cap. 88. Vexillorum varias figuras ex antiquis sigillis exhibet Io. Mich. Heineccius libro de sigillis p. 299. cui adde p. 129. et Henr. Speelmannus in aspilogia p. 15 sqq. Picta vexilla draconum, Iuretus fol. 900. ad lib. 4. Paullini de vita S. Martini tom. 8. Bibl. Patrum. Dacorum vexillum, labarum et draco. Columna Traiana n. 134. 137. 193. 199. De standaro siue carrocio [16] quo pro vexillo vsi sunt sequioribus temporibus Mediolanenses et alii Italiae populi vide Cangii glossar. et Tenzelii Bibl. curios. tom. I. pag. 669. qui imaginem quoque eius in aes incisam exhibet e Graeuii thesauro antiquitatum Italiae tomo 3. Adde si placet Petrum Lambecium in notis ad Baptistae Platinae historiam Mantuanam pag. 485 sq. tom. 4. thesauri Italiae parte 2. p. 30. vbi aere descriptum videre licet carrocium Cremonense cum campana, et aliud Patauinum, vtrumque diuersum ab eo quod Tentzelius exhibet. Patauinum etiam exstat in Francisci Scoti itinerario Italiae italice edito. Patauii 1669. 8. post pag. 28. De Cremonensi conferatur praeter iam laudatum Lambecium Giornale di Roma A. 1669. pag. 95. ex Macrorum Hierolexico, Felix Osius ad Alberti Mussati librum 8. histor. Henrici VII. Caesaris p. cxi. tom. 6. parte 2. thesauri Italiae, Muratorii scriptores rerum Italicarum tom. 9. p. 759. vbi icon duplicis Carrocii, et p. 795 sq. vbi Parmenses et Cremonenses sollemni sibi ritu red-

[15] De *auriflamma* videre iuuabit Cangii differt. ad Ioinuillam.

[16] *Standarum* vocatur apud Martene tom. 3. anecdot. pag. 391. Meibonium tom. I. p. 420. *Carrocium* siue *Carrotium* idem vocabulum, quo nos Germani vtimur Karretche, perinde vt carrus siue quarrus dicitur a quatuor rotis, quibus impositus vehitur.

reddentes Carrocia et pag. 1212. vbi deſcriptio Carrocii Patauini. Porro de Carrocio conſule Vlrici Obrechti academicam diſſertat. 5. quae eſt de vexillo imperii. Pagium ad annum Chriſti 1162. n. 27. Ethelredum de bello Standardii tom. 1. decem ſcriptorum Angl. p. 339. Leibnitium tom. 3. num. 32. Philippi Bonanni Gabinetto harmonico, et Viri Conſultiſſimi, Franciſci von Som, Hamburgenſis Reip. Archiuarii longe meritiſſimi, diſſert. de Carrocio, praeſide V. C. Euchario Gottlieb Ringk habitam Altdorf. 1711. Pannoniorum vexillum *σημαία μετέωρος, ἐπί τινος ἠνεμωμένη πωχέως καὶ ὑψιτενοῦς ἱστοῦ τετράσιν ὑπὸ τρόχοις ἑλκομένου βοῶν ζεύγμασιν.* Nicetas in Manuele Comneno V. 3. qui et *τῆς τοῦ Διονυσίου σημαίας διάρμα* memorat. De imaginibus ſacris et reliquiis in bello circumferri ſolitis vide Cangium ad Villeharduinum pag. 311. qui etiam de carrocio et vexillo imperiali pag. 309. 310. De Indorum et aliorum populorum ſignis Martinus de Roa part. 2. ſingularium S. Scripturae. De armis militum plura capite proximo, vbi de veſtibus omnis generis. De ſtigmatis ſiue notis militaribus agit praeter Grotium et Lydium ſupra p. 753. laudatos Lipſius lib. 1. cap. vltimo. Nox diuiſa eſt in quadrantes ſiue trihoria vigiliarum, quae cornicine aut tubicine diſtinguebantur. Vide Scaligeri lectiones Auſonianas lib. 1. cap. 17. Druſii obſerv. ſacr. X. 10. Lightfootum aliosque interpretes ad Matth. XIV. 25. Marci VI. 48. Luc. XII. 38. Strauchii breuiar. chronol. pag. 45 ſq. Guiſium et Surenhuſium ad codicem Talmudic. Berachot cap. 1. Neocorum bibl. nov. libror. A. 1698. pag. 850 ſq. Pfeiferi dec. 1. antiq. ſacr. theſi 8. Wolfium Bibl. Hebr. tom. 3. pag. 205. Similiter diem quoque in quatuor cuſtodiarum trihoria diuiſum eſſe notat Poſſinus ad Pachymerem tom. 1. pag. 428.

X. De *triumphis* veterum Romanorum ita egit *Ioan. Barthol. Marlianus* Rom. 1549. Venet. 1555. 4. vt Romanorum triumphos ordine chronologico recenſeret, quod fecit etiam *Tho. Lydiatus* in ſerie ſummorum magiſtratuum et triumphorum Romanorum, vt velut notiores *Onuphrium* ad librum 5. Faſtorum, *Sigonium* et *Pighium*, *Goltzium*que in faſtis omittamus. *Onuphrii* quoque de triumpho commentarius recuſus eſt Helmſt. cum notis *Ioan. Hen. Maderi* 1675. 4. Eiuſdem Onuphrii deſcriptio triumphi Romanorum ampliſſimi ex lapidum monumentis inſerta eſt tomo 9. theſauri antiquitatum Romanarum Graeuiani. *Iulius* quoque *Caeſar Bulengerus* in tomo 2. variorum opuſculorum librum ſingularem de ſpoliis bellicis, tropaeis, arcubus triumphalibus et pompa triumphi exhibet, qui tomo 11. antiq. Graecarum Gronouii recuſus eſt. Illo in volumine leges etiam librum primum tom. 1. Pandectarum triumphalium *Franciſci Modii*, in quo de triumphis et ouatione

veterum, maxime Romanorum agendum suscepit et capite 26. exhibet fastos triumphales ab V. C. vsque ad A. DCCLXIV. atque cap. 27 sq. differit de arcubus, columnis, obeliscis et pyramidibus triumphalibus. Quemadmodum libro 2. agit de triumphis et torneamentis hastiludiisque equestribus recentiorum. Francof. 1586. fol. Videndi praeterea *Alexander ab Alexandro* lib. 1. cap. 22. qui cap. 27. differit et de litteris et fascibus laureatis, nauibus laureatis et vittatis: *Guid. Pancirollus* in deperditis titulo 57. et ibi *Henr. Salmuthus: Io. Nicolai* liber de triumpho editus Frf. 1697. 12. *Martini de Guichardo* noctes Grantzouianae de antiquis triumphorum spectaculis. Amstel. 1661. 8. *Mich. Marollesii* differtat. de triumphis Romanis quae subiecta est eius gallicae versioni prosariae librorum Ouidii de Ponto, Paris. 1661. 8. pag. 480-492. Benedictus Aueranus differt. XXIV -- XXIX. in Liuium, tom. 2. Oper. Florentiae 1716. fol. Nicol. Cheualierius in libro gallico: Remarques sur la piece antique de bronze trouvé à Rome. Amstelod. 1694. 8. p. 65 sqq. Vesalius Mobachius in differtationibus de triumpho Romanorum. Alcumar. 1681. 8. et differtationes Ioan. Ern. Gebhardi. Witteb. 1648. Io. Christfr. Sagittarii. Ienae 1649. et in eius otio Ienensi pag. 400. Io. Dav. Drabitii. Lipsiae 1667. Io. Henr. Arstenii. Erford. 1685. Christi. Fuchsii. Witteb. 1692. Ioan. Dav. Schieferdeckeri. Lips. 1695 et 97. Ioan. Conr. Ruperti. Ienae 1702. Laur. Arrhenii. Vpsal. 1729. 8. et Christi. Brunings, adiecta eius compendio antiquitat. graecar. edit. repetitae Francof. ad Moen. 1745. 8. Solis consulibus et praetoribus fas fuit triumphare. Deinde etiam Pompeio bis concessum necdum senatori. vid. Plutarchus in Pompeio p. 625 sq. 630. D. Triumphus etiam legatis concessus est ex sententia eius, qui tenebat prouinciam. Vide Dionem p. 382. (558. R.) Cornelius Balbus vnus omnium non Romanus, sed Gadibus natus, triumphauit. vide Plinium V. 1. tom. 1. p. 544 sq. Quum Caesares rerum potiti essent, sibi solis insignem triumphi honorem tribuendum esse censentes ducibus post partam victoriam insignia tantum vel ornamenta triumphalia concesserunt, vide Suetonium in Augusto cap. 38. Tacitum Annal. 1, 71. et in Agricola cap. 40. Schwarzium ad Plinii Paneg. p. 460 et 569. et Zach. Richteri commentationem. Lips. 1752. 4. Sub Iustiniano imp. Christiano triumphauit Belisarius. De triumpho Henrici I. imperatoris vide Goldastum pag. 169 sq. ad Eginhartum. Imaginem triumphi Romani in aes incisam exhibent Pitiscus in Suetonii Caesarem c. 37. Begerus ad Flori lib. 2. cap. 12. et Iacobus Lydius de re militari Hebraeorum pag. 213. Triumphanti corona propter nimium pondus sustinebatur a tergo (non a carnifice vt ex loco Plinii male intellecto Isidorus) sed a seruo

pu-

publico. Vide Ferrarium lib. 1. Elect. cap. 11. et Isaac. Casaubonum ad Suetonium p. 281. ed. Graeuii. De albis equis quibus Camilli exemplo in triumphis vsi sunt Romani, Rupertum ad Florum pag. 110 sq. Camillum ideo in exilium missum esse legas apud Dionem LII. p. 472. (669. R.) De curru triumphali vide Henr. Norisii dissert. de numo Diocletiano cap. 5 et 6. tom. 1. thes. Sallengriani pag. 413 sq. et Sigeb. Hauercampum notis ad Tertulliani apologeticum cap. 33. p. 288. De licentia dictis et salibus perstringendi triumphantes, quae concessa erat militibus vide Nadalii dissertat. in ephemeridibus eruditis (Journal des Savans) A. 1725. mense Octobr. p. 400 sqq. tom. 2. histor. acad. inscriptionum pag. 136. et tom. 1. operum Nadalii iunctim editorum Paris. 1738. 12. pag. 145. Triumpho minus sollemnis erat *ouatio*, quanquam hanc quoque de sollemni triumpho quandoque vsurpatam obseruat Georg. Henr. Vrsinus in observ. Philolog. cap. 9. vbi plura de ouatione et eius etymo non protrita leges. De *spoliis opimis* Ioui Feretrio dicatis disputat Alexander ab Alexandro lib. 1. cap. 14. et Iac. Perizonius in observ. historicis, qui ex Liuio aliisque notant illa proprie dicta fuisse opima spolia, quae imperator per se ab imperatore, rex a rege, dux a duce retulisset. De *tropaeis* Schacchus Myrothecio tertio cap. 23. Ioan. Franc. Madrisius in praelectione de tropaeis, quae exstat tom. 3. collectionis opusculor. scientificor. et philologicor. pag. 318 sqq. Io. Frid. Hekelius in dissert. de tropaeis veterum. Rudolphopoli 1687. Adriani Deodati Stegeri dissert. de antiquissimis tropaeis P. R. Lipsiae 1738. et Petri Ekermanni dissertatio de tropaeis. Vpsal. 1743. Tropaea lignea posita ἵνα ταχέως ἀφανίζηται τὰ τῆς ἔχθρας ὑπομνήματα, *vt inimicitiarum documenta breui tempore abolerentur*. Diodor. Sicul. XIII. p. 154. Sacrosancta fuerunt et violanda a nemine, vide Fabricium ad Dionem p. 333. Sed tempore corrupta non reparare fas, vt notat Plutarchus quaest. Rom. 37. De *arcubus triumphalibus* agit Nicol. Bergierius lib. 2. de publicis viis imperii Romani cap. 40. Henr. Norisius Cenotaph. Pisan. dissert. 3. pag. 413. Ioan. Bapt. Casalius de vrbis ac imperii R. splendore parte 2. cap. 1. et Lebrechtus Petrus Ploettnerus in commentatione de arcubus triumphalibus. Lips. 1750. 8. Cuiusmodi arcus in I. Caesaris honorem excitati rudera etiamnum conspiciuntur Rhemis, conf. Ephemerides Parisiens. A. 1678. p. 283. Alius Arausione, constructus olim in memoriam victoriae Marii et Catuli de Cimbris, quem omnes Romae exstantes magnitudine et praestantia vincere testatur Sponius in itinerario tomo 1. pag. 3. Romanos aere descriptos habes tomo 3. Graeuii. De triumphali porta videatur Aringhus lib. 2. cap. 3. De *supplicationibus* ob victorias decretis agit Fuluius Vrsinus pag. 88. ad Caesarem, post fragmenta veter. Hi-

Hiſtoricorum. Quos bello ceperant Romani licet omnes in ſeruitutem redigerent, tamen cum omnibus non eodem modo actum eſt. Qui ſponte conceſſerant victoribus, ponentes arma vocatique *dedititii*, ſpecie aliqua libertatis vtebantur, quin tamen obeundum conſequi poſſent munus aut officium, cui quid honoris annexum videretur. Bello domiti et vocati *mancipes*, *quaſi manu capti*, ſeruituti obnoxii detinebantur. Qui vero ſemel victi et libertate donati a dominorum imperio deficiebant, poena criminis multabantur, beſtiis expoſiti, aut ad amphitheatri certamina deſtinati, deinde ſub Chriſtianis Imperatoribus ad triremes, et ad remigibus inſeruiendum. Per triumphum etiam vario diſcrimine ducebantur. Qui nobili genere orti, veluti Principes, Magiſtratus, vehebantur plauſtris, ſed praepoſtere, et tergo inuerſo, ſi quando ex ignominia cum iis agendum videbatur: ceteri affectabantur pedibus; rebelleſque poſt tergum manus vinctas habebant: inermes omnes. Vide Acta Eruditorum A. 1759. pag. 90 ſq.

XI. De ſtipendio militari quod per 350 fere annos nullum fuit Romanis, iam ſupra dictum eſt, cap. 16. ſectione 5. pag. 776. quemadmodum de poenis quoque cap. 15. ſectione 15. p. 758. Sub imperatoribus non annonam modo et arma de publico milites accipiebant, ſed veſtes quoque. Vide Lindebrogium et Valeſium ad Appiani XXI. 6. *Largitas Valentiniani Auguſti* in diſco argenteo Geneuae reperto illuſtrata diſſertatione D. Abruzitii apud Montfauconum tom. 6. ſupplementi tab. XXVIII. p. 51 ſqq. Qui ab hoſte ſub iugum mitti ſe permiſerant, non iterum a Romanis ſtatim admiſſi ad militiam, ſed procul a patria, procul ab oppidis iuſſi hibernare. Vide Liuium XXVI. 1. qui de ritu illo ignominioſo videndus III. 28. De militaribus donis Alexander ab Alexandro IV. 18. et ibi Tiraquellus. Praemia et dona militaria, τιμαί, δωρεαί, κόσμια fuerunt torques, armillae, corollae cum laminis aureis, annuli etc. vide Rigaltium p. 61 ſqq. ad Onoſandrum. De diaeta atque victu militari veterum, coenis victorialibus, triumphalibus, donatiuis, congiariis Stuckius 1. 21. Antiqu. Conuiual. De vacatione a militia, praeclara quaedam obſeruat Lipſius lib. 1. de milit. cap. 4. et ad lib. 1. Annal. Taciti pag. 36 ſq. vbi docet miſſionem militum aliam *honeſtam* fuiſſe poſt 20 annorum ſtipendium ſi pedites, poſt 10 annorum ſi equites, poſt 25 ſi nautae fuiſſent, quales exauctorati dicebantur *veterani*. Aliam miſſionem *cauſſariam* ob vitium, defectum, morbum: aliam *gratioſam* per gratiam et ambitum, aliam denique *ignominioſam* ob delictum et crimen. Confer eundem Lipſium l. 5. de milit. Romana cap. 19. et de miſſiciis militibus ſigillatim Sponii Miſcellanea p. 239 ſqq. De decimatione, viceſimatione, centeſima-

testimatione militum vide notas ad Appianum pag. 750. edit. Blancardi. De vacationis petitione coram censoribus, insignis locus Plutarchi Pompeio p. 630. De ταλαπειρίοις, ad militiam ineptis vide Casaubonum ad Aeneae c. 10. p. 1730. De militibus emeritis et de valetudinariis in gratiam sauciorum vel emeritorum militum conditis confer Io. Pet. de Ludewig Recht der Invalidenhäuser. Frfti et Lipf. 1707. 8. et in eius opusc tom. 2. p. 254 sqq. De Augusta emerita, quam Augustus, quum emeritos milites dimitteret, condidit consulantur Scriptores a Fabricio ad Dionem p. 720. excitati. De horreis conditis vide Salmasium ad Spartiani Hadrianum fol. 26. De campestribus meditationibus siue exercitiis, γυμνασίοις, μελέταις differit Ezech. Spanhemius ad orat. 1. Iuliani p. 107 sqq. Lindebrogius ad Ammiani XX. 4. Gutherius de iure manium l. 2. cap. 3. et Stewechius ad Vegetii II. 14. De apparatu et armatura militiae hodiernae, commendanda tironibus I. Christ. Leonhardi diff. Lipf. 1711. in qua ordines et nomina officiorum aliaque germanice et latine exponuntur. Bello affinia *duella*, quae susceperunt quidam tanto pereundi vel occidendi furore vt illa inituri areas quadratas lapidibus signarent quas exire nisi victo non licebat. Vide Stephanium pag. 106. ad Saxonem Grammaticum. Belli in compendium missi et duorum vel paucorum dimicationis euentu decisi exempla collegit Rupertus ad Florum p. 87 sq. Quum apud veteres praeparatio quaedam ad militiam, et rei bellicae quasi imago et pars quaedam esset venatio, pauca quaedam de eadem subiungenda duximus. Ex antiquis de ea commentati sunt Xenophon, Arrianus et Oppianus. E recentioribus conferantur Natalis Comitis de ludis agresticis, praecipue vero de venatione libri 4. accuratius recusi Londini 1726. I. B. Crophius antiqu. Maced. lib. 2. cap. 3. Tomasinus de donariis veterum c. 31. et Feithius in antiquitatibus Homericis, recusis tom 6. thesauri Gronov. pag. 3711. Frider. Vlr. Stisser in der Forst- und Jagdhistorie der Deutschen, edita Ienae 1737. 8. et auctius cum praefat. Heinr. Gottlieb Frankii recusa Lipsiae 1754. 8. et Beneton de Perrin in elogio historico venationis, Parisiis 1734. 12. gallice edito. De venatione circi consulendus Bulengeri liber de circo R. recusus tom. 9. thesauri Graeuiani pag. 577. De venatione per aues rapaces Aristoteli, Plinio, Martiali, Aeliano, Firmico memorata vide Lil. Gyraldum dialogismo sexto tom. 2. thesauri critici Gruteriani p. 397 sq. Thomam Brown in Miscellaneis. Auctores rei accipitrariae, de quibus dixi lib. 1. Bibl. graecae cap. 25. et Ioan. Phil. Burggrauium p. 236. ad Conringium de corporum Germanor. habitus caussis. Intermissam in Italia restituisse Rainaldum, Estensem, quum Fridericus Aenobarba magnam falconum copiam in Italiam intulerat, eaque res, vt nouitate sua placentes

 so-

solent, postea admodum increbuisset, ex Friderici II. de hac arte libello patet, quem Manfredus rex Siciliae auxisse dicitur. Vide Burmanni praefationem ad tom. 7. antiq. Italiae pag. 6. In oriente venationi etiam virgines indulsisse ostendit Zornius Bibl. antiquarioexeg. p. 668. De origine iuris venandi confer Io. Guil. Goebelii disputationem Helmstad. 1717. editam, quae variis accessionibus aucta, et cum Henr. Gottlieb Frankii disquisit. prooemiali de poenis in ferarum fures et vniuersi apparatus venatorii per veteres Germanor. leges statutis recusa est Helmstad. 1740. 4. Huius diatribae pars altera euulgata est ibid. 1743. 4. In hisce diatribis idem Goebelius agit de aucupio, de quo etiam conferantur Bulengerus lib. cit. Bochartus Hierozoic. P. 1. pag. 17. et P. 2. pag. 270 sqq. Vossius de idololatria lib. 3. cap. 97. Salmuthus ad Pancirollum P. 2. Tit. 23. Cyprianus histor. animal. p. 842. 1079. 1111. 1182. et Mercurialis artis gymn. lib. 3. fin. De aucupibus veter. videantur Pignorius et Popma de seruis.

XII. In Graecia durantibus ludis Olympicis erat sollemnis ἐκεχειρία siue induciarum obseruatio teste Plutarcho in Lycurgo, ad quem notat in animaduersionibus ad gallicam suam versionem pag. 270. Clariss. Dacerius, de quo merito erubescere debent Christiani, nullum apud hos esse festum tam sanctum, vt illo a bello conquiescant. Apud Indos agricolae et agri in bello ἱεροὶ et ἄσυλοι teste Diodoro Siculo lib. 2. et Arriano in Indicis pag. 531. Confer Christoph. Arnoldum ad Valerii Catonis diras pag. 123. Similiter ducem bellicum monet Onosander cap. 6. pag. 27. vt mercatoribus liber constet commeatus plenaque securitas. Ita et Xenophon quarto Cyropaediae, cuius verba adduxit Rigaltius in notis pag. 30. Quae de induciis in antiquitate occurrunt, non intacta reliquit Schurzfleischius in dissertat. de induciis, quae inter iunctim editas quadragesima est. Iudaei legibus Romanis immunes sunt a militia, quod negarent, se salua religione sua eam sequi posse. Vide quae viri docti disputant ad Iosephum XVIII. 4. pag. 879. edit. Amstelod. E Christianis olim quidem non Manichaei modo, quos oppugnat Augustinus XXII. 74. contra Faustum, et recentiori aetate hac in parte sequuntur Anabaptistae, Sociniani, Weigeliani, Quackeri etc. sed et alii Christiani multi priuati, praecipue e sacro ordine, a bello prorsus abhorruere; et cum Origine contra Celsum p. 349. et Lactantio VI. 19. *neque militare iusto licere* duxerunt, neque suppliciis capitalibus animaduertere in noxios. Vide Benedictinorum notas ad S. Ambrosium tomo 2. p. 46. Wetstenium ad Originem contra Marcionitas p. 27 sq. Zwickeri Irenicum Irenicorum p. 110 sq. et Sig. Iac. Baumgartenii examen sententiae veter. Christianorum de militia.

Ha-

Halae 1745. 4. Poenitentiae etiam subiecti sunt milites in concilio Triburiensi, Remensi et Trosleiano A. C. 825. 923 et 909. tom. 9. concilior. edit. Labbeanae pag. 458. 581 et 527. et in Poenitentiali Romano lib. 1. cap. 20. Clericis militia prohibita fuit. Vide Thomassinum tom. 1. pag. 2. lib. 4. cap. 12. p. 412 sqq. sed vide de militia Clericorum eundem part. 3. tom. 2. p. 389 sqq. et tom. 3. p. 91 sqq. 608 sqq. et 624. Sed nulla vnquam gens (licet talem fingat personatus Iacobus Massé in itineribus pag. 220.) nullus vnquam fuit Christianus Princeps vel in cuius potestate esset iustum bellum gerere, qui bellum omne Christi praeceptis illicitum esse crederet, atque ipse etiam Tertullianus c. 42. apologetici ad gentes: *nauigamus* inquit *vobiscum, et vobiscum militamus.* Atque licitum esse Christiano Principi sua si aliter non possit, bello etiam vt necessario malo tueri, vel inde constat, quod sanctissima religio neutiquam pugnat cum naturae iure, neque ad exitium suorum data est, vt omittam argumenta alia quae videri possunt apud Ioan. Genesium Sepuluedam libris tribus de militaris disciplinae honestate, inter eius opuscula Paris. 1541. 8. Grotium prolegomenis librorum de iure belli et pacis et ad Matth. V. 40. et Lucae III. 14. et parte 2. Epist. 545 sq. Iac. Altingium tomo 1. Opp. pag. 180. Iustellum, Christianum Lupum, et Guil. Beueregium ad Canonem 12. Nicaenum. Eiusdem Lupi dissertatio extat de veteri disciplina militiae Christianae, in eius operibus postumis p. 227 sqq. Bruxellis 1690. 4. de qua Elias du Pin tomo 18. Bibl. scriptorum Eccles. pag. 134. Videndus etiam B. Christianus Kortholtus in dissert. de studio belli ac pacis, Kil. 1689. et Heideggerus de militia Christiana tomo 4. diss. select. 4 et 5. Nunquam Christiani olim vel crudelissimis oppressi persequutionibus, nec, licet valerent numero aut a rerum nouarum auctoribus sollicitarentur, religionem suam aduersus legitimos principes ac magistratus suos bello vindicauerunt. Vide Timanni Gesselii historiam ecclesiasticam p. 364. Ceterum militiam mercenariam Christianis indignam esse non diffitetur Grotius ad Luc. III. 14. Si ad eum, inquit, militem Ioannes venisset, quales nunc plerique sunt, non vni imperio addicti, sed per omnem orbem terrarum bella aucupantes, *venalesque manus, ibi fas vbi plurima merces,* qui maiore ex diuerso mercede ius fasque exeunt, neque vident cur, sed quanti aut alios iugulent aut ipsi iugulentur, profecto non aliud illis dixisset Baptista, quam si salui esse vellent, relinquendum esse vitae genus, non iam dicam ab omni pietate, sed ab omni humanitate abhorrens et fere belluinum. Vtinam vero Christiani non omnes Ethnicorum iniurias tantum vel aequarent vel supergrederentur in bello etiam inter se, siue temere suscipiendo siue crudeliter

deliter et cupide gerendo, quantum debebant per ſanctiſſima Chriſti praecepta ad iuſtum etiam et neceſſarium bellum cum horrore et tardiſſime accedere, et quam celerrime fieri poteſt, ab illo iterum reſilire.

CAPVT XVIII.

De ſcriptoribus qui rem veſtiariam veterum illuſtrauerunt.

Scriptores de re veſtiaria Hebraeoram. 1. *Graecorum et Romanorum.* 2. *Germanorum, Danorum etc.* 3. *Clericorum et Monachorum in Eccleſia Chriſtiana.* 4. *De tegminibus et ornamentis capitis.* 5. *De coma.* 6. *De fuco et coſmetice, ſartoribus etc.* 7. *De annulis.* 8. *De variis generibus veſtium.* 9. *De braccis, calceis etc.* 10. *Habitus lugentium.* 11. *De armis et veſtitu militari.* 12. *De inſignibus et arte Heraldica.* 13.

I.

De re veſtiaria veterum Hebraeorum, Sacerdotum praeſertim habitu agunt *Didacus del Caſtillo* et *Artiga* in opere de ornatu et veſtibus Aaronis, ad Exod. XXVIII. Lugd. 1655. fol. vt *Io. Hieronymum Sopranem* in digreſſione de re veſtiaria Hebraeorum, ſubiuncta eius commentario de Dauide, ibid. 1643. fol. edito, quam ſeorſim recudendam promiſit Criſpinus Weiſius in Nouis Litterariis Lipſienſibus A. 1735. p. 368. Ariam Montanum alioſque praetereamus. E Iudaeis hoc argumentum pertractarunt R. *Abraham Rophe* in Schilte Gibborim cap. 44 et 45. et R. *Aſarias de Rubeis* in Meor Enaiim lib. 3. cap. 46 ſqq. E Chriſtianis vero praecipue diligentem operam in hoc argumento poſuit *Io. Braunius*,[1] vir Clariſſ. cuius praeclarum opus de veſtitu Sacerdotum Hebraeorum poſt primam editionem anni 1680. auctius lucem adſpexit Amſt. 1701. 4. In hoc praeter alia lib. 1. cap. 16. egregie docet, qualis fuerit tunica inconſutilis ſiue contexta, cuius mentio fit in hiſtoria paſſionis Chriſti, vbi milites ſuper ea ſorte experti eſſe dicuntur, de qua tunica, praeter interpretes ad Ioan. XIX. et Caſaubonum ad Baron. agit etiam Io.

[1] Qui opus de veſtitu Hebraeorum Braunii in Hebraicis praeceptori Conſtantino l'Empereur tribuunt, eos ſine ratione hoc facere notat Rev. Henricus Ludolf Benthemius in libro de ſtatu Eccleſiarum Scholarumque Belgicarum parte 2. p. 275 ſq.

Ioan. Georg. Dorſchaeus in tractatu de tunica Chriſti inconſutili. Roſtoch. 1658 4. et Octauius Ferrarius de re veſtiaria et in analectis et lib. 2. elector. cap. 1. Braunio addendi ſunt *Sheringhamus* ad tractatum Talmudicum Ioma cap. 7. pag. 86 ſq. *Seldenus* lib. 2. de ſucceſſ. in pontificatum cap. 7 ſq. et lib. 3. cap. 11. de ſynedrio, vbi contra Sheringhamum probat veſtium ſacrarum extra miniſterii tempus vſum nullum fuiſſe. *Io. Prideaux* de veſtitu Aaronis, interpretes ad Exod. XXVIII. et Leuiticum, *Io. Lightfootus* et *Samuel Lee*, quorum ſingulares de hoc argumento diatribae exſtant. *Auguſtinus Calmetus* ante commentarium in Ieremiam, tom. 6. pag. 28 ſqq. et tom. 1. diſſ. 20. *Wilhelmus Goereus* hiſtor. Moſaic. parte 4. cap. 10 et 11. *Frider. Adolph. Lampius* exercit. in Pſalm. XLV. pag. 301 ſqq. et diſſertationes *Benedicti Dauidis Carpzouii*, quam is ſub Ioan. Friſchmuthi praeſidio habuit Ienae 1669. et quae inter fratris Io. Bened. Carpzouii diſputationes academicas pag. 1637 ſqq. recuſa eſt. *Daniel. Lundii*. Vpſal. 1706. 8. et *Alberti Vogetii*. Groningae 1729. ne dicamus de Iſidoro Hiſpalenſi, qui hanc materiam paucis attingit libro vndeuigeſimo originum cap. 21 ſq. *Martini Mauritii* (tractatu de ſortitione veterum eruditis dudum noti) vaſtum de re veſtiaria Hebraeorum opus, ex vniuerſo Talmude, Targumim, Rabbiniſque antiquioribus et recentioribus congeſtum, et in quatuor volumina diuiſum, ſed typis nondum exſcriptum, poſſedit Io. Henr. Maius, vt ipſe teſtatur lib. 3. obſeruat. ſacrar. pag. 110 ed. ſec. Copioſe etiam de veſtibus ſacerdotalibus tum Hebraeorum tum aliarum gentium diſputat *Caſpar Caluoer* ritualis Eccleſiaſtici tomo 2. Habet etiam multa de re veſtiaria generatim *Petrus Zornius* in differt. de numo Coſ. aureo Theodoſii II. pag. 22 ſqq. De tiara Summi Pontificis *Pelletierius* diſp. de erroribus pictorum, in memoriis Treuoltinis A. 1705. Septembri pag. 1614 ſq. *Hermannus van de Wall*, Eccleſiaſtes Amſtelodamenſis, diſſ. de pileis ſiue tiaris Sacerdotum et Pontificum Hebraeorum, ad calcem Salomonis van Till commentarii poſtumi de tabernaculo ſacro et Zoologiae ſacrae, Dordraci 1714. 4. *Iac. Altingius* Heptade VIII. diſſ. tom. 5. opp. pag 268 ſqq. *Sam. Werenfelſius* in oratione de mitra Aaronis capiti impoſita. Baſil. 1709. *Ioan. Chriſtoph. Wichmannshauſen* in diſſ. de tiara ſummi ſacerdotis. Witteb. 1722. *Ioan. Henr. Maius*, fil. in diſſ. de tiara Pontificis Hebraeorum maximi. Giſſae 1728. De tiaris minorum ſacerdotum exſtat diſſertatio Henr. Andr. Toepferi, Witteb. 1722. De frontali P. M. confer diſſertationem *Mich. Liebentanzii* de frontali Aaronis. ib. 1662. *Chr. Lud. Schlichteri* de lamina aurea P. M. eiuſque myſterio. Halae 1736. *Georg. Adami Mehneri* de frontali Aaronis. Lipſ. 1745. De Ephod exſtat diſſertatio *Iſaaci Pihlmanni*. Aboae 1701. De Pectorali confer eos, qui de

Vrim et Tummin commentati sunt, quos supra pag. 501 sqq. laudauimus. De balteo sacerdotali vide *Ioan. Christoph. Wichmanshausen* dissertationem. Witteb. 1717. et de balteo sacerdotis summi *Ioan. Andr. Cieffelii* dissertationes binas. ibid. 1717 et 1718. et *Wilhelmi Ernesti Ewaldi* Emblemata sacra lib. 4. pag. 501. De vestibus byssinis P. M. expiationis festo dissertationem edidit *Ioan. Oldermannus*. Helmstadii 1717. Sacerdotes, nisi quum sacra administrarent, vestibus communibus vsos fuisse, sacrasque in templo, vel in turri Antonii [a] asseruatas docent Braunius de vestitu sacro Hebraeorum, et Deylingius parte 3. obseruat. sacr. pag. 325. De vestibus et ornamentis Hebraeorum priuatorum *Leydeckerus* XII. 8. de Rep. Hebr. De vestibus et ornamentis regum apud Hebraeos, *Scacchus* III. Myrothec. 38-43. Albis vestibus delectatos non modo sacerdotes esse et honestas feminas, sed etiam virgines et sponsas ostendit *Franc. Wockenius* in Programmate ad orationem inauguralem Witteb. 1727. de albis Iudaeorum vestibus, et in selectis sacris parte 2. ibid. 1728. 4. De vestibus odoratis vnguentoque fragrantibus differit *Ioan. Henr. Maius* obseruat. sacr. lib. 3. pag. 102 sqq. edit. secundae. De vestibus Hebraeorum fimbriatis, interpretes ad Num. XV. 38. *Matthaeus Hillerus* in diss. edita Tubing. 1701. *Christi. Lubecius* in dissert. de decisionibus peniculamenti Hebraeorum. Lips. 1688. *Io. Frider. Cotta* in dissert. de peniculamentis Iudaeorum. Goetting. 1737. *Ioan. Henr. Maii*, fil. iura fimbriarum ex R. Mose ben Maimon descripta, latine reddita atque notis illustrata. Franc. 1710. 4. et *Georg. Eliez. Edzardus* ad Auoda sara cap. 2. pag. 535. De *arte plumaria* Hebraeis nota vide *Fullerum* lib. 1. cap. 20. Misc. et *Drusium* ad difficiliora loca Exodi cap. 46. Mentio eiusdem artis etiam apud Senecam Epist. 90. *non auium plumae in vsum vestis conferuntur*? Adde Clarissim. *Burmanni* Petronium pag. 268. *Weitzium* ad Prudentium pag. 663. *Claudium Salmasium* in notis ad Vopiscum vit. Carini, cap. 20. tomo 1. scriptor. histor. aug pag. 850. *Ludov. Anton. Muratorium* antiq. Italiae dissertat. 25. et *Ioan. Ern. Imm. Walchium* Vol. 4. Actor. soc. latin. Ienensis pag. 76 sqq. vbi plures citantur scriptores. Plumariorum textrinas memorat Vitruuius VI. 7. De duodeuiginti vestium generibus quas Sabbato exuere et inducere licet, *Buxtorfius* pag. 2033. Lexici Talmudici. De sacco et cilicio, cinctura, calceis apud Hebraeos, *Frid. Adolphus Lampe*, Dithmala Lippiacus, in diss. de Iesaia nudo et discalceato ad Ies. XX. 2. praeside Campegio Vitringa, Franek 1703. De non deficientibus Israelitarum in deserto vestimentis, interpretes ad Deuter. VIII. 4. XXIX. 5. *Cosmas Indopleustes* V. pag. 205. *Marckius* Exerc. Bibl. 14. *Deylingii* observ. S. II. 17. et singularibus dissertatio-

[a] Ioseph. XVIII. 3, 4. pag. 880. edit. Amstelod.

tationibus *Ioan. Wilh. Hilligerus.* Witteb. 1676. *Gottfr. Zeibigius* Lipſ. 1705. *Abrah. Alanus.* Aboae 1708. *Olaus Celſius.* Vpſal. 1726. De more *velandi* virgines et mulieres apud Hebraeos *Sam. Frid. Bucherus* in diſſ. de velato et concluſo Hebraeorum Gynecaeo. Witteb. 1715 et 1716. et de occulta Hebraeorum ſponſa. ibid. eod. et in antiquitatibus de velatis ac concluſis Hebraeorum et Graecorum feminis Budiſſae, 1717. 12. De pellium villoſarum vſu in veſtimenta vide *Eraſmum Schmidium* ad Matth. III. 4. et alios interpretes ad 2 Reg. I. 8. Matth. VII. 15. et Hebr. XI. 37. De veſtitu Iudaeorum recenti aetate, et notis, quibus a Chriſtianis diſtinguantur vide *Schudtium* tom. 2. memorabil. Iudaic. pag. 241 ſqq. De non permutando ſexus habitu ac veſtitu conſulendi interpretes ad Deuteron. XXII. 5. *Wagenſeilius* libro de Norimberga pag. 175 ſq. *Io. Spencerus* de legibus Hebr. tom. 1. pag. 373 ſq. *Carolus Fridericus Pezoldus*, Lipſ. 1702. et *Martinus Haſſen*, Witteb. 1714. ſingularibus diſſert. *Matthias Berneggerus* ad Taciti Germaniam quaeſt. 89. *Petrus Pantinus* ad vitam Theclae a Baſilio Seleucienſi ſcriptam pag. 387 ſq. *Gull. Beueregius* ad Canonem XIII. Gangrenſem pag. 186 ſq. *Salmaſius* ad Tertullianum de pallio. *Dauid Millius* diſſert. ſelectar. pag. 201 ſqq. edit. nouae. Viri docti ad Laertii III. 86. et *Ioan. Henr. Maius* lib. 3. obſ. ſacr. pag. 143.

II. Quod ad rem veſtiariam Graecorum Romanorumque attinet, primo loco nominare iuuat *Ioſephi Laurentii* collectanea ordine alphabetico digeſta, quae ex eius philomathiae opere recudi curauit Clariſſ. Gronouius tomo 9. antiquitatum Graecarum. Egregium deinde opus eſt *Octauii Ferrarii*, cuius libri ſeptem de re veſtiaria, Romanorum maxime, ex editione Patav. 1654. 4. quae priore A. 1642. 8. melior et auctior eſt, habetur etiam tomo 6. theſauri Graeuiani. In eodem occurrunt Ferrarii illius analecta de re veſtiaria Patav. A. 1670. pridem vulgata, quibus impugnat ea quae ſcripſerat *Albertus Rubenius* Philippi filius in libris duobus de re veſtiaria: ac praecipue de lato clauo, [3] qui primum Graeuio curante poſt auctoris fata Antwerpiae excuſi ſunt 1665. 4. et deinde a Graeuio in tomum eundem 6. antiquitatum Romanarum recepti, in quo etiam habentur *Io. Baptiſtae Donii* de vtraque paenula diſſertatio Pariſ. 1644. 8. et *Barthol. Bartholini* commentarius vna cum *Henr. Ernſtii* epiſtola eiuſdem argumenti Hafniae A. 1655. 8. primum editus. Vi-

[3] Eandem de lato clauo ſententiam notatam ante Rubenium a Io. Kirchmanno de funeribus Roman. lib. 1. cap. 10. monet Io. Clericus bibl. vet. et nov. tom. 13. pag. 55. Certe Kirchmannus affert Amalii et Albani ſ. Alcuini loca, quibus claui de lineis explicantur.

de etiam Lipſium lib. 1. elect. cap. 13. et *Angeli Mariae Riccii* diſſertationem de veterum veſtibus reliquoque corporis ornatu, quae exſtat Vol. .. eius differt. Homericarum. Florentiis 1741. 4. p. 14. *Iſaaci Caſauboni* opus de re veſtiaria veterum quod promiſit pag. 54. Epiſtolar. ad Dionem Chryſoſtomum et alibi variis in locis dolendum eſt, nunquam prodiiſſe, licet excerpta quaedam illius ad hoc argumentum ſpectantia occurrant in Bibliotheca Bodleiana, vide et Mericum Caſaubonum Iſaaci fil. notis ad Epictetum pag. 87. *Claudius* quoque *Salmaſius* in notis ad Tertullianum de pallio pag. 80. eiusdem argumenti opus ſub manibus habere ſe teſtatus eſt, cuius non contemnenda ſpecimina dedit in eodem ad Tertullianum commentario paſſim, in exercitationibus Plinianis ad Solinum et alibi. Confer Grotii epiſtolam 355. Salmaſii opus de re veſtiaria promiſit A. 1689. Lantinus praefat. ad Homonyma Salmaſiana hyles iatricae, ſed A. 1695. et ipſe morte praeuentus eſt, nec praetereunda ſcripta in vtramque partem edita occaſione illius in Tertullianum commentarii a Salmaſio quidem ſub nomine *Franciſci Franci*, a Dionyſio Petauio autem ſub nomine *Antonii Kerkoetii* Aremorici. De priuato et domeſtico Romanorum veſtitu agit *Phil. Lud. Hannekenius* in diſſertationibus de cura domeſtica Rom. p. 34 ſq. de veſtitu ſeruorum, p. 83 ſq. de veſtitu infantum, puerorum, iuuenum, puellarum et virginum p. 123 ſq. de veſtibus accubitoriis et conuiualibus *Stuckius* II. 26. antiq. conuiual. *Lipſius* ſerm. Saturn. lib. 1. cap. 2. et lection. var. lib. 3. ac *Ferrarius* lib. 1. c. 29 ſqq. *Petronius* Burmanni pag. 117. et de habitu venatorio pag. 179. De habitu et ornamentis Pontificum *Gutherius* I. 29. de iure Pontificio, tom. 5. Graeuii pag. 58 ſq. Gabino ritu ſuccincti ſacerdotes. Columna Traiana n. 63. 68 et 189. De limo poparum. ibid. n. 72. De veſtibus nobilium, *Tiraquellus* lib. de nobilitate pag. 564 ſq. De veſtibus ſeruorum *Lipſius* lib. 1. Elector. cap. 25. qui etiam alia de veſtibus eodem libro cap. 13. et *Coelius Rhodiginus* XVI. 10 ſq. lectionum antiquarum. *Lazarus Bayſius* de re veſtiaria, Pariſ. 1549. 4. *Theodorus Zwingerus* in theatro vitae humanae tom. 2. pag. 435 ſq. Veſtium et ornamentorum muliebrium genera ordine litterarum perſequitur idem *Tiraquellus* lib. de iure connubiali pag. 52 ſq. Vide et Iſidori Hiſp. Origines XIX. 30 ſq. et de *iocalibus* Petri Mulleri ICti diſſertationem. De Romanorum luxu in veſtibus prolixe diſputat *Stanislaus Kobierzichius* libro de luxu Romanorum tomo 8. theſauri Graeuiani, et *Auguſtinus Nadalius* in diſſertatione de luxu feminarum Romanarum ſigillatim in veſtibus, inſerta tom. 5. memor. acad. inſcriptionum, pag. 297. edit. Hagenſis, et eius oper. tom. 1. pag. 9.

III. De

III. De re vestiaria Persarum *Brissonius* lib. 2. pag. 309 sq. Persarum Magi albis vestibus sunt induti, certe qui in India viuunt: nam ceteri in Perside colorem flammeum et purpureum vt in vestibus ita in gemmis magis sacrum habent, propter ignis cultum, vide Tom. Hyde de relig. veter. Persar. pag. 20 sq. De vestitu et cubitu veterum Germanorum, *Cluuerius* Germaniae antiquae lib. 1. cap. 16. pag. 104 sq. De vestimentis Germanorum medii aeui *Gottlieb Sam. Treuerus* in anastasi veteris Germani Germanaeque feminae. Helmst. 1729. 4. *Ottonis Sperlingii* V. C. commentatio de vestitu veterum Danorum et aliorum populorum septemtrionalium inserta est nouis litterariis maris Baltici et Septentrionis A. 1698. pag. 205 sq.

IV. Episcopos et Clericos primorum Christianorum aetate per annos circiter CCCC. (Salmasius de Coma pag. 352. 469.) habitu a laicis distinctos haud fuisse obseruat *Iac. Boilauius* in historica disquisitione * de re vestiaria hominis sacri vitam communem more ciuili traducentis. Rothomag. 1704. 12. *Ludov. Thomasinus* tom. 1. de Ecclesiae disciplina II. 44 sq. et *Tillemontius* tomo 14. memoriarum Histor. Ecclesiast. pag. 151. vbi de Coelestino Papa. Confer *Rich. Simonis* Bibl. criticam tomo 3. pag. 322 sq. vbi Boilauii librum laudat. Vide etiam *Assemannum* tom. 3. Bibl. oriental. parte 2. pag. 665. Sane de Apostolis et apostolicis viris hoc neutiquam persuadent argumenta aduersus Bocquillorum allata ab Honorato de S. Maria, in obseruationibus de regulis et vsu critices tom. 2. lib. 4. differt. 6. Adde *Ioan. Georg. Walchium* H. E. N. T. p. 197. 778 et 1151. *Iosephum Binghamum* Orig. ecclesiast. VI. 4. et *Ioannis Schmidii* differt. de habitu et insignibus Apostolorum sacerdotalibus. Lipf. 1702. Apostolos absque sacris vestibus S. Coenam celebrasse non diffitetur Bessario epistola 3. ad Philanthropenum de Eucharistia. Monachi etiam ad Episcopatum euecti habitum monachalem neutiquam deposuerunt, quod in Ecclesia graeca A. C. 869. canone constitutum notauit Mabillonius. De monachorum antiquo habitu videre licet *Ioannem Cassianum* libris de institutis coenobiorum, de sacris vestibus *Honorium* in gemma animae lib. 1. cap. 198 sq. et ex recentioribus qui clericorum vestes et ornamenta omnis generis per varias aetates in Ecclesiis Orientalibus et Occidentis introducta exponunt, *Andream Saussaeum* in panoplia sacerdotali siue libris XIV. de venerando Sacerdotum habitu eorumque multiplici munere et officio in Ecclesia Dei, Parif. 1653. fol. et in libris 7. de ornatu Episcoporum et in libris 15. de clericorum tonsura et habitu, ibid. 1646. fol. *Ioan. Baptistam Thiers* libro

* De hoc libro Elias du Pin tom. 19. pag. 72 sq. Nouvelles de la Republique des Lettres 1705. p. 80.

libro A. 1674. edito gallice *de l'Etole*, de stola. *Ioan. Bonam* lib. 1. rerum liturgic. cap. 24. *Pompeium Sarnelli* epistola Ecclesiastica III. vbi probat, S. Antonium male in Pontificalibus pingi ornamentis et Abbates per singularia priuilegia diu post illa gestandi ius accepisse, et epistola XVI. vbi de habitu clericali. *Philippi Bonanni* opus, la Gerarchia ecclesiastica considerata nelle veste sagre e ciuili. Romae 1720. 4. His addendi *Altesērra* et alii ad librum de vitis Pontificum, idem Alteserra in Asceticis lib. 5. cap. 17. lib. 6. c. 13 sq. Macri fratres in hierolexico, Cangius in glossario vtroque, Iacobus Goar ad euchologium Graecorum, Hugo Menardus ad Gregorii M. sacramentarium pag. 362. qui post 354. iconem S. Remigii sacris vestibus induti exhibet. Acta sanctorum Iunii tomo 1. pag. 458 sq. vbi de amictu pontificali et monachali, et propylaeum ad acta sanctorum Maii pag. *161 et *208 sq. vbi de pallio et aliis pontificalibus ornamentis, et in paralipomenis pag. 94 sq. De vestimentis monachorum exstat Georg. Henr. Goetzii diatriba Lubecae 1719. De antiquis ordinis Dominicani vestibus vide *Io. Quetif* tom. 1. de scriptoribus ordinis Praedicatorum pag. 75 sq. De Patriarcharum ornatu et vestibus confer tom. 1. iuris graecoromani pag. 447. De pallio Pontificali et Archiepiscopali confer praeter laudatum *Saussaeum* libro de mysticis Galliae scriptoribus, Paris. 1639. 4. pag. 188-279. *Marcum Paullum Leonem* de auctoritate et vsu pallii Pontificii. Romae 1649. 4. *Nicolai de Bralion* pallium Archiepiscopale. Paris. 1648. 8. *Petrum de Marca* de concordia sacerdotii et imperii lib. 6. cap. 6. et ibi Baluzium. *Theodoricum Ruinartum* in disquisitione historica de pallio archiepiscopali, quae exstat inter opuscula postuma Mabillonii, Paris. 1724. 4. tomo secundo. *Iustum Henning. Boehmerum* in iure ecclesiastico protestantium tom. 1. pag. 350 sqq. *Iac. Basnagium* H. E. lib. 5. cap. 6. pag. 244. *Henrici Guntheri Thulemari* disput. de Archiepiscoporum pallio et aliis insignibus. Heidelb. 1684. 4. *Salomon. Deylingium* obseru. misc. pag. 505. *Io. Andr. Schmidium* in diss. de Omophorio Episcoporum Graecorum. Helmst. 1698. *Ioan. Casp. Barthelium* in disput. de pallio. Herbipoli 1753. 4. et in eius opusc. iuridic. varii argumenti. tom. 2 p. 1 sqq. et *Io. Georg. Pertschium* in tractatione canonica de origine, vsu et auctoritate pallii archiepiscopalis, in qua Barthelii dissertatio sub incudem vocatur. Helmstadii 1754. et *Frider. Andr. Schlutbeckii* commentationem de candidis Archiepiscoporum palliis. Hanouerae 1726. 4. Pallium de Petri corpore etiam datum orientalibus Episcopis, vide Gregorium M. lib. 1. ep. 27. interdum Episcopis minorum sedium, confer Petrum Saxium in Pontificio Arelatensi pag. 54. absentibus non missum, vide Lanfranci Epistol. tom. 18. Bibl. Patrum pag. 810. F. Iusiurandum, quod accepto pallio praestitit Archiepi-

chiepi-

chiepiscopus Cantuariensis, legitur apud Bzouium ad A. C. 1501. n. 15. T. 18. pag. 592. b. De crocea veste Cardinalium in conclaui vide *Ioseph. Mariae Suaresii* dissertationem Romae 1670, 4. De veste scapulari *Theophil. Raynaudus* tom. 7. opp. Veram eius figuram habes in icone tom. 1. Actor. Sanctor. Iunii pag. 458. Quindecim vestimenta Episcopi missam celebrantis recenset *Rainoldus* pag. 951 sqq. colloquii cum Hardto. De chlamyde, cuius vsus in administratione S. Coenae, (**vom Meßgewandt**) agit Georg. Heinr. Goetzius pag. 625 sqq. meletematum Annaebergensium. Vestes clericorum non semper pullas fuisse notant quoque Benedictini ad S. Ambrosium tomo 2. p. 25. *Io. Casp. Krause* in diss. de colore sacro et speciatim vestitus sacerdotalis, Witteb. 1707. et *C. Potschius* in differt de candido veterum Clericorum vestitu. ibid. 1685. De vestibus sacris certis litteris notatis exstat dissertatio *Andr. Ritteri.* Lips. 1703. Idem quoque dissertationem de vestibus clericorum crucis figura notatis edidit Gryphisw. 1704. De collaribus et colletis tum fistulosis siue tubulatis tum planis qualibus passim vtuntur sacri ordinis viri in Ecclesiis Protestantium, prodiit diatriba erudita *Vrbani Gotfridi Siberi.* Sneebergae 1710. 4. De aliis clericorum veterum collaribus differit Pompeius Sarnelli pag. 131 sq. epistolarum Ecclesiasticarum.

V. De *pileo* ceterisque capitis teguminibus tam sacri ordinis hominum quam aliorum, liber *Anselmi Solerii* siue qui sub hoc nomine latet *Theophili Raynaudi* S I. seorsim prodiit Lugd. 1655. et Amstelod.[5] 12. A. 1671. atque recusus in tomo XIII. operum Raynaudi, et tomo 6. thesauri antiquitatum Rom. Vide et *Io. Brodaeum* lib. 8. miscell. cap. 17. *Adr. Iunium* lib. 2. animaduers. cap. 6. *Guil. Stuckium* II. 28. antiq. conuiual. vbi de consuetudine caput aperiendi: *Ioan. Guil. Bergeri* diss. de ritu operiendi capitis in sacris[6], Witteb. 1703. *Io. Gothofr. Lackemacheri* obseruat. de ritu capitis in sacris velandi a Romanis ad Iudaeos profecto, parte 3. obseruat philolog. 2. pag. 209 sqq. *H. R. Mallinkrott* expositionem ritus capitis velandi Lipsiae 1735. *Eberh. Rudolphi Rothii* differt. de velamine capitis virili. Ienae 1673. *Lipsium* lib. de amphitheatro cap. 19 sq. vbi obseruat Graecos et Romanos, vti et Gallos, Germanosque veteres plerumque caput non texisse nec pileo vsos fuisse. De coronis, diademate, aliis imperantium insignibus iam diximus supra cap. 14. De tiara κυρβασία et cidari Persica videndus V. C. Hadr. Relan-

[5] In Amstelodamensi editione verba auctorum passim sunt omissa. Vide Memoires de Litterature tom. 1. p. 175.

[6] Sacrificantes Saturno caput non velabant, aliis vero diis omnibus sacra faciebant operto capite. Vide Meursium P. 2. Exercit. critic. p. 230 sqq.

Relandus parte 2. diff. miscell. qui etiam de nidario capitis inuolucro differit pag. 204. De pileo phrygio Sponius miscell. pag. 130. et Nicasius ad numum Pantheum pag. 63. De apicibus et galeris sacerdotum Philippus Rubenius II. 25. electorum. De apice flaminis Harduinus ad Plin. XXII. 23. tom. 4. p. 209. De vsu pileorum apud Corinthios *Carolus de Maets* in sylua quaestionum insignium pag. 236 sq. Pilei Corybantum (non cymbala) in manu magnae matris Idacae et Attidis initia referente apud Pignorium. Vide Anonymi Angli commentar. de cymbalis cap. 25 et 26. pag. 347 sqq. De pileis Castoris et Pollucis vide quae notaui ad Sextum Empiricum p. 358. De pileo, *insigni libertatis*, agunt *Choul* pag. 110. de relig. Rom. Daniel Guil. Trillerus pag. 538 sq. ad Hugonis Grotii Christum patientem. Ianus Gerh. Milzouius dissertationibus IV. Hafniae 1655. 4. Ioan. Burch. Menckenius dissertat. litter. pag. 211 sqq. Nic. Hier. Gundlingius pag. 465 sqq. der kleinen deutschen Schriften. Figuras quasdam pileorum ex veteribus sigillis exhibet Heineccius pag. 209. De *mitra pontificali* apud Christianos Edmundus Martene I. de antiquis ritibus pag. 347 sq. Angelus Rocca de tiarae pontificiae, quam regnum mundi vulgo appellant, origine, significatu et vsu, in eius thesauro antiquitatum ecclesiastic. Romae 1745. fol. tom. 1. pag. 7 et 8. Idem de mitra S. Siluestri Papae, ibid. tom. 2. pag. 378. Mitras episcopales olim humiliores, peda quoque breuiora fuisse ex veteribus sigillis et numis probat Heineccius pag. 152. De *bireto* clericali Pompeius Sarnelli epistola ecclesiastica 14 sq. Adrianus Stegerus in commentatione de infulis sacrae dignitatis insignibus. Lips. 1739. et Rudolph. Frider. a Wichmanshausen singulari commentatione. Witteb. 1745. 4. De Biretto rubro dando S. R. E. Cardinalibus regularibus Responsa prudentum diuini humanique iuris collecta edidit Antonius Scappus Romae 1592. 4. De pileo S. Petri vide Acta Sanctor tom. 1. Iunii 29. pag. 462.

De *inauribus* veterum *Lindebrogius* pag. 1414. ad codic. legum antiquar. Bonanni pag. 167. musei Kircheriani, et singulari libro Casp. Bartholinus Amst. 1676. 12. quas respicit etiam Plinius aurium vulnera commemorans lib. 12. sub initium. De binis et ternis vnionibus ad singulas aures comparatis vide Lipsium ad Senec. VII. 9. de beneficiis. De נזם, ἐπιῤῥινίοις, siue *annulis narium* disputat Huetius in Huetianis, Thomas Bartholinus cap. 19. libro de morbis biblicis; et in mantissa ad Casp. Bartholinum de inauribus. Stephanus item Morinus de monilibus Rebeccae, in eius explanatione locorum aliquot S. Scripturae. Lugd. Bat. 1698. 8. Eiusdem Tho. Bartholini de *armillis* veterum libellus exstat, Amst. 1676 12. cui addendus Fortun. Schacchus lib. 3. myrothecii cap. 41. Philippus Rubenius lib. 1. cap. 38. electorum.

rum. Bonanni pag. 167. 168. musei Kircheriani, Cangius pag. 260 sq. ad Alexiadem, Montfauconius tom. 3. supplem. tab. 25. pag. 61. Moscardi museum pag. 103 et 388. Wormius pag. 353 sq. Musei, et Petronius Clarissimi Burmanni pag. 127 sq. De *torquibus* quibus donati certaminum victores, videndi Ambrosius tomo 2. p. 268. Vegetius II. 27. Lipsius V. de militia Rom. pag. 209. Atque de hoc et alio torquium apud veteres vsu Io. Schefferi liber seorsim editus Holmiae 1656. 8. et tomo 12. Graeuii, et cum Ioan. Nicolai notis Hamb. 1707. 8. Lindebrogius ad Ammiani XX. 4. vbi de torque Draconarii, pro diademate capiti Iuliani circumposito. Omnia tria vno versiculo complectitur Manilius libro 5.

Perque caput ducti lapides, per colla, manusque.

De *personis* et *laruis* earumque apud veteres vsu ac origine, praeter Agesilai Mariscotti librum Romae 1639. 8. et tomo secundo Miscellaneorum Gaudenti Roberti, et tom. 9. thesauri Graeuiani impressum, vide Rigaltium ad Onosandrum pag. 13. 14. ad Phaedrum pag. 411. editionis Burmannianae, Baylii lexicon in *Manducus.* Christo. Henrici de Berger commentat. de personis, vulgo laruis seu mascheris. Franc. et Witteb. 1723. 4. Io. Bapt. Pacichellii schediasma iuridicophilologicotripartitum de laruis, de capillamentis, de chirothecis. Neapoli 1693. 8. Franciscum Ficorinum in libro italice edito, Romae 1736. 4. *Le Maschere sceniche e le figure Comiche d'antichi Romani;* qui deinde latine versus prodiit, ibid. 1751. 4. Nicolai Boindini discours sur les masques et les habits de theatre des anciens, in memoriis academ. inscription. tom. 5. pag. 172 sqq. et Anonymi traité sur l'origine et l'usage des masques, in l'extraordinaire du Mercure galant, tom. 14. p. 234. De *Talamascis* vide Vossium 2. de vitiis sermonis, Baluzium ad Reginonem fol. 411. 412. Mabillonium tom. 1. analector. pag. 382. 386. Menagii origines linguae gallicae in *masque*, Cangium in *masca* et *talamasca.* De *fastigiatis tutulis*, *vittisque* et redimiculis assurgentibus ac turritis virginum feminarumque (fontanges ab illustri femina [7] quadam Galli appellant) agunt Viri docti ad Iuuenal. VI. 501. Henricus Altanus Comes epistola ad Nicol. Madrisium inserta museo Mineruae Venetae tomo 2. pag. 97-101. *sopra i Cimieri moderni delle Donne*, Steph. Chamillardus S. I. in dissertatione siue epistola 16. de numismatibus (gallice Paris. 1711. 4.) vbi de diuersis ornamentis capitis quibus Augustae superbiunt in antiquis numismatibus: Anselmus

[7] Menagius in originibus gallicis, vocabulo *fontange.* Gegossener Engel. Deutsche Acta Eruditor. Vol. IV. pag. 801.

mus Bandurius ad antiquitates CPol. pag. 497. et Io. Nicolai libro de nimbis antiquorum cap. vltimo. Vide et Buxtorfii lexicon talmudicum pag. 2047. et Ottonem Sperlingium in dissert. ad numum Furiae Sabinae Tranquillinae. Amst. 1687. 8. De vittis siue fasciis crinalibus Ioan. Bernartius ad Statii V. Thebaid. pag. 122 sqq. De *discerniculo* siue *crinali acu* eiusque vsu apud veteres videndi Io. Woweranus in notis ad Petronium, Salmasius ad Solinum, Bartholinus de inauribus veterum cap. 2. Philippus Bonanni pag. 166. musei Kircheriani, et Montfaucon tom. 3. supplem. pag. 12. post tabulam IV. Acus veterum describit Salmasius pag. 759. exercitat. ad Plinium. De simulacro Veneris cum pectine, vide Codini origines CPol. num. 28. et Suidam in Ἀφροδίτη. *Crinale spicum* de pectine intelligit Stephanius pag. 60 sq. ad Saxonem Grammaticum. Confer quae de *pectinibus* veterum aureis et eburneis Ez. Spanhemius ad Callimachum pag. 563. de buxeis Petrus Burmannus ad Ouidii VI. fastor. 229. et de *puluere* odorato vel aureo capillis iniecto, vnctioneque capillorum ne puluis decideret, D. Conradi Tiburtius Rango libro de capillamentis cap. 11. Vide etiam de τριχοβάπταις et τριχοπλάσταις Cangium ad Zonaram pag. 41. Calamistrum dixere acum maiorem, qua calefacta capillos intorquebant crispabantque. Fibulas veterum describit Ioan. Rhodius libro de acia Celsi. De fibulis aureis et gemmatis vide Io Iac. Chiffletium in Anastasi Childerici c. 16. p. 282 sq. De *bullarum* vsu apud veteres Montfaucon tom. 3. supplem. p 48 sq. t. 5. p. 117 sq. Middletonus in Germanis quibusdam antiquitatis eruditae monumentis, pag. 79 sqq. et Franciscus Ficorinus in libro italice edito: La Bolla d'oro de' fanciulli nobili Romani, e quelli de' libertini, ed altri singolarita spettanti a Mausolei nuovamente scoperlesi, brevemente spiegate. Romae 1732. 4. Ingenuitatis fuit signum apud Romanos, vt torques apud Barbaros. Vide Valesium ad Ammiani XVIII. 6. pag. 198.

VI. Ad capitis tegumenta et vestes quodammodum etiam pertinent coma et capilli, circa quorum curam, bene multi ritus moresque veterum a doctis notati sunt. Vide Hadr. Iunium de coma tomo 6. Lampadis artium Gruterianae, et cum eiusdem animaduersionibus. Roterod. 1708. 8. Salmasium de Caesarie virorum et mulierum coma, Lugd. Bat. 1644. 8. Io. Henningii trichologiam. Magdeburgi 1678. 12. Apud multos populos sacrum habitum fuit comam alere ac promittere. Apollonius apud Philostratum VIII. 7. pag. 335. σοφοῦ δὲ ἀνδρὸς κόμης φειδέσθω σίδηρος. ου γὰρ θεμιτὸν ἐπάγειν αὐτόν, ου πᾶσαι μὲν αἰσθητηρίων πηγαὶ πᾶσαι δὲ ὀμφαί, ὅθεν εὐχαί τε ἀναφαίνονται καὶ σοφίας ἑρμηνεὺς λόγος. De capillamentis, adscititiis comis, et

ex-

exuuiis alieni capitis, vt Tertullianus appellat siue περιθέτεις κόμαις πηνίκη, προσθέτῳ προκομίῳ praeter dissertationes B. Valentini Friderici, D. Samuelis Schelwigii, et Io. Clodii, et Pascalium de coronis lib. 1. cap. 5. adi laudatum D. Conradi Tiburtii Rangonis τῦ μακαρίτε librum, Magdeburgi 1663. 12. Daumium ad fabulas Aesopi pag. 162 sq. Brissonium 2. de regno Persarum p. 321. qui Persas a Medis accepisse hoc obseruat, vt προσθέτοις κόμαις vterentur: Pricaeum ad Apuleii Milesias pag. 671. Hemsterhusium ad Pollucem pag. 1358. Follardum ad Polybii III. 16. Sam. Pitiscum notis ad Suetonium pag. 527. Polyb. III. 78. Salmasium de coma p. 321. Harum vsu vt vniuersos Martinus Schockius exerc. 24. ita clericos interdicunt Andraeas Saussaeus in panoplia sacerdotali et Io. Baptista Thiers in historia capillamentorum [8] gallice edita Paris. 1690. 12. et nuper A. 1712. 12. Francofurti germanice versa, adde decretum Clementis XI. tom. 1. opp. pag. 1242. Sed contra disputant Iac. Reuius in libertate christiana circa vsum capillitii defensa, Lugd. Bat. 1647. 12. et Ioan. Baptista Pacichellus in libello paullo ante citato de personis seu mascheris, capillamentis et chirothecis. Vide etiam obseruationes selectas Hallenses VIII. 2. et Samuelis Werneri iudicium veterum de capillis peregrinis et ascititiis, maxime clericorum. Regiomonti 1684. 4. De galericulis et capillamentis mulierum vide quae viri docti ad Suetonium et nouissime V. C. Otto Sperlingius in laudato commentario ad numum Furiae Sabinae Tranquillimae, coniugis Gordiani III. Apud Romanos pueri fere comati et cirrati, sed viri deposita caesarie circumtonsi, decisis hinc inde capillis quos ab aure descendentes nunc vulgo nutriunt. Vide Octav. Ferrarii electa II. 13. vbi notat seruos caput fuisse semirasos, manumissos rasos. De vota puerorum coma vide Heinsii Aristarchum sacr. cap. 4. et Iusti Frider. Gunzii commentationem. Lips. 1737. Galli Ligures comati λιῖτταὶ λασίαις ἀμφίκομοι κεφαλαῖς in veteri epigrammate pag. 126. Apud Lucanum lib. 1. *tonsi*, quod de optimatibus et magnarum vrbium incolis accipit Huetius, qui sumserant togam et comam posuerant. De descendentibus capillis, quod *comam in gradus frangere* dixit Quinctilianus lib. 1. cap. 6. vide notas ad Petronii cap. 12. Τιμελεῖν, pectere capillos, I. Fr. Gronouius I. 23. obseruat. p. 185. De tonsura Nazaraeorum apud Hebraeos praeter interpretes S. Scripturae et qui de Nazaraeis ac Rechabitis scripsere Spencerus III. dissertat. 1. de legibus Hebraeorum cap. 6. pag. 66 sq. et Rev. Dassonius differt. de coma Hebraeorum licita et interdicta, Witteb. 1695. in qua docet idololatricam ton-

[8] De hoc libro Elias du Pin tom. 18. pag. 280. et Acta Erud. 1691. pag. 397. Italice post versionem Beneuenti excusam alia concinnata est a Syluagio Canturani iussu Benedicti XIII, edita Venetiis 1724. 12.

tonsionem fuisse ni aures crinibus tectae relinquerentur. De comis prophetantium Salmasius laudato libro. De gradibus [9] et annulis capillorum vide notas ad Suetonii Neronem cap. 51. Genus tonsurae, quo anteriores capilli radebantur apud Graecos vetustissimos, ne quis hostis posset illos apprehendere, vocabatur *theseis*, vide Meursii theseum cap. 2. et Bibliothecam belgicam tom. 1. pag. 315 sqq. ex Ioan. Angelo Caninio, vbi quoque de tonsura Hectorea et Mytia. De Aegyptiorum sacerdotibus comam radentibus memorat Artemidorus lib. 1. cap. 23. et Herodotus II. 36. De tonsura naufragorum in seruitutem abductorum, captiuorum et lugentium vide notas ad Ouid. 1. Fastorum v. 546. Barthium tom. 3. ad Statium v. 415 et 421. Geierum de luctu Hebraeorum pag. 199 sqq. Nicolai de luctu Graecorum pag. 120. Kirchmannum de funeribus lib. 2. cap. 14. Gruterum lampad. tom. 3. parte 2. pag. 238. et Dilherrum elector. lib. 2. cap. 2. Hinc apud Propertium regio tonsa pro deuicta vt notat Yuo Villomarus seu Iof. Scaliger aduersus Robert. Titium. Vicissim prae luctu promissi capilli seu in longum demissi, vt notum est vel ex iis scriptoribus, qui de funeribus et luctu scripserunt, in primis P. Morestello de pompa ferali, tom. 12. Graev. p 1399. Geiero l. c. et Zornii bibliotheca antiquarioexegetica pag. 483 et 546. De more crinibus passis templa verrendi in supplicationibus agit Lipsius l. 2. elector. cap. 6. pag. 681 sq. De dispositis, effusis vel adstrictis comis adeundus Ezech. Spanhemius in notis ad Callimachum pag. 551. 660 sq. Caesaries proprie de viris dicitur, coma de mulieribus, vt post Salmasium et alios annotaui ad Abdiam Babyllonium. De comis et tonsura sacerdotum Ethnicorum nonnulla disputat Saubertus libri de sacrificiis cap. 10. et Spencerus lib. 2. cap. 12. Vnde vero originem traxerit tonsura clericalis et monachorum etiamnum in ecclesia graeca (licet Photiniani plerique morem illum respuant, confer Nic. Comnenum pag. 214. praenot. mystagogic) et latina recepta, video scriptores doctissimos in diuersa abire, alii enim a Iudaeis repetunt, vt Pontificii communiter, et a Nasiraeis quidem Baronius, sed vide Salmasium pag. 424 sqq. alii a Curetibus, quos ἀπὸ τῆς κουρᾶς dictus fuisse nonnulli crediderunt, teste Strabone lib. 10. Ethnicorumque sacerdotibus virginibusque Vestalibus, vt Io. Dougtheius in analectis ad V. T. pag. 477. et Lindebrogius pag. 1378. ad codicem legum antiquarum: alii a seruis, de quo-

[9] Tertullianus de cultu feminarum cap. 7. *quod crinibus vestris quiescere non licet, modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis: aliae gestiunt in cinciunos coercere, aliae vt vagae et volucres elabantur, non bona simplicitate. Affigitis praeterea nescio quas enormitates capillamentorum, nunc in galeri modum quasi vaginam capitis et operculum verticis, nunc in ceruicem retro suggestum.*

quorum rasione Pignorius et alii. Ita certe Claudius Sarrauius pag. 104. epistolarum editionis primae. *Mihi*, inquit, *simile vero videtur morem istum a seruis manasse, qui etiam nunc in triremibus nostris raso capite conspiciuntur, nisi quod capillorum pauxillulum iis in summo vertice relinquitur, vel vt Tertullianus de pallio, cultri, vertex solus immunis.* Vtrum vero ab ipso Christo et Petro [10] hic mos ecclesiae traditus fuerit, vt parum verisimiliter contendit Prosper Stellartius, cuius libri 3. de coronis et tonsuris Paganorum, Iudaeorum et Christianorum, Duaci 1625. 8. lucem viderunt, an a Simone Mago [11] initium sumserit, vt ab aliis affirmari in notis ad Abdiam a me obseruatum est, an Gregorio M. demum sedente in ecclesiam fuerit inuecta, quemadmodum contendit Salmasius, nimis forsan recentem hanc tonsurae clericalis et monachalis consuetudinem faciens, alio loco est expositum. Ceterum de vniuerso hoc argumento videndus Casp Zieglerus de tonsura clericorum, ad calcem libri de Episcopo milite in ecclesia inuiso, recusi Witteb. 1718. 4. Io. Morinus de ordinationibus, exercitatione XV. Sam. Basnage tom. 2. annal. pag. 517 sq. Binghamus orig. eccl. lib. 7. cap. 3. Pompeius Sarnelli epistola ecclesiastica 10 et 11. Vsserius antiquitat. britannic. pag. 923. Heineccius in delineat. ecclesiae graecae P. 3. pag. 64 Henricus Norisius praelectione Pisana VI. opp. tom. 4. pag. 635 sqq. Thomas Hurtadus de coronis et tonsuris gentilitatis, synagogae et christianismi, inter alia eius scripta Colon. 1655. fol. Carol. Antonius Fabrottus ad titulum decretalium de vita et honestate Clericorum, vbi cauetur, vt neque comam alant nec barbam. Salmasius in primatu Papae et epistola siue libro de coma ad Coluium, Gerhardus Io. Vossius in epistola ad Salmasium, quae eius libro de coma subiicitur. Edmundus Martene lib. 1. parte 2. pag. 294 sq. in ritibus ecclesiast. Mabillonius praefatione ad tomum 3. Actorum ordinis Benedictini. Sacras virgines olim intonsas fuisse notat Valesius ad Sozomeni V. 10. et feminas tonderi vetat Canon Gangrensis 17. sed contrarium vsum ex Athanasio de dignitate et Palladio admodum antiquum fuisse probat Comnenus p. 316. praenot. mystagog. Coma deposita a Clericis veluti in seruitium diuinum se addicentibus. Vide Ioan. Georg. Reinhardum de iure Principum Germaniae circa sacra pag. 169. 170. Tonsurae monachalis mentio apud Moschum in

[10] Petri imago tonsi occurrit apud Sarnellum pag. 87. epistol. ecclesiastic. Ab Apostolis etiam deducit Comnenus pag. 216. praen. mystag. vbi de coronae tonsuratae significatione. Petrum aiunt rasum in ignominiam ab Ethnicis Antiochiae.

[11] Vide Honorii Augustodunensis gemmam animae lib. 1. cap. 196. Salmasium de coma, vbi de tonsurae genere triplici pag. 327 sqq. 406 sqq. qui id omne commentitium esse non dubitat pag. 333 et 416. quod de Simonis Magi tonsura fertur.

prato spirituali cap. 118 et 143. Tonsurae in modum crucis apud Albericum trium fontium monachum ad A. C. 763. ἀποθριζάμενος, detonsus, pro monacho, vide Nic. Alemannum pag. 92. ad Procopii anecdota. De tonsura puerorum (ab octauo saeculo) Pagi ad A. C. 684. n. 13. De tonsura poenitentium Salmasius de coma pag. 473. 474. De tonsura poenali, qua v. g. sagae et malefici nonnulli afficiuntur, agit Georg. Rittershusius lib. de iure asylorum cap. 10. Philostratus in vita Apollonii Tyan. pag. 362. Geierus l. c. pag. 204. Binghamus lib. 18. cap. 2. quibus addes Cotelerium tomo 2. monument. pag. 682. Cangium in κυρεύειν et Allatium de consensu Orient. et Occident. Ecclesiae pag. 669. vbi obseruat haereticis condemnatis barbam olim derasam. Plura eiusmodi occurrent euoluenti diss. G. Casp. Kirchmaieri, τοῦ μακαρίτου de gloria et maiestate barbae. Iac. Thomasii diss. de barba Lips. 1671. Io. Pierii Valeriani declamationem pro sacerdotum barbis, qua intercedit decreto Gregorii VII. Pontificio [12] sacerdotes omnes barbam deponere iubenti, editam primum Romae 1529. cum priuilegio Clementis VII. et deinde hieroglyphicis eius subiectam Francof. 1678. 4. Gentiani Herreti libellum Pierio oppositum de pilis et barba reddenda Paris. 1535. Sarnellum epistola ecclesiastica duodecima. Baluzium ad Antonium Augustinum de emendatione Gratiani pag. 453 sqq. et Ioan. Frid. Guilielmi Pagenstecheri prognosticon historicoiuridicum de barba. Lemgov. 1715. 8. Exempla eorum qui tonsuram pretio redemerunt collegit Balthas. Bonifacius lib. 1. historiae ludricae cap. 7. Equidem de barba non radenda ministris ecclesiae, diserte cautum legitur in constitutionibus quae apostolicae vocantur lib. 1. cap. 3. et apud Epiphanium haeresi 80. Romani veteres per 450 annos intonsi teste apud Plinium Varrone: Scipionis Africani tempore iuuenes tondebantur, viri barbam ponebant siue *barbatoriam* vt loquitur Petronius pag. 363. edit. Clariss. Burmanni, *faciebant* et totam faciem rasitabant. Vide Octav. Ferrarium II. 12. electorum. Camillum Syluestrem ad Iuuenal. IV. 103. Mureti et Graeuii notas ad Ciceronis Catilin. II. 10. Bened. Aueranium tom. 1. dissert. 42. in antologiam pag. 108 sq. Imberbes primi Imperatores fuere omnes praeter Adrianum et Iulianum. Deinde post Iustinianum, mento rasum et ipsum, passim Graeci Imperatores barbati. Vide Nic. Alemannum pag. 109. ad Procopium. Apud Graecos mos radendi barbam, Alexandri M. demum aetate inuectus vt ex Chrysippo notat Athenaeus XIII. pag. 565. De iureiurando per barbam vide Neocori biblioth. nouor. librorum A. 1697. pag. 496. Aduersus Antiochenses Iuliani barbam ridentes defendit

[12] Hoc a pluribus e clero in Romana Ecclesia et inter ipsos Pontificios a Gelasio II. aliisque neglectum esse obseruat Nicol. Comnenus pag. 219. praenot. mystagogicarum.

fendit ſe Imperator in Miſopogone, qui etiamnum inter eius ſcripta legitur. De pilorum euellendi ſiue pilandi more adhibitis reſina aut volſella, vſtriculisque, vide quae viri docti ad Martialem, Iuuenalem et Plinium 29. 1. Cerda ad Tertull. de pallio cap. 4. pag. 37 ſq. De feſto propter tonſae comae primitias Diis ex voto conſecratas Barthius ad Statium tom. 1. pag. 326. Cangius diſſ. 22 ad Ioinuillam et gloſſar. Graec. in *κȣρόσυνα*. Dio XLVIII. pag. 377. (551 R.) narrat, Auguſtum, quum primum barbam raderet, diem eum feſtum egiſſe, et publicum epulum praebuiſſe populo Romano. De ludis iuuenilibus videatur Lipſius ad Taciti annal. XIV. 15. et excurſu B. ad illum librum.

Ad locum celebrem epiſtolae Paulli ad 1 Corinth. XI. 10. de *ἐξȣσίᾳ*, quam mulier ſuper capite habere iubetur propter Angelos, quam plurima diſputata ſunt ab interpretibus, quorum nonnulli cum Iacobo Godofredo in ſingulari ad hunc locum diſſ. pro *ἐξȣσίᾳ* legunt *ἐξȣβίαν* et velamen interpretantur, alii pro Angelis legunt *ἀγγελίας* vel *τȣ̀ς ἄνδρας* vt vir doctus ad Hammondum. Alii Angelos de iuuenibus interpretantur, vt auctor Anglus libelli qui inſcribitur religio bibliopolae pag. 12. alii de emiſſariis gentium vt V. C. Chriſtophorus Auguſtus Heumannus in diſſertatione ad h. l. Iſenaci A. 1709 edita. Sed malo aſſentiri Photio, qui epiſtola ducenteſima decima *ἐξȣσίαν ἔχειν* exponit velamine veluti ſigno imperium agnoſcere viri ſub quo eſt mulier, et Angelos proprie accipit de ſpiritibus Dei miniſtris in eccleſia Dei praeſentibus, qui pridem etiam in Paradiſo teſtes adſtiterunt, quum mulier viri poteſtati ſubiiceretur. Videri etiam poſſunt Andreas Sauſſaeus de myſticis Galliae ſcriptoribus pag. 62 ſq. 181 ſq. D. Adamus Rechenberg in diſſertationibus ad hiſt. eccleſ. ſpectantibus pag. 68 ſq. et Io. Guil. Bergerus Profeſſor Wittebergenſis digniſſimus in erudita quam ſupra laudaui diſſert. de ritu capitis in ſacris operiendi §. 51 ſq.

VII. Non modo comam variis medicaminibus tinxerunt veteres, vti Plutarchus in amatorio pag. 771. memorat *φάρμακον ᾧ τὴν κόμην αἱ γυναῖκες ἐναλειφόμεναι ποιȣ̃σι χρυσοειδῆ καὶ πυῤῥάν*. Confer Suidam in *Λυσικράτης* et *Λεόντιος*, et Io. Arntzenii diſſertationem de colore et tinctura comarum Traiecti 1725. 8. Sed etiam oculos et faciem *coloribus* variis et *fuco* infecerunt, partim ex more gentis partim ad luxum. Vide Hutchinſonum pag. 19. ad Xenophontis Cyropaediam, Scheuchzeri phyſicam ſacram tab. CCCCXCI. Thom. Bartholinum cent. IV. hiſt. 9. vbi de fuco ſiue ſtigmatiſmo mulierum Groenlandicarum. Excerpta Peireſciana pag. 829. 830. vbi de Caracalla: *φύσει τε πρόσωπον ὡραῖον ὑβρίζων βαφαῖς ἀσχήμοσιν*, Etymolo-

mologicon in ἐψιμυθιῆσθαι. ἐχρῶντο δὲ τῷ Φύκει ἐς τὰ μῆλα ἵνα ξανθίζῃ, τῷ δὲ ψιμυθίῳ εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον, ἵνα λευκὸν ᾖ. Apuleium, qui Apologia pag. 525. quum in puella, inquit, videret immedicatum os, et purpuratas genas et illices oculos. Adde Dauidis Theodosii Lehmanni orbem pictum, siue diss. de gentibus pulchritudinem affectantibus per fucum et picturam, Witteb. 1711. et Guil. Rondeletium de fucis Lugd. 1583. 8. Interpretes ad Esaiae III. 16. Rob. Balforeum ad Cleomedem pag. 260 sq. Iacobi Grandii differt. de כחל stibio κολλυρίῳ eiusque et aliorum fucorum vsu apud antiquos in re cosmetica; decad. 2. miscellaneorum artis naturae curiosorum appendice anni 6 post pag. 81 sqq. W. Ernesti Tenzelii dialogos menstruos anni 1689. pag. 497 sqq. Bibl. graec. vol. 12. pag. 689. Abulfedam in vita Mahometis pag. 143. Ioan. Christiani Fischeri dissertationes binas de ornatu mulierum. Witteb. 1709. Veteres quidem doctores Christiani luxuriosam illam ac meretriciam fucatoriam semper sunt detestati, vt patet e Clemente Alex. III. 3. paedagogi et constitut. apostol. lib. 1. cap. 3 et 8. Cypriano de habitu virginum, Nazianzeno orat. 11. pag. 181. aliisque. De *cosmetice* sacra et ratione ornandi, mundandi, comendique feminas Persarum ad Esth. II. 12. vide Georg. Wolf. Wedelii centur. 2. dec. 5. exerc. 4. et 5. medicophilolog. De *cosmetis* et *ornatricibus* viri docti ad Iuuenalem, et Taubmannus ad mostellariam Plauti Act. 1. scen. 3. Ezech. Spanhemius ad Callimach. pag. 547. et Christianus Henricus Postellus in callida Iunone pag. 209 sq. De remediis veterum cosmeticis eorumque noxis exstat dissertatio Dan. Wilh. Trilleri. Witteb. 1757. 4. De more *syrma vestis* trahendi vel portandum faciendi Claudius Franciscus Menetrierius in dissertatione gallice edita sur l'usage de se faire porter la queüe. Paris. 1704. 12. De *Gynaeceo textrino*, vestiariis, vestispicibus, capsariis, procuratoribus Gynaeceorum vide Bergierium lib. 4. de imperii Romani viis cap. 23. tom. 10. Graev. et Henninii notas ad Bergierium pag. 766. Matth. Zimmermanni analecta pag. 59 sq. Carolum Stephanum et L. Baysium de re vestiaria, et Pignorium atque Popmam de seruis. De *pressoriis* et reconditoriis vestium, Salmasium ad Tertull. de pallio, et Valesium ad Ammianum lib. XXVIII. 4. pag. 531. Tiraquellum de iure connubiali pag. 73. De meretriciis vestibus et diuerso cultu matronarum agit Brissonius lib. 1. antiquit. iuris cap. 4. Apud multas gentes rari *sartores*, siquidem vestes pleraeque a sororibus vel vxoribus aut filiabus conficiebantur. Vide interpretes ad Actor. IX. 39. Alexandrum ab Alexandro IV. 8. tom. 1. pag. 958 sq. et ibi notam Io. Merceri. Etymologicum magnum in ἀκέστρα. Freinshemium ad Curtii II. 5. 20. tum Stephanium ad Saxonem Grammaticum. Alexander tamen Bandiera, Ro-

Romanus, vt meminit Mandosius in Bibl. Rom. pag. 16. A. 1647. italica lingua edidit diatribam de antiquitate et nobilitate sartorum. Primum togas et femoralia conficere docuisse Henochum, qui Arabibus Idris, et singulis diebus togam perfecisse, quum antea boum pellibus vterentur homines, tradunt Muhamedani. Vide Relandum de religione Muhamedica pag. 22 sq. editionis secundae.

VIII. Operae pretium est hoc loco etiam nonnulla de *annulis* adiungere, quod argumentum prae ceteris illustrauit *Io. Kirchmannus* Lubecae suae decus in libro singulari de annulis edito Lubecae 1623. 8. cura filii eius cognominis, anno 14 post auctoris fata foetum hunc postumum in lucem protrahentis, recusum Sleswici 1657. 8. et cum Longi Gorlaei et Kornmanni lucubrationibus de eodem argumento Lugd. Batav. 1672. 12. Post hasce doctissimas Kirchmanni de annulis meditationes *Franciscum Bernardinum Ferrarium* neque suas saeculo inuidere velle scripsit Ioan. Rhodius in libro de acia pag. 63. sed hactenus quidem, Ferrario pridem defuncto, nihil quod sciam huius argumenti ab eo editum est, quanquam *Octauii Ferrarii* praeclarae quaedam de annulorum apud Romanos vsu obseruationes leguntur lib. 1. electorum cap. 21. Idem argumentum quoque pertractarunt *Franciscus de Corte* in syntagmate de annulis, siue tractatu annulari de annulorum origine, virtute et dignitate. Antwerp. 1706. 8. *Eggebertus Schaumius*, siue, qui verus auctor est, *Conr. Rittershusius*, in collectaneis de annulis eorumque iure et vsu. Francof. ad Viadr. 1620. 4. *Antonius Matthaeus* in oratione de annulo, Vltrai. 1639. 4. et in orationibus eius p. 113. *Bartholomaeus Leonh. Schwendendoerfferus* in diss. de annulis. Lips. 1670. et *Franc. Montanus Vayerus* in commentatione de annulis, Operum T. 2. p. 412. edit. Paris. 1656. fol. Ludouici Chaduci de annulis opus ineditum memoratur in memoriis Treuoltinis A. 1727. p. 417. De origine, materia et vsu annulorum vide commentationem anonymi in Diario Gallico, Extraordinaire du Mercure galant, A. 1681. Tomo XIII. p. 126. et aliam in diario Anglico, Vniversal Magazine A. 1759 p. 8. sqq. adde *Ludov. Mart. Kahlii* explicationem annuli rarissimi et antiquissimi in Anglia asseruati, exstantem T. I. Parerg. Goetting. lib. 4. p. 92. sqq. in qua multa de annulorum vsu apud veteres in genere. De annulorum sculptura confer *Meursium* parte 2. exercit. criticar. p. 34. sqq. qui etiam effigies amicorum in annulis gestari solitas obseruat p. 149. De digito annulari et leuibus circa eum persuasionibus videatur *Jo. d'Espagne* IV. 4. errorum popularium, et *Christian. Falsterus* amoenitat. philolog. III. p. 264. sq. Ferreis annulis vtebantur plebeii homines, militesque manipulares et serui.* Argenteis plebs, aureis equi-

tes et senatus. Vide JCtos ad Digest. lib. 40. c. 10. *De iure aureorum annulorum* Salmasius f. 170. ad histor. Augustam. Lipsius elector 11. 8. Ioan. Mercerius lib. 1. Opinion. c. 8. Bernartius ad 111. 3. silv. Statii. Casp. Barthius tomo I. ad Statium p. 320. Henr. Kirschius in differt. de annulis aureis. Lipf. 1614. 4. Camillus Siluester ad Iuuenalis X. 165. p. 542. sq. et Petrus Burmannus in differt. de iure aureorum annulorum. Vltrai. 1734. recusa Lipf. 1740. et inserta symbolis litterariis, Decade secunda, vol. sexto, pag. 99. sqq. Romae 1751. 8. Annuli aurei inscriptionem, *a dros y dros sacros*, fidelibus ego fidelis ero, in Bithuricensi tractu reperti erudite illustrat P. Daniel in memoriis Treuoltinis A. 1716. p. 1399. putatque fuisse ex illis annulis, quos pugione appensos gestabant temporibus Regum Franciae Merouingicorum. Conferatur etiam Ioan. Iac. Chiffletius de anastasi Childerici c. 7. et 8. et ex eo Matthias Zimmermannus p. 113. sqq. florilegii. De luxu in annulorum multitudine vide, quae viri docti ad Martial. XI. 60. et Valesium ad Ammiani XXVIII. 4. p. 531. sq. Cur manu sinistra frequentius gestari soliti, quum vnica sufficiat, ne dextrae vsus et actiones impedirentur, plures caussas comminiscitur Michael Piccartus epist. CCLXXXIII. ad Kirchmannum, post Gudianas p. 255. De annulis signatoriis antiquorum, quibus etiam ad cellas,[13] arcas et res alias quascunque obsignandas vsi sunt, scripsit *Georgius Longus*, Mediolani 1615. 8. et Lipsiae 1709. 8. *Fortunius Licetus* libro de annulis antiquis cap. 48. p. 121. et c. 136. p. 327. sqq. *Kirchmannus* cap. 5. *Lipsius* ad Tacitum 2. annalium. *Philippus Bonanni* p. 170. musei Kircheriani, *Montfaucon* T. 3. supplementi p. 172. sqq. *Io. Frid. Heckelius* in commentatiuncula de annulis veterum signatoriis. Rudolfopoli. 1687. 4. *Nicol. Wolfius* in differt. de annulo signatorio prisco. Holmiae 1684. 8. *Laur. Zaccagnius*, V. C. in notis ad Acta Archelai cum Manete pag. 441. qui p. 27. obseruat, cera vel creta siue luto ad obsignandum vsos veteres fuisse. De cera notauit etiam Vossius lib. 4. operis de idololatria cap. 91. Praecipue vero de modo signandi epistolas et testamenta apud veteres, consulendus Salmasius libro de modo vsurarum cap. XI. et in specimine confutationis animaduersionum Desid. Heraldi. Vide et Heraldum libro animaduersionum septimo. Parif. 1650. fol. et Nouarinum lib. V. schediasmatum cap. 29. et de annulo, quo fons baptismi signatus, notas ad Optatum p. 9. sq. et 12. editionis Amstelod. Annuli illi consignatores etiam *sigillaritii* dicuntur a Vopisco in Aureliano c. 50 qui cap. 42. affert dictum mimi cuiusdam, bonos principes omnes in vno annulo posse perscribi. De sigillis, quorum vice interdum virgulae siue asserculi a cimicibus exesi vel nodi nota vsurpata est,

[13] Hinc Onirocritis amissio annuli significat rerum iacturam. Vide Bulliardum in notis ad historiam Ducae pag. 262. et Artemidorum II. 5. V. 32.

est, vt docet Seldenus ad marmora Oxoniensia p. 43. et sequenti, vide Allatium ad antiquitates Hetruscas p. 39. sq. Scaligerum cap. 11. elenchi trihaeresium, Andream Mullerum ad epistolam Mosis Mardeni p. 24. seq. et inprimis Io. Mich. Heineccii opus insigne et elaboratum de veteribus Germanorum aliarumque nationum sigillis. Francof. 1709. fol. ac Francisci Ficorini opus italice sub hoc titulo editum, *I Piombi antichi.* Romae 1740. 4. in quo ad quandringenta sigilla Paparum, Imperatorum orientalium et occidentalium, Principum et Patriarcharum collegit. Varia *simulacra, signa*, χαρακτῆρες, *sculpturas*, siue, ut ex Plinii X. 16. Epist. dicam *aposphragismata*, quibus annuli ordinati apud veteres fuerunt, siue Deorum, de quibus Rycquius c. 22. de capitolio, siue Imperatorum, de quibus Heineccius p. 74. sq. laudati operis de sigillis, siue aliis quibuscunque vt in Sullae et Pompeii annulo tria tropaea insculpta testatur Xiphilinus p. 19 sq.* videri possunt apud Clementem Alexandr. III. 11. paedagogi. Franc. Iunium de pictura veterum II. 8. p. 113 sqq. Fortunium Licetum de annulis antiquis. Vtini 1645. 4. et in Hieroglyphicis siue antiquis schematibus gemmarum 60 annularium. Patauii 1653. fol. Leonhardum Augustinum de gemmis annulorum. Franeq. 1694. 4. cum Iac. Gronouii notis. In Philippi Danielis Lipperti Dactyliotheca vniuersali signorum exemplis nitidis reddita cuius duae chiliades prodierunt Lipsiae 1755. 4. cura Io. Frid. Christii, qui de rei numariae veteris gratia singulari praefatus est; et in Abrahami Gorlaei dactyliotheca cum praefatione Aelii Euerhardi Vorstii de origine annulorum et animaduersionibus eiusdem Gronouii. Lugd. Bat. 1695. 4. et auctius duabus partibus. ibid. 1707. 4. Hic Gorlaeus male bis vocatur Abraham Gorcus in Aringhi Roma subterranea VI, 50. p. 383. qui et ipse ibi de annulis varia non contemnenda collegit occasione annulorum in sepulcris antiquis repertorum. Praeclara etiam de annulis et sigillis obseruauit Io. Mabillonius de re diplomatica, et Dominicus Maria Mannus in obseruationibus historicis de sigillis antiquis, quarum pars decima octaua prodiit Florentiae 1750. 4. Vide et de annulis veterum Matthiam Zimmermannum in florilegio, Io. Conr. Dietericum in antiquitatibus biblicis V. T. ad Ierem. XXII, 24. pag. 501 sq. 628 sq. Iosephi Laurentii Polymathiam lib. I. diss. XI. et Martini de Roca singularia scripturae, parte 2. p. 460 sq. Georgii Thegen diss. de annulorum in republica vsu, Regiom. 1701. Dan. Guil. Molleri diss. de annulo Trinitario, Altorfii 1701. De annulo pastorali D. Ioan. Andr. Schmidii diatriba. Helmstadii 1706. De annulo pronubo, differt. Petri Mulleri, ICti, plus simplici vice edita. De annulo pronubo Deiparae virginis, quem Perusiae aiunt asseruari Ic. Baptistae Lauri commentarius, Colon. 1626. 8. et Bzouius ad A. C. 1480. n. 26 sqq. T. 18. p. 193 sq. et p. 284 sq.

ad A. C. 1486. n. 15. De annulo Romanorum sponsalitio Frid. Aug. Iunii commentario, in qua ostenditur, vetustissimum esse morem, connubia per annulos confirmandi. De Annulis magicis agit Io. Michael in notis ad Goffarelli curiositates inauditas p. 267. et Iul. Caesar Bulengerus 1. 1, 52. aduersus magos p. 612. De gemmis annulorum veterum probe intelligendis erudita Io. Frid. Christii commentatio exstat Tomo primo commentarior. Lips. litterarior. Lips. 1753. 8. p. 64. sqq. 175. sqq. 323. sqq. 421. sqq. Veterum sophorum sigilla et imagines, siue sculpturae lapidum et gemmarum secundum nomina Dei et constellationes astrorum, cum signatura planetarum constitutae auctoribus Zoroastre, Salomone, Raphaele, Chele, Hermete, Thalete e Io. Trithemii MStis A. 1612. editus liber plenus commentis nugisque canoris. Ioan. Macarii, Canonici Ariensis, *Abraxas* seu *Apistopistus*, de gemmis Basilidianis cum Abraxa Proteo Ioannis Chifletii, Canonici Tornacensis, Antw. 1637. 4. Haud pauca sigilla verera exhibet Raymundus Duellius in excerptorum Genealogicohistoricorum opere, Lips. 1725. fol. Quaedam etiam Io. Wilhelm. Waldschmid ad calcem diatribae de comitum austregis. Marpurgi 1716. De contrasigillis medii aeui, quale exstat in Actis Sanctor. T. 1. Iulii p. 213. commentationem euulgauit Polycarpus Lyserus, Helmstadii 1726. 4. De iure sigillorum luculentum tractatum edidit Theodorus Hoepingkius, Norimb. 1642. 4. De eo, quod iustum est circa sigilla Vniuersitatum vide Io. Martini Gosselii dissertationem. Gissae 1711. 4. De sigillis ordinis Teutonici in Prussia vide Erläutertes Preussen, T. 1. p. 824. sqq. T. 2. p. 1. sqq. De sigilliferis Episcoporum, cumprimis Germaniae vide Christiani Gottlieb Buderi commentationem, Ienae 1720. editam, et insertam Diario salano Ioan. Anton. Strubergii, Ienae 1720. 8. et Georgii Adolphi Schuberti prolusionem de Episcoporum notariis, et praesertim iis, a quibus sigilliferi nomen ortum est. Lipsiae 1720. De annulis ex cortice surculi palmei, quibus Iudaei olim Alexandriae seditionem moturi velut tessera inter se vsi sunt, memorat Socrates VII, 13. Hist. Multa etiam nec contemnenda de vario annulorum genere congessit And. Stubelius in notis ad Panegyricum dicatum sollemni creationi Magistrorum. Lips. 1686. 4. Δακτυλιογλύφος Ciceroni IV, 26. academic. quaest. vocatur *annularius*. Duumuir collegii annulariorum memoratur in veteri inscriptione apud Begerum p. 81. spicilegii antiquitatis. Claudam breuem hanc scriptorum de annulis notitiam fabella iudaica, qua aiunt beatis singulis antequam paradisum ingrediantur decem annulos ab angelo porrigi, quorum inscriptiones vide, vbi lubebis, apud Pocockium in Miscellaneis p. 295. sq.

IX.

IX. Genera veſtium varia refert Nonius Marcellus c. 15. p. 260. idem ib. c. 17. p. 265. b. ſq. differit de genere vel colore veſtimentorum. Veſtes aliae fuernnt domeſticae, tricliniares Caelio Calcagnino lib. 3. quaeſtionum epiſtolic. aliae, quibus in publico vtebantur. Vide *Plutarchum* in Sulla p. 486. et Ioſephi Landoni diſſertat. ad Apoſtolum Zenum de veſtibus coenatoriis conuiualibus, ſiue cubitoriis inſertam tomo primo ſupplementi diarii eruditorum Italiae. De *toga tunicaque et calceis* differit Carol. Sigonius lib. 3. de iudiciis Romanorum, c. 18. 19. 20. De *toga* et variis *togarum* generibus Turrigius T. 12. theſauri Graeuiani p. 395. ſq. Hieronymus Boſſius in commentario de Toga Romana, Ticini edito 1614. 4. et recuſo Amſtelod. 1671. 12. et Tomo ſecundo theſauri Sallengriani p. 1305. Valerius Andreas libello de toga, ſago, etc. Douanii 1625. 12. Montfaucon T. 3. antiquit. explicatae, et T. 3. ſupplementi ſub initium. Octauius Ferrarius in diſſertatione de modo geſtandi togam, Aldus Manutius in diſſert. de toga Romanorum, quae exſtat in eius quaeſitis per epiſtolas. Venetiis 1576. 8. et inſerta deinde eſt Gruteri theſauro critico, tomo IV. et theſauro Graeuiano T. VI. p. 1183. Franc. Maria Turrigius in notis ad vetuſtiſſimam Vrſi Togati inſcriptionem T. 12. theſauri Graeu. p. 389. Edmundus Richerius ad Tertullianum de pallio p. 931. ſq. Philippus Rubenius lib. 1. electorum cap. 17. vbi de ſinu togae. Idem de tunica interiore lib. 2. cap. 20. vbi iconiſmus duplex ſtatuae tunicatae. Antonius Matthaeus in diſſertatione de toga. Vltrai. 1638. et Io. Georg. Eilerus in diſſertat. de toga et ſago. Witteb. 1671. De clauis veſtium et mapparum, de *tunicis* στενοσήμοις ſiue *anguſticlauiis*, πλατυσήμοις ſiue *laticlauiis*, quarum illae duobus arctioribus ſegmentis purpureis per vtrumque humerum ad infimam tunicae oram productis, hae latiore ſegmento vno per pectus ad imam tunicam deſcendente inſignes erant, diligentiſſime et accuratiſſime agit idem Albertus Rubenius libro primo, cuius ſententiam contra Ferrarium tuetur Graeuius ad tomum ſextum theſauri. Vide etiam Petronium Burmanni p. 126. Montfauconum T. 3. ſupplementi pag. 3. ſq. Sam. Pitiſcum ad Suetonium p. 335. Claud. Salmaſium ad Tertullianum de pallio p. 71. et Boſſii a nobis iam laudati librum de Senatorum lato clauo (qui itidem purpureus erat vt triumphantium aureus) in lucem emiſſum Ticini A. 1618 4. et recuſum Tomo II. theſauri Sallengriani p. 1325. De *trabea* ſiue breuiore toga ex purpura et cocco Aldus Manutius Tomo I. theſauri Sallengriani p. 769. de eadem et de *chlamyde* Rubenius iterum videndus, a quo tamen quod ad formam chlamydis [14] attinet, diuerſus abit illuſtris Cuperus in diſſertatione ſub-

F f 3 iuncta

[14] Non modo Alexandriae, ſed habitabili terrae χλαμυδοειδὲς σχῆμα tribuunt veteres. Vide Harduinum ad Plinium tom. 1. pag. 562.

iuncta commentario de Apotheosi Homeri p. 137. sq. De chlamyde coccinea et toga purpurea Salmasius pag. 453. ad Vopisci Firmum, Lacerda aduersarior. p. 181. interpretes ad Matth. XXVII, 28. et Caspar Sagittarius singulari dissertatione. Ienae 1672. De *eponide* laudatus Cuperus ibid. p. 144. De tunica picta saliari auro distincta et purpura Octauius Ferrarius II. 16. electorum, de illa accipiens auream spiram apud Iuuenalem Sat. VIII. 207. Theophilus Raynaudus de veste scapulari, tomo VII. Opp. Persae, Medi, Parthi non solum vestiflui et στοληφοροῦντες, sed sub stola siue talari toga etiam, braccati, laxis vtentes feminalibus siue ἀναξυρίσι. Vide Bourdelotium ad Heliodorum p. 65. De *vestibus litteratis* siue quibus nomina intexta erant, adeundus Iosephus Maria Saresius in dissertatione singulari de hoc argumento, edita Vasione 1652. 4. Philippus Rubenius lib. 2. electorum cap. 2. Albertus Rubenius lib. I. de re vestiaria cap. 10. Camp. Vitringa lib. 1. obseruat. sacr. p. 148. illustrans locum sacri scriptoris Apocalyps. XIX, 16. Stephan. le Moyne in exercitatione ad verba Ieremiae XXIII, 6. p. 101. sq. Philippus Rubenius II, 1. electorum, Bernhard Montfauconius Palaeogr. graec. lib. 1. c. 2. et Petrus Zornius T. II. Opuscul. sacr. p. 759. sqq. De vestibus *palmatis* Ioan. Christi. Polkius sing. dissert. Altorfii 1720. et Ern. Sal. Cyprianus in Programmatibus, Coburgi 1708. Progr. primo. De vestibus *variegatis tinctisque* Ezech. Spanhemius ad Aristophanis Plutum v. 530. *Attenuata in filum auri metalla texuntur*, inquit Hieronymus epistola 22 ad Eustochium. De vestibus *papaueraceis*, papaucratis, scutulatis Harduinus ad Plin. VIII, 4. 8. vbi etiam de acu pictis, polymitis aliisque. Adde Coelium Caleagninum lib. 3. ep. 1. Memorias Treuoltinas A. 1715. p. 1733. et Lampium in Ps. XLV. p. 519. sq. De vestibus *vndulatis* Servii Tullii Nicol. Heinsius ad Ouidii fastos, lib. VI. 570. De vestibus *loratis* siue ornatis loris seu institis et paragandis (bebrämt) Salmasius fol. 478. ad Vopisci Proculum. De vestimentis e *iuncis*, Labat T. V. itin. Afric. pag. 184 sqq. De vestitu e *papyro indica* in Gallia ante aliquod tempus inuento Sigismus Andr. Flachsius sing. dissert. Lipsiae 1718. edita, vbi veteribus hoc quoque vestimenti genus vsurpatum paragrapho quinta ex Herodoto probat, et Bibliotheca academica Halensis IX, 108. p. 419. De vestibus in *ligulas incisis* Langius glossario in cultellare, qui etiam de *cyclade* et multis aliis vestimentorum generibus videndus, vti e veteribus Pollux lib. VII. et Isidorus lib. XIX. Originum. Luxum in veste picta variis figuris et imaginibus etiam euangelicas historias referentibus reprehendit S. Asterius tomo I. auctarii noui Cambefisiani p. 4. sq. Stolae σωληνωταὶ finibus frequentibus fluentes, (mit Falten,) Goarus ad paginam Cedreni 393. πτέρυγες in vestibus, Suidas in Θετταλικαί. De fimbriis siue cirris vestium ac mapparum Salmasius

fius ad Spartiani Pertinacem c. 8. et Petronius clarissimi Burmanni pag. 127. Lex caudaria exstat apud Martenium T. 3. collect. p.778. Vestes bombycinas et linteas tam tenues, vt corpus per illas pelluceret [15] *nebulas linteas, ventos textiles*, et *vitreas togas* prisci scriptores rident ac perstringunt passim. Vide praeter eundem Petronium pag. 274. Harduinum ad Plin. tomo I. p.680. et tomo 2. p. 515. Rev. Olearium ad Philostratum p. 8. Rigaltium ad Onosandrum p. 40. sq. et Huetium p. 10. ad anthologiam. De serici vsu, qui a Seribus ad Persas et inde ad Graecos et Romanos peruenit, et Iustiniani tempore ouis bombycum CPolin delatis vulgatus est per Europam vide Vossii Etymologicum in *sericum*, eundem IV. 90. de idololatria, Salmasium ad Tertullianum de pallio, ad Solinum et historiam Augustam, Bibliothecam Anglicam T. IV. p. 74. sqq. et Ioannis Franc. Giorgetti commentationem de origine serici, adiectam eius poemati elegantissimo de bombyce, italice sub titulo: Il Filugello, o sio il Baco da Seta, Venetiis 1752. 4. edito. De *palla* Deorum elegantissimus Broeckhusius ad Tibullum p.398. De *palliis* Philosophorum aliorumque Salmasius, Cerda, Pamelius et alii ad Tertulliani librum, quo respondet criminantibus, quod Christianus factus *a toga ad pallium* descenderit et hoc cum illa permutauerit. Viri docti ad Gellium et Laertium, Valesius ad Socratem p. 85 et 90. sq. vbi de pallio Rhetorum, Cresollius III, 16. theatri Rhetorum, tomo X. Gronov. Alexander Arnoldus Pagenstecherus dissertatione quinta sylloges dissertationum, Bremae 1713. 12. B. D. Hector Godfrid Masius dissert. de pallio Paulli, Georg. Guil. Ouerkampf de vestitu praecipue pallio veterum philosophorum, Ienae 1734. Reuerendus Christianus Guil. Franc. Walchius in antiquitatibus pallii philosophici veterum Christianorum. Ienae 1746. 8. et anonymus in dissertatione de pallio Hebraeorum et Christianorum, quae exstat Tomo XXXVII. collectionis opusculor. scientific. et philolog. pag. 435 sqq. De vtraque paenula Io. Bapt. Donius in dissertatione, quae post editionem Parif. 1644 8. recusa est tomo VI. thesauri Graeuiani, Barth. Bartholinus singulari libro, Hafniae 1670. 8. recuso in eodem tomo thesauri Graeuiani, Iac. Sponius Miscell. eruditae antiquit. et Claudius Salmasius not. ad Tertullianum de pallio p. 86. et notis ad Lampridium tomo I. script. hist. Aug. p. 774. et 925, vt plures taceamus.

De nolarum vsu in vestibus vide Cangii Glossarium in κουδώνι, Wilh. Ern. Tentzelium in supplemento secundo historiae Gothanae, et T. I. Bibl. curiosae p. 346 sq. Noua litteraria Hamburg. A. 1703. p. 94. Io. Mich. Heineccium de sigillis p. 101. et icones in Antonii Matthaei libro de nobilitate p. 1132. Gabriel. Bucelini Germaniam T. II. p. 414, 417, 418, 420. Acts

[15] Martialis VIII. 68. *Formosum licet sic per bombycina corpus.*

Actis Sanctor. T. I. Iulii p. 374. Adde obseruationes Halenses germanice editas T. I. p. 413 sqq. Io. Georg. Eccardi Erklärung eines Kleinodien Kästleins p. 16 sq. Acta Francorum Erud. VII. p. 453. sq. vbi etiam de sceptris sonantibus, et Christi. Schoettgenii diss. de nolis in vestitu ad illustrationem verborum cantici sacri Petri Dresdensis: da die Schellen klingen in Regis curia. Stargardiae 1725. De substratione et pignoratione vestium diis facta liber Io. Nicolai prodiit Gissae 1701. 12. cui adde Martinum de Roa, II. 7 sq. singularium scripturae, Barthium III. 2. aduersar. Interpretes ad 2 Reg. IX, 13 Matth. XXI, 8.

X. *Periscelides* veterum, Ouidio *genualia*, exponit Antonius Bynaeus lib. I. de calceis Hebraeorum cap. 8. De periscelidibus feminarum cum tintinnabulis vide Io. Henr. Maii obseruat. sacras lib. 3. p. 109 sqq. edit. secundae. De recenti ordine equitum illustrium aureae periscelidis praeter alios consulendus est Ioan. Christoph. Beckmannus in notitia siue syntagmate dignitatum illustrium. De Zonis, in quibus numos portabant, et *cingulis* Isidorus lib. 19. Origin. cap. 33. Zimmermannus pag. 818. florilegii, Interpretes Matth. X, 9. Apoc. I, 13. Albertus Vogtius Miscellan. Biblic. p. 175 sq. Stuckius antiquit. conuiual. II, 29. viri docti ad Plautum, Phaedrum IV, 21. Gellium XV, 12. Horatii Ep. II, 40. Suetonium Vitell. c. 16. Iuuenal. XIV, 97. Apuleium VII. Milesior. Meursius ad Astrampsychum pag. 149. de luxu Romanorum, p. 85. et III. 25. miscellan. animaduersion. Iamblichus cap. 27. vitae Pythagorae, Io. Nic. Rostius in dissert. de veterum Zona pecuniaria. Ienae 1681. Io. Frider. Dürrius in dissert. de Zona et lorica. Altorfii 1687. 4. et Iac. Sponius pag. 253. miscellan. eruditae antiquitatis, vbi etiam baltearii mentio, qui balteorum curam habebat in armamentario Augustorum. De balteo sacerdotali vide Ioan. Andr. Cleffelii dissertationes tres, quarum prior sub praesidio Ioan. Christoph. Wichmannhausen habita est, Witteb. 1717. et 1718. De *chirothecis* veterum, quae Rabbinis *domus digitorum* apud Buxtorfium p. 302. lexici Talmudici, idem Buxtorfius ibid. p. 1406. Io. Nicolai libro singulari de chirothecarum vsu et abusu, Gissae 1702. et auctor anonymus dissertationis de chirothecis, insertae diario Anglico, *the present State of the Republick of the Letters*, A. 1732. p. 289 sqq. et Io. Gottfr. Boehme in dissertatione de pignore per chirothecam. Lips. 1674. 4. Clementis III. vel IV. Pontificis diploma, quo praeposito B. Mariae Magdeburgensi inter missam vsum chirothecarum concedit exstat in Ioan. Georgii Leuckfeldi antiquitatibus Praemonstratensibus p. 113 sq. De *baculis* veterum dicturum se promisit Casaubonus ad Theophrasti characteres p. 191. vbi mentio baculorum Laconicorum, de quibus Meursius II. 17. Misc. Laconicorum; videndus interim Vrbanus Godofr. Siberus in vita Spiridionis p. 76. De *crepidis* veterum diatribam Ottonis Sperlingii

lingii Hafniae 1699. editam recudi curauit Clarissimus Gronouius tomo IX. thesauri antiquitatum Graecarum. Sperlingianam vocabuli Pantoffel etymologiam examini subiecit Olaus Rudbeckius, filius, in specimine vsus linguae Gothicae pag. 84-93. Vide etiam de crepidis veterum Suidam in περίβολα, et Vignolium Maruillium tomo I. miscellaneorum, pag. 209. De crepidarum obstragulis Harduinus ad Plinium IX, 35. p. 333 et 378. sq. De ocreis Valtrinus III, 12. Lipsius lib. III. de militia Romana cap. 7. et Arcerius ad Aeliani tactica p 107. Sabinos sinistro, Romanos dextro pede ocreatos in bello fuisse, notat Dausqueius ad Silium p. 353. Ex rubris ocreis agnitus Imperator, Historia Miscella 18, 27. De *caligis* praeter Nigronum libro mox laudando, Salmasius notis ad scriptores histor. Augustae tomo II. p. 233. et Barn. Brissonius antiq. selectar. lib. II. cap. 5. De *braccis* Casaubonus ad Suetonii Augustum cap. 82. Pitiscus ad Suetonii Caesarem 80. 83. 3. Clericus ad Exod. XXVIII. 42. Vossius in Etymologico, Tiraquellus ad Alexandrum ab Alexandro lib. V. cap. 18. Io. Braunius de vestitu Hebraeorum lib. 2. cap. 1. et Io. Diecmannus specimine glossarii Rabani p. 53 sq. Braccarum vero vsum Hebraeis, Graecis ac Romanis incognitum fuisse docet Octauius Ferrarius II. 2. electorum, vbi inter alia ostendit *subligacula* fuisse pannum quo pudenda velabant ephebi quum nudi in campo Martio exercerentur. Idem II. 9. contra Vossium in Etymolog. ostendit *facinus maioris abollae* nihil aliud esse nisi facinus Philosophi qui palliati incedebant, abollam enim esse pallium, ἀναβολήν. De *calceis* Hebraeorum duobus libris egit Antonius Bynaeus, qui post primam editionem Anni 1684. 12. auctiores prodierunt Dordraci 1695. 4. et Christ. Guil. Vollandus de sandaligerulis Hebraeorum. Witt. 1712. Graecas enim et Latinas Antiquitates circa calceos illustrarunt Benedictus Balduinus, (sutoris filius nec sutoriae ipse imperitus, sed qui patrem in conficiendis calceis iuuit) cuius calceus antiquus et mysticus lucem adspexit Parisiis 1615 8. et Amstel. 1677. 12. cum Iulii Nigroni pridem Dilingae 1621 8. separatim vulgato libro de caliga siue calceamento militari veterum, Alber. Rubenii diatriba de calceo senatorio, et excerptis Salmasii de calceo ex eius commentario ad Tertulliani de pallio librum. Nouissime cum Obseruationibus suis librum Balduini et Nigroni recudendum curarunt, Io. Frid. Nilant Lugd. Bat. 1711. 12. et qui haud ita pridem orbi litterario cum magno sui desiderio ereptus est Christ. Gottlieb Ioecherus, Lipsiae 1732. 12. Adde Io. Adami Koenigii dissert. de ritu portandi calceos. Witteb. 1678. Io. Frid. Durrii dissertationes binas de veterum calceamentis. Altorfii 1688. et Henr. Tobiae Bittneri commentationem de calceis veterum. ibid. 1740. De calceis purpureis Imperatorum et Patriarcharum Cangius ad Villeharduinum p. 307 seq. et Stephanus

de Altimura p. 220. panopliae aduersus schisma graecorum. De gemmis clauisque calceorum Philippus Rubenus II. 14. electorum. Ὑποδήματα et σανδάλια Matthaei X. 10. atque aliis Noui Test. locis unum idemque esse, (aduersus Salmasii sententiam qui ea distinguit p. 355. ad Tertullianum de pallio) docet Thomas Reinesius Epistola ad Io. Christfridum Sagittarium, quae legitur in Frid. Gotthardi Gotteri elogiis clauorum Altenburgensium, Ienae 1713. 8. p. 74 seq. Varia quoque calceorum genera commemorat Galenus IV. in Hippocr. περὶ ἄρθρων tomo 5. pag. 644. Isidor. Hispalens. lib. 19. Origg. cap. 34. Bisciola tomo 2. horarum subsec. lib. 17. c. 21. De *puniceo* siue *mulleo* calceo Voss. lib. 4. de idololatria c. 5. et quae viri docti ad haec Vopisci cap. 49. Aureliano: *calceos mulleos et aereos et altos et hederacios viris omnibus tulit, et mulieribus reliquit.* De *Phaecasia* genere calceamenti Graecanici Lipsius ad Senecam lib. 7. de beneficiis c. 21 et ad Epistol. 113. De lunatis calceis quibus fas uti patritiis, Barthius ad Statium tomo 1. pag. 450. Cangius ad Zonaram pag. 329 sq. et Bonanni in museo Kircheriano p. 164 sq. Calceorum effigies in statuis apud Montfauconum T. 3. supplementi tab. VI. caligarum militarium T. 4. supplementi tab. III. sqq. Calceorum e corio vsus olim rarior. Vide Io. Georgii Keysleri antiquitates septentrionales p. 170 sq. De more calceos subligaculis suis soluendi Antonius Iul. von der Hardt, iam S. Theologiae et linguar. orient. Professor celeberrimus in Academia Iuliocarolina, in dissertatione sub Io. Godofr. Lackemachero habita de studiis per colloquia cum eruditis. Helmstadii 1728. De more calceos in luctu ponendi Io. Henr. Maius lib. 3. obs. sacr. p. 24 sqq. De calceamentis Scytharum videatur Car. Godofr. Zapfius in dissertatione de Abaride. Lips. 1706. De Germanorum calceamentis Treuerus in anastasi veteris Germani. Indorum calceos vide in Ludou. Moscardi museo, p. 303, 305. Persas altis calceis vsos recte ex Strabone annotauit Zaccagnius ad Acta Archelai a se edita § 12, ubi Manes siue Manichaeus haereticus dicitur usus calceamenti genere, quod quadrisolea appellari solent. De solea vide sis Sirmondum p. 189 sq. ad Sidon. Soleae equis mulisque aptatae Scaliger p. 23. ad Catullum. De sparteis sandaliis mentio apud Socratem VII. 36. cui iungas Rubenium elect. p. 59. *Monocrepis*, quale genus calceamenti sit disces ex Iunio de pictura pag. 25. et Th. Munkeri mythographis tomo 1. pag. 30. in notis ad Hyginum. De nattis, quibus iter celerrime per niues glaciesque conficiunt, (pandas trabes vocat Saxo Grammaticus libro V.) vide Wormii museum p. 573. Sutores alii virilium alii muliebrium calceorum; alii qui tantum scinderent coria, alii qui consuerent. Xenophon VIII. Cyropaed. p. 208. vbi etiam de sartoribus similiter. *Insabbatati*, *Zabatenses*, qui in Zabata siue sotulari et calcea-

calceamento suo per certum signum dignoscebantur, Waldensium fuere genus. Vide Pagium ad A. C. 1197. n. 10. Martene T. V. anecdotor. p. 1755. et Bibliothecam Patrum T. 25. p. 255. C. D. De *excalceatione* D. Georgius Calixtus et alii ad Exod. III. 5. Io. Fabricius de Cacozelia Gentilium tom. 2. diss. B. Dilherri pag. 228. Zimmermannus in analectis pag. 65 seq. Io. Clodius in dissertatione de ritu excalceandi. Witteb. 1672. et Caspar Sagittarius in diss. de nudipedalibus veterum, quae recusa est in Syntagmate 1. Disputat. Philolog. Amstel. 8. Agit autem *capite I.* de nudipedalibus promiscuis in itinere vel alibi quae defectu aut studio fieri solebant: *capite II.* de nudipedalibus religiosis, de quibus videndi etiam Interpretes ad Exod. XXX. 18. Bynaeus de calceis Hebraeorum lib. 2. cap. 7 et sq. Rupertus ad Florum p. 210. Geuartius 11, 12. electorum, Io. Christfr. Sagittarius in diss. an ebraei nudis incesserint pedibus. Ienae 1644. et in eius otio Ienensi p. 89. Io. Christ. Wichmanshausen in dissert. de calceo in Hebraeorum sacris deponendo. ib. 1721. Io. Gottlob Carpzouius in disput. de discalceatione religiosa in loco sacro ad Exodi III, 5. et Iosuae V, 15. Lipsiae 1729. recusa ad calcem annotationum in Goodwini Mosen et Aaronem p. 769 sqq. in qua contra Gussetium comment. linguae hebraeae p. 861. ed. in fol. et p. 1645. ed. repetitae Lipsiae 1743. 4. communiorem sententiam, nudis pedibus incessisse sacerdotes sacris operantes affirmantem, defendit. Ioan. Ern. Imm. Walchius de religiosa veterum ἀνυποδησίᾳ ad Act. VII, 33. quae exstat fasciculo primo eius dissertationum in Acta Apostolorum, Ienae 1756. 4. p. 101 sqq. et in qua in primis de ἀνυποδησίᾳ apud gentes vsitata disserit. *Capite III.* idem Sagittarius agit de nudipedalibus lugentium ac poenitentium, et *Capite IV.* denique de nudipedalibus leuirorum, de quibus Talmudici tractatu יבמות de leuiratu tomo 3. Surenhusii pag. 1. et Interpretes ad Deut. XXV. 5. et librum Ruthae IV. 7. et Abr. Henr. Deutschmannus in dissert. de ritu excalceandi in contractibus. Witteb. 1693. De modo inducendi vel deponendi calceos, praecipue ad Mensam, vide Guil. Stuckium Antiquitatum Conuiualium II. 27. pag. 227 sq.

De primo homine nudo condito, de gentibus itidem quibus nudis incedere mos, de Adamianis haereticis nuditatem affectantibus, de Philosophis Gymnosophistis etc. vide dissertationem Rev. D. Io. Schmidii de nuditate hominum in triplici statu, integritatis, lapsus et post resurrectionem, Lips. 1706. Io. Gottlieb Hardtii binas de nuditate exercitationes, ibid. 1684. et Paulli Henr. Tillemanni commentationem historicomoralem de eo quod iustum est circa nuditatem Ien. 1692. Lipsiae 1726. 4. Dicuntur etiam quandoque nudi, ex phrasi orientalibus vsitata, qui ἐπενδύτην exterius ἱμάτιον siue superiorem

 vestem,

vestem, stolam et pallium, abiecerunt, etsi χιτῶνι, tunica et femorali adhuc sint induti. Vide Ludov. de Dieu ad Ioan. XIII, 4. XIX, 2. XXI, 7. Actor. IX, 39. Gisberti Cuperi obseruationes p. 36. et Borremansium de poetis et Prophetis pag. 119. De Platonis lege nuditatem in Rep. sua suadente Io. Baptista Crispus de Philosophis caute legendis p 411 sq. et qui Philosophum excusat Bessarion IV, 5. contra calumniatorem Platonis. De stolis beatorum, Rev. D. Samuelis Schelwigii diatriba exstat in lucem edita Gedani 1692. De decoro circa vestes vide Christiani Henr. Weisii dissertationem Lipsiae 1710.

XI. De more scindendi vestes in luctu et indignatione vide interpretes ad Num. XIV. 6. Ios. VII, 6. Iudic. XI, 35. Matth. XXVI, 6. De laceratione vestium apud *Hebraeos* vsitata confer Nicol. Serrarium in Estheris cap. IV. Carpzouium ad Goodwinum p. 650. Io. Christi. Genselium obseru. sacr. p. 33. Corn. Adami obseru. theologicophilolog. p. 180. et Ioan. Christoph. Wichmanshausen de laceratione vestium apud Hebraeos vsitata. Witteb. 1716. De laceratione vestium apud alias gentes vide Aeschylum Persis v. 1065. Herodotum III. 66. Cerdam et alios ad Aeneid. V, 685. XII, 682. Bourdelotium p. 21. ad Heliodorum, Freinshemium ad Curtii III, 11, 25. Petri Fabri II. semestr. p. 122; sq. Eliam Schedium ex edit. Iarkii p. 700. Octauium Ferrarium de re vestiaria parte 2. lib. 4. c. 2. Sadi Rosarium p. 269. Brissonium de regno Pers. lib. 2. p. 256. et dissertationes Christ. Roehrensec. Witteb. 1668. et Christoph. Iac. Schroederi. Ienae 1705. Pullae vestis vsus in luctu Athenis iam Periclis tempore, vt docet Plutarchus de laude sui p. 543. Carthaginienses luctu publico nigris pannis moenia vrbis suae circumdabant teste Diodoro Sic. lib. XIX. tom. 2. pag. 740. De Romanorum lugubri habitu, in moerore publico praesertim, consulenda praeter eundem Ferrarium T. 6. Graeuii p. 668 sq. Ciceronis oratio in Vatinium c. 12 sq. et Henr. Norisius ad Cenotaphia Pisana diss. 3. c. 2. De vestitu colorato in luctu regio exstat dissertatio Andr. Iulii Dornmeieri, Halae 1704. Nigris vestibus in luctu vsi etiam Christiani vide Asterii homiliam 1. in tomo 1. auctarii noui Combefis. pag. 92. licet improbante Cypriano, de quo Franciscus Pithoeus in Pithoeanis p. 5. De vestibus sepulcralibus B. Io. Frid. Mayeri diss. Gryphiswald. 1706. Confer etiam scriptores de luctu, infra capite vltimo a nobis laudatos.

XII. De vestibus militaribus et armis pauca quaedam subiungenda restant. Et de *vestibus* quidem sago, lacerna, paenula, armilausa videatur R. H. Schelius dissert. VI. ad Polybium, et Philippus Rubenius 11, 12. Electorum.

rum. De *sago* Ferrarius de re vestiaria II, 13, 8. sq. De *paludamento* Imperatoris Lipsius de militia Romana 11, 12. De discrimine inter sagum, paludamentum et chlamydem vide I. E. I. Walchium ad Cellarii compendium antiquit. Rom. pag. 549. not. x). Albae fuerunt militum vestes ducumque chlamydes vide Iuretum ad lib. 1. Paullini de vita S. Martini fol. 888 sq. T. VIII. Bibl. Patr. Morell. Militum cingulus seu balteus, Rupertus p. 327. in Florum. De armis vero et quidem de *scutorum* forma quae Hebraeis in vsu fuit consulenda Theodori Dassouii dissertatio ad titulum Celim §. 2. sq. Witeb. 1696. et Io. Christoph. Ortlobii dissertatio de scutis et clypeis Hebraeorum, Lips. 1718. De gerro Scythico scuto praeter graecos Lexicographos et interpretes Festi consule Scholia graeca ad Lucianum tomo 2. pag. 32. Gerrae Persarum etiam scuta e viminibus contexta vt notat Adr. Relandus parte 2. diss. Misc. p. 186. de quibus consulatur Ezech. Spanhemius p. 193. ad orat. primam Iuliani. De decumana, scuti maioris genere, vide quae viri docti ad Hirtium de bello Afr. cap. 29. et Festum. De *Parma clypeo*, *scuto*, *pelta*, *cetra*, (quae Afrorum fuit) et *ancili* aliisque scutorum generibus agunt Aldus Manutius in quaesitis per Epistolam tomo IV. lampadis Artium Gruterianae p. 304. sq. et tomo primo thesauri Sallengriani p. 817. Frid. Taubmannus ad culicem Virgilii p. 106. Lipsius l. 3. de militia Romana c. 1. et 2. et in analectis ad idem opus: Petr. Petitus lib. de Amazonibus c. 25. et 26. vbi sigillatim de pelta. Mat. Zimmermannus in analectis pag. 556. sq. Herm. Hugo lib. 2. de militia equestri cap. 4. Henr. Dodwellus in diss. postuma de parma equestri Woodwardiana, Oxon. 1713. 8. vbi etiam de aliis quibusdam ornamentis vestibusque militaribus veterum Romanorum. Henr. Norisius ad Cenotaph. Pisana p. 121. Pierius hieroglyph. cap. 36. sqq. Iac. Thode diss. IV. de clypeis scutisque veterum. Hafniae 1718. 4. Ioan. Sartorius in Schediasmate de clypeo. Witeb. 1724. Blasius Caryophilus in opusculo de veterum clypeis. Lugd. Batav. 1751. 4. Fortunatus Schachus lib. 3. myrothecii cap. 19. seq. qui cap. 15. seq. fuse agit de Cerethaeis et Phelethaeis, quos milites et stipatores Regis Davidis a cetris et peltis ita dictos contendit, quasi cetratos et peltatos dixeris. Confer auctores supra p. 743. de iis excitatos. De clypeis extat et diss Ios. Wassii Angli, cui addendus Tobias Gutberletus libro de Saliis, cap. 12. sq. vbi de forma anciliorum quae saltantes Martis Sacerdotes circumgestabant: Io. Danielis Rami erudita diss. de Ancilibus Romanorum, Hafn. 1706. Ez. Spanhemius p. 167. ad Callimachum, qui de clypeorum forma & appellatione, totoque eorum discrimine alibi accurate egisse se testatur. De clypeorum aureorum vsu idem Scacchus III. 22. Clypea votiua in templis suspensa etc. Salmas. ad Trebellii Pollionem, Sponius p. 152. sq.

 Misc.

Misc. vbi exhibet et illustrat clypeum votiuum Scipionis Africani et p. 154. plura depromit e numis. Vide de clypeis votiuis Iacobum Sponium in Recherches curieuses d'antiquité p. 1. sqq. Guilielmum Marsieum in differt de clypeis votiuis inserta T. 2. memor. acad. inscriptionum pag. 227 sqq. Obseruationes super clypeo votiuo, T. V. histor. Acad. inscription. p. 240 sqq. et Ioan. Frid. Rexrath orationem de clypeis in loco sacro suspensis, Lipsiae 1737. 4. De clypeis Lydorum Xenophon VI. Cyropaed. p. 126. Γαρυτὸς τόξε θήκη, pharetra sagittarum, sagma scuti, Sirmond. p. 239. ad Sidon. Scuta ex plurimis sibi superimpositis laminis siue pellibus confecta obseruat Graeuius p. 86. sq. in lectionibus ad Hesiodum. An tota aerea in vsu fuerint disquirit Arcerius in notis ad Aeliani Tactica p. 132. Insulam Cyprum scuto Gallico similem esse affirmat Hyginus fab. 276. De scutis θυρεοῖς oblongis Gallicis in acutum desinentibus Cangius ad Alexiadem p. 396. Idem de scutis per naues dispositis, vt pone illa milites tutiores pugnarent, p. 283. sq. ad Villeharduinum. Prae ceteris vero omnibus de omni genere scutorum consulendus Heur. Speelmannus in Aspidologia, Lond. 1654. fol. cum Nicolai Vptoni libro de studio militari, et Io. a Bado aureo tractatu de armis, notisque Ed. Bissei. In clypeis imagines et insignia pingi mos antiquissimus, de quo Rigaltius ad paginam 17. Tertulliani, et Drakenborgius ad Silium p. 421. Scutum Achillis, de quo Homerus pictum rebus innumerabilibus, illustratur a Ioan. Boiuinio in apologia Homeri Gallice edita Paris. 1715. 8. Clypeus ouatae figurae apud Montfauconium T. 4. supplem. pag. 12. tab. VII. VIII. IX. Clypeus rotundus et trapezoides apud eundem ibidem post tabulam XIII. Clypeus insignis rotundus in numo Vitellii apud Tristanum T. I. p. 275. macedonicus est, vide Patinum ad Suetonii Vitellium. Clypeus cum inscripto voto apud G. Hickesium diss. Epistolar. p. 187. sq. Summum dedecus habitum, si quis scutum abiecisset, de quo Lindebrogius ad Codicem Legum antiquarum p. 1476. et ego notis ad Sexti Empirici Pyrrhonias Institutiones lib. 3. sect. 216. Diuersarum cohortium milites diuersis signis in scuto vsi sunt. Vide columnam Traian. n. 149. Clypeis inscripta fuerunt Ducum nomina, vide quae annotauit Fabricius ad Dionem p. 315. Honor fuit, quum clypeus mortuis Imperatoribus poneretur. Vide Capitolinum in Antonino pio c. 5. et Trebellium Pollionem in Claudio. Scutis impositi, qui duces vel principes eligerentur. Vide Pithoeum II. 6. subseciv. et Lipsium ad Taciti IV, 25. histor. Clypeos Germanorum in numis Augusti habes apud Rubenium, in Drusi numo apud Patinum p. 51. thesauri numismatum, septentrionalium populorum apud Wormium p. 370. Musei. Variae clypeorum figurae in veteribus sigillis

lis obuiae sunt apud Heineccium de sigillis p. 202. Vide et p. 130 et 214. De *galea*, *lorica*, et aliis similibus eorumque insignibus agit Alexander ab Alexandro lib. 1. genial. dierum cap. 20. Lipsius lib. 3. de militia Romana c. 1. et 5. et 6. Hilscherus in vita Goliathi p. 86. Barthius aduersar. XXII, 14. Potterus Archaeol. Graec. III. 4. Christi. Brünings in differt. de cornu salutis. Heidelb. 1743. Io. Henr. Lederlinus in specimine philolog. de galeis veterum. Argentor. 1716. et Io. Frid. Durrius in differt paullo ante p. 860. citata de veterum armis bellicis Zona et lorica. Altorfii 1687. De *loricis* textis Casaub. ad Sueton. Gallam cap. 19. Io. Clericus ad Exod. XXVIII, 32. De loricis linteis veterum Sigismundi Iacobi Apini differtatio exstat Misc. Lipsienf. T. VI, p. 275. sqq. et T. VII. p. 316. sqq. auctior vero recusa est Altorfii 1719. Loricae in numis de Sarmatis et de Germanis. Patinus thesauri p. 169. 175. De cultro venatorio, spatha, machaera, Rhodius p. 45. ad Scribonium sq. et Burmannus pag. 179. ad Petron. vbi et clypeorum gladiatoriorum effigies. Variae icones loricarum ex veteribus sigillis exhibentur ab Heineccio p. 204. De *telis*, *hastis*, *gladiis*, *pilo*, Gellius lib. 10. c. 25. et ad eum locum Proustius aliique interpretes, Turnebus lib. 19. aduers. cap. 32. Scaliger ad Varronem et Festum, Brodaeus lib. 6. miscell. cap. 26. Lipsius lib. 3. et in analectis ad lib. 5. cap. 4. de militia Romana, et in electis lib. 1. cap. 7. Gladii non solum caesim, sed etiam punctim inferendis ictibus habiles. Vide Miscell. observations upon Authors. Londini 1731. 8. n. 9. p. 280. sq. sed confer quoque in contrariam sententiam Sponii Recherches d'Antiquité p. 23. De *bipenni*, quam *bisacutam* vocat Guilielmus Brito II, 305. et cuius figuram exhibet *πέλεκυς* Simmiae, vide Barthium ad Statium tom. 2. p. 566. sq. Petrum Petitum de Amazonibus c. 32. Petronium Burmanni p. 627. Io. Carolum Schottum in noua explicatione apotheoseos Homeri p. 50. R. H. Schelium singulari differtatione de telis ad Polybium. Patricium et Salmasium T. 10 thesauri Graeuiani passim. Potterum Archaeol. Graec. De telis igniris, ad quae Paullus allusit Ephes. VI, 16. confer Ioan. Andr. Schmidii diss de armatura spirituali. Helmst. 1701. 4 in qua varia armorum veterum genera illustrantur. Consule quoque Lipsii Poliorceticon V, 5. De telis Hebraeorum, et quae ipsis ignita audiant, vide Dassouii differt. de emphasi sacr. vocum p. 61. Alias auctorum variorum de telis, quae Apostolus ignita vocat, sententias vide apud Wolfium T IV. Curarum p. 158. De malleolis, qui telorum ignitorum species, vide Baldi Lexicon Vitruuianum p. m. 67. sqq. et quos ille citauit auctores. De gladiis populorum septentrionalium conferatur Tychon. Rhodii schediasma de gladiis veterum inprimis Danorum, Hafniae 1752. 8. Paterniaci apud Helueticos monstratur ephippium

pium cum *stapede* (Steigbiegel) quo vsus sit Iulius Caesar. Sed veteribus vsum stapedis ignotum fuisse iam supra p. 816. ex Montfauconio ostendimus, cui assentitur Carolus Patinus in itinere suo gallice descripto p. 269 sq. Franciscus Philetus XXIV, 22. Epistol. et Ciacconius ad columnam Traianam n 59. Vide tamen Vossium lib. 1. de vitiis sermonis cap. 7. Inscriptio quidem, quae tanquam vetus profertur, in qua verba: *pes haesit stapiae*, conficta a Francisco Columna. Confer Menagiana T. 4. p. 263. Vide et Heineccium de sigillis p. 205. vbi etiam de coopertoriis equorum. Casonouanii origines Gallicas in *etrica*. Melanges historiques. Amstelod. 1718. 12. p. 81. sq. De calcaribus eorumque vsu, abusu et iuribus Ioan. Nicolai liber prodiit Francof. 1702. 12. Subferrandi et calceandi, vt ait Plinius, equos mos priscis etiam cognitus. De *equis et equitibus cataphractis* praeter Lipsium lib. 3. cap. 7. de militia Romana, Hermannus Hugo lib. 2. de militia equestri cap. 3. Adde columnam Traianam n. 147, 161. et Ezech. Spanhemium ad orat. primam Iuliani p. 243. 247. sq. De leui & graui armatura idem Hugo lib. 2. cap. 4. De *arcus Scythici* figura, cuius apud varios scriptores mentio, post Scaligerum et Valesium disputat Huetius in notis ad Manilium p. 57. et Harduinus ad Plinii IV, 12. T. I. p. 463. adde Scalig. ad Euseb. vbi de Graecis litteris et quidem de Sigmate, Valesium ad Amm. Marcellinum p. 315. et confer arcus figuram apud Ez. Spanhemium p. 277. ad Callimachum, aliasque apud Perizonium ad Aelianum pag. 736. *Sicae* figuram inquirit Barthius in aduers. p. 2634. sq. Brissonius lib. 2. antiq. iuris capite vndecimo, et Lipsius ad lib. 3. cap. 3. de militia Romana, vbi de *pugione*. *Pili* formam ex Rubenio et Lambecio exhibet Graeuius ad Flori 1. 18. apud quem *dolabrae* imaginem quoque habes ex columna Traiana, ad Flori IV. 10. adde Lipsium de militia Romana lib. 3. dial. 4. In numo eius figura conspicitur apud Gutherium de veteri iure pontificio lib. 3. c. 16. De *ascia* videatur Phil. a Turre ad monumenta veteris Antii part. 1. c. 2. p. 13. T. VIII. thesauri Italiae parte 4. Gladio accinctum ire per publicum non licebat nisi militibus, vide ad Suetonii August. c. 26. et Petronium Burmanni p. 407. Gladiis tamen accincti etiam domi et in epulis veteres. Vide Meursium II, 9. animaduers. p. 85. partis 2. exercit. critici. De ritu arma in sacris gestandi vel deponendi, vide Calvoeri rituale tom. 1. p. 691. et Rev. Ottonis Kegelii diss. de gladio deponendo ad baptismum, Helmst. 1709. etc. De more arma gestandi vel deponendi inter epulas Guil. Stuckius II. 29. 232. sq. et II. 34. p. 252. Antiquitat. Conuiualium. De quinque modis iaculandi et arcum tenendi Valesius ad Ammiani XXV. 1. De vsu tela veneno saturandi Freinshemius ad Curtii IX. 8. 20. et Raph. Fabrettus ad columnam Traianam p. 13. addde Acta naturae curiosor. II, 3. p. 127.

De

De *caestibus* quibus vsi pugiles, Ald. Manutius in quaesitis per Epistolam tomo IV. lampadis Gruterianae p. 312. sq. Pignorius in originibus Patauinis p. 50. T. 6. thesauri Italiae parte 3. et Stephanius ad Saxonem Grammaticum p. 84. sq. Sed de vniuersa pugilum & gladiatorum armatura videndi Petr. Faber et Hieronymus Mercurialis in athleticis atque gymasticis, Octauii Ferrarii diatriba de gladiatoribus cum altera de balneis edita a Ioan. Fabricio, Helmst. 1721. 8. et recusa in Poleni supplementis ad thesaur. antiq. Rom. et Graec. T. 3. p. 313. Nic. Calliachii dissertatio de gladiatoribus, in eiusd. Poleni supplementis Tomo eodem p. 333. Suen. Bring dissertatio de gladiatoribus. Londini Goth. 1747. Lipsius in libris duobus sermonum saturnalium, et Scipio Maffeius Veron. illustratae P. I. lib. I. c. 1. Inscriptiones, in quibus gladiatorum, dimachaeorum, essedariorum mentio, vide in Memoriis Treuoltinis A. 1715. pag. 737. sqq. Ducenta gladiatorum paria in agone funebri Viriathi Diodor. Siculus p. 361. excerptor. Peirescianorum. De rude quo donati gladiatores emeriti, consules Camillum Siluestrum ad Iuuenalem p. 346. De armis veterum Germanorum vide Ioan. Strauchii disp. ad Tacitum III. Lips. 1651. De clypeis Gallorum Gottlieb Wernsdorffium de republica Galatarum c. 6. §. 12. sqq.

XIII. Varia acceptio vocabuli armorum mouet nos, vt hoc loco etiam de insignibus et arte Heraldica nonnihil subiungamus. Atque antiquissimum quidem illum esse morem scuta insigni aliquo notandi, multis veterum locis clarissime patet. Ita Plutarchus in vita Alcibiadis pag. 198. tanquam singulare notat eum in scuto suo habuisse οὐδὲν ἐπίσημον τῶν πατρίων, ἀλλ᾽ ἔρωτα κεραυνοφόρον, Idem in extremo libri de sollertia animalium pag. 985. ex Stesichoro refert insigne scuti Vlyssis fuisse delphinum. Confer Aeschyli septem ad Thebas v. 384. sqq. 417. sqq. et Cerdam aliosque ad illa Aeneidos VII. 657.

- - - clypeoque insigne paternum
Centum angues - - - -

Tiraquellum de nobilitate p. 65. sq. Ulyssem Aldrouandum Ornithologiae lib. 1. p. 45. sq. et lib. 2. p. 96. sq. Stephanium ad Saxonem Grammaticum p. 102. Acta Sanctorum Iunii tom. 2. p. 562. Kircherum tomo 2. Oedipi p. 24. sqq. Theodor. Hoepingium de iure insignium. Norimb. 1642. fol. Heineccium de sigillis p. 213. sqq. Bartoli a Saxoferrato tractatum de insignibus et armis, recusum Altorfii 1727. 4. Friderici Rappolti schediasma de insignibus. Lips. 1660. 4. Io. Dauid. Koeleri programma de inuentoribus incisurarum, Gallice les hachures dictarum. Goettingae 1730. 4. Philippi Sperl tractatum de clypeis militaribus Germanorum. Norimbergae 1736. 4.

Attamen nondum constare affirmat Arnoldus Buchellius Epistola ad Petrum Scriuerium, inter insignium Virorum Epistolas editas a V. C. Ian. Guil. Meelio p. 128. ante annum a Christo nato millesimum haereditaria obtinuisse familiarum insignia, quorum originem Casanouanus in Originibus Gallicis [16] repetit a saeculi decimi extremo, siue temporibus Hugonis Capeti Galliae Regis, sub quo feuda haereditaria esse coeperunt et expeditiones cruciatae in Palaestinam suscipi, quod etiam probatur Stephano Baluzio in Historia Genealogica Principum Aruerniae. Vide et Siluestrum de Petra Sancta S. I. de tesseris gentilitiis Rom. 1638. fol. Inter Pontifices primum Bonifacium VIII. [17] insignibus vsum esse obseruatum est. Insignia vrbium quae γνωρίσματα τῶν πόλεων vocat Procopius lib. 4. Gothicorum, memorat Antigonus Carystius c. 15. memorab. Atque de eiusmodi insigni Casaubonus in Casaubonianis p. 141. intelligit, quod Imperator Hadrianus super Aeliae portam iussit suis foetae poni simulacrum, teste Eusebio in Chron. Baronii ad A. C. 137. Regum Assyriorum insigne fuit columba, vide interpretes ad Ier. XXV, 38. et Pinedo ad Stephanum Byz. p. 584. Plinius VIII, 42. notat, Bucephalum Alexandri vocatum esse siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis, armo impressi. Catalogum plerorumque omnium scriptorum, qui de Arte Heraldica Latine, Gallice, Italice, Anglice scripserunt, Oxoniae 1674. 4. vulgauit Agora quidam, cui etiam praeter illos quos memorat Carolus Arndius in Bibl. Politico Heraldica, Rostoch. 1705. 8. vulgata, multi ab illo praecipue tempore editi adiungi possent, quorum insignem numerum deprehendes in Lengleti du Fresnoy catalogo scriptorum, quem methodo historiae suae suffixit sect. 58. ex editione Lipsiensi Menkeniana, sed quum institutum nostrum alio nos vocet, hic capiti praesenti finem imponimus.

[16] Vide illas in *Armes* et *Herault*. De tempore autem quo torneamenta siue Ludi equestres frequentari coeperunt, saeculo X. post Christum natum, vide memorias Trevoltinas A. 1706. pag. 1597 sq. Tum primum coepisse vsurpari arbitraria et vaga, deinde fixa notat Papebrochius tom. 2. Actor. Sanct. Iunii pag. 561. Ast Celsus Cittadinus in libro, *dell' Antichita delle Armi Gentilizie*, qui post mortem eius cum notis editus est a Ioanne Guilielmo Carli Lucae 1741. 8. insignia haereditaria iam apud Graecos Romanosque in vsu fuisse perhibet.

[17] Menagiana tomo 2. pag. 202.

CAPVT XIX.

De conuiuiis et re cibaria veterum.

Scriptores generales de hoc argumento. 1. *De modo accumbendi ad mensam vel assidendi.* 2. *De coenaculis, mensis, lectis, poculis, patinis etc.* 3. *De tempore cibi capiendi.* 4. *De variis potus generibus.* 5. *De cibis omnis et conuiuiis varii generis* 6. *De variis ad mensam ritibus et de diribitoribus aliisque qui ad mensam operam suam conferebant.* 7. *De abstinentia, frugalitate et luxu.* 8. *Sacra mensa et hospitii.* 9.

I.

Ad conuiuia veterum et vniuersam rem cibariam rectius intelligendam faciunt inprimis *Iosephi Laurentii* collectanea conuiualia, secundum ordinem litterarum digesta lib. 6. Polymathiae pag. 464. sq. *Ioan. Guilielmi Stuckii* praestantissimum opus [1] antiquitatum conuiualium, quod Tiguri primum 1582. in fol. et deinde apud Batauos inter Stuckii opera Lugd. Bat. 1695. lucem adspexit. fol. *Andreas* quoque *Baccius* non praetereundus in opere haud vsquequaque obuio de vinis, cereuisiis ac conuiuiis antiquorum Rom. 1586. fol. recuso T. IX. thesauri Gronouiani p. 21. sqq. libris VII. quorum *primo* agit de naturali vinorum historia, vinearum et vinorum cultu, cura, asseruatione: *libro* 2. de vinorum facultatibus et differentiis: *tertio*, de vsu et effectibus vinorum. *Libro quarto* de conuiuiis, quo inter alia pag. 196. explicat Virgilianam descriptionem conuiuii Didonis, quae occurrit lib. 1. Aeneidos et pag. 202. sq. Homerum a Virgilio in descriptione conuiuii superatum esse contendit. Hic liber quartus longe auctior et in V. libros distributus postea separatim a Baccio editus est, et recusus tomo IX. Antiquitatum Graecarum Gronouii. Ceterum vniuersi illius quod primum dixi, operis Bacciani *liber V.* et *VI.* agit de vinis Italiae, *liber VII.* denique de vinis extra Italiam, et p. 352. sq. de cereuisiis et aliis potibus factitiis. *Iulii Caesaris Bulengeri* libros IV. de conuiuiis qui primum prodiere Lugd. 1627. 8. recusos inuenies tomo 12. Antiquitat. Roman. Graeuii, in quo etiam pag. 133. occurrunt *Erycii Puteani* reliquiae conuiuii prisci, qui libellus lucem prius adspexerat Mediolani 1596. 4. et in eius Amoenitatibus primo loco legitur sub titulo genialium sermonum. Louanii 1615. 8. His addendi Potterus IV. 16.

1 Laudat Lipsius Centur. 1. Misc. Epist. 65. Vide etiam II. 26.

20. Archaeol. Tiraquellus ad Alex. ab Alex. V. 21. et Phil. Lud. Hannekenius de cura domestica Rom. pag. 72. sq. recusus T. I. thesauri Sallengriani. *Iani Cornarii* de conuiuiorum veterum Graecorum et recentium Germanorum ritibus, moribus, ac sermonibus, cum eius libello de amoris praestantia, et de Platonis ac Xenophontis dissensione prodiit Bas. 1548. 8. et a Gronouio deinde insertus tomo 9. Antiquitat. Graecarum, in quo etiam exstat *Iosephus Laurentius* de prandio et coena veterum, et *Hieron. Mercurialis* de potionibus et eduliis antiquorum, *Dauchei* dissertatio de conuiuiis veterum, inserta Memoriis Treuoltinis A. 1706. p. 480. seq. *Iosephi Quercetani* diaeteticon polyhistoricum, Franc. 1607. 4. cum eius pharmacopoea dogmaticorum restituta recusum; *Ludouici Nonii* vero Medici Antwerpiensis diaeteticon post primam editionem Anni 1633. longe locupletius lucem adspexit Antwerp. 1645. 4. et non indiligenter agit IV. libris de vniuersa re cibaria antiquorum, merito hinc laudatum a Vignolio Maruillio in limine Tomi primi miscellaneorum litterariorum et historicorum Gallice editorum. Eiusdem Nonii Ichthyophagia siue de piscium esu commentarius lucem vidit Antwerp. 1616. 8. et *Io. Erici Ostermanni* de Vet. Romanor. conuiuandi ritibus Witeb. 1649. *Christi. Gottlieb Schwarzii* dissertatio de comissationibus veterum. Altorfii 1744. *Ioach. Tesch* dissertatio de conuiuiis Romanorum aliorumque. Aboae 1705. 8. *Georg. Wilh. Frider. Schrammii* commentatio de coena frugali a Plinio lib. I. ep. 15. descripta. Ien. 1746. *Mureti* liber Gallicus, *Dissertation sur les festins des anciens Grecs & Romains, & sur les Ceremonies, qui s'y pratiquoient.* Parisiis 1682. 12. et Hagae Comitum 1715. 12. *Ioannis* quoque *Manelphi* coena Romana siue vrbana victus ratio huc spectat edita Rom. 1650. et ex antiquis *Apicii Coelii* Latini scriptoris de opsoniis et condimentis siue arte coquinaria libri decem; et curiosissimum opus Naucratitae Grammatici Graeci *Athenaei*, quod sub dipnosophisticon nomine notum est, et Latine versum a Natali Comite melius longe etsi non vsquequaque feliciter a Iacobo Dalechampio, denique eruditissimo Is. Casauboni commentario illustratum. Ex hoc Athenaeo a quo perdita Archestrati, Hegemonis, Matreae, Numenii et Timachidae de conuiuiis scripta commemorantur *Stephanus Niger* deriuauit Musonium suum siue opus de nimio vitae luxu atque nimia opsoniorum appetentia. Basil. 1532. 4. et tomo VIII. thesauri Gronov. De conuiuio tempestiuo et intempestiuo, quo intelligitur conuiuium vltra tempus vel in noctem protractum, vt Ferrarius II, 23. Electorum docet, vide Lipsium excursu A. ad Taciti Annales, Salmasium ad Vopisci Florian. 6. p. 631. sqq. et Aldi Manutii dissertationem Tomo primo thesauri Sallengriani p. 801. Quam largiter Deus non vsui solum ac necessitati consuluerit, sed varietati etiam et copiae

copiae esculentorum ac poculentorum prospexerit vbique, docere potest Thomas Bartholinus dissertatione sexta et septima de medica domestica Danorum, quibus victum potumque domesticum eorum exponit. De sacris epulis peracto sacrificio fieri solitis praeter Stuckium videndus *Iac. Gutherius* IV. 23. de iure veteri Pontificio tomo 5. Graev. et *Rudolphus Cudworthus* in libro edito Anglice de genuina notione S. Coenae Dominicae. Lond. 1642. 4. et 1676. fol. *Spencerus* III. 1. de legibus Hebr. cap. 7. *Lakemacherus* Antiq. Graec. sacr. p. 384. *Potterus* Archaeol. Graec. lib. 2. cap. 4. *Saubertus* de sacrificiis c. 26. *Samuel Kripnerus* in differt. de esca idolis immolatorum. Ienae 1720. p. 21. sqq. et Waltherus in der Historie der heidnischen Opfermähler, Parthenopoli 1726. 4. De conuiuiis in sacrorum religiosorum ac scholasticorum munerum susceptione; *Stuckius* lib. 1. c. 18. Antiquitatum Conuiualium: et cap. 20. vbi de epulis inauguralibus Magistratuum Principumque. De conuiuiis eruditorum exstat schediasma Georgii Henr. Goetzii. Lubecae 1716. De victu et conuiuiis veterum Germanorum videndus Philippus Cluuerius Germaniae Antiquae lib. 1. cap. 17. pag. 121. sq. et Ioan. Keyslerus Antiquit. septentr. p. 321. De veterum Borussorum conuiuiis vide Acta Borussica T. 3. p. 456. sqq. De veterum Batauorum Cornelii van Alkemade et Petri van der Schelling Nederlandsche Displegtisheden. Roterodami 1732. 8. Voll. 2. De veterum Hebraeorum cibis & conuiuiis *Leydeckerus* XII. 7. de Rep. Hebr. *Augustinus Calmetus* diss. 3. praemissa commentario ad Ecclesiasticum, Paris. 1714. 4. *Cherubinus a S. Iosepho* T. 2. apparatus Biblici p. 174. sqq. *Martinus Geierus* in dissertatione de veterum Hebraeorum ratione coenandi. Lipsiae 1639. inter Opuscula Geieri, quae Francof. 1690. 8. edita sunt, omissa, et digna, quae ab obliuione vindicetur. *Ioan. Buxtorfius* in dissertatione, varias quaestiones ad antiquitates conuiuales veterum Hebraeorum pertinentes continente, quae inter eius dissertationes Basil. 1725. 8. emissas, quinta est, et *Clemens Thelaeus* in differt. de symposiis veterum, cum primis Hebraeorum. Aboae 1695. 8. et ex Iudaeis R. *Bechai* in libro *Schulchan Arba*, de quo Celeberrimus Io. Christoph. Wolfius Bibl. Hebr. Vol. 1. p. 233. De coronis conuiualibus veterum Hebraeorum agit Ioan. Henr. Maius lib. 3. obferv. sacr. p. 126. sq. edit. secundae. De vnctionibus veterum Hebraeorum conuiualibus singularem dissertationem edidit Christ. Guil. Franc. Walchius. Ienae 1751. Diuersa sacra qui colerent iis communi conuiuio vti nefas fuit. Vide interpretes ad Genes. XLIII, 32. Dan. I, 8. et Io. IV, 9. In synodo Epauaensi A. C. 517. can. 15. et apud Agobardum T. XIV. Bibl. Patrum p. 265. H. Clericus superioris loci si conuiuio haeretici interfuerit clerici cuiuscunque, *anno spatio pacem non habeat: quod iuniores clerici si praesumserunt, vapulabunt.* A

Iudaeorum conuiuiis etiam Laici arcentur. Vide plura in hanc rem apud Agobardum in libro de superstitionibus Iudaeorum.

II. Apud vetustissimas gentes et antiquissimis temporibus non minus sedendi mos [a] ad mensam obtinuit, quam accumbendi. Vide Interpretes ad Genes. XLIII, 33. 1. Samuel. XX, 25. Grotium ad Matth. XXVI, 20. et ad 1 Corinth. VIII, 10. Henricum Hammondum ad Matth. VIII, 11. Stuckium II, 34. antiqu. Conuiual. Bonifacium in Historia ludicra lib. 7. cap. 26. B Sebast. Schmidium de Paschate p. 98 sq. p. 221, 237, 238, 242 et 409. Suiceri thesaurum et Cangium in ἀνέβιτον et ἀνεμβίζειν. Ezech. Spanhemium ad Iuliani Caesares p. 330. Nicol. Abramum ad Nonnum p. 59 sqq. et vetus marmor apud Montfauconum T. V. supplementi tab. X. Propriam obseruationem in Herculis sacris notat Macrobius III, 6. Saturnal. epulari sedentes. Scipio Aemilianus, cui Numantini deinde cognomen, teste Appiano in Ibericis p 517. in exercitu suo κλίναι τε ἀπεῖπεν ἔχειν, καὶ πρῶτος ἐπὶ στιβάδων ἀνεπάυετο. De statione in agno Paschali edendo praeter Interpretes ad Exod. XII, 11. et Matth. XXVI, 20. videndus Franciscus Burmannus Parte II. Exerc. p. 383 sq. Non semper tamen illam obtinuisse, sed accubitum quoque deinceps tamquam signum securae libertatis, post Iosuae tempora adhibitum esse, multi sentiunt: confer Scaligerum de emendatione temporum p. 570. edit. vltimae. Rev. Dassouii dissertationem de accubitu veterum Hebraeorum ad agnum paschalem. Witteb. 1698. et Frid. Adolph. Lampium ad Ioan. XIII, 23. T, III. commentarii in Ioan. p. 58. Apud antiquissimos Graecos, vt ex Homero constat, non accumbebant in tricliniis, sed in δίφροις, θρόνοις, κλισμοῖς, siue sellis ad mensam insidebant, ut notauit Ez. Spanhemius ad Iuliani Caesares p. 11 et 300. et ad Callimachum p. 229 seq. Apud Romanos militibus in usu fuit stantibus cibum capere. Vide Valesium ad Ammianum Marcellinum XXV, 4. pag. 423. edit. Parisiensis in Fol. Ceteri teste Varrone, Seruio, Isidoro, primum assederunt mensae, postea deuicta Graecia accubuerunt, luxuriae ita magis litantes. Adde Octauii Rubei memorias Brixianas Italice editas p. 10 seq. edit. secundae A. 1693. 4. Iosephum Laurentium lib. 1. Polymathiae diss. 8. et Aldum Manutium de accumbendi et comedendi ratione, Tomo I. thesauri Sallengriani p. 799. Solari coenabant sedentes, puluinari cubantes. Vide Wowerium p. 484. ad Sidonium, vbi de stragulis lectorum conuiualium. De modo et ordine accumbendi apud Veteres, de forma mensarum et trium lectorum, unde *triclinio* nomen, introductique in eorum locum Stibadii, quod in modum

[a] Sic adoraturi sedebant, vide Tristanum I. p. 442. etiam in epulis. Athenaeus VIII. pag. 363. F.

dum *Sigmatis* [3] semirotundi excurrebat, videndus Salmasius ad Solinum pag. 1255. (886. edit. Vltraiectinae) et ad Historiam Augustam tomo 1. pag. 832 seq. Imagines veteres apud Lambecium lib. 2. pag. 1009. lib. 3. comment. de Bibliotheca Vindobonensi post pag. 10. et lib. 4. pag. 309 seq. et Dan. Nesselium in epitome Lambecii Parte I. pag. 88. Hier. Mercurialem in arte Gymnastica lib. 1. cap. 11. edit. Amstelod. et quae Zornius ad eum annotauit in bibliotheca antiquario exegetica p. 536 sqq. Pet. Aringhum Romae subterraneae IV, 14, VI, 27. tomo 2. pag. 36 et 313. Sirmondum tomo 4. Opp. pag. 665. Vitruuium Io. Laetii ad VI, 5. fol. 110 seq. Ciacconium de triclinio, et Fuluium Vrsinum in appendice ad Ciacconium: Rom. 1588. 8. et Amst. 1689. 12. Pignorium lib. de seruis pag. 194 et 156. Balduinum de calceo pag. 260. Nigronum de caliga p. 81. vide etiam Lipsium Centur. I. Miscell. Epist. 65. Villalpandum ad Ezechielem tom. 1. p. 290. Camillum Siluestrum ad Iuuenalis Sat. 2. vers. 120. Colomesii obseruationes sacras ad Ioann. XIII, 23. Baccium de vinis p. 146 sq. Octauium Ferrarium II. 4. electorum, ubi Iacobi Sirmondi sententiam notis ad Sidonium expositam expendit. Ephemerides Gallicas Parisienses anni 1694. pag. 588. Suidam in σκιμαλίσω, Weitzium ad Copam pag. 31. Petri Appiani Inscriptiones antiquas p. ccccxxxv. sqq. et Montfauconum T. 3. supplementi tab. 27. p. 65 sq. Locus dexter honoratior fuit sinistro tam apud Hebraeos, quam apud Graecos Romanosque, vide Franc. Gomari Opera II. p. 61. Turnebum Aduersar. XIV, 24. XVIII, 29. Lipsium elector. II, 2. et epist. cent. III, 90. Nicol. Alemannum in libro de dextra et laeua. S. Boussaci noctes theologie. diss. 19. pag. 251 sqq. Sirmondum ad Sidonium T. I. Opp. p. 274-279. adde p. 871 sq. et 1305. et T. 4. p. 665 sq. Ern. Gerh. Sincii disquisit. de honoratiore loco. Rost. 1685. 4. Ioan. Christ. Einigk diss. de manu dextra honoratiore. Lips. 1707. Heineccium p. 145 sq. de sigillis, vbi de eo, quod Paullus dextrum Petrus sinistrum locum in bullis occupat Papalibus, atque in nummo Leonis X. Bonannum de numis Pontificum T. I. p. 174 sqq. Theophil. Raynaudum in heteroclitis spiritualibus p. 424 sqq. Chr. Franc. Paullini tractatum de dextra, in amoenitatibus historico iuridicis Frid. Wilh. Pistorii. Norimb. 1731. 4. Sinister locus apud Persas honoratior; vt ex Xenophonte lib. 8. Cyropaed. notauit Valesius ad Ammianum XVIII, 6. p. 200.

III. Triclinium, coenaculum, diaetam (siue Zaetam, ut alii vocant) describunt iam laudati Ciacconius [4] et F. Vrsinus, itemque Hieronymus Mercuria-

[3] Iuretus ad Paullini lib. 3. de vita S. Martini p. 895. Tomo VIII. Bibl. Patrum.

[4] Ciacconii liber vna cum Fuluii Vrsini appendice et Hieron. Mercurialis dissertatione de accubitus in coena origine recusus est Lipsiae 1758. 12.

curialis, quibus addes Io Bapt. Casalium de tricliniis, conuiuiis, hospitalitate et tesseris, (de quibus[5] etiam praeclare scripsit Iacobus Philippus Thomasinus) Iosephi item Laurentii collectanea de conuiuiis, hospitalitate, tesseris, et strenis, quae ex eius Polymathia, vt Casalii ex ipsius opere de ritibus veterum decerpta leguntur in tom. 9. Antiquitatum Graecarum Gronouii. Philandrum ad Vitruuium lib. 6. cap. 5. Baldi lexicon Vitruuianum p. 18. Stuckium antiquit. conuiual. 11, 14. p. 285 sq. Velseri epistolam de zeta siue diaeta, T. III. supplem. Poleni pag. 1315 sqq. De mensis, lecticis, lectis, et poculis veterum post Stuckium Antiqv. Conuiv. II, 16 sq. et 34. quatuor diss. egit Vir Clariss. Theodorus Iansonius ab Almelooveen, quae prodierunt Harderouici A. 1701. 4. De lectis et lecticis Ioannes Alstorphius quas sub Amelouecnio defensitauerat dissertationes in libri modum auctas edidit Amst. 1704. 12. in quibus cap. vltimo p. 168 sqq. etiam disserit de lectisterniis Deorum, siue epulis, quibus dii colebantur, de quibus plures scriptores habes apud Iarkium p. 98. ad Schedium. De lectis conferatur etiam Octav. Ferrarius II, 26. vbi de capite aselli coronato posito in fronte lectorum triclinarium. De lecticis veterum lucubratoriis exstat dissertatio Ioan. Iac. Rhodii, Regiomonte 1714. adde Caroli Christiani Schrammii Abhandlung der Portechaises oder Tragesänften. Norimb. 1737. fol. De lecticis etiam nonnulla Scacchus III. Myrothec. c. 28 sq. Vsus lecticarum est a Bithynis repetendus, vide Isaac. Vossium ad Catullum p. 24 sq. Huetium ad Manil. III, 127. et in Huetianis p. 265 sq De lectis militaribus et sisyris siue sisurris Valesius ad Ammianum XVI, 5. p. 115. Lecti ex plumis anserum, Alexander Trallianus IX. p. 537. De mensis conferenda sunt quae praeclare notat Octauius Ferrarius II, 9. et maxime 17. electorum, qui c. 18. agit etiam de repositoriis ciborum apud veteres vsitatis, de quibus videatur etiam Plinius XXIII, 11. De lectis, sellis curulibus, cathedris sedilibusque veterum θρόνοις, κλισμοῖς, δίφρεις Athenaeus V. p. 192. Lipsius electis lib. 1. cap. 17 et 19. Samuel Schuridius in cathedrologia. Quedlinb. 1690. Ioan. Andr. Schmidius de cathedris doctorum. Ienae 1687. et Valerius Chimentellius opere de honore bisellii, quod ex edit. Bononiensi A. 1666. 4. recusum exstat tomo VII. thesauri Graeuiani. Idem Chimentellus Ioannis Baptistae Donii ineditam de scabellis diatriben commemorat, de quibus agit etiam Aldus Manutius tomo 4. lampadis artium Gruterianae p. 300. quemadmodum de lectulis coenatoriis eorumque stragulis ac culcitis Baccius in opere de vinis pag. 127 seq. et Sigonius ad Liuium 39, 6. De stragulis vestibus, in quibus sannam capiebant, confer Bibl. Bremens. T. 4. p. 760. vbi etiam laudantur Alstorphius lib.

[5] Vide supra cap. XVII, 4.

lib. cit. c. 8 et 15. Raderus ad Martial. II, 14. Marcellus Donatus dilucidat. ad Liuium p. 74 sq. Io. Nicolai de substratione et oppignoratione vestium c. 9. § 4. Grapaldus in onomastico aedium lib. 2. p. 280. Meursius de luxu Rom. c. 10. De puluinis non capiti modo, sed cubitis quoque suppositis Nouarinus T. 2. adag. sacr. 176. Folles pro accubitis et anacliteriis pilo vel pluma fartis. Wowerius pag. 475. ad Sidonium. Casauboni affectus de veterum lectis et stragula veste commentarius lucem nunquam vidit, in quo auctor doctissimus testatur se pluribus egisse de χαμευνίᾳ et σκληροκοιτίᾳ, notis ad Capitolini Antoninum tomo 1. p. 293. De mensis delphicis, monopodiis, abacisque ex quibus vina ministrabantur, vide quae notant viri docti ad Alexandrum ab Alexandro lib. 1. c. 19. et Philippus Rubenius lib. 1. elector. cap. 34. De mensa Solis (offene Tafel) apud Aethiopes, ad quam accedere cuilibet fas erat et epulari, Herodotus III, 18. et G. Nicolaus Kriegk in singulari diss. Ienae 1703. De Ahasueri Regis Persarum pretiosis lectis stragulisque agunt interpretes ad Esther. I, 6. Zornius Biblioth. antiquarioexeget. p. 552. et Franc. Wokenius in dissert. de Estherae cum Ahasuero coniugio. Witeb. 1729. Quod autem eodem loco pauimentum smaragdino et Pario lapide stratum fuisse legitur, hinc Musiuorum Operum originem e Persia repetit Ioannes Ciampinus in Parte I. veterum monumentorum cap. 10. De more in rosis siue puluillis rosa fartis cubandi I. F. Gronouius ad Senecam de vita beata cap. XI. De vasis cibariis, vinariis, poculis, Pancirollus I, 58 sq. Var. lect. Stuckius pag. 182, 202 sq. 348 sqq. Meursius de luxu cap. 7. Baysius de vasculis T. IX. thesauri Gronov. Lipsius lection. antiq. lib. 3. De vasis Hetruscis consule Montfauconium T. 3. supplem. tab. 28. p. 69 sq. De vasis populorum septentrionalium Lettres serieuses et badines T. 6. p. 384 sqq. ex Cornelio de Alkemade. De cornuum vsu pro poculis Iosephi Lanzoni diss. inserta Musco Mineruae Venetae tomo 2. p. 385 sq. vbi de more pocula praebendi. Io. Meursius notis ad Lycophronem pag. 136. edit. Oxon. Interpretes ad Caesar. de bello gallico lib. 6. cap. 28. pag. 323. edit. Oudendorp. Vrsinus analect. sacr. I, 48. Feithius antiquit. Homer. III, 2. Begerus thesaur. Bandenb. Vol. I. p. 13. Vol. III. p. 141: 240. De Germanorum atque septentrionalium populorum cornibus Olaus Wormius in fastis Danicis p. 44. atque in differt. de aureo[6] Christiani V. Daniae Regis cornu A. 1639. prope Tunde-

[6] De eodem cornu conferantur Trogillus Arnkiel libro germanice edito Kilonii 1683. 4. Paulli Egardi cogitata itidem Germanice A. 1642. vulgata. Petri Winstrupii cornicen Danicus poema A. 1643. editum. Enwaldi Nicolai Randulfi tuba Danica. Havniae 1644. fol.

Tunderam reperto. Hafniae 1641. fol p. 23 sqq. Eckhartus Rer. Franc. T. I. p. 429 Keyslerus antiquitatum septentrional. p. 365. Erläutertes Preußen T. I. p. 641. De Germanorum gentilium consuetudine deorum memoriam inter scyphos renouandi vide Godofr. Schutzii Exercitat. ad Germ. sacr. gentilem facientium penultimam.

IV. Persas μονοσιτεῖν, siue semel tantum per diem, idque sub coenae tempus cibum capere solitos ex Herodoti VII, 120. et Xenophontis Cyropaedia VIII. p. 240. aliisque docet Stanleius ad Aeschylum pag. 767. quanquam Ammiano teste XXIII. ult. p. 383. ed. Paris. *Persae* (de longe iuniore aetate loquitur) *quando volunt, cibum capiunt, venter illis solarium est.* Sauromatas tertio quoque die cibum capientes memorat Plinius Hist. naturalis lib. 7. cap. 2. Gellius IX. 4. Graeci vno die saepius comedebant et Romani quoque, vide Noni diaeteticon p. 13. sq. vbi morem illum frequentius modico cibo vtendi longe salubriorem esse contendit quam si quis semel grauiore cibo sese ingurgitet. Τετράκις τῆς ἡμέρας ἐσθίων memoratur a Simplicio p. 55. in Epictetum. Confer Muretum IV, 12. variar. lectionum. Romani antiquissimi fere semel de die cibum sumserunt, vt ostendit Io. Rualdus ad Plutarch. pag. 139. sed postea et ipsi saepius vna die cibo vsi sunt. Confer Octauium Ferrarium II. 23. electorum. Mercurialem IV. 17. Var. lect. et II. 21. Stuckium lib. 1. cap. 11. sq. et Ioseph. Laurentium c. 19. Polymathiae libro 4. Hinc nomina ientaculum, prandium, merenda, coena, comessatio. Vide Vossii etymolog. in his vocibus: Io. Bonam p. 454. Operum. Baccium lib. 4. p. 130 sq. Io. Baptistam Couturium in dissertat. de vita priuata Roman. T. II. memor. Acad. Inscriptionum p. 422. sq. et e veteribus Plutarchum lib. 8. sympofiacon cap. 6. De antecoenio priscis vsitato propomateque siue promulside Laurentius

fol. Thomas Bartholinus de vnicornu p. 149. Fortunius Licetus de annulis veterum cap. 40. Acta Erud. 1704. p. 333 sqq. Nic. Petri Sibbern bibliotheca historica Danico-norwegica c. 12. p. 337. De altero cornu Oldenburgico, quod comiti Ottoni A. C. 989. virgo obtulit, Hamelmannus et Winkelmannus in chronico Oldenburgico, monatliche Unterredungen A. 1694. p. 491 sq. A. 1696. p. 595 et 898 sq. ex Oligeri Iacobaei museo Regio Danico p. 159. vbi etiam de cornu Tunderensi. Neocori bibliotheca nouorum librorum A. 1697. p. 107. Balthasar Becker mund. fascinat. IV, 17. p. 147. Erdmannus Vhsenius im gelehrten Critico T. I. quaest. 12. Happelii relationes curiosae T. I. p. 38. Exhibet etiam illud Ioan. Conr. Knauth in Saxonia veteri et noua p. 314. De alio cornu eiusdemodi Olaus Wormius in museo p. 379. sed quod potius tubam ex ebore scite elaboratam exhibet. De alio Philippus Bonanni in museo Kircheriano p. 281. 299. De alio cornu antiquo Noua litteraria maris Balthici A. 1701. p. 60 sq. Vide etiam, si lubet, Bartholinum p. 243 sq. de medicina Danorum, et quae de cornu Alexandro Regi oblato Ioan. Stobaeus eclog. physic. pag. 130.

tius lib. 1. Polymathiae diff. 7. de prandio diff. 8. Imponenda veteribus, Festo teste, dicta quae post coenam mensis imponebantur. In Italia et Sicilia bis per diem cibo impleri solitos homines Platonis testimonio constat Epist. 7. ad Dionis amicos, qui mos etiam apud Iudaeos et plurimas alias gentes obtinuit, ita tamen vt apud Hebraeos, Graecos et Romanos legitimum ac praecipuum esset cibi tempus *coena*: Monachi semel, nec ante nonam, (tertiam meridianam) cibum capiebant. Vide Rosweidi Onomasticon ad vitas Patrum verbo nona hora, Cangii glossarium in ἐννατίζειν, et Possinum ad Pachymerem T. 2. p. 476. 631. De more portiones ciborum aequales conuiuis distribuendi, vnde ipsum *iuris* vocabulum pro aequo vsurpari coepit, vide Suidam in δαιτὴ et δαιτρός. Partes conuiuis dabantur pro illorum dignitate vel voluntate Conuiuatoris praestantiores aut duplae vel quadruplae. Vide Io. Henrici Maii, filii, obseruationes sacras lib. 2. p. 36. sq.

V. *Dapes* proprie dicebantur Deorum, *epulae* vero hominum, vt docet Georgius Henr. Vrsinus in obseruat. Philologicis cap. 6. et Seruius ad Virgil. Aeneid. III, 323. Quae vero sententia haudquaquam sese probauit Georg. Christi. Taubnero, in indice historicophilologico in fastos Ouidii, Lipsiae 1749. 8. p. 245. voce Daps ostendenti, dapem dici de omni generatim ciborum apparatu largiore et sumtuosiore. Epulae primum dabantur ab Imperatoribus re feliciter gesta, deinde ab iis, qui palmas ludorum retulissent, denique in dedicationibus, docente Mazocchio in commentario cap. 3. Vulgatus quoque mos fuit Diis in coena libare, de quo Baccius p. 192. De phialis libatoriis consule Bourdelotium ad Heliodorum p. 49. et Wowerum ad Sidonium p. 459. De potibus sacrae paginae dissertationem edidit Ioach. Iustus Rau, Ienae 1733. De vinis eiusque usu et abusu Adriani Turnebi liber recusus exstat ad calcem libri Meibomiani de cereuisiis, et tom. 9. Antiquitat. Graec. Gronouii. Praeter Baccium, Noniumque et alios medicos hoc argumentum tractantes, in praesenti tantum notabo Vina antiqua Consulum nominibus adscriptis commendata, vt notat Barthius tom. 1. ad Statium p. 398. Vinum etiam fumariis superpositum fumoque reconditum, vt ita exsiccatum et cruditatibus liberatum, firmius fieret et per plures annos integrum permaneret, quod fumosum falernum dicitur Tibullo lib. 2. elegia 1. Meminit etiam Horatius, ad quem conferes vbi lubebit Lambinum tomo 1. pag. 242. et tomo 2. pag. 184. vbi de vuis fumo duratis, Baccium lib. 1. de naturali vinorum historia cap. 16. Crenium lib. 10. animaduers. pag. 58. sq. Mercurialem in variis lect. qui et alia de vinorum vsu apud veteres, eorum refrigeratione, percolatione etc. praeclara annotauit, et lib. 1. cap. 15. agit de Pithoe-

giis siue vinaliis festis. Videndus etiam Remb. Dodonaeus in historia vitis vinique, et de saccatis vinis Rhodius ad Scribonium p. 196. sq et Ezech. Spanhemius ad Aristophanis Plutum v. 1088. Saccata vina etiam memorantur apud Agobardum de priuilegio et iure sacerdotii T. XIV. Bibl Patrum p. 269. D De vino capparino Buxtorfius Lex. Talmudic. p. 2098. Vini adusti siue spiritus vini, de cuius inuento atque antiquitate consulendus Gottlieb Sam. Treuer in annalibus Academiae Helmstad. semestri IX p. 163. sqq. et Ioan. Philippus Burggrauius in notis ad Conringium de habitus corpor. Germ. caussis § 86. repertor Raymundus Lullus. *Siceram* Hebraeo sermone vocarunt μέθυσμα quodcunque siue potionem quae inebriare potest, vt notat Methodius apud Photium Cod. 237. licet Andreas Schottus Isidorum, Hesychium, Zonaramque sequutus, verba: μετὰ τὸν οἶνον τὸν ἐξ ἀμπέλων ambigue vertat: *Sicera est quicquid extra vinum e vite expressum inebriat.* Sane Hieronymus Epist. 2. docet ea voce comprehendi omnem potionem quae inebriare potest, itaque non tantum hydromeli, Oenomeli cereuisiarum omne genus, vinum expressum ex aliarum arborum fructibus, pomorum, pirorum et palmarum, [7] sed et vinum expressum ex vuis, licet hoc exceptum velit Meibomius lib. de cereuisia cap. 3 et veteres quidam hoc facere videantur, vt Nazianzenus Orat. 14. p. 230. ἐκ ἀπὸ σικέρας ἐδ' ἀπὸ οἴνε. Adde Crodogandi regulam Canonicorum a Luca Dacherio tomo 1. spicilegii editam cap. 62. Interpretes ad Leuit. X. 19. Luc. I. 15. Abrah. Scultetum lib. 1. exercitationum Euangelicarum cap. 16. Menagii Orig. Gallicas in *cidre.* Leydeckerum de Rep. Hebr. tomo 1. p. 677. Stuckium III. 9. Antiqu. Conuiual. Meursium IV. 25. Misc. animaduersion. parte 2. exercit. critic. p. 240. et Io. Rud. Kieslingii commentat. de sicera in vsu sacrae coenae non admittenda. Lips. 1745. 4. §. VIII. p. 18 sq. De pomaceo (Cidre) potus genere ex pomis, in Anglia et Gallia vsitato, vide scripta Iuliani Paulmier, Ioan. Worlidge, Ioan. Evelyn, et Io. Baptistae du Bois, de quibus Journal des Savans 1725. mense Septembri p. 342. Huetii origines Cadomenses cap. 10. qui nec antiquis ignotum fuisse ostendit, et elegans Ioannis Philips Poema, the Cyder. De *dodra* notae ad Ausonii Epigr. 85. et 86. De *celia* Boxhornius Epist. p. 292. sq. Adrianus Iunius II. 12. animaduers Lindebrog. ad Ammian. 26. 8. pag. 63. seq μελίτιον potus e quercu. Theophrastus VI. 15. de caussis plantarum. Plutarch. Coriolano f. 214. *Coctia* Gregorii Tur. *Decocta* Neronis vide Cerdam p. 427. Aduersar. S. De cereuisiae vsu et vnde ita dicta, quae Aegyptiorum Zythus, זיתום in Mishna tomo 2. p. 142. οἶνος ἐκ κριθέων, Herodot.

[7] Secundum Theophilum Antiochenum initio allegor. in Lucam, proprie *sicera est succus dactyli.* Confer Clariss. Relandum parte 2. diss. Miscell. pag. 301.

rodot. II, 77. Petr. Petitus p. 32. ad Aretaeum. Hispanorum celia siue ceria, aliis curmi, cedrelea, brythum, biera, hala (hodie Succis Ocly) Sabaia (Pannoniorum vide Vales. ad Ammian. 26. 8.) camum, sidra etc. Vide Adrianum Iunium historiae Batauae cap. 15, Vossium de vitiis sermonis latini p. 7. et in Etymologico, Christoph. Colerum c. 10. Parergon, Martin. Schoockium et Baccium de cereuisiis antiquorum supra iam laudatum, Remberti Dodonaei Epistolas, frugum historiae subiunctas Antwerp. 1552. 8. Io. Henr. Meibomii librum [8] de cereuisiis potibusque et ebriaminibus extra vinum aliis, editum Helmst. 1666. 1671. 1688. 4. Lindenbrogii et Cangii glossaria in *cereuisia*. Menagii origines Gallicas, in vocabulo *biere* et *cervoise*: Georg. Casp. Kirchmaieri diss. de vet. Celtarum Celia, Oelia et Zytho. Witeb. 1695. Iosephi Lanzoni epistolam sopra il bera degli antichi, Tomo IV. epistolarum Bulifornii. Neapoli 1698. God. Guil. Leibnitii collectanea etymologica, p. 112. Reinesium var. lection. p. 484. Io. Schreyeri ternum fluidum magnum, seu naturam aquae, vini, cereuisiae. Cizae 1687. 8. Conringium de habitus corporum German. caussis § 47. p. 209. sqq. edit. Io. Phil. Burggrauii. Lupuli vsus in cereuisia priscis fuit ignotus. Confer Conringium lib. cit. p. 78. sq. et 106. Idem pag. 108. Iuliani epigramma in cereuisiam interpretatur. De Mumma Brunsuicensi egerunt Franc. Ern. Bruckmannus in der Beschreibung der Braunschweigischen Mumme, Brunsw. 1723. et 1725. 4. et Io. Conr. Knauth in Saxonia veteri et noua p. 194. sq. De cereuisia, quae vulgo Duckstein dicitur, id. ibid. p. 203. et idem Bruckmannus in relatione physicomedica de hac cereuisia, Helmst. 1722. 4. quae deinde germanice versa Beschreibung des fürtrefflichen Weitzenbiers, Duckstein genannt. Brunsw. 1723. 4. prodiit. De Breyhano id Knauthius ibid. p. 262. De cereuisia Numburgensi Iac. Wolfius singulari dissert. Ienae 1684. De mulso siue medone Bartholinus dissert. 7. de medicina Danorum, et Keyslerus antiquitat. septentrional. p. 150 sqq. De Russorum *Braga* Strahlenbergius in descriptione Russiae, Holmiae 1730. 4. p. 334. de *Ariki* p. 319. de *Cumisse* ibid. et p. 376. et de potu ex corruptis piscibus p. 389. 435. Catalogum omnium potus generum, quae olim in vsu fuerunt et adhuc sunt per totum terrarum orbem laudatus Bruckmannus edidit Helmstad. 1722. 4. De calidae potu veteribus frequentato et in deliciis habito videbis Lipsium in electis lib. 1. cap. 4. Freinshemii libellum singularem de hoc argumento Argentorat. 1636. 8. et tomo IX. Gronov. Antonii Persii tractatum italice editum *Del bever caldo, costumato degli antichi Romani*. Venetiis 1593. 8. Georgii Christiani Gebaueri librum singularem de caldae et caldi apud veteres potu. Lipsiae 1721. 8. et Octauium

[8] Philosophical Transactions num. 69.

Ferrarium I. 12. elector. seq. vbi refellit Mercurialem qui I. 8. Variar. veteres calida vsos perinde, vt Andreas Baccius male negauerat. Agit ibidem Mercurialis de more veterum vina et aquam refrigerandi, de quo videatur quoque Secundus Lancellottus in suo Oggidi T. 1. p. 209. et Thomas Bartholinus de vsu niuis medico, cap. 14. vbi quoque de more aquam potandi rigentem de niue, de quo etiam Meursius spicileg. Theocrit. p. 56. sq. Idem Mercurialis cap. 7. agit de vino per mustum vel lixiuium vel tortiuum recentato, et II. 13. de condituris vinorum. Adde Stuckium III. 6. sq. Antiqu. Conuiual. et Vincentium Butium de potu calido, frigido et temperato, Rom. 1635. et T. XII. Graev. De potu frigidae et intrito (Kaltesch**a**le) D. Wilhelmi Huldrici Waldschmidii, Medici Kilon. dissertatio, A. 1712.

VI. De variis *panum* generibus agit Henricus Nicolai tractatu de pane, Dantisci 1651. 4. Iosephus Quercetanus in Diaetetico Polyhistorico, Io. Sigismundus Elsholtius in Diaetetico Germanice edito Berolin. 1682. 4. pag. 94. seq. Bonifacius lib. 9. historiae ludicrae cap. 5. sq. Ioachimus Strupp in Sitopotiamatechnica siue de modo panem et potum ex variis rebus praeparandi, Francof. 1574. 4. Geörg. Gottlieb Pitschmannus in libro Germanice edito Lips. 1700. 8. de simila siue farina similiari, quae in Silesiae loco quodam e terra enata fuerat, pag. 23. sq. 69. sq. et 103. Thomas Bartholinus Centur. VI. hist. 16. et de medicina Danorum pag. 303. 304. vbi de placentis Norwagicis ex abietis corticibus, et Io. Philip. Burggrauius ad Conringium de habitus corpor. Germ. caussis p. 294. sqq. Petri Cellensis liber de panibus, Paris. 1600. 8. p. 279. operum et T. 23. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 746. sq. plenus est mysticis expositionibus omnis generis, quorum in sacris litteris fit mentio. Aegyptiis panes, qui per annum incorrupti seruantur. Athanasius in vita S. Antonii c. 12. T. 1. p. 806. Panis apud Maurusios non fit, neque vinum neque oleum, sed far et hordeum immaturum, vt irrationabilia animalia comedunt. Historia miscella XVI. 9. De pane cinericio et modo eum praeparandi Bochartus tomo 1. hieroz. p. 326. sq. Clericus ad Genes. XVIII, 6. et Ioan. Aug. Bonitius in dissert. de ἐγκρυφίαις siue pane sub cineribus cocto. Lips. 1720. Ναστὸς placenta fuit mellita. Vide Ezech. Spanhemium ad Aristophanis Plutum v. 1143. οἰνοῦττα placenta vino et melle subacta, Id. ad v. 1122. De pane biscocto siue paxamatico, a Paxamo quodam (Cerda c. XVIII. Aduersar.) qui in vsum militum illud inuenit, panem naualem vocat Plinius Valerianus V. 1. Henelius cap. 45. otii Vratislav. Barthius 36. 19 Aduersariorum, et pag. 247. ad Guilielm. Britonem. Alteserra lib. V. Asceticon cap. II. Cangius vtroque Glossario in *Paxamat.* Vincentius Conta-

Contarenus cap. 19. variar. lectionum. De quadra panis siue more panes quadrifida decussatos incisione coquendi, vt hodieque fit in durioribus panibus rotundis apud Suecos, vide Weitzium ad Moretum pag. 93. sq. Panis subcinericii prunis et cineribus cooperti et crucibus signati ita, vt per quadras quatuorpartiti viderentur, meminit Gregorius M. lib. 1. Dialog. cap. 11. De panico vetere vide Dionysium Vossium ad Caesarem de bello ciuili II. 22. De pane ex arboribus Sagu Christoph. Arnoldus itinerarii pag. 1026. sq. Strahlenbergius p. 377. De pane ex nucibus Valuasor. T. 1. der Ehre des Herzogthums Crain p. 351. De pane ἀγοραίῳ Stephanus Berglerus ad Alciphronem p. 82. sq. De *colybis* siue colyphiis Graecorum, siue frumento incocto leguminibus Baronius ad A. C. 362. n. 42. sq. Nicol. Comnenus Papadopoli in praenotionibus mystagogicis p. 137. sqq. Cangius in κόλοβον, Gabriel Seuerus Philadelphiensis p. 23. sq. et Richard. Simon in notis p. 265. sqq. Analecta Graeca p. 260. Goarus ad Euchologium p. 651. Hesychius κόλλυβα τρωγάλια. Baluzius Misc. T. 4. p. 419. De spiris pistoriis, von Bretzeln, exstat Io. Christ. Kochii commentatio. Dresdae 1733. Artopta siue artocopus apud Iuuenalem Sat. 5. panis nomen est non serui. Vide Octav. Ferrarium II. 10. elect. De ritu panem frangendi Grotius ad Actor. XXVII. 35. De *pistoribus* [9] *panariis*, *siliginariis*, *placentariis*, *dulciariis*, etc. Meursius parte 2. exercit. critic. p. 181. Wowerius ad Minutium Felicem pag. 19. Bartholinus de medicis poëtis pag. 56. sq. Pignorius in libro de seruis et Raph. Fabrettus ad columnam Traianam. Boxhornius notis ad Plutarchi quaestiones Romanas, T. V. thesauri Graeuiani p. 1048. et Sponius miscell. eruditae antiquitatis sect. 2. artic. 11. De *frumentariis* Salmasius ad Spartiani Hadrianum, Schottus ad Victorem de Caesaribus c. 39. § 44. p. 414. Baluzius ad Cypriani epist. 83. Apud Graecos panem conficiebant mulieres, vide Feithium antiq. Homer. lib. 4. cap. 3. *Marcipanes*, a Marco Apicio dicti, vt notat Bonifacius lib. 9. cap. 5. historiae ludicrae. *Litteris Marzaepanis* respondere i. e. claris ac perspicuis verbis tanquam litteris vncialibus quales ad bellaria fiunt ex saccharo et polenta. Papebroch p. * 41. II. Propylaei ad Acta Sanctor. Maii, et Baccius de conuiuiis lib. 2. cap. 13. *Moretum* genus edulii e caseo lacte et herbis olentibus quo rustici olim vtebantur, describitur singulari carmine Septimii Sereni, quod inter Catalecta Virgilii legitur, et a Scaligero, Lindebrogio et Weitzio illustratum est. *Maccaroni*, simile propemodum genus cibi est e caseo, butyro, farina compaginata efformatum, et Athe-

[9] Recentem vsum et rationes artis pistoriae nostra aetate, quam diligentissime exposuit auctor libri Norimbergae A. 1713. 8. editi, sub titulo Alexii Sinceri wohlbestehender Becker.

Athenaeo iam memoratum, de quo Menagius in Origg. Gallicis, vbi notat Maccarones Gallicos optime sapere, Italicos esse insipidissimos, vnde apud eos homines rudes et insipidos vocant maccarones, quemadmodum etiam versus ludicri ac rudes ad risum mouendum elaborati vocantur maccaronici, de quibus Naudaeus in dialogo, cui titulus Mascurat, et qui id genus scribendi improbat Vauassor in libro eleganti de ludicra dictione. De *Oglia poderida* (vulgo olopaderie) agit Baccius pag. 165. de vinis. Bellaria sacharo condita Itali nominant *confetti* atque inde Graeci quoque recentiores κȣφέτα, et κουφέττο, vt docet Cangius in glossario. De *paccimadio*, quod mazae genus est, idem Cangius in glossario vtroque. Musonius de luxu Graecor. T. VIII. thesauri Gronov. p. 2494. Bulengerus de conuiuiis T. XII. thesauri Graev. p. 137. Stuckius p. 292. Bruyerinus de re cibaria p. 333. De *butyro*, ἔλαιος ἀπὸ γάλακτος apud Athenaeum, exstat singularis tractatus Martini Schoockii Ao. 1664. 12. cui addes Barthium LIII. 14. Aduersariorum. Bruyerinum l. c. p. 575. sq. Bochartum Hierozioc. P. I. pag. 315. 473. Conringium de habitu corpor. veter. Germanorum p. 63. sqq. vbi quoque de lacte concreto et acore, et Tob. Waltheri dissertat. de butyro. Altorfii 1743. De *caseo* idem Schoockius, et Io. Philippus Burggrauius ad Conringii librum laudatum. Historia naturalis casei et butyri, quam elaborasse laudatum Bruckmannum docet S. V. Goettenius Europae eruditae P. I. p. 667. quantum scio, lucem non vidit. Neque prodiit eiusdem viri eruditi catalogus exhibens appellationes et denominationes omnium panis generum, quae olim in vsu fuerunt et adhuc sunt, per totum terrarum orbem, qui laudatur ibid. p. 668. *Calypsones* (Mandel-Torten) ab inuentrice Calypsone sic dicti, cuius mentio apud Homerum in Odyssea. De *farciminum* variis generibus adeundus Gesnerus in opere de animalibus quadrupedibus p. 1031. De *buccellato* Henelius c. 45. Otii Vratislauiensis. De Creophagia siue *carnis* esu etiam ante diluuium licito, contra Grotium ad Genes. IV. 3. et Curcellaeum de esu sanguinis inter Christianos, disputat Heideggerus in libertate Christianorum a lege cibaria veterum de sanguine et suffocato, et singulari diss. Io. Andreas Danzius Ien. 1709. Seldenus de iure naturae p. 875. Natalis Alexander aetate I. V. T. diss. 6. Riuetus exerc. 58. in Genesin. Imm. Weber in dissert. de κρεωφαγίᾳ antediluuianorum. Lips. 1681. et in historia excedentium circa κρεωφαγίαν. Lips. 1682. Bochartus Hierozoic. P. I. p. 698. sqq. et Io. Phil. Casselius in disquisit. philolog. de Iudaeorum odio et abstinentia a carne porcina eiusque caussis. Magd. 1740. 4. Similiter illis multorum aliorum animalium carne vesci interdictum vide Maimonidem de cibis vetitis, quem latine vertit notasque addidit Marcus Woeldicke. Hafniae 1727 et 1734. 8. Mich. Henr.

Henr. Reinhardi differtat. duas de cibis Hebraeorum prohibitis. Witteb. 1697. et Io. Andr. Danzii differt. de animalibus efu interdictis. Ienae 1687. et in Meufchenii N. T. ex Talmude illuftrato pag. 795. fqq. De fanguine et fuffocato Grotius et alii interpretes ad Act. XV. et Io. Henr. Heideggerus in libertate Chriftianorum a lege cibaria veteri contra Stephan. Curcellaeum. Amftel. 1662. 8. et p. 493. fqq. Oper. Sed apud alias gentes fere nihil tale, itaque carnis etiam caninae, afininae, camelinae vfum pro cibo obtinuiffe notat Mercurialis Var. lect. II. 5. A porcina tamen nonnullae gentes olim abftinuerunt, hodieque abftinent. Vide Bochart. Hierozoic. l. c. p. 702. Caftellanum de efu carninm p. 389. Tomo IX. thefauri Graev. et Io. Phil. Caffelii difquifit. de populis a fuilla abftinentibus. Magd. 1740. Adde Kolbii defcriptionem capitis bonae fpei p. 487. Glires Romanis aliisque gentibus quoque in deliciis fuerunt, quare eos in glirariis faginabant; vide Varronem de re ruftica lib. 3. cap. 15. et Bruyerinum l. c. pag. 554. qui etiam de efculentis aliis veterum ex carne agit. Neceffitas interdum compulit *carnibus humanis* vefci. Confer Dausqueium ad Silium p. 89. fq. Drackenborchium ad eundem II. 522. Rigaltium p. 32. ad Artemidorum. Petri Petiti librum de anthropophagorum natura et moribus. Vltrai. 1668. 8. Dan. Wilh. Trillerum pag. 544. fq. ad Hug. Grotii Chriftum patientem, et Ioan. Schmidii differt. de efu carnis humanae licito. Lipf. 1691. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit pifcibus viuere tefte Plinio VI. 23. Abftinentia a pifcibus, quae Graecis pars eft ieiunii, vide Nicol. Comnenum praenotion. myftag. pag. 220. antiquitus religiofior multis vifa, non Aegyptiis modo, tefte Herodoto, qui facerdotibus nefas fuiffe vefci pifcibus teftatur II. 37. fed etiam aliis. Vide Voffium IV. 23. et 51. de Idololatria. *Olim vefci pifcibus,* inquit Erafmus libro VI. Apophthegmatum, *pro deliciis habebatur,* (confer Dionem 2. de regno p. 28.) *dicebanturque Opfophagi. Nunc ea res magna eft fanctimonia.* De pifcium atque auium efus confuetudine in antepafchali ieiunio exftat differtatio [10] hiftoricophyficologicomoralis Mich. Amati. Neapoli 1723. De Harengis feu Halecibus num antiquis noti in cibum, difquirit Martinus Schoockius fingulari de illis diatriba. De cibis militaribus Romanorum aliorumque Simon Maiolus in Colloquiis Canicularibus p. 549. fq. 714. edit. in fol. Panes φοινικικοὺς fiue ex palmis et carnes fufpenfas, in vini faece compofitas, fed et fale conditas aliaque in ufum, obfidionis tempore recondere fuadet Philo libro V. poliorceticon p. 86. De falis vfu apud veteres, Io. Langius II. 32. Epift. medicinal. nam Aegyptios quidem illo abftinuiffe teftatur Plutarchus VIII. 8. fympof. De

[10] Memoires de Trevoux 1724. p. 1107.

De panis et salis vsu in foederibus Stuckius lib. I. c. 30. de symbolis seu erano et collatione in conuiuiis idem I. 34. Casaubonus ad Theophrasti characteres pag. 281. sqq. et Desiderius Heraldus obseruation. cap. 43. et libro sexto animadv. in Solinum p. 406. sqq. 428. sqq. Coena Hecates a ditioribus ad pauperum vsus in triuiis posita, Ezech. Spanhemius ad Plutum Aristophanis v. 596. De *charisiis* Romanorum aliorumque populorum Stuckius antiquit. conuiualium lib. I. cap. 31. De eorum Φιλικοῖς Chronicon Paschale p. 114. Ioan. Malalas T. I. p. 228. Valerius Maxim. 2. I. 8. De *lautiis* veterum, siue liberalibus epulis, quibus publico nomine excipiebantur legati et personae publicae peregre aduenientes erudita exstat dissertatio Ioan. Guil. Bergeri. Witteb. 1711. Vide etiam de epulis publicis Suidam in Πανδαίσια et ὡς καλὸν ὦ Πόσειδον. In Prytaneo cibum simul capiebant. Vide Bourdelotium ad Heliodorum p. 18. sq. et p. 84. De Aegyptiorum epulis in templis Petauius p. 31. ad Synesium. Ταντάλου Φιλοτήσια πίνειν apud Indos memorat Philostratus III. 10. De *Syssitiis* et *Phiditiis* Lacedaemoniorum agit Meursius lib. I. cap. 10. Misc. Lacon. et Dio de regno p. 27. D. De *Phiditiis* Cyrenensium Casaubonus XI. 9. ad Athenaeum. De Ἀνδρείοις Cretensium Plutarchus VII. 9. quaest. conv. Meursius III. 10. Cretae, et Humfredus Prideaux ad marmora Oxoniensia p. 123. De compotationibus sacris et gildis veterum Germanorum Keyslerus p. 327. et 349. sqq. antiquitat. septentrional. De *Calandariis*, fratribus Calandarum corporis Christi, (Kalandsgilde) idem Keyslerus p. 359. sqq. Christianus Gotth. Blumberg in der Abhandlung des Kalandes und der Kalandsbrüderschaften. Chemnitii 1721. 12. Kettnerus histor. Quedlinburg. p. 98. Rethmeyerus in antiquitatibus ecclesiae Brunswic. p. 149. sq. Schottelius von alten Deutschen Rechten p. 207. Struuius fasc. septimo litter. e MSS. p. 53. sq. Obseruationes miscellaneae T. 3. p. 344. sqq. Neuer Büchersaal T. I. p. 561. 958. Obseruationes Halenses T. IV. observ. 18. Heineccius de sigillis p. 157. sqq. Monathliche Unterredungen A. 1698. p. 712. sq. Henr. Muhlius dissert. acad. p. 166. sq. Wilh. Frid. Pistorius supplem. ad P. I. amoenitat. historico-iuridic. adiectis praefationi ad partem VI. p. 33. sqq. et Ioach. Fellerus in dissert. de fratribus Calandariis. Lipsiae 1691. De conuiuio aditiali (Accefs-Schmauß) vide Cangii Glossarium in *pastellus*, et annales acad. Helmstad. semestri XI. p. 68. sqq.

VII. Conuiuator ne an conuiuae gratias agere debeant, extat elegans disceptatio Poggii Florentini. Partes conuiuis dabantur pro illorum dignitate vel voluntate conuiuatoris praestantiores aut duplae vel quadruplae. Vide Io. Henr. Maii obseruationes sacras lib. 2. pag. 36. sq. Sybaritae πρὸ ἐνιαυτοῦ, ante annum inuitabant feminas, vt moliri satis et comi possent ad conuiui-

uiuium, ſicut Plutarchus teſtatur in conuiuio ſeptem ſapientum T. II. Opp. edit. Francof. A. 1599. p. 147. Igitur aut illud eſt dictum ὑπερβολικῶς, aut proprie verum quod legitur de mulieribus apud Terentium Heautontimor. II. 2. 11. Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt. De *magiſtro conuiuii* confer Plutarchum Sympoſiac. lib. I. T. II. Opp. p. 620. ſqq. Viros doctos ad Siracid. XXXII. Stuckium antiquitat. conuiual. II. 7. p. 152. Tiraquellum de iure primogenitor. p. 145. ſq. Thomam Gatakerum Aduerſar. p. 32 et 371. Thom. Hyde de ludis Orientalium lib. 2. p. 162. Ioan. Theodor. Leubſcheri diſſert. de magiſteriis veterum. Witteb. 1692. Io. Frid. Chriſtii commentationes duas de magiſteriis veterum in poculis. Lipſiae 1745 et 1749. Hieron. Hartw. Eybe commentationem de Sympoſiarcha eiusque magiſterio. Lipſiae 1742. et Amelium ſiue Petrum Zornium in der Erörterung der ſchwerſten Schriftſtellen T. 2. p. 870. vbi eleganter Deum confert cum magiſtro conuiuii, qui vnicuique iniungit, quantum ei ſit e calice calamitatis ebibendum. De ſtructoribus, ſciſſoribus, carptoribus, diribitoribus, infertoribus, chironomis vide quae Viri docti ad Iuuenal. V. 121. Petronium Clariſſ. Burmanni p. 153. ſq. Pignorius de ſeruis, Popma de operis ſeruorum, Stuckius Antiquit. Conuiual. III. 3. De paraſitis idem II. 4. De anagnoſtis ad menſem, ſermonibus, lectionibus conuiualibus, gryphis et quaeſtionibus proponi inter pocula, et conſultationibus ſuſcipi ſolitis idem Stuckius III. 17. 18. 19. Ioan. Nicol. Funccius de acroamatibus, inter coenandum oblectamentis veterum Romanorum, Tomo ſecundo ſymbol. litter. Bremenſ. p. 542. ſqq. Lydius de coena, faſcic. decimo opuſculor. hiſtoricophilolog. p. 442. Dietericus antiquitat. biblic. p. 627. Dilherrus diſput. academ. T. II. p. 412. et Giraldus de aenigmatibus veter. De muſica, ludis etc. idem Stuckius p. 387. Lipſius ſermon. ſaturn. lib. 1. cap. 6. et lib. II. c. 2. Demſterus ad Roſinum lib. 5. cap. 29. et Pignorius de ſeruis T. III. ſupplementor. Poleni ad theſaurum Graeuianum et Gronov. p. 1177 et 1188. Exempla eruditorum conuiuiorum e veteribus nobis dant Plato, Xenophon, Plutarchus in conuiuio ſeptem ſapientum, et in quaeſtionibus Sympoſiacis, Athenaeus in Dipnoſophiſtis, Macrobius in libris Saturnalium, qui in multis Plutarchum expreſſit. De *praeguſtatoribus*, qui et ἐδεάτροι, *Cociſtrones*, Meurſius exercit. critic. II. 3. De pocillatoribus Io. Ern. Imm. Walchius in commentatione de pocillatore Phrygio, Vol. II. Actor. ſociet. latinae Ienenſis. p. 123. ſqq. De pueris miniſtrantibus ad menſam, erudita diſſertatio inſerta eſt Memoriis Treuoltinis A. 1709. menſe Nouembri pag. 1921. ſq. Confer Nazianzenum Orat. XVI. p. 249. vbi etiam videas follibus eos ventum excitaſſe ſuper capita conuiuarum, ὑπὲρ κεφαλαῖς ἄνεμον ταῖς ῥιπίσι σοφιζομένυς. De volupta-

Kk 2 te

te menſali veterum Graecorum confer Gedoynii opera gallice edita Pariſiis 1745. 8. pag. 233. ſqq.

VIII. De luxu Graecorum Stephanus Niger iam ſupra nobis memoratus, tomo VIII. Gronov. De Romanorum luxu in menſa & veſtibus Lipſius IV. 7. et 9. de magnitudine Romana, Io. Meurſii Roma luxurians Lugd. Bat. 1605. 4. et auctior Hafniae 1631. 4. et tom. VIII. Graev. Stanislaus Kobierzyckius de luxu Romanorum, Louanii 1628. 4. et in eodem tomo VIII. Graev. Nadalius de luxu feminarum Romanarum. Gallice, Pariſ. 1725. 12. cum eius diſſert. de Veſtalibus. La Mare traité de la Police T. 1. libro 3. Bibliotheque raiſonnée T. 4 p. 25. ſq. vbi etiam de legibus ſumtuariis, veſtiariis etc. Georgius Hackewill erudito opere Anglice edito Lond. 1635. f. cui titulus: Apologia pro potentia prouidentiaque Dei. Hic libro IV. agit de Romanorum guloſitate, pag. 407 - 439. vti de luxu in aedificiis ac ſupellectile pag. 441 - 461. in ornatu et veſtibus pag. 461. ſq. Pluribus etiam eodem libro perſequitur Romanorum crudelitatem pag. 371. ſeq. auaritiam p. 397. arrogantiam p. 480. adulationem p. 477. et ingrati animi vitium p. 483. De luxu in conuiuiis inſignis locus eſt apud Philonem de vita contemplatiua Vol. II. p. 478. ſq edit. recentiſſimae. De Antiochi Epiphanis luxu vide Athenaeum V. p. 194. ſq. et X. p. 439. e Polybii libro XXVI. Potantes in roſa. Vide viros doctos ad Ciceronem II. 20. de finibus et in Verrem V. 10. et Martialem VIII. 77. Comi et Comeſſationes, pſaltriae, fidicines, etc. Vide Erycii Puteani Comum, Deſiderii Heraldi animaduerſiones in Salmaſium VI. 7. p. 428. ſq. et Chriſti. Gottl. Schwarzii diſſert. de comiſſationibus Graecorum et Romanorum, Altorfii 1744. Nec tantum ſaporum odorumque ſed colorum etiam varietate et miſtura delicias olim in cibis captaſſe helluones, notat S. Nilus narratione 3. pag. 31. ſq. edit. Poſſini. Auri puluere conſperſas dapes obſeruat Stephanius ad Saxonem Grammaticum p. 70. ſq E fiſtulis et fonticulis imber veluti quidam odoratus vnguenti, et vini ſparſus de quo Ioſephi Lanzoni, Medici Ferrarienſis, Epiſtola *circa l'uſo antico delle fontane nelli conviti è nei Teatri*, tom. 3. Muſei Mineruae Venetae p. 86. ſq. Eiusdem Lanzoni liber editus Italice dell'uſo delle ghirlande e delli unguenti ne' convivi degli antichi, Ferrariae 1698, ex italico latine verſus et notis auctus eſt ab Hieronymo Baruffaldo, qui ſchediaſma de cultris et aliis armis conuiualibus veterum electaque conuiualia addidit. Ferrariae 1715. 8. et deinde inſertus T III. theſauri Sallengriani. Confer quoque de coronis menſalibus Petrum Fabrum III. 25. ſemeſtrium p. 399. ſqq. 408. ſqq. et, quae de vnguentorum vſu in cibis et conuiuiis Stuckius III. 15. Antiquitat. Conuiualium, et de Gallorum luxu Sirmondus tom. 1. Opp. p. 843. Extant tamen etiam exem-

exempla frugalitatis antiquae, de quibus Valerius Max. II. 5. 5. et Alexander ab Alex. genialium dierum III. 11. Adde Georg. Wilh. Frid. Schrammii commentationem de coena frugali a Plinio lib. I epistola 15. descripta. Ienae 1746. 4.

IX. De benedictione et precibus ad mensam Grotius ad Matth. XXVI, 26. Caspar Barthius initio notarum ad Grotium, et p 34. Aduersar. Guil. Stuckius II, 36. antiquit. conuiualium, Quinctilianus Declamatione CCCI. qui *adisti*, inquit, *mensam*, *ad quam quum venire coepimus Deos inuocamus.* Lindebrogius p. 1363. ad codicem legum antiquarum et Iac. Gretserus lib. 1. de benedictionibus cap. 13. qui cap. 14. morem propinandi et bibendi in salutem atque sanitatem alterius nihil aliud esse ait quam benedictionem eiusmodi, petitionemque benedictionis cuius etiam meminit Nazianzenus Orat. III. p. 85. *ψυχροφόρῳ κύλικι χριστὸν ἐπειπεῖν μετὰ τὸ σφραγῖδος, ἄνω βλέψαντας, ad aquae poculum sublatis in altum oculis Christum addito crucis signo appellare.* Vt mos inualuerit bibenti acclamandi *ζήσειας, viuas*, S. Nilus lib. 2. Epist 311. inde ait accidisse, quod multi merum intemperantius bibentes mortem subito oppetierint. Confer de illo more Frid. Fornerium l. 3. de temulentia et ebrietate c. 16. Stuckium III. 10. sq. et 13. sq. Ferrarium VII. 13. de acclamationibus veterum, Ritterhusium sacrar. lectionum IV. 6. Petitum de Nepenthe Homerico, Ioan. Frider. Mintenesium de ritu bibendi super sanitate. Colon. 1611. 8. Aemilium Portum de prisca Graecorum compotatione Lipsiae 1604. 8. Voetium T. IV. dissertat. selectar. pag. 501. et T. V. pag. 605. sqq. Bourdelotium ad Heliodorum p. 69. Ioannem Fronteau in epistola de ritu bibendi in salutem alterius, inserta T. IV. p. 1. libri gallici, *Pieces fugitives anciennes & modernes.* Parisiis 1705. 12. Massipium in dissertatione eiusdem argumenti, inserta epistolis et memoriis Academiae scientiarum Biliterrensis. Biliterris 1736. 4. Vol. 1. p. 59. sqq. et Mercurio Gallico, A. 1741. p. 1768. sqq. Ioan Henr. Maium in dissertatione de philotesiis veterum Hebraeorum, Graecorum et Romanorum, quae exstat in eius selectioribus exercitationibus philologicis et theologicis, T. I. p. 553. sqq. Stanislai Santinelli epistolam insertam Diario eruditorum Italiae T. 36. p. 147. sqq. Lettres serieuses & badines T. 6 p. 371. sqq. Philippum Mullerum in dissertatione de poculo salutis. Ienae 1666. Ioan. Quistorpium in quaestione sympofiaca, vtrum sine laesione conscientiae in salutem alterius bibere liceat Rostoch. 1666. Henr. Bangerti dissertation. de poculo Iouis seruatoris et boni genii. Lubecae 1663. Christ. Gotthold Wilisch in dissert. de poculo boni daemonis. Lipsiae 1718. Callisthenes apud Plutarchum lib. 1. c. 6. negat, se Alexandri in salutem ebibendo poculum Aesculapio indigere. Graeculi **πίνοντες εἰς πρεσβείαν**

 τῆς

τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος apud Ducam p. 143. histor. Byzantinae. Bibere in memoriam sanctorum, Diarium Italicum T. 27. p. 24. in memoriam defuncti Acta Eruditor. 1714. p. 246. De poculo benedictionis vide Dan. Godofr. Werneri dissertationem. Ienae 1719. Antiquissimis temporibus diuersoria passim fuerunt nulla, vnde tanta hospitalitatis laus. Vide Guil. Stuckium Antiquitatum conuiual. lib. 1. c. 28. Iac. Perizonium ad Aeliani histor. var. lib. 4. c. 1. Serrarium ad Tob. V, 9. Iac. Cappellum ad Ios. II. 1. Cauponae parum fuerunt honestae. Vide praeter interpretes ad Ios. II. 1. Casaubonum ad Theophrasti characteres. c. 6. De hospitalitate et sacro iure mensae atque hospitii confer praeter Stuckium et Iac. Phil. Tomasinum supra p. 876. laudatum, Ioan. Franc. Simonis dissertationem, quae exstat T. IV. historiae Acad. inscriptionum p. 62. sqq. edition. Hagensis, Io. Godofr. Vngeri dissert. de Ξενοκτονία in eius Analectis antiquariosacris p. 311. sqq. Philippum Priorium in dissert. de litteris tractoriis, c. V. sqq. Stephanium ad Saxonem Grammaticum p. 41. 102. sq. Mezeriacum ad Ouidium T. 2. p. 48. sqq. Cheuraeana T. 2. p. 51. sqq. Io. Franc. Buddei theologiam moralem pag. 704. Ioan. Schilteri dissert. de iure hospitii apud veteres. Lipsiae 1656. Phil. Theod. Verpoortenii dissert. de verbo ξένος et peregrinorum apud veteres conditione. Coburgi 1708. Christoph. Matth. Pfaffii dissert. de hospitalitate. Tubingae 1752. Erici Sim. Henr. a Seelen comm. de pietate veterum erga hospites. Lubecae 1742. 4. De tesseris hospitalitatis vide Io. Moebii dissertationem de variis tesserarum, praesertim hospitalitatis, veteribus vsitatarum generibus. Lipsiae 1688. et quae Ioan. Baptista Ferretus et Raphael Fabrettus pag. 530. sqq. et p. 500. ad Inscriptiones. De sale hospitali exstat dissertatio Ioan. Columbi. Vpsal. 1675. 8. De hospitalitate Hebraeorum consulatur Io. Palmroothii exercitatio. Vpsaliae 1698. 8. De hospitalitate veterum Christianorum confer Lactantium Diuin. institutionum lib. VI. c. 12. Baronium T. 1. ad A. C. 75. n. 15. Ioan. Frontonem in epistola de familia Christiana in primis ecclesiae saeculis, et in epistola de φιλοτησίαις veterum, Henr. Dodwellum dissertat. Cyprianic. sexta §. 18. Balthasar Bebelium antiquitat. Ecclesiastic. p. 75. et quos laudauit Petrus Zornius in commentario in Iuliani ad Arsacium Galatiae Pontificem epistolam pag. 27.

CA-

CAPVT XX.

De Nuptiis, Puerperio, Natalitiis, Familiis et Nominibus.

Qui de nuptiarum ritibus vniuerſe ſcripſerunt. 1. *De dote.* 2. *Sponſaliis, benedictione, proclamatione.* 3. *Num poteſtati Eccleſiaſticae apud Chriſtianos ſubiectum ſit matrimonium.* 4. *De variis ritibus nuptialibus.* 5. *De gradibus prohibitis.* 6. *Diuortiis.* 7. *Abſtinentia coniugum.* 8. *Coelibatu.* 9. *Secundis nuptiis.* 10. *Polygamia.* 11. *Natalitiis, Puerperio, nutricibus, etc.* 12. *De cura virginum et adoleſcentium.* 13. *De Genealogiis et familiis.* 14. *Genera cognationis et adoptio.* 15. *Nomina Hebraeorum.* 16. *Graecorum.* 17. *Romanorum etc.* 18.

I.

De ſponſalibus, nuptiis ac diuortiis Hebraeorum prae ceteris diligenter et accurate egit *Io. Seldenus* libro V. de iure Nat. et in uxore Hebraica et *Io. Buxtorfius* in exercit. de ſponſalibus et diuortiis Hebraeorum, et in Lexico Talmudico voce קדש vbi de deſponſatione etc. Spectant et huc Tractatus Talmudicus *Kiduſchin* de ſponſalibus, tomo 3. p. 359. *Cetuboth*[1] ſiue de dote litteriſque matrimonialibus tomo 3. Surenhuſianae edit. p. 56. et alii quidam Codices eodem volumine comprehenſi. Videndus quoque *Auguſtinus Calmet*, Benedictinus Monachus in diſſ. de ſponſalibus nuptiiſque Hebraeorum adiuncta eius commentario in Canticum Canticorum, Pariſ. 1713. 4. *Ioan. Paſtritius* de matrimonio Hebraeorum. Romae 1700. *Ioannis Sam. Berthii* commentatio de connubiorum ritu ſponſalitio apud Hebraeos aliosque. Lipſiae 1745. et *Io. Frid. Hirtii* commentatio de nuptiis Hebraeorum, et rebus quae cum iſtis connexae ſunt. Ienae 1746. Inſtrumentum dotalitium hebraice et latine cum notis exſtat ad calcem grammaticae hebraicae et aramicae Bonauenturae Cornelii Bertrami. Geneuae 1574. 4. De ritibus variis ad feminas, ſigillatim menſtruatas pertinentibus, Abraham ben Dior in libro בעלי הנפש et R. Beniamin Meardono, de quo doctiſſimus Wolfius noſter Vol. 1. p. 245. Bibl Hebraicae. De Chuppa Hebraeorum, ſub qua ſponſus cum ſponſa ſollemni ritu a ſacerdote Hebraeo iungitur, videndae D. Io. Benedicti Carpzouii diſputationes

[1] Hunc tractatum Talmudicum de contractibus matrimonialibus etiam ſeparatim cum Latina verſione ſua edidit M. I. F. Fauſt, Argentoratenſis, Baſil. 1699. 4.

tiones Academicae pag. 411. ſq. qui exinde putat illuſtrari illud ἐπισκιάζειν apud S. Lucam I. 35. De primogenitorum redemtione apud Hebraeos, Rittangelius ad calcem libri de ritibus Paſchalibus. Miſchna Surenhuſiana T. V. p. 115. ſqq. 192. ſqq. Maimonides Miſchne Thora lib. IX. tr. 3. Sebaſt. Cremerus antiquitat. Moſaicotypicar. T. I. p. 1. ſqq. Seldenus de ſucceſſione in beate defuncti bona, cap. 5. ſqq. et diſſertationes Io. Friſchmuthi. Ienae. G. Peringeri. Vpſaliae 1686. Ern. Chriſti. Muſſigk. Ienae 1696. Dan Lundii. Vpſal. 1703. 8. Io. Henr. Hottingeri. Marpurgi 1711. Dan. Gerdeſii. Duisburg. 1730. Ad illa primogenitorum iura ante legem pertinuiſſe ſacerdotium affirmant Grotius ad Hebr. V. 5. Seldenus in diſſert. de decimis ſect. I. § 2. Bochartus P. I. Hierozoici pag. 575. aliique: negant Clericus ad Gen. XXV. 31. et XLIX. 3. Campeg. Vitringa obſerv. ſacr. lib. II. cap. 2. 3. pluresque alii, quos recenſitos vide in Olaui Celſii diſſert. de ſacerdotio primogenitorum. Vpſaliae 1713. 8. et a S. V. Carpzouio in annotationibus ad Goodwinum p. 3. ſq. De ſcopo Dei in conſtitutione iuris primogeniturae Iudaeorum prodiit diſſertatio Ioannis Leonh. Froereiſenii. Argentorati 1752. De primogenitorum iure apud Lacedaemonios vide Vbbonis Emmii deſcriptionem reipublicae Laconum, Tomo IV. theſauri Gronouiani p. 483. Graecas et Romanas Antiquitates nuptiales breuiter alphabetico ordine complexus eſt *Ioſephus Laurentius* lib. 6. Polymath. pag. 481. ſeq. Eiusdem libellus de ſponſalibus et nuptiis antiquorum, qui tomo VIII. Antiquit. Graecarum Gronov. exſtat, petitus eſt ex eiusdem polymathiae lib. 3. Synopſi 8 quemadmodum *Io. Bapt. Caſalii* de ritu nuptiarum ac de iure connubiali veterum, quae in eodem volumine occurrit, decerpta eſt ex eiusdem Caſalii opere de ritibus veterum. De Graecorum nuptiis agit Potterus IV. 11. Archaeol. Io. Godofr. Hauptmannus in commentatione de nuptiis Graecorum. Gerae 1743. et Io. Andr. Philippi in comment. de nuptiis veterum Graecor. Lipſiae e. a. De Romanorum B. Phil. Lud. Hanneckenius diſſ. 1. de cura domeſtica Romanorum, et Io. Ern. Im. Walchius appendice quarta ad Cellarii compendium antiquitatum Romanarum. *Barnabae Briſſonii* liber eruditus de ritibus nuptiarum recuſus eſt in tomo VIII. Graeuii. Idem exſtat vna cum altero de connubiorum iure tertioque ad legem Iuliam de adulteriis et aliis Briſſonii opuſculis, [2] Pariſiis 1606. 4. Praeterea idem argumentum tractarunt *Anton.* et *Franciſcus Hotoman-*

[2] Illa ſunt, libri IV. *antiquitatum Iuris ciuilis*, libri III. *de ſolutionibus et liberationibus*, commentar. in legem Domin. *de ſpectaculis*, C. Theodoſ. et L. omnes dies C. *de feriis*, παρέργων iuris, (in quo *Pandectas Florentinas* vindicat et illuſtrat) et *de regio Perſarum principatu* libri III.

tomannus,[3] *Albericus Gentilis*, praecipue *Andreas Tiraquellus* in opere de iure connubiali, et qui in tomo IX. Oceani Iuris siue tractatus tractatuum exstant, in quo etiam Brissonius iam laudatus, quibus addes *Henrici Browveri*, ICti Leidensis, de iure Connubiorum libros duos, quod praeclarum opus cum praefatione Petri Burmanni recusum est Delphis 1714. 4. *Antonium Guibertum Costanum*, cuius librum de sponsalibus, matrimoniis et dotibus refert Clariss. Struuius in Bibl. Antiqua tomo 1. pag. 186. *Alexandrum ab Alexandro* lib. 2. Genial. dierum cap. 5. *Bonifacium* lib. 1. hist. ludricae cap. 63. *Casalium* de vrbis Romae splendore p. 293. *Barthii* aduersaria 11, 7. *Christi. Vlrici Grupen* tractationem de vxore Romana. Hanouerae 1727. 8. *Ioan. Beniam. Dragheimii* schediasma de priscis Romanorum nuptias adornantium ritibus. Gedani 1731. *Georg. Henr. Ayreri* dissert. de iure connubiorum apud Romanos. Goettingae 1736. Anonymi dissertationem de nuptiis Romanorum, quae exstat in libro gallico: *Explication de divers monumens, qui ont rapport à la Religion des peuples anciens.* Parisiis 1739. 4. pag. 338. *Caspar* quoque *Sagittarius* in libro postumo de excerptis adornandis testatur se post Brissonium et alios viros doctos messe ipsa maius spicilegium de ritibus veterum nuptialibus collegisse, quod num lucem visurum sit dicere nequeo. *Laurentii Pignorii* epistola antiquam picturam, quae Romae visitur, et ritus in ea nuptiales illustrans recusa est Tomo VI. thesauri Italiae parte tertia. Prolixe etiam de ritibus nuptialibus omnis generis et gentium variarum disputat *Caspar Calvoer* libro primo ritualis Ecclesiastici. *Frid. Iulius Rottmannus* in rituali nupturientium, Germanice edito Bremae 1715. 8. *Gaya* in libro gallico: *Ceremonies nuptiales de toutes les Nations.* Hagae Comit. 1681. 12. Auctor anonymus libri Anglici: *A critical essay concerning mariage; to which is added an historical account of the mariage rites and ceremonies of the Greeks and Romans, and our Saxon Anceſtors, and of most Nations of the World at this Day.* Londini 1724. 8. *Ioan. Salenius* in dissertatione de ritibus nuptiarum veterum. Vpsaliae 1695. De nuptiis Germanorum agit paullo ante laudatus *Grupenius* in tractat. de vxore Theotisca. Goettingae 1748. 4. *Georg. Henr. Ayrerus* duabus dissertationibus de iure connubiorum apud veteres Germanos. Goettingae 1738. et *Ioan. Georg. Hagerus* in epistola de ritibus veterum Germanorum circa matrimonia ineunda. Lipsiae e. a. De ritibus nuptiarum apud veteres Sueogothos duas edidit dissertationes Ioannes Her-

[3] Brissonii de veteri ritu connubiorum, Antonii Hotomanni de veteri nuptiarum ritu, et Francisci Hotomanni de sponsalibus, de ritu nuptiarum et Matrimoniorum et de spuriis ac legitimatione, iunctim edita Lugd. Bat. 1641. 12.

Hermansson, Vpsaliae 1727. 8. De nuptiis veterum Christianorum* liber *Ioach. Hildebrandi* lucem vidit Helmstad. 1656, 1661, 1702, 1714. 4. Consulendus etiam *Ioannes Filesacus* in uxore iusta, Paris. 1630. 8. et lib. 2. electorum p. 271 seq. *Binghamus* origin. ecclesiast. lib. xxii. et *Ioannes Meyerus* in vxore christiana. Amstelod. 1688. 4. De ritibus nuptialibus Christianorum graecae ecclesiae hodie addictorum exstat commentatio Ioan. Frider. Burscheri germanico sermone edita 4. Lipsiae 1754. 4. De sponsalibus nuptiisque Imperatorum, Regum, Principum, earumque variis sollemnibus videndae Francisci Modii Pandectae triumphales tom. 1. lib. 5.

II. De *dote*, dotalibus, paraphernis, receptitiis, siue morgenatica, vt recentiores vocarunt, vide Buxtorfium Lexic. Talmud. p. 1422 sq. Salmasium de modo vsurarum cap. 4. p. 138 sqq. Iosiam Mercerum ad Aristaeneti Epistolas pag. 214. Alciatum lib. 1. Parergon. cap. 2. Perizonium in Triade diss. pag. 113 seq. Frid. Spanhemium in historia Iobi cap. 15. Salmasium de modo vsurarum c. 4. p. 138 seq. Lindebrogium ad Leges antiquas p. 1391. vbi dotem a sponso non sponsa datam obseruat: Iustum Fontanini in Vindiciis Antiquorum diplomatum pag. 254. Cerdam cap. 131. Aduersar. Langbaenium in notis ad Longinum pag. 35. Allatium de Georgiis pag. 374. Cotelerium tomo 3. monumentorum Ecclesiae Graecae pag. 657. Stephan. Baluzium ad Capitularia Regum Francor. T. 2. pag. 992 sq. Nicol. Hier. Gundlingii librum de emtione vxorum, dote et morgengaba ex iure germanico. Halae 1722. 4. et cum praefatione Henr. Gottl. Frankii: Lipsiae 1731. 4. Georg. Chr. Gebaueri programma de dote in nuptiis veterum Germanorum. Goettingae 1741. Ἀνακάλυπτρα Diodoro Sic. V. pag. 286. ἀνακαλυπτήρια Scholiasti Euripidis Oreste vers. 294. De ὀπτηρίοις siue donis quae ἀνακαλυπτηρίοις data, tertio a nuptiis die, Ez. Spanhemius p. 180. ad Callimachum. Ἕδνα sponso vel socero data. Kuhnius ad Pausaniam p. 235. Apud Romanos intra tres annos per partes exsoluebatur dos, vide Diodor. Siculum pag. 330. excerptor. Peiresciam. Apud Hebraeos quidem vxori dotem afferebat maritus, vide interpretes ad Genes. XXIX, 19. et XXXIV, 12. quod etiam apud veteres Germanos obtinuisse Tacitus auctor est, confer Bernegger. qu. 93. ad Tacitum. Aliae gentes ut Iapones hodieque, ne imperiosas vxores nanciscerentur, similiter a dote abstinuerunt, vt notat Mottanus Vayerus tomo 13. Opp. pag. 274. Singulare est quod Herodotus narrat quandam veluti feminarum auctionem quotannis factam esse apud Babylonios, ita vt ex formosarum pretio deformes dotarentur, vide l. 1. cap. 196.

et

* Bibliotheque Germanique T. I. p. 150. sqq.

et ſimilia apud Melam lib. 2. cap. 2. Aelianum lib. 4. c. 1. Var. Hiſt. Bernegg-gerum ad Iuſtin. XVIII, 8. 4. Freinshem. ad Florum III, 9. 12. Lacones nuptias contracturi cum virginibus in obſcura quadam domo includebantur, et quam quisque cepiſſet, indotatam abducebat. Confer Meurſium Miſc. Lacon. lib. 2. cap. 3. Adytmachidae Libyae populi virgines nupturas Regi ſuo exhibebant ſi vellet ea uſuro. Herodot. IV, 168. Gallorum veterum nuptiae *per ſolidum et denarium*, cuius effigiem habes apud Edmundum Martene lib. 1. parte 2. de antiquis Eccleſiae ritibus p. 607. ubi etiam de annulo pronubo. Ius, vt vocabant, Cunnagii tribuebat Principibus et dynaſtis pudicitiae virginalis ſponſarum ipſorum ditioni ſubiectarum primam delibationem, vide Keysleri antiquitates ſeptentrionales pag. 484. Dotalitias formulas exhibet Martene T. I. Anecdotor. pag. 110, 111, 122 ſq. 141, 667, 765, 806, 854, 872, 894, 904, 927, 933 ſq. 968, 971, 987, 991, 1236, 1283.

III. De *ſponſalibus* apud Graecos, eorumque caerimoniis, tum paranymphis et domiducis I. Philippus Pfeifferus in Antiquit. Graecis p. 615 ſq. De tribus modis nuptiarum apud Romanos 1) *vſu*, ſi v. g. mulier vno anno cum viro, licet ſine legibus, vixiſſet, 2) *κατὰ νόμους ἱερούς* per Pontificem Maximum et Flaminem Dialem per fruges et molam ſalſam, quae vocabatur *confarreatio*, et 3) *coemtione*, quum vxor in filiae locum veniens haereditati iuſtae locum faceret vide Briſſonium, Petrum Pithoeum ad tit. 16. collationis legum Moſaic. et Romanar. pag. 176 ſqq. Operum; Lipſium ad Taciti IV. Annal. 16. Alberici Gentilis libros de nuptiis, Gerhardum Noodt ad Digeſta de ritu nuptiarum, Hottomannum lib. 2. antiquitatum Roman. et ad Tit. Inſtit. de SCto Tertulliano, et Ioan. Gottl. Heineccium lib. I. Antiquitatum Romanar. iurisprudentiam illuſtrantium tit. 10. De vſu et coemtione, ſiue concubinatu et legitimis nuptiis Quinctilianus Burmanni p. 414. Boethius ad Topica Ciceronis lib. 2. pag. 779. ius connubii id. p. 783. De genuino concubinatus ex mente legum Romanarum conceptu diſſertationem edidit Georg. Zach. Winklerus Lipſiae 1744. De conuentione vxorum in manum mariti confer Gundlingiana XXXVII. 1. Apud Chriſtianos ſemper nuptias praeceſſit Hierologia ſiue *benedictio Sacerdotalis*, vt docet Tob. Pfannerus lib. 2. Obſeruat. Eccleſiaſticarum c. 7. Adeoque Tertullianus de pudicitia c. 4. teſtatur occultas coniunctiones et non prius apud Eccleſiam profeſſas, iuxta moechiam et fornicationem periclitari. Quicquid igitur Io. Georg. Reinhardus libro de iure principum Germaniae ante reformationem circa ſacra, Halae 1717. 4. pag. 326 ſq. diſputet, vt probet, benedictionem ſacerdotalem nec de eſſentia eſſe coniugii, neque Hebraeis nec Chriſtianis iniunctam a Deo, quam

nihilominus ſapienter retineri non diffitetur, vide et relationes innoxias A. 1717. pag. 1039. et A. 1727. p. 1019. apud Hebraeos tamen pariter ac chriſtianas gentes eiusmodi ſollemnis ac ſacra confarreatio vsquequaque in vſu fuit. Confer Tertullianum II, 9. ad vxorem, Benedictinos ad Ambroſium tomo 2. p. 844. Grotium ad Matth. XXV, 1. Henr. Chriſt. Hochmanni tractatum de hoc argumento, qui recenſetur in Nouellis Reipubl. Litterariae A. 1686. pag. 775. prodiitque Altorfi 1685. 4. Petri Mulleri ICti et D. Samuelis Schelwigii de antiquitate et B. Chriſt. Kortholti de neceſſitate conſecrationis nuptialis, Kil. 1690. Gretſerum de benedictionibus lib. 2. cap. 43. Io. Dougtheium in analectis ſacris ad Malachiae II, 14. Pearſonium pag. 31. ad Ignatium, vbi teſtimonia Clementis Alexandrini et Tertulliani, et Gisberti librum gallicum: *Hiſtoire de l'Egliſe ſur le Sacrament du Mariage depuis Jeſus Chriſt jusques à nous.* Pariſiis 1725. 3 Voll. 4. Plures ordines ſiue formulas veteres benedicendi Nuptias ſubiunxit Edmundus Martene ad calcem partis ſecundae libri 1. de antiquis Eccleſiae ritibus. In benedictione nuptiarum et ſepulturis et in quibuslibet ſacramentis eccleſiaſticis aliquid exigere, ſimoniacam prauitatem vocat et ſub excommunicationis poena interdicit Alexander III. epiſtola ad Antiochum Remenſem Tomo ſecundo nouae collectionis Marteniae p. 954. Etiam ſponſis apud Graecos mos ſacra facere atque *θύειν προτέλεια*, vt loquitur Plutarchus in narrationibus amatoriis p. 772. Confer quae de ſacris ante nuptias fieri ſolitis Potterus Archaeolog. Graec. p. 609. et Io. Boiuinus p. 785. ad Niceph. Gregoram, vbi habes *θύειν τὰ ἀνακαλυπτήρια.* Indorum *γαμικὸν χρίσμα* memorat Philoſtratus III. 1. De proxenetis, (Freywerbern) qui etiam *προμνήστορες*, *προμνώμενοι*, auſpices nuptiarum, (not. ad Chryſoſt. tom. 8. edit. Sauil. p. 327) eorumque praemiis vide quae viri docti ad Digeſta lib. 50. tit. 14. de proxeneticis. Ritus *proclamationis* ante nuptias recentior eſt, et quandoque propter certas cauſas omittitur, qua de re vide B. Io. Mullerum in defenſione Lutheri defenſi cap. 6. et D. Luderum Menkenium in exercitatione de omiſſa proclamatione Sacerdotali edita Lipſiae A. 1703. Communiter primum receptus hic mos in Occidente videtur poſt Concilium Lateranenſe vndecimum (A.C. 1215.) cuius capite 51. [5] Innocentius III. ſtatuit, vt quum matrimonia fuerint contrahenda in Eccleſiis, per presbyteros id publice proponatur, competenti termino praefinito, vt intra illum qui voluerit et valuerit, legitimum impedimentum opponat, et ipſi presbyteri nihilominus inueſtigent vtrum aliquod impedimentum obſiſtat: quumque interea apparuerit probabilis coniectura contra copulam

[5] Allegatur in decretalibus lib. IV. tit. 3. cap. 3. de clandeſtinis deſponſat. Male quidam citant Concilium Lateranenſe Ao. 1039.

pulam contrahendam, contractus expresse interdicatur, donec quod fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis. De validitate coniugii per benedictionem Sacerdotis depositi consummati, disquirit D. Christianus Thomasius singulari dissert. edita Lips. 1689. Contractus antenuptialis formula A. 1231. exstat apud Miraeum codice donationum Tomo primo pag. 305.

IV. Legibus ciuilibus, non potestati Ecclesiasticae subiacere matrimonium contendit et ex antiquitate confirmare conatur Marcus Anton. de Dominis lib. 5. de Republ. Eccles. cap. 11. et post Hennequinum Io. Launoius, in libro, qui inscribitur regia in matrimonium potestas, siue de iure saecularium Principum Christianorum in sanciendis impedimentis matrimonium dirimentibus, Paris. 1675. 4. impugnatus a Theologo Parisiensi in obseruationibus ad Launoii librum, editis Louanii in 4. et a Dominico Galesio in tractatu cui titulus: Ecclesiastica in matrimonium potestas. Romae 1676. 4. Launoius amicis suis saepe testatus est librum illum se scripsisse inuitum et contra animi sententiam iussu superiorum, ut refert Ancillonius in Miscell. criticis tom. 2. p. 330. Galesio tamen opposuit librum, eandem sententiam propugnantem acerrime, qui inscribitur: Contentorum in Galesii Ecclesiastica in matrimonium potestate erratorum index, Paris. 1677. 4. Mediam sententiam defensitauit Io. Gerbasius, Theologus Sorbonicus,[6] in tractatu irenico Gallice edito de potestate Ecclesiae et Principum, in impedimenta matrimonii, cum praxi impedimentorum, hodieque valentium. ibid. 1690. 4. Ab illo tempore, sententia Launoii defensitata etiam a Iacobo Boileau. Vide Eliam du Pin tom. 19. pag. 68. sq. E Protestantibus Ioan. Samuel Stryckius in dissertatione de reliquiis sacramenti in matrimonialibus, quam eius sub praesidio Ioan. Philippus Odelem Halae 1704. defendit, matrimonium non nisi contractum ciuilem esse affirmauit. Quam sententiam sub examen vocarunt e sacro ordine Val. Ern. Loescherus in relationibus innoxiis A. 1705. p. 118. sqq. et Michael Henr. Reinhardus in meletemate de sanctitate matrimonii christiani aduersus contractus mere ciuilis conuitium, inserto iisdem relationibus innoxiis Ao. 1717. p. 1037 et 1113. Ex ordine ICtorum Mich. Henric. Gribnerus in dissert. de his, quae ex iure Protestantium matrimoniali ad reliquias sacramenti perperam referuntur. Witeb. 1715. 4. Ad quorum argumenta respondit Ioan. Philippus Odelem in Apologia dissertationis de reliquiis sacramenti in matrimonialibus. Brunsuic. 1716. 4. De rebus matrimonialibus copiose agit Iustus Henning. Boehmerus Tomo III. iuris ecclesiasti Protestantium.

[6] Du Pin T. 18. p. 201. sqq. qui Launoii partes tuetur.

tium. Idem singularem dissertationem de iure Principum Protestantium circa sollemnia matrimonii Ecclesiastica edidit Halae 1718.

V. De muneribus, quibus donati sunt recens nupti siue neogami, vide Buxtorfii Lexicon Rabbin. pag. 2537. Hesychium et Apostolii prouerb. ἐπαύλια, Io. Philippi Pfeifferi antiquitates Graecas p. 633. et Io. Aug. Groebelii commentationem de donis nuptialibus, in Io. Gottl. Bidermanni selectis scholasticis vol. I. p. 751. sqq. Aedem publicam nuptiis celebrandis destinatam Graeci vocabant trinymphon siue nymphaeum, quae vox occurrit etiam apud Malalam in chronico pag. 314. De Epithalamiis, hymenaeis, thalassione, versibus fescenninis, vide quae viri docti ad Catullum et Iani Guilielmi Verisimilia II. 19. Brissonium de formulis lib. VIII. 719. seq. Pfeifferi Antiquitates Graecas pag. 633. 639. Theodorum Prodromum in amarantho p. 458. De Epithalamiis Hebraeorum nuptialibus prodiit commentatio Petri Zornii, Hamburgi 1722. 4. Idem quoque edidit dissertationem de antiquo aenigmatum in coenis nuptialibus Hebraeorum, Graecorum et Romanorum vsu 1724. Apud Romanos et alias gentes sponsae obnuptae, iisque praelatae faces. Vide Petronium Clariss. Burmanni pag. 87. 88. et Benedictinorum notas ad S. Ambrosium tomo 2. p. 844. De coronis nuptialibus, singularis liber Maderi exstat, et idem argumentum attigit Paschalius in opere erudito de coronis, Rittershusius lib. 2. sacrarum Lectionum c. 9. Io. Gottl. Bosseckii στεφανώματα sponsi et sponsae. Lipsiae 1740. et Io. Frid. Hirtius de coronis nuptialibus apud Hebraeos. Ienae 1748. De annulo pronubo praeter Kirchmannum et alios qui de annulis scripserunt, singulari dissertatione, quam supra p. 855. iam laudauimus, egit Petrus Mullerus. Vide et antiquitates Graecas Pfeifferi p. 625. sq. et Lindebrogium pag. 1355. ad Codicem Legum antiquarum, qui sponsas etiam sponsis annulos misisse, ex Prisci excerptis de legationibus obseruat. De oblationibus siue muneribus nuptialibus quorum iam meminimus, poculo vitreo vino pleno eiusque confractione et similibus ritibus vide B. Io. Faes in mantissa ad Dougtheium de calicibus eucharisticis p. 13. sq. De paranymphis Grotius ad Matth. IX. 15. vbi etiam de domiductione sponsae ad maritum. De Paranymphis apud Hebraeos singularem dissertationem edidit idem Hirtius, Ienae 1748. De vxoris domumductione vide quoque Brissonium lib. 1. antiq. iuris cap. 18. De more spargendi nuces Seruius & Cerda ad Virgil. Eclog. VIII. 30. De ornamentis sponsi et sponsae apud veteres vide Samuel. Gerlachii commentat. Halae 1734. De cinerum apud Hebraeos vsu nuptiali comment. Paulli Theod. Carpouii, Rostochii 1739. De conuiuiis nuptialibus, plura apud Stuckium videri possunt

lib.

lib. 1. c. 24. sq. in antiquitatibus conuiualibus, Sam. Petitum ad Leges Atticas p. 151. sq. Casalium item et Laurentium Tomo VIII. thesauri Gronov. p. 1311. et 1346. Vrsinum pag. 383. arboreti biblici, et Daniel. Traugott Mullerum in programmate de caussis conuiuiorum nuptialium, quod exstat in I. G. Bidermanni selectis scholasticis Vol. 1. p. 732. sqq. In praesenti sufficerit notasse, quod apud Graecos et Latinos scriptores vocabulum nuptiae et *γάμος* pro conniuio nuptiali ponitur. Vide quae viri docti notant ad Matth. XXII. 2. Menag. ad Laërtium pag. 42. Cockerti indicem ad Terentium in vocabulo *nuptiae*. Exstat quoque breuis Gabr. Marquardi diss. de coena nuptiali Lipsiae 1692. edita. De taedis quae solebant neogamis praeferri, disserit et Delrio in Comment. ad Senecam Tragic. p. 14. sq. Tristanus in numis Imperator. tomo 2. p. 653. Vigenerius ad Philostrati Comum, et Mezeriacus ad Ouidium T. 1. p. 188. sqq. De Zonulae solutione idem Mezeriacus ibid. p. 179. sqq. Iulius Carol. Schlaegerus in commentatione de Diana λυσιζώνῳ. Hamb. 1735. 4. Spanhemius ad Callimachi hymnum in Iouem v. 21. et Ioan. Schraderus ad Musaeum p. 341. De Pronuba sponsam in lecto collocante Mezeriacus ibid. p. 182. sqq. De Deo domiduco et aliis diis nuptialibus adeundus Franciscus Pomey in pantheo et Dempsterus ad Rosinum p. 385. 395. De fescenninis carminibus Menagius in Origg. Gallicis vocabulo *charivari*, Dacerius ad Festum et Horatii lib. 2. Epist. 1. Talassii nomen vnde originem duxerit tradit praeter Liuium l. 1. c. 9. et Plutarchum in Romulo, idem Plutarchus in vita Pompeii p. 620. sq. et in quaestionibus Romanis. Erudita de carminibus nuptialibus diatriba Io. Christoph. Busmanni prodiit Helmst. 1710. 4. Ritus varios nuptiales, Graecorum maxime, tangit etiam Aueranius dissert. 28. in Thucydidem. Ad inscriptionem Gruter. p. CCCXLIX. 2. *homini bono, viro obsequentissimo* vide Gundlingiana XXXVIII. 2. In prauas consuetudines et mores dissolutos suorum temporum in nuptiarum sollemnibus multis verbis inuehitur Chrysostomus homilia XII. in 1 ad Corinth. Tomo X. edit. nouae p. 104. sq.

VI. Gradus prohibitos lege diuina exponunt Interpretes ad Leuitici XVIII. Io. Seldenus de iure Naturae lib. V. et in vxore Hebraica lib. 1. prioribus sex capitibus, B. Io. Gerhardus et alii Theologi Loco de Coniugio, Io. Bartholdus Niemeierus, Theologus Helmst. in dissertationibus de consanguinitatis et affinitatis gradibus Helmst. 1699. 4. Theod. Beza de repudiis et diuortiis tomo 2. Opp. p. 66. sq. Paullus Hulsius in historia sacra turpitudinis incestae. Groningae 1714. Gundlingiana XXVII. 3. Io. Mich. Langius in dissertationibus tribus de nuptiis prohibitis, Altorfii 1709. Christoph. Matth. Pfaffius in dissert. de non appropinquando ad carnem carnis suae. Tub.

1729.

1729. et recusa ibid. 1742. Io. Heumannus in differt. de fontibus legum connubialium. Altorfii 1754. Io. Dav. Michaelis in libello Germanice edito: von den Ehegesetzen Mosis, welche die Heyrathen in die nahe Freundschaft untersagen. Goettingae 1755. 4. Iac. Perizonius in diatriba de constitutione diuina super ducenda defuncti fratris vxore, Deut. XXV. 5. Quod praeceptum affirmatiuum derogare negatiuo, Leuitici XVIII. 16. et XX. 21. affirmant Iudaei apud Seldenum p. 61. et 66. vxoris Hebraicae. Vide et interpretes Matth. XXII. 25. Vtrum fas sit Christiano fratriam vel vxoris suae defunctae sororem ducere [7] superiore et nostro seculo variis scriptis disceptatum fuit. Negatiuam sententiam defendunt praeter alios complures B. Aegid. Strauchius in tractatu Germanice edito: daß Gottes Gesetz, du sollt deines Weibes Schwester nicht nehmen, noch feste stehe, Witeb. 1699. D. Mich. Hauemannus, Superintendens Bremensis, in defensione responsi Mosis contra matrimonium cum defunctae vxoris sorore, opposita coecutientibus Iudaeis et nouaturientibus Iesuitis, Giessae 1664. 4. Antonius a Mara siue Elias Schnegassius, ICtus, Hamburgi 1697. mense Maio denatus, in diss. de coniugio iure naturae et lege diuina prohibito priuigni cum priuigna, duorum fratrum cum duabus sororibus, patris et filii cum matre et filia: inter vitricum et viduam priuignae, inter viduam defunctae priuignae Rost. 1693. 4. Robertus Wackefeld in *Cotser*, siue fragmento codicis Wackfeldi, in quo probatur coniugium cum fratria illicitum esse, Lond. 1527. 4. D. Frid. Ernest. Ketnerus, Superintendens Quedlinburgensis, in scriptis aduersus D. Io. Melchior. Goezium, Antistitem Halberstadiensem, editis, B. Tho. Ittigius in Historia Synodi Pictauiensis p. 52. sq. Theologi Marpurgenses in responso A. 1718. dato, quod A. 1737. in quarto prodiit: Gründliche Untersuchung, ob vermöge des Göttlichen Gesetzes erlaubet ist, daß jemand seiner verstorbenen Frauen Schwester heyrathen dürfe; et nouissime B. Romanus Tellerus in annotationibus ad versionem germanicam commentarii in vniuersum S. C. e Theologorum Anglorum scriptis concinnati, Vol. secundo pag. 206. et Theologus ille celebris, qui suppresso nomine Bibliothecae. Hamburg. miscellaneae Vol. 11. p. 366. inserendum curauit Gutachten wegen Heyrathung der verstorbenen Frauen Schwester. Contra vero non solum Potentissimus Borussorum Rex, Fridericus II. euulgato A. 1740. singulari edicto, [8] subditis suis matrimonia, in Sacra scriptura claris verbis non prohibita, ineunda celebrandaque concessit, sed quoque dispensari posse a Pontifice disputat Arcadius VII. 31. p. 643. sqq. de sacramentis, immo licitumque esse

[7] Improbantur nuptiae illae Can. XIX. Apostol. Ancyran. XXV. Can. II. Neocaesar. Vide etiam Zonaram ad Can LXXXVIII. S. Basilii, in Synodico Magno Beueregii p. 224. sq.

[8] Exhibent illud Acta historicoecclesiastica Vol. V. p. 869.

esse cum sorore uxoris defunctae coniugium tuentur Theologus Helmstadiensis Dan. Hoffmannus, Christoph. Io. Bucholtius, ICtus Rintelensis, Wagenseilius in libro A. 1705. Germanice edito ad calcem voluminis de ratione legendi scripta Iudaeorum Germanica, Hebraico charactere exarata, et alii, D. Goezius modo memoratus in libro, cui titulus: die annoch ungekränkte Ehre der Ehe mit der verstorbenen Frauen Schwester, qui et aliorum testimonia adduxit, et nouissime Georg. Henr. Ayrer in dissertatione de iure dispensandi circa connubia iure diuino non diserte prohibita. Goettingae 1742. Sigismund. Iac. Baumgarten fasciculo quinto consiliorum theologicorum p. 284. sqq. Anonymus K. in commentatione germanica: Rechtliche Behauptung der Ehe mit seiner verstorbenen Frauen Schwester. Hamburgi 1751. 4. et Ioan Frid. Wilhelmus Ierusalem in commentatione itidem Germanice edita: Beantwortung der Frage, ob die Ehe mit der Schwestertochter nach den Göttlichen Gesetzen zulässig sey. Brunsvigae edita 1754. 8. quam adspersis obseruationibus suis recudendam curauit Ioan. Frider. Guhlingius. Chemnitii 1755. 8. His adde dispensationem Pontificis Alexandri VI. quam exhibent relationes innoxiae A. 1727. p. 374. Et quod A. 1681. Dux Oetingensis Albertus Ernestus vxoris suae defunctae sororem Eberhardinam Catharinam, Ducem Würtenbergicam, in matrimonium sibi iuncturus, hoc nomine Variorum Theologorum et ICtorum consilia requisiuit, quae videri possunt in libro, cui titulus: Hochangelegene und bis hieher vielfältig bestrittene Gewissensfrage, Francof. 1682. 4. Notum quoque est quod Carolus Blount, Anglus, qui primores duos libros Philostrati de vita Apollonii Anglice cum notis edidit, itemque alia nonnulla, alienum a Christiana religione animum spirantia, idem A. 1693. seipsum interfecit, quod viduam a fratre suo relictam ducere prohibitus fuisset, quod legitimum esse matrimonium probare conatus est in libro postumo, Oracles of Raison p. 135. sq. Conf. Baelii Lexicon in voce Apollonius, tomo 1. pag. 313. edit. primae. Hisque adde quae pro eiusmodi coniugio Grotius lib. 2. de I. B. et P. cap. 5. §. 14. qui tantum Epistola 326. et 327. profitetur a Principe posse illud matrimonium, vt quemlibet alium contractum, prohiberi. De coniugio Iacobi binas sorores ducentis agit D. Io. Frid. Mayerus in diss. inaugurali Lipsiae edita 1674. in cuius praefatione tangit Caini et Abelis matrimonium cum sororibus suis initum. De coniugio Abrahami cum sorore semigermana praeter Interpretes ad Gen. XX. 12. adi Seldenum de iure naturae p. 564. Baylii Lexicon in *Sara*. Videturque hoc loco annotandum, quod Solon quoque Atheniensibus permisit ducere sororem ex patre non sororem vterinam. Adde Suidam in Κίμων, Muretum l. 15. Var. Lectionum c. 5. Gebhardum ad Corn. Nepotem in vita Cimonis. Contra Lycurgus permissa sorore ὁμογαστρίῳ prohibuit

hibuit fororem ex patre, vt notat Philo Iudaeus lib. de legibus special. ad praeceptum VI. p. 602. (Vol. II. p. 303. ed. recentissimae.) Alioqui communibus Graecorum legibus fratrum et fororum germanorum coniugium vetitum esse constat vel ex Artemidori l. 5. c. 24. quibus accedit Plato octavo de Legibus. Similiter Macedonibus non permissum cum forore coniugium probat Henr. Noris in Epochis Syro-Macedonum p. 135. sq. Persis contra fororum connubium, vti matrum quoque fuisse legitimum, plurimorum testimonio constat, vide Menagium ad Diog. Laërt. p. 6. Freinshem. ad Curtii VII. 2. sect. 19. Rittershusium ad Isidorum Pelusiotam lib. I. Epist. 464. De Parthis Lucanus VIII. 403. sqq. De Aegyptiis idem Freinshemius ad Taciti lib. 2. Annal. cap. 3. Witsius in Aegyptiacis p. 98. sq. Valesius in excerpta Peiresciana p. 12. sq. De Atheniensibus, quod apud illos quoque legitimum cum forore connubium fuerit, res nota vel ex Nepotis praefatione. Conf. Paul. Voëtium in notis ad Herodianum p. 71. sq. Desiderium Heraldum lib. I. Adversar. c. 14 qui et ipse notat apud Athenienses, vt paullo ante observabam, permissum fuisse coniugium cum fororibus consanguineis siue ex vno patre susceptis, non vterinis nec germanis: apud eosdem tamen pupillae et matri pupillorum nubere tutori aut eius filio non licebat, neque matri cum tutore eiusue filio habitare. Conf. lib. 2. c. 10. Sam. Petitum ad Leges Atticas p. 447. sq. et Menagium ad Laërt. p. 33. Hodieque Barbaros in Ludouiciana australiores narrat Hennepinus ternas quandoque forores simul matrimonio sibi iungere, tranquillius sibi matrimonium ea ratione spondentes. Praetereo quod in fabulis Saturnus Opem fororem, Iupiter Iunonem fororem duxisse perhibetur, et quae de Britannis Caesar. lib. 5. c. 14. Matrimonium porro cum uxoris forore vel fratre mariti, etiam inter Christianos non inauditum fuit, vide quae de Honorio Imperatore duas filias Stiliconis ducente Pet. Baylius in Lexico, et quae de Iulio secundo, Arthuri et Henr. VIII. fratrum coniugium cum Catharina Ferdinandi Hispan. Regis filia dispensante Bossuetus tomo I. variationis Ecclesiarum protestantium p. 321. Sed et indultu Pontificis factum est, vt Ferdinandus Siciliae Rex Ioannam Patris sui fororem, Io. Casimirus Rex Poloniae duas interiecto tempore forores et Rex Portugalliae Petrus, [9] fratris tunc adhuc superstitis vxorem duxerit: Emanueli itidem Portugalliae Regi concessum, vt duas succedente tempore forores, aliis permittente Papa Martino V. vel Calixto III. vt germanam fororem in uxorem acciperent, iam a multis animaduersum. Confer Paulli Hulsii Historiam sacram turpitudinis incestae, Groening. 1714. 4. p. 37. Ceterum quanquam gentes plurimae in connubiis etiam consanguineorum [10] aperte

incestus

[9] Staat von Portugall, T. I. p. 711.

[10] Confer de nuptiis consobrinorum Euerardi Ottonis dissertationem, quae secunda est partis primae eius dissertationum Traiecti ad Rhenum 1723. 4. editarum.

incestus admittere non dubitarunt, vt pluribus exemplis demonstrant Tiraquellus ad Leg. 7. connubialem, et ad Alexandrum ab Alexandro lib. I. dier. genial. c. 24. Non omnes tamen neque in omnibus ita fuerunt a sensu huius rei alieni, vt non et ipsi incestuosas atque exleges nuptias condemnarent. Sic Cicero pro Cluentio in matrimonium generi cum socru invehitur his verbis tom. III. edit. Graeuianae p. 98. *Nubit genero socrus, nullis auspiciis, nullis auctoribus, funestis ominibus. O mulieris scelus incredibile et praeter hanc unam in omni vita inauditum.* Quin multi persuasi erant etiam bruta animantia ab incestu eiusmodi sororum v. g. matrum, filiarum, etc. abhorrere. Sic notum illud Senecae Tragici:

Ferae quoque ipsae Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius seruat pudor.

Adde quae ex Aristotelis mirabilibus de camelis Aelianus l. 6. historiae animalium c. vltimo, et Georg. Pisides Cosmurgiae v. 910. sqq. de equis, Hieron. Rorarius de ratione brutis competente p. 72. de aliis animantibus Bonifacius l. 1. Historiae Ludicrae c. 4. Quanquam sublestae fidei esse videntur, quae de animantibus hisce scriptores nonnulli tradiderunt. In Insula Ceylon, et apud Siamenses incestum solis esse licitum Regibus tradunt itineraria. Apud Tschinenses in omnibus religiosissime obseruatur ne quis vxorem omnino sibi ducat cognominem, tametsi nulla sanguinis inter vtrumque intercedat necessitudo. Tschinensium porro cognomina haud paullo pauciora sunt quam apud nostrates, neque enim mille numerantur, nemini vero licet nouum aliquod cognomen effingere, sed ex iis quae antiquo vsu recepta sunt, vnum habeat oportet, et quidem illud a maioribus, patrum non matrum serie deductum, nisi forte quis in alienam fuerit familiam cooptatus. Affinitatis et consanguinitatis gradus in diuerso cognomine nihil attendunt, atque ita proles suas connubio iungunt cum maternis propinquis in quolibet fere gradu. Vide Nic. Trigautium de regno Sinico p. 188. sq. De Ecclesiae Latinae sanctione matrimonium cum compatre siue patrino et susceptore baptismali vetitum iudicante ex institutione Papae Theodoti, atque duos tantum concedente diuersi sexus susceptores, ne matrimonia impediantur, iam supra notare me, quum de baptismo agerem, memini. Arborem consanguinitatis siue delineationem graduum videre licet in ICtorum libris passim expositam libro 38. Digestor. Graecam vero cognationum et affinitatum delineationem ex codice MS. vulgauit Nesselius in Catalogo Bibliothecae Vindobonensis Parte V. p. 52. & ex eo Tenzelius in dialogis vernaculis menstruis A. 95. p. 66. Adde Heineccium delineat. ecclesiae graecae P. II. p. 392. Quemadmodum apud Hebraeos lex fuit, vt orbae qui erant genere proximi, eam in matrimonium ducerent, vide

 praeter

praeter ſcriptores, qui de excalceatione commentati ſunt, ſupra p. 863. citatos Grotium ad Matth. I. 16. Talmudicos in tractatu יבמות Tomo III. Surenhuſii ſub initium, Maimonidem lib. IV. tr. 3. Iſaacum Karo in Arba Turim parte III. c. 69. fol. 40. ſqq. Wagenſeilium ad Sota p. 663, 664. Seldenum de vxore hebraea lib. I. c. 14. pag. 98. et de ſucceſſione in bona defunctorum c. 18. Perizonium triade diſſertation. pag. 66. contra Seldenum et Chriſtoph. Sontagii diſſert. de iure Leuiratus apud Hebraeos, Altorfii 1691. 4. ita et apud Atticos eadem lex obtinuit, vide quae viri docti ad Terentium Adelph. IV. 5. et Phormion. I. 2. et II. 3. Samuelem Petitum ad leges atticas p. 452. ſq. Ioan. Meurſium in themide attica lib. I. c. 13. Plutarchum in Solone p. 89. et Deſider. Heraldum animaduerſ. in Salmaſium p. 251. Inſtrumentum nuptiarum leuiri ex lege Deut. XXV. 5. fratri ſemen excitaturi vide in relationibus innoxiis A. 1712. p. 971. ſqq. Contra Paederaſtiam, ſi quis ingenuum ſtuprauerit, data eſt lex Scantia, de qua exſtat Io. Frid. Chriſtii diſſertatio, Halae 1727. De adulterorum poenis vide Lindebrogium p. 1349. ad codicem legum antiquarum.

VII. De *divortiis* apud Hebraeos conſulendi ſunt Commentarii ad cap. XXIV. Deut. Talmudici in Tr. Gittin tom. 3. p. 322. ſq. edit. Surenhuſianae, Seldenus libr. 3. uxoris Hebraicae, Thomas Pius de divortiis Iudaeorum Lond. 1603. 4. Grotius et alii ad Matth. V. 31. Io. Buxtorfius in libro de ſponſalibus et divortiis Hebraeorum iam ſupra a nobis laudato. Auguſtinus Calmetus ante commentar. in Deuteronom. T. 1. p. 378. ſqq. et P. 2. disquiſitionum Biblicarum ex interpret. german. p. 315. ſqq. Ioan. Iuſt. Sonneſchmid ad Maimonidis tractatum de diuortiis, Ienae 1718. Io. Mich. Langius de diuortiis, Berol. 1716. 4. Seruatius Gallaeus ad Lactantium p. 748. ſq. Ioan. Marckius ſyllog. diſſert. V. T. p. 189. Guſſetii Veſperae Groning. p. 147. Chr. Gottl. Frid. Wolfii diſſertatio de diuortio Hebraeorum, Lipſiae 1739. et Chr. Matth. Pfaffius in diſſert. de cauſſis diuortii, Tubingae 1732. Formulam Iudaicam libelli repudii, quam praeter Matthaeum memorat Ioſephus l. 4. c. 8. ſect. 23. et libro XV. 11. in Graeco (c. 9. in Latino) exhibent Sam. Petitus c. 22. Var. lectionum, Feſſelius l. 2. adverſar. c. 1. Seldenus l. 3. vxoris Hebraicae c. 24. Buxtorfius in Synagoga Iudaica p. 644. Henricus Palmrooth in diſſert. de libello repudii, Vpſal. 1703. 8. et Henric. Mollerus ſemicenturia ſecunda, quaeſt. 17. Scriptus vero fuit in hanc ſententiam, vt extulit etiam Grotius loco laudato: *Mea ſponte nullius coactu te vxorem hactenus meam dimittere a me, deſerere ac repudiare decreui, iamque adeo te dimitto, deſero, ac repudio, atque a me eiicio, vt tuae ſis poteſtatis, tuoque arbitratu ac lubitu quolibet diſcedas, neque id quisquam vllo tempore prohibeſſit, atque ita dimiſſa eſto, vt cuiuis viro tibi*

tibi nubere liceat. Confer Clariſſ. Surenhuſii praef. ad tom. 3. Miſnae *** 2. b. qui formulam renunciationis ſponſaliorum exhibet tom. 3. p. 227. e Wagenſeilio ad Sotam. Quum vero prius maritis tantum integrum eſſet vxores dimittere ob grauiores cauſſas, quod vero negauit Ioan. Carol. Beheim in diſſert. de diuortio a Deo Iudaeis nunquam praecepto neque etiam legaliter permiſſo, Altorfii 1729. (quamquam ob leuiſſimas id factum ſaepe, indignatur Malachias cap. 2. v. 16.) ab eo tempore euenit, vt etiam vxores poſſent diuertere a maritis, iisque libellum repudii mittere. Confer Interpretes Marci X. 12. Io. IV. 18. 1. ad Corinth. VII. 27. et Danzii diſſert. de vxore maritum repudiante, recuſam in Meuſchenii N. T. ex Talmude illuſtrato, p. 677. ſqq. et Chriſtoph. Iuſtellum ad canon. 105. codic. eccleſiae vniuerſae. Prima autem fuit Salome, quae diſcedere a marito ſuo auſa eſt, vt notat Ioſephus p. 532. edit. Lipſienſ. deinde eius exemplum plures ſunt inſequutae, vt Herodias, de qua idem Ioſeph. p. 626. Thecla, de qua Epiphanius tom. I. p. 1048. et Baſilius Seleucienſis in vita Theclae. Conf. Seldenum in vxore Hebraea, p. 401, 410. et 315. ſq. Valebatque libellus repudii, vxoris manu ſcriptus, modo teſtium ſubſcriptio adeſſet. Confer Miſhnam Surenhuſianam tom. 4. p. 331. Apud Athenienſes vxor diuortii ſiue *ἀπολείψεως*, (nam ſi vir vxorem dimitteret, vocatur *ἀποπομπή*) tabulas ad Archontem deferre ipſa iubebatur, quae diuertere a viro vellet, quemadmodum Hipparchia Alcibiadis vxor factura indueitur ap. Plutarchum. Confer Meurſii Themidem Atticam l. 2. c. 19. Sam. Petitum ad Leges atticas p. 459. Scaligerum ad Euſebium p. 173. ſeq. & Potteri Archaeolog. IV. 12. De iure diuortiorum apud Romanos recepto plura Henricus Browerus praeclaro opere de iure connubiorum lib. 2. cap. 31. Apud illos quidem diuortium inauditum fuit per annos amplius quingentos ab V. C. primusque repudium vxori miſit Spurius Caruilius, ſterilem cauſſatus, vt teſtantur Plutarchus in Romulo p. 39. in vita Numae et quaeſtione Romana 13. Valerius Max. lib. 2. c. 1. ſect. 4. Gellius IV. 3. quibus adde Tertullianum cap. 6. apologetici et in libro de monogamia, qui fere ſexcentos annos ſine diuortio exactos fuiſſe ſcribit. Ab eo tempore vsque adeo frequens fuit vxores dimittere, vt Seneca dixerit, illuſtres quasdam ac nobiles feminas non Conſulum numero ſed maritorum, annos ſuos computare et exire matrimonii cauſa, nubere repudii. Romulus quidem teſte in eius vita Plutarcho prohibuerat vt vxor virum repudiaret, viro autem permiſit, tum demum vxorem dimittere, ſi veneficio liberos ſuſtuliſſet, vel ſubdititium partum ſuppoſuiſſet, vel adulterium admiſiſſet. Confer Senecam lib. III. cap. 16. de Beneficiis et IV. 27. Sed crebro etiam apud Romanos vxores a viris ſuis diuertiſſe teſtatur Iuuenalis VI. 20.

- - - - Sic fiunt octo mariti,
Quinque per autumnos.

atque Martialis VI. 7.

- - - - toties quae nubit, adultera lege est.
Offendor moecha simpliciore minus.

Vide et si placet Asterii homiliam tomo 1. Auctarii novi Bibl. Patrum Combefisiani p. 82. Charondas quoque apud Thurios lege sanciuerat vt vxori licitum esset coniugis in locum quemuis alium in matrimonium adsciscere, priore repudiato: ita quidem, vt marito quoque liceret vxori nuntium remittere. Accidit igitur vt quodam tempore vxor aetate integra prouectiorem maritum desereret, qui vt mos erat gutture laqueo inserto mutationem legis suasit in eam sententiam, ne hoc alia ratione fieri concederent, nisi vt vxor nec iuniorem duceret maritum, nec iuniori vxori nuberet maritus, quam prior fuerat, populique suffragio mutationis huius suasio comprobata est, vt refert Diodorus Siculus lib. XI. p. 421. Confer de diuortio apud Romanos recepto Henr. Browerum lib. 2. de iure connubiorum cap. 31. et Zach. Huberum de ritu et licentia diuortiorum apud Romanos Tomo secundo eius dissertationum pag. 127. sqq. Formulas diuortii apud Romanos tradit Brissonius lib. VIII. formul. p. 700. sq. et Bonifacius lib. 1. Historiae Ludicrae c. 64. In antiqua Saxonia quum nulla adhuc esset Christi cognitio, si virgo in paterna domo vel maritata sub coniugio esset fornicata, manu propria strangulatam cremabant corruptore super fossam sepultae suspenso, aut cingulotenus vestibus abscissis flagellabant eam castae matronae et cultellis pungebant, et de villa in villam missae occurrebant nouae aliae flagellantes, donec interimerent. Vide Albericum monachum trium fontium ad A.C. 751. Christiani quoque veteres a diuortio non plane abstinuerunt, sed post repudium, quod fere solius adulterii caussa faciebant, secundas nuptias fugerunt. Confer Cotelerium ad Patres Apostolicos tom. 1. p. 87. sq. Io. Schilteri obseruationes ad Augustinum de adulterinis coniugiis, Steph. le Moyne in Variis sacris tomo 1. p. 291. Henelium in otio Vratislauiensi cap. 48. Petauium lib. 2. diss. Ecclesiast. cap. 8. Seldenum in vxore Hebraica lib. 3. c. 22. sq. et Io. Meyeri vxorem Christianam diss. 3. Amstel. 1688. 4. De diuortiis inter Christianos tempore Caroli M. vide Illustrissimi Bunauii historiam Germaniae T. 2. p. 336. sq. 360. Vt omittamus quae de diuortiis etiam extra adulterii casum licitis disputant Leo Iudae in Epistolis ad calcem tomi tertii rerum Alemannicarum Goldasti, tum Erasmus, Bucerus, Io. Miltonus, et Marcus Antonius de Dominis scripto de matrimonio, de quo Bzouius ad A.C. 1479. n. 20. F. 18. p. 173. Vide et Salma-

sium

sium de foenore trapezitico p. 310-316. et scriptum Londini 1715. 8. editum, an Essay upon divorcemend written for the good of both sexes.

VIII. Ex consensu nonnunquam continentiam sibi indixerunt atque abstinentiam coniuges non tantum Christiani, sed etiam Ethnici nonnulli, de quibus vide Plutarchum in Alcibiade p. 203. Aelianum lib. 3. Variae historiae cap. 30. et Photii Bibliothecam p. 574. ex Damascio in vita Isidori. Castu et abstinentia atque ἁγιστεία Dii culti. Vide Theodorum Canterum II. 21. Var. Lect. vbi de castu Isidis et Cybeles, Cererisque Valesium ad Sozomeni V. 3. et Huetium ad Anthologiam p. 48. De Christianorum coniugum continentia consulendi Interpretes ad 1. Cor. VII. 5. Conradus Rittershusius ad Epistolam 4. Saluiani, Ioannes Sauaro ad Sidonii Apollinaris lib. 9. Epist. 6. Tobias Pfannerus Parte 1. obseruationum ecclesiast. p. 406. sq. Godf. Arnoldus von der Ehe der ersten Christen cap. 10. Pamelius ad Tertullian. p. 429. Elmenhorstius ad Gennadium p. 198. sq. Suaresius ad Nilum p. 599. Rosweidus ad vitas Patrum p. 783. sq. Barthius in aduersariis p. 2935. Inter Iudaeos quoque similis abstinentia coniugum non inusitata fuit, et Iosephus testatur se 30. annos natum cum coniuge sua summa continentia vixisse. Praecipue vero ad sacra sollemnia Ethnici pariter et Iudaei continentia se praepararunt, vt docent Grotius, Clericus et alii Interpretes ad Exodi XIX. 15. et 1 Sam. XXI. 4. Similiter apud Christianos viguere leges et consuetudo continentiae coniugalis diebus dominicis, festis et quadragesimae, tum antequam ad Eucharistiam accederetur, vid. Augustini Sermonem 3. de Tempore, Ionam Aurelianensem lib. 2. Instit. Laicalium c. 10. 11. 18. Io. Mabillonium in notis ad Waselini Epistolam de continentia coniugatorum ante communionem, tomo I. miscell. p. 345. sqq. (p. 472. ed. nouae.) Cotelerium tom. I. monumentorum p. 433. et tom. I. Patrum Apostol. p. 75. 76. sq. et Edmundum Martene in ritibus Ecclesiasticis, vbi de coniugio agit, lib. 1. parte 2. p. 611. sq. Coelibatus apud gentes plerasque omnes opprobrii loco, vel, vt apud Romanos etiam poenis obnoxius per legem Iuliam Papiam, siue Papiam Poppaeam. Confer Camillum Siluestrum ad Iuuenal. IX. 87. Iustum Georgium Schortelium de singularibus antiquis in Germania iuribus c. 1. vbi de iure misogamorum, (vom Hagestolzen-Recht) de quo etiam Ioan. Wernerus Gericken in supplemento ad Schottelium cap. 1. Io. Balthasar Wernher in dissertatione de iure Hagenstolziatus, Witteb. 1724. Io. Georg. Schertius in diss. de iure circa Hagenstolzios, Argentorati 1726. et Ioan. Paullus Kressius in dissert. de iure Hagenstolziatus, praecipue in ducatu Guelpherbytano, Helmst. 1727. Contra quam quum nonnulla moneret Io. Petrus de Ludewig in dissert. de differentiis iuris Romani ac Germanici in Hagenstolziatu exule in Germania, Ha-

lae

le 1727. euulgata, ad ea respondit in repetita huius dissertationis editione quae Helmstadii 1728. prodiit. Kressii caussam quoque suscepit anonymus quidam in animaduersionibus ad dissertationem Ludewigianam 1728. editis.

IX. Sacerdotes a coniugio nullae fere gentes prohibuerunt, si a paucis quibusdam discesseris, quales fuere Sacerdotes Rheae siue Cybeles, Deorum matris, qui Galli etiam vocabantur, et genitalia sibi acuto lapide abscindebant, vel cicutam bibebant, vt vires libidinis extinguerent, vide Kircherum tom. I. Oedipi p. 240. Flaminica Iouis, vniuira, vide Neapolim ad Ouidii VI. Fastor. p. 230. Apud Iudaeos quoque Sacerdotes et Prophetae fuere iuncti connubio ne summo pontifice quidem excepto, vt doctissimi quique in Ecclesia Romana viri diffiteri non possunt. Apostolos itidem, saltim aliquos et in his Petrum matrimonio iunctum fuisse perspicuum est, ne dicam quod Pseudo-Ambrosius in II. ad Cor. XI. affirmat omnes Apostolos, exceptis Ioanne et Paullo, vxores habuisse. Confer quae viri docti ad 1. Cor. IX. 5. et Epistolam Ignatii interpolatam ad Philadelphienses. Adde Io. Frid. Mayeri differt. de Apostolis maritis, Grimmae 1679. S. Kirchmaieri exercitationem de coniugio Apostolorum, Rotenburg. 1697. et Ioan. Andr. Schmidii diss. de Apostolis vxoratis editam Helmstadii 1704. et recusam Witeb. 1734. In veteri ecclesia licet multi mariti sibi indicerent abstinentiam, ex quo sacris muneribus admouebantur, vide quae ex Nicolao Fabro adducit du Pin T. XVII. p. 52. certum est Clericos non fuisse prohibitos a matrimonio, ad Concilium vsque Nicaenum, et quum in Concilio Nicaeno coelibatus Sacerdotum introducendus proponeretur, ei ita contradictum esse vt reiectus fuerit. Vide Gotthardi Güntheri historiam clerogamiae ad concilium vsque Nicaenum, Lipsiae 1701. Paullatim tamen ab illo tempore magis magisque inualuit, vt Episcopi primum sub Siricio A. 385. deinde sub Innocentio I. Presbyteri, tum diaconi quoque a coniugio arcerentur, praecipue in occidente, de qua re operae pretium est consulere dissertationem quartam vitae S. Cypriani Gallice Parisiis 1717. 4. editae subiectam, *Godfridi Boussardi* librum editum Parisiis A. 1505. de coelibatu Sacerdotum, vbi disquirit quatenus Pontifici integrum sit coniugii veniam dare sacris ordinibus, et ex Anglis Ioan. Picardi notas ad Anselmi Cantuariensis Epist. III. 62. pag. 571. Choiselius, Episcopus Tornacensis, in vero systemate religionis christianae et catholicae, Gallicae edito, p. 124. negat coelibatum lege diuina esse sacerdotio annexum, posseque in Graecis, nisi aliud obstaret, matrimonium sacerdotum tolerari. Apud Orientales etiamnum lex de coelibatu Sacerdotum Presbyterorum exulat, [11] fatentibus ipsis Pontificiis

[11] Confer Arcudium lib. VII. de sacramentis, pag. 652. sq. qui p. 706. affert nouellam Isaaci

eficiis apud Gundlingium p. 8. sq. ad Eustratii delineationem Ecclesiae Graecae, licet Ratramus IV. 6. contra Graecos, vbi coelibatum Sacerdotum tuetur, auctor sit in Thessalonicensi Ecclesia depositos fuisse Clericos, qui vxoribus suis quas ante clericatum legitime duxerant, cohabitassent. Dacher. spicileg. tomo 2. p. 136. sq. Archieratico quoque Isaaci Haberti praefixa est bulla Clementis VII. in qua Graecis Episcopis et Presbyteris vxores concedit. Habessini similiter Clericos habent coniugatos. Vide et Bzovium ad A.C. 1332. num. 4. Russi vero siue Moscouitae Graecis in hoc succinentes adeo non probant coelibatum Sacerdotum, perinde vt Andreas Carolstadius, [12] vt ex 1 ad Tim. III. contendant necessarium esse, vt Presbyter atque Episcopus matrimonio iunctus sit, itaque nemo apud hosce in sacrum ordinem cooptatur, qui non saltim constituerit se proxime vxorem ducturum esse: vxore autem defuncta necesse est vt Sacerdotis officium exuat, et vel monasterium ingrediatur vel ad communem laicum ordinem redeat. Secundum vero matrimonium non Russis tantum et apud Graecos, sed et plerosque alios Christianos Orientales Sacerdotibus est interdictum, quod illi ita intellexerunt dictum Paulli, quo ait Episcopum esse oportere μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. Vide Grotium ad 1 Tim. III. 2. et Epist. 279. 323. Salmasium de foenore trapezitico p. 52. sq. Andream Saussaeum de episcopali monogamia, Parisiis 1632. 4. Benedictinorum notas ad S. Ambrosium T. 2. p. 65. et Suidam in μονογαμία et δίγαμος. Ceterum quae ex historia Ecclesiastica pro coelibatu Sacerdotum proferri solent, fuse confutata sunt tum ab aliis tum a *Georg. Calixto* in libro de coniugio Clericorum, Helmstad. 1631. 4. Confer *Andream Hyperium* tomo II. opusculor. Theol. p. 485. sq. *Philippum Mornaeum* lib. 2. de Eucharistia c. 9. 10. 11. 12. *Iosephum Hall*, decade 2. Epist. 3. p. 297. sq. Operum, et in libro cui titulus: *the honour of the maried clergie maintained*, p. 719. sq. cui iungendus auctor libri itidem anglice vulgati Londini 1688. 4. hoc titulo: *treatise of the Celibacy of the Clergy, wherein its rise and progress are historically considered.* Confer porro *Iac. Capellum* ad 1. Tim. III. 3. *Henr. Mullerum* in patrocinio Coniugii Clericorum ex Oriente et Occidente: *Warthoni* Historiam coelibatus, Anglice editam. *Sam. Basnagium* Tomo secundo Annalium pag. 521. sqq. *Iacobi Piscemini* [13] concordiam matrimonii et ministerii, *Christoph. Schleupnerum* de coniugio

Isaaci Angeli Comneni, qua Episcoporum electorum vxores tonderi et in monasterium dimitti iubentur.

[12] Axiomatibus super coelibatu, monachatu et viduitate, Witeb. 1521. D. 3. *In episcoporum numero non ferendus quisquam nisi prius coniugem habuerit. Paullus perinde coniugium exigit atque scientiam.*

[13] Noua litteraria Lipsiensia A. 1728. p. 217.

coniugio ſacerdotum, Hildeſiae 1606. 4. *Marquardum de Suſannis* de coelibatu ſacerdotum non abrogando, Venetiis 1565. 4. Graues etiam rationes aduerſus conſtitutionem de caſtitate et continentia ſacerdotum attulit *S. Vdabricus*, epiſcopus Auguſtanus, in epiſtola ad Nicolaum Papam, quae vetuſtis litteris ſine anni et loci indicio exſcripta eſt. *Ioan. Pet. Puricelli* diſſertatio, vtrum S. Ambroſius clero ſuo Mediolanenſi permiſerit, ſemel virginem in vxorem ducere exhibetur a Muratorio Tomo quarto ſcriptorum Italiae p. 121. ſqq. Iudaeorum et Muhamedanorum argumenta contra coelibatum Sacerdotum exhibet Hottingerus in Hiſtoria Eccleſiaſt. ſaeculo 16. P. 2. pag. 114. ſq. Primus poſt coeptam ſacrorum reformationem e miniſtris Eccleſiae Proteſtantibus vxorem duxit *Barthol. Bernhardus Feldkirchen*, praepoſitus Kembergenſis, de quo ſingularis D. Io. Friderici Feuſtkingii [14] diatriba exſtat, et meminit Seckendorfius in Hiſtoria Lutheraniſmi lib. 1. p. 170. Feldkirchenii huius exemplum ſequutus eſt Caroloſtadius et hinc innumeri alii, ipſeque adeo Lutherus, confer Rev. Io. Godfridi Olearii ſcrinium antiquarium pag. 192. et B. Doctoris Mayeri diſſ. de Boria Lutheri coniuge, de qua etiam multis agit Baelius in Lexico, voce Borée. De mulieribus vero ἀγαπηταῖς et fratribus συνεισάκτοις ſub honeſto titulo in veteri Eccleſia multi ſcandali anſam praebentibus ac per Canones plures Conciliorum proſcriptis, vide Iuſtellum et Beueregium ad Canonem Nicaen. 3. Trull. 5. Ancyran. 19. Gangrenſem 4. Nicaeni ſecundi can. 18. et 20. etc. Dodwellum diſſ. 3. Cyprianica, Valeſium ad Euſebium p. 157. Suicerum in ἀγαπητοὶ, ἀδελφὴ, συνείσακτος, Chryſoſtomum in homilia, quae incipit: ἐπὶ τῶν προγόνων, et οἶμαι ψυχή. Ferdinandum Mendozam ad Concilium Illiberitanum p. 1189. ſqq. T. 1. Labbei. Ioſephum Binghamum origin. eccleſiaſtic. lib. VI. cap. 2. Arcudium lib. VII. p. 677. ſqq. Ludov. Creſollii anthologiam ſacram p. 408. ſqq. Theophili Raynaudi heteroclita ſpiritualia p. 151. et T. 12. Opp. de feminis per religioſos et eccleſiaſticos non frequentandis. Edmundum Martenium Tomo I. Anecdotorum p. 332. Ludov. Antonium Muratorium in anecdotis Graecis p. 185. 218. ſqq. Ioan. Fileſacum lib. 1. Selector. p. 143. ſqq. Agnellum Honoratum diſſertationum eccleſiaſticar. Lucae 1737. 4. editarum pag. 34. ſqq. Pompeium Sarnellum epiſtola Eccleſiaſtica XVIII. Cangium in *focaria*. Nicolai Staphorſti hiſtor. eccleſiaſt. Hamburg. T. 2. p. 325, vbi Alberti Cranzii, Decani Hamburgenſis, mandatum contra ſordes focariarum ſiue concubinarum, et diſſertationes Henrici Witte, Witeb. 1691. Ioan. Nic. Quiſtorpii, Roſt. 1692. Chriſt. Sigiſm. Roehrenſee, Witeb. 1708. et Chriſtoph. Matth. Pfaffii, Tubingae 1751. Io. Frontonis diſſertatio de Virginitate honorata, erudita, adorata,

[14] Vide Acta Eruditorum A. 1703. p. 334.

adorata, foecunda, lucem vidit, Parif. 1651. 4. et inter eius epiftolas ac differtationes Hamburgi 1720. 8. me curante editas. De fanctae virginitatis merito contra Iouinianum difputat Natalis Alexander faeculo IV. differt. 49. pag. 628. fqq. Vitas fanctorum coniugatorum, qui in matrimonio virtutibus illuftres vixerunt, edidit Belgice Andreas de Bocye, Antwerpiae 1631. Hiftoriam criticam coelibatus compofuit Morinus T. V. Memor. Acad. infcriptionum pag. 404. fqq.

X. Secundas nuptias et longe magis tertias quartasque multi Chriftianorum olim inter prohibitas habuerunt. Vide Thomam Milles ad Cyrillum Hierofol. p. 60. B. Henrici Mulleri diff. de digamis non ordinandis, Petrum Arcudium lib. VII. cap. 27. fqq. S. Bouffaci noctes theologicas differt. IX. p. 155. fqq. et Iufti Henningi Boehmeri ius ecclefiafticum Proteftantium T. I. p. 529. fqq. Illae hodieque ab orientali Ecclefia fere improbantur, praecipue vero Sacerdotibus atque Epifcopis bigamis effe haud licere contendunt e locis I. ad Tim. III. 2. et ad Titum I. 7. vbi Apoftolus iubet Epifcopum effe *unius* vxoris virum, hoc eft non modo a plurium fimul vxorum connubio abftinere ficut Pontifex maximus in V. T. vnius coniugis vir erat, vide Io. Braunii felecta facra p. 313. et Melch. Zeidlerum de polygamia p. 85. fed etiam ab vxore poft diuortium ducta effe alienum. Confer Cotelerium tom. I. Patrum Apoftol. p. 90. fq. Grotium et alios interpretes ad laudata Apoftoli loca, Iac. Gouffetum in Vefperis Groningenfibus p. 134. fq. 147. fq. D. Calixtum de coniugio Clericor. p. 30. fq. Iuftellum ad Codicem Ecclefiae vniuerfae p. 200. fq. Petauium in notis in Epiphanium p. 343. fq. et B. Ittigium appendice de haerefiarchis p. 174. fq. In veteri quoque foedere Pontifici Maximo vnam conceffum habere vxorem non duas fimul, vide Io. Braunii felecta facra p. 313. et viduam ducere interdictum, Leuit. XXI. 13. reliquis Sacerdotibus folam viduam a Sacerdote relictam ducere integrum erat. Ezech. XLIV. 22. Neque Pontifici maximo Romae veteris primum licebat nuptias iterare, tefte Tertulliano et Hieronymo, quod tamen poftea neglectum fuiffe conftat. Vide Io. Andream Bofium de Pontifice maximo Romae veteris p. 54 fq. Quartas nuptias ne Imperatori quidem Graeci concedunt nedum alii Laico, vnde iam faeculo decimo ingentes turbae obortae propter improbatas a Nicolao, Patriarcha Conftantinopolitano, quartas Leonis Imperatoris nuptias. Et nuptiis fecundis iam pridem a faeculo fecundo infefti fuere Montaniftae, quorum cauffam tuetur Tertull. in libro de Monogamia, confutatus a Io. Fabricio, Theol. Helmftadienfi, in Scylla Theologica p. 9. fq. et Theodoro Beza de diuortiis T. 2. p. 86. fq. Montaniftarum fententiam fequuti Nouatiani, neque inter Catholicos defuere qui fecundas nuptias fimiliter improbarent. Confer Beue-

regium ad Canonem VIII. Nicaenum, ad Canon. III. et VII. Neocaesariensem. Digami in Ecclesia olim nec benedicebantur nec coronabantur. Vide Edm. Martene part. 2. lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 599. sed et Officium in bigamos apud eundem p. 660. De *cariuario*, insultationibus et clamoribus fieri solitis in secundis vel tertiis nuptiis, vide concilium Turonense A. C. 1448 can. 3. Menagii origines Gallicas in voce *chariuari*, S. Boussaci dissert. IX. noctium theologicar. p. 155. sqq. Cyronium ad decretales de secundis nuptiis. Sed et inter Ethnicos reperio qui Digamiam vel Trigamiam successiuam pro crimine habuerunt, vide B. Gerhardum Loco de coniugio §. 189. Berneggerum quaest. 110. ad Tacitum, Io. Beuerouicii quaestiones Epistolicas p. 14. Petri Mulleri dissert. de odio secundarum nuptiarum, Ienae 1679. et 1715. et Adolphi Caroli Burckhardi dissert. de poenis secundarum nuptiarum, Marb. 1717. 4. Apud Syrianum quoque in notis ad Hermogenem p. 101. mentio fit legis Atticae, qua mulier, quae tertio nupserat, infamis habebatur.

XI. Polygamiam binorum vel plurium eodem tempore coniugiorum, diserte satis improbauit et primae institutioni diuinae aduersari testatus est Seruator noster Matth. XIX. 4. sq. [15] et veteris mos Ecclesiae, quanquam Iosephus XVII. 1. Antiquitatum ait πάτριον, hoc est, *moribus gentis suae consentaneum* [16] ἐν ταυτῷ πλείοσιν συνοικεῖν, *vno eodemque tempore plures vxores habere*, et mox eodem loco Herodis magni nouem coniuges memorat: prouti quaternas vel quinas singulis vxores maritis ducere concessum Iudaeis fuit etiam adhuc Iustini Martyris tempore, vide eius dialogum cum Tryphone p. 363. D. et p. 371. A. et hinc inde reperti sunt etiam inter Christianos, qui polygamiam siue defenderent siue permitterent. Sane Valentinianus Senior apud Socratem lib. IV. c. 31. et Nicephorum XI. 33. duas legitimas vxores habere concessit et ipse Seuerae Iustinam superinduxit. Argumenta, quibus Socratis fidem sollicitat Baronius ad annum Christi 370. nihil solidi habere affirmat Nicol. Vedelius lib. de prudentia veteris Ecclesiae p. 229. sq. et Christfridus Waechtlerus in Epistola ad D. Io. Burchardum Menckenium, inserta Actis Erud. tom. 5. supplementi p. 168. sq. Quanquam cum Baronio facit etiam Melchior Zeid-

[15] Conferendus praeter alios D. Franc. Iulius Lütkens im ausführlichen Tractat von der Polygamie und Concubinat. Lips. 1723. 4.

[16] De polygamia Patriarcharum confer Matthaeum Petitdidierium dissert. 19. in Script. S. p. 165. sqq. Bezam libro de polygamia, statim in limine T. 2. Opp. vbi Bernardini Ochini respondet argumentis. Guil. Saldenum in Otiis p. 349. Vesperas Groninganas p. 125. et 159. Patricium Delany in libello Anglice 1737. edito et recuso 1739. *Reflections upon Polygamy and the encouragement given to it that practice in the Scriptures of old testament*, cuius versio germanica prodiit Gedani 1742. 8.

Zeidlerus, quém videre operae pretium est in Tr. de Polygamia p. 117. sq. et Henricus Valesius ad Ammiani XXX. vlt. p. 61. Alioqui nota est Lex Diocletiani et Maximiniani Lege 2. Cod. de Incestis Nuptiis: *Neminem, qui sub ditione Romani nominis, binas vxores habere posse, vulgo patet, quum etiam in edicto Praetoris huiusmodi viri infamia notati sunt.* Tum Valeriani et Galieni: *eum qui duas simul habuit vxores, sine dubio comitari infamiam.* Ceterum paucissima et extraordinaria quaedam Polygamiae inter Christianos vel admissae vel toleratae exempla non magis quam quilibet alius excessus siue crimen quodcunque conniuendo transmissum vel Legi Christi vel unanimi Ecclesiae Christianae sententiae ac consuetudini praeiudicare potest. Cui accedit quod nulla cuiquam inter Christianos nubit, nisi ea lege, vt sola et vnica coniux sit quamdiu vixerit. Quod vero Pontificii scriptores Lindanus, Maimburgius, Varillasius, Bossuetus, tantopere insultare solent B. Luthero quod in Philippi Hassiae Landgrauii Digamiam consensu prioris vxoris suscipiendam vtcunque visus est consensisse, aduersus hos praeter ea quae pro Luthero disputat B. Seckendorfius Lib. 3. Lutheranismi p. 277. sq. obseruandum est quod etiam Pontifex Romanus, Honorius III. ab Auctoribus non contemnendae fidei traditur dispensasse polygamiam Comitis a Gleichen [17] et quod vulgo Pontifex Iudaeis, in Italia praesertim, Polygamiam concessit, teste Leone Mutinensi. Vide Seldeni vxorem Hebraicam p. 51. Colomesii Biblioth. selectam p. 4. sq. Christoph. Arnoldi Paralipomena ad Wagenseilii Sotam, p. 1203. sq. Omitto quod Io. Bodinus scriptor Pontificius in colloquio inedito heptaplomere Lib. 2. auctor est se quum esset in Hispania comperisse Magdalenam Cruceam Monasterii Cordubensis Principem a Paullo III. Pontifice maximo veniam impetrasse, quae annos amplius 30. cum atrato daemone ephialte concubuisset, tametsi tantam vitae atque religionis integritatem prae se ferret, vt quasi ab Angelo, dum sacra fierent, sublimis veheretur a terra, quod Eunapius etiam Iamblicho sacra facienti contigisse tradit. De Iudaeorum Polygamia videndus Heideggerus in Hist. Patriarcharum, Seldenus lib. 1. vxor. Hebr. c. 9. Interpretes ad Matth. V. 32. et XIX. 9. Montacutius in apparatu p. 193. sq. Karaeos nullo numero adstringere Polygamiam ostendit Triglandus p. 142. sq. de secta Karaeorum. Rabbanitae ad quatuor vxores restringunt, vide Lightfootum in horis ad Matth. V. 31. Licita praesertim habetur Iudaeis in casu sterilitatis per decem annos exemplo Sarae marito post decem annos Hagaram in matrimonium

[17] Confer Baelii Lexicon edit. 2. in *Gleichen.* Tentzelii dialogos menstruos A. 1696. p. 600. sq. 619. sq. Non ita tamen Clemens IV. cuius cordatam epistolam, qua matrimonium regis Aragoniae soluere recusat A. C. 1266. vide Tomo secundo anecdotorum Edmundi Martene p. 227. 303. 362. 440. 448. sq.

monium dantis. Quo in casu ipsi Pontifices Romani Iudaeis veniam Polygamiae dederunt. v. Schudtium in memorabilib. P. I. l. 4. c. 17. §. 16. sqq. et in compendio histor. Iudaicae p. 449. Hodie tamen plerique anathemate illo deterrentur, quo R. Gerson bigamiam sustulit ad minuendas lites inter coniuges, vide eiusd. Schudtii compend. H. I. p. 472. sq. vnde in casu Leuiratus hodie discalceatio obtinet, vide Schudtium memorab. P. II. L. VI. c. 24. §. 13. De gentibus non opus est plura addere, quum paucae sint fuerintque qui polygamiam non probauerint vel permiserint. Confer Zeidlerum lib. laudato, p. 34. sq. Tho. Crenium Parte XI. Animadvers. p. 231. sq. De Aegyptiis Herodotus II. 92. *γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτέων συνοικέει καθαπὲρ ἕλληνες, vnusquisque vnam ducit vxorem sicut Graeci.* Atheniensibus a Cecrope vetita multinubentia, vide Petitum ad LL. Atticas p. 434. et de Numae Romani Regis lege Festum in *pellex.* Vulcanum vero quod Aegyptiis legem tulisset de Monogamia, inter Deos propter ea relatum refert Eusebius in Chronico. Eandem Vulcani legem memorat scriptor Chronici Alexandrini. Diodorus tamen Siculus lib. 1. c. 51. auctor est Aegyptiorum Sacerdotes quidem vnam tantum, alios vero quot quisque vellet in matrimonium duxisse. De Germanis antiquis auctor est Tacitus, quod prope soli barbarorum singulis vxoribus contenti fuerint, exceptis admodum paucis, qui non libidine sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. *Virgines vnum accipiunt maritum, quomodo vnum corpus vnamque vitam, nec vlla cogitatio vltra, nec longior cupiditas, ne tanquam maritum sed tanquam matrimonium ament.* Confer Bernegger. qu. 92. ad Tacitum. Lacedaemoniis vero Lycurgi leges promiscuam vxorum consuetudinem concesserunt, vt praeter alios narrant Theodoretus lib. 9. de curatione Graecarum affectionum. Ita de Agathyrsis Herodotus IV. 104. *ἐπίκοινον δὲ τῶν γυναικῶν τὴν μίξιν ποιεῦνται,* additque caussam, vt velut consanguinei omnes procul odio ac liuore vitam degerent. Idem cap. 172. apud Nasamonas Libyae populum narrat sponsam prima nocte obire singulos conuiuas, et ab iis concubitus praemium marito referre. Eodemque loco testatur tum Nasamonas illos tum Massagetas polygamos promiscue vxoribus vti, posito ante fores quum ad mulierem intrauerint baculo, in signum. Gindanum vero mulieres cap. 176. tradit nodis fimbriarum palam testari quot cum viris concubuerint, et gloriari maxime quae plurimas habet, tanquam plurimis amatam. C. 180. de Ausibus Nomadum gente, quod *κτηνηδὸν* pecudum more promiscue coëant. In Platonem eodem nomine, quod communionem vxorum in republica sua admisisset, passim inuehuntur veteris Ecclesiae doctores, licet Platonem defendat Bessarion lib. IV. contra Calumniatorem Platonis c. 3. Confer Holstenium ad Porphyrium de vita Pythagorae p. 83. sq. Liuium Galantem

lantem in comparatione Theologiae Chriſtianae cum Platonica lib. 1. p. 26. ſq. Moſellanum ad Gellium XVIII. 2. Cotelerium ad Patres Apoſtolicos T. 1. p. 582. Quanquam vero Lactantius lib. 4. cap. 3. negat matrimonium dici poſſe vbi mulier vna multos viros habet, tamen et hoc Polygamiae genus in Britannia olim obtinuiſſe teſtatur Iulius Caeſar IV. 14. de bello Gallico, *vxores habent deni duodenique inter ſe communes*. Bardeſanes apud Euſebium lib. 6. c. 10. praeparat. et Caeſarius qu. 47. et de Medis quibusdam Strabo ac de Lithuanis Aeneas Siluius. Idem de Malabaribus relatum memini, et Ceylanenſibus, vbi vna vxor pluribus (ad ſex vsque) nubit fratribus: De Calecutanis Bzouius ad A. C. 1487. n. XI. *nuptiis coire feminarum vnam, eoque incerta prole, patribus non filios ſuccedere, ſed ex ſororibus natos.* De Malleamenſibus vide memorias Treuoltinas 1713. p. 1866, et Lettres edifiantes T. 3. p. 188. Apud Taſtrobanenſes communionem vxorum liberorumque obtinuiſſe teſtatur Diodorus Siculus lib. 2. p. 98. (140.) vt praeteream quae collegit Zeidlerus in libro de Polygamia p. 32. ſq. vide etiam Auguſtinum de bono coniugii c. 17. Quod vero ad alterum Polygamiae genus attinet, quod vnus vir plures ducit vxores, illud non tantum apud plures gentes hodie receptum eſt, ſed ita quoque receptum, vt Miſſionarii teſtentur, nullum maius obſtaculum introducendo Chriſtianiſmo ſe reperiſſe quam Polygamiae improbationem, praecipue apud Sinenſes. Etiam Mahomedanis probari Polygamiam notiſſimum eſt, et ex ipſo Alcorano conſtat. Confer Ludouicum Viuem lib. IV. de veritate fidei c. 13. Maurorum Imperatori plures quam quatuor vxores ſimul habere non permittitur, ſed idem plurimas alit concubinas, vt Moullam Iſmaëlem Olonus Gallus in relatione de Imperio Maroccano teſtatur quadringentas propemodum habere, quibus quingentae aliae ſint famularum loco, atque ex his iam ſuſcepiſſe maſculos CXVIII. femellas CC. Paulli Heuterii libro de libera hominis natiuitate, ſiue de liberis naturalibus ſubiicitur catalogus virorum ſumma dignitate et laude inſignium, qui illegitimo thoro nati Papae, Reges, Principes, viri illuſtres et clari. Prodiit ad calcem librorum II. de veterum ac ſaeculi ſui Belgio, Antw. 1600. et 1616.4. et inter Opera edita Louanii 1649. fol. De ſucceſſione ſpuriorum in regnum vide Andream Cirino de vrbe Roma cap. 39. Tomo ſecundo theſauri Sallengriani p. 425, et quae hoc ſaeculo acriter diſputata ſunt de ſucceſſione in regnum Galliae, recenſita im curieuſen Bücherca binet, particula 41. 45. 47. 48. et 51. Adulterium eccleſiaſticum eſt, quum Epiſcopo viuente eccleſia alteri iungitur, ita Liberatus Diaconus c. 14. breuiarii, *volentibus ciuibus neminem penitus ordinare, ne adulteri viderentur, Dioſcoro quippe viuente.* Hinc Petrus Moggus c. 16. p. 106. et c. 17. p. 110. adulter, quod ſuperſtite adhuc Timotheo Salaphacito epiſcopum Alexandrinum ordinari ſe paſſus fuiſſet.

XII. Ve-

XII. Veteris puerperii [18] antiquitates breui Synopsi, quum opus ipsum incendio periisset, complexus est Tho. Bartholinus, quam Commentario illustrauit Casp. Bartholinus Thomae filius, qui cum patris ad filium Epistola lucem vidit Hafniae 1646. 8. et Amst. 1676. 12. Praeterea Romae 1677. 8. apud Mascardum, prodiit eiusdem Casparis Bartholini expositio veteris in puerperio ritus ex arca sepulcrali antiqua obseruati, qui etiam vberiores Commentarios de hoc argumento promisit. Vide praeterea Potterum IV. 14. Archaeol. et Io. Meursii filii de *puerperio* veteri syntagma, recusum tom. 8. Antiquit. Graecarum Gronouii, qui Graecos pariter ac Romanos ritus attingit. De puerperio *Hebraearum feminarum* vide Misnam Seder Tohoroth tractatu VII. Niddah siue de menstruata muliere eiusque purificatione, item ab immunditia partus et Ioan. Gottl. Horweinii differt. de partu Hebraeorum et speciatim de corona boni nominis, Witteb. 1730. De hebraica obstetricum origine exstat Gottlob Frid. Gudii dissertatio ad Exodi I. 15. Lipsiae 1724. De sella parturientium, deque omni puerperio et arte obstetricandi confer Almeloueenium in antiquitatibus e sacris profanis pag. 85. sqq. De daemonio pueris infesto vide Psellum de operat. daemonum p. 100. sqq. et 119. Puerperae apud Iudaeos pariter et gentiles impurae habebantur, vide Dilherrum disput. Acad. T. I. p. 216. sq. Dassouii scholia critica in Leuit. p. 17. Theophrasti notationes morum pag. 48. edit. Casaubon. Io. Christoph. Wolfii curas T. I. p. 586. Hinc earum purgationes et sacrificia, de quibus agunt Nicolai ad Sigonium lib. IV. c. 11. Bergerus eclog. Corsic. 3. p. 27. Lightfootus in horis hebr. ad Luc. I. 9. II. 22. Cremerus antiquit. mosaic. T. II. p. 263. Ioan. Christoph. Wahrendorfius in examine canonis Leuitic. XII. de purificatione puerperarum, Helmst. 1708. 8. et Polyc. Lyserus in dissertat. de puerperarum purificatione, ibid. 1707. De iis, quae apud veteres Germanos in partu, item ante et post eum obseruata sunt, vide Cleffelium antiq. Germanic. cap. 2. De arte obstetricia veterum elegantem edidit dissertationem Io. Zach. Platnerus, Lipsiae 1735. De more coronandi puerperarum aedes apud Romanos et Graecos recepto confer Bidermanni Otia litteraria parte prima pag. 238. sqq. Illustribus etiam feminis olim morem fuisse liberos suos lacte nutrire testatur Adalbero Laudunensis (qui circa A. C. 998. scripsit) carmine ad Robertum Regem Francorum: *Lac tibi sugenti Dat nutrix Induperatrix.* Infantibus vagientibus et immorigeris terror incussus proclamato nomine Cyclopum vel Lamiae vel *μορμω* vel laruis propositis. Vide Ez. Spanhem. p. 174. sq. ad Callimach. et 178. In insula Corsica virum loco puerperae per aliquot dies decumbere solitum narrat Diodorus Siculus lib. V. p. 205. De *nutricibus* et

[18] Meminit Bartholinus in Anatome p. 293.

et *paedagogis*, peculiaris extat diatribe Io. Iacobi Claudii, Vltraiect. 1702. 12. recusa Tomo tertio supplementor. Poleni pag. 417. De paedagogia veterum Graecorum binas dissertationes edidit Io. Petrus Miller, Lipsiae 1735. in quibus totum hoc argumentum fusius exponit, simulque de Gymnastis et Paedotribus, quos magistros exercitores Plautus appellat in Trinumno, agit, de quibus quoque consulendus Perizonius ad Aeliani var. histor. II. 6. De praeceptoribus puellarum confer Iac. Raeuardum II. 19. Coniectaneorum. De cunis infantium Io. Alstorphius libro de lectis veterum cap. XIV. De respectu parentali et priuilegiis πολυτεκνίας vide Phil. Lud. Hannekenium dissert. 3 de cura domestica Romanorum. Io. Georg. Fichtneri dissert. de praemiis polypaediae, Altorfii 1708. et Lipsii excursum ad III. Annal. Taciti. De iure trium liberorum et iure communi liberorum, et vtriusque iuris differentia disserunt Bimardus in epistola ad Ioannem de Abatibus inserta tomo XVI bibliothecae Italicae, et Hannibal de Abatibus Oliueri in notis ad marmora Pisaurensia p. 79. sqq. et p. 85. sqq. De conuiuiis ablactationis, dentitionis etc. Stuckius Antiquitat. Conuiual. I. 17. De dilatis praegnantium suppliciis Menagius cap. 21. amoenitatum Iuris.

De *Natalitiis* veterum sacris et prophanis, Ioachimi Hildebrandi liber lucem vidit Helmstad. 1661. 4 cui addendus Michael Piccartus Oratione X. quae est de natalitiis Veterum. Thomas Hutchinson ad Xenophontis Cyropaed. p. 25. Iacobus Ouzelius in animaduersionibus in Minutii Felicis Octauium pag. 45. sqq. Gisbert. Voetius Tomo tertio dissert. selectar. p. 1282. sqq. Henr. Salmuth de natalitio veterum ritu, Ambergae 1619. Io. Burchardus Menckenius dissertat. litterariar. p. 194. sqq. Israelis Clauderi dissertationes duae de ritu veterum natalitio, Coburgi 1657. et 1659. Martin. Braem de diebus ac festis natalitiis, Haun. 1702. Ioan. Christ. Koerneri descriptio natalitiorum Romanor. priuator. Lipsiae 1740. Carol. Frid. Schubertus de ritibus Romanorum celebrandi dies natales, Helmst. 1750. Caroli Beniam Acoluthi epistola de ritibus veterum natalitiis, Ienae 1754. et Caspar Sagittarius in diss. de natalitiis Martyrum (his dies martyrii ipsorum innuitur: vide praeter alios Clariss. Muratorium diss. 19. ad Paullin. p 195. sq) quae cum Ioan. Kindleri exercitatione de natalibus Christi recusa est in syntagmate primo diss. Philologicarum, apud Batauos edito 8 et recensetur in Ludoph. Neocori Bibliotheca librorum nouorum A. 1699 p. 474. sq. Varia etiam de natali die, strenis [19] natalitiis, sacris celebratis Amphidromiis (quae etiam δρομιάμφιον ἦμαρ

[19] Ouidius I. 417. de arte amandi: *Magna superstitio tibi sit natalis amicae,*
Quaque aliquid dandum est, illa sit atra dies.
Idem de die Natali videndus III. 13. Tristium.

ἡμέρ notante in Obſ. Io. Frid. Gronouio) Meurſius Graecia feriata p. 260. ſq. et Meurſius filius de puerperio veteri c. 7. De conuiuiis natalitiis Ioſ. Laurentius Tomo VIII. theſauri Gronouiani p. 1430. de iisdem aliisque laetitiae ſignis obſeruauit etiam nonnulla Henricus Lindebrogius ad Cenſorinum de die natali: neque H Dodwelli praelectiones 1. et 2. Cambdenianae praetereundae, in quibus praecipue de obſeruatis apud Romanos Natalibus: tum Martini de Roa liber de die natali ſacro et prophano, ſingularibus S. Scripturae ſubiectus Lugd 1604. 8. Ioachimi Immanuelis Wendii diſſ. de natalium apud veteres ſollemnitate, quae prodiit Witteb. 1687. De conuiuiis natalitiis agunt etiam Lud. de Orleans lib. 6. nouarum cogitationum in Tacitum. Guil. Stuckius antiquitatum conuiualium lib. 1. c. 16. Taffinus c. 13. de ludis ſaecularibus tom. 8. Antiqu. Roman. pag. 540. vide et quae viri docti notant ad haec Ciceronis Orat. 2. Philippica c. 6. *dat natalitia in hortis*, tom. 6. Graev. p. 404. De varii generis ritibus quibus veteres, Ethnici maxime, in natalibus vſi ſunt, item de varii generis natalibus, vitae, muneris, Martyrii, et de die natali Chriſti agit Rich. Montacutius in apparatu ad Origg. Eccleſiaſticas pag. 377. ſq. et in Analectis, (qui idem propemodum liber eſt ſub alio titulo editus) p. 370. ſq. De natali Herodis celebrato adeundus idem Montacutius, parte ſecunda Origg. p. 141. ſq. Interpretes ad Matth. XIV. 6. Iſaacus Voſſius ad Catullum p. 307. qui obſeruat, non diem qua natus eſt Herodes, ſed diem quo ad regnum euectus eſt, eo in loco intelligi, vti etiam per γενέθλιον regis Agrippae apud Ioſephum XIX. 7. pag. 869. edit. Oxon. Confer Io. Gregorii ſcholion Graecum ad illum Matthaei locum, quod habes etiam in Actis Erud. 1704. p. 52. ſed et Henrici Dodwelli praelect. Cambden. p. 169. De Auguſtorum natalibus celebratis conſule Ioan. Henr. Sminkii diatribam, Marpurgi 1717. 4. et Ioan. Henr. Stuſſii commentationes duas de natalitiis Imperatorum Romanorum, Gothae 1738. De natali cathedrae, ſiue, quo quis Epiſcopus electus, Baronius ad Martyrologium 18. Ian. Rosweidus ad epiſtol. 16. S. Paullini, S. Bouſſacus diſſert. 28. noctium theolog. p. 325. ſqq. Erneſti Sal. Cypriani Programma decimum, Coburgi 1708. 8. De natalibus Homeri, Platonis, Epicuri, Virgilii et aliorum celebrium Virorum ſollemniter et inſtituto conuiuio celebrari ſolitis nonnulla collegit Io. Ionſius de Scriptoribus Hiſtoriae Philoſoph. p. 58. ſq. Etiam Vrbium natales celebrati, vt Γενέθλιον Vrbis CPolis de quo auctor Originum CPol. in faſciculo Combefiſiano p. 27. vrbis Romae, de quo Mamertinus Panegyrico in Maximian. c. 1. et Bandurius Tomo ſecundo numiſmatum pag. 71. Plura de natalibus vrbium Petrus Faber lib. 1. Semeſtrium cap. 9. Briſſonius ad legem Dom. de ſpectaculis, ſub extrem. et Io. Henr. Stuſſius in commentatione de natalitiis vrbium, ſpeciatim

ſpeciatim de natali vrbis Romae, Gothae 1740. Alexandrinos memoriam terrae motus, quo Vrbs ſua propemodum conciderat, appellaſſe Γενέϑια obſeruat Valeſius ad Sozom. VI. 2. fortaſſe quod poſt illum reſtaurata pulchrior ac veluti renata eſt. Et Genethlia viuis, Geneſia mortuis deſtinata vt notat Laurentius lib. 1. polymathiae diſſ. XI. vbi perperam *viris* excuſum pro *viuis*. Vide et Heſychium in Γενετυλλίς. Quanquam vero haud dubie antiquus mos eſt natalem diem ſollemni ritu obeundi, vt praeter iam laudatos oſtendit Io. Dougthcius in analectis ad Geneſ. XL. 20, valde tamen dubium eſt, quod Iac. Boulduccius, homo mire credulus, vel potius mire credulos requirens lectores, de Eccleſia ante Legem capite et libro primo tanquam rem exploratam tradit primos homines, quotannis natalem ſuum celebraſſe. De Amphidromiis, quae die quinto poſt editum in lucem partum celebrabantur, agit Poſſinus ad Pachymerem, et Ern. Sam. Chriſtoph Rudorf ſingulari commentatione Ienae 1758. edita. Cunaria occurrunt apud Gruterum pag. CCCXI. 7. Martial. II. 40.

Cunarum fueras motor Charideme mearum.

Superſtitiones in recens natis frequentatas perſtringit Chryſoſt. XII. in 1 Cor. p. 107. T. X. ed. nov. Eodem, quo nati fuerunt die mortem obiiſſe obſeruati ſunt, ex veteribus quidem Plato, Pompeius, Antipater Sidonius, quem praeterea quotannis die natali febre correptum ferunt: ex recentioribus Herm. Barbarus, Pet. Pithoeus, Io. Heuelius et multi alii. Natos ſibi infantes parentum erat apud Romanos ex lege M. Antonini Philoſophi intra tertium a natiuitate diem profiteri apud praefectum aerarii Saturni, in acta hoc relaturum: porro die octavo feminis, maſculis nono nomen imponebatur qui dies luſtricus, atque Onomaſteria. De *liberorum abdicatione* Sam. Petitus ad Leges Atticas p. 157. ſq. et Io. Regner Pronigk in diſſertatione de abdicatione liberorum, Vltrai. 1725. De *venditione* liberorum apud Gentes permiſſa olim ac recepta *Io Philippi Dattii*, Conſiliarii Wurtenbergici liber prodiit Vlmae 1700 8. recuſus Tomo ſecundo theſauri Meermanniani p. 631. De liberorum *expoſitione et nece* apud veteres, Gerardi Noodt ICti praeclariſſimi Iulius Paullus, ſiue ſingularis liber de hoc argumento editus Lugd Bat. 1700. 4. et inter opera eius recuſus Contra Noodtii ſententiam nonnulla monuit Corn. van Bynkershoek in diſſert. de iure occidendi, vendendi, exponendi liberos apud Romanos, quae exſtat in eiusdem Opuſculis varii argumenti, Lugd. Batav. 1752 4. p. 141. Bynkershoekio oppoſuit Noodtius amicam reſponſionem, quam examinauit Bynkershoekius in curis ſecundis de iure occidendi et exponendi liberos apud veteres Romanos. Tria haec ſcripta inueniuntur in Bynkershoekii Opuſculis cura Franc. Car. Conradi Halae 1729. 4. editis. Hiſce iunge Petitum miſc.

Obferv. p. 163. Potterum Archaeol. Graec. lib. 4. cap. 14. Keyslerum antiquitat. feptentrional. p. 333. fq. Ioach. Chriftoph. Stifferi diff. de liberis expofititiis, Helmft. 1677. rec. Quedlinb. 1718. Io. Chriftoph. Frauendorfii de iniqua liberorum expofitione, Lipf. 1692. Ier. Zangii de expofitione infantum eiusque poena veteri, Giffae 1713. Matth. Mülleri de expofitione infantum, Altorfii 1727. Car. Frid. Heinzii de eo, quod iuftum eft, circa expofitionem infantum, Lipfiae 1731. et Henr. Aug. Zeibichii de more Graecorum infantes exponendi, Witeb. 1753. Δέρια fiue δέραια expofitis infantibus quo agnofci poffent appenfa memorat Dio Chryfoftomus diff. IV. de regno p. 63. De *iure patrio* poft Petrum Aerodium aliosque Struuio in Bibliotheca iuris pag. 157. fq. edit. Buderianae, et Lipenio in Bibliotheca iuridica Tomo fec. pag. 130. fq. edit. recentiffimae laudatos erudite commentatus eft Abraham a Kerkuaad, Vltraiect. 1708. 8. De educatione liberorum apud Hebraeos agit Theod. Daffouius in differt. de infante Hebraeorum liberaliter educato, Witeb. 1698. De educatione apud Graecos et Romanos Pfeifferus Antiquit. Graec. IV. 28. I. I. Claudius in diatribe de nutricibus et paedagogis, T. III. fupplementorum Poleni. Feithius antiq. Homer. c. 18. et Celeberrimus Io. Aug. Ernefti in prolufione de priuata veterum Romanor. difciplina, Lipfiae 1747. De educatione liberorum apud veteres Germanos vide Cleffelium antiquit. German. c. 3. et Cluueri German. antiquam lib. 1. c. 21. Hamburgi, vti etiam Venetiis et in aliis quibusdam vrbibus Italiae conftituta funt brephotrophia, quae temporibus Iuftiniani obtinuiffe obferuant viri docti ex l. 19. 22. C. de facrof. Eccles. vel iam Traiani Imperator. vide Iac. Raeuardum lib. 1. Coniectan. c. 17.

XIII. De cura virginum apud veteres diff. duae Io. Phil. Pfeifferi, Prof. Regiomontani, poft primam editionem Regiomont. 1672. recufae funt in Belgio in Syntagmate 2. diff. Philolog. Roterod. 1699. 8. et recenfentur a Ludolpho Neocoro in Biblioth. nouorum librorum Ai. 1699. p. 474. De variis rationibus pudicitiam virginum et puerorum cuftodiendi, vide notas ad Ciceronis Orationes tom. 6. edit. Graeuianae p. 467. Potterum IV. 13. Archaeologiae Gr. De infibulatione agit Mercurialis lib. 1. Var. lect. cap. 19. et Io. Rhodius libro de acia Celfi. De difciplina et moribus Romanarum feminarum confer Stanislai Santinelli differtationes et orationes, Venet. 1734. 4. editas, p. 93. fqq. De Gynaeceis Graecorum vide Ludov. Guil. Iunii differtationem, Lipfiae 1745. De Hebraeorum Gynaeceis confer Bucheri antiquitates fupra pag. 839. laudatas. Mulieres peregrinae, inprimis apud Hebraeos, minus honeftae habebantur, quod fingulari commentatione Io. Frid. Frifchius, Lipf. 1744. demonftrauit. De vidua Hebraea exftat Theod. Daffouii differtatio, Witeb. 1699.

XVI. De

XIV. De cura Iudaeorum circa genealogias consulendus Melchior Leydeckerus VI. 9. de Rep. Hebraeor. et Christianus Schoettgenius hor. hebraic. et talmudic. in N. T. T. I. p. 554. sqq. Apud Athenienses duplex fuit liber publice asseruatus, quorum primo infantes statim a natiuitate inscribebantur, altero qui vocabatur ληξιαρχικὸν, nomina eorum qui iam ex ephebis excesserant. Vide Scholia Graeca ad Lucianum tom. 2. p. 11. De familiis Romanorum iam pridem interciderunt scripta Varronis, Titi Pomponii Attici, Hygini, M. Valerii Messalae et Suetonii, de quibus videndus Reinerus Reineccius in praefatione ad Glandorpii Onomasticon, vbi etiam notat recenti aetate, *Io. Rosum*, de Romanis familiis commentarios Ienae, vbi humaniores et sacras litteras docuit, molitum, eosque in summa exspectatione fuisse, sed Auctorem interea opere neutiquam edito defunctum [20] testatur. Hoc argumentum sparsim et obiter attigit *Raph. Volaterranus*, in anthropologia siue commentariorum vrbanorum libro 13. et sq. Diligentius *Richardus Streinius*, Baro Schwarzenauius, in libro de gentibus et familiis Romanorum, Parisiis 1559. apud Henr. Steph. in fol. et Venetiis apud Ald. Manut. iuniorem 1571. 4. 1591. 8. et tomo VII. Antiquitatt. Romanar. Graeuii. Consulares tamen familias tantum expressit et multa sine auctoritate, multa contra Historiam et temporis rationem scripsit iudice Christoph. Adamo Ruperto, quem vide in Epistolis *Georgii Richteri* p. 564. sq. vbi et ipse gentes familiasque patricias ac plebeias collegisse se testatur. *Ioannis Glandorpii* onomasticon Historiae Romanae neutiquam hoc loco praetereundum est, vtpote praecipuarum familiarum Romanarum stemmata ordine alphabetico explicans, et innumera intelligendis Romanis scriptoribus vtilia obseruans. Lucem adspexit post Auctoris obitum demum, curante eius discipulo *Reinero Reineccio* Francof. apud Wechelos A. 1589. fol. *Andreae Schotti* electa de priscis Romanorum gentibus et familiis, cum eiusdem de tribubus Romanis XXXV. rusticis atque vrbanis, et de ludis festisque Romanorum ex Calendario veteri leguntur ad calcem antiquitatum Romanar. Ioan. Rosini. *Fuluii Vrsini* de familiis Romanorum opus ab V. C. ad Augustum (non Augustinum vt typographi lapsu legitur in Bibl. numaria Labbei) ex antiquis numismatibus collectum Rom. 1577. fol. cum appendice 30. familiarum ex *Antonii Augustini* Episcopi Alerdensis libro de Familiis Romanorum, exstat etiam tom. VII. Antiquit. Rom. Graeuii recusum. Septingentos Vrsino memoratos et alios ducentos ipsi praeteritos familiarum numos possidere se testatus est Seguinus p. 204. vbi circa numos Pompeianos

 Vrsinum

[20] Obiit 1571. aetat. 39. Hic est Rosa cuius eruditi in Ciceronis Academicas et de finibus libros commentarii exstant.

Vrſinum aliquoties emendat. Idem p. 65. duodecim ex illis Vrſino praeteritis exhibet et illuſtrat. *Guilielmi Cardelli*, Romani, qui Sigismundi Imperat. temporibus vixit librum de familiis Romanis laudat atque euoluiſſe ſe teſtatur Profper Mandoſius Tomo ſecundo bibliothecae Romanae p. 203. Idem pag. 222. *Iacobi Gardelli*, nepotis, additiones memorat. *Abrahami* vero *Gorlaei* familiae Romanae ab V. C. vsque ad obitum Auguſti, ex numis, quos Vrſinus vel omiſit vel aliter poſuit, lucem viderunt Antwerp. A. 1605. fol. Ab eo tempore laudatiſſima induſtria *Caroli Patini* qui poſt Vrſinum diligenter eſt in hoc argumento verſatus Pariſ. 1663. fol. Conferendus etiam *Ezech. Spanhemius* diſſ. VI. de vſu numiſmatum (in noua edit. X. quae prima eſt Tomi ſecundi) *Laur. Begeri* tomus 2. theſauri Brandenburgici p. 529 ſq. praecipue vero *Io. Vaillant*, cuius numi antiqui familiarum Romanarum perpetuis interpretationibus illuſtrati lucem viderunt Amſtel. 1703. fol. In hoc Vaillanti opere familias nonnullas quarum Patinus meminit omiſſas notant Acta Erud. A. 1704. p. 407. quanquam viciſſim ex Golzii numis conſularibus A. 1571. ad calcem Hiſtoriae Iul. Caeſaris editis et ſuis ſcriniis non paucas (132.) Patino praeteritas vir doctiſſimus adiunxit. Neque enim omnes Golzii numi a Patino omiſſi pro ſuppoſititiis habendi ſunt, vt iam notauit A. Morellus p. 238 ſpec. Notari quoque meretur eiusdem Morelli theſaurus, ſiue familiarum Romanarum numiſmata, omnia, diligentiſſime vbique conquiſita, accuratiſſime delineata, et iuxta ordinem Fulv. Vrſini et Caroli Patini diſpoſita: nunc primum edita et commentario perpetuo illuſtrata a Sigeberto Hauercampo, Tom. II. Amſtelod. 1734. fol. Omittimus *Eliae Reuſneri* et aliorum ſcripta, familias Romanas illuſtrantia, quarum plures quotidie et nouas ſiue ex numis ſiue ex aliis veteribus monumentis eruditorum induſtria obſeruat. De priſca familia *Caeſiorum* ſingulare et locuples opus Io. Baptiſtae Fonteii, cum Iulii Iacobini appendice lucem vidit Bonon. 1582. fol. De gente *Valeria* exſtat liber Iacobi Zabarellae, italice editus Paduae 1664. 4. Eiusdem de gente *Liuia* liber prodiit, ibid. 1669 4. De familia *Caeſennia* antiquiſſimas inſcriptiones aeuo ſuperſtites Petrus Antonius Braſchius in vnum collectas, dilucidatas ornatasque edidit Romae 1731. 4. De vita, rebus geſtis, numis *Titi Didii* Conſulis, et gente *Didia* Ioſ. Bimardi (de la Baſtie) parergon prodiit Lutetiae 1730 4 De gente *Curtia* Ioannis Franc. Ioſephi Bagnoli liber in lucem emiſſus eſt Bononiae 1741. 8. Gentem *Aureliam* Ioan Wunderlich ſingulari commentatione illuſtrauit Ienae 1754. 4. De *Metellis* differit M. Antonius Ferratius pag. 129 epiſtolarum. Gentilitiorum nominum Romanorum in Gruteri inſcriptionibus non obuiorum ampliſſimum ſpicilegium ex antiquis inſcriptionibus collegit Raphael Fabrettus cap. 9. p. 597. ſqq. Familias *Byzantinas*

nas illuſtrauit *Carolus Cangius* Pariſ. 1680. fol. in parte priore Hiſtoriae ſuae Byzantinae.

XV. Tria fuerunt apud Romanos cognationis genera, agnatio, gens et ſtirps, vt notat Turnebus ad Ciceronem de legibus lib. 1. p. 31. ac *ſtirps* quidem omne cognationis genus continebat, *gentis* ius nullum habebant plebeii, ſed tantum patritii ac nobiles qui capitis nullam erant diminutionem paſſi, vide Ern. Martini Chladenii librum de gentilitate veterum Romanorum, Witeb. 1742. 4. *agnatio* in virilis ſtirpis cognatione poſita erat. De imaginibus nobilium, earum collocatione in atrio, geſtatione in funere et ſimili pompa qua claritatem generis veteres Romani teſtabantur, vide praeter ſcriptores pag. 724. citatos Lipſium 1. elect. c. 29. Liberi erant vel *γνήσιοι* legitime nati, vel adoptiui *θετοὶ*, de quibus Appianus 3. Ciuil. fol. 586. vel *νόθοι* ſiue ſpurii, *σκότιοι*, de quorum patre non conſtabat et *παρθενίαι* ex adulterio geniti. Vide Potterum IV. 15. Archaeol. De adoptionibus priuatorum Principumque apud Romanos et adoptorum iuribus agit H. Dodwellus praelect. Cambden. XVIII. De praecipuis adoptandi cauſſis apud veteres Romanos Imman. Gottlob Groſſeri commentatio prodiit Lipſiae 1746. Adoptionis ritus fuerunt varii, per populum et praetorem, de qua ad Dionem pag. 195. et Pitiſcus T. 1. p. 28. ſq. per arma, per enſem, ſiue armorum traditione Caſſiodorus IV. Ep. 1. VIII. 1. et 9. S. Bouſſacus diſſert. 15. noctium theolog. p. 211. ſqq. inde feuda et equeſtres dignitates; per tonſuram ſiue reſciſſos capillos, Paullus Diaconus lib 6. de geſtis Longobardor. cap. 53. inde ordines monaſtici et tonſura clericalis; per baptiſmum, idem Bouſſacus diſſert. 14. noctium theolog. p. 199. ſqq. De exhaeredatione, quae grauior, et abdicatione vide interpretes ad Quinctilianum T. 2. Burmanni pag. 481. et 474. vbi formula abdicantis, *diſcede de domo mea*. Nobilitatis quatuor genera e mente Platonis Laërt. III. 88. ſq. Apud Romanos diſtincti nobiles, ingenui ſiue liberi, liberti et libertini ac ſerui quos diuerſos ordines etiam apud Germanos veteres obſeruat Cluuerus German. Antiquae lib. 1. cap. 15. p. 98. ſq.

XVI. De Nominibus propriis et Nominum impoſitione atque vſu apud veteres, praeſenti loco nonnulla perſtringere operae pretium fuerit. Apud Hebraeos vnicum nomen in vſu fuit, quod primis temporibus a natiuitate ſtatim, vt Caino vel Noacho impoſitum eſt: deinde in circumciſione dari conſueuit. Hinc additum nomen Parentis, in hunc fere modum: Iſaac filius Abraham, Saul filius Kis, Simon *ben* (Syriace *bar*) Iona, Moſes ben Maimon, Menaſſe ben Iſraël. Sic et feminae, Michaiahu filia Vrielis. Neque alia nominum ratione in hoc vsque tempus vtuntur Iudaei, licet nonnullos videam cognomen etiam habere, vt R. Schabtai integrum nomen eſt Schabtai Strimer, Pragenſis,

Pragensis, est enim frater Iacobi Strimeri, filius Iosephi Strimeri in direptione Pragensi occisi. Idem tamen in titulo libri de scriptis Rabbinorum, cui titulus est labia dormientium, se non aliter vocat quam R. Schabtai ben Ioseph. Satis frequens autem inter eosdem Hebraeos mutatio nominis variis de caussis, vnde binomines, quae res vt obseruata magnas difficultates tollit, ita neglecta facit, nec exiguos parit errores. Confer Beckium ad Targum Paralipom. p. 136. et Christ. Bened. Michaelis differt. de nominibus propriis sacris, Halae 1729. Vno tamen nomine tantum vtebantur vno tempore, ita vt ex quo adsciuit Apostolus nomen Paulli, desineret appellari Saulus. Nec Abramus vocabatur amplius, quum datum esset nomen Abrahami, neque Sarai, ex quo dicta est Sara, nec Iacob ex quo haesit nomen Israelis, quanquam iste postea iam hoc iam illo nomine in sacris litteris appellatur. In formatione nominum Hebraeos haud curiosius de accurata analogiae ratione sollicitos fuisse notauit, Dauid Kimchi et Salomoh ben Melech ad 1. Chron. IV. Neque in scribendis eodem modo nominibus admodum superstitiosos fuisse veteres, Rich. Simon lib. 1. Hist. Crit. V. T. cap. 3. In Talmude Hierosolymitano Masséchet Gittin f. 43. 2. legas Israëlitas extra terram Israëliticam habere nomina sicut nomina Gentilium. Sane a Graecis nominibus et Latinis non abstinuisse, exemplo Tryphonis, Philonis, Nicodemi, Iusti, Rufi et aliorum constat. Vide Rev. Alberti a Felde Epist. ad D. Kochium de dialogo Iustini Martyris p. 33. sq. et Io. Braunium in selectis sacris p. 33. sq. qui p. 34. sq. ostendit Iudaeos post captiuitatem duplici nomine non raro vsos, vno quo inter suos et altero quo inter Ethnicos vocarentur. Graeco scilicet altero vel Latino, altero Hebraico: sic iisdem tributa nomina Iesus et Iason, Iakim et Alcimus, Onias et Menelaus, Iannaeus et Alexander, Saulus et Paullus, Ioannes et Hyrcanus, Hillel et Pollio, Simon et Niger, Salome et Alexandra. Confer Io. Henr. Maii observ. sacr. lib. 3. p. 96. edit. secundae. Trinomines etiam fuere quidam, si credimus Cornelio Iansonio parte 1. Concordiae Euangel. c. 6. et Benedictinis ad S. Ambros. tomo 1. fol. 1331. In peregrinae autem linguae nominibus propriis efferendis tripliciter versari solent Hebraei, nam vel aliter pronunciant, [21] vt Graeci aliaeque Gentes, vt pro Cyro Cores, pro Artaxerxe Artasasta etc. vel ex peregrina lingua interpretantur in Hebraicam. Vide Grotium ad Gen. XI. 1. Hebr. III. 8. et quae notaui lib. 1. Bibl. Graecae c. 6. §. 11. Eduardum item Bernardum ad inscriptiones Palmyrenas pag. 23. sicut hoc etiam aliis scriptoribus vsurpatum fuit, vide Nicol. Alemanni notas ad Procopium p. 95. et Hieronymum lib. 2. in Amosum pag. 1411. edit. nouae, vel

[21] Quam diuerse ipsas hebraicas voces pronuntient Iudaei vide apud Ioan. Iac. Schudtium Tomo secundo memorab. Iudaicorum pag. 285.

vel nomina in aliam atque ingeniosam significationem deflectunt, vt variis exemplis demonstraui in eadem Bibl. Graeca lib. 1. c. 29. §. 8. Quae omnia non possunt non multiplices difficultates lectoribus obiicere, et quasdam etiam vix ac ne vix quidem extricabiles. Iosephus quoque Medus in fragmentis sacris tom. 10. fascic. Crenii p. 252. notauit mirificam diuersitatem in nominibus Regum Assyriorum, quae in sacris et profanis scriptoribus obseruatur, inde originem ducere, quod diuersae gentes Assyrii, Babylonii, Persae, Aramitae habitantes prope Euphratem, Aegyptii, Graeci etc. vnaquaeque nomen Regis varie pronuntiationis suae ingenio suaeque linguae accommodarent. Etiam pridem notauit Iosephus Scaliger *Nomina propria exterarum gentium alienis apicibus additis ita transformari, vt ab ipsis gentibus agnosci non possint*, quam in rem plura disputat Thomas Reinesius in diatriba de lingua Punica. Scriptores qui Nomina Propria Hebraica in sacris litteris collegerunt et interpretati sunt diligenter referre instituit Celeberrimus Io. Christoph. Wolfius in Appendice ad Historiam Lexicorum Hebraeorum p. 228. et diligentius in bibliotheca Hebraea vol. 2. p. 565. sqq. et vol. 4. p. 248. et Io. Mollerus Homonymoscopiae p. 39. sq. His addi possunt quae ex MSS. Graecis Codicibus tom. II. Hieronymi sui ad librum de Nominibus Hebraicis protulit Io. Marcianaeus, quae melius digeri atque emendari illustrarique ab aliquo viro docto esset operae pretium: vt omittamus *Matthaei Aurogalli* librum de Hebraeis vrbium, regionum, populorum, fluminum, montium et aliorum locorum nominibus e V. T. congestum Witeb. 1526. et auctiorem Bas. 1539. 8. *Dauidis Chytraei* Onomasticon Theologicum A. 1557. 1578. et Witeb. 1585. 8. Spectat et huc *Paullus Crellius* in Concordantiis realibus a Dan. Fesselio auctis, Germanice fol. Onomasticon nominum propriorum Hebr. et Graecor. quod exstat ad calcem tom. VI. Bibliorum *Polyglotton Londinens. Marianus Brixianus* in Arca Noae etc. et qui in hoc genere versatus quam diligentissime est, praeclarus Vir *Matthaeus Hillerus* Professor Tubingensis in Onomastico sacro Tub. 1706. 4. et in altero quod Bibliis pentaplis Germanice A. 1712. 4. excusis est subiectum, nouissimeque Vir celeberrimus *Ioan. Simon* in Onomastico V. T. Halae 1741. 4. euulgato.

XVII. De Graecis veteribus perinde vt de Hebraeis affirmare licet simplici fere nomine eos vsos fuisse, et genitiuum plerumque parentis addidisse, vt Thucydides Olori et similia. Confer Ez. Spanhem. VI. de numism. p. 512 sq. At non semper genitiuus additus parentem significat, sed interdum aliud quid subintelligitur, v. g. Clinias Alcibiadis scil. Pater. Olympias Alexandri, scil. mater. Hectoris Andromache, scil. vxor. Eusebius Pamphili scil. amicus. Parthenius Dionysii scil. discipulus. Confer Ionsium p. 14. B. Hankium de

scriptoribus Byz. cap. 1. § 5 sq. Amplissimi Cuperi Harpocratem p. 126 sq. et V. C. Thom. Galei diss. de scriptoribus Mythologicis p. 19 sq. Pro genitiuo Parentis scriptores Romani interdum posuere alterum nominatiuum, itaque dixerunt Herodem Atticum pro Attici F. Appionem Plistonicen pro Plistonicae F. et similia. Confer Salmasium ad Vet. inscriptionem Regillae p. 89 sq. Valesium ad Ammian. fol. 40. Sollemne fuit apud Graecos nepoti nomen aui imponere. Sic Aristidis pater et filius dicebantur Lysimachus, Aristotelis Nicomachus, vt alia innumera praetermittam, e quibus nonnulla collegit Grotius ad Luc. I, 59. et Stephanus Morinus in octo dissertationibus p. 21 sq. *παλαιότατον ἔθος ἦν*, inquit Eustathius, *τὺς ἐκγόνυς καλεῖσθαι τοῖς τῶν πάππων ὀνόμασιν.* At Nomina Romanorum narrantes Graeci, praenomina frequenter sola nominant, vel praenomina postponunt, ut *Κάτων Μάρκος* pro M. Catone et similia apud Dionem aliosque. Vti Patronymica etiam quandoque cognominibus praeponi notat Salmasius ad Achillem Tatium p. 537 sq. sed et Graeci ipsi interdum praeter nomen habebant *ἐπίκλησιν* siue cognomen, teste Appiano Praef. ad bella Pun. quod ipsum e variis monumentis antiquis constare notat laudatus Cuperus in Harpocrate p. 177. Confer Plutarchum Coriolano fol. 218. Nomina peregrina, orientalia maxime quum illa Graeci memorant in suis scriptis, vel plane in linguam suam interpretantur, vel saltim ita inflectunt, vt suno ac terminatione Graeca vel Graecis affinia videantur. Imponebant Graeci infantibus suis nomen die lustrico, siue septimus is erat siue decimus[22] a natiuitate. Vide Meursium Graeciae feriatae p. 21 sq. Petrum Moll ad Longi Pastoralia p. 7. Adde de die lustrico Graecorum Romanorumque Philippum Rubenium lib. 1. elector. cap. 5. Meursium parte 2. exercit. critic. p. 182 sq. Festum in *lustrici*, et Macrobium l. 1. Saturn. c. 16. Christianis iam olim baptismi dies fuit *ὀνομαστήριος*, vt notat praeter alios Nic. Cabasila lib. 2. de vita in Christo p. 225. Cui iunge Edm. Martene lib. 1. de ritibus p. 70 sqq. et Lindebrogium p. 1445. ad codic. leg. antiquarum.

XVIII. Romanis quoque ingenuis (seruorum enim vt plurimum simplex fuit nomen Syri v. g. vel Daui; quandoque vero seruis etiam et vernis honestioribus tria data sunt nomina, vide Fabrettum pag 347. Inscription, et Scipionis Maffeii antiquitates Galliae p. 80.) singula quibusdam nomina initio fuere, vt Romulo et Remo: aliis bina, commune siue appellatiuum ac praenomen alterum, alterum gentile et proprium, vt Hosto Hostilio, C. Mario, Q. Sertorio, L. Mummio, Iulio Proculo. Plutarch. in vita Marii p. 406. aliis denique terna *praenomen*, *nomen* gentilitium et *cognomen*, vt L. Iunio Bruto, L. Tar-

[22] Suid. in *δεκάτην ἑστιᾶσαι* et in *ἑβδομευόμενα*.

L. Tarquinio Superbo et Prisco, C. Marcio Coriolano. Plutarch. in Coriolano fol. 218. Fratres, Ciceronis etiamnum aetate praenomine distinguebantur, nomine et cognomine conueniebant, vt P. Cornelius Scipio et L. Cornelius Scipio. M. Tullius Cicero et Q. Tullius Cicero. Simile in patre et filio obseruare licet, M. Annaeo Seneca et L. Annaeo Seneca. Postea fratres cognominibus diuisi, vt Saluius Otho et Saluius Titianus: Flauius Vespasianus et Flauius Sabinus. Non in omnibus tamen hoc receptum, nam Vitellii fratres solo praenomine distincti: Aulus, Quintus, Publius et Lucius. Feminas quoque praenominibus vsas constat, etsi minus frequenter, vnde hoc plane negauit Plutarchus in Mario p. 406. vt Aulam Placidiam, Tiberiam Aeliam, Rheam Syluiam Romuli matrem, Caiam Caeciliam, quod Caiae praenomen inuersa littera scribitur Ↄ vt Tita ⊥. Confer Tiraquellum ad Alex. ab Alex. tom. 1. p. 79. et ad lib. 5. c. 4. et quae Graeuius in praef. ad tomum 2. Antiqv. Rom. inseruit ex Petri Seruii Miscellaneis cap. 5 - 8. qui cognomine quoque vsas nonnunquam vt Caeciliam Metellam, Calpurniam Marcellam etc. quin praenomine, nomine et cognomine simul, vt Furiam Sabiniam Tranquillinam, Cneiam Cocceiam Irinam Aureliam Mauianam Virginiam, ex veteribus inscriptionibus demonstrat. Adde Francisci Arisii Cremonam litteratam T. I. pag. 24. Maritorum quoque adsciuere cognomen, vt Marcia Catonis, rarius liberorum, vt Cornelia Gracchorum scil. Mater, adde Ez. Spanhem. VI. p. 509 sq. Praenomina circiter XXX. notante Varrone, sed longe plura obseruantur. Nonnulla praenomina eadem in aliis fuere cognomina, vt praeter Ez. Spanhem. differt. x. de numismatibus, quae est prima tomi secundi pag. 21 - 83. pluribus exemplis idem Seruius probatum dedit, qui praeterea docet nonnullos nouum adsciuisse cognomen, quod male *agnomen* quibusdam appellatur vt L. Cornelius Scipio Asiaticus, L. Aelius Praeconius Stilo, M. Valerius Maximus Messala, Q. Caecilius Metellus Pius. Cognomen saepe gentilitio nomini praeponitur, vt notat Rhodius ad Scribonium Largum p. 191. et Spanhemius VI. de numism. p. 503 sq. De duplici praenomine usurpato id. p. 511. et praenominibus certis familiis familiaribus p. 513 sq. De more Graecorum Romanos passim solo praenomine notandi pag. 516 sq. quod et Latini interdum faciunt. id. Sola cognomina posita. id p. 520. et Sirmond. tomo 4. Opp. f. 599. Quidam plura etiam habuere cognomina vt P. Cornelius Scipio Nasica Serapio, ne memorem quae in titulis Imperatorum cognomina Parthici, Arabici, Germanici etc. De duplici nomine, quo vsi interdum sunt viri feminaeque, vide Fabretti inscriptiones pag. 145 sqq. Agnomen autem dicitur proprie, quod retinebatur, ab adoptatis, vel integrum vel leuiter mu-

ratum et σχηματισθὲν πως, vt ait Xiphilinus, quum adoptantium [23] praenomen, nomen et cognomen adsciscerent, illisque iungebatur iam tertio iam quarto loco, vt P. Cornelius Scipio a Q. Caecilio Metello adoptatus deinceps vocabatur Q. Caecilius Metellus Scipio: M. Iunius Brutus adoptatus a Q. Seruilio Caepione, dictus postea est Q. Seruilius Caepio Brutus; leuiter mutatum est in Augusto, qui pro Octauio deinde dictus est C. Iulius Caesar Octauianus. In his agnomen facile agnoscis Brutum et Scipionem. Porro reliqua illa Asiatici v. g. et Africani et similia non agnomina sed cognomina vocantur etiam a Velleio lib. I. c. 13. *Nec quisquam ex nouis hominibus prior Mummio cognomen virtute partum vindicauit.* Nomina alia propria familiis, alia singulorum in eadem familia vnius confer Spanhem p. 505 sq. ἐπικλήσεις Graecis, Perizon. ad Aelian. p. 469, 471, 475. Liberti siue serui manumissi cognomen suum retinebant, praenomen nomenque recipiebant a patrono, vt Tiro et Laurea quum Cicero eos manumisisset, dicti M. Tullius Tiro et M. Tullius Laurea. Chrysogonus manu missus a Sylla L. Cornelius Chrysogonus. Adde Reinef. pag. 835. Inscript. sq. Pueris non prius quam togam virilem sumerent, puellis non antequam nuberent praenomina imposita fuisse Q. Scaeuola tradidit, teste auctore Epitomes de nominum ratione quae Valerio Max. subiicitur et a quibusdam tribuitur Iulio Paridi, ab aliis Tito Probo. Haec vtinam integra exstaret: quae eius supersunt tamen, illustrata sunt a Stephano Pighio in notis ad Valerium et a Salmasio in inchoato commentario ad Arnobium, quem vulgaui tomo secundo Hippolyti mei. Hamburgi 1718. fol. Nomina petita sunt a *Diis*, vt, Martius, Bacchius, etc. vide Grotium in limine notarum ad Marcianum Capellam; a *victoriis*, vt Africanus, Creticus, vide viros doctos ad Flor. III, 8. Nicanor, Polycrates; a *numero*, conf. Bibl. latin. II, 22. 7. Primus, secundus etc. Quartadecimani haeretici; a *colore*, vt Melanion, Rufus, Mineus etc. vide Grotium ad Capellam. Albii, Albini, Flauii, Galbae; a *bestiis*, vel *animalibus*, vt Porcus, Catulus, Equitius, Hippasus, Caper, Capella, Ouidius, Taurus, Muraena, Aquila, Coruus, Coruinus, Galbus, Leporinus, Suillus, Buteo, vide Godofredi Sellii commentationem de nominibus Romanorum brutisonis, Halae 1737; ab *arboribus*, vt Rosa, Palma; a *bono omine*, vt Prosper, Magnus, Valens, Macarius, Felix, Eutyches, Augustus, Faustus, Fortunatus, Firmus, confer Ioan. Henr. Stussi commentationem de omine in nomine, Gothae 1735. a *bonis moribus*, vt Aristobulus, Cunctator, Catus, Chrestus, Salomon, Philadelphus, Parrhasius, Parrhasiades, confer Barth. Marliani obseruationes de

[23] Xiphilinus p. 34. de Augusto. Vide Dio XLVI. p. 484. et Sam. Pitisci Lexicon Antiquitatum Rom. in adoptatio.

de praenomine, nomine et cognomine; a *malis moribus*, vt Hierax, Lamyrus, Metretes, Poltrones, vide Luitprandum in Innocentio; κατ' ἀντίφρασιν, Philopater; ab *euentu*, Stercoreus siue Copronymus, Ambustus; a *corporis nota* siue *vitio*, vt Attae, Calui, Capitones, Caeci, Claudii, Corsi, Flacci, Frontones, Gryphones, Labeones, Licinii, Limi, Monomachi, Nasicae, Nasones, Physiones, Pogonati, Scaeuolae, Sedigeti, Talipedes, vide Angelum a Nuce ad Leonem Ostiensem III. 16. p. 334; a *nascendi sorte* Agrippae, Caesares, Caesones, Opites, Postumus, Proculus; a *re rustica* Pisones, Lentuli, Cicerones, Fabii, Aratores, Stolones; a *re maritima* Ancora, Galeotus, Nauclerus, Puppius; a *vestimentis* Caligula, Caracalla. Vti nomina quaedam virorum in *a*, Fretela, Totila, Attila, Malela; ita etiam nomina quaedam feminarum in *um* et *us* desinunt, Glycerium, Albinus, vide Henr. Norisii aduentoriam, T. 1. Opp. pag. 1304. sqq. De Nominibus Romanorum Onuphrii liber fastis eius subiectus; Francisci Robertelli liber prodiit Florentiae 1548. 8. Caroli Sigonii liber adiectus est eiusdem Fastis Consularibus, Basil. 1559. fol. et deinde recusus Tomo primo Sylburgii scriptor. historiae Rom. p. 340. in Dionysii Gothofredi auctoribus linguae Latinae pag. 1401. et Tomo secundo thesauri Graeuiani pag. 1952. Iusti Lipsii tractatus de nominibus Romanorum recusus est ad calcem Kippingii antiquitatum Roman. pag. 603. edit. Lugdunensis 1713. 8. et in Clausingii iure publico Roman. T. 1. p. 558. Nicolai Boindini dissertatio de nominibus Romanorum exstat T. 1. historiae academiae Inscriptionum pag. 188. edit. Amstelod. Adde Vossium lib. 1. Aristarchi cap. 7. qui laudat praeterea Alexandrum ab Alexandro de praenominum origine differentem IV. 4. genial. dierum, Giraldum dialogismo IV. et Antonium Augustinum III. 8. emendationum. De origine nominum et cognominum confer Aegidii Andreae de la Roque tractatum Parisiis 1681. 8. editum. Nomina propria in MSS. solent distingui super imposita lineola, vide Reinesii var. lection. II. 3. p. 137. Idem Henricus Stephanus etiam in quibusdam suis Graecis scriptoribus excusis obseruauit. De nominibus mediae aetatis multiplicatis vt Marcianus Mineus Felix Capella, Macrobius Ambrosius Aurelius Theodosius, Anicius Manlius Seuerinus Boëthius &c. vide Sirmondum praef. ad Eunodium et in limine notar. ad Sidonium. Alex. Whittenium ad Diptychon Leodiense pag. 4. Petrum Wesselingium II. 21. p. 236. variarum obseruationum, et Henr. Cannegieterum in opusculo de mutata Romanorum nominum sub principibus ratione cap. 7. pag. 29. De nominibus propriis apud Germanos consulendus B. Lutheri libellus Nahmen-Büchlein excusus 1537. recusus saepe vt Vrsellis 1559. 8. Helmstadii 1664. cum Godofr. Wegneri obseruationibus Lipsiae 1674. 8. et sub Rud. Goclenii

nii nomine (vide Thomasium de plagio litterario §. 449.) Schottelius lib. V. de lingua Germ. tractatu 2. et quos allegat p. 1036. sq. Ioan. Georg. Eccartus in historia studii etymologici p. 37. sqq. quem vide etiam p. 44. sqq. differentem de opere MS. Conradi Gesneri, quod seruatur in bibliotheca Bremensi. G. G. Leibnitius in collectaneis etymologicis II. p. 235. sqq. ex Vbbone Emmio. Cornel. Kilian. Dorfflaeus ad calcem Etymologici Teutonicae linguae. Thomas Reinesius in Eponymologico MS. et in praefat. ad Syntagma Inscriptionum XX. 3. sq. Hermannus Adolphus Meinders de nominibus et cognominibus Germanorum et aliorum populorum septentrionalium veterum, in miscellaneis Lipsiensibus T. VI. p. 1. sqq. et 31. sqq. qui etiam de Hebraeis et Romanis pauca aspergit pag. 24. sq. 28. sq. Io. Henr. Ottius de nominibus hominum propriis. Tiguri 1671. 8. Aliquot nomina propria Germanorum ad priscam originem restituta per quendam antiquitatis studiosum. Augustae Rhet. 8. Paulli Heuteri etyma variorum nominum vtriusque sexus Germanicae originis exstant ad calcem librorum duorum de veterum ac saeculi sui Belgio p. 217-231. Antwerp. 1600. et 1616. 4. et inter opera Louanii 1649. fol. Catalogus nominum propriorum apud Goldastum tomo 2. antiquitatum Alemannicarum p. 92-118. et 144. sq. De nominibus propriis in *rid* desinentibus agit Olaus Verelius ad Heruarar Saga p. 115. sq. in *rich* siue *rius* Erycius Puteanus in diatriba de nomine Erycio. De nomine Huberti et aliis simili fine cadentibus Arnoldus a Boecop ad calcem historiae S. Huberti a Io. Roberto editae p. 514. sq. Luxemb. 1621. De nominibus Anglosaxonicis Georg. Hickesius diss. epistol. p. 23. sq. Guil. Cambdenus in libro postumo, *Remains concerning Britain*, Edmundus Gibson ad calcem chronici Saxonici, Guil. Lambardus in nominibus modernis veris et sincere Saxonicis Latinis et Britannicis ciuitatum, fluminum. De praenominibus Sueogothicis Christoph. Giubbius, Lincopiae 1675. De nominum mutatione sacra vide Io. Henr. Stussii commentationem Gothae 1735. sigillatim de mutatione nominum in professione religiosorum et Pontificum Romanor. inauguratione Ioan. Frid. Krebsii schediasma, quod auctius prodiit Lips. 1719. 4. Ad Romanam ecclesiam accedentibus in confirmatione mutatur nomen, vt Mauritio Wilhelmo Duci Cizensi, qui dictus est Leopoldus, Christinae Suecorum Reginae, quae Christianae Alexandrae nomen tulit. Nomina quoque mutata fuerunt consecratis et relatis inter Deos, vide Ezech. Spanhemium ad Iuliani Caesares p. 332. De Pontificibus Romanis vide eundem ibid. p. 333. De adoptatis, confer Perizonium triade pag. 90. et Vossium Aristarch. lib. I. c. 7. De ciuitate donatis, eundem ibidem. De libertis Politianum cap. 31. Miscell. et Pamelium ad Tertullianum de resurrectione c. 57. De scenae et meretriciae vitae renuntiantibus, Aristae-

Ariſtaenetum lib. 1. epiſt. 19. et Gilb. Gaulminum p. 41. ad Euſtathium. De meretricibus ab aedilibus licentiam petentibus, Taubmannum ad Plauti Poenulum actu quinto ſcena tertia.

CAPVT XXI.

De inſtitutione, Scholis, et de re litteraria.

De re litteraria Hebraeorum generatim 1. *De Scholis et Doctoribus Hebraeorum.* 2. *De aliarum Gentium Antiquitatibus Academicis et Scholaſticis.* 3. *De Academia, Lyceo, Muſeo Alexandrino etc.* 4. *De aliis ſocietatibus litterariis.* 5. *De Profeſſoribus et diſcipulis, ratione docendi, lucubrationibus.* 6. *De recitationibus, auditoriis, Anagnoſtis.* 7. *De ſcribis, librariis, antiquariis, libris, voluminibus, bibliopolis et Bibliothecis.* 8. *De ſtudiis veterum.* 9. *De charta, et quae eius loco, de ſtilo, calamo, atramento etc.* 10. *De litteris notisque hieroglyphicis, numeris, ſignis planetarum.* 11. *De typographiae origine et incrementis variis.* 12. *De aliis inventis novantiquis.* 13.

I.

Ideam ſyſtematis Antiquitatis litterariae vniuerſe, ſigillatim Aegyptiae edidit *Iac. Frider. Reimmannus*, Hildeſiae 1718. 8. Graecorum hiſtoriam litterariam delineauit *Chriſtianus Falſterus* in cogitationibus philologicis, Flensburgi 1719. 8. p. 84. ſqq. De ſtudiis litterarum apud Hebraeos generatim, eorumque origine et fatis videantur ſcriptores hiſtoriae philoſophicae, in primis *Iac. Bruckerus* hiſtor. critic. philoſophiae Tomo primo pag. 63. ſqq. et *Ioan. Franc. Buddeus* in hiſtoria philoſophiae Hebraeorum, qui et in hiſtoria eccleſiaſtica V. T. ad calcem ſingularum periodorum et capitum de ſtatu rei litterariae differit. Num eruditio a Iudaeis ad gentes tranſierit diſputatum eſt. Aegyptiis certe eam tribuunt gloriam Macrobius in ſomnio Scipionis L. 1. c. 19. et Saturnalium lib. 1. c. 14. Apollinis oraculum apud Euſebium praeparat. Euangel. lib. 9. c. 10. et auctores, quos laudat Wolfius ad Origenis philoſophumena, p. 46. nota x) quod ab iis omnis eruditio ad ceteras gentes manauerit: Indis vero eam laudem vindicare conatus eſt Polyc. Lyſerus in diſſertat. de origine eruditionis non ad Iudaeos, ſed Indos referenda, Witeb. 1716. Sed Iudaei ſibi hanc gloriam tribuunt, haud diſſentientibus pleriſque Patrum, vide *Bartolocciun* T. 1. biblioth. Rabbin. p. 467. *Schudtium* in deliciis p. 76-80. et Memorabil. P. III. p. 329. ſqq. *Maimonidem* Moreh Nebbuchim P. I. c. 71. et P. II. c. 11.

Huetium

Huetium Dem. Ev. Prop. IV. c. 8. *Iosephum* contra Apionem, *Buxtorfium* ad Cosri p. 28. sqq. De Platone ac Pythagora, aliis, a Mose edoctis vide *Schudtium* in compendio histor. iudaic. p. 158. sq. 172. sq. 261. *Struuium* in rudimentis Logicae Hebraeorum p. 134. *Buddeum* isagog. historico-theol. T. 1. p. 556. sqq. et *Millium* in orat. de fatis theol. exegetic. p. 32. sq. nota. Adde *Ehregott Dan. Colbergii* legislatores Graecor. et Romanor. mosaizantes, *Huetium* demonstr. Euang. propos. IV. c. 3. et *Petrum Zornium* in bibliotheca antiquarioexegetica, praef.)( )(vbi adducit scriptores, qui S. S. lectam gentilibus affirmant. Vide et *Io. Iac. Syrbii* dissert. de auctoritate S. S. inter gentiles. De Aristotele sigillatim, quem Iudaei alii ex tribu Beniamin esse dicunt, alii ab Alexandro praefectum fuisse tradunt thesauro librorum Salomonis, vnde postquam sua per plagium suffuratus esset Salomonea combusserit, quidam postremo proselytum factum fingunt, omnes volunt a Iudacis profecisse, vide *Bartoloccium* T. 1. bibl. Rabbin. p. 475. sqq. *Buddeum* in historia philos. Hebraeorum p. 32. *Struuium* in rudimentis Logic. Hebraeorum p. 5. sqq. *Schudtium* compend. histor. iud. p. 51. sqq. *Wolfium* Bibl. Hebr. T. 1. p. 217. et *Bruckerum* T. 1. histor. crit. phil. p. 749. sq. Fabulae huius vera ratio est partim iactantia huic genti consueta, partim quod a veteribus vetitum esset graecis litteris dare operam, recentiores autem accensi ab Arabibus magno conatu in philosophiam Aristotelis incumberent, quasi antiquam philosophiam iudaicam postliminio sibi vindicantes. Interdictum autem hoc veterum magistrorum non discendi litteras graecas ex odio erga apostatas Graecissantes suae gentis a temporibus Maccabaeorum profectum videtur. Vide de hoc interdicto *Petri Zornii* Programma Ploenae 1719. editum de antiqua lege Hebraeorum, quae addita dirarum obnuntiatione iuuentuti scholasticae omni litteratura Graecorum interdici iussit. *Schudtium* compend. histor. iudaic. p. 160. sq. *Wagenseilium* ad Misnam Sota c. IX. num. 14. p. 307. edit. Surenhusii. *Richardum Biscoe* vol. 1. libri anglice editi: The history of the Acts of the holy Apostles confirmed from other Authors, pag. 89. *Io. Aug. Ernesti* exercitationum Flauianarum primam de fontibus Archaeologiae, Lipsiae 1756. et eiusd. exercitationis corollarium alterum de odio Iudaeorum veterum aduersus litteras Graecas, ibid. 1758. De philosophicis Iudaeorum scriptis praesertim Aristotelicis vide *Bartoloccium* T. 1. bibl. Rabbin. p. 480. sqq. et *Buddeum* in histor. philosophiae Hebraeorum p. 199. sqq. De ethicis consule *Hottingerum* in bibliotheca Orientali c. 1. cl. XI. *Odhelium* in synagoga bifronti p. 79. sqq. et *Henr. Scharbau* in exercit. de fatis studii moralis in gente iudaica, Lips. 1712. Ceterum de eruditione Iudaeorum generatim consulatur *Erici Benzelii* dissertatio de re litteraria Iudaeorum, Vpsal. 1716. *Andreae Georg.*

Waehneri

Waehneri dissertatio de eruditione iudaica, Goettingae 1742. et *Rud. Martini Meelfuhreri* diatriba de meritis Hebraeorum in rem litterariam, Witteb. 1669. Eruditarum feminarum in gente Hebraea specimina aliquot dedit *Gustav. Georg. Zeltnerus* editis dissertationibus de feminis ex hebraea gente eruditis, Altorfii 1708. de Deborae inter prophetissas eruditione, ib. eod. de Priscilla Aquilae vxore, ib. 1709. de Alexandra Iudaeorum regina specimine sapientis feminae, ib. 1711. de Beruria Hebraeorum doctissima femina, ib. 1714. de erudita virgine Iudaea per transennam docente, ib. 1722. de Ialtha Principis filia erudita, ibid. 1725.

II. De scholis et academiis Hebraeorum post Hottingerum Enneade diss. in compendio theolog. Iudaicae pag. 285. sq. agunt *Iacobus Altingius* in binis orationibus siue dissertationibus de historia *Academiarum* et *promotionum* Academicarum in populo Hebraeorum, Amstel. 1651. 12. et inter opera viri Clarissimi post eius fata, curante Balthasare Beckero iunctim edita quinque in folio voluminibus Amstel. 1687. tomo postremo, heptade octaua dissertationum in qua occurrunt etiam eiusdem *Studiosus* et *Doctor*, Hebraeus. *Cherubinus a S. Iosepho* apparatus Biblici T. 2. p. 564. sqq. *Iulius Bartoloccius* bibl Rabbin. T. 1. p. 486. sqq. et T. III. p. 663. vbi de modo studendi olim in academiis Iudaeorum Babylonicis, *Thomas Pinedo* p. 482. ad Stephan. in Ναάρεθα. *Georg. Vrsinus* in antiquitatibus Hebraicis scholasticoacademicis Hafniae 16.8. et 1702. 4. *Campegius Vitringa* et *Iac. Rhenferdius* in scriptis mutuis de synagoga [1] vetere, Archisynagogo et de decem *Batlanim* siue otiosis Synagogae. *Iacobi Rhenferdi* inuestigatio praefectorum et ministrorum Synagogae. Franeq. 1701. et Opp. philolog. p. 480. *Augustinus Calmet* de scholis Hebraeorum, Tomo VI. commentarii in biblia pag. 22. sqq. *Io. Gottl. Carpzouius* in annotationibus in Goodwinum pag. 123. et 307. *Scipio Sgambatanus* in Archiuis V. T. lib. III. p. 416. *Ios. Sim. Assemannus* in prologo tomo 1. bibl. oriental. §. 2. *Dominic. Aulisius* libris duobus postumis de scholis sacris veterum Hebraeorum et Christianorum, Italice. Neapoli 1723. 4. *Andreas Norrelius* in diatyposi Academiarum apud Hebraeos, Vpsal. 1747. 8. *Franc. Burmannus* disputationibus nouem de synagogis, recusis parte secunda eius Exercitationum Academic. pag. 1-94. *Hermannus ab Hardt* in epistola edita a C. W. Wilischio in arcanis bibliothecae Annaebergensis p. 191. sqq. *Ioannes Held* oratione de Iudaeorum scholis et synagogis, Norimb 1664. 8. *Ioan. Sauberti* historia breuis synagogarum iudaicarum in eius palaestra dissertationum p. 378. sq. *Ioan.*

[1] Boeckzaal 96. 1. p. 27. 243. Hodie nobilissima academia est in Polonico oppido Brzisc seu Breste; vide Schudtii memor. P. IV. contin. 1. p. 148.

Ioan. van Bashuysen in בית המדרש siue dissert. de Academiis Academicorumque titulorum origine hebraica, Hanov. 1703. *Io. G. Grambsius* in exercitat. de synagogis Iudaeorum sub *Dav. Clodii* auspiciis vulgata Gissae 1682. *Nicol. Serarius* in Rabbino priore et posteriore, siue libris duobus de tota Rabbinorum gente, partitione, creatione, auctoritate. Moguntiae 1607. 8. et inter eius opuscula iunctim edita T. 1. *Iacob. Capellus* in synopsi historiae edita Gedani 1622. 4. pag. 29. sqq. *Christianus Bornitius* in dissertationibus de synagogis Hebraeorum, Witteb. 1650. vulgatis. *Io Leonh. Henbnerus* in dissert. de Academiis et societatibus litterariis Hebraeorum. ibid. 1703. *Chr. Henr. Ritmeier* in dissert. de Kiriath-Sepher, ciuitate litteraria, Helmstad. 1711. *Ioan. Ludov. Seifferheld* in progr. de scholis Hebraeorum, inserto Tomo primo sylloges varior. Opusculorum a Frid. Iac. Beyschlagio edit. p. 582. sqq. *Dan. Lundius* in dissert. de scholis et academiis Hebraeorum, Vpsal. 1707. 8. *Ioan. Ioach. Cramerus* in oratione de scholarum perpetuo in ecclesia Dei vsu, Herbornae 1701. fol. De scholis Iudaeorum prope lacus et fluuia exstat commentatio *Petri Zornii*, Ploenae 1716. Procedente tempore Iudaeos synagogas prope sepulcra exstruxisse ostendit *Io. Georg. Michaelis* in exercitatione de Iudaeorum synagogis prope sepulcra, quae exstat Tomo tertio symbol. Bremensium pag. 591. sqq. De scholis Prophetarum confer *Franc. Fabricii* orationem Lugd. Batav. 1709. 4. editam. *Ioan. Henr. Maii* sciagraphiam scholarum prophetarum, Gissae 1701. *Sam. Werenfelsii* dissert. de scholis Prophetarum, Basil. 1701. *Lud. Martini Kahlii* dissert. de eod. argumento, Goettingae 1737. De filiis Prophetarum vide *Eliae Silberradi* dissertationem Ienae 1710. et de filiis Leuitarum *Christ. Frid. Wilischii* dissert. Lips. 1708. Scholae et Academiae in Palaestina recensentur a Wolfio bibl. Hebr. P. II. p. 920. sq. Babylonicae p. 922. sq. quadringentae octo synagogae fuere Hierosolymis, vide Vitringam parte I. lib. 1. c. 14. p. 253. et Gottfrid. Olearium obseru. in Matthaeum p. 417. quadringentae in Bitterensi ciuitate, Buxtorfius Lex. Talmud. p. 1056. vbi ex Maimonide obseruat, quocunque loco decem sint Iudaei, ibi oportere dedicari locum, in quo statis temporibus ad preces conueniant. De schola *Babylonica* vide Interpretes ad Danielis cap. 1. et Balthasaris Meisneri dissertationem Witeb. 1620. de Academia *Sorana* in Babylonia, Ioan. Grammii comment. quae exstat P. VII. bibliothecae Danicae pag. 710. sqq. de *Pumbeditana* Christ. Gottl. Ioecheri commentationem Lipsiae 1737. editam. De eadem vt et Sorana conferatur etiam Bulaei historia academiae Parisiensis T. 1. p. 316. De *Iabhnensi* academia vide Caroli Gottlob Sperbachii dissertation. Witeb. 1740. de *Tiberiadensi* schola Buxtorfium in Tiberiade cap. 4. et Cherubinum a S. Iosepho Tomo secundo apparatus biblici pag. 573. de *Tschipporensi* Ioan. Light-

Lightfootum centur. chorogr. Matthaeo praemissae c. 82. Tomo secundo oper. p.229. Doctores Mishnicos recensuit *Io.Henr. Otto* in hist. 130. doctorum Mishnicorum, qui *Tanaim* siue repetentes dicti sunt, de quibus Bartoloccius T. 3.p.252. sq. et Cherubinus a S. Iosepho T. 2. apparatus biblici p. 577. sqq. insequutis post eos *Amuraeis* siue gnomologis, tum *Sebburaeis* siue opinatoribus,(Buxtorf. p. 1428. Lex Talmud.) scepticis, hinc *Geonim* siue excellentibus ac denique proprie dictis *Rabbanim* siue magistris. Vide librum Schalscheleth Hakkabala et Zemach Dauidis Gansii, Bartoloccium T. 3. p. 663. sq. et Iac. Basnagii historiam Iudaeorum tomo secundo. Ante doctores mishnicos floruerunt 1) assessores Synedrii M. 2) Prophetae, 3) Seniores, de quibus vide librum Cosri p. 239. edit. Buxtorfii; et quae ex Isaaci Abarbanelis haereditate Patrum refert Surenhusius praefat. ad tomum quartum Mishnae, et quae ad Seder Olam Io. Meyerus. Io. Henr. Ottonis historia recusa est Amstelod. 1699. 8. et Volumine quarto bibliothecae Hebraeae celeberrimi Wolfii pag. 336. sqq. Minus certa et explorata esse quae de antiquissimorum Hebraeorum scholis feruntur, monuit post alios Nicol. Hieron. Gundlingius parte prima historiae philosophiae moralis p. 77. sq. Hierosolymis scholas nullo vnquam tempore fuisse euincere studet auctor ἀνώνυμος Gallus, in commentatione, cuius index est: *dissertation, ou il est prouvé, qu'il n'y a jamais eu de synagogues dans la ville de Jerusalem et de la veritable origine des synagogues*, quae exstat tomo 1. libri gallici, *singularitez historiques et litteraires*, pag 25. sq. Synagogas in vicis habuisse Iudaeos notant eruditi interpretes ad Matth. IX. 35. quibus adde Wagenseilium Parte 2. perae librorum iuuenilium p. 430. et in libro de Norimberga cap. 18. p. 123. sq vbi disquirit, num Hebraeis licuerit exstruere Synagogas in aliis vrbibus quam quae munitae essent: occasione Iudaeorum, qui Hagae Comitis existimarunt, se non rite posse ibi condere Synagogam, nisi Magistratus, suppeditando largiter sumptus, permouissent, vt pontes lapideos interruptos iungerent in ambitum ligneis, qui in altum eleuari possent, aliosque, vbi illud fieri commode non poterat, clauderent repagulis. De promotione Rabbinorum et titulis scholasticis vide *Caroli Arndii* triada dissertationum philologic. de Cancellariorum et Procancellariorum apud Hebraeos vestigiis etc. Rostoch. 1714. 4. *Ioan. Ern. ab Auerswalda* dissertat. de Rabbinis et gradibus honorum litterariis apud Hebraeos vsitatis, Witeb. 1719. *Io. Bernh. Hahnii* orationem de promotionibus Hebraeorum Academicis, Regiom. 1735. *Ioan. Adami Scherzeri* orationem de Hebraeorum et Lipsiensium magistris pag. 409. sqq. Programmatum. *Valentini Friderici* dissert. de titulis doctorum iudaicorum, Lipsf. 1692. *Io. van Bashuysen*, Hanouerani, dissertat. de Academiae Academicorumque titulorum origine hebraica, Hanouerae 1703. *Christ. Gott-*

Ioh Frider. Wolfii commentationem de promotione Iudaeorum academica, Lipſ. 1741. *Aug. Lebrecht Wilkii* comment. de ſollemni Magiſtrorum promotione in Iudaeorum Academiis celebrata, Witeb. 1758. *Io. Godofr. Guil. Kadii* comment. de תלמידי חכמים in academiis Iudaeorum noſtri aeui magiſtris non abſimilibus, Lipſiae 1756. *Ioan. Gottl. Boſſeckii* Programma de חברים Profeſſoribus extraordinariis in academiis Iudaeorum, Lipſiae 1745. *Chr. Ern. Schmidii* diſſert. de promotione academica Chriſto eiusque Apoſtolis perperam tributa, Lipſ. 1740. De impoſitione manuum, qua magiſtros ſuos in academiis nouo muneri conſecrabant Iudaei, conſule praeter tractatum Miſhnicum *Sanhedrim* c. 1. §. 3. *Moſen Maimonidem* de Synedriis cap. 4. *Buxtorfium* Lex. Talmud. pag. 1488. *Seldenum* de Synedriis lib. 2. c. 7. *Braunium* ſelect. ſacr. p. 747. ſqq. *Io. Nicolai* not. in Cunaeum de republ. Hebraeor. lib. 1. c. 12. p. 578. edit. Vgholini. *Vitringam* de ſynagoga lib. 3. parte 1. c. 17. p. 835. *Vrſini* antiq. hebr. ſcholaſticoacad. p. 174. *Frid. Spanhemium* tomo ſecundo Operum p. 874. *Ad. Tribbechouium* de impoſitione manuum cap. 2. ſect. 4. *Chr. Schoettgenium* T. 1. horar. hebr. et talmudic. p. 874. et tomo II. pag. 887. *Carpzouium* ad Goodwinum p. 144. et *Boſſeckium* pag. 11. diſſert. de Profeſſoribus extraord. in acad. Iudaeorum. De diſputationibus academicis Iudaeorum vide diſſertationes *Io. Gottl Boſſeckii* et *Io. Dav. Mülleri*, Lipſiae 1741. editas. De elogiis hyperbolicis Doctorum vide *Io. Mollerum* in homonymoſcopia p. 864 ſq. *Hottingerum* compend. theol. Iudaicae c. V. p. 293. *Schickardum* Bechin. Happer. p. 26. ſqq. et *Struuium* in logica Hebraeorum p. 25. ſq. De priuilegiis litteratorum in gente Hebraea exſtat *Leonh. Lenzii* diſſertatio Witeb. 1700. De ciuilitate morum apud Hebraeos videndae D. *Adami Rechenbergii* diſſertationes ad hiſtoriam eccleſiaſticam ſpectantes p. 721. ſq. Num integrum Iudaeis ſit erudire Chriſtianos pluribus diſquirit, et fas omnino eſſe Iudaeorum teſtimoniis euincit *Io. Wulferus* theriaca Iudaica p. 374. ſq. De inſtitutione puerorum apud Iudaeos videndus praeclarus *Maimonidis* commentarius de ſtudio legis, quem cum verſione et notis edidit Robertus Clauering Oxonii 1705. 4. Conf. Acta Erud. T. 4 ſupplem. p. 234. Adde *Io. Henr. a Seelen* commentat. de inſtitutione iuuentutis apud veteres Hebraeos, Lubecae 1718. 4. et in eiusdem meditat. exegeticis pag. 60. ſqq. De eodem argumento ex inſtituto agere, praecipue vero rationem, qua poſt reditum ex captiuitate vſi ſunt, explicare promiſit Samuel Petitus, in obſeruationibus ſuis p. 66. Sed notae eius ad Ioſephum, in quibus hoc ſe facturum pollicetur, nunquam lucem viderunt. In iisdem obſeruationibus lib. 2. cap. 1. ex codice Talmudico Baua Bathra obſeruat, quod Ioſua Iamlae filius conſtituit, vt in ſingulis prouinciis atque vrbibus Iudaei praeficerent elementarios Magiſtros, iisque in diſciplinam traderent

liberos

liberos circa annum aetatis ſextum aut ſeptimum, perinde vt Ariſtoteles quoque lib. 7. de republica ſub extremum, de pueris ſeptennibus demum litteras docendis praecepit. De inſtitutione puerorum, paedagogis et progymnaſtis apud varias gentes, vide quae collegit Alexander ab Alex. II. 25. et ibi Tiraquellus: Ioſephus Laurentius lib. 1. Polymathiae diſſ. XII. Io. Claudius in diatribe de nutricibus et paedagogis iam ſupra mihi memorata, quae eius libro de ſalutationibus Veterum ſubnexa eſt, Vltraiect. 1702. 12. Cangii gloſſarium in *proſcholus*. De peregrinationibus Romanorum Academicis, lectu digna diatribe Georgii Nicolai Kriegk, edita Ienae 1704. 4. et Chriſtianus Falſterus lib. 2. quaeſtion. Rom. c. 7. Exſtat quoque eiusdem Kriegkii exercitatio de modis inclareſcendi apud Romanos per ſtudia litterarum et arma, Ienae 1707. 4.

III. De origine et vſu Scholarum aduerſus Hobbeſii c. 46. Leuiathanis ſingulari exercitatione diſputauit D. Adam Rechenbergius, p. 487. ſq. in qua quodammodo ſatisfactum eſſe videtur iis, quae aduerſus ſcholarum et academiarum antiquitatem et vſum diſſeruntur ab Hallenſibus in tom. 1. obſerv. ſelectarum, obſ. 10. et 30. De ſcholis veterum publicis diſſerit *Perizonius* ad Aeliani hiſtor. var. lib. 3. cap. 21. not. 1. De Romanorum ſcholis publicis et priuatis quaedam diſſerit *Franc. Bernard. Ferrarius* III. 1. de veterum acclamationibus. De Graecorum apud Athenienſes ſcholis inſignioribus *Frider. Lerſii* diſputatio Witeb. 1661. edita. Hiſtoriam ac progreſſus ſcholarum inter Chriſtianos ſingulari recenſuit libello *Georg. Gottfr. Keuſelius*. Helmſtad. 1743. 8. De ſchola Alexandrina catechetica vide *Io. Andr. Schmidii* praefat. ad Catecheſin Andreae Hyperii Helmſtadii 1704. 8. De eadem ſchola confer *Henr. Dodwellum* ad fragmentum Philippi Sidetae, ad calcem diſſertationum in Irenaeum Oxon. 1689. 8. *Ludov. Thomaſinum* de diſciplina Eccleſiae T. 1. P. 1. lib. 2. c. 10. p. 210. ſqq. et *Io. Georg. Michaelis* exercitationem de ſcholae Alexandrinae ſic dictae Catecheticae origine, progreſſu et praecipuis doctoribus inſertam Tomo primo ſymbol. litterar. Bremenſium, pag. 195. ſqq. Seriem doctorum veterum in ſchola Alexandrina ſingulari Programmate expoſuit *Ioan. Aug. Dittelmair*. Altorfii 1746. De ſcholis Epiſcopalibus et monaſteriorum Africae, Hiſpaniae, Italiae, Galliae idem Thomaſinus T. 1. p. 2. lib. 2. pag. 27. ſqq. De ſchola Edeſſena et Niſibenſi Valeſius ad lib. 2. Theodori Lectoris p. 164. b. De iuſtitiae ſcholis apud Perſas exſtat commentatio *Georg. Nicol. Kriegk*, Ilfeldae 1720. De ſcholis Germanorum veterum confer *Io. Dav. Koeleri* diſſertationem de veterum recentiorumque Germanorum ſcholis ſolitis et ſolidis. Altorfii 1725. *Io. Georg. Widemanni* orationem de ſcholis priſcos inter Germanos non omnino incognitis. Brandeburg. 1727. 4. *Io. Chriſto. Cleſſelii* progr. de ſcholis veterum Germanorum.

 Flensb.

Flensb. 1737. 4. et *Godofr. Schützii* comment. de institutis veter. Germanor. scholasticis sapientiae laude condecorandis, quae exstat pag. 59. sqq. collectionis primae trium apologiarum pro veteribus Germanis, germanice edit. Lipsiae 1746. 8. Monasteriorum et Episcoporum domus olim scholarum vsum praebuerunt, vide Mabillonium de studiis monasticis; Maderi praefationem ad chronicon montis Sereni, *Anton. Matthaeum* ad Ioannem de Leydis p. 234. sqq. *Frid. Lucae* Europaeum Heliconem p. 312. sq. et *Bulaeum* in histor. academiae Parisiensis. Historiam Rectorum Gymnasiorum scholarumque *Godofr. Ludouici* quatuor partibus edidit Lipsiae 1708-1718. 8. De cetero antiquitates Academicas et Scholasticas egregie illustrant *Hermannus Conringius* in singulari libro de hoc argumento Francof. 1651. 4. deinde cum accessionibus, Helmst. 1674. 4. denique cum Chr. Aug. Heumanni bibliotheca historica academica. Goettingae 1739. 4. *Franciscus Iunius* Theologus libro de Academia, ad calcem tom. 1. Operum: *Tho. Lansius* Commentario de Academiis Helmst. 1666. 4. *Io. Launoius* in libro de scholis celebrioribus post Carolum M. in Occidente instauratis, quem recudi curaui Hamb. 1717. 8 tum in Gymnasio Nauarraeo. *Claudius Hemereus* Doctor Sorbonicus libro Paris. 4. edito de Academia Parisiensi, qualis primo fuit in insula et Episcoporum Scholis: Rich. Simon tom. 2. Bibl. selectae p. 124. Vide et Casp. Caluoeri rituale Ecclesiasticum tom. 2. p. 188. sq. Io. Limnaeum libro VIII. iuris publici. Antonium Pagi ad A. C. 826. 2. Recentiorum Academiarum historiam exposuit *Guido Pancirollus* libro quarto de claris legum Interpretibus Venet. 1655. 4. *Antonius de Luca* Melphictanus in laurea legali, *Iacobus Middendorpius* libris 8. de academiis celebribus vniuersi terrarum Orbis Colon. 1602. 8. ad quos analecta edidit Io. Henr. a Seelen, Lubecae 1756. 4. *Frider. Lucas* in Helicone Europaeo Germanice edito Francof. 1711. 4. et nouissime *Io. Georg Hagelgans* in orbe litterato academico Germanico Europaeo, Francof. ad Moenum 1737. fol. De quatuor facultatibus, quae vocantur Academicis confer *Io. Petri Ludouici* historiam quadripartitae eruditionis, Halae Saxon. 1711. Reimmannum pag. 121. systcm. antiq. litter. et Obseruationes Halenses VI. 15. et 18 (vbi de statu Academiarum in saeculis barbaris) et 20. vbi de studiosis laureae et Candidatis Magisterii. De *triuio* et *quadriuio* artium liberalium, Iac. Thomasius programmate 34. Obseruationes selectae Hallenses T. 1. p 42. sq. et T. VI. Observ. 14. 16. 19. De quatuor artibus popularibus, Philologia et scientiis Mathematicis Vossi liber Amst. 1660. 4 et tom. 3. Operum.

Academiae vocabulum pro scholis maioribus siue studiis vt vocabant generalibus atque vniuersalibus primum vsurpari coeptum est sub Pontifice Paullo II. qui A. C. 1471. obiit. Graduum scholasticorum institutionem omnes fer-

me

me, qui de iis ſcripſerunt, ad Gratianum et Lombardum referunt. Certe non ante illorum fit mentio, qua de re legendus Bulaeus ſaeculo IV. hiſtor. vniuerſitatis Pariſienſis, et Pagius ad A.C. 1151. N. 10. De dignitatibus Academicis, quarum origo ad medium ſaeculum duodecimum refertur a Ioanne Weihamſtedio, vide Bibliothec. Anglic. Tom. 10. pag. 513. ab aliis ad concilium Caeſarauguſtum A. C. 390. praeter caeteros diligentiſſime egit Ioannes Chriſtianus Itterus libro ſingulari, qui auctior lucem vidit Francof. 1698. 4. cui addendus Thomas Lanſius libro de Academiis iam laudato, et Georg. Chriſtianus Waltherus de ſtatu, iuribus ac priuilegiis Doctorum. De inſignibus quibus inaugurantur, vide Alciatum VIII. 10. parergon. De origine et officio Cancellariorum Academicorum Henr. Meibomii Oratio tom. 3. rerum German. p. 240. ſq. Rev. D. Henr. Muhlii de dignitate et officio procancellarii in Academia Kilonienſi, A. 1714. Andr. Eliae Rosmanni oratio de dignitate Cancellarii in Academiis Proteſtantium, quae exſtat in hiſtoria academiae Erlangenſis, Erlangae 1744. fol. pag. 73. Matthaei Stephani oratio de iure Cancellariorum in decernendis honoribus ſcholaſticis, Roſtochii 1623. et vol. primo eius diſcurſuum I. P. Roſtoch. 1624. 4. p. 1. ſqq. Mich. Henr. Gribneri Progr. de primo Academiae Lipſienſis Cancellario, Lipſ. 1731. Io. Erh. Kappii Progr. de Procancellariatu facultatis philoſophicae, ibid. 1747. De *Archiuis*, *ἀρχείοις*, quae Latinis dicuntur *Principia*, vide Franciſc. Philelfum XVII. Ep. 1. XXX. 2. XXXIII. 6. et *Cancellariis* plura ſcripta iunctim excudi curauit Iacobus [a] Wenckerus, Argentorati 1715. 4. quibus addatur Tobiae Eckardi ſchediaſma de tabulariis antiquis, Quedlinburgi 1717. 4. Chriſtfrid. Waechtlerus de Cancellariis veterum, Dresdae 1705. 4. Io. Mich. Weinrichius de Cancellariis, in den Unterſuchungen der merkwürdigen Alterthümer parte 1. pag. 21. ſqq. Rutgerus zur Horſt, Liuonus, libris duobus de Cancellariorum honoribus et officio, Gedani 1628 4. Frider. Rudloff in differt. de archiuorum publicorum origine, vſu et auctoritate, Erford. 1676. recuſa Lipſiae 1747. De Archicancellariis S. R. I. conſulatur Bernardi a Mallinckrot tractatus editus primum Monaſterii 1656. dein recuſus Ienae 1666. denique cum praef. B. G. Struuii ibid. 1715. 4. Georg. Franc. Frid. Helmershauſen obſeruationes miſcellae de Archicancellariis S. R. I. Erford. 1740. Chriſt. Frid. Ayrmann de Archicancellariorum S. R. Imperii originibus genuinis, Giſſae 1746. De archiuis ſiue tabulariis veterum Chriſtianorum Ioan. Carol. Beheim differt. edidit Altorfii 1722. De archiuis Romanae curiae vide Cherubini Bullarium T. IV. p. 104. De Graecorum Imperatorum *κανικλείῳ* conſu-

[a] Neue Bibliothek P. XLV. p. 408. ſqq. Neuer Büchersaal P. XLIX. p. 37. Memoires de Trevoux A. 1716. pag. 282.

consulatur Cangius, et Possinus ad Pachymerem Tomo II. p. 482. De dignitate *Doctorali* confer Io. Dieter. Tregismont discursum de Doctorum dignitate, nobilitate, priuilegiis et praeeminentia, Salisb. 1673. 12. Georg. Christ. Waltheri tract. de statu, iuribus et priuilegiis doctorum omnium facultatum, Norimb. 1642. 8. Petri Mulleri tractat. de gradu doctoris, Ienae 1715. 4. De doctoratu *theologico* consule Io. Frid. Mayeri dissert. Kilonii 1699. Io. Franc. Buddei orat. de origine doctoratus theologici, quae accessit eius orationi de iuuentutis academ. vitiis, Ienae 1723. Vrb. Godofr. Siberi orat. de antiquitate doctoratus theologici, Lipsiae 1734. Io. Erh. Kappii progr. de origine doctorum theologiae et Magistrorum artium, horumque dignitate, ib. 1735. Iac. Wilh. Feuerlini Progr. de studio S. S per doctoratum theologicum a prima inde origine stabilito, propagato, Goettingae 1737. Io. Georg. Kayseri schediasma de origine doctoratus theologici, Numb. 1741. 4. et Chr. Matth. Seidelii Progr. de vtilitatibus ex doctore Theologiae, sollemni ritu declarato, in ecclesiam, cui praeest, redundantibus, Helmstad. 1748. De doctoratu *iuridico* vide Georg. Richteri orationem de doctoribus iuris, quas Lutherus viperas theologorum appellauit. Norimb. 1642. 4. et in eius orationibus Decade II. p. 223. Gottfr. Lud. Menckenii Progr. de origine tituli I. V. D. Witeb. 1717. Io. Frid. Hertel Progr. de vtriusque iuris publici doctoribus, Ienae 1739. Christ. Guil. Loescheri epistolam de periculo simul et incommodis Doctoratus iuridici, Vinar. 1719. 4. et eiusdem epistolam alteram de praerogatiuis doctorum iuris prae aliarum facultatum supremis gradibus, ibid. 1720. De titulo *Magistri* confer Albericum Gentilem lib. 4. lectionum Virgilianarum. Christ. Aug. Heumannum in Actis Philosophorum XVI. p. 591. sqq. Io. Burch. Menckenii dissert de honorifico Magistri nomine, eiusque iuribus insignioribus, quae exstat pag. 74. eius dissertation. litterariarum, et dissertationes Frid. Ziegneri, Lipf. 1671. Georg. Henr. Goetzii, Witteb. 1688. Brand. Henr. Gebhardi, Gryphisw. 1695. Seuerini Petri Gludii, Hafniae e. a. Io. Christ. Kochii, Lipf. 1735. De *Baccalaureis* et *Baccalaureatu* vide Iac. Thomasii Progr. de vetusto ritu creandi Baccalaureos, insertum eius orationibus, Halae 1693. 8. editis pag 536. sqq. et alterum eius Programma de voce et dignitate Baccalaureorum, Lipf. 1670. Chr. Schultzii disserrat. de Baccalaureo, Lipf. 1678. 4. et Henr. Christ. Dithmeri commentation. de Baccalaureis, Lipsiae 1738. Plura de dignitationibus academicis, pluresque qui de iis egerunt, scriptores videre licet in Bibliotheca Academica *Casp. Thurmanni*, in qua sub titulis secundum ordinem litterarum digestis magno numero collegit Scriptores, qui tum de Academiis earumque origine, natura, tum de iuribus, immunitatibus et officiis Doctorum Academicorum et vniuersae rei literariae iuribus atque Priuilegiis egere, Halae Sax. 1700. 4. IV. De

IV. De veteri *Academia* [3] Platonis, qui locus non valde salubris fuit Athenis, vide Menagium ad Laërt. pag. 141. Ceramicum Io. Meursii c. 19. sq. vsque ad 27. et parte 2. exercit. lib. IV. misc. obseru. c. 12. p. 213. sqq. et Criticum Arnobianum IV. 1. Hieronymi Matrangae syntagmata VII. non adeo magni pretii, Panormi 1637. 4. Potterum Archaeol. gr. lib. 1. c. 8. Georg. Trinkhusii differt. de Academia et hortis Platonis, Gerae 1672. et Io. Petri Ludouici primam Academiam, villam Platonis, cum noua Halensium collatam, Halae Saxonum 1693. 4. et inter eius opuscula iunctim edita ibid. 1719. fol. De Aristotelis *Lyceo* ac *Peripato*, *porticu* Zenonis, Antisthenis *Cynosarge* et Epicuri horto: apud Laërtium, Hesychium illustrem aliosque mentio occurrit. Adde Apostolium II. 31. Prouerb. et Potteri Antiqu. Atticas lib. 1. c. 8. p. 33. sq. tom. 12. Thesauri Gronouiani. Philippi Iac. Crophii exercitationem sub praesidio Io. Andr. Schmidii habitam de Gymnasiis litterariis Atheniensium, Ienae 1689. 4. Frider. Lersii differt. de Graecorum apud Athenienses scholis insignioribus, Witeb. 1661. Franc. Domin. Haeberlini comparationem Lycei Atheniensium cum Georgia Augusta, Goettingae 1741. 4. Georg. Trinkhusii differt. de Lyceo et hortis Aristotelicis, Gerae 1672. Ioan. Christ. Kühnii commentat. de Cynosarge Gymnasio apud Athenienses olim celebri, Lipsiae 1742. Memorat etiam Plutarchus lib. de exilio fol. 605. inter sapientum Athenis scholas et diatribas *Palladium* atque *Odeum*, et in Demetrio p. 905. *Museum*. De *Museo Alexandrino* post deperdita Andronici, Callimachi et Alcidamantis scripta consulendae I. F. Gronouii et Lud. Neocori differtationes quae extant tom. 8. Antiq. Graecarum, quibus praeter differtationem Ad. Rechenbergii Lipsiae A. 1698. vulgatam et Claudium diff. de numo Pantheo Hadriani p. 23. vbi et templum et Sacerdotem in illo Museo fuisse obseruat, adiungendi Ionsius lib. 3. cap. 2. p. 218. sq. de scriptoribus Hist. Philos. Tillemontius in Historia Imperatorum Gallice edita tom. 2. p. 431. sq. Guil. Caueus parte 2. Hist. litterariae scriptorum Ecclesiasticor. p. 20. sq. edit. Geneuensis. Io. Philippi Crollii oratio de museo Alexandrino, Biponti 1721. Caroli Frider. Gerischeri commentatio de museo Alexandrino eiusque δωρεαῖς et δώροις, Lipsiae 1752. Sam. Frid. Bucherus T. 1. antiquitat. Biblic. in N. T. p. 451. sqq. A. C. Eschenbachius diff. de conuiuiis sapientum p. 305. sq. Etiam Humfredus Hody de illo dicturus fuit in Antiquitatibus Alexandrinis, sed quae praematuro viri doctissimi obitu interciderunt. De *Museo Heliconio* scripserat olim Amphion Thespiensis, cuius librum 2. laudat Athenaeus l. 14. Dipnosph. Alioqui *Museum* (μουσεῖον) idem est ac templum Musarum; et in Creta Museum dictum est

[3] A Philippo Macedone exustam narrat Diodorus Sic. in excerptis Peiresc. p. 295.

eſt locus, vbi Sirenes cum Muſis certarunt, teſte Suida et Stephano in ἄπτερα. Inde ortus mos loca, in quibus homines ſtudioſi muſis ſiue litteris vacarent, *muſea* appellandi, qualia publica fuere Athenis quamplurima, in quibus mos ſortito quaeſtiones proponi vt teſtatur Plutarchus l. 9. Sympoſ. quaeſt. cap. 1. Confer Meurſium II. 9. Athen. Attic. *Pergami* quoque eiusmodi Muſeum fuiſſe quod a Suida περγαμηνῶν κύκλων nomine celebretur, diſputat Clariſſ. Kuſterus ad Suidam in Μουσαῖος Ἐφέσιος, et Petrus Zornius in diſſert. de throno ſatanae ad Apocal. II. 13. Ploenae 1716. *Smyrnae* Theodorus Haſaeus in diſſ. ad eundem locum Apocalypſeos inſerta parti tertiae bibliothecae Theologico-philologicae Bremenſ. p. 128. De Gymnaſiis *Romanorum* eorumque ornamentis et exercitationibus agunt Chriſt. Fallterus lib. 2. quaeſtion. Roman. c. 6. et Io. Georg. Walchius in exercitatione de Gymnaſiis litterariis veter. Romanorum, Ienae 1721. De muſeis Italiae exſtat elegans diſſertatio Ioan. Guil. Bergeri, Witeb. 1734. De antiquis ſcholis Italiae agit Hyacinthus Gimma in hiſtoria litteraria Italiae, quam Italico idiomate Neapoli 1723. 4. vulgauit, capite viceſimo. De *Athenaeo Romano*, in quo publicae recitationes ſolebant fieri, agit Sirmondus ad Sidonii lib. 2. Epiſt 9. et lib. 4. Epiſt. 9. tom. 1. pag. 893. 939. Voſſius in lib. de cognitione ſui, recuſo in tom. 1. method. Crenii p. 793. De *Claudio* ſiue muſeo eiusmodi, auſpiciis Imperatoris Claudii exſtructo Alexandriae, cuius meminit Athenaeus VI. p. 240. adeundus Caſaubonus ad Claudium Suetonii c. 42. De Aeſculapii et Hygiae ſiue ſalutis Collegio Romae e LX. viris conſtante vide vetus marmor apud Sponium p. 52. Miſc. eruditae antiquitatis. De Ciceronis Academia confer Io. Chriſtoph. Crameri orationem de M. T. Ciceronis Tuſculano, Ienae 1752. Io. Georg. Guil. Volckharti commentatio de hortis veterum Romanorum Muſeis exſtat vol. III. Actorum Soc. Lat. Ienenſis p. 182. ſqq. De *Berytenſi* Academia iuris ſtudio olim celebratiſſima vide Ioan. Strauchii diſſertationem inter eius diſſertationes Brunswigae 1662. 4. editas. Iac. Haſaei diſſertat. Halae 1716. 8. et Baelii Lexicon. De Gymnaſio Timoleonteo Syracuſanorum agit Iacobus Bonanni in Syracuſa antiqua pag. 37. et 184 Tomo XI. theſauri Italiae. De aliis Gymnaſiis a Dionyſio maiore conditis Diodorus Siculus XV. p. 464. De Academiis *Gallorum* veterum fuſe et erudite differit Caeſar Aegarſius Bulaeus in luculenta hiſtoria Vniuerſitatis Pariſienſis, quae ſex voluminibus in folio Pariſiis 1665. prodiit, Tomo primo, et quidem de academia *Marſilienſi* Phocenſium colonia, pag. 16. *Aeduenſi* ſeu *Auguſtodunenſi* pag. 25. et ſub Romanis *Narbonenſi* pag. 33. *Toloſana* p. 39. *Burdegalenſi* p. 46. et *Lugdunenſi* p. 56. De ſcholis Pictauienſi, Aruerna, Treuirenſi et Veſontina p. 55. De ſcholis coenobialibus p. 73. 710. ſqq. et epiſcopalibus, atque de ſcholis Pariſienſibus ante Carolum M. p. 84.

De

De ſchola Remenſi pag. 210. 320. 360. Turonenſi p. 290 Carnotenſi p. 356. Aurelianenſi p. 363. In concilio Pariſienſi A. C. 829. a Ludouico Pio rogant, vt tres ſcholae publicae a Carolo M. condi coeptae confirmentur Pariſienſis, Bononienſis et Ticinenſis, id. p. 159. ſq. Muſei quod fuit *Troezene*, meminit Pauſanias in Corinthiacis. De *Muſeo* quod *Cpoli* condidit Muſelius praepoſitus ſacri cubiculi ſub Theodoſio iun. vide Cangii CPolin Chriſtian. lib. 2. p. 176. De *Octagono* in quo duodecim Doctores CPoli alebantur, a Conſtantini M. aetate ad Leonem Iſaurum vsque, qui illud haereſi ſuae inimicum combuſſit, vide Bandurium p. 485. ſq. ad Antiquitates CPol. Ad collegium eiusmodi, ſtudiis litterarum ſacratum ſpectat Inſcriptio vetus quae exſtat Auentici apud Heluetios in ſacello S. Mariae Magdalenae, et refertur a Carolo Patino in deſcriptione itineris ſui p. 267. NVMINIBVS AVG. - - - - ET GENIO COL. HEL. - - - - APOLLINI SACR. Q. POSTVM. HYGINVS ET POSTVM. HERMES LIB. MEDICIS ET PROFESSORIBVS. D. S. D. De *Nymphaeo* quod Stagiris fuit, meminit Plutarchus in vita Alexandri p. 668. edit. Gr. Lat. Xylandri. Muſeum vocat Plinius XVI. 32. De *Gandiſapora*, Perſarum quondam academia medica, agit Io. Henr. Schulzius Tomo XIII. commentariorum academiae Petropolitanae. De *pueris et puellis alimentaribus* (ſtipendiaten) Philippus Rubenius II. 36. electorum. Ludov. de Hemmer in diſſertat. de pueris et puellis alimentariis, Hauniae 1733. Io. Erh. Kappius in Proluſione de alimentariis, Lipſiae 1735. Ahasv. Fritſchius in tractatu de ſtipendiis et ſtipendiatis ſcholaribus, Ienae 1663. 4. et volumine IV. eius diſſertationum, et Caſpar Zieglerus in diſſertatione de ſtipendiis et ſtipendiariis, Witeb. 1683. De *bidellis* Nicolaus Vernulaeus de academia Louanienſi lib. 1. c. 12. p. 75. et Alciatus VII. 22. perperam tradens, eos Gymnaſiorum epiſcopos et Gymnaſiarchas eſſe dictos.

V. Societatum litterariarum pleniorem notitiam promiſit quidem Clariſſimus *Chriſtianus Iunkerus*, tot aliis ſcriptis praeclare meritus: ſed morte interceptus promiſſis ſtare non potuit. Interim de illo argumento videri poſſunt Morhofius lib. 1. polyhiſtoris cap. 14. Samuel Chapuzellus (Chapuzeau) A. 1701. denatus in Tab. VIII. Europae ſpirantis, Ancillonius in Miſcell. criticis Gallice editis tomo 1. pag. 17. ſq. Godfredus Vockeroth in hiſtoria ſocietatum et rei litterariae ante diluuium, atque introductione in notitiam ſocietatum litterariarum, quae Ienae 1687. 4. primum ſeparatim et deinde Gothae A. 1708 8. iunctim prodierunt. Burchard Gotthelf Struuius introduct. in Hiſt. litterariam cap. X. Iacobus Frid. Reimannus parte 1. introduct. in Hiſtoriam litterariam Germanorum pag. 107. ſq. Ioach. Fellerus ὁ μακαρίτης in Panegyrico Magiſtris Philoſophiae A. 1688. Lipſiae creatis ſcripto, Io. Reiskius

kius vir doctiss. in programmate de pinacothecis, Cimeliothecis, et societatibus doctorum in Europa, Guelpherbyti 1685. et Christoph. Haymannus in der kurzgefaßten Geschichte der vornehmsten Gesellschaften der Gelehrten von den ältesten Zeiten an bis auf die gegenwärtige, Lipsiae 1740-1743. 8. De singulis quibusdam et nobilioribus eiusmodi societatibus etiam singulares scriptores exstant, vt de regia Parisiensi scientiarum Ioan. Baptista Hamelius et Bernhardus Fontenellius; de academia Francica Paullus Pelissonius et Oliuetus; de academia artium picturae et sculpturae Guerinus. De societate Regia Inscriptionum et Numismatum legantur ephemerides Parisienses anni 1702. Academias prouinciarum Gallicas potiores recenset Iuuenel de Carlancas parte secunda tentaminis historiae artium liberalium et mechanicarum pag. 322. sq. interpret. germanicae. De academia scientiarum *Hispanica* confer memorias Treuoltinas Ai. 1715. mense Octobr. p. 1682. sqq. Ephemerides eruditorum (Journal des Savans) A. 1716. p. 389. Neuen Büchersaal, Vol. V. pag. 369. sqq. et de *Barcinonensi* historiam hispanice sub hoc titulo Barcinonae 1757. editam: *Real* * *Academia de buenas Letras de Barcelona, origen, progressos, y su primera Junta general, laxo la proteccion de sa Majestad con las papeles, que en elle se accorderon.* Tomus primus. De societate medicorum instituta a Rege Philippo V. mentio in memoriis Dombensibus Treuoltinis A. 1702. tomo 2. pag. 56. sq. edit. Amstelodamensis. De academia historica *Lusitana* confer Mercure de France, A. 1722. mense Nov. Vol. 2. p. 7. sqq. et Emanuel. Telles da Sylua Historia da Academia Real da historia Portugueza, cuius tomus primus prodiit Vlyssippone 1727. 4. De societate medica, quam medici quidam Vlyssippone inierunt, vide Rathlefii Geschichte jeztlebender Gelehrten, Parte VIII. p. 247. Regiae *Londinensis* societatis historiam recensuere Thomas *Sprat*, cuius historiae anglico sermone compositae editio secunda Londini 1702. 4. euulgata, et Gallice etiam translata est, et nouissime Thomas Birch, qui itidem anglico sermone historiam huius societatis quatuor in forma quadripartita voluminibus Londini 1756. et 1757. edidit: quibus addatur Martinus Kempius in epistola eiusdem bibliothecae Anglorum theologicae subiecta, nec non Rev. Henr. Ludolph. Benthemius im Engelländischen Kirchen- und Schulen-Staat pag. 108. sqq. edit. secundae, qui etiam de Philosophorum societate Oxoniensi agit pag. 491. et Georgii Wilh. Alberti Briefe, den allerneuesten Zustand der Religion und der Wissenschaften in Großbritannien betreffend, p. 1164. Societates litterarias *Italorum* generatim enarrarunt Iosephus Malatesta Garuffi in Italia academica, italice Arimini 1688. 8. edita; Ioan. Iarkius in specimine historiae academiarum Italiae, Lipsiae 1725. 8. Epistola M. I. M. de

* Hamb. freye Urtheile und Nachrichten 1758. p. 697.

de academiis litterariis Italiae inserta mercurio Francico Ai. 1739. mense Nov. pag. 2762. adde conspectum meum thesauri litterarii Italiae p. 246. sqq. Sigillatim, (vt potiorum mentionem faciamus) *Bononienses* academias recenset Pellegrinus Antonius Orlandus in libro italico: *Notizie della Fondazione delle Academie di Bologna*, quae exstant in fronte eiusdem Notizie degli Scrittore Bolognesi, Bonon. 1714. 4. De instituto scientiarum Bononiensi vide Notizie intorno all' instituto delle Scienza nuovamente eretto in Bologna (1712) ed aperto le 13 Marze 1714, quae exstant in Giornale de Letterati d'Italia Tomo XV. p. 425. et Tomo XVII. p. 148. sqq. H. P. de Limiers histoire de l'Academie appellée l'institut des sciences et des Arts etablie à Boulogne 1712. Amstelod. 1723. 8. et Relation de l'institut de l'Academie des Sciences et de celle des beaux Arts de Boulogne, quae exhibetur in Journal des Savans d'Italie A. 1748. pag. 78. sqq. De *Arcadum* academia consule Ioannis Mariae Crescimbeni Arcadia di nuovo ampliata, Romae 1711. 4. et Celeberrimi Ioan. Christoph. Gottschedii Prolusionem de Academia Arcadum germanice euulgatam Lipsiae 1753. De academia Lynceorum conferatur Fabii Columnae *Φυτοβάσανος*, Florentiae 1744. De academiis Romae auspiciis Pontificis Benedicti XIV. conditis consulatur Notizia delle Academie erette in Roma per ordine della Santita di Papa Benedetto XIV. Romae 1740-1744. 8. De academia Florentina ab Antonio Franc. Grazzini A. 1540. condita, quae *Humidorum* nomen asciuit, confer Saluini Fastos consulares Academiae Florentinae, Florentiis 1717. 4. De academia Foroliuiensi vide Geo. Viuiani Marchionis Buonaccorsi Memorie storiche dell' antica ed insigne Academia de' Filigetti della citta di Forli, Foroliuii 1741. 4. De societate *Crotonensium* litteraria Ioannis Sturzelii oratio prodiit Ienae 1754. Historiam academiarum *Panormitanarum* Vincentius Parisius oratione singulari enarrauit, quae recensetur in diario Hamburgensi, Freye Urtheile und Nachrichten 1759. p. 777. Societatum quarundam Italiae symbola, siue vt vocant impresas, exponit Kircherus tomo secundo Oedipi Parte 1. p. 9. sq. De societate litteraria *Rhenana*, quae prima fuit *Germanorum* societas, vide Iusti Chr. Thorschmidii memoriam sodalitatis litterariae Rhenanae, in quantum ea historiae Saxon. ecclesiasticae et litterariae est implicita, vindicata et renouata: quae inserta est Analectis ex omni meliorum litterarum genere, Tomo II. pag. 475. Io. Georg. Lotteri orationem Germanicam de prima, quae in Germania floruit, societate litteraria, quae exstat in den Reden und Gedichten der deutschen Gesellschaft in Leipzig, Lipsiae 1732. 8. p. 350. et Ioannis Georgii Ruprechti orationem de societate litteraria Rhenana a Conrado Celte instituta, Ienae 1752. De societate *fructifera* confer Kurzen Bericht von der fruchtbringenden Gesellschaft Vor-

haben, Gemälde und Wörtern, Cothenis 1641. 4. (Caroli Gustaui ab Hille) deutschen Palmbaum, Norimb. 1647. 12. Georgii Neumarkii neuentsprossenden deutschen Palmbaum, Vinariae 1668. 8. Gottfr. Behrendts Zusatz zu Georg Neumarks deutschem Palmbaum aus noch ungedruckten Nachrichten, in den Beyträgen der deutschen Gesellschaft in Leipzig zur critischen Historie der deutschen Sprache, part 15. p. 368. sqq. Nachricht von dem so genannten deutschen Palmorden, oder fruchtbringenden Gesellschaft, im neubestellten Agenten 3te Function, IV. Depeche, p. 306. sqq. et Eliae Geissleri disquisit. de societate fructifera, Lipsiae 1672. De societate *Pegnisiorum* exstat Amarantae (Ioannis Herdegen) historische Nachricht von des löblichen Hirten- und Blumenordens an der Pegnitz Anfang und Fortgang bis auf das erreichte hundertste Jahr, Norimb. 1744. 8. De ordine *Leopoldino* vide Ioan. Casp. Iungmichels neues Wachsthum der deutschen Heldensprache durch den hochpreißlichen Leopoldenorden, 1695. 4. Ex quo libro excerpta exhibentur in den critischen Beyträgen zur Historie der deutschen Sprache Part. V. p. 168 sqq. De societate *Teutonica Lipsiensi* confer Nachricht von der erneuerten deutschen Gesellschaft in Leipzig, Lipsiae 1727. 8. De *Ienensi Teutonica* societate vide Gesetze der deutschen Gesellschaft in Jena, nebst einem Vorbericht und Anhange von ihren jetzigen Umständen, Ienae 1730. 8. Societatis *latinae* historiam Celeberrimus Christ. Guil. Franc. Walchius composuit, quae praemissa est volumini primo Actorum societatis latinae Ienensis, Ien. 1752. 8. Historia succincta academiae *Naturae curiosorum* praemissa est anno secundo ephemeridum physicomedicarum. Edidit quoque Michael Bernh. Valentini historiam litterariam S. R. I. acdemiae naturae curiosorum, Gissae 1708. 4. Inprimis vero notari meretur Andrae Eliae Büchneri historia academiae S R. I. Leopoldinae Carolinae naturae curiosorum, Halae 1755. 4. edita. Idem vir celeberrimus ibidem eodem anno euulgauit Bibliothecam academiae Caesareae naturae curiosorum, physicam, medicam, miscellam. De academia scientiarum et linguarum Berolinensi instituta a Rege Borussiae gloriosae memoriae Friderico, vide Acta Erudit. 1701. p. 176. Breuem enarrationem conditae a Friderico I. Rege Borussiae in Regia sua Berolinensi societatis scientiarum, Berolini 1712. 4. Relationem de restaurata Regia scientiarum Academia, quae exstat Tomo primo nouae bibliothecae Germanicae p. 196. sqq et Samuelis Formeii historiam academiae Regiae scientiarum et elegantiorum litterariarum a sua inde origine ad nostra vsque tempora, quae primum edita est Berolini 1750 4. deinde ibidem 1752. auctior recusa. Ortum et leges societatis Regiae scientiarum Goettingensis enarrat Celeberrimus Ioan. Dav. Michaelis in praefatione Tomo primo commentariorum huius societatis praemissa. De societate Olumutiensi vide Neuen Büchersaal der schönen Wissenschaften,

ſchaften, Vol. IV. p. 84. ſqq. De *Duisburgenſi* Hamburg. freye Urtheile und Nachr. A. 1756. p. 663. et 668. De *Bauarica* Noua litteraria Lipſienſia A. 1759. p. 562. De *Coſmographica* Erlangiſche gelehrte Anmerkungen u. Nachrichten, A. 1749. De ſocietate *litteraria* Syſtema inſtituendae ſocietatis litterariae Germano Benedictinae, Campoduni 1753. 8. et Corpus academicum almae ſocietatis litterariae Germano Benedictinae in ſuas claſſes a R. P. Oliuerio Legipont diſtributum. Metis 1758. 8. De *Harlemenſi* academia ſcientiarum confer Bibliotheque des Sciences et beaux arts T. II. P. II. p. 453. ſqq. De ſocietate *phyſica Gedanenſi* Büchersaal der ſchönen Wiſſenſchaften und freyen Künſte vol. VII. p. 389. De ſocietatis *Hafnienſis bonis artibus promouendis deditae* ortu diſſeritur in praefatione P. 1. ſcriptorum huius ſocietatis in latinum ſermonum conuerſorum praemiſſa. De ſocietate ſcientiarum *Holmienſi* confer Rathleſii Geſchichte jeztlebender Gelehrten P. IV. pag. 489. et ſcrinium Holmienſe (Stockholmiſches Magazin) Vol. 1. pag. 280. ſqq. De academia elegantior. litterarum Holmienſi idem ſcrinium Holmienſe, ibid. p. 318. De Academia ſcientiarum Petropolitana confer Chriſt. Goldbachii praefationem Tomo primo commentariorum huius academiae praemiſſam. Noua litteraria Lipſienſia A. 1726. p. 177. Erlangiſche gelehrte Anmerkungen und Nachrichten aufs Jahr 1748.

VI. Priuilegia Imperatorum et Leges de ſtudiis liberalibus, Profeſſoribus, Scholaribusque in Codice Iuſtinianeo et Theodoſiano reperiuntur. Vide *Iac. Gothofredum* ad Codicis Theodoſ. l. 6. tit. de Profeſſoribus l. 13. de Medicis et Profeſſoribus et l. 14. de ſtudiis liberalibus vrbis Romae et Conſtantinopolis, ad quas exſtat etiam erudita diatriba *Herm. Conringii*. *Chriſtianus Falſterus* libro II. quaeſtionum Romanar. cap. 4. 5. 6. differit de Profeſſoribus ſiue Magiſtris eorumque ſalariis et Gymnaſiis veterum Romanorum. Collectanea *Ioſephi Laurentii* de Profeſſoribus, Oratoribus et Nomenclatoribus ex eius Polymathia recuſa ſunt tom. 10. Antiquitatum Graecarum Gronouii, in quo exſtat et praeclarum Ludov. Creſollii opus ex editione Pariſ. 1620. 8. quod inſcribitur Theatrum veterum Rhetorum, Oratorum, Declamatorum, Sophiſtarum Libris V, in quo de omni ratione Scholarum praecipue Rhetoricarum apud veteres, multa egregie docentur. Adde praeter ſcriptores ſupra p. 757. citatos *Eberh. Bronchorſtium* de Profeſſorum et ſtudioſorum priuilegiis Lugd. Batav. 1621. Harderov. 1621. et 1652. et Franeq. 1695. 8. *Io. Caluini* orationem de priuilegiis ſtudioſorum et profeſſorum, Herbornae 1600. 8. *Io. Volcmari Bechmanni* tractatum de priuilegiis ac iuribus ſtudioſorum, Ienae 1657. et 1741. 4. et Lipſiae 1712. 4. et *Io. Iac. Gottl. Sturmii* commentat. de profeſſorum priuilegiis, Wiſmar. 1753. 4. De gemino veterum docendi modo

exoterico

exoterico et *acroamatico* siue quod idem est, dialectico et accuratiore analytico exstat singularis tractatus Melchioris Zeidleri, Philosophi et Theologi Regiomontani, Regiomonte 1685. 4. Octauiani Ferrarii de Sermonibus exotericis et disciplina encyclio Libri 2. cura Goldasti, cuius Epistola de cryptica veterum Philosophorum disciplina ad Goclenium praemittitur, recusi sunt Francof. 1606. 8. Vide etiam Plutarchum in vita Alexandri pag. 668. editionis Graeco Latinae, Themistii Orationes p. 319. edit. Harduini. Francisc. Patricium in discussionibus Peripateticis, Menagii notas ad Laërtium p. 197. sq. Eschenbachii Epigenem siue librum de poësi Orphica p. 4. sq. et Meibomii notas ad ius iurandum Hippocratis p. 95. De differentia discipulorum inter se, diuersisque eorum gradibus agit Cresollius Lib. IV. Theatri Rhetorum cap. XI. De occultatione sublimiorum dogmatum, quae Pythagorici et alii Philosophi, tum inter Iudaeos Esseni (de quibus Porphyrius apud Euseb. IX. 3. praeparat.) et inter Christianos haeretici plerique non nisi initiatis et intimioris admissionis discipulis communicabant, non pauca collegit Iacobus Vsserius, Archiepiscopus Armachanus in historia dogmatica de Scripturis et sacris vernaculis (Lond. 1689. 4.) p. 252. sq. 270. sq. Menagius ad Laërtium p. 376. Mutius Pansa de osculo Ethnicae et Christianae Theologiae p. 14. sq. Campegius Vitringa Lib. 3. obseruatt. c. 20. p. 761. Ludolphus Kusterus siue Neocorus in historia critica Homeri p. 58. sq. et Tob. Pfannerus c. 1. §. 9. theolog. gentilis. Hisce affinis fuit aliquo modo *disciplina arcani* apud veteres olim Christianos, etiam Catholicos atque orthodoxos receptissima, nisi quod illa non tam doctrinam siue *κηρύγματα* spectabat, quam circa ritus sacramentorum et verba symboli versabatur, vt aduersus Em. Schelstratenum [5] docuit Wilh. Ernestus

[5] De Schelstrateni libro Romae 1685. 4. edito, et Patauii 1743. ast sine additamentis recuso, vide Acta Eruditorum A. 1685. p. 541. De disciplina arcani vero consulantur Casauboniana p. 111. et 115. sq. vbi de desiderio Catechumenorum Eucharistiam. Io. Filesaci electa T. 2. p. 146. sq. Vallemont du secret des mysteres, v. mem. Treuolt. 1710. p. 1603. sqq. Iosephus Binghamus origin. ecclesiast. X. 5. Christ. Kortholti silentium sacrum, Kilon. 1689. 4. Aubertinus de Eucharistia p. 703. sq. Dallaeus de cultibus religiosis VII. 34. et de pseudepigraphis Apostol. p. 157. sq. Abbatis de Moissy la methode dont les Peres se sont servis en traitant des mysteres, Parisiis 1685. 4. Gebhard. Theodor. Meierus de recondita veter. ecclesiae theologia, Helmstad. 1677. 4. Wilh. Ern. Tenzelius parte 2. p. 1. sqq. exercitation. selectar. Lips. 1692. 4. Elias Stoeber in oratione de sacris veterum Christianorum arcanis, Argentorati 1742. Theodori Crügeri commentatio de disciplina arcani veter. Christianorum per *μυστηριοκρυφίαν*, non per *τρόπον παιδείας* interpretandam, quae exstat tomo secundo analector. melior. litteraturae p. 569. sqq. et Hermanni Scholllineri disciplina arcani suae antiquitati restituta, Tegernseae 1756. 4. De more portas ecclesiae claudendi, dum sacra coena perageretur agit Ioseph. Vicecomes lib. 1. de ritibus missae c. 18. 24. et 29.

nestus Tenzelius parte 2. diss. select. De *lucubrationibus* veterum et vigiliis studiorum caussa frequentatis disquisitionem singularem edidit B. Christophorus Cellarius, Halae Saxon. 1699. 4. Eas in longam noctem protractas nocere sanitati iam olim notauit Hippocrates lib. 1. de re medica: quamuis Gabriel Naudaeus quaestione 3. iatrophilologica quum primum laudasset studia matutina, deinde p. 73. sq. disputat pro nocturnis lucubrationibus, ita tamen, vt quemadmodum in omnibus ita in his quoque nimium in vitio esse non dubitet.

VII. De *recitationibus* veterum Lipsius videndus Centur. 2. Epistola 48. ad Belgas, Vossius pater cap. 7. et 8. de imitatione, siue lib. de recitationibus veterum, recusus in tomo 1. method. Crenii: Gabriel Bisciola tomo 2. Lectionum subsecivarum lib. 15. c. 20. Casaubonus ad Theophrasti Characteres pag. 126. sq. et ad Auidium Cassium Vulcatii Gallicani, Ferrarius lib. 3. de veterum Acclamationibus. Io. Schefferus cap. 9. et 10. de stilo; Io. Georg. Guilielm. Volckhartus in commentatione supra laudata de hortis veterum Romanor. museis, volumine tertio actorum societatis latinae p. 229. sqq. Io. Ern. Imm. Walchius in libro de arte critica veterum Romanorum pag. 59. sq. Frid. Iac. Beyschlag in sylloge p. 490. et 509. Magnus Daniel Omeisius in dissertatione de recitationibus veterum, Altorfii 1697. Christ. Gottfr. Barthius in dissert. de recitatione et retractione veterum, Halae 1701. Petrus Eckermann in dissert. de studio veterum recitandi, Vpsal. 1740. Frid. Christ. Baumeister pag. 201. exercitationum academicar. et scholastic. Lipsiae 1741. et Constantinus Langius in orat. de censoribus veterum litterariis, Ienae 1753. De recitationibus ῥαψῳδῶν et Homeridarum post Scaligerum, Casaubonum et Kusterum a Fabricio lib. II. c. 2. Bibl. Graec. laudatos vide Sigism. Frid. Dresigii commentationem Lipsiae 1734. 4. et Eberh. Baringium de Rhapsodia, Hanov. 1745. De retractationibus et palinodia eruditorum vide Theophil. Raynaudum T. XIV. Operum, et dissert. Io. Georg. Neumanni, Witeb. Io. Schmidii, Lips. 1697. De retractationibus Theologorum Io. Henr. Feustkingii dissert. Witeb. 1711. et 1715. Celsus in praefatione ait Hippocratem non dubitasse, si errasset, sententiam retractare *more magnorum virorum et fiduciam magnarum rerum habentium.* Pontifices non dubitare retractare, vbi errare se agnoscant affirmat Launoius p. 454. epistolarum. De formulis protestationum meliorum iudicio et ecclesiae scripta sua subiicientium idem Launoius p. 501. sqq. et 525. sqq. libri de scholis a Caroli M. tempore instauratis. De *certaminibus* veterum *litterariis* Vitruuius praefat. libri VII. Ionsius lib. 1. c. 16. p. 85. sq. Io. Rosinus lib. V. cap. 18. antiquit. Romanar. vbi de agonibus Capitolinis ex Scaligeri lib. 1. lection. Ausonian. c. 10. Harduinus de numis vrbium p. 399. et

et 438. Christ. Gottl. Schwarzius in differt. de certaminibus veterum Poetarum atque Oratorum, Altorfii 1728. De *Lectoribus* siue *Anagnostis* Ioan. Schefferus libro de stilo pag. 69. sq. qui etiam pag. 72. lectricem ex Seruio obseruat. Reimannus systeм. litter. p. 46. sq. et Ioan. Bilbergii dissertatio, Vpsal. 1698. 8. Nonnulla etiam Alexander ab Alexandro Tomo 1. p. 350. edit. cum notis variorum. De anagnosmatis siue lectionibus in conuiuiis adi Baccium pag. 191. sq. libri 4. de vinis, et Iac. Goettenium lib. 2. observ. cap 2. Ceterum *recitare* proprie non est ex memoria dicere, sed de scripto legere, vt praeter alios obseruat Lambecius in orationibus suis pag. 81. sq.

VIII. De *scriptura* veterum Ioannes Nicolaus Funccius eruditam commentationem edidit Marburgi et Rintelii 1743. 8. in qua vniuersum hoc argumentum erudite atque eleganter pertractat. Sigillatim de *scribis* veterum, Romanorum praecipue et *notariorum* exposuerunt Reimannus systemat. litterar. pag. 53 sq. Hugo de prima scribendi origine cap. 32. pag. 415. edit. Trotzianae. Andr. Christ. Eschenbachius in dissertationibus iunctim editis pag. 257. sq. Ioan. Lomeierus dierum genialium decade II. p. 397 sq. Iacobus Ern. Herrgott dissertatione de scribis veterum Graecorum, Romanorum et Germanorum, Witeb. 1668. Iustus Lipsius centur. 1. ad Belgas ep. 27. Begeri spicilegium antiquitatum p. 78. et 93. Elias Amatus epistolar. eruditar. Italice editar. parte 2. pag. 72. sqq. De more citandi scripta allegatis primis illorum verbis Ionsius II. 5. p. 136. Viri praestanti doctrina et dignitate ipsi manu sua libros descripserunt, vt emendatos haberent. Vide Baluzium ad Capitularia Tomo 2. pag. 1160. sqq. De *chartulariis* Cangius in Glossario, et Pancirollus variar. lectionum lib. 1. c. 23. De *capsariis* Io. Chokier facis historicae centuria 1. c. 79. De *librariis*, *antiquariis* et *Bibliopolis* antiquorum Balthasar Bonifacius de Archiuis cap. 8. Pignorius lib. de seruis p. 228. sq. Popma de operis seruorum p. 67. Christ. Falsterus lib. 2. quaest. Romanar. c. 3. et singulari diatriba Christianus Schoettgenius, Lipsiae 1710. edita, quam ipse deinde germanice versam auctamque sub titulo: **Historie der Buchhändler, wie solche in alten und mittlern Zeiten gewesen**, Norimb. 1722. 4. recudendam curauit, latine autem conuersam Polenus inseruit Tomo tertio supplementorum thesaur. antiq. Graec. et Romanar. Ahasv. Fritschius in tractatu de typographis, bibliopolis, chartariis et bibliopegis, Ienae 1675. 8. et Hamburgi 1678. 4. qui germanice versus prodiit Ratisbonae 1750 4. De ratione *voluminum* et cylindrorum εἰλητῶν apud veteres Guil Schickardus de festo Purim Tomo 8. Critic. Anglor. pag. 486 B. Carpzouius ad Schickardum de iure regio Hebraeorum p. 92. sq. Rich. Simon epistol. select. IV. 27. p. 190. sqq. Io. Doughteius Ana-

Analectis facris ad Ief. XXXIV. 4. Salmafius ad Solinum p. 278. 706. et de modo vfurarum c. 10. p. 404 fq. et in fpecimine confutationis animaduerfionum Heraldi p. 107. fq. et ad Vopifcum: Chriftoph. Browerus annalium Treuirenfium pag. 105. vbi exhibet fchema voluminum in Bibliothecam digeftorum ex veteri lapide reperto Nouiomagi in loco caftrorum Conftantini. Auguftinus Calmet in differtatione prima earum, quas commentario gallice edito in Genefin adiunxit, in qua de forma librorum veterum et diuerfa fcribendi apud illos ratione differit. Ifaacus Voffius ad Catullum pag. 50. fq. qui codicum membranaceorum fiue *librorum quadratorum* vfum ab Attalo demum coepiffe obferuat. Videndus etiam Ouidius lib. 1. Triftium elegia prima, Leo Allatius prolegom. ad librum de patria Homeri pag. 20. fq. et ad antiquitates Hetrufcas pag. 137. Wormii mufeum p. 384. Ramirefius ad Martialem II. 67. Thomas Bartholinus de legendis libris diff. IV. p. 125. fq. Ern. Sal. Cyprianus pag. 40. fqq. Programmatum felectorum. Alexius Symmachus Mazochius Tomo XXVII. Opufculor. fcientificor. et philologicor. pag. 168. fqq. Io. Esbergius in exercitat. de libris veterum, Vpfal. 1701. Chrift. Saalbachius in differt. de eod. argumento, Gryphisw. 1706. Chriftianus Gottl. Schwarzius in differtationibus quatuor de ornamentis veterum diuerfis temporibus Lipfiae et Altorfii habitis; vna de libris plicatilibus veterum, Altorfii 1717. et vna de varia fupellectile rei librariae veterum, ibid. 1725. quas in vnum collectas indicibusque neceffariis inftructas recudi curauit Ioan. Chrift. Leufchnerus, Lipfiae 1756. 4. De menide antiquorum codicum ornamento I. C. Stiglizius commentationem euulgauit Erfordiae 1747. De vmbilicis voluminum et cornibus, κεφαλὶδι βιβλίου, מגלת ספר Pfalm. XL. 8. Hebr. X. 7. vide Ioan. Henr. Maii obferuationes facras lib. 3. p. 133. fq. edit. fecundae. De verbo *explicit*, explicitum eft Huetiana p. 139. Libros conglutinandi artem Athenis Philatium virum doctum fodalem fuum inueniffe teftatur Olympiodorus Philofophus Alexand. apud Photium. Cod. 80. De rationibus compingendi ornandique libros, quibus noftra aetate bibliopegi vtuntur, diligentiffime fcripfit Ioan. Gottfr. Zeidler in der Buchbinder Philosophie, oder Einleitung in die Buchbinderkunst, Halae 1708. 8. Caerimoniale bibliopegorum fingulari libro germanice compofito defcripfit Frider. Frifius, Lipfiae 1712. 8. De *Diptychis* egerunt Rosweidus Onomaftico ad vitas Patrum pag. 773. Pompeius Sarnelli in antiqua Bafilicographia cap. 26. Bernh. Montfauconius Palaeographiae pag. 34. Ioan. Cabaffutius in notitia conciliorum pag. 487. fqq. et in notitia Eccl. pag. 49. Henr. Dodwellus differt. Cyprian. pag. 71. fqq. Petrus Zornius Opufcul. facr. T. II. p. 687. fqq. Io. Bona II. 12. rerum liturg. Eufebius Renaudotus T. I. collection. liturgiar. oriental. p. 254. fqq. Iof. Binghamus

orig. ecclesiast. lib. I. cap. 3. Seb. [6] Donatus libris tribus italice editis de diptychis profanis et sacris, Luccae 1753. Christ. Aug. Saligius in libro de Diptychis veterum tam profanis quam sacris, Halae 1731. 4. Io. Andr. Schmidius in dissertat de diptychis veterum, Ienae 1694. Michael Hertius dissertationibus quatuor de diptychis, Sneebergae 1680-85. editis. Christ. Gottl. Schwarzius in dissert. de vetusto quodam diptycho consulari et ecclesiastico, Altorfii 1742. Sigillatim de Diptycho *Leodiensi* Alexandri Wilthemii Diptychon Leodiense ex consulari factum ecclesiasticum, et in illud commentarius, Leodii 1659. fol. De Diptycho *Boethii consulis* Philippus Bonarotta in Giornale d'Italia Tomo 28. pag. 39. sqq. et Io. Casp. Hagenbuchius in epistola epigraphica de Diptycho Brixiano Boethii Consulis, Turici 1749. fol. Diptychon *Bituricense* editum est in libro: Voyage litteraire de deux religieux Benedictins, Parisiis 1717. 4. pag. 25. De *Diuionensi* Philib. Bern. Moreau de Mautur Tomo III. histor. acad. inscriptionum pag. 451. sqq. De diptycho eburneo, quod fuit Cardinalis *Quirini*, ipse Quirinus in epistola ad Claudium de Boze, Romae 1743. 4. quae quarta est decadis eius epistolarum Romae 1743. 4. in lucem emissae. Hannibal de Abatibus Oliuierius Opusc. scientific. et philolog. T. 32. p. 5. et T. 36. p. 345. Io. Antonius Vulpius in diuinatione in diptychon eburneum vaticanum, olim Cardinal. Angel. Mar. Quirini, Patauii 1752. 8. et Tomo 35. Opuscul. scientif. et philolog. pag. 221. Alexius Symmachus Mazochius Tomo 34. eorund. opusculor. p. 387. sqq., Castus Innocentius Ansaldus Tomo 40. p. 187. sqq. et Tomo 42. p. 237. Io. Georg. Leichius de diptychis veter. et de diptycho Eminentissimi Cardin. Quirini, Lipsiae 1743. 4. Iosephus Bartolus in libro italice edito: La vera Spigazione del Dittico Vaticano, Turini 1747. Diptycha Episcoporum ecclesiae Arelatensis exstant apud Mabillonium Tomo III. analector. p. 432. Diptychon Magni Consulis, primum luci publicae donauit animaduersionibusque illustrauit Christoph. Saxius, Hagae Comitum 1758. fol. Thesaurum Diptychorum tam profanorum quam ecclesiasticorum, quem Celeberrimus Gorius inchoauerat, tribus voluminibus, forma folii, cum figurarum scienter delineatarum apparatu, edendum Florentiae susceperunt Bandinius et Passerius: vide Acta Erud. 1758. p. 288. Ceterum duo fuerunt diptychorum genera *consularia* et *ecclesiastica*. In ecclesia graeca triplicem diptychorum formam observatam sibi testatur Allatius III. 15. de consensu p. 1184. sqq. 1) Episcoporum, 2) virorum bene merentium vel dignitate conspicuorum, 3) eorum qui in fide obdormierunt. Consularia diptycha speciem tabulae eburneae duplicis referebant, ita vel fibulis vel vncis a superiori aut inferiori parte aptae et nexae, vt aperiri et claudi

[6] Journal de Savans 1754 mense Decembri.

claudi facile possent, eaque anaglyphicis et pro illorum temporum ingenio haud plane rudibus variarum rerum iconibus ornata, quum Orientis tum Occidentis Consules sub auspicia muneris sui et familiaribus et aliarum regionum longissime disiunctarum proceribus dono mittere solebant. Vide Saxium ad Diptychon magni Consulis pag. 5. Consularia haec diptycha vel sine *titulo* vel *litterata* supersunt. Eorum, quae litteris notata sunt, praeter laudatum Hagenbuchium, qui tamen ἀφόνων rationem non habuit, breuiter recenset Leichius de Diptychis veterum. p. II. et III. Et ἀφόνα atque litterata, et consularia atque ciuilia, neglectis tamen siue sacris siue ex vtroque mixtis ordine chronologico recenset Saxius lib. cit. pag. 8. sqq. De *Pinacothecis* et *imaginibus* virorum doctorum quibus Bibliothecae exornatae, Io. Henr. Meibomius ad Vogleri introduct. in Historiam litterariam p. 163. sq. Bartholinus de legendis libris diss. 2. p. 64. sq. Fogelius de statuis c. 24. Ioan. Ern. Imm. Walchius in Cicerone Herculanensi Vol. 1. Actor. societ. lat. Ienens. p. 126. sqq. Io. Dav. Schreber peculiari differt. de imaginibus virorum Bibliothecarum ornamento Lips. 1692. Christoph. Gothofr. Barthius diss. de imaginibus veterum in bibliothecis vel alibi positis, Halae 1702. et Io. Paullus Reinhardus in den Erlangischen gelehrten Anmerkungen und Nachrichten auf das Jahr 1747. N. X. et XI. De *Bibliothecis* veterum pauca quaedam Rabanus lib. V. de Vniuerso c. 4. T. 1. p. 95. b. ex Isidori VI. 3. origin. Plura Iusti Lipsii libellus et seorsim et inter opera eius saepius editus, Lipsio autem longe diligentius disputauit Siluester Lürsenius libro de templo et bibliotheca Apollinis Palatini, eique subiecta disputatione de bibliothecis veterum maxime Romanorum, Franequerae 1719. 8. Lipsii liber occurrit etiam in collectione Io. Ioachimi Maderi, qui varios de Bibliothecis et re Bibliothecaria Scriptores congessit, praemissa praefatione de Scriptis et Bibliothecis antediluuianis, incerta fide iactatis, Helmst. 1666. 4. Nouissime Maderi collectionem recudi fecit, et Herm. Conringii Epistolam siue librum de Bibliotheca Augusta Guelpherbytana, quo etiam de veterum re Bibliothecaria differitur, tum Naudaei, Spizelii et aliorum [7] de Bibliothecis scripta adiunxit, pluresque alios scriptores de hoc argumento duobus voluminibus iunctim edidit, Rev. Ioannes Andreas Schmidius, Theologus Helmstadiensis, plus simplici vice iam nobis laudatus, cuius etiam diatriba de bibliothecis eremitarum veterum exstat, Helmstad. 1714. Rudolphi Capelli, τοῦ μακαρίτου Syntagma lectionum Bibliothecariarum memorabilium Hamburgi 1682. 12. vulgatum itidem varia non ad recentem tantum, sed et veterem rem Bibliothecariam facientia collegit, quod facit etiam Dan. Guil. Mollerus diss. de Bibliotheca, Altdorf. 1700. 4. Vide

7 Vide Acta Eruditor. A. 1704. p. 209. sqq.

et Praefationem ad reliquias Bodleianas, Acta Erud. 1704. p. 301. sq. et Georgii Engelbrechti diss. de iure Bibliothecarum, Helmst. 1702. Io. Langii Epistolas Medic. II. 3. Hospinianum de templis fol. 100 sq. Pompeium Sarnelli c. 42. antiquae Basilicographiae. Christiani Falsteri quaestiones Romanas lib. 2. c. 1. Paullum Mariam Terzagium in museo Septaliano p. 151. sqq. vbi celebriores bibliothecas veteres ac nouas recenset, sigillatim de Vaticana videndus p. 161. et de Ambrosiana p. 164. quam A. 1664. scripsit constare codicibus manuscriptis 12000, impressis 46000. Io. Lomeieri librum de bibliothecis. Trai. ad Rhen. 1669. et 1680. 8. Bibliothecarum graecarum recensionem Bernhardus Montfaucon suae palaeographiae graecae praemisit. De bibliotheca *Alexandrina* confer Ant. van Dale in dissertatione super Aristaea de LXX. interpretibus, Amstelod. 1705. 4. cap. 2. sqq Humphred. Prideaux in connex. V. et N. T. P. II. lib. 1. p. 16. sq. 75. et 88. edit. Berolin. et ex eo Bibliothec. Anglic. T. 3. p. 501. sqq. Georg. Greenii dissert. de Ptolemaeo Philadelpho, Aegyptiorum Rege, Witeb. 1676. et Petri Nicolai Bonamy dissertationem insertam memoriis academiae Inscriptionum Tomo XIII. p. 615. sqq. edit. Amstelod. Bibliothecarios Bibliothecae Alexandrinae [8] recensent Ionsius de Scriptoribus Historiae Philosophicae p. 101. et I. F. Gronouius in supra laudata diatriba de Museo Alexandrino. De bibliothecis Romanorum Erh. Reuschius dissertationem edidit Helmstadii 1734. De Asinii Pollionis bibliotheca Romae publicata vide Io. Henr. Felsii orationem Ienae 1753. De M. Tullii Ciceronis bibliothecis Ioan. Matthaei Vnoldi commentat. ibid. eod. De bibliothecis Byzantinis generatim confer Banduri imperium Orientale Tomo 1. p. 385. sq. Sigillatim de bibliotheca in templo S. Sophiae CPoli Bibliothec. Anglic. T. 3. p. 502. sqq. De antiquissima osymanduae agit Diodorus Siculus: adde Cellarii programma XL. p. 281. sqq. De bibliotheca Budensi Naldus Naldius in epistola de laudibus Augustae bibliothecae ad Matthiam Coruinum, Pannoniae Regem, quam exhibent Petrus Ienichius Tomo III. meletematum Thorunensium p. 97. et Matth. Belius in notitia Hungariae nouae Tomo III. p. 589. sqq. Io. Guil. Bergerus in Eloquentia publica, Witebergae 1750. 4. p. 348. sq. et Paullus Faber in commentatione de augusta Budensi bibliotheca, Witeb. 1756. De bibliotheca Caroli M. Imperatoris exstat dissertatio Ioan. Dav. Koeleri, Altorfii 1727. De fortuna bibliothecae D. Augustini in excidio Hipponensi dissertatio Io. Martini Chladenii Lipsiae 1742. De transpositione bibliothecarum memorabili Rud. Antonii Fabricii dissertatio prodiit Helmstadii 1724. De

[8] Ptolemaeus Philadelphus decem myriadas librorum collegit Alexandriae teste Syncell. p. 271. 273. His Pergami Bibliothecas addi voluit Antonius, Cleopatraeque destinauit, in quibus 200000. βιβλίων ἁπλῶν. Plutarch. p. 943. in Antonio.

De bibliothecarum apud veteres praefectis videatur Caroli Guilielmi Schumacheri diatribe, Ienae 1758. De bibliothecariis veteris Romae Falsterus lib. 2. quaestion. Rom. cap. 2. De bibliothecariis recentioribus Vaticanis consulendus Io. Ciampinus. De Bibliothecae Caesareae praefectis (sunt enim, qui Bibliothecarii nomen tanquam non satis latinum refugiunt, vt Vossius et alii) Petrus Lambecius lib. 1. Comm. de Bibl. Vindobonensi.

IX. De studiis veterum et omni genere elegantioris eruditionis apud veteres cultae, eruditus exstat liber *Io. Wowerani*, Hamburgensis, (fuit enim et alter hoc nomine Antwerpiensis) qui inscribitur *de Polymathia*, et primum lucem vidit Hamburgi 1604 4. Postea adiunctis argumentis ac indicibus elogioque Woweriano, cura Iac. Thomasii, Lipsiae 1665. 8. Ex Thomasii editione recusus est tom. 8. thes. Antiqu. Graecar. Inter alia falsos esse et iniuriam Woweriano facere, qui tractationem de polymathia *Isaaco Casaubono* per plagium surreptam dicere ausi sunt, idem Thomasius ostendit, quanquam verissimum est Casaubonum quoque de eodem argumento opus molitum fuisse, sed ex aliis Wowerii scriptis patet non opus ipsi fuisse, vt aliena scrinia expilaret, cui diligentia sua et ingenio satis, quod scriberet, suppetebat domi. De Encyclopaedia veterum exponit etiam *Martinus Nicolai* in dissert. de veterum vestitu, choris, epistolis, scriptis et praecipue paedia ἐγκυκλίῳ, Kilonii 1668. 4. Chr. Bergius in dissert. de encyclopaedia veterum, Ienae 1666. Io. Crausius in dissert de artibus liberalibus siue polymathia veterum, Ienae 1670. De arte critica veterum Romanorum elegantem librum Io. Ern Imm. Walchius edidit Ienae 1757. 8. De antiquitatibus rei litterariae veterum Romanorum, commentaturum se diligentius promisit V. C. *Io. Georgius Walchius* in diatriba de dedicationibus librorum veterum Latinorum, Epistolis Christophori Cellarii τοῦ μακαρίτου praemissa, qua insigne eius operis specimen edidit. Quod vero consilium vt abiiceret, grauioribus deinde negotiis coactus est. De initiis eruditionis apud Romanos Io. Georg. Frickius elegantem dissertationem edidit, Altorfii 1728. De studiis liberalibus vrbis Romae et CPoleos legi meretur Hermanni Conringii dissertatio, Helmstadii 1674 4. edita, et tum in thesauro Sallengriano Tomo III. p. 1193. tum in Conringii operibus iunctim editis T. VI. p. 1. recusa: cui adde Aldi Manutii epistolam de artibus liberalibus veterum Romanorum, in eius Quaesitis per epistolam, et tomo VI. thesauri Gronouiani, et Conradi Buddei dissertationem de studiis liberalibus apud veteres Romanos, Ienae 1700. Christoph Cellarii dissert. de studiis Romanorum litterariis in vrbe et prouinciis, pag. 341. eius dissertationum academicar. et Tomo III thesauri Sallengriani p. 1233. De variis modis litteras colendi apud veteres Romanos confer Io. Georg. Walchii Parerga acade-

academica p. 51. qui ibid. p. 161. sqq. etiam de amoenitatibus historicis ex Ciceronis peregrinatione collectis disserit. De ratione Romanorum litteras docendi exstat oratio Georg. Steph. Wiesandi Ienae 1755. De secessibus veterum Reimannus systemat. antiquit. litter. p. 106. et 496. vbi de secessibus litteratis Ciceronis, Maecenatis, Catulli, Virgilii, Horatii etc. ex Kircheri Latio. Georg. Greenius de rusticatione veterum Romanorum, Lipsiae 1677. 12. et tomo 1. thesauri Sallengriani p. 690. sq. et Christoph. Godofr. Barthius in dissert. de secessibus veterum ad mentem sententiamque C. Plinii Secundi, Halae 1701. De more veterum studio litterarum iungendi artem mutam vel opificium vide Christiani Wilhelmi Lyseri dissertationem, Witeb. 1696. 4.

X. De prima scribendi origine et omni antiquitate litteraria non inelegans tractatus *Herm. Hugonis*, Iesuitae, lucem vidit Antwerp. 1617. 8. quem recudendum curauit, eidemque notas, opusculum de scribis, apologiam pro Waechtlero, praefationem et indices adiecit Christ. Henr. Trotz. Traiecti ad Rhen. 1738. 8. Hugoni iungatur *Io. Nic. Funccii*, V. C. commentatio de scriptura veterum, Marpurgi et Rintelii 1743. 8. *Petrus Holmius* in accurata disquisitione de scriptura et variis rationibus siue ad dextram siue ad sinistram siue desuper vel quocunque alio modo scribendi, publicata Lund. Scand. 1670. 8. et recusa in Analectis Philologicis Tho. Crenii cura editis in Belgio 1699. 8. *Balthas. Frid. Salzmanni*, Argentoratensis, dissertationes quinque cum cura elaboratae, quarum prima lucem vidit Lipsiae 1667. 4. quinta de scriptione Sinensium ibid. 1670. *Michaelis Waltheri* oratio de arte scriptoria ad calcem eius dissert. de animae immortalitate, Witeb. 1657. 4. *Floriani Klepperbein* historia artis scriptoriae, Witeb. 1683. *Sebastiani Franci* dissertatio epistolica ad Seuerinum Pedanium de illa historia 1683. *Ioan. Adolphi Luut* dissertationes binae de palaeographia, quarum prior Praeside Nic. Celsio, secunda Fab. Toernero habita est, Vpsaliae 1724. et 1725. 8. *Georg. Christ. Hallbaueri* positiones de scriptura, eius origine, natura et variis modis, praecipue per litteras ex aere fusas, Ienae 1739. *Io. Vdalrici Tresenreuteri* programmata duo de fictis argumentis, quibus artem scribendi ante diluuium inuentam fuisse, nonnulli voluerunt probare, quae exstant pag. 211. et 222. eius Opusculorum: *eiusdem* programma, quo, artem scribendi ante diluuium fuisse inuentam, probabiliter defenditur, ibid. pag. 230. *Nicolai Frereti* obseruationes de artis scribendi principiis generalioribus, et sigillatim de Sinensium artis scribendi fundamento, Tomo nono memoriarum academiae inscriptionum p. 328. sqq. *Bourgueti* Lettres curieuses sur l'origine de l'ecriture laudat Leibnitius Epist. a Kortholto editarum vol. 1. p. 398. *Roberti Mori* Essay of the first Invention of Writing citatur volumine secundo bibliothecae Harleianae pag. 960.

De

De ratione fcribendi Augufto vfitata *Crenius* Analector. p. 179. fq. *Stillingfleetus* Origin. facr. lib. 1. c. 1. §. 19. exftimat, artem fcribendi vetuftate aequare mundi originem, eamque ab ipfo effe Adamo inuentam. *Henricus Winderus* in hiftoria ortus et progreffus doctrinae earum in primis rerum, quae ad religionem fpectant vol. II. p. 30. cenfet, fcribendi artem Mofi diuinitus fuiffe reuelatam. *Wilhelmus Warburtonus* in diuina Mofis miffione vol. II. p. 66. fq. edit. fecundae demonftrauit, primam fcribendi originem fuiffe, vt rerum ipfarum figuras vel nude vel fymbolice pingerent, quae figurae deinceps in fimplices ductus et lineas degenerarint, quo pacto de Aegyptiis, Sinenfibus, ceteris ftatuendum fit: feriorem effe vfum litterarum non ad res fed verba repraefentanda. Hinc factum effe, vt γράφειν, itemque σημεῖα, σήματα de pictura ac litterarum fcriptura dicantur. *Eberhardus Henr. Dan. Stofchius* in differtatione de reuelatione Diuina ante Mofen fcripto confignata, Francof. ad Oderam 1752. §. VIII. p. 16. putat, characterum quorundam, quibus mentis fenfa exprimerentur, quales illi demum fuerint, vfum ftatim poft diluuium inter homines viguiffe. Quin immo probabiles non deeffe rationes, quibus pulcherrimae artis vfus vel faltem prima eius rudimenta faeculis diluuium antegreffis vindicari poffint.

De *charta et papyro* veterum videndi Plinius lib. 13. c. 11. et ibi Harduinus. Ifidorus Lib. VI. Orig. c. 9. Caffiodorus lib. XI. Variarum Epift. 38. Matthiolus ad Diofcoridem lib. 1. c. 98. Melchior Guillandinus Venetiis 1572. 4. et Ambergae 1613. 8. in Aegypto ipfe, vbi papyrum examinauit, verfatus. Iofephus Scaliger contra Guillandinum 9 de papyro. Io. Mabillonius in opere de re diplomatica lib. 1. cap. 8. Montfauconus in Palaeographia Graeca p. 13. fq. fupplement. antiquitatis explicatae T. 3. p. 199. fqq. et memoriarum Academiae infcriptionum T. IX. pag. 302. fqq. edit. Amftelod. Scipio Maffeius hiftoriae diplomatic. pag. 57. fqq. Francifcus Maria Nigrifolius, Medicus Ferrarienfis, in differt. de charta eiusque vfu apud veteres, quae inferta legitur Mufeo Mineruae Venetae Tomo 3. p. 249. fqq. Guido Pancirollus rerum deperditar. tit. 13. Claudius Salmafius in notis ad Vopifcum et Solinum. Liber gallicus: *Varietés hiftoriques, phyfiques et litteraires*, Parifiis 1752. Tomo primo. Chr. Lindneri differtatio de charta, Lipfiae 1647. Sebaftiani Kirchmaieri de papyro veterum, Witeb. 1666. quae tota fere ex Guillandino exfcripta eft. Io. Georg. Vngeri de papyro frutice, Lipfiae 1731. A. G. Boucher d'Archis in Mercurio Gallico A. 1737. menfe Septembri p. 1082. fqq. et Leo Allatius pag. 91. ad antiquitates Hetrufcas, vbi inter alia docet, mangonem qui anti-

9 Rud. Capelli lection. bibliothec. O. 6. fqq.

antiquitates illas ſuppoſuit, inepte eas commiſiſſe chartae A. C. 1450. a Ioanne Brugenſi ex linteis contritis, [10] ex ramis veterum pannorum, vt loquitur Petrus Venerabilis, quod longe recentius inuentum et Germanorum quidem, vt notat Scaliger in Scaligeranis ſecundis pag. 7. Adde Io. Petr. a Ludewig in den gelehrten Anzeigen, Halae 1744. 4. p. 270. ſqq. Praecipue vero ridiculum eſſe, quod in vna charta artificis chartarii inſignia relicta erant, quibus charta et eius confectae tempus internoſci potuit. De illis inſignibus, atque vt ſaepe numero horum ope fraudes detectae fuerint, pluribus diſputat Allatius p. 136. De *papyro planta* praeter Vngerum laudatum Proſper Alpinus de plantis Aegypti p. 43. Kaempferus amoenit. exotic. p. 471. ſqq. et appendice ad Iaponiam p. 22. ſqq. Ephemerides eruditorum 1730. menſe Iun. p. 199. ſqq. Memoriae Treuoltinae 1732. p. 817. ſqq. Quod veteres in cortice fagi ſcriberent (auf Buchrinden) hinc Olaus Rudbekkius pater in Atlantica ſua obſeruat libros hodieque Germanis vocari Bücher, ſicuti ex ſimili ratione dicuntur *libri*, *codices*, *folia*, *philyrae*. Varia alia, in quibus antiquitus ſcriptum fuit recenſet praeter Allatium et Hermannum Hugonem in libris laudatis Alexander ab Alex. II. 30. et ibi Tiraquell. Bartholinus diſſ. 4. de legendis libris p. 90. ſq. ac nouiſſime vir eruditiſſimus Bernardus Montfauconus in palaeographia Graeca lib. 1. Vide etiam Hiralti Epiſtolam inſertam Memoriis Treuoltinis A. 1711. p. 1559. ſq. vbi de bullis Pontificum ſcriptis in charta e cortice. Pars chartae tenuiſſima dicta *ina*, vt conſtat e Feſto in ilia et exilis. De chartopocia Iaponica ex corticibus arboris mori papyriferae *Carſchy* [11] dictae Engelbertus Kaempferus in amoenitatibus exoticis p. 466. ſqq. De charta incombuſtibili ex amiantho Wormius p. 350. muſei. De charta asbeſtina Franc. Erneſtus

[10] Lintei vſus ex cannabi recens admodum, nec ante ſaeculi XV. initium innotuit. Caroli VII. Galliae Regis coniux induſiis ex linteo duobus primum dicitur vſa fuiſſe. Vide Naudaeum p. 81. 82. Chartae tamen quae ex lino fiebat iam mentio apud Petrum Venerabilem in bibliotheca Cluniacenſi, et illius vſus iam notus Euſtathio, vbi artem chartas ex papyro conficiendi periiſſe notat ad Odyſſeae φ. Panni linei meminit et ad candidationem eius commendat ſaponem copioſum Ambroſius Camaldulenſis XIX. 12. Epiſt. p. 616. T. 3. collectionis Martenianae. Linea camiſia et lineis femoralibus vſum eſſe Carolum M. notat Eginhardus c. 23. In Aegypto linyphiarii, linyphiones ſiue linteones, lintearii, linteatores, linteis texendis parandisque operam nauantes. Salmaſius in Vopiſcum pag. 455. Δρυὸς φλοιῷ inſcriptae litterae Plutarchus in Pyrrho T. 2. p. 434. ed. Oxon. In nouis litterariis Goettingenſibus (gel. Anzeigen) A. 1758. p. 1112. haec ex Transactionibus philoſophicis N. 50. vol. 1. Art. 30. excerpta leguntur: Auf der Bruſt eines Skelets, welches aus den Ruinen der verſchütteten Stadt Herkulanum ausgegraben iſt, hat man einige Stücke von ſehr feinem Papier gefunden, das auf einer Seite roth, und auf der andern ſchwarz geweſen iſt. Man urtheilet, daß es keine eigentliche ſo genannte charta papyracea ſey, ſondern ein von Seide oder Leinwand gemachtes Papier.

[11] Acta naturae curioſorum decade II. 6. p. 131.

Ernestus Bruckmannus in historia naturali lapidis τοῦ ἀσβέστου 1727. quam historiam in charta eiusmodi impressam typis bibliothecae Guelpherbytanae intulit, vide N. L. L. 1727. p. 432. et S. R. Goettenii jeztlebendes gelehrtes Europa T. 1. p. 658. sq. Eduardi Lloydii epistola de genere papyri ex linteo incombustibili confecti inserta est diario gallico Bibliotheque raisonnée T. 38. parte 1. p. 42. sqq. De nouo inuento in Anglia vsitato chartam non ex ramis pannorum, sed ex carduis aliisque plantis conficiendi, vide Journal des Savans 1732. mense Septembri p. 56. De palimpsesto Leopardus lib. XIII. cap. 11. emendationum. Membranarum vsus diu ante Eumenis et Ptolemaei tempora vide Lampium ad Psalmum XLV. p. 86. De linteis libris siue mappis Allatius libro iam memorato p. 25. sq. et 130. sq. idem p. 123. obseruat Sinensium chartam diuersam a papyro veterum et nostra charta ex linteo confecta. De Graecorum charta bombycina, idem p. 133. Videndus etiam Stephanius p. 99. sq. ad Saxonem Gram. et Pancirolli noua reperta lib. 2. tit. 13. De more in vestibus scribendi praeter Allatium p. 127. sq. disserit Albertus Rubenius Lib. 2. electorum c. 1. De *pugillaribus* veterum Alex. Wildhelmius in Appendice ad diptychon Leodiense, et Io. Ern. Imm. Walchius in dissertatione epistolica ad Ant. Franc. Gorium de pugillaribus veterum, volumine quinto Actor. soc. lat. Ienens. p. 107. sqq. qui etiam ibid. p. 180. sqq. de pugillaribus medii aeui commentatur. De *albis* And. Schottus ad Prouerb. Vaticanae appendicis I. 80. *Philothecarum* (Stammbücher) vsum non ante tempora beati Lutheri obtinuisse contendit Michael Lilienthal, qui de illis videndus in selectis historicis et litterariis continuatis, Regiomonti 1719. 8. In iisdem selectis exstat Theoph. Sigfr. Bayeri dissertatio de elegantia manuum eruditarum, nec doctos semper male pingere. *Calami* loco antiquissimus vsus fuit *stilorum* siue graphiorum ex ferro, ossibus, vel alia materia, de quibus agunt Interpretes ad Iobi XIX. 24. Fesselius in aduersariis sacris tom. 1. p. 41. Huetius in Epistola ad Gisbertum Cuperum, in Tilladeti collectione tom. 2. p. 226. 230. Florianus Klepperbein in historia Artis scriptoriae Witeberg. 1683. Hugo de scribendi origine c. IX. Mabillonius supplemento ad libr. de re diplomatica cap. XI. §. 8. Philippus Bonanni in museo Kircheriano p. 165. Moscardi Museum p. 425. Io. Clericus de stilis veterum et variis chartarum generibus, T. III. supplement. Poleni p. 1110. et viri docti ad illud Horatii L. 1. Sat. 10.

Saepe stilum vertas iterum quae digna legi sint
Scripturus.

Quibus verbis respicit ad figuram stilorum, qui ex altera parte acuti erant, et scriptioni inseruiebant, ab altera parte lati, et ad delendum vel emendan-

dum obducendumque ſcripta in cereis tabulis adhibebatur. Imagines duas ſtili [12] veteribus vſitati habes in aes inciſas apud Laurentium Pignorium lib. de Seruis p. 224. Alii ſtilorum loco vel iuncos ſiue *calamos* vel *pennas* auium vel denique vt etiamnum apud Sinenſes receptum eſt, *penicillos* adhibuerunt ad ſcribendum. Confer Paullum Mariam Terzagium in Muſeo Septaliano pag. 128. De Chaumettii inſtrumento, cui calamus ſiue penna ſi inſeratur momento circumactum reddet aptam ad ſcribendum vide hiſtoriam Academiae ſcientiarum A. 1715. p. 88. Inter Dauidis Clerici Orationes octaua, nona et decima eleganter perſequuntur laudes et vſum pennae, atramenti et chartae, Amſtelod. 1687. 8. In Ioan. Henr. Ackeri hiſtoria pennarum pennae D. Ioan. Franc. Buddei ſacra Altenb. 1726. 8. curioſa quaedam de calamis pennisque eruditorum recentium in primis occurrunt.

Chartae loco apud antiquiſſimas gentes plumbeae tabulae vel etiam alia duriora metalla et lapides in vſu fuerunt, vt ad eundem Iobi locum XIX. 24. iam pridem annotatum eſt. Confer Allatium ad Antiquitates Hetruſcas pag. 127. ſq. et Laurentium Beyrling in Theatro Vitae Humanae tomo 7. ſub titulo: *Scriptio*, vbi quamplurima alia de vniuerſo hoc argumento collecta reperiuntur. Spectant etiam huc quae de columnis Sethi lapidea et lateritia, de columnis Mercurii, et Aegyptiorum obeliſcis nota ſunt ex Ioſepho, Diodoro Siculo et aliis Scriptoribus, vnde patet antiquiſſimum vſum fuiſſe columnis lapideis res memorabiles tradendi: de quo more varia congeſſit Huetius in demonſtratione Euangelica p. 93. ſq. edit. Lipſienſ. vbi praeclara inuenta, leges et alia eiusmodi, res quoque geſtas inſigniores poſteris in columnis, ſaxis, parietibus et tabulis aeneis traditas notat, cui adde *Luc. Holſtenium* ad vitam Pythagorae ſcriptam a Porphyrio p. 67. 68. *Humfredum Prideauſium* in limine notarum hiſtoricarum ad epochas marmoreas Arundelianas. *Herm. Hugonem* de prima ſcribendi origine cap. X. *Pet. Holmium* de Scriptione cap. 4. *Thomam Gatakerum* lib. 2. cinni aduerſariorum cap. vltimo, et *Georg. Ludov. Oederum* de programmatis, ſiue edictis et inſcriptionibus publicis Graecorum, Ienae 1717. 8. Laminas plumbeas, quibus inſcriptum, videre licet in Bonanni muſeo Kircheriano p. 180. Idem p. 230. ſq. agit de more ſcribendi in foliis arborum. De arte Trithemiana ſcribendi per ignem vide Georg. Wallini diſſertationem, Vpſal. 1728. Siamenſium charta ex cortice arboris *pliok kroi*, Tunquinenſium ex *cotone*, Sinenſium ex cortice arundinis ſiue arboris *bambou* confecta eſt et facile a vermibus corroditur, vnde Bibliothecarum Codices ſubinde recentandi et deſcribendi ſunt, vt narrat Lud. de Comitibus in nouis

[12] Stilis ſcriptoriis quandoque homines confoſſi atque obtruncati, vt Q. Antyllius apud Plutarchum in C. Grach. p. 840. et recentiore aetate Scotus Erigena.

uis memoriis Sinenſibus Gallice editis tomo I. p. 261. ſq. vbi de tota illorum ſcribendi et imprimendi libros ratione plura Lector obſeruata reperiet. Malabares et alii populi vicini palmarum foliis varii generis pro charta vtuntur, quibus ſtilo ferreo eleganter et mira celeritate, quae volunt, valent inſcribere, deſcriptaque transmiſſis, quibus cohaereant, per medium folium pertuſum ligulis in volumina redigunt. Vide Hodoeporicum Ioan. Alberti de Mandelſlo p. 101.

De *atramentis* cuiuscunque generis ſingulari opere agendum in ſe ſuſcepit Petrus Maria Caneparius, Cremenſis, Philoſophus, Venetiis medicinam profeſſus, quod lucem vidit Venetiis 1618. Londini 1660. et Roterodami 1718. 4. et quanquam propter quamplurimas obſeruationes Phyſicis et Medicis non diſplicet, tamen antiquitatis cultoribus parum ſatisfacit, vnde infeliciter in hoc argumento verſatum eſſe cenſet Leo Allatius in animaduerſionibus ad Antiquitates Hetruſcas p. 145. qui p. 143. ſq. noſtrum ex calcantho atramentum (de quo Caneparius p 254. ſq.) a veterum illo *μέλαν καλλιγραφικῷ* (vt vocatur in Hippiatricis p. 169) diuerſum fuiſſe probat. Vide de atramentis praeterea Vitruuium lib. 7. cap. 10 et ſq. Plinium lib. 35. cap. 6. Cardanum c. 64. de rerum varietate et lib. 8. ſubtilitat. Politianum c. 40. Miſcellan. vbi dubitat an ex ſepiae liquore (quod tamen multi affirmant vide Lindebrog. ad Codicem Legum antiquar. pag. 1379. et Rondeletium XVII. 2. de piſcibus) atramentum olim fieret. His adde denique Voſſium lib. 4. de idololatr. c. 49. Salmaſ. de cruce p. 483. ſq. Nicol. Lemerium in memoriis academiae inſcription. 1707. p. 713. ſqq. Io. Iac. Quandrii exerc. de atramento Hebraeorum, Regiomonti 1713. Atramentum chiniticum habes in Wormii muſeo pag. 376. et Septalii p. 63. ſqq. De atramento ſympathiae recenti inuento, Acta Eruditor. 1703. p. 217. De Chriſti ſanguine in atramentum miſſo ad pondus addendum inſtrumentis excommunicationis haereticorum Mabillonius II. 21. 22. de re diplomatica, et Io. Andr. Schmidii diſſertatio de litteris ſanguine Chriſti firmatis, Helmſtadii 1713. De *encauſto* Imperatoribus olim ſacro exſtat diſſertatio Ioan. Behmii, Argentor. 1715. Adde quae de illa *κηροχύτῳ γραφῇ* diſſerunt Schwarzius diſſ. 1. de ornamentis librorum §. 7. et diſſert. 2. §. 23. et Hadr. Stegerus comment. de purpura ſacrae dignitatis inſigni pag. 57. De variis liquoribus et coloribus atramenti loco adhibitis Montfauconus Palaeographiae lib. 1. c. 1. et Mabillonius lib. 1. c. 10. de re diplomatica. De variis generibus atramenti et rationibus illud parandi conſulendus libellus Helmſtadii 1732. 8. editus: Das aufs neue wohl zubereitete Dintenfaß.

XI. De litterarum origine [13] Io. Georgius Wachterus, licet suppresso nomine, eleganter differit in Naturae et scripturae concordia; Commentatione de litteris ac numeris primaeuis, aliisque rebus memorabilibus cum ortu litterarum coniunctis, Hafniae 1752. 4. De litteris Hebraicis, Graecis, Latinis earumque inuentoribus egregia annotarunt Iosephus Scaliger ad Eusebium numero 1617. Salmasius ad inscriptionem Herodis Attici p. 230. sq. Lilius Gyraldus dialogo 1. de historia Poëtarum. Bernardus a Mallincrot in libro de litteris earumque origine et natura, Monasterii Westphal. 1639. 4. Meursius ad Hesychium illustrem p. 179. sq. Samuel Petitus lib. 2. obseru. c. 1. Ezech. Spanhemius de vsu numismatum et praestantia diss. secunda. Guilelmus Nicols in sex libris elegiaco scriptis carmine notisque illustrato de litteris inuentis, Lond. 1711. 8. Olaus Rudbeckius parte 1. Atlanticae c. 38. Bochartus lib. 1. Chanaan cap. 20. Tho. Munkerus ad Hyginum fab. 277. Io. Marshamus Canonis Chronici p. 123. sq. Iacobus Bouhierius auctor eruditae dissert. quae Clariss. Montfauconi Palaeographiae graecae subiicitur de priscis Graecorum ac Latinorum litteris. Auctor anonymus libri anglice sub hoc titulo Londini 1726. 8. editi: *An essay upon Litterature: or an Inquiry into the Antiquity and original of Letters.* Ioannes Baptista Bianchonius in libello [14] de antiquis litteris Hebraeorum et Graecorum, Bononiae 1748. 4. Eusebius Renaudotus de origine graecarum litterarum, Tomo secundo memoriar. Academiae inscriptionum pag. 34. et 318. Ioan. Swintonus in dissertatione de priscis Romanorum litteris, Oxoniae 1750. 4. Edw. Spelmannus in dissertatione volumini secundo versionis anglicanae Dionysii Halicarnassensis, Lond. 1759. 4. voluminibus quatuor editae adiecta. Andreas Norcopensis in dissertatione de prima litterarum origine, Vpsal. 1687. 8. Matth. Ioan. Reutze in dissertatione de primis litterarum natalibus, Hafniae 1717. 4. Leo quoque Allatius parauit librum de origine Graecarum litterarum, in quo earum antiquitatem et vsum et vt immutatae fuerint, explicauerat, vt ipse testatur lib. de patria Homeri pag. 88. De litteris [15] etruscis egerunt Ludov. Boarguetus in epistola de alphabeto etrusco inserta Tomo XVIII. bibliothecae Italicae pag. 1. sqq. et Tomo primo collectionis dissertationum academiae Cortoniensis pag. 1. sqq. et Anton. Franc. Gorius quum in museo Etrusco vol. I. p. 47. sqq. vol. II. pag. 401. sqq. tum in praefatione praemissa libro: *Difesa dell' Alphabeto degli antichi Toscani*, Florentiae 1742. 8. Ioannes Swinton in dissertatione de lingua Etru-

[13] Huius specimen iam aliquod dederat Wachterus in A. E. 1743. p. 40.

[14] Zuverläßige Nachrichten part. 119. pag. 818. vbi nonnulla contra hunc libellum monentur.

[15] De recentissimis conatibus monumenta Etrusca explicandi Vir maxime Reuerendus nobisque amicissimus Christoph. Gerh. Suke elegantem commentationem edidit Lips. 1737. 4.

Etruriae regalis vernacula, Oxonii 1738. 4. Ad quam annotatiunculas Ioan. Georg. Wachterus Actis Eruditorum A. 1744. pag. 395. inserendas curauit. Britannicarum litterarum inuentor fuit Nemnius quidam, vide Bibliothec. Anglic. T. VII. p. 194. Versus, quos affert Petrus Crinitus XVII. 1. Ennodium auctorem habent:

Moses primus Hebraicas *exarauit litteras*
Mente Phoenices sagaci condiderunt Atticas
Quas Latini *scriptitamus edidit Nicostrata,*
Abraham Syras *et idem repperit* Chaldaicas,
Isis arte non minore protulit Aegyptias
Gulfila promisit Getarum *quas videmus vltimas.*

Ex gruum volatu figuras litterarum a Mercurio Trismegisto efformatas tradit Cassiodorus lib. 8. Variar. Ep. 12. alii hoc tribuunt Palamedi, vnde grues aues Palamedis dicuntur a Martiali lib. 13. Epigr. 75. De volatu litterato gruum videndus prae ceteris Iac. Gaffarellus in curiositatibus inauditis pag. 250. sq. meminit et Martialis lib. IX. Epigr. 14. laudans nomen Earini dignissimum, quod penna scribente grues ad sidera tollant. Idem Gaffarellus multus est in explicando Alphabeto superstitioso et inani, quod in coelo videre sibi visi sunt nugiuenduli nonnulli, de quo Kircherus tomo 2. Oedipi part. 2. p. 215. Alia Alphabeta commentitia Adami, Noachi, et Henochi refert atque explodit Tho. Bangius in coelo orientis Exercit. secunda de litteratura Patriarchali, vide sis quoque Rocham in Bibliotheca Vaticana p. 79. 82. 88. 91. sq. Kircherum 2. Oedipi Parte 1. pag. 105. In ordine alphabeti Hebraeos ac Phoenices sequuti sunt Graeci et Latini, vt post alios notant Hallenses Parte VI. Obseruv. cap. 4. Graeca Alphabeta per varias aetates diuersimode in MSS. exarata singulari tabella exhibuit Eduardus Bernhardus Ao. 1689. Oxonii, atque inde Ezech. Spanhemius de vsu et praestantia numismatum diss. 2. ed. Lond. Longe plurima ab eo tempore e MSS. produxit Montfauconus in eruditissimo Palaeographiae Graecae opere. Latina diuersarum aetatum habes apud Mabillonium in opere praeclaro de re diplomatica, et Papebrochium in propylaeo ad tomum 2. Actorum Sanctorum Aprilis. Variarum linguarum alphabeta et notas singulari studio collegit ac digessit Andreas Mullerus Greifenhagius, vna cum versionibus prope centum orationis Dominicae, et post eius fata publico dedit Seb. Godofr. Starkius ὁ μακαρίτης, Berolini 1703. 4. Notas varias et siglas Medicorum, Chymicorum, Astrologorum exhibet praeter Montfauconum Cangius ad calcem Glossarii Graeci. Alphabeta medii aeui exhibent Io. Iac. Scheuchzerus in specimine alphabeti ex diplomatibus et codicibus Turicensibus,

ſibus, Tiguri 1730. fol. Dan. Eberh. Baringius in claui diplomatica, Hanov. 1737. 4. Io. Ludolf. Walther us in lexico diplomatico, Goettingae 1745. fol. voll. III. et Carpenterius in Alphabeto Tironiano, cuius ſupra p. 805. mentionem fecimus. Artis occulte ſcribendi ſiue *ſteganographiae* artisque occultas ſcripturas ſoluendi et legendi, ſiue *decifratoriae* praecepta dederunt Ioannes Trithemius in Steganographia ſiue arte per occultam ſcripturam animi ſui voluntatem abſentibus aperiendi, Darmſtadii 1621. 4. Guſtauus Selenus (Auguſtus Dux Brunſuicenſis) Cryptomenytices et Cryptographiae libris IX. Luneburgi 1624. fol. Wolfgangus Erneſtus Heidel in Steganographia Ioan. Trithemii vindicata, reſerata et illuſtrata, Norimbergae 1721. 4. Ioan. Baptiſta Porta libris IV. de occultis litterarum notis, Montisbeligardi 1593. 8. Samuel Morlandus in a new method of Cryptography 1666. fol. Caſpar Schottus in ſchola ſteganographica, Norimbergae 1680. 4. Ioannes Paullus Bonetus in tractatu de Cifris inſerto libro eius, qui inſcribitur: *Reduction de las Lettras y Arte para enſennar a ablar los mudos*, Madriti 1620. 4. pag. 280. ſqq. Anton. Maria Coſpus in libro ex italico gallice verſo: *L'interpretation des Chiffres, augmentée et accommodée particulierement à l'uſage des langues Françoiſe et Eſpagnole par F. I. F. N. P. M.* Pariſiis 1641. 8. Ludov. Henr. Hillerus in myſterio artis ſteganographicae, Vlmae 1682. 8. Io. Chriſtoph. Wagenſeilius in arcano ſteganographico, quod exſtat pag. 56. ſqq. eiusdem exercitationum varii argumenti, Altorfii 1684. 4. Ioan. Balthaſar Friderici in Cryptographia germanice edita Hamb. 1684. 4. Claudius Comierſius in l'art d'ecrire et de parler occultement et ſans ſoupçon, Pariſiis 1690. 12. Alexander Marcellus in noua ſteganographia imperceptibili, quae legitur in Actis Eruditor. 1719. p. 38. ſq. vbi quoque pag. 255. I. G. G. H. M. P. epiſtola de noua hac ſteganographia exhibetur. Chriſt. Breithaupt in arte decifratoria, Helmſtadii 1737. 8. et Dav. Arnoldus Conradi in Cryptographia denudata, Lugd. Batav. 1739. 8. quae integrum Breithauptii libellum exhibet, cui ſuum nomen praefixit Arnoldus; vide Iuſti Friderici Engelbrechti commentationem de arte decifratoria, eius origine, fatis, cultoribus, fundamento et hodierno vſu, Helmſt. 1747. 4.

Ciſrarum vſum et figuras non ab Arabibus primum repertas, ſed a Graecis ad Arabes, ab his ad Indos, tum ad nos quoque perueniſſe contendit Iſ. Voſſius p. 64. ſq. ad Melam: et Boëthii iam aetate recepta fuiſſe haec numerorum ſigna ex antiquiſſimo eius codice ibidem demonſtrat. Cui adde Io. Wallifii Epiſtolam de cifrarum in Anglia vſu circa annum Chriſti 1090. in Transactionibus Philoſophicis Anno 1700. menſe Septembri. Ex Graecis litteris formatas eſſe numerorum notas, facile oſtendit Huetius in demonſtratione Euangelica, quod de characteribus 7. Planetarum etiam veriſimile eſſe et ex Graecis

Graecis 7. vocalibus illos videri formatos, alibi demonstraui, licet alias rationes characterum illorum reddat Iof. Scaliger ad Manilium p. 640. edit. Argentorat, cui adde Salmasium ad Solin. p. 873 sq.

Praeter litteras vulgares, quibusdam gentibus etiam fuere *litterae sacrae* siue *hieroglyphicae*, vt de Aegyptiis vulgo constat, de quibus nota Clementis Alexandrini, Diodori Siculi et aliorum testimonia, et libri integri Horapollinis, Io. Pierii Valeriani, Nic. Caussini, Michaëlis Maieri: Romeyri de Hooghe Hieroglyphica edita cura Arnoldi Heinr. Westerhouii, quae ex belgico germanice versa cum praefatione S. I. Baumgartenii prodierunt Amstelodami (Lipsiae) 1744. 4. Roberti Clayton liber, qui germanice versus sub titulo: Vom Ursprung der Hieroglyphie und Mythologie der alten Heyden, Hanouerae 1754. 8. quibus addatur Shawius vol. 2. itiner. c. 5. p. 93. sqq. et Pocockius in descriptione orientis vol. 1. lib. 5. c. 4 p. 227. sqq. et Io. Henr. Schumacheri Versuch, die dunkeln Geheimnisse in den Hieroglyphischen Denkbildern der Egyptier zu erklären, Guelpherbyti 1754. 4. sed praecipue perspicui documenti loco sunt, obelisci hodieque superstites, atque litteris illis inscripti, et a Kirchero in Obelisco Pamphilio et Oedipo Aegyptiaco quanquam non vsquequaque feliciter explicati. Warburtonus in diuina Mosis legatione loco supra p. 957. citato ostendit, praecipue litterarum Hieroglyphicarum vsum ad res occultas seriorem esse illo, quo ad res memorabiles Regum posteritati mandandas aperte adhibitae sunt. Generatim quatuor scribendi genera facit apud Aegyptios, Hieroglyphicum, Symbolicum, Epistolicum et Hierogrammaticum, quorum duo priora figuris non verba, sed res, vel planius vel occultius repraesentarint. Tertium litteris verba aperte significarit lingua vulgari: quartum lingua a sacerdotibus inuenta pariter ac litteris nouae inuentionis huic linguae respondentibus occultam scientiam sacerdotum continuerit. De aliarum gentium characteribus, quos a profanis diuersos habuerunt, disputat Bochartus in Geographia Sacra lib. 2. Chanaan cap. 17. quod vero de Aethiopibus ibidem tradit, aliter videtur Iobo Ludolpho, Historiae Aethiopicae lib. IV. cap. 1. §. 23. Hebraeorum populo sanctiores fuisse litteras, quas vulgo dicimus Samariticas, nullo certo testimonio constat, quum numorum lubrica sit fides, et Pentateuchum Samariticum ex Hebraico nostro descriptum esse clarissimis argumentis docuerit Io. Henr. Hottingerus in exercitationibus Samariticis, cui adde sis Stephanum Morinum in exercitationibus de lingua primaeua, et Ioannem Buxtorfium de litteris Samariticis aduersus Ludov. Capellum. De Lingua Sacra Aegyptiorum agit quoque idem Bochartus in Phaleg pag 156. Io. Clericus ad Exod. XXVIII. 37. et Iablonskius Panth. Aegypt. passim, et inprimis Prolegom. p. 130-135. De lingua sacra Braminum meminit

minit Io. Baptista Tauernierius parte 2. Itinerarii p. 171. et plerisque Indis quemadmodum etiam Siamensibus duplex est lingua, vna vulgaris et altera eruditorum, vt ex Louberio et aliis constat. Sinenses vero neque litteris vtuntur neque facile concipiunt, quomodo fieri possit, vt tam exiguo numero characterum quorum singuli nihil significant, exprimere atque scripto consignare possimus tot tamque diuersas animi nostri conceptiones et quaecunque ore eloqui valemus. Itaque loco Alphabeti habent characteres seu figuras quamplurimas, quarum alii 80000. alii 54409. numerant, vide Ludouicum de Comitibus memoriarum Sinensium tomo 1. p. 255. et Nouellas Reipubl. Litterariae A. 1688. pag. 189. Quomodo Sinensium characteres differant ab Hieroglyphicis Aegyptiorum, disquirit Kircherus tom. 3. Oedipi p. 10. sq. idem characterem Zoographicum siue Hieroglyphicum Hermetis vt hariolatur cum Alphabeto Copto et litteris Graecis confert p. 35. sq. De litteris Brachmanum seu Gymnosophistarum idem Kircherus consulendus pag. 21. sq. De Mexicanorum p. 28. sq. de Peruuianis aliisque gentibus qui litterarum vsu destituuntur, eorumque loco nodos vel aliud eiusmodi abhibent, vide Ludolphi Neocori Biblioth. nouorum librorum Ao. 1699. p. 669. et Hallensium Obseru. selectas tomo 1. p. 292. Germanis etiam veteribus litterarum ignorationem ex Taciti testimonio obiectam disquirit idem Neocorus p. 674. sq. quod tamen ad solum litterarum amatoriarum commercium restringit Vir Clariss. Andreas Ludouicus Koenigsmannus Exercitatione singulari Kiloniae edita de litterarum amatoriarum apud Germanos ignoratione. Vide et alteram eiusdem de origine litterarum apud Germanos. Contrarium euincere studet Heineccius in historia Iur. lib. 2. c. 1. §. 1. et Prooem. histor. Iuris §. 4.

XII. Typographiae[16] artem a Germanis repertam esse praeter alios agnoscit Claudius Quilletus Gallus lib. IV. Callipaediae, hisce versibus:

Quis nescit diri resonantia fulmina Martis
Germana fabricata manu? graphicasque typorum
Inventas Rheni famosa ad flumina formas,
Doctorum queis scripta virum pretiosaque Musis
Carmina venturos durant seruata per annos.

Neque

[16] Ioannes Tolandus in epistola ad Hugonem Wrottesleium notat inuenti huius suggestionem (si quis potuisset attendere) satis perspicue traditam a Cicerone lib. 2. de N. D. c. 25. vbi Epicureis mundum ex atomis fortuita concursione effectum sibi persuadentibus obiicit, *hoc qui existimet fieri potuisse non intelligo cur non idem putet, si innumerabiles vnius et viginti formae litterarum vel aureae vel qualeslibet, aliquo coniiciantur, posse ex bis in terram excussis annales Ennii, vt deinceps legi possint, effici.*

Neque hanc gloriam Germanis inuident ex Italis Octauius Ferrarius, et Hieronymus Niger, atque Aonius Palearius, qui *typos pulcherrime adinuentos* Germanis tribuit Orat. 3. p. 94. ex Gallis Gabriel Naudaeus, in Historia Ludouici XI. c. 7. aut Mabillonius tom. 1. Musei Italici p. 64. quanquam Belgis Harlemensibus, inuentore *Laurentio Costero* [17] vindicare malunt Boxhornius et P. Scriuerius, Bertiusque et in Historia Batauica c. 17. Adrianus Iunius. Ceterum inter Germanos ipsos hoc de inuento certant Argentinenses et Moguntini. Nam Moguntinis hunc honorem asserunt Ioan. Shiphower in chronico Oldenburgensi, [18] Trithemius, [19] Nicolaus Serrarius [20] et Ioan. Saubertus: tum Georgius Fridericus Magnus, de quo Tentzelius in dialogis vernaculis menstruis A. 1692. p. 683. ex Italis etiam Bernhardus Scardeonius, vt obseruatum Struuio p. 164. tom. 1. Bibl. Antiquae. Argentinensibus Adamus Schragius, Io. Henr. Boeclerus, Io. Schmidius, Io. Schilterus, Iacob. Wimphelingius, et Ioan. Dan. Schoepflinus quum in Programmate, quo typographiae A. 1440. inuentae festum saeculare indictum est, inserto eius commentationibus historicis et criticis pag. 557. tum in vindiciis [21] typographicis, Argentorati 1760. 4. in quibus ostendit litteras mobiles *sculptas* a Ioan. Guttenbergio Argentorati, *fusas* Moguntiae a Fausto atque Schaeffero, socio Guttenbergio, esse inuentas. Inter primos vero fuerunt *Io. Guttenberg zum Iungen,* [22] *Ioan-*

[17] Costero forte non deneganda inuentio rudimentorum typographiae siue artis voces ligno incisas imprimendi: sed perfectio ipsa et quod in inuentione illa praecipuum est ars imprimendi litteris separatis plumbeis, quarum ad multos et varios libros excudendos vsus esse possit, Moguntinis vel Argentoratensibus debetur. Confer Io. Georgii Betulii siue Burchardi Epistolam ad amicum de relatione itineris D. Christiani Henrici Erndl. p. 65. sq. Sinensium typographia Costeri inuentioni similis, nihil fere cum Europea commune habet. Costeri Epitaphium apud Harlemenses legitur hoc: M. S. Viro Consulari LAVRENTIO COSTERO Harlemensi, alteri Cadmo, et Artis Typographicae circa Annum Domini MCCCCXXX. inuentori primo, bene de litteris ac toto Orbe merenti, hanc Q. L. C. Q. statuam, quia aeream non habuit, pro monumento posuit Ciuis gratiss. ADRIANVS ROMANVS, Typographus A. MDCXXX.

[18] T. II. scriptorum rerum Germanicarum editorum a Meibomio p. 171. Abgesonderte Bibliothek VIII. 1. p. 668.

[19] Dan. Maichelius de bibliothecis Parisiensibus pag. 10. sq. Io. Georg. Schelhornius amoenitatum litter. Tomo IV. pag. 301. edit. secundae.

[20] Lib. 1. rerum Moguntinarum c. 87.

[21] Hamburgische Anzeigen und Urtheile von gel. Sachen 1760. p. 106. Neuestes aus der anmuthigen Gelehrsamkeit 1760. p. 5. ff.

[22] Auctor Paralipomenon ad abbatis Vrspergensis chronicon: *Ann. o Domini MCCCCXLVI. Friderico III. Rom. Imp. regnante, magnum quoddam et paene diuinum beneficium collatum est vniuerso terrarum orbi a Ioanne Guttenberg, Argentoratensi, nouo scribendi genere reperto. Is enim primus artem impressoriam, quam latiniores excusoriam vocant, in vrbe Argentoratensi inuenit. Inde Moguntiam veniens eandem feliciter compleuit.* Adde Io. Dav Koeler

Ioannes Fust et *Io. Medinbach*, [23] ciues Moguntini, et *Io. Mentelius*, ciuis Argentoratensis, qui in Europa libros typis exscriptos in lucem ediderunt circa annum 1450. ac deinceps. Nouissime paradoxon hactenus inauditum de Pamphilo Castaldo, Feltrinensi, typographiae primo inuentore, a quo artem illam didicerit Ioannes Faustus, vidi memorari in Ephemeridibus Parisiensibus Anni 1712. tom. 2. p. 470. De Guilelmo Caxoduno qui primus typographicam artem Londini exercuit, adi si placet Io. Lelandum de scriptoribus Britanniae p. 423. et Biographiam britannicam p. 1223. sqq. In Gallia antiquissimi typographi fuere Vlricus Gering, Martinus Crantz et Michael Friburger circa Annum 1470. Graecis litteris primus impressit Parisiis Io. Gourmont. Romam haec ars perlata est a Conrado Sweinheim et Arnoldo Pannarts circa A. 1465. Ceterum de vniuersa hac re et typographicae artis origine atque incrementis videndi Andr. Cheuillerius in Lib. Gallice edito et variis scitu iucundis rebus referto de origine typographiae Parisiensis, Paris. 1695. 4. Bernhardus a Mallincrot in tractat. de ortu et progressu artis typographicae, Colon. 1693. 4. Isaacus Bullart in Academia scientiar. Gallice edita tom. 2. p. 242. sq. (vbi sigillatim de Guttenbergio et Costero) Paulli Freheri theatrum viror. eruditorum p. 1424. sq. Io. Arnoldus Bergellanus in poëmate encomiastico de chalcographiae inuentione, quod integrum recudi curauit Tenzelius Bibl. select. A. 1704. p. 986. sq. Io. Langius II. 3. Epist. Medic. Georgius Paschius in inuentis nou-antiquis p. 330. sq. Io. Caillius in historia typographiae edita Gallice Parisiis 1689. 4. quanquam Vignolius Maruillius tom. 1. Miscell. p. 80. notat eundem non satis certam notitiam habuisse rerum plerarumque de quibus dicere instituit. Michaelis Maittaire annales [24] typographici, quorum tomus primus prodiit Hagae Comitum 1719. 4. tomi secundi partes duae ib. 1722. tomus tertius ibid. 1725. tomus primus auctior, vel potius tomus IV. Amstelod. 1733. et tomus V. siue index in IV. tomos, Londini 1741. Antonius Orlandus in origine e progressi della Stampa, Bononiae 1722. 4 Samuelis Palmerii general history of Printing, Londini 1733. 4. Prosperi Marchand histoire de l'origine et des premiers progrés de l'Imprimerie, Hagae Comit. 1740. 4. Ioan. Koeleri hochverdiente und aus bewährten Urkunden wohlbeglaubte Ehrenrettung Johann Guttenbergs - - wegen der ersten Erfindung der Buchdruckerkunst in der Stadt Mayntz, Lipsiae 1741 4.

[23] Vide iter secundum litterarium duorum monachor. Benedictinorum p. 223. Tentzelii dialogos A. 1698. p. 664 sq et 739. Burch Gothelf Struuii introduct. in Hist. litterar. c. 11. Chronicon der Stadt Frankfurt am Mayn p. 435. sq. Schelhornii amoenit. litter. T. 1. p. 283, 285. et Dan. Maichelium de biblioth. Paris. p. 70. sq.

[24] Qui supplementa ad Maittarii annales ediderunt recensentur a Baumgartenio P. VI. der Nachrichten von einer hallischen Bibliothek, p. 434. et in catalogo bibliothecae Bunauianae T. I. parte 1. p. 672. sq.

Ioan. Dauid. Wertheri wahrhaftige Nachrichten der so alt= als berühmten Buchdruckerkunst, Francof. et Lipsiae 1721. 4. Frid. Christ. Lesseri typographia iubilans, oder kurzgefaßte Historie der Buchdruckerkunst, Lipsiae 1740. 8. Io. Christ. Wolfii, Collegae nobis coniunctissimi, monumenta typographica, in quibus XLIV. opuscula integra et trecenta circiter loca selecta variorum scriptorum de origine, praestantia et abusu artis typographicae continentur, Hamburgi 1740. Tomi II. 8. Christ. Gottl. Schwarzii primaria quaedam documenta de origine typographiae, quae tribus dissertationibus edita sunt Altorfii 1740. Ioan. Henr. Stussii commentatio de natalitiis artium speciatim artis typographicae, Gothae 1740. et in der Nachricht vom Buchdrucker Iubilaeo in Gotha, Gothae 1740. 8. Adami Henr. Lackmanni annal. typographic. selecta capita. His adde Guil. Ernestum Tentzelium in dialogis vernaculis Ai. 1692. 1695. et 1697. et in lib. singulari Germanice edito de inuentione Typographiae, qui recensetur in Actis Eruditor. 1700. p. 153. sq. Paullum Patrem in diss. de Germaniae miraculo typis litterarum, earumque differentiis, Lipsiae 1710. 4. Io. Herm. Fürstenau dissert. de initiis typographiae physiologicis, Rintelii 1740. Io. Georg. Schelhornii amoenitates litterarias tomo maxime primo et quarto. Casimiri Oudini dissertationem de primis artis typographicae inuentoribus ad calcem tomi tertii de scriptoribus ecclesiasticis p. 2742. sqq. Memorias litterarias Treuoltinas p. 1724. sq. A. 1712. Thomam Bartholinum diss. 4. de legendis libris p. 109. qui etiam p. 110. Bibliorum Latinorum Anno 1450. Coloniae editorum meminit a Io. Guttenbergio post excusum ab eodem A. 1442. doctrinale Alexandri et Petr. Hispani quosdam tractatus. Io. Henr. Leichii librum de origine et incrementis typographiae Lipsiensis, Lipsiae 1740. 4. Christ. Knauthii annales typographicos Lusatiae superioris, Laubanae 1740. 4. Nicolai Catherinoti annales typographiques de Bourges, Biturigi 1683. 4. Conyers Middletoni dissertation concerning the Origin of Printing in England, Cantabrigiae 1735. 4. Iosephi Amesii antiquitates typographicas, seu historiam typographiae Anglicae et antiquorum Angliae typographorum, Londini 1749. 4. Historiam typographiae Oxoniensis a Ioan. Wallisio scriptam, quae prodiit cum Roberti Hookii postumis editis a Guil. Derhamo, Londini 1726. 8. Io. Daniel. Hoffmannum de typographiis earumque initiis et incrementis in regno Poloniae et magno ducatu Lithuaniae, Gedani 1740. 4. Fabiani Toerneri histor. artis typographicae in Suecia, Vpsal. 1722. 8. Ab eodem, cuius iam saepius mentionem fecimus, Io. Guttenbergio quem Wimphelingii fide Argentinensem vocat, Moguntiae feliciter detectam typographiam affirmat Kircherus, in Propylaeo ad Oedipum Aegyptiacum cap. 2. Anno 1726. typographia etiam permissa est CPoli, vide Histoire

 litte-

litteraire de l'Europe A. 1727. Febr. p. 167. sq. sed circumactis aliquot annis prohibita. Primus qui ex illa typographia prodiit liber fuit Lexicon arabicoturcicum, vide Bibliothecam italicam T. XI. p. 284 Quanquam vero Typographi artis suae iubilaeum Anno 1640, cuius acta ad manus mihi sunt, vulgata Lipsiae illo anno in 4. et iterum passim celebrauerunt Anno 1740. [25] atque adeo origo Chalcographicae artis vulgo refertur ad annum Christi 1440. tamen libros integros typis impressos ante A. 1450. vix ac ne vix quidem reperiri, a Tentzelio et aliis est annotatum, licet in tabulis sculpti alii fortasse ante illud tempus exstent, vt *speculum humanae salutis*, de quo Dan. Maichelius de Bibliothec. Paris. p. 109 sq. Ecquis vero Liber primus typis aeneis exscriptus fuerit, disquirit Scaliger siue quisquis auctor confutationis fabulae Burdonum p. 258. sq cui adde sis Rev. Benthemium im Holländischen Kirchen-Staat pag. 69. Ephemerides Parisienses Anni 1686. pag 20. Catalogum Librorum ab inuenta typographia vsque ad annum 1500. impressorum texuit Phil. Labbeus in Bibliotheca noua MStorum, Io. Saubertus in Historia Bibliothecae Norimbergensis, Anton. Reiserus ὁ μακαρίτης in Catalogo MStorum Bibliothecae Augustanae, Suffridus ab Oosterwyck (de quo vide Voëtium parte 2. Politiae Ecclesiasticae p. 1130.) et his omnibus diligentius, quanquam etiamnum valde imperfecte Cornelius Beughem in incunabulis Typographiae editis Amstelod. 1688. 12. Ad quae supplementa edidit Berceau inserta I. Lironii Singularitez historiques et litteraires, Paris. 1740. 12. T. IV. p. 513. sqq. Maittarius item et Orlandus, paullo ante laudati. Catalogum editionum ab A. 1466. ad 1500. in bibliotheca Annaebergensi exstantium Chr. Gotthold Wilischius exhibet in arcanis bibliothecae Annaebergensis p. 298. sqq. Edidit quoque Io. Lud Bunemannus catalogum manuscriptor. membranaceorum et chartaceorum, item librorum ab inuenta typographia vsque ad annum 1500. et inde ad annum 1560. Mindae 1732. 8. Io. Ant. Saxii catalogus librorum, qui Mediolani editi fuere ab A. 1465. vsque ad A. 1500. chronologica serie digestus exstat post eiusdem historiam litterariam typographicam Mediolanensem p. 555. sqq quae praemissa est tomo primo bibliothecae scriptor. Mediolanensium Philippi Argelati, Mediolani 1745. fol. Car. Chr. Hirschii librorum ab anno primo ad annum quinquagesimum saec. XVI. typis exscriptorum millenarii tres euulgati sunt Norimb. 1746-1749 4. Varia post inuenta, quibus magis magisque exculta atque exornata fuit ars Typographica, recensentur in Nouellis Reipub. litterariae A. 1730. tomo 2. p. 152. sq. vbi inter alia p. 154. notatur, quod diuersis generibus litterarum vti, quarum *antiquas* alias, alias *currentes* vocant typographorum filii, Aldus Manutius auus primus

[25] Vide supra p. 446.

primus docuerit. Confer si placet easdem Nouellas A. 1704. tomo 1. p. 519. 520. et Molineri Historiam de fortuna litterarum Romanarum, de quo libro Ephemerides Paris. A. 1684. p. 29. sq. Mr. Cot Histoire generale de la fonderie des lettres et de l'Imprimerie. Mem. de Trevoux A. 1711. p. 1118. sq. Characteres typosque Musicos primus vsurpare docuit in Gallia Iacobus de Sanlecque, vt notat Vignolius Maruillius tomo 1. Miscellaneor. p. 81. Opera Musica, quae noua ratione impressa prodierunt ex officina Breitkopfia recensentur in dem neuesten aus der anmuthigen Gelehrsamkeit anni 1757. pag. 78. De officina typographica botanica Halensi vide Baumgartenii Nachrichten von merkwürdigen Büchern vol. IX. p. 187.

De Roberti Granzoni, Lugdunensis Typographi, inuentione *characteres scripturae calamo exaratae* typis aeneis imitari conantis, vide V. C. Gottlieb Cranzium in memorabilibus Bibliothecae Elisabethanae Vratislauiensis p. 73. Idem p. 27. agit de descriptione siue *incisione imaginum in tabulas ligneas*, Germanis tanquam inuentoribus adscribenda, et de *aeris* siue *cupri incisione* et *erosione*, quae non Andreae Mantegnae et Franc. Parmesanino, Italis, sed Germanis Mart. Schoenio et Alberto Durero debetur. Ars incidendi siue describendi aere vel ligno circa idem ferme, quo typographia tempus coepit hominibus innotescere A. C. 1440. [26] auctoribus Thema Finiguerra et Baccione Baldini, aurifabris Florentinis, de quibus sicuti et de progressu admirandi huius artificii ab Alberto Durero, Norimbergensi, qui A. C. 1528. obiit, vsque ad nostra tempora vide sis librum lectu dignum, cui titulus: *l'idée du peintre parfait*, qui prodiit Londini 1707. 12. et recusus est Amstelod. 1736. 12. cap. 27. p. 57. et alium librum gallicum: Abregé historique de l'origine et des progrez de la gravure et des estampes en bois et en taille douce par Mr. le Maior, (Humbert.) Berolini 1752. 8. atque Fournierii, iunioris, dissertation sur l'origine et les progrez de l'art de graver en bois, Paris. 1758 8. Vide etiam memorias Treuoltinas post Iulium A. 1710. Philippi Baldinuccii [27] cominciamento e progresso dell' arte dell' intagliare in rame, colle vite de' Maestri della stessa Professione, Florentiae 1686. 4. In bibliotheca Marchionis de S. Philippo p. 109. sq. volumina recensentur XXXI. folii maioris magnitudine iconum Biblicarum aere descriptarum variis auctoribus, quorum ibi nomina. Ab eodem redemtus atlas tabularum geographicarum voluminibus centum et tribus, quem collegerat vir nobilissimus Theodorus Boendermaker, Canonicus Traiectinus,

[26] Acta Eruditor. 1732. p. 61.

[27] Idem Baldinuccius etiam notitiam et vitas pictorum tradidit ab A. C. 1200. vsque ad annum 1610. Florentiae 1681. 1688. 1702. 4.

iectinus, post huius fata venditus A. 1722. Longe ampliorem eadem Marchionis bibliotheca copiam selectarum et pulcherrimarum tabularum aenearum copiam exhibet vsque ad p. 123. Neque minus amplam praestantissimarum tabularum aenearum copiam possedit Celeberrimus Io. Frid. Christius, Academiae Lipsiensis olim decus, quarum catalogus gallice euulgatus est Lipsiae 1757. 8. Artificium Io. Christ. Blonii, pictoris Londinensis, aere descripta variis exprimendi coloribus celebratur in ephemeridibus eruditorum Parisiensibus 1722. mense Iulio p.46. sqq. memoriis Treuoltinis 1727. p. 965. sqq. Philosophicis transactionibus n. 419. et in epitome Tomo VI. 4. p. 30. sqq.

Praecipuos et celebriores *Typographos*, ex Hadriani Bailleti iudiciis eruditorum et Almelouenii vitis Stephanorum Alphabetico ordine pridem notaui ad calcem Bibliothecae Latinae, quibus addes Burch. Gothelf Struuii introductionem ad rem litterariam cap. 11. Mich. Maittaire historiam typographorum aliquot Parisiensium, Londini 1717. 8. Frider. Rothscholzeri icones bibliopolarum et typographorum de re publica litteraria bene meritorum ab incunabulis typographiae ad nostra vsque tempora, Norimb. 1726. Eiusdem thesaurum emblematum, id est, insignia bibliopolarum et typographorum ab incunabulis typographiae ad nostra vsque tempora, ibid. 1730. fol. Iudaeis CPoli et Thessalonicae concessam pridem typographiam, cuius vsus alioqui prohibitus in ditionibus Turcicis est, notat Io. Iacobus Schudt in Hist. Iudaica p. 452. sq. sed tantum restrictam ad libros Hebraicos excudendos, et a longo iam tempore deficientem. At gaudent typographiis Iudaei non tantum in Germania Francofurti ad Moenum, Dannhusae in Sueuia, Dyrenfurti in Silesia, in Polonia Cracouiae et Lublini, Pragae in Bohemia, in Belgio Amstelodami, sed et in Italia quoque Venetiis et alibi, vide Cheuillierium de origine Typographiae Parisiensis p. 264. sq. et Bartoloccium tom. 1. p. 432. et Io. Christ. Wolfii bibliothec. Hebraeam tom. II. p. 941. sqq. quid quod etiam priuilegia addunt et exsecrationes in libris impressis ne quis illos audeat recudere. Plusne mali an emolumenti Reipublicae litterariae attulerit ars typographica, disquirit Guil. Insulanus, in Statera Chalcographiae qua bona ipsius et mala simul appenduntur et numerantur, Anno 1547. 8. Confer Boccalini centuriam primam relationum ex Parnasso, relatione 35. Religionem Medici p. 152. Rol. Maresii Epistolas pag. 353. et Io. Aug. Ernesti prolusionem qua quaeritur, quibus litterarum disciplinis et quatenus chalcographia prosit, Lips. 1740. Merito autem Nicolaus Beraldus, praefatione ad Plinium optat aliquo publico decreto inhiberi ac reprimi insolentissimam ignorantum impressorum audaciam, quibus hoc debemus, quod *pro unaquaque littera inuenimus plagam, pro syllaba crucem, pro libro tormentum.* Quanto praeclarius Aldus

Manutius

Manutius qui in praefatione ad Platonem Graece a se editum Venetiis A. 1513. fol. *quotiescunque*, inquit, *vel mea vel eorum incuria qui mecum corrigendis libris incumbunt, aliquo in libro quamuis paruus error committitur, etsi opere in magno fas est obrepere somnum, (non enim vnius diei labor hic noster sed multorum annorum, atque interim nec mora nec requies) sic tamen doleo, vt si possem mutarem singula errata nummo aureo.* De aliis artibus atque opificiis studia promouentibus, vt *Bibliopolarum*, [28] *Bibliopegorum* etc. vide quae laudatus Tenzelius in dialogis vernaculis A. 1698. p. 603. sq. ex libro Abbildung der gemeinen nützlichen Haupt-Stände, Regensp. 1694. 4. De arte *pictoria* antiquorum libros tres scripsit *Franciscus Iunius* Francisci F. cuius praeclari operis editioni secundae subiectus Catalogus priscorum Architectorum, Mechanicorum, pictorum, statuariorum, caelatorum, tornatorum aliorumque artificum et operum quae fecerunt, Roterd. 1694. fol. Iunio addatur Histoire de la peinture ancienne, extraite de l'histoire naturelle de Pline liv. XXXV. et eclairci par des Remarques nouvelles, Londini 1725. fol. P. Monierii histoire des arts, qui ont raport au dessein, Paris. 1698. 8. Georgii Turnbullii opus praestantissimum anglice sub hoc indice editum: Treatise on antient Painting, containing observations on the Rise, Progress and Decline of that Art amongst the Greeks and Romans, Londini 1740. fol. Claudii Franc. Fraguierii dissertatio de antiquitate artis pictoriae, quae exstat Tomo 1. histor. acad. inscriptionum p. 91. sqq. Claudii Sallierii commentatio de optica veterum pingendi ratione, quae exstat tomo XI. memoriae academiae inscriptionum pag 152. sqq. Petri Cinerii introductio ad historiam artis delineatoriae, quae legitur in eiusdem dissertationibus litterariis, Florentiis 1742. 8. pag. 333. sqq. Winckelmanni Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Mahlerey und Dichtkunst, Dresdae 1756. 8. Eiusdem Erläuterung der Gedanken von der Nachahmung der griechischen Werke in der Mahlerey und Dichtkunst, ibid. eod. Haud pauca obseruatu digna occurrunt quoque in libro gallico: Abregé de la Vie des plus fameux Peintres, Parisiis 1745. et 1752. 4. Part. III. Voll. II. Monogrammata pictorum eleganter accurateque interpretatus est Io. Frid. Christius in libro germanice edito: Anzeige und Auslegung der Monogrammatum, einzelnen und verzogenen Anfangsbuchstaben der Namen, auch anderer Züge und Zeichen, unter welchen berühmte Mahler, Kupferstecher und andere dergleichen Künstler, auf ihren Werken sich verborgen haben, Lipsiae 1747. 8. qui liber gallice versus auctusque prodiit Parisiis 1750. 8. Super priuilegiis

[28] Plura Bibliopolia fuisse Romae ἐν τῷ Σανδαλαρίῳ testatur Galenus de libris propriis sub init.

giis pictorum librum singularem Georg. Theoph. Boernerus edidit Lipsiae 1751. 8.

XIII. Alia *inuenta* veterum et recentiorum exponunt Polydorus Virgilius singulari opere, cuius tres primum libri Argentorat. 1509. 4. deinde octo de rerum inuentoribus saepissime lucem adspexerunt. In prima quae in manibus mihi est editione nonnulla leguntur, quae deinceps ad monitum Indicum expurgatoriorum omissa vel immutata sunt. Praeter Polydorum hoc argumentum attigerunt M. Antonius Sabellicus, Alex. Sardus, Io. Matthaeus Lunensis, Io. Textor in officina: Praecipue vero commemorandi Guido Pancirollus libro de antiquis deperditis [29] et recens inuentis cum Henr. Salmuthi commentario, et anglice [30] recusus A. 1730. additis variis obseruationibus duobus voluminibus in octauo, sub titulo: *the history of many memorable things in use among the antients, but now lost.* Mich. Watson in theatro variarum rerum, Brem. 1663 8. Secundus Lancellottus in suo *Hoggidi* Tom. 2. cap. vlt. p. 439. sqq. Vincentius Brunus in Teatro de gl' Inventori di tutte le Cose, Napoli 1603. fol. Theodorus Iansonius ab Almelooueen in Inuentis nou-antiquis (quibus Medica potissimum attingit, vt Mich. Bernardus Valentinus in Medicina nou-antiqua, Archibaldus Pitcarnius in diss. quinta Medica, Io. Abraham Merklinus in feliciori quam nunc Medicina etc.) et in rerum inuentarum onomastico secundum litterarum ordinem digesto: Amst. 1684. 8. quod longe locupletius prodiit Germanice in parte 3. Operis cui titulus: der eröffnete Ritterplatz, Hamb. 1704. 12. Georgius Paschius in Inuentis nou-antiquis, Kilon. 1695. 8. cuius altera editio A. 1700. Lipsiae 4. longe locupletior est, Iosephus Blancanus Iesuita in opere de recentioribus inuentis. Io. Andr. Cnoblachius in dissertat. de scientiis quibusdam deperditis, Witeb. 1709. Anonymus in observ. de scientiis quibusdam philosophicis deperditis, quae exstat in den Hällischen auserlesenen Anmerkungen parte III. p. 284. Ioachimus Negelein in Vlysse [31] litterario, siue oratione de singularibus et nouis quibusdam, Norimb. 1726. 8. Christoph. Weiglerus in oratione de palmariis saec. nostri inuentis, Altorfii 1679. Vincentius Auria in Sicilia inuentrice, Panormi 1704. 4. Dominic. Maria Mannius in commentario de Florentinis inuentis, Ferrariae 1731. 4. Ioan. Bernardin. Tafurius in lettera intorno ad alcuni Invenzioni

[29] Confer Petraltum, parallele des anciens et de modernes Tomo 1. pag. 54. sq. Deperdita illa non esse deperdita, sed debuisse a Pancirollo inscribi de rebus hodie in desuetudinem abeuntibus, siue de rebus antiquorum, quas posteritas intuitu meliorum aboleuit, antiquauit, correxit disputat *Olaus Borrichius* T. 2. orat. 13. p. 101-127.

[30] Journal des Savans 1731. mense Maio p. 134.

[31] Fränkische Acta p. 210.

venzioni uſcite dal regno di Napoli, inſerta collectioni opuſculor. ſcientific. et philologic. T. VI. p. 51. Elias de Amato in animaduerſione in I. B. Tafurium de inuentoribus ſcientiarum et artium regni Neapolitani, quae exſtat Tomo XXIV. eiusd. collect. p. 324. Bernardus Albinus in oratione [32] de incrementis et ſtatu artis medicae ſaec. XVII. dicta Lugd. Batav. 1711. Dan. Nebelius in oratione de nouis huius ſaeculi inuentis botanicis, 1694. Ex veteribus idem argumentum tractauerunt Antiphanes, Ariſtodemus, Ariſtoteles, Cydippus Mantinenſis, Dinias, Ephorus Cumanus, Philoſtephanus, Scamon Mitylenaeus, Simonides, Strato Peripateticus, et Theophraſtus Ereſius, vide Clementem Alexandrinum I. Stromatum p. 308. cuius verba repetit Euſebius X. 6. praepârat. et Strabonem lib. XIII. p. 622. vbi Ephori meminit, contra quem ſcripſit Strato, vt ex Indice Libri VII. Pliniani colligunt Ionſius et Harduinus. Ceterum horum omnium ſcripta iam pridem interciderunt. Ex iis qui exſtant, videndus praeter Clementem Plinius VII. 56. Hiſt.

Pyxidem nauticam (vt vnum vel alterum tantum e praecipuis attingamus) Salomoni Regi innotuiſſe non dubitánt, Leuinus Lemnius III. 4. de occultis naturae miraculis, Io. Pineda de rebus Salomonis IV. 15. p. 273. et Nic. Fullerus lib. IV. Miſc. ſacrorum cap. 19. quod refellit Bochartus in Chanaan lib. I. cap. 38. et Herm. Witſius in Dodecade diſſertationum p. 109. ſq. Vide et Martium Lipenium de nauigatione Salomonis Ophiritica cap. V. p. 394. ſq. Georg. Hackewillium opere Anglice edito de prouidentia p. 323. ſq. et Io. Baptiſtae Riccioli Geographiam reformatam p. 91. 473. ſq. Neque Io. Friderico Herwarto ab Hohenburg facile quis aſſenſerit, qui menſa Iſiaca et multis aliis veterum Aegyptiorum aliorumque abſtruſis figuris ac fabulis magnetem et eius virtutes notari contendit in admirandis ethnicae theologiae myſteriis vulgatis Monachii A. 1626. 4. Similiter falluntur qui *verſoriam* Plauti [33] pyxidem nauticam interpretantur, quos confutat Turnebus XX. 4. Aduerſar. funem quo velum vertitur, illo vocabulo ſignari notans. Confer Bonifacium II 26. Hiſt. ludicrae. Pyxis quoque cuius a ter mille annis vſum fuiſſe aiunt apud Sinenſes, non Magnetica et nautica ſed ſortilega eſt, vt Martinus Martinius in Epiſtolis annotauit. Illius iconem et explicationem vide in Muſeo Wormiano p. 372. ſq ſed conſule etiam Engelberti Kaempferi Iaponiam tab VIII. qui apud Sinas et Iapones prius quam apud Europaeos pyxidis nauticae vſum innotuiſſe et frequentatum non dubitat. Sane ante A. C. 800. vſurpatam Sinenſibus et a duodecimi ſaeculi initio iam declinationem acus magneticae illis obſeruatam

[32] Nouvelles de la republique des lettres 1710. menſe Decembri p. 683.
[33] Mercatore V. 2. 34. *Huc ſecundus ventus nunc eſt, cape modo verſoriam,*
Hic fauonius ferenus eſt, illis auſter imbricus.

ſeruatam eſſe notat P. Gaulil apud Stephanum Soucietum in ephemeridibus eruditis Pariſienſibus A. 1732. menſe Decemb. p. 446. ſqq. Tamen aiunt Paullum Venetum pyxidem nauticam accepiſſe a Sinenſibus, et circa A. 1240. in Italiam attuliſſe, ſed Euſebius Renaudotus in notis ad vetera duo itinera in Indiam Chinamque negat a Chinenſibus vel Arabibus accepiſſe Europaeos vel hanc pyxidem vel typographiam vel puluerem pyrium, vide eundem pag. 287. ſq. Alii hoc inuentum contendunt circa A. 1300. prolatum a Ioanne Goia [34] Amalphenſi, vel ſub idem tempus a Flauio de Melphi Neapolitano ſiue *Melfio* [35] Campano, notusque verſiculus: *Prima dedit nautis vſum magnetis Amalphis.* Ferunt etiam Vaſcum Gamam [36] qui primus detexit promontorium bonae ſpei, incidiſſe in naues Barbarorum quibus acus magneticae vſus foret. Petrum Peregrinum Gallum [37] trecentis amplius abhinc annis primum de ea ſcripſiſſe refert Cabaeus, cuius libellum Garzonius ſe vidiſſe teſtatur antiqua membrana conſcriptum in Bibl. Caſtellana Venetiis, quanquam eum poſtea Ioannes Taiſner tanquam proprium euulgauit, vt Gilbertus Peregrinum e Rogeri Baconi ſcriptis ſuffuratum ſuſpicatur. Athanaſius quoque Kircherus in arte Magnetica lib. 1. c. 3. profert verſus Guioti Poëtae Galli, qui circa initia ſaeculi XII. claruit, et acum magneticam notam ſibi fuiſſe ſatis diſerte declarat, et Gallis deberi pyxidis nauticae inuentionem Petrus Gaſſendus ad lib. X. Laertii, et abbas de Choiſi T. VII. hiſtor. Eccleſ. probant ex eo, quod lilii florem etiam hodie ſolent nautae in illa pingere, quo ſeptentrionis punctum deſignetur. Confer Petri van Muſſchenbroek phyſicae experimentalis diſſertationes, Lugd. Batav. 1729. 4. qui Ioan. Walliſium ſequutus transact. philoſoph. n. 278. ait eſſe probabile aliquem caſu primum inueniſſe magnetis impoſiti cymbulae, natanti in aqua, alterum polum conſtanter dirigi boream verſus, alterum auſtrum verſus: deinde ferrum magneti affrictum in ſimili cymbula agi eadem directione: poſtea ferrum auctae impoſitum fuiſſe pinnae, vt liberius citiusque moueretur: deinde deliberatum fuiſſe an poſſet inſeruire nautis. Abundius Collina in comment. de inuentore acus magneticae, quae exſtat

[34] Voſſ. de ſcientiis Mathemat. p. 280. et Gregorius Grimaldus in Saggio dell' Academia di Cortona T. III. p. 195. ſqq. Ex parte quoque Ioan. Chryſoſtom. Trombellius in commentar. Bonon. T. III. parte 3. p. 333. ſqq. exiſtimans a Sinenſibus pyxidem nauticam accepiſſe Venetum quendam, eamque deinde a ciue quondam Amalphitano ad maiorem perfectionis gradum eſſe perductam. Trombellii commentatio germanice verſa inſerta eſt parti ſecundae **des allgemeinen Magazins der Natur, Kunſt und Wiſſenſchaften** pag. 47. ſqq.

[35] Gyraldus lib. de nauigiis c. 1. Dapper Americae p. 9. Petrus Bellonius lib. II. Obſerv. cap. 16.

[36] Voſſius libro laudato pag. 459. G. Paſchius inuent. nou-antiqu. p. 772.

[37] Sam. Parkerus lib. de Deo p. 127.

exſtat T. II. comment. Bononienſ. parte 2. p. 372. et germanice verſa inſerta eſt eidem armario vniuerſali parte 3. p. 140. pyxidem nauticam putat a Phoenicibus inuentam, ab iis deinde ad Graecos et Romanos perueniſſe, tum irruptione Gothorum Longobardorumque per aliquod tempus deperditam, tandem vero iterum detectam eſſe. Neque omittendum quod illius vſum etiam in terreſtri itinere ad ſepulchrum Muhamedis memorat Laonicus Chalcondylas de rebus Turcicis lib. 3. *camelos*, inquit, *conſcendunt vtentes ſignis, quae viam commonſtrent, magnetis demonſtrationibus*: ſicut veteres ad ſiderum curſum etiam terreſtria direxerunt itinera, vt ex Curtii VII. 14. Silii lib. 3. extrem. Lucano IX. 494. Plinio IV. 5. H. N. notarunt viri docti.

Miſſiles ignes facesque et glandes in obſeſſos iaciendi antiquus mos, vt conſtat ex Taciti II. 21. et IV. 23. Hiſt. Suida in σκυταλίδες, Dione lib. 48. p. 386. C. (563. R.) lib. 50. p. 437. C. (624.) 440. (628.) Appiano Ciuil. 4. p. 656. Caeſare de bello Gallico V. 43. VIII. 42. et de bello ciuili II. 11. Adde Ezech. Spanhemium ad orationem primam Iuliani pag. 193. Ac mira ſunt quae de fictilibus vaſis [38] Perſarum, oleo certo ex animali Indico plenis atque in vrbes proiectis vel ad portas alliſis et inextinguibile incendium facientibus narrant e Cteſia Aelianus V. 3. de animalibus, Philoſtratus III. 1. et Photius Cod. 72. p. 92. Etiam automati ignis deſcriptio quae proxime accedit ad praeparationem *pulueris* noſtri *pyrii* exſtat in Iulii Africani ceſtis cap. 44. pag. 303. quem locum emendatius Graece prodexit Iſ. Voſſius p. 87. Var. Obſeruationum. Etiam machinas eiusmodi ex quibus ignem iacularentur qualia ſunt *tormenta* noſtra *bellica* et *bombardae*, veteribus notas fuiſſe, non abſurde colligas. Nam vt Salmoneum flammas Iouis et ſonitus imitatum Olympi iam omittamus, Ioannes Antiochenus in excerptis Peireſcii p. 805. et Dio in Caligula p. 662. (934.) ταῖςε βρονταῖς ἐκ μηχανῆς τινος ἀντεβρόντα καὶ ταῖς ἀςραπαῖς ἀντήςραπτε. Philoſtratus de Indorum ſapientibus lib. II. cap. 33. vitae Apollonii, narrat eos ſi ab hoſtibus inuaderentur non prodiiſſe in aciem ſed πρηςῆρας et βροντὰς in illos veluti de coelo immiſiſſe, et III. 13. narrat Panas Baccho et Hercule duce in illos impetum facere voluiſſe, ſed ἐμβροντηθέντας ὑπὸ τῶν σοφῶν concidiſſe, petriſque impreſſa irriti conatus ſui veſtigia reliquiſſe. Similiter Themiſtius orat. 27. p. 337. de Brachmanibus: οὐ προςήσονταί σε ἄνω πρὸς ἑαυτοὺς ἀλλὰ καταστράψουσι καὶ καταβροντήσουσι. Et de Anthemio Agathias lib. V. p. 146. κατέστραψέ γε αὐτοῦ (Zenonis Rhetoris, vicini ſui) καὶ κατεβρόντησε τὸ δωμάτιον. Hinc et Thomas Hyde in Hiſtoria Schachiludii p. 175. ſq. non dubitat Indis ante plurima ſaecula per-

 ſpectam

[38] Gedeonis lagenas cum lampadibus, Iudicum VII. 16. 20. de igne eiusmodi intelligit Rogerus Baco. Vide Olaum Borrichium de origine Chemiae p. 126.

spectam fuisse pulueris pyrii et tormentorum ignes iaculantium rationem, ab Indis eam accepisse Chinenses. Vide et quae de Indorum Bomanienfium tormentis et nitrato puluere Tauernierius tomo 2. itineris pag. 181. 183. edit. Germanicae in fol. A Chinensibus accepisse Saracenos, qui etiam illo postea in bello aduersus Constantinum oppugnantes CPolin A. C. 672. vsi sunt, vt refert Theophanes: et CPolitani aduersus Saracenos A. C. 718. atque iterum Saraceni aduersus Ludouicum Sanctum Galliae Regum vsi sunt, Ionuillio oculato teste: a Saracenis profugum Callinicum imperante Constantino Pogonato vsum eius circa A. C. 655. primum monstrasse Christianis, vir doctus in variis obseruationibus p. 89. disputat, licet ignis ille Graecus e naphta et bitumine ὑγρὸν πῦρ et πῦρ θαλάττιον διὰ τῶν σιφώνων ἐκφερόμενον alterius generis fuerit, quem Constantinus Porphyrogenetus de administrando Imperio cap. 13. p. 27. ait ab Angelo monstratum primo et magno Constantino, hunc vero diris deuouisse eos qui vsum eius aliis gentibus monstrare ausi fuerint. Confer Cangium in σιφωνάτωρ, in πῦρ et *ignis Graecus*, et ad Villeharduinum pag. 306. Quam naphtam Medi, Graeci oleum Medeae dixere, teste Procopio IV. 11. de bello Gothico p. 594. 596. Confer Dionem pag. 855. C. (1265.R.) et Mich. Christoph. Hanouii dissertationem de igne Graeco, quae exstat p. 65. eius disquisitionum argumenti potissimum metaphysici, Gedani 1750.4. Balneum *igne medico* calefactum memorat Codinus in originis CPolitanis. *Pomaici* ignis lege *Pontici* (editio Gruteri *Romaici*) mentionem facit Paullus Diaconus in historia miscella XXI. 9. fol 999. et nauium igniferarum. Idem lib. XXIV. fol. 1046. *In Mesembria et Debelto Bulgari siphones aeneos inuenerunt triginta et sex, et ignis humidi, qui per eos emittebatur, argentique ac auri haud modicam copiam.* Marino igne victoria reportata id. ib. XIX 15. p. 981. πῦρ ὑγρὸν et θαλάττιον Cedrenus, qui a Callinico et Lampro paratum refert. *Zend*, i. e. igniarium s. focile Arabum Nomadum, aliorumque populorum orientis, ex duabus arundinibus siue bacillis, qui attritu vel terebratione ignem concitant, exceptum linteo cattun, vel alia materia describit fusius Thom. Hyde de relig. vet. Persar. p. 333. sq. Tormenti ingentis descriptioni quem e Frossardo affert If. Vossius, adde alteram Ducae vbi tormentum in obsidione CPoleos adhibitum describit, e quo Lapides et globos plumbeos per milliare iaculari potuerunt p. 145. 153. vide et p. 118. 138. 139 160. et Annam Comnenam p. 335. sq 383. Hieron. Magium Miscellaneorum libro et capite primo. H. L. Schurtzfleischium ad Thaddaei Dondolae de patria Propertii p. 35. sq. De Rogero Bacone qui pulueris nitrati [39] vires primus Europaeis

[39] Illa pulueris pyrii ars quoque nunc in lucem prodiit, quasi orbis extremo incendio praeluderet. Morhofius Polyhistor, tomo 1. lib. 1, c. 12, §. 4. p. 114. edit. Lubec. 1714.

paeis monſtraſſe dicitur, defunctus A. C. 1292. et qui vſum illius perfecerunt atque in granula cogendi modum docuere, Ancklitzio de Friburg et Bertoldo Nigro ſiue Schwarzio, monacho Franciſcano, vide Iac. Wolfii lectiones memorabiles T. 2. p. 113. 753. 918. Iſaaci Buliartii Acad. ſcientiarum T. 2. p. 237. Gabrielem Groddeckium τὸν μακαρίτην in erudita differt. de eo, quod iuſtum eſt circa tormenta bellica, Gedani 1708. Ioannem Grammium in commentatione de puluere pyrio, quando in Europa inuentus et quamdiu in vſu fuerit apud Danos, quae exſtat parte prima Scriptorum a ſocietate Hafnienſi bonarum artium promouendarum ſtudioſa pag. 211. ſq. interpret. latinae. Oſtendit autem Grammius pulueris pyrii in Gallia, Hiſpania, Anglia et Germania vſum longe antiquiorem eſſe, quam vulgo proditum ſit atque creditum, incertaque eſſe, quae de Bartholdo Schwarzio, pulueris pyrii inuentore vulgo tradantur; vt adeo tum de tempore, tum de inuentore, tum de loco inuentionis certi quid affirmari nequeat; vſumque pulueris pyrii ſiue tormentarii iam ante annum 1380. nimirum circa annum 1360. in Dania fuiſſe notum. Puluerem nitratum inter Archimedis inuenta refert Vincentius Mirabella T. XI. theſauri Siciliae p. 258. ſed nullo veteri teſte vel auctore. Memorat et Abraham Peritzol in itineribus mundi p. 92. et 94. *metalla caua ad praeiiciendum lapides per vim ignis, et ad perdendum quamuis habitationem et munimentum.* Scripſit A. C. 1525. Sclopetos ab Hiſpanis iam A. 1344. ab Anglis A. 1391. et in Belgio A. 1356. viſos eſſe notant Thomas Bartholinus in actis Hafnienſibus A. 1671. p. 85. et Lipſius in Louanio lib. 2. cap. 5. Venetis bombarbae manuales innotuerunt A. 1380. Vide G. Coluenerium ad Io. Nideri formicarium p. 39. Ceterum de inuentione bombardarum confer Chriſtoph. Beſoldum in pentade diſſertationum philologicar. diſſ. 2. Lancellotum in ſuo hoggidi T. 2. p. 272. et 490. ſqq. Lud. Moſcardi Muſeum lib. 1. cap. 60. Martini Cruſii Germanograeciam lib. IV. p. 157. Petrum Burmannum praefat. ad tomum IV. theſauri Italiae p. 28. ſq. Godofredi Ialoſki diſſertationem de inuentore pulueris pyrii et bombardae, Ienae 1702. Caroli de Aquino lexicon militare in *bombarda*, *canon*, *gunna*. Acta Eruditor. 1728. p. 441. ex Carolo de Aquino. Spelmanni gloſſarium in bombarba, et dictionarium Treuoltienſe in *Canon*.

De tubis opticis qui reperti perinde locupletarunt Aſtronomiam, vt pulueris pyrii inuentio rem bellicam, pyxidis magneticae nauticam, et typographia litterariam alia facie induit, dixi lib. IV. Bibliothecae Graecae cap. 14. §. vlt. vbi etiam de ſphaeris, globis, aſtrolabiis et aliis Mathematicis inſtrumentis. De inuentore Teleſcopii confer Io. Dan. Titii obſeruationem inſertam Hamburgiſchen freyen Urtheilen und Nachrichten A. 1757. p. 279.

CAPVT

CAPVT XXII.

De Veterum Ludis, Luxu, Aedificiis, Supellectile, statuis ac monumentis.

De ludis Hebraeorum. 1. *Aliorum populorum Orientalium.* 2. *Graecorum, Romanorum etc.* 3. *Alea legibus vetita.* 4. *De ludo talorum, cottabo, aliisque ludis conuiualibus.* 5. *De ludis et exercitiis Gymnasticis et de Amphitheatro.* 6. *De ludis Circensibus.* 7. *Ludo Troiae, et aliis ludis equestribus, Venatione etc.* 8. *De funambulis, et omni genere θαυματοποιῶν.* 9. *De ludis theatralibus et thymelicis. De mimis, pantomimis et γελωτοποιοῖς.* 10. *De luxu veterum.* 11. *De aedificiis et partibus aedium.* 12. 13. *Balneis.* 14. *Statuis.* 15. *De vario genere supellectilis.* 16. *De vita priuata et ordinibus hominum priuatorum, collegiis opificum etc.* 17.

I.

Bibliothecam scriptorum de ludis exhibet *August. Beyerus* in memoriis historicocriticis librorum rariorum p. 78. sqq. Dresdae 1734. 8. De ludis apud Iudaeos vsitatis altum fere apud Scriptores silentium est, praeter pauca illa, quae notarunt viri praestantissimi Io. Henr. Otto in Lexico Rabbinico, voce *ludus*, et Wagenseilius in libro de Norimberga cap. 22. Libellus סור מרע *recede a malo*, siue dialogus inter Medadum, qui laudat, et Eldadum, qui reprehendit lusum, prodiit cum B. D. Augusti Pfeifferi versione Witebergae 1665. 4. Confer Buxtorfii Lexicon Talmudicum pag. 2049. et Clarissimi Collegae mei Io. Christophori Wolfii Bibliothecam Hebraicam T. I. pag. 415. Inter scripta *Xyci Rictii* siue *Riccii Polontoni*, Patauini, qui circa A. C. 1463. obiit, video memorari librum aduersus lusores et dialogum quo lusus Hebraeorum ridiculi describuntur. Vide Nicol Comnenum Tomo secundo historiae gymnasii Patauini p. 169. Vtrum ludi scenici vsitati fuerint apud veteres Iudaeos dubitat *Gisbertus Cuperus* in epistola ad Wagenseilium, quam edidit Io. Georg. Schelhornius tomo quarto amoenitatum litterariarum pag. 541. sqq. rogat etiam, ecquod ludi genus sit *Iudaeocremnus*, quem ludere Italorum pueros narrat Bathasar Bonifacius.

II. De aliorum Orientalium ludis, Indorum, Arabum, Chinensium Thomas Hyde in libro erudito de Scachi-Ludio [1] et Nerdiludio siue Ludo latrunculorum (Damspiel) quem a Scachi-ludio diuersum ostendit, Oxon. 1694. 8.

De

[1] Confer laudati Wolfii Bibl. Hebraicam T. I. p. 85. 230. et 406. et Memor. Treuolt. 1713. pag. 227.

De vtroque calculorum et scachorum ludo vide sis etiam Io. Wallisium T. 1. Operum pag. 161. sq. De ludo scachico libellus dialecto iudaeogermanica compositus citatur a Wolfio T. 3. Bibl. Hebr. p. 1186. Idem Hydeus promisit appendicem de Charti-Ludio ludisque arithmeticis, et de fabula Celila [2] et Dimne, sed quae appendix edita adhuc non est. Subiunxit autem Hydeus Hebraice et Latine R. Abraham Aben Ezrae poëma rythmicum, et R. Bonsenior Abben Iachiae et Anonymi delicias Regum, qui ambo prosa Scachiludium descripserunt. Praeterea catalogum scriptorum de scachiludio ludisque aliis, qui inserius etiam est diario Tigurino Altes und Neues von gelehrten Sachen A. 1717. p. 255. sqq. Conferenda etiam illustris Leibnitii annotatio de quibusdam ludis, inprimis de ludo quodam Sinico, differentiaque Scachici et Latrunculorum, et nouo genere ludi naualis, in Miscellaneis Societatis Regiae Berolinensis tomo 1. Anno 1710. 4 pag 22. sq.

III. De ludis Graecorum consulendus Iulius Pollux IX. 7. atque e recentioribus Io. Meursii Graecia Ludibunda, quae cum supplemento ex Salmasii notis ad Vopisci Proculum c. 13. T. 2. p. 736. sq et Danielis Souterii Palamede siue libris tribus de tabula lusoria, alea et variis ludis, ex editione Lugd. Bat. 1625 8. recusa est tom. VII. Thesauri antiquitatum Graecarum. Vide et Io. Frid. Gronouium de sestertiis III. 15. et Io. Potterum II. 21. sq. Archaeolog. In eodem septimo Antiquitatum Graecarum Tomo occurrit Iulii Caesaris Bulengeri liber de ludis veterum, ex editione Lugd. 1627. 8. et Coelii Calcagnini de Talorum et Calculorum ludis ex more Veterum, et Andreae Senftlebii de alea veterum libellus, qui Lipsiae lucem viderat 1667. 8. De alea videndi praeterea Alexander ab Alex. III. 21. Coelius Rhodiginus IV. 11. XX. 27. Antiqu. lect. Adrianus Turnebus XVIII. 12. XXVII. 3. Aduers. Adrianus Iunius II. 4. animaduers. Io. Guil. Bergerus in eclogis Archaeologicis ad dolum aleae veteris Witeb. 1712. Io. Beniam. Dragheim in dissert de alea Romanorum, Rostoch. 1724. Ioan. Franc. Simonis de iis ludorum apud Romanos vsitatorum generibus, quibus casui fortuna committitur, quae exstat T. 1. histor. academiae inscriptionum pag. 146. sqq. Pascasius Iustus de alea, Amstelod. 1646. 12. Ioan. Cornel. Paw diatribe de alea veterum, Vltrai. 1726. 8. Ouidius artis amatoriae II. 207. 208.

Siue latrocinii sub imagine calculus ibit
Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus.

Martialis

[2] De libro Celila et Dimne dixi lib. V. Bibl. Graecae cap. 5. p. 460. sq. Excerpta ex libro Thom. Hydei prolixa habes in W. Ernesti Tentzelii τοῦ μακαρίτου Bibl. select. A. 1704. pag. 541. sq.

Martialis lib. XIV. epigr. 20.

Insidiosorum si ludis bella latronum,
Gemmeus iste tibi miles et hostis erit.

Elegans et Clariss. Seguini numus p. 13. in quo tali quatuor, adscriptis verbis: *qui ludit, arram det quod satis sit.* De Scachiludio plurimos scriptores laudauit Hydeus p. 182. sq. Notum praecipue Marci Hieronymi Vidae, [3] Cremonensis, elegantissimum carmen heroicum de Scachia-Ludo, quod Cosmus Grazinus emendauit et Hetrusco poëmate expressit Florent. 1604. 4. Hieronymi Wielii commentarius in Vidae Scachiam. Iulii Ascanii Tuccii, Cremonensis, carmen lyricum de ludo scachorum in deliciis poetarum Italorum. Gustaui Seleni siue qui sub hoc nomine latet Augusti gloriosae memoriae Brunsuicensium Ducis opus; M. Aurelii Seuerini de Tarsia liber Italice editus de Ludo Scachorum et veteri Pettia, et quod Palamedes ludum Scachium non inuenerit, Neapoli 1690. 4. Qui liber recensetur in Ephemeridibus Litterariis Parmensibus Anni 1690. p. 228. sq. et in Actis Eruditorum A. 1691. pag. 405. vbi etiam pag 406. de libro inedito Iacobi Thessalonicensis, qui exstat manuscriptus in bibliotheca Lipsiensi A. 1354. exaratus. Vide et Rupertum ad Valerium Maxim. p. 212. Gisbertum Cuperum exercit. 1. de elephantis c. 1. p. 22. T. 3. thesauri Sallengriani. Cangii glossarium in *Scaci*, voce petita ex latina *calculorum*, et ζατρίκιον, ζατρικίζειν, συζατρικίζειν. Meursium ad Aelnothum p. 117. Annam Comnenam Alexiados p. 360. Menagii origines linguae gallicae voce *Echecs*, Petri Carrerae libros octo de ludo scachorum editos Italice Militelli 1617. 4. eorumque apologiam sub Valentini Vespai nomine editam Catanae 1637. 4. aduersus Alexandri Saluii librum editum Neapoli 1634. 4. Io. Franc. Sarasinum in Epistola ad Arnaldum Ducem exercitus, Gallice Scriptam de ludo latrunculorum, quae exstat in opusculis eius gallice editis 1694. 12. pag 237. sqq. Nicolaum Freretum de origine scachiludii, T. 3. histor. acad. Inscription. pag. 375. Iosephum Aueranium dissertatione de calculorum seu latrunculorum ludo, tomo VII. Miscellaneorum variorum opusculorum pag. 461. Dauidem Clericum Oratione VII. Petronium Clariss. Burmanni p. 129. Salmuthum item ad Pancirolli deperdita p. 25. Parte 1. vbi inuehitur in eos quibus Calliopa potior Tabliope est, siue qui litteras professi ludis potius quam librorum studio ducuntur. *Ad tabulam ludere* (ταβλίζειν) Paullus Diaconus de gestis Longobardorum lib. 1. c. 20. Alueus lusorius apud Gruterum pag. MXLIX. 1. Salmasium ad Vopisci Proculum fol. 467. (T. 2. pag. 751. edit. in 8.) πύργος ex quo tesserae iaciebantur in veteri Calendario apud Lambecium Tom. 4. pag. 288. De puerili ludo ἐποστρακισμῷ siue testae

[3] Laudat Eobanus Hessus p. 506. farraginis Poëmatum.

testae teretis super vndis exilientis rotatione Minutius Felix cap. 3. Pollux IX, 7. sect. 119. Leopardus VI. 8. emendationum et Meursius Graeciae ludibundae pag. 15.

IV. De alea legibus Romanis et Ecclesiasticis vetita vide Nic. Abramium ad Orat. Ciceronis Philippicam 2. c. 23. Iosephum Nerium lib. 2. analectorum c. 24. Tomo quarto miscellaneorum Gaudentii Roberti p. 789. sq. Ferdinandum Mendozam ad concilium Illiberitanum T. 1. Labbei p. 1361. sq. Quae veteris Ecclesiae de ludis sententia fuerit, exponit Io. Baptista Thiers libro edito Paris. 1686. cui titulus: *traité des Jeux & des divertissemens qui peuvent être permis, ou qui doivent être defendus aux Chretiens selon les régles de l'Eglise & le sentiment des Peres.* Nempe ludos qui sorte constant, tanquam vanam nimis et periculosam relaxationem animi reiiciunt plerique omnes, quibus addendus Tremblaeus in libro Gallice edito Paris. 1684. qui inscribitur *Conservations morales sur les Jeux & les divertissemens*, quem librum si legisset, seueriorem de ludis sententiam laturum Virum Clariss. Ioan. Barbeyracum existimant illi, [4] qui non modo eos lusus detestantur qui lucri cupidine vel fallendi suscipiuntur animo, quibusque magna pecunia et multum temporis melioribus rebus impendendum perditur, sed quibus totum istud quod abusibus maximis adeo obnoxium est, in Christiano homine videtur improbandum. Quibus vero persuaderi id vix ac ne vix quidem potest, vtinam modo hi illis cancellis circumscriberent ludos suos, quibus illos definitos cupiunt Io. la Placette libro Gallice edito *des Jeux de hazard*, eiusque Apologia aduersus Ioncourtum: Daniel Whitbus in Ethices compendio Lond. 1713. 8. p. 169. sq. Godfridus Olearius in collegio pastorali p. 172. sqq. et laudatus modo Barbeyracus, cuius Historiam Ludorum, quam p. 487. atque aliis in locis eruditi sui libri [5] promisit, frustra exspectauimus.

V. De ludo talorum diligenter disputat Octauius Ferrarius lib. 1. electorum c. 16. vbi *Venerem* dictum obseruat iactum, quum quatuor tali diuersa facie singuli caderent. Graecis iactus similis *Midas* vel *Hercules*: vide Schottum ad Prouerbia p. 292. *Senionem* quum omnes tali in latus concauum caderent, vel duo in conuexum, duo in concauum. *Caniculam* denique quum omnes

Yy 2

[4] Vide Ephemerides Parisienses A. 1712. Tomo 2. p. 471. et Rev. D. Buddei Theologiam moralem cap. 3. sect. 5. §. 26. p. 737. sq.

[5] Titulus est: *Traité du Jeu, où l'on examine les principales questions de droit naturel & de morale qui ont rapport à cette matiere*, Amst. 1709. et 1737. 8. et Germanice versus prodiit Bremae 1740. 8.

omnes quatuor tali surrexissent siue recto gradu stetissent. Qui venerem iecerat, omnes numos tollebat, quos ponebat qui iecisset caniculam: qui senionem, in ludo simplici numum perdebat, in operosiore numum lucrabatur. Confer I. A. Ernestum in claui Ciceroniana voce *talus*, vbi simul differentia talorum a tesseris edisseritur; dissertationem de tesseris Badensibus insertam diario Tigurino Altes und Neues von gelehrten Sachen A. 1717. pag. 282. sq. Franciscum Ficorinium in libro Italico: *I tali ed altri instrumenti lusori degli Romani*, Romae 1734. 4. et interpretes ad Suetonii Augustum c. 71. vbi et de eo quod vocabant *ludere par impar*, Graeci *ἀρτιάζειν*, de quo ludi genere vide etiam Ezech. Spanhemium ad Aristophanis Plutum v. 818. Muratorium T. 1. Analector. Latin. p. 124. et interpretes ad Horatii lib. 2. sat. 3. v. 248. *Pentalitha* fuit species talorum et lusus apud Graecos, vide Acta Eruditor. 1759. p. 8. ex Tomo primo picturarum antiquarum ex Herculano. De *κοττάβων* ludo conuiuali vide Schol. Luciani tom. 1. p. 38. Meursium de ludis Graecorum p. 28. sq. et Stuckium III. 14. Antiqu. Conuiual. p. 345. De aliis ludis ad conuiuia celebrari solitis id. III. 22. De Ludo *aut capita aut naues*, (croix ou pile) dissertations sur diverses matieres par Mr. Tilladet, tom. 2. p. 294. Ludum tudicularem (Drucktafel) carmine hexametro descripsit Leonhardus Frizonius S. I. quod exstat fasciculo primo lusuum ingenii Lipsiae 1699. 8. editorum. Robbi elegiam de ludo trictrac vide in memoriis Treuoltinis A. 1710. p. 745. De quo ludo etiam E. Iouillet in libro l'excellent jeu du Tricquetrac, Parisiis 8. *Chartas lusorias* ante trecentos annos in Gallia repertas disputat Menetrierius Bibl. [6] Curiosae Gallice editae Treuoltii 1704. 12. tom. 2. capite 12. vbi et alia de ludis, et de recenti inuento disciplinas varias chartarum lusoriarum adminiculo tradendi. Originem chartarum a temporibus Caroli V. Galliae regis repetit Bulletus in libro, quem suppresso nomine Gallice Lugduni 1757. 12. edidit: Recherches historiques sur les cartes à jouer. Similiter originem ludi chartarum, quem Galli vocant *du Piquet*, ex historia Gallica et quidem a temporibus Caroli VII. repetit auctor dissertationis insertae memoriis Treuoltinis A. 1720. p. 934. sqq. Varia lusuum hodie receptorum genera Petrus Antonius Maffeus iucundo carmine recenset in classe tertia speciminis poetici, Ferrarae 1716. 8. editi. Adde la plus universelle Academie des Jeux, quae Lugduni Batauor. 1721. duob. volum. in 12. euulgata est. Godofr. Guil. Leibnitii annotatio de quibusdam ludis, inprimis de ludo quodam Sinico differentiaque Scachici et latrunculorum, et nouo genere ludi naualis paullo ante laudata est. Varios ludos ab eodem Leibnitio excogitatos

[6] Titulus libri est: Bibliotheque curieuse et instructive de diuers ouvrages anciens et modernes, de litterature et des arts, à Trevoux 1704. 12.

tos recenset Fellerus Monument. ineditor. p. 642. Adde Leibnitii epistol. a Kortholto editar. T. III. p. 278.

VI. De *pilae* lusu et aliis *gymnasticis* veterum exercitiis, *disco*, *lucta*, *cursu*, *saltu*, vniuersaque Gymnasticae et παιδοτριβικῆς ratione agunt e veteribus Galenus secundo ὑγιεινῶν siue de valetudine tuenda: e recentioribus Melchior Zeidlerus introductione in lectionem Aristotelis, Regiomont. 1681. 4. p. 26. sqq. Hieronymus Mercurialis in artis Gymnasticae libris VI. excusis Venetiis 1569. 4. et 1573. et auctioribus 1589. et 1601. 4. et recusis T. III. supplement. Poleni p. 445. Petrus Faber in libris III. Agonisticon, siue de re athletica, Lugd. 1592. 4. et T. VIII. thesauri Gronov. p. 1758. Vossius in libro de quatuor artibus popularibus, Amstelod. 1660. 4. et T. III. Opp. Conferenda cum his sunt, quae et Lipsius ad Senec. Epist. 56. Octauius Ferrarius in dissert. de balneis. Burettus in memoriis Treuoltinis A. 1706. p. 1612. sqq. et memoriis academiae Inscriptionum T. 2. p. 197. sqq. et 270. sqq. et T. IV. p. 353. sqq. 388. sqq. 441. sqq. 458. sqq. et quae de pila sphaeristica siue sphaeromachia Barthius ad Statium tomo 1. pag. 1. p. 351. Viri docti ad Pollucem IX. 7. sect. 103. sq. et Franciscus Maria Turrigius ad inscriptionem Vrsi Togati, tomo 12. Graev. p. 397. sq. vbi etiam de pila vitrea, et ludo latrunculorum e vitro vel gemmis. Inscriptionem illam illustrat quoque Philippus Caroli lib. 1. variar. lection. cap. 6. Eandem ediderat Gruterus pag. 637. 1. Turrigii diatriba prodierat Rom. 1630. 4. Anonymi epistolam de *ceromate* edidit Steph. Baluzius T. IV. Misc. p. 417. vbi recte distinguuntur ludi gymnici a gladiatoriis Circensibus et scenicis. Fuerunt ludi et agones vel *Musici*, tibicinum, citharoedorum, siue scenici, theatrales ac Dionysiaci, Bourdelot. p. 33. ad Heliodorum, vel *Poetici* Rhapsodorum ἀγῶνες, Ezech. Spanhemius ad Aristophanis Plutum v. 1164. vel *Gymnici* quinquertium (quinque genera) Bourdelot. p. 76. sq. ad Heliodorum, vel *gladiatorii* et amphitheatrales, vel agones *equestres*, vel *Circenses*, siue ludi magni. De lucta Iac. Lydius in agonisticis sacris Roterod. 1657. 12. cum Io. Lomeieri additamento Zutphaniae A. 1700. 12. recusis, disserit ad loca S. Scripturae ad Athleticam et gymnasticam veterum alludentia, Octauius item Falconerius in Inscriptionibus Athleticis, Rom. 1668. 4. quae cum notis Falconerii recusae sunt tomo 8. thes. Gronouiani, et Iustus denique Lipsius in Saturnalibus siue libris 2. de gladiatoribus, et aliis duobus scriptis de Amphitheatro et de Amphitheatris extra Romam. Laurentius Ioubertus de gymnasiis et generibus exercitationum apud antiquos celebrium T. II. Opp. et T. I. thesauri Sallengriani p. 333. Benedictus Aueranius dissert. 15. 16. 17. ad Thucydidem. Io. Frid. Dürrius in dissert. de Gymnasio veterum athletico, Ienae 1682. et de

gymnasio bellico, ibid. 1681. Io. Frid. Guntherus in diss. de cursoribus veterum gymnicis, Witeb. 1709. Io. Behm de agonothetis Graecorum, Regiom. 1717. Io. Henr. Schultzius in differt. sub praesid. Frid. Hoffmanni habita de athletis veterum eorum diaeta et habitu, Halae 1717. Io. Ern. ab Auersualda de veterum arte luctandi, Witeb. 1720. Andr. Weberus de exercitiis gymnicis, Arnstadii 1718. Io. Zach. Platnerus de arte gymnastica veterum, Lipsiae 1724. Io. Henr. Schultzius in obseruationibus ad rem athleticam pertinentibus, Halae 1737. De κυβιστήσει athletarum in palaestra Graecorum exstat commentarius P. M. Paciaudi, Romae 1756. 4. Athleta παράδοξος is dicebatur, qui stadium ingressus bis ad minimum pluriesue vno et eodem die summa contentione nitebatur, vt semper superior discederet, eaque re communem vicit opinionem. Vide Gottl. Erdm. Zeibichii athletam παράδοξον, Witeb. 1748. 8. De μαστιγοφόροις eorumque praeside ἀλυτάρχῃ Frid. Andr. Heroldus dissertationem edidit Witeb. 1756. Athletae antequam prodirent nomen gentemque Hellanodicis indicabant, vide Bourdelotium ad Heliodorum p. 78. vbi etiam de praemio vincentium. De Olympicis, Nemeis, Pythiis, Isthmiisque Graecorum, res nota vel ex Pottero II. 22. sq. et iis, quae ad Pindarum viri docti annotauerunt. Adde, quae de iis eleganter accurateque commentatus est Eduardus Corsinius in dissertationibus IV. agonisticis, quibus Olympiorum, Pythiorum, Nemeorum atque Isthmiorum tempus inquiritur, Florentiae 1747 4. et Lipsiae 1752. 8. In Olympiis Antagonistae forte dati, vt notat S. Chrysostomus ad Ieremiam in Catena Ghisleriana tom. 2. p. 144. Confer de ludis *Olympicis* Io. Bircherodii exercitationem de ludis Gymnicis, praecipue certaminibus Olympicis, Hafniae 1664. 4. Aegidii Strauchii differt. de ludis Olympicis, Witeb. 1661. et in Crenii museo philologico et historico p. 355. sqq. Io. Frid. Mayeri differt. de ludis olympicis, Lips. 1671. Ioan. Vpmarckii differt de certamine olympico, Vpsal. 1708. 8. Ioan. Guil. Bergerum p. 867. Stromatei academici. Gilb. Westii dissertationem praefixam eius interpretationi anglicae Odarum Pindari, Londini 1743. 4. euulgatae, Guyonem T. 1. part. 3. historiae regnorum et rerumpublicar. Paris. 1733. 12. pag. 439 sqq. Nicolaum Gedoynium in memoriis academiae Inscriptionum T. XI. p. 511. et T. XIII. p. 557. Anton. Banierium T. V. histor. acad. Inscription. pag. 33. De *Pythiis* vide Suenon. Muhlii dissertationem, Hafn. 1732. 4. Anonymi dissertationem, quae legitur in histor. critic. reipubl. litterariae T. 1. p. 150. et T. V. p. 91. et Alphonsi Vignolii dissertationem, quae exstat T. VI. eiusd. histor. critic. 99. De *Isthmicis* Guilielmi Massieu differtat. T. III. histor. acad. Inscriptionum pag. 63. et Caroli Frid. Hofmanni differtat. de ludis Isthmicis in N. T. commemoratis, Witeb. 1760. De ludis *Iselasticis* conferatur Pi-

gnorius

gnorius in Antenore T. VI. thesauri Italiae parte 3. p. 29. Casaubonus et Salmasius ad Spartiani Hadrianum c. 27. Tristanus T. 3. p. 6. Ezech. Spanhemius epistola secunda ad Morellum §. 6. Reinesius II. 60. Inscription. Harduinus de numismat. populorum p. 191. De illis Graeuius ad cap. 20. Caligulae pluribus se acturum in libris obseruationum promiserat, qui quo abierint nescio, inquit Petrus Burmannus praefat. ad T. VI. thesauri Italiae p. (8.) Etiam apud Suetonium in Caligula c. 20. legendum *ludi Iselastici*, non *astici*, vel *hastici*, vel *hostici*, vel *attici* vel *actiaci*. Vide Burmannum ad adductum Suetonii locum, et praefatione ad tomum primum thesauri Siciliae pag. (5.) et Celeberrimum Ernesti excursu vicesimo primo in Suetonium. De *Amphitheatris* atque *theatris* eorumque forma et partibus generatim consulantur praeter eundem Lipsium epistolae duae criticae Ioannis Polenii et Ioannis Montenari, quae italice euulgatae sunt Vicentiae 1738. 8. E quibus Montenarus negat, theatra ab amphitheatris distincta fuisse, Polenius vero affirmat. Vide Acta Eruditorum 1738. p. 143. Io. Ern. Imm. Walchius notis ad Cellarii compend. antiquit. Romanar. p. 508. sqq. et Nic. Boindinus T. II. memor. Acad. Inscription. p. 174. sq. edit. Amstelod. De *Aralatensi* Iosephus Guis, Oratorii IESV presbyter in descriptione Amphitheatri Arelatensis. Description des arenes ou de l'Amphitheatre d'Arles, Arelatae 1665. 4. In tabula adiuncta et aere descripta, pulchre exprimitur κάθισμα τοῦ βασιλέως, siue thronus e quo spectabat Imperator, qualis etiam in Circo. Vide Bandurium p. 490. De *Aretino* Laurentius Guazzesius T. II. dissertat. academ. Cortonensis p. 79. et T. XX. collection. opusculor. scientificor. et philologic. p. 427. De *Brixiensi* Octauius Rubeus pag. 11. 12. monument. Brix. T. IV. thesauri Italiae. De *Burdegalensi* vide Bastii descriptionem, quae exstat T. VI. historiae acad. Inscription. pag. 373. sqq. et Tomum secundum syllog. epistol. Burmannianae pag. 190. De *Duacensi* apud Andegauos agit Moleonius in itineribus Liturgicis Gallice editis et ex eo auctor diarii Hagensis, Europe savante 1718. Octobr. pag. 198. De *Foroiuliensi* Ludouic. du Four, S. I. in S. Leontio Episcopo et martyre suis Foroiuliensibus restituto, Auenione 1638. 8. De *Lugdunensi* Dominic. de Colonia histor. litter. Lugdun. T. 1. p. 271. De *Nemausensi* Ioan. Poltus Albenasius in discursu historico de antiqua vrbe Nemausensi, Lugd. 1560. fol. pag. 119. Iac. Grasserus in antiquitatibus Nemausensibus, quae cum eius poematibus Basil. 1614. 4. prodiere p. 202. sq. et T. 1. thesauri Sallengriani p. 1059. Henr. Gautierius in historia vrbis Nemausensis Paris. 1720. 8. Anonymus in epistola inserta memoriis Treuoltinis A. 1739. p. 1216. sqq. In idem exstat Alberti Daugieres S. I. poema venustum in eius carminibus tertium iam editis Lugd. 1694. 12. p. 217. De *Gallicis* Scipio Maffeius pag. 113. antiquit. Galliae

liae selectarum, Parisiis 1733. 4. et T. V. supplementor. Poleni pag. 313. sqq. De *Florentino* Dominic. Maria Mannius in Notizie istoriche intorno al Parlagio overo Amfiteatro di Firenze, Bononiae 1746. 4. De *Polensi* in Istria vide Palladii architecturam, Sponii itinerarium pag. 163. edit. in 12. De *Sagalassalensi* Paullus Lucas descriptione itineris sui tertii T. 1, p. 178. De *Tergestino* Franciscus Irenaeus de Cruce in historia Tergesti Italice edita Venetiis 1698. fol. lib. 3. cap. 8. p. 245. Amphitheatrum Vespasianorum *Flauium* siue Colosseum Romae diligenter descriptum libris quinque et pulcherrimis ac luculentis expressum iconibus aere descriptis curante Carolo Fontana prodiit Hagae Comitum 1725. fol. regali, qui generalem de theatris atque amphitheatris introductionem praemisit. De *Catanensi* vide Io. Baptistae de Grossis decachordum Catanense p. 176. sq. T. X. thesauri Siciliae. De *Patauino* agit Pignorius in originibus Patauinis p. 84. sq. De *Rauracensi* Io. Dan. Schoepflinus Alsatiae illustratae T. 1. p. 163. De *Saguntino* Emanuelis Martini [7] epistola ad Anton. Felicem Zondadarium exstat in Montfauconii antiquitate explicata T. III. P. II. p. 231. in eiusdem Martini epistolis Amstelod. 1738. 4. T. 1. p. 1. et in Poleni supplementis T. V. p. 389. et Iosephi Immanuel. Minianae dialogus de theatro Saguntino nunc primum editus in Io. Poleni supplementis T. V. p. 401. De *Veronensi* videndi Torellus Sarayna libro de origine et amplitudine Veronae, Anno 1540. fol. Onuphrius Panuinius in antiquitatibus Veronensibus, Patauii 1648. fol. Carolus Fontana c. 17. introductionis ad amphitheatrum Flauium, et Scipio Maffeius libris duobus de amphitheatris sigillatim Veronensi, italice editis Veronae 1728. 8. recusis italice in eiusdem Maffeii Verona illustrata, parte quarta, et italice ac latine in Poleni supplementis T. 1. p. 1. anglice etiam versis ab Alexandro Gordon. Londini 1730. 8. De *Vicentino* Ioannes Montenarus in libro italico: Discorso del Teatro Olympico di And. Palladio in Vicenza, Patauii 1733. 8. Amphitheatri rudera ad *Molam* non longe a Caieta, vide Brunii iter in Egyptum p. 14. alia vide T. 2. syllog. epistol. Burmannianae pag. 147. In mutilum *Campani* amphitheatri titulum Alexand. Symmachus Mazochius commentarium edidit Neapoli 1727. 4. recusum T. V. supplementor. Poleni pag. 485. Theatri *Eugubini* rudera aere describi curauit Comes illustrissimus Passioneus, vide Ephemerides eruditorum A. 1730. Iunio pag. 249. sq. et memorias Treuoltinas A. 1730. p. 1118. Vno amphi-

[7] Quam Ioachimus Alcarazius Gramont Romae 1716. 8. edidit epistolam de theatro Saguntino, siue de Zechantaco Visorio, ea est haec ipsa Emanuelis Martini descriptio theatri Saguntini, quam Alcarazius suo nomine, cum leui Martini mentione, mutatis nonnihil corruptisque Martini verbis publicauit. Vide Poleni praefat. ad T. V. thesauri sui p. X. et ipsas Martini epistolas T. 1. epistol. 7. pag. 11.

amphitheatro apud Fidenam corruente ad quinquaginta millia hominum debilitata vel obtrita. Tacitus IV. Annal. 63. In amphitheatrum anatomicum Parisiense Santolii hoc exstat distichon:

Ad caedes hominum prisca amphitheatra patebant,
Vt discant longum viuere nostra patent.

VII. De ludis Romanorum in honorem [8] Deorum aut defunctorum, Iacobus Gutherius III. 18. sq. de iure Pontificio, tomo V. Graev. De ludis saecularibus plures laudauimus scriptores supra cap. X. §. 8. quibus addenda Rainsauti diss. ad duodecim numos in ludos saeculares Domitiani, Acta Eruditor. A. 1685. p. 441. Io. Alph. Turretini academicae quaestiones de ludis saecularibus Romanorum, Geneuae 1701. et Io. Beniam. Schmidtii commentatio de eodem argumento, quae exstat in actis Iubilaei secundi Gymnasii Gedanensis. De ludorum curatoribus, qui frequenter erant Aediles, Euerhardus Otto lib. de Aedilibus Coloniarum cap. X.

De ludorum Circensium [9] apud Romanos ratione singularibus scriptis egerunt tom. IX. Graev. recusis Onuphrius Panuinius, notis Io. Pinelli Argoli illustratus, Patav. 1600. fol. Iulius Caesar Bulengerus, qui Chrysostomi homiliam ludis his oppositam praemisit, T. 2. Opusculor. Lugd. 1626. fol. His addendi Cl. Salmasius, qui diligentissime de Circo et Circensibus agit in Commentario ad Solinum, Sirmondus p. 262. sq. ad Sidonium et Marcus Velserus in Opp. p. 402. sq. vbi inter alia Hippodromi Romani formam et factiones agitatorum, albam, russatam, venetam et prasinam expositas inuenies, et de circis aliarum Ciuitatum, qui tamen praeter Romanum, Constantinopolitanum, ac Mediolanensem rarissimi fuerunt. Anselmus Bandurius ad Antiquitates CPol. p. 662. sq. vbi etiam ineditum vt putat Graeci scriptoris de Hippodromi origine (quam a Circe repetit) fragmentum, quod vulgauerat Stephanus le Moyne tom. 1. Var. sacrorum pag 503. Camillus Siluester ad Iuuenalis

[8] *Primitus quidem* venationes, *quae vocantur* munera, *Saturno attributae sunt*: ludi *autem* scenici *Libero*, Circenses *Neptuno. Paullatim vero et ceteris diis idem honor tribui coepit, singulique ludi numinibus eorum consecrati sunt, sicut Sisinnius Capito in libris spectaculorum docet* apud Lactantium VI. 20

[9] In honorem Solis eiusque in quatuor elementa Imperium, instituti hi ludi annui die 25. Martii a Pisensium Rege Oenomao, tempore Romuli Chron. Paschale f 110. sq. quatuor colores agitatorum referebant totidem elementa: 12. domus in Circo erant pro totidem signis Zodiaci, Euripus mare: flexus per ianuas, Oriens flexus ad metas. Occasus: septem stadia cursus septem planetarum. Adde Corippum lib. 1. v. 313. sqq Malalae Chron Tomo 1 p 221. Cedrenum p. 121. Septem quoque gyris agon ille peragebatur, et qui septimo praeibat victor erat, licet ceteris cessisset.

nalis Sat. III. 65. Raphael Fabretti ad columnam Traianam p. 144. sq. qui a dextra ad sinistram et inde laeuorsum reflexas decursiones factas aliaque de metis nõn contemnenda obseruat. Bened. Aueranius dissert. 18. sq. ad Ciceronem T. 2. Opp. p. 235. sqq. Nicol. Calliachius in dissertat. de circensibus ludis, nunc primum edita T. V. supplementor. Poleni p. 473. Iosephi Imman. Minianae dialogus de circi antiquitate et eius structura, nunc primum editus eod. T. V. supplement. Poleni p. 445. et Io. Christoph. Crameri commentatio de ludis Romanor. circensibus in lucerna veteri sepulcrali, quae exstat volumine V. Actor. societatis latinae Ienensis p. 291. sqq. Color χλοώδης prasinus siue viridis *terrae* ac Cereri, κυάνεος venetus caeruleus *aquae* et Neptuno: russatus *igni*, albus *aëri* sacratus erat, vnde diuersae agitatorum factiones. Confer Sponii Misc pag. 65. Gruteri inscript. pag. 331. sq. Langium lib. 1. Epist. Medicinal. 78. Chausseum in Graeuii thesauro tom. 5. pag. 322. Cellar. ad Plin. IX. 6. Epist. Damascenum tom. 2. edit. Michaëlis le Quien p. 698. Goarum notis posterioribus ad paginam Cedreni 364. Philippum Rubenium lib. 2. cap. 27. electorum et Bandurium p. 501. sq. Factiones diuersae ex illis coloribus ortae sunt, vide praeter Goarum S. Basilium epist. 370. Euagrium IV. c. 31. Procopium lib. 1. de bello Persico c. 24. lib. 2. c. 11. p. 115. et in Anecdotis c. 7. 9. Nicol. Alemannum ad Procopium pag. 106. sq. 113. Theophylactum Simocattam VIII. 7. 9. et 10. Oenomius primus duobus coloribus vsus est *caeruleo* et *viridi* siue veneto et prasino. Romulus deinde duos alios addidit. A Domatio additae duae aliae factiones aurati purpureique panni. Vide Rubenium l. c. Sed non diu illae durarunt. Immo quatuor primos colores deinceps ad duos redigi contigit, nam russata factio iuncta fuit prasinae siue viridi, et albata Venetae siue caeruleae. Vide Bandurium loco citato. De duodecim ostiis Circi vide Ausonium Tollii p. 644. De mappa siue signo dato, Pitiscus ad Suetonii Neronem cap. 22. Mappam Circensem manu tenentes Consules vel Imperatores in numis obseruat Pagi ad A. 394. 3. Confer veterem iconem in Philippi Rubenii electis lib. 1. cap. 30. qui ibidem dextram Circi partem latiorem sinistra fuisse obseruat. Idem lib. 2. c. 18. videndus de lustratione equorum in Circo certatorum. De Ouis et Delphinibus in Circo, Octauius Ferrarius II. 15. electorum. De clathris, euripis, loco equitibus assignato Harduinus ad Plin. VIII. 7. T. 2. p. 145. sq. De gladiatoribus consule Octav. Ferrarii dissertationem T. III. supplement. Poleni p. 313. Nicol. Calliachii ibid. p. 393. et Suenon. Bring. Londini Gothor. 1747. Κέλητες non singulatores modo sed et desultores dicti, qui in binos vel ternos equos transilirent, aut ex equo desilientes currerent. Vide Valesium ad Sozomeni VI. 1. et ad Harpocrationem p. 94. vbi etiam de certaminibus Circensibus. De equis curulibus

Iuretus

Iuretus ad Symmachum IX. 23. Mulieres etiam in amphitheatris certantes et feras interficientes obseruant viri docti ad Iuuenal. sat. 1. v. 22. ex Suetonii Domitiano cap. 4. et Xiphilino in Tito. Artificium in venatione circensi eludendi bestiarum insultus saltu ac velocitate eleganter describit Cassiodorus lib.V. ep. 42. Adde Alexandrum Wilthemium ad diptychon Leodiense c. 6. p. 22 sq. vbi ex Vopisco Numeriano obseruat, etiam τοιχοβάτας siue homines currendo per parietem subtrahentes se irae vrsorum. De ludorum medicis singulari programmate egit Balthasar a Buchwald. Hafniae 1749. De numis coturniatis in ludos et venationes circenses singularis exstat dissertatio Sigeberti Hauercampi, Lugd. Batav. 1721. 4. Certamina denotantur in numis per vrnas cum palmis vide Bandurium T. 1. numismat. p. 120. 122. 135. De vniuerso hoc argumento non praetereundus quoque est Petrus Faber, qui in Athleticis suis Ludos veterum non tantum Amphitheatrales et gymnicos, sed theatricos siue Musicos quoque ac Circenses persequitur, vti Xysticos et Thymelicos Alexander ab Alex. III. 9. Omnia fere genera agonum ac certaminum edidit Dionysius Heraclae tyrannus teste Memnone apud Photium Cod. 224. p. 167. ἐπιτελεῖ δὲ καὶ ἀγῶνας ἱππικοὺς, οὐχ ἱππικοὺς δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ σκηνικοὺς καὶ θυμελικοὺς καὶ γυμνικούς. De *Ludis Apollinaribus* Romanorum Liuius XXV. 12. et Nicol. Abramus in notis ad Ciceronis Philippicam II. cap. 13. Ethnicorum ludos theatrales, Circenses, Venationes et munera adire Christianos prohibuere Tertullianus et Cyprianus libris singularibus de spectaculis. Et Cyrillus Hierosol. Catechesi I. c. 4. explicaturus pompam Diaboli cui in baptismo renunciauimus, ait esse θεατρομανίας καὶ ἱπποδρομίας, κυνηγεσίαν καὶ πᾶσαν τοιαύτην ματαιότητα, ad quem locum vide Tho. Millesium. Ioan. Guil. Ianum pag. 52. sq. ad sermonem Eusebii Alexandrini, et Ferd. Mendozae notas ad concilium illiberitanum T. 1. Labbei p. 1294. sq. et 1320. vbi de aurigis et pantomimis arti suae renuntiare iussis, si Christo vellent nomen dare. Circenses vt rem inanem spernit etiam Plinius VI. 4. Epist. quemadmodum venationes et ceterum ludorum pompam Cicero VII. 1. ad familiares. Adde Rainoldum Dehnium ad acta martyrum Cosmae et Damiani pag. XII. sqq.

VIII. De equestribus decursionibus et puerilibus Troianis ludis Io. Iacobus Draco lib. 1. de Orig. et iure Patriciorum Basil. 1627. 4. c. 11. p. 75. sq. Onufrius de ludis Circensibus II. 9. tomo IX Graev. p. 422. sq. Camillus Siluester ad Iuuenalis Sat. I vers. 19. Tristanus II. 264. Io. Vignolius de columna Antonini Pii, cap. 9 Sam. Pitiscus notis ad Suetonium pag. 75. et dissertatio inserta memoriis Treuoltinis A. 1709. April. p. 645. sq. De spectaculis Ludisque equestribus et Naumachiis, Franciscus Modius in tom. 1. Pandectarum Trium-

phalium L. III. qui integer insertus est tomo XI. thesaur. Gronouiani, et de septentrionalium ludis equestribus aliisque pariter differit. Hermannus Hugo libro 3. de militia equestri cap. 1. Io. Schefferus de militia nauali lib. 3. cap. 2. Idem Modius in Pandectis Triumphalibus Francof. 1686. fol. excusis tomo 2. lib. 1. agit de Hastiludiis, conflictibus gallicis saeculo XI. per Godfridum de Pruliaco repertis, et Torneamentis ad excitandam alacritatem et exercendas vires animumque per Germaniam et Europam vniuersam celebratis et prima Torneamenta [10] in Germania habita notat parum certa fide Anno Christi 939. Magdeburgi sub Henrico Aucupe, vltima A. 1487. Confer Georgii Ruxneri, qui XXXVI. torneamenta describit; sed cuius fides [11] suspecta eruditis, Turnierbuch, Simmericae 1532. fol. Francof. 1566. 1579. 1676. fol. et latine per Modium 1566. fol. Ioan. Limnaeum lib. VI. iuris publici. Wilh. Frid. Pistorium amoenit. historicoiuridic. parte 1. diss. VI. p. 112. sq. ex Cangio differt. VI. ad Ionuillam. Berlingieri Gessi Giuoco de' Cavalieri, overo discorso sopra le Giostre ed e Torneri, in Zani Prose degl' Academici Gelati di Bologna, Bononiae 1671. 4. p. 5. sqq. Vincentii Auriae, Panormitani, librum italicum, la Giostra, discorso historico sopra l'origine della giostra in varie parti dell' Europa, e della sua introduttione ed uso antico e moderno nella Citta di Palermo, Panormi 1690. 4. Gualterii chronicon chronic. polit. lib. 2. p. 1332. Georgii Wilh. Closen equiria Germanorum vetera, quae Torneamenta vocant, Tubingae 1702. fol. Petri Burmanni praefat. ad T. 1. thesauri Siciliae pag. 28. Menetrerium libro Gallico de torneamentis, Lugduni 1669. 4. Georgii Schuberti commentationem de ludis equestribus editam Ienae 1689. et recusam Halae 1725. 4. Cangium et Megarici origines Gallicas et Italicas in Quintana et Torneamentum (Tournois) Io. Antonii Campani Carmina p. 33. sq. edit. Lipf. Ephemerides Parisienses (Journal des Savans) A. 1715. II. p. 29. ex Abbatis Choisii tomo septimo histor. ecclesiasticae. Io. Christoph. Ludwig historische Untersuchung der ehemaligen Kampf- Renn- und Ritterspiele, Northusae 1750. 8. et dissertationes Io. Barth. Charisii, Francof. 1651. Gottfr. Sueui, Witeb. 1652. Frid. Sculteti, Lipf. 1683. et Guilielmi Illmanni, Lipf. 1724. *βασιλικὰ παίγνια, κοντοπαίκτης, Μάρων, Ἀχιλλεύς, Ὀκτώηχος.* Balsamo

[10] Vide tamen Clariss. Gundlingii librum de Henrico Aucupe pag. 134. 141. sq. Cangium in *Nundinae decursiones militares.* Philippum Iulium Rethmeierum in der Braunschweiglüneburgischen Chronica parte 2. vbi de Henrico Aucupe. Giornale d'Italia T. 6. p. 226. sq. e Crescimbenio, vbi et *de tabula rotunda* siue ludo militari Regis Arturi: de quo confer Bibliothec. Anglic. T. 6. p. 205. ex Io. Seldeni libro de duello, et T. 7. p. 204. ex Thomae Hearne praefat. ad Guilielmum Neubrigensem.

[11] Acta Lipf. Academica XVI. pag. 58. sq. Acta eruditorum Germanice edita LXII. pag. 90. sq.

ſamo ad can. 51. Trullan. Τερνεμέντα, Torneamenta. Boiuinus p. 773. ad Niceph. Gregoram. Equiria Marti a Romulo fuerunt inſtituta celebrataque 27 Febr. vel 14 Martii. Vide Anſelmum Bandurium T. 2. numiſmat. Imperator. p. 165. De Hiſpanorum Tauriliis (Stiergefechte) Comitiſſae d'Aunoy Reiſe in Spanien T. 1. p. 343. Analecta Muſarum Anglicanarum T. II. p. 80. Haec nec veteribus ignota fuiſſe diſces ex Ezech. Spanhemio de vſu numiſmatum T. 2. p. 137. 138. edit. in folio. Marmoribus Arundelianis p. 266. Graeuio ad Suetonium pag 808. De hoplomachia Piſana in ponte 17 Ianuar. committi ſolita Giornale d'Italia T. 13. p. 473. ſq. et T. 17. p. 360. ſqq. De ludis nauticis, Maiumis, Maiicampis, Roncaliis et ſimilibus ludicris animorum relaxationibus publicis, ſingularis Andreae Riuini exercitatio nuper excuſa eſt in Syntagmate Graeuiano Vltraiect. 1701. 4. cui addes praeter ſcriptores ſupra p. 742. citatos Malalae Chron. p. 373. Iac. Godofredum ad Codicem Theodoſianum tomo 5. p. 358. ſq. Antonium Pagi ad A. 399. n. 5. Io. Clericum Bibl. ſelectae tomo 8. p. 273. ſq. Baronium ad Martyrolog. Roman. 26 Dec. et Iac. Godofredum ad quatuor Libanii orationes pag. 13. ſq. De decurſionibus veterum, diſſertatio inſerta Memoriis Treuoltinis A. 1709. April. p. 645. ſq.

IX. De ſaltatione [12] religioſa Matth. Brouerius de Niedeck cap. 27. libri de veterum adorationibus, et Thomas Guthberlethus libro de Saliis. De religioſis ſaltationibus veterum Iudaeorum vide Io. Sebaſt. Renzii diſſertationem, Lipſiae 1738. Guſt. Georgii Zeltneri diſſertat. de choreis veterum Hebraeorum, Altorfii 1726. Scrinium Bremenſe vol. 2. p. 38. et volum. 3. p. 323. et Sebaſtian. Schmidium et alios interpretes ad 2 Sam. VI. 14. De Therapeutis ſaltantibus Montfauconius epiſtol. p. 204. et Iac. Baſnagius hiſtor. Iudaeorum tomo VI. p. 316. De ſaltatione religioſa veter. Chriſtianorum Chriſt. Henr. Brömels Feſttänze der erſten Chriſten, Ienae 1701. 4. De ſaltatione religioſa Americanorum populorum Lafitau T. 1. p. 181. 203. 410. Hottentotorum, qui lunam venerantur, vide Petrum Kolbium in deſcriptione capitis bonae ſpei p. 410. ſqq. vbi et de aliarum gentium ritu ſimili. Ἱκέται ſaltantes Damaſcenus haereſi 87. Montfauconus p. 183. epiſtol. De ſaltationibus veterum Graecorum, Romanorumque multa docebunt Lucianus ſingulari libello de hoc argumento, Athenaeus in Dipnoſophiſticis XIV. p. 628. ſq. Schol. Homeri Iliad. π. 617. Plutarchus IX. vlt. Sympoſiac. Ammonius in κόρδαξ. Suidas in γυσία, ζυφισμὸς, et ὀρχηστής. E recentioribus Stuckius III. 21. Conuiual. Io. Meurſius in Orcheſtra tomo 8. theſ. Gronouiani recuſa, ſiue libro de ſaltationibus Graecorum: Iul. Caeſar Bulengerus in libro de Theatro, Scaliger lib. 1. Poëtices

[12] Saltationes aduerſus Ariſtidem laudandas in ſe ſuſcepit Libanius tom. 2. p. 478.

tices cap. 18. Petrus Faber lib. 1. Agonisticon cap. 12. Petrus Taffinus, lib. 1. de ludis saecularibus cap. vltimo, tomo VIII. Antiqu. Romanarum p. 565. Frider. Lindebrogius ad Terentii Adelph. *restim ductans* p. 618 Wolfg. Lazius X. 12. de republica Roman. Daniel. le Roy ordeelkundige aanmerkingen over de dansseryen zo der oude als later volkeren, Roterod. 1722 8. Petrus Bonnetus in historia saltationum sacrarum profanarumque, Gallice edita Parisiis 1724. 12. Petrus Ioannes Burettus in dissertatt. insertis Tomo secundo memoriarum academiae Inscriptionum pag. 120. sqq. Tractatus de origine saltationis in l'Extraordinaire du Mercure Galant T. X. p. 191. et T. XI. p. 3. et 62. Petrus Antonius Caietanus in dialogo italico de saltationibus veter. qui exstat T. XXXVI. collectionis opuscul. scientificor. et philologicor. pag. 1. sqq. Praecipue Menetrius in libro gallico de ludicra pugna equestri vel pedestri, saltatione publicisque spectaculis, paullo ante citato, et altero de saltationibus et choreis musicis veteribus ac recentibus, Parif. 1682. 12. Octav. Ferrarius elector. II. 5. vbi illustrat locum Liuii VII. 2 quem male sollicitauerat Salmasius ad Vopisci Carinum. De Pantomimorum saltatione agunt Vossius lib. 2. Inst. Poëticarum et Baylius in Lexico voce *Batyllus* et Benedictus Aueranius diss. 16. 17. 18. ad Boethii epigrammata lib. 1. Anthologiae p. 23. De saltatione armata, quae pyrrhicha dicebatur, Ammianus XVIII. 7. et Bellonius lib. 1. obseruationum cap. 20. Modulatam et inter se conuenientem in armis saltationem a Curetibus et Corybantibus repertam scribit Prosper in Chronico p. 689. De pilari saltatione Nicol. Abramus ad illud Ciceronis in Pisonem c. 10. *ne tum quidem, quum illum suum saltatorium versaret orbem, fortunae rotam pertimescebat.* T. V. Graeuii p. 640. De ludicra saltatione super vtres plenos et extrinsecus vnctos vide interpretes ad haec Georgic. II. 384. *Mollibus in pratis vnctos saluere per vtres.* Mercurialem II. 11. artis gymnasticae. Licetum antiquo schemate gemmarum annularium p. 258. sq. Montfauconum T. 3. supplementi p. 182. tab. LXX. De saltatione satirica in scenis Graecorum Casaubonus lib. 1. cap 4. de poesi satirica. De ritu saltandi in nuptiis Lampius ad Psalm. XLV. p. 531. sq. De chorea S. Viti, conuulsionis genere, Barthol. Martini, Glaronensis, dissertatio Argentorati 1730. et commercium Norimbergense p. 22. ὄρχησις ναυτικωτέρα apud Theodorum Prodromum II p. 58. Oti et scopes, aues quae saltantes quum vident capi se patiuntur, Athenaeus IX. p. 391. Βαββίζειν Athenaeo VIII. p. 362. et Eustathio ad Iliad. π. p. 1051. est κωμάζειν, χορεύειν. Glossar. *ballare, saltare.* Vide Cangium et Anonymum Anglum de cymbalis cap. XX. XXI. p. 298 326. Inde einen Ball geben. Inde βαλλισμός. Panegyris βαλλητὸς apud Athenaeum IX. p. 406. 407.

De

De funambulis, [13] schoenobatis, neurobatis, cremnobatis, siue oribatis praeter Barthium V. 19. Aduersar. Bulengerum cap. 62. libri de theatro, Iac. Godofredum ad veterem expositionem Mundi pag. 20. sq. Bzouium ad A. C. 1322. n. 34. et Franciscum des Camps in dissertatione ad numum Antonini Caracallae apud Sponium in libro gallico Recherches de l'antiquité p. 407. sqq. Nicephorum Gregorum VIII. 10. Weitzium ad Prudentium p. 666. Wowerium ad Sidonium p. 489. sq. Bonnetum in historia saltationum p. 94. sq. adeunda singularis diss. Gabr. Grodeckii, Professoris Gedanensis, τοῦ μακαρίτου, cuius argumentum prolixe recensetur in nouis litterariis Maris Baltici A. 1702. p. 356. sq. et Dauid. Clerici dissertatio de variis funambulorum generibus, ad calcem eius quaestionum sacrarum Amstelod. 1685. 8. p. 355. Bonosi aenigma apud Salmasium pag. 743. ad Vopisci Proculum: *Vidi hominem pendere cum via, cui latior erat planta quam semita.* Diodorus Siculus p. 385. excerptor. Peirescii: *νευροσπαστεῖν καὶ δι' αὐτοῦ κινεῖν ζῶα πεντάπυχα κατάργυρα καὶ κατάχρυσα* instituit Rex Antiochus Cyzicenus aliis etiam θαυματοποιοῖς deditus. Meminit et Nicephorus Gregoras VIII. 10. Hist. De variis Θαυματοποιῶν [14] et ψηφοπαίκτων [15] apud veteres generibus et praestigiis, operae pretium

[13] Menagiana Tomo 2. p. 194. *M. Vaillant m'a dit que l'on voyoit des Saltimbanques ou Danseurs de corde sur des medailles, et sur tout qu'il y en avoit une belle que les Corinthiens avroient fait frapper à Caracalla, ou on les voyoit tres bien representez.* Quinctilianus II 13. *Ab illa praeceptorum orbita declinare qui crediderit nefas, patiatur necesse est illam per funes ingredientium tarditatem.*

[14] Apud S. Chrysostomum homil. 19. ad populum Antiochenum (p. 196. 197. T. 2. edit. nouae) singularis exstat locus de eiusmodi θαυματοποιοῖς, quem adscribere iuuat: ἐννοήσωμεν τίνα ὁ διάβολος ἐπέταξεν etc. *Cogitemus, quae diabolus imperarit, quam laboriosa, quam grauia, nec difficultas fuit eius mandatis impedimentum. Quid enim quaeso difficilius sit, quam quum quispiam iuuenis volentibus se emollire et membra sua torquere* (λυγίζειν) *se ipsum tradens, sedulo contendat rotae more totum flectere corpus, et in pauimento versari, et per oculos et per manuum circumductionem et aliam reuolutionem in femineum genus transire conatur, nec eorum quae fiunt difficultatem, nec ex iis ignominiam ratiocinetur. In orchestra rursus eos qui pertrahuntur, et velut alis, membris vtuntur corporeis, quis non admiretur? Gladios autem alternatim in aerem iaculantes, et omnes rursum per manubrium capientes quem non confundunt, nullum pro virtute laborem suscipere volentium? Vel quid de iis dicatur viris, qui perticam in fronte gestantes, velut arborem in terra radicatam sic immotam conseruant? Nec hoc solum est admirabile, verum et id quod puerulos paruos in summo ligno inter se luctari faciunt, et neque manus neque alia corporis pars sed frons sola omni vinculo firmius illam perticam gerit inconcussam. Aiter rursum supra funem angustissimum ambulat cum tanta securitate, cum quanta qui planos campos percurrerint. Veruntamen haec quae et cogitatu intolerabilia esse videntur, facta sunt arte possibilia.* Similia non apud Sinenses solum sed etiam recenti memoria inter nostros visa Germanos. Vide Iacobi Leupoldi theatrum staticum p. 7. sqq. tab. 2.

[15] Hi ψηφάδες dicuntur auctori quaestion. ad Antiochum quaest. 125. Vide Athanasium

tium esset diligentius exponi, quae breuiter innuit Is. Casaubonus in Casaubonianis p. 52. sq. De Petauristis Franciscus Philelfus XX. Epist. 13. De iisdem, Ephalmatoribus, Petaminariis, Parabolis, Saltatoribus, Orchestopolis, et Orchestopulariis Salmasius in Commentar. ad Solinum p. 986. edit. Parisiensis. De elephante funirepo siue per catadromum decurrente meminit Dio Cassius et Suetonius in Nerone cap. XI. Specimen artis ludicrae hominum super alios assurgentium pyramidis forma, atque iterum celeri saltu desilientium de qua Claudianus meminit de consulatu Mallii Theodori v. 320. sq. Venetiis se non sine voluptate spectasse testatur [16] Addissonius, atque Dresdae spectantium se oculis obtulit A. 1719. inter sollemnia connubii Principis filii Regii et Electoralis, nunc Augustissimi Poloniarum Regis et Nouemuiri Saxonici *Friderici Augusti* cum Serenissima *Maria Iosepha* Austriaca. Aliud magis etiam mirandum describitur in splendore vrbis Venetiarum pag. 364. Tomo 5to thesauri Italiae parte tertia. Verba Claudiani haec sunt:

Vel qui more auium sese iaculantur in auras,
Corporaque aedificant celeri crescentia nexu,
Quorum compositam puer amentatus in arcem
Emicet, et vinctus plantae vel cruribus haerens
Pendula librato figat vestigia saltu.

Petaminarios, velut propter similem volatui agilitatem vocat Iulius Firmicus VIII. 15. et Saluianus VI. p. 174. de prouidentia, vbi vide Rittershusii notas pag. 190.

De oscillationis ludo (Schauckeln) vide Barthium ad Britonem p. 309. et B. Franckensteinii dissert. de nouo Anno, corollar. 4 De ὀρνιθοτοξοβολίας (Vogelschiessen) Iliad. ψ. 855. Aeneid. V. 488. Paulli Christiani Gilberti diss. Lipsiae 1714.

X. Theatrum Atticum succincte describit Potterus lib. 1. Archaeol. Attic. p. 34 sq. De Comoedia apud Graecos maxime Athenienses, veteri, media et noua videnda prolegomena Graeca ad Aristophanem et quae Terentii editioni Lindebrogianae, Schreuelianae, vel Parisiensi in vsum Delphini praemittuntur, tum Gatakeri notae ad Marcum Antoninum lib. XI. cap. 6. Ionsius de scripto-

sium T. 3. p. 298. *Cauculatores* venefici non ψηφοπαίκται. Vide Cangium p 278. ad Alexiadem. *Caucus*, *cauculus*, vasculum, sciphus. Cotelerius Tom. 2. monumentor. pag. 656. sq.

[16] Hist. des Ouvrag. des Savans A. 1705. p. 443. Idem Addissonius popellum machinularum gesticulantium in theatridiis solitarum praesentari lepido carmine heroico descripsit, quod exstat in Musarum Anglicarum analectis T. II. p. 243-346. Oxonii 1699.8.

ſcriptoribus hiſtoriae Philoſophicae p. 27. ſq. Anonymi libellus de varia Ludorum, Theatrorum, ſcenarum ac ſcenicorum antiqua conſuetudine, qui exſtat tom. 8. Antiquitatum Graecarum, Menagius in diſſ. ad Heautontimorumenon Terentii, vbi etiam de ſcenis ductilibus ac verſatilibus: Boinuini diſſ. de ludis theatralibus veterum et differentia theatri Graeci et Romani in memoriis academiae Inſcriptionum T. 2. p. 174. ſqq. et in memoriis Treuoltinis A. 1709. menſe Ianuario p. 28. ſq. vbi etiam p. 39. refertur altera diſſ. de Ludis ſpeciatim Olympicis. Iulius Caeſar Bulengerus lib. de Theatro, vbi praeterea habes de *Odeis*, de quibus Pamelius ad Tertullian. c. 42. de Reſurrectione, Galenus tom. 5. edit. Baſilienſis p. 468. Potterus I. 1. Archaeol. Attic. c. 8. p. 30. vbi eius ſciagraphia. Tum de *Echaeis*, de quibus videbis Kircherum in Phonurgia p. 70. ſq et Muſurgiae lib. 9. c. 4. p. 283. de *Pegmatibus* ſiue *pulpitis*, quas confixiles machinas vocat Apuleius, adi Lipſium c. 22. de Amphitheatro. Vide et ſi placet quae de Theatris viri docti ad Vitruuium lib. V. et ad Alex. ab Alex. IV. 25. De verſatilibus et περιάκτοις ſcenae machinis Salmaſius de modo vſurarum p. 296. ſq. De ſcenarum tragicae, comicae et ſatiricae ornatibus agit Vitruuius V. 8. et VII. 5. De ſcenicorum locatoribus Georgius, Bibliothecarius cardinalis Imperialis A. 1728. diſſertationem edidit, inſertam volum. XIV. collectionis opuſculorum ſcientificorum et philologicorum.

De *Mimis* ſiue planipedibus, qui centunculis amicti verbis et ſententiis agerent (Mimici ſcurrae, Salmaſ. ad Vopiſci Aurelian. c. 42.) et de *Pantomimis* ſiue ludiis ὀρχησαῖς actoribus et hiſtrionibus qui clauſis faciebus loquente geſtu et ſaltatione muti omnia exprimerent et verba manibus expedirent, (hodie *Mattacini*) quales fuere Pylades, Hylas, Bathyllus, Caramallus, Phabaton etc. non indiligenter agit Voſſius in Poëticis ſuis, Iulius Caeſar Bulengerus de Theatro, Sirmondus p. 261. ſq. ad Sidonium et Salmaſius ad Solinum et Vopiſci Carinum c. 19. Vide et de illis γελωτοποιοῖς et αἰσχίςων ὑποκριταῖς Paullum Voëtium p. 161. ad Herodian. Woweranum ad Sidonium p. 488. ſqq. atque Octauium Ferrarium lib. 2. c. XI. elector Mimorum petulantiam et impudicos geſtus deteſtantur Plutarchus VII. 8 ſympoſ. p. 712. Cyrillus Hieroſol. 1. Myſtagog. c. 4. ad quem locum conſulendae Milleſii notae Meminit et Auguſtinus lib. 2. c. 11. de ordine tomo 1. p. 487. M. Calliachi de Mimis et Pantomimis Patav. 1713 4. edente Iacobo Facciolato, et Octauii Ferrarii de pantomimis et mimis diſſertatio poſtuma lucem vidit Guelpherbyti 1714 8. curante Rev. Abbate Ioanne Fabricio. De *Samardacis* vide notas Benedictinorum ad Auguſtini III. 38. contra Academicos. Confer etiam librum gallicum Recherches hiſtoriques et critiques ſur quelques anciens ſpectacles,

et particulierement fur les Mimes et fur les Pantomimes, Parifiis 1751. 12. Ioan. Weaueri Hiftory of the Mimes and Pantomimes, with an hiftorical Account of feueral Performers in Dancing, liuing in the time of the Roman Emperors, Londini 1728. 8. De Mimis et Pantomimis veterum Germanorum Sammleri commentatio exftat volumine octauo des neuen Büchersaals der schönen Wissenschaften und freyen Künste pag. 327. De eo, quod iuftum eft circa ludos fcenicos Elias Aug. Stryckius differtationem edidit Kiliae 1713. Adde Io. Schmidii differtationem de moralitate ludorum fcenicorum, Lipfiae 1683. Eos in republica non effe tolerandos cenfet Ioan. Beni. Konhardus in differtatione de fcenicis in re publica Chriftiana non tolerandis, Lipfiae 1715. et nouiffime Io. Iacob. Rouffeau in epiftola ad Alembertum gallice edita Amftelodami 1758. 8. Contra quem ludos fcenicos defendit L. H. Dancourt, artifex fcenicus, in libello gallico: *Arlequin* [17] *de Berlin à Mr. J. J. Rouffeau*, Amftelod. 1759 8. Io. Georg. Altmanni praelectio litteraria pro comoedia et ludis theatralibus exftat Tempe Heluetic. tomo III. p. 394. fqq. De fpectaculorum turpitudine conqueruntur veteres fcriptores chriftiani laudati a B. Kortholto ad Tatianum pag. 161.

De variis fabularum fiue dramatum generibus, Atellana, cuius exodia etiam defaltata non tamen ab ipfo Atellano fiue *Vrbico* qui pronunciabat, et vrbanitate ac iocis populum detinebat, vt Tragici et Comici canebant, fed ab hiftrione. De Rhintonica: aliisque apud Scaligerum de re poëtica, Iofephum Trappium in praelectionibus poeticis, vol. 2. p. 195. fqq. Batteufium in encyclopaedia litterarum elegantiorum (cours des belles lettres) Tom. 4. p. 260. fqq. edit. Parif. 1750. 8. Ecphantium de Comoediae conftitutione, Francifcum Hedelinum in opere Gallico de theatro, quantum fatis eft, videre licet. De Tragoediae conftitutione, origine ac progreffu apud Graecos quidem egit Iofua Barnefius in prolegomenis ad Euripidem. Apud Romanos Martinus Delrio in prolegomenis ad Senecam Tragicum. Longe diligentius autem et accuratius, elegantiusque hoc argumentum pertractare inftituerat antiquitatis omnis peritiffimus Ezech. Spanhemius, cuius Librum de Tragoediae veteris conftitutione fato eius interceptum dolemus. De ludorum fcenicorum apud Romanos origine illuftris locus Liuii VII. 2. De Romanorum fpectaculis generatim agit Samuel Koenigius in differtatione, quam Arbuthnotii tabulis antiquorum numorum inferuit. De actoribus et fpectatoribus fabularum exftat praeclarus liber Alberici Gentilis.

XI. Ludis cognatus eft *Luxus*, apud Graecos pariter et Romanos rebus florentibus magnus fatis et infolentiffimus. De Hebraeorum opibus licet coniecturam

[17] L. G. Z. 1759. p. 929. Hamb. Anzeigen und Urtheile 1760. p. 41.

iecturam facere ex thesauris Dauidis, quorum mentio fit 1 Paralip. XXII 4. et XXIX. 4, 7. et ex reditibus annuis Salomonis 1 Reg. X. 14. Confer Aug. Calmeti dissertationem T. 2. p. 615. sqq. sur les richesses, que David laissa à Salomon. Iudaeorum luxum aliquot locis perstringunt in scriptis suis Prophetae, quanquam nemo, quod sciam, singulari diligentia hoc argumentum e recentioribus illustrauit. De luxu Graecorum praecipue in cibo et potu librum Stephani Nigri memorauimus supra c. XIX. 8. p. 872. et de luxu Romanorum, Meursii libellum et Georgii Hackewillii obseruationes nec non Stanislai Kobierzyckii librum, in quo Romanorum opum admiranda copia, vestium splendor, aedificiorum magnificentia et conuiuiorum luxuriosi apparatus proponuntur, eodem cap. XIX. 8. p. 888. quibus addendus Hadrianus Iunius IV. 8. 9. Animaduersionum. Facit etiam huc quae disputat Tertullianus c. 5. de pallio, et pars non contemnenda operis Iusti Lipsii, quod in 4. Libros distributum, Admiranda, siue de magnitudine Romana inscripsit, cuius generis admiranda Iudaica, Aegyptiaca, Iberica et Gallica quoque molitum se testatur centur. 4. Epist. 64. Tangit quoque illud argumentum Benedictus Aucranius differt. secunda et tertia in Liuium quae est de luxu in conuiuiis. *A voluptatibus nouum officium instituit Tiberius praeposito equite Romano T. Caesonio Prisco*, Suetonius in Tiberio, c. 42. ad quem locum confer Burmannum. Ad Lipsiani operis imitationem, quod et separatim et inter alia eius scripta plus simplici vice vulgatum est, de magnitudine Ecclesiae Romanae, vt obiter hoc notem, libros duos edidit Thomas Stapletonus, in quibus non ab re Casaubonus in Casaubonianis p. 49. carpit, quod Romanae Ecclesiae tribuit quae sunt Ecclesiae vniuersae Christianae. Vincentius vero Contarenus c. 1. de frumentaria legatione affirmat se varias lectiones ad editionem paratas habere, quibus a Lipsio interdum dissentiat. *Cogent agmen*, inquit, *libri de falsa magnitudine Romana, quibus admiranda oppugnabo, et illos praecipue gigantum more congestos auri montes non fulmine, sed solo veritatis fulgure disiiciam.* De luxu Romanorum circa margaritas et gemmas disputat Martinus Schookius Orat. XX.

XII. De *aedificiis* antiquis et origine ac progressu *Architecturae*, multa ad Vitruuium viri docti annotauerunt. De insanis structionibus Aegyptiorum videndus Kircherus in Oedipo Aegyptiaco. De iisdem et aliis mirandis antiquorum operibus Petrus Bellonius libris tribus, recusis T VIII. thesauri Gronouiani p. 2530. et Io. Seruilius in libro primum Lubecae 1600. 4 edito, et deinde inserto tomo primo thesauri Sallengriani. Architecturae sacrae specimen ex locis Exod. XXVI. 28. et XXXVI. 33. Frider. Mullerus dedit Gissae 1664. Consulantur etiam Sam. Reyherus in mathesi Mosaica. Io. Bernh Wi-

 deburgius

deburgius in mathesi Biblica, Bernh. Lamius de Hierosolym. et templo. De domibus Hebraeorum habemus Calmetii dissertationem inter eius Biblicas. De Graecorum videatur Feithius antiquit. Homeri lib. 3. c. 11. et Meursius fortun. Attic c. 3. De priscis Romanorum aedificiis I. E. I. Walchius appendice quinta ad Cellarii compendium A. R. p. 633. De Romanorum domibus Iulius Minutolus dissertatione quarta antiq. Roman. tomo 1. thesauri Sallengriani p. 71. Idem dissertat. quinta et septima eod. tomo 1. thesauri Sallengriani, p. 100 et 147. agit de templis et aedificiis iudicialibus. De aedificiis Etruscorum agit Antonius Franciscus Gorius parte tertia musei Etrusci, et Ioan. Passertius in dissertatione quinta eidem parti tertiae Musei Etrusci adiecta. De altitudine antiquorum aedificiorum, parietum crassitie, et spatio inter aedes vicinas Brissonius lib. 1. c. 1. sq. antiquitatum iuris, Iacob. Belgradius vol. IV. symbolar. litterar. A. F. Gorii p. 129. sqq. et Io. Georg. Estor opuscul. parte III. sect. 1. De Graecorum Romanorumque *Architectis* Franciscus Iunius in Catalogo artificum. De luxu Romanorum in aedibus publicis priuatisque, Lipsius de magnitudine Rom. Hackewillius et Kobierzichius supra iam laudati. De templis quoque et Amphitheatris plures supra scriptores a nobis memorati sunt. De aliis aedificiis publicis, vt *curiis*, *coenaculis*, *basilicis*, *palatiis*, *armamentariis*, *porticibus*, *arcubus*, *turribus* aliisque vide Bergierium libro V. de viis Imperii Rom. c. 8. tom. X. Graeuii. De palatio Caesarum exstat Francisci Bianchini opus postumum italice et latine editum per Iosephum Bianchinum, Veronae 1738. fol. Io. Petri Bellori veteres arcus Augustorum triumphis insignes restituti et illustrati prodiere Romae 1690. fol. Arcus L. Septimii Seueri, aeri incisus cum explicatione Ios. Mariae Suaresii, Episcopi Vasionensis, Rom. 1676. fol. Eiusdem Suaresii de foraminibus lapidum in priscis aedificiis, Lugd. 1652. 8. De arcu triumphali Imperatoris Traiani, qui Beneuenti fuit, vide Ioannem de Vita in antiquitatibus Beneuentanis differt. X. cap. 1. p. 253. sqq. Omittimus quae de turribus veterum ac recentiorum collegerunt auctores theatri vitae humanae et B. D. Mayerus in Museo Ministri Ecclesiae. De septem *turribus* vocalibus CPolitanis Meursius ad Hesychium illustrem p. 237. sq. et Cangius in CPoli Christiana. De Sinensium vegrandi turri e terra porcellana, prope vrbem Nanquinensem, Lud. de Comitibus in memoriis Sinensibus Gallice editis tom. 1. p. 111. sq. De *falis* quae sunt turres rotundae fastigio formam oui referentes, Octauius Ferrarius II. 15. electorum. De *Pontibus* omnibus generis, antiquis et recentibus, videndus H. Gautierius in libro [18] singulari gallice edito Parisiis 1716. 8. et recuso ibid. 1723. 8. et

[18] Journal des Savans 1716. Tom. 2. p. 289. sq. 1718. p. 137. Memoires de Trevoux 1718. Aug. p. 333. 1719. Febr. p. 325.

et Iacobus Leupoldus in theatro pontificiali, Schauplatz der Brücken, Lipsiae 1726. fol. De ponte Aelio Hadriani Montfaucon T. IV. supplementi tab. XLI. De ponte Traiani Imperatoris super Danubium Lud. Ferdinandus Marsillius in epistola inserta tomo secundo thesauri Sallengriani p. 958. Mille pedum pons apud Plinium IV. 1. Histor. naturalis. Pons nexus ex funibus simul et nauibus, vide Historiam Miscellam 18. 25. De pontibus duobus Xerxis, Hellesponto impositis, Harduinus ad Themistium pag. 450. sqq. De aggeribus et pontibus in mari structis Petrus Bertius, Paris. 1629. 8. et tomo secundo thesauri Sallengriani p. 917. De *partibus aedium*, liber lectu non indignus Francisci Marii Grapaldi lucem vidit Parmae 1506. 4. recusus Basil. 1533. 4. et Lugd. 1535. 8. Adde Dan. Heinsium ad Silium Italicum pag. 542. edit. Drakenburgi. De *Diaeta* Marcus Velserus in epistola ad Solerium de pileo p. 571. Christ. Vlr. Grupen de vxore Romana praefat. b. 3. De *tectis* Hebraeorum et aliarum gentium, Theodori Batti diss. Witeb. 1697. et Dav. Millii dissertatio, Vltraiecti 1727. De tecto Sabbathi coniectura Rhenferdi prodiit Franequerae 1707. De *tegulis* bipedalibus et sesquipedalibus Fabrettus p. 511. ad Inscriptiones veteres. De *atriis* Vitruuius lib. VI. 4. 8. Io. Balth. Beyschlagius binis dissertationibus Witeb. 1691. Pignorius et Popma de seruis atriensibus. De *ianuis* veterum Stuckius II. 30. Antiquitatum Conuiualium et singularis liber Casparis Sagittari τοῦ μακαρίτου Altenburg. 1672. 8. et tomo VI. Graeuii, vna cum ipsius analectis Ienae Anno 1694. 8. editis ad Clariss. Almelouenium qui in coniectaneis Amst. 1686. p. 147. sq. nonnulla ad Sagittarii librum monuerat. Vide et Salmasium ad Solinum: Borremansium c. IX. Var. Lect. et icones binas ianuarum, appositis iconibus Fortunae pro felici itu et reditu, tomo X. Graeuii p. 780. De *specularibus* siue *fenestris* non e vitro sed e lapide speculari quibus excludebatur frigus, admisso die vide Octauii Ferrarii electa p. 42. Ioannis Oldermanni dissert. de specularibus veterum, Helmst. 1719. Io. Christoph. Harenbergii dissertationem insertam nouo thesauro Theologicophilologico tomo secundo pag. 829. sqq. et Ioan. Guil. Bergerum eclogar. Corsic. parte 2. p. 71. sqq. Alia quibus vsi sunt veteres enumerat Io. Tzetzes Chiliad. IX. versu 317. sq. ὕελον, πέτευρα et δορὰς, *vitrum*, *speculares lapides* et *pelles*. Atque hodie etiam loco vitri quibusdam locis pelles, alibi vt Goae ad admittendum diem adhibentur testae ostrearum. Ex humana cute fenestras sibi parasse quendam Persarum regem ex Oribasio et Auicenna notat Honoratus Nicquetus physiognomiae humanae lib. IV. cap. 2. De *casis* Sauaro ad Sidon. VII. 17. Bourdelotius ad Heliodorum p. 25. sq. Congestum cespite culmen pauperis tugurii memorat Virgilius Eclog. 1. 69. quales domos in Suecia et Moscouia describit Huetius commentar. de vita sua pag. 100. De casis Nigritarum vide

Labatum tomo fec. itiner. p. 311. Veterum aedificandi rationem esse recentiorum rationi praeferendam ostendit Robertus Morris of Twickenham in essay in defence of ancient Architecture, or a parallel of the ancient buildings with the modern. Londini 1727.

XIII. De ritu primum lapidem fundamenti sollemniter ponendi in aedificiis publicis, peculiarem libellum edidit Carolus Ancillonius, de quo Nouellae reipublic. litterar. A. 1701. Tom. 2. pag. 457. et Ioannes Georgius Eccartus in excerptis librorum menstruis Germanice editis Anni 1702. p. 41. Adde Petersburgische Anmerkungen 1729. p. 153. sqq. De sollemnibus in primo lapide instaurati Capitolii Tacitus Histor. IV. 53. De publica caerimonia, qua vrbes condebantur, Christ. Lud. Crellius dissertationem edidit Lipſ. 1731. De hortis pensilibus veterum Philo Byzantinus cum notis Leon. Allatii T. VIII. thesauri Gronov. p. 2649. Seruilius de mirandis antiquorum operibus lib. 1. c. 73. De hortis veterum Hebraeorum vide Io. Ioach. Schroederi dissertationem, Marp. 1722. et Hilleri hierophytic. pag. 92. De hortis Romanorum Schroenius de rebus rusticis et oeconomicis sect. 6. cap. 1. Alexand. Donatus de vrbe Roma lib. 3. cap. 23. Io. Frid. Christius in Villatico excursu 8. De viuariis, piscinis, granariis, cellis, modisque vina, aliaque potus genera et cibos seruandi vide Stuckium II. 10. Antiqu. Conuiual. p. 169. sq. De macellis et popinis id. II. p. 174. sq. et Ioan. Wunderlich vol. III. actor. societatis latinae Ienensis p. 267. sq. De tricliniis diximus supra XIX. 3. p. 875. De diuersoriis stabulisque veterum Stuckius lib. 1. c. 28. De Turcorum *Carbachariis* ad excipiendos peregrinantes Petrus Bellonius lib. 1. obseruat. c. 59. De pistrinis molisque aquariis, manuariis, trusatilibus, asinariis Saluagricus Boessius ad Ouidii Ibin p. 113. 114. Frid. Lebr. Goetzius in libello de pistrinis veterum cum prolegomenis de molis Cygneae 1730. 8. Antipatri Thessalonicensis epigramma in molam aquariam T. 3. memoriar. academiae Inscriptionum p. 391. sq. Henelius cap. 44. otii Vratislauiensis. De la Mare in opere Gallico de la Police lib. V. tit. 9. Memoires de Trevoux A. 1711. p. 400. Ioan. Phil. Treunerus in dissertatione de molis, Ienae 1695. Car. Ludov. Hoheiselius in dissert. de molis manualibus veterum, Gedani 1728. H. Iones Abridgment of philosophical Transactions T. V. 2. p. 38. De genere molendinorum, quae Hispani trapichas vocant, vide ephemerides eruditas A. 1716. II. pag. 392. Alia in obseruationibus miscell. T. 3 p. 356. sq et Leonh. Christoph. Sturmii vollständige Mühlenbaukunst, Aug Vindel 1718. fol. De Amontonis pistrino caloris vi agitato Acta Erudit. 1704. p. 157. De mola philosophica triturando auro Acta naturae curiosor. Decade 1. anno 3 p. 87. De mola ad triturationem miscel-

miscellanea Berolinensia T. 1. p. 325. De molendinis pulueri pyrio conficiendo Acta Eruditor. 1710. p. 467. Varia alia molarum genera exhibentur in Leupoldi theatro machinarum. Myletem primum docuisse fruges molere narrat Pausanias in Laconicis p. 260. Lesbiae feminae cantilena ad molam, *ἄλει, μύλα, ἄλει, καὶ γὰρ πιττακὸς ἀλεῖ μεγάλας Μυτυλήνας βασιλεύων, mole, mola, mole, nam et Pittacus molit magnae Mytilenae Rex* exstat apud Plutarchum in conuiuio septem sapientum p. 157. E. De aquaeductibus Vrbis Romae, Frontinus et Fabrettus, tomo IV. Graev. Io. Chifletius de aqua virgine, fonte Romae celeberrimo, Antwerp. 1662. 4. et T. IV. thesauri Graeuiani p. 1779. et Georg. Christ. Maternus de Cilano in commentatione de aqua virgine, ingenti aedilitatis opere Marci Agrippae, Altonae 1754. Aquaeductus Segouiani in Hispania descriptionem habes apud Montfauconium T. IV. supplementi p. 102. sqq. tab. XLIII. Metensis ibid. p. 105. tab. XLIV. De aquariis fistulis siue aquarum per tubos meatibus Barthius p. 377. ad Claudianum Mamertum. De canalibus [19] ac fossis Bergierius IV. 44. sq. de Viis Romanor. De portubus Italiae idem IV. 49. et Henninius in notis tom. X. Graev. p. 791. sq. De foris Alexander ab Alex. II. 12. et Minutolus Romae antiquae differt. septima. De cloacis Lipsius in Admirandis, et Bergierius lib. 2. c. 29. De luxu et artificio veterum in pauimentis ac parietibus, confer Vitruuium VII. 1. Plinium H. N. XXXVI. 25. Marci Velseri opera p. 397 sq. Ioan. Ciampinum in veteribus monumentis praecipue *musiuis* operibus et sacrarum profanarumque aedium structura, quod opus recensetur in Actis Erud. A. 1690. p. 414. et in Ephemeridibus Parmensibus eiusdem anni p. 109. Iacob Sponium in libro gallico: *Recherches curieuses d' Antiquité*, differt. secunda, vbi de pauimento vermiculato Lugdunensi. De pauimento Romano Ioan. Pointer, vide A. E. 1715. p. 315. sq. Pauimentum musiuum Praenestinum post Kircherum et Franc. Barberinum edidit illustrauitque Montfauconus T. IV. supplementi. Aliud singularis generis exhibetur in philosophicis transactionibus N. 324. 351. (Beniamin Motte T. II. 2. p. 79.) aliud N. 402. A musiuo opere diuersa *sectilia* pauimenta siue λιθόστρωτα, vide Graeuium ad Suetonium p 783. et Casaubonum ad Caesarem Suetonii c. 46. Adde quae de musiuis ac tessellatis operibus (*μουσεῖκτους εἰκόνας* vocat continuator Theophanis in Constantino Porphyrogenito p. 281. vide et p. 90.) interpretes ad cap. 1. libri Esther, et ad illa Cassiodori lib. 1. Epist. 6. *discolorea crusta marmorum gratissima picturarum varietate texantur*. Nazianzenus Orat. XVI. p. 248. Procopius lib. 1. de aedificiis domus Iustiniani cap. 10. et de bello Gothico lib. 1. cap. 24. Leo Ostiensis

[19] In memoriis Treuoltinis A. 1708 p. 147. exstant coniecturae R. P. de Colonia super tabulis antiquis plumbeis repertis in Rhodano non procul Arelate.

fis III. 29. Io. Iac. Breitingerus ad antiqua monumenta Tigurina, tomo septimo amoenitatum litterar. p. 7. sqq. et tomo nono p. 823. sqq. Guil. Goerce in Antiquitatibus Biblicis Belgice editis, Salmasius ad Plinium p. 1214. Casaubonus ad Pescennium Spartiani, Scaliger ad Manilium lib. V. v. 513. Patauius ad Themist. pag. 575 sq. et Henninius ad Bergierium de viis Romanorum, tomo X. Graeuii 673. 680. sq. Vide etiam Claud. Barthol. Morisoti centur. 1. epistol. 5. Franciscum Scorsum ad Theophanis Ceramei homiliam LV. pag. 591. sq. Valesium ad Ammian. XXVIII. pag. 528. Sirmondum ad Sidonium p. 259. vbi de *asaroticis lapillis*. Statius 1. Silv. 3. 55.

nitidum referentes aere testae
Monstrauere solum, varias vbi picta per artes,
Gaudet humus, superatque nouis asarota figuris.

De vitreis quadraturis aliisque ornamentis, quibus parietes inducebantur, Salmasius ad vitam Firmi a Vopisco scriptam pag. 442. sqq. qui etiam pag. 451. de parietum coloratoribus. Parietes crustis marmoreis et in modum picturae variegatis praetexti. Vide Petronium Burmanni p. 552. De musiuo opere in templis Christianorum vide Binghamum origin. Ecclesiastic. lib. 8. c. 8 § 5. De arte constellandi et ferruminandi aurum, eingelegte Arbeit, Salmasius ad Histor. August. Petronius Burmanni p. 127. Casaubonus ad Athenaeum XI. 20. Idem et Pitiscus ad Suetonii Augustum c. 7.

XIV. De Caminis, fornacibus [20] carbonibus et scabello muliebri, quo pedes calefaciebant, consules Neocorum ad Suidam in ἄθεκνος, Scholiast. Aristophanis ad Vespas v. 142. Lipsium lib. 3. Epist. ad Belgas Epist. 75. Manutium ad Ciceronis Epistolas ad familiares VII. 10. Sirmondum p. 258. ad Sidonium, Alexandrum ab Alex. III. 14. Philandri notas ad Vitruuium lib. 7. cap. 3 Etymologicum Gerh. Io. Vossii in *Caminus*, Baccium lib. 7. de thermis cap. 16 Cangii Glossarium in *Stuba*. Lindebrogium ad Ammian. XXV. 10. Museum Bremense T. 2. p. 406. De fumariis siue fumi emissariis (vulgo caminis) eorumque vsu apud veteres, Iulianum Misopogone f. 341. Octauium Ferrarium lib. 1. electorum cap 9. Auctorem libri Gallici: Caminologie, ou traité des cheminées, Diuione 1756 8. Illis caruisse vulgares aedes contendit Burmannus p 646. sq. ad Petron. Confer Io. Clericum bibliothec. veter. et nov. T. 13. p. 57. sq. De nostrae aetatis caminis Suecicis videatur Huetius in commentario de vita sua pag. 102. Obseruationes parcendis lignorum sumtibus et securitati ab incendiis exhibet Gauierius in mechanica ignis, gallice edita, et

[20] Fornacalia farris torrendi feriae apud Romanos. Vide Boëssium ad Ouidii Ibin. p. 113. et Carolum Neapolin ad fastos eiusdem Ouidii p. 85.

et germanice versa ab Antonio Henrico Horstio, Hanouerae 1715. 8. Io. Adolphi Wedelii programmata quatuor de emendatione fornacum vide in Ioan. Antonii Strubergii diario Salano Ienae 1720. 8. p. 292. sqq. De coctilibus carbonibus, titionibus et batillis, eorumque vsu vide notas ad Scriptores Historiae Augustae tomo 2. p. 291. Frid. Hofmanni Bedenken vom Dampf der Holz- und Steinkohlen T. 2. der Anweisung p. 542. sqq. Martini Schoockii de turfis siue cespitibus bituminosis librum. Interpretes ad Ezech. IV. 12, 15. Persas ligni loco vti stercore boum et camelorum notat Adamus Olearius pag. 595. itinerarii. Cespites bituminosos in carbones conuertere A. 1708 docuit Io. Carolus de Carlowitz, de quo videndus ipse in capite vltimo siluiculturae oeconomicae Lipf. 1713. fol. De carbonibus fossilibus (Steinkohlen) Bochartus Parte I. hierozoici p. 328. De fornacibus Sinensium Martinius p. 38. Atlantis Sinici. De Persarum Tenuris siue foraminibus rotundis ollarum instar, quae in solo facta prunis ardentibus replent atque ita circum illa assidentes se calefaciunt, vide Adamum Olearium p. 554. itineris Persici. Modum parandi ignis et cereorum eleganter tangit Prudentius V. Cathemerini: *Incussu silicis lumina nos tamen Monstras saxigeno semine quaerere* — — *Pinguis quos* (ignes) *olei rore madentibus Lychnis, aut facibus pascimus aridis, Quin et fila fauis scirpea floreis Presso melle prius collita fingimus.* Chrysostomus T. VI. edit. nouae pag. 305. *tu, quum non apparet ignis, adhibes lapillum et modicum ferri, et excutis de visceribus lapilli, quantum opus est ignis.* Varios modos ignis et luminis alendi vsitatos tangit Baudelotus de Dairval T. II. de vtilitate itinerum pag. 751. Incendii restinguendi artificia recensentur in Thummigii parte quarta tentaminum Physicorum, in ephemeridibus Parisiensibus eruditis A. 1723. p. 432. et A. 1726. p. 484. Memoriis Treuoltinis A. 1725 p. 1619. et 1928. sqq. Historia academiae scientiarum Parisiensis A. 1722. p. 6. Memoriis eiusd. anni p. 194. 211. Actis eruditorum 1724. p. 408. et A. 1725. p. 181. 267. De machina a Zacharia Creyl, Augustano, inuenta, confer Europäischen Nimand, XXII. p. 879. sqq. De aqua, quam inuenit Souberauius de Monteforgues, cuius ope vel acerrimus ignis restingui statim possit, vide freye Urtheile 1759. p. 408. Veterum remedia recenset Christianus Falsterus T. 1. amoenitatum philologicar. serm. 53. pag. 237. sqq. Ad restinguenda incendia et olim vsi sunt siphonibus teste Plinio X. 42. epistol. et Hesychio in σίφων. Balneum XII. distinctum tholis, et vnica fornace calefactum describit Ioan. Malala Parte 2. Chronici p. 61. Andreae Baccii Elpidiani Medici libri VII. de thermis et balneis lucem viderunt Venetiis 1571. et nuper [21] addito octauo libro A. 1712.

[21] Giornale d'Italia T. VIII. p. 77.

A. 1712. Fol. ex hoc opere liber ſeptimus, qui eſt de thermis et balneis [22] veterum, recuſus legitur tomo XII. Theſauri Antiquitatum Romanarum Graeuiani, quemadmodum Io. Baptiſtae Calalii collectanea de balneis et thermis veterum occurrunt tomo IX. theſauri Gronouiani. Adde Philippum Bonannum in muſeo Kircheriano p. 161. ſqq. Laurentium Ioubertum de balneis antiquorum tomo primo theſauri Sallengriani p. 373. Octauii Ferrarii diſſertationes binas de balneis et gladiatoribus iunctim editas a Ioanne Fabricio, Helmſt. 1720. et T. V. ſylloges opuſculor. ſcientificor. et philologic. p. 443. ſqq. nec non T. III. ſupplementor. Poleni p. 295. Guil. du Choul de balneis et exercitatt. veterum et quae viri docti ad Plinii Epiſt. V. 6. et Vitruuium V. 10. Bernhardus de Montfaucon T. 3. ſupplementi antiquitatis explicatae p. 159. ſqq. vbi tab. LXII. genius lauacrorum Metelli, et p. 266. diarii Italici, Frid. Gottlieb Struuius de balneis ac balneatoribus Ien. 1704. Ioan. Chriſt. Fromanni exercitatio de balneis, Coburg. 1659. Io. Langii Epiſt. Medicinal. lib. 1. 50. ſq. Guilielmus Oliuerius in opere anglico de thermis, Londini 1707. 8. Ioachim. Kühnius in diſſertatione de lotionibus et balneis Graecorum, Argentorati 1695, et in Iulii Caroli Schlaegeri faſciculo diſſertation. rarior. de antiquitatibus pag. 161. De balneo Laconico ſiue ſudatorio praeter Meurſium in Miſcellaneis Laconicis II. 18. agit Politianus cap. 38. Miſc. Baccius lib. 7. c. 10. de thermis, cui addes Franciſci Robortelli explicationem Laconici ſiue ſudationis, quae adhuc viſitur in ruina balnearum [23] Piſanae vrbis (Florent. 1548. 8. et tomo 1. Lampadis Gruterianae p. 1397. ſq. et apud Rhodium ad Scribonium Largum pag. 103. ſq. et tomo XII. Theſauri Graeuiani p. 381.) Vide etiam ſis Henricum Noris ad cenotaphia Piſana diſſ. 3. cap. 2. et Io. Daniel. Schoepflini Alſatiam illuſtratam T. 1. pag. 538. Iconem balnearum Piſanarum, in quibus diſtinctum balneum virorum et mulierum, et leproſorum habes in diario Veneto (Giornale d' Italia) T. XI. p. 204. De balneis Pithecuſarum Camillus Eucherius de Quintiis ſingulari libro Neapoli 1726 4. De Foroiulienſibus Lud. du Four in S. Leontio Epiſcopo et martyre Foroiulienſibus reſtituto Auenione 1638. 8. De balneis animarum Lubecenſibus exſtat Iac. a Mellen diſſertatio, Lubecae 1710. De Friburgenſibus Io. Gottfridi Leonis, Leucopetrae 1720. 1722. De thermis Tiberienſibus Io. Chriſtoph. Wichmanshauſen, Witebergae 1711. Quotidie balneis vtebantur, vnde poena grauis, quod Antiochenſium balneas concludi iuſſit Imperator Theodoſius, de quo Chryſoſtomus homilia 14.

[22] Quoniam balneas quotidie magna multitudo frequentabat, hinc in vſu fuit idola et ſimulacra Deorum ad cultum in illis collocare, cuius moris meminerunt Talmudici in tractatu Auoda Sara, Tom. 4. edit. Surenhuſ. p. 467. et 375. 380.

[23] Io. Rhodii epiſtola ad Nicol. Heinſium T. V. p. 455. ſylloges Burmannianae.

14. ad populum Antiochenum T. II. p. 149. ſq. edit. nouae, et homilia 17. p. 175. d. De diſtinctione balnearum pro diuerſo ſexu agit Petauius in notis ad Epiphanium p. 56. ſq. Fuere tamen etiam, in quibus vna lauarentur viri et mulieres. Vide Bandurium ad Antiquitates CPol. p. 849. Balnea promiſcua ſiue mixta vtriusque ſexus vetita, Baluzius p. 369. ad Cyprianum de habitu virginum. Beueregius ad canon. 77. Trullan. et 30. Laodicen Solita in balneis ſibi ſuperimponi vaſa tria milliaria ſiue mille et amplius libras aquae capientia, frigidarium, ſub hoc tepidarium, et infimum cui ignes ſuppoſitus caldarium, quam rem optime illuſtrat vetus icon e thermis Titi, quam ex veteri collectione Veneta ſcriptorum de balneis et illuſtris Paulli Alex. Maffei collectione ſtatuarum antiquarum habes in notis meis ad Sextum Empiricum pag. 30. et in Actis Eruditorum A. 1707. p. 388. licet aliter longe eam ſibi conceperit Baccius lib. 7. cap. 9. de thermis, et in altero opere de vinis ac conuiuiis antiquorum lib. 4. pag. 178. vbi de thermopoliis. Solium balneorum cum gradibus habes apud Rhodium pag. 464. ad Scribonium, et Almeloucenium pag. 650. ad Caelium Aurelianum. Sudatorium in transactionibus philoſophicis n. 360. Beniamin. Mottii epitome T. II. 2. p. 67. Amoenit. litter. tomo VII. p. 29. De balneis arenoſis Acta eruditor. 1720. p. 465. ex Goelickio. Caminorum balnearum meminit Alciphron lib. 1. ep. 23. publicorum et priuatorum id. ibid. vbi vide Berglerum. De balneorum priuatorum vſu Rainoldus Dehnius ad acta martyrum SS. Coſmae et Damiani p. XXI. ſqq. Balneis non vſi milites niſi aegri, vide amoenitates litterarias tomo 7. p. 67. ſq. De militibus ſiue equitibus balnei confer Ed. Biſſaei notas ad Nicol. Vptonum de ſtudio militari p. 20. ſq. et Iuſti Chriſtoph. Dithmari librum de hocce ordine Francof. 1729. fol. editum. De balneorum luxu apud veteres Seneca epiſtola 86. et Lipſius de magnitudine Romana III. 8. De balneariis furibus eorumque poenis Petrus Victorius VII. 17. variar. lectionum. De vnctionis in balneis vſu vide Andr. Chriſtiani Eſchenbachii diſſ. de vnctionibus et vnguentis. De balneorum, frictionis et vnctionis vſu ante cibum Stuckius II. 24. et 25. antiquitat. conuiual. qui de manuum pedumque ablutione etiam cap. 33. De more vngendi pedes Meurſius III. 16. animaduerſion. parte ſec. exercitii critici p. 147. De lotionibus Hebraeorum confer Olai Celſii diſſertationem Vpſal. 1727. et Ioannem Buxtorfium diſſert. philologic. diſſertatione octaua. De iatraliptice veterum Io. Iac. Baieri diſſertatio prodiit Altorfii 1723. Strigiles veterum exponit Ioannes Battelus in antiquitatibus Rutupinis, Oxon. 1711. 8. p. 77. ſqq. Alexander Adimari ad Pindarum p. 14. et Samuel Pitiſcus ad Suetonii Auguſtum cap. 80. De magdaliis ſiue abſterſoriis veterum, et recentium ſapone Bonifacius XIV. 18. Hiſt. ludicrae. De mantili, ſiue χειρομάκτρῳ

μάκτρῳ manibus tergendis, Ioan. Morinus de sacris ordinationibus pag. 226. De vase quod abluendis manibus adhibebant, idem pag. 225. 227. 235. Cangius in χέρνιβον, χερνιβόξεστον etc. De balnearum vsu etiam apud Christianos, Benedictini in notis ad S. Ambrosium tomo 2. Opp. p. 22. et Paullus Maria Paciaudius in libro de sacris Christianorum balneis, Venetiis 1750. et Romae 1758. 4. De sellarum perforatarum vsu in balneis, Rhodius p. 280. sq. ad Scribonium Largum et Montfauconus in Diario Italico pag. 158. Sedem tamen lapideam, quam stercorariam [24] vulgo appellant, perforatam fuisse negat Ioan. Mabillonius commentario ad ordinem Romanum p. CXXI. De sphaeristerio exstat Frider. Lebegott Pittschelii dissertatio Lipsiae 1740. De ψυχρολουσίᾳ veterum Ioannes Floyer balneorum frigidorum vsum commendaturus scripsit anglice: [25] *the History of cold bathing, both ancient and modern in two parts. By Sir Iohn Floyer of Lichtfield, Kent, and by Edward Baynard,* Londini 1722. 8. editio quinta. Burggrauius ad Conringium de habitus corporum Germanicorum caussis p. 269. sqq. et Antonius Cocchius Tomo secundo dissertationum academiae Etruscocortonensis, pag. 193. Apud Aegyptios et Antiochiae mos olim de nocte vicos publicos accensis lucernis illustrare, ita vt hodie mos fieri Hamburgi, Lipsiae, et aliis in vrbibus. Vide Libanii Antiochicum tom. 2. pag. 387. et Meursium III. 4. animaduersion. parte 2. exercitii critici pag. 113. sq. Graecos et Romanos de illis cogitasse negat Euremontius in Euremonianis pag. 289.

XV. De statuis et columnis veterum, Romanorum maxime egit singulari opere *Edmundus Figrelius*, Holmiae 1656. 8. de quo argumento scripsisse se testatur etiam Iosua Barnes ad Euripidem tomo 2. p. 72. Fridericus vero Mullerus, Professor Giessensis, A 1664. 4. edidit delineationem librorum XI. quos molitus est de statuis Romanorum, et praecipue de natura statuarum quibus prisci Romani bene meritos honorabant. Videnda etiam Iac. Gronouii diss. de imaginibus et statuis Principum Lugd. Bat. 1708. Resp. Io. Sam. Strimesio, Francisci Ficorini dissertatio de columnis antiquis 8000, quae adhuc exstant Romae, in nouis litterariis (nouuelles litteraires) T. 10. p. 514 et alia eiusdem Ficorini de tribus statuis Romae 1739. repertis, in sylloge opusculorum scientific. et philolog. T. XXII. p. 491. sqq. Iustini Münch dissertatio de statuis veterum Romanorum, Hafniae 1714. Pulcherrima collectio statuarum priscae ac recentis aetatis aere descriptarum cum obseruationibus laudati Maffei Rom. 1704. fol. Giornale di Letterati d'Italia T. XV. p. 351. sqq. De

[24] Vide Riueti Opera T. 3. p. 587.
[25] Vitrrekfels 1703. p. 509. Acta erudítor. 1704. p. 180.

De *Lemei* tractatu de statuis Gallice edito Paris. 1688. 12. vide Historiam Operum eruditor. 1688. mense Iunio p. 178. Antonii Ferri Bitectensis, commentatio de XII. statuis templi Cumani in ruderibus destructarum Cumarum inuentis, Neapoli 1606. Italice, et V. C. Sigeberto Hauercampo interprete T. IX. thesauri Italiae parte 4. Caroli Ancillonii Discours sur la statue equestre de Frederic Guillaume, erigée sur le pont neuf à Berlin 1703. fol. Georgii Gottlieb Boerneri libellus de statuis Achilleis, Lipsiae 1759. 4. Samuel. Schmidii epistola de statua antiqua Hermaphroditi, quae exstat tomo secundo Excerptorum totius Italicae nec non Heluericae litteraturae pro anno 1758. pag. 282. Raissantii dissertatio de statuis, quae exhibetur in ephemeridibus eruditis A. 1686. p. 193. Bosei diss. de statuis, inscriptionibus, numis, coronis et aliis praemiis atque remunerationibus virtutis ac meritorum apud veteres, Memoriae Treuoltinae A. 1706. p. 490. sq. et Works of the Learned 1706. p. 203. sqq. De statuis Iustiniani, Ludouici XIII. XIV. Henrici IV. etc. Boiuinus ad Gregoram pag. 766. De statuis Magicis, Stephanius p. 50. ad Saxonem Gramm. et quae de Teraphim atque Talismanibus supradicere me memini. De simulacris veterum Romanorum agit Franc. Maria Bonada Tomo primo carminum ex antiquis lapidibus illustratorum dissertatione prima. De Hermis Benedictus Aueranius dissertatione 46. in Thucydidem, Iacob. Sponius in libro Gallico saepius laudato: Recherches curieuses d'antiquité pag. 98. sqq. Io. Nicolai in diatriba de Mercuriis et Hermis, Francof. 1701. 12. et Octauianus Buonaecorsi in epistola italica ad academiam Etruscocortonensem de vera imagine Epicuri Romae reperta, Romae 1744. 4. De imaginibus quae in atrio a Romanis collocabantur, vide Petauium ad Synesium p. 27. sq. et Ioan. Schlemmii dissertat. de imaginibus veterum atriensibus, praeliminaribus, cubicularibus, Ienae 1664.

XVI. *Vtensilia*, instrumentum [26] omne et supellectilem veterum exponunt viri docti ad Martialis Apophoreta, Io. Smetius in Antiquitatibus Nouiomagensibus et Laur. Begerus Tomo vltimo thesauri Brandenburgici in quibus varia exhibent vasa, bullas, armillas, fibulas, annulos, claues, tesseras. R. Ainsworthus et Ioannes Wardus in monumentis vetustis Kempianis, Londini 1720. 8. Laurentius Philippus Rossius in libro italico: *Raccolti di vasi formati da illustri artefici Antichi*, Romae 1713. fol. Michael Angelus Causseus in dissertatione de vasis, bullis, armillis etc. recusa tomo XII. thesauri Graeuiani p. 949. Philippus Bonarotta in *Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro, ornati di figure, trovati ne cimeterii di Roma*, Florentiae 1716. 4.

 Alexander

[26] *Seruice, ministerium.* Vide Cangium glossar. et Menardum p. 200. ad Gregorii librum Sacramentorum.

Alexander Wilhelmius in differtatione de phiala reliquiarum Stae Agathae, vbi de veterum lenticulis, ampullis, laguncuIis: Carolus Errardus, pictor Regius, in vasis antiquis, aliisque veterum rebus aeri incisis et Reginae Christinae dicatis, Paris. fol. Lazarus Bayfius de vasculis, siue animaduersionibus in Titulum Digestorum de auro et argento legato, quae recusae sunt tom. IX. Thesauri Gronov. vbi etiam ex Casalio nonnulla reperiuntur de insignibus, anulis, fibulis etc. de quibus postremis praecipue videndus Io. Rhodius in libro de Acia Celsi. Quaenam supellectilis nomine comprehenderint veteres ICti Romani, docet Alex. et Alexandro lib. 1. genial. dierum. c. 19. De poculis, lagenis, labris et focis mensurisque veterum Hebraeorum Rev. *Dassouius* in diss. A. 1696. vulgata ad titulum Talmudicum *Celim*, de vasis, qui exstat tomo VI. Mishnae Surenhusianae. De poculis Iudaeorum multo cum lectionis et doctrinae apparatu agit Thom. Gatakerus Opp. T. 1. p. 442. De poculo benedictionis D. G. Wernerus singulari differtatione Ienae 1718. De Romanorum veterum poculis praeter auctores supra pag. 877. laudatos Elias Amatus in *Lettera de Bicchieri dell' Antichita in su le mense*, parte secunda eius epistolar. italice editarum Genuae 1715. 4. p. 285. Iosephus Lanzonius in *Lettera, in cui cercasi se anticamente il Coppiere, portaua il biochiere in mano* etc. quae exstat T. II. parte XII. diarii italici, Galleria di Minerua, pag. 385. sqq auctor anonymus differtationis de cratere veterum, quae legitur tomo XII. historiae criticae reipubl litterariae pag. 273. sqq. De poculis et vasis murrhinis Guil. Stuckius III. 12. sq. Nicol. Guiberti diss. de murrhinis [27] vasis (ex onyche vide Io. Henr. Eggelingii Mysteria Cereris et Bacchi p. 6. sq.) Francof. 1597. 8. et Ioan. Frid. Christii differtatio de murinis veterum, Lips. 1743. De cratere aspersionis Io. Bapt. Passerius in A. F. Gorii symbolis litterariis volum. VI. p. 29. sqq. Amphora vinaria Romana, octo congios continens, e Ioan. Bapt. Donii inscriptionibus antiquis, ab Antonio Franc. Gorio editis, exhibetur in Actis eruditorum A. 1736. pag. 8. Poculum pretiosum sapphirinum describit Theodorus Prodromus IV. p. 169. sqq. De tripode de poculo, poculo ansato in certamine Homeri et Hesiodi videatur Heumannus actor. philosoph. parte X. pag. 508. sq. De poculis astriferis veterum agitur volum. III. [28] thesauri gemmarum antiquarum astriferarum. De poculis Grammaticis, siue iis, in quibus deorum imaginibus, quae iis in poculis expressae erant, litterarum elementa certaeque dictiones erant additae vide Io. Georg. Bidermannum parte prima otiorum varii argumenti p. 208. sqq. Pocula Σελευκίδες, Αντιγονίδες, Πρευσιάδες, vide Athenaeum atque Edmundi Chishull antiquitates asiaticas T. 1.

[27] Porcellanis ea, confert Salmasius p. 203. ad Solin.
[28] Acta Eruditor. 1755. p. 617.

T. 1. p. 94. Poculorum loco crania adhibita sunt humana, vide Salmasium ad Solinum p. 192. et Keyslerum pag. 363. antiquitatum septentrionalium. De colis vinariis veterum Philippus Venutus parte prima sylloges dissert. Acad. Cortonensis pag. 81. Videndus etiam Ioannes Doughteius de calicibus Eucharisticis, cum mantissa Ioannes Faës τοῦ μακαρίτου, Brem. 1694. 8. quo in libro de variis poculorum generibus disseritur et Ioannes Bona rerum liturgicarum lib. 1. cap. 25. De doliis figulinis et sigillis quibus signata, vide Montfauconi Palaeographiam p. 168. et Andream Baccium lib. 1. de Vinis cap. 31. De armis veterum conuiualibus siue cultris et cochlearibus vide Baruffaldi schediasma recusum T. III. thesauri Sallengriani p. 737. Cochleare acuto stilo praeditum, ex quo Plinii, Pollucis et Martialis loca insigniter illustrantur, vide in Ioannis Battelii antiquitatibus Rutupinis pag. 83. Cochlearia lignea Gregorio VII. dono misit Petrus Damiani. Confer Leibnitii otium Hanoueranum pag. 205. Instrumenta antiqua rustica idem Montfauconus pag. 3. ex veteri codice Scholiastae Hesiodi exhibet, quae minus accurate in quibusdam Hesiodi editionibus et in Gesneri historia animalium traduntur. Instrumenta fabrilia in Inscriptionibus Gruteri p. 644. Teraphim Labanis Maimonides de horologio interpretatur. Vide Buxtorfii Lexicon Rabbinicum p. 2663. De horologiis veterum, (ὡρονόμια vocat Alex. Aphrodis. I. 95. problem.) aquariis, siue Clepsydris, aliisque et solaribus consules interpretes ad 4. Regg. XX. 11. Es. XXXVIII. 8. Cassiodorum lib. 1. Variarum Epist. 45. Kircherum in arte magna lucis et vmbrae p. 156. sq. et tomo 2. Oedipi p. 338. sq. Salmas. ad Solin. p. 634. edit. Paris. et 647. sq. Laurentii Polymathiae lib. 1. diss. 13. lib. 2. diss. 16. Ioan. Bonam de diuina Psalmodia c. 3. Petrum Fabrum II. 25. semestrium, Franciscum Polletum historia fori Romani lib. 1. c. 9. vbi de ad clepsydram dicentibus. Balforeum ad Cleomedem p. 144. Bandurium p. 857. ad Antiquitates CPol. Carolum du Fresne in glossario voce *Horologium nocturnum* et in CPoli Christiana p. 74. Cassiodorum lib. 1. var. epistol. 45. et c. 30. de institut. diuinarum litterarum. Plinium lib. VII. H. N. cap. 60. Rycquium cap. 34. de capitolio. Aloysium Nouarinum V. 14. schediasmat. Perraultum et alios viros doctos ad Vitruuium IX. 9. Allatium de mensura temporum cap. 6. et 7. Io. Gottl. Carpzouium in annotationibus ad Goodwinum p. 351. Anthologiam Epigr. IV. 34. p. 519. sqq. Bandurium pag. 857. antiquitat. CPolitanarum. Crenii Animaduers. XI. p. 169 sqq. Sallierii disquisitionem de origine horologiorum, quae exstat tomo V. memoriarum academiae Inscriptionum p. 194 sqq. sed confer quoque Memorias Treuoltinas A. 1725. p. 757. sqq. vbi refellitur. Menagiana T. IV. p. 219. vbi etiam de horologio, quod ad Carolum M. dono misit Persarum rex, de quo etiam Albericus trium fontium monachus

monachus ad A. C. 807. pag. 151. et Iuo Carnotensis in chronico T. 2. Opp. p. 307. Ioannem d'Espagne lib. V. errorum popularium cap. 18. vbi reprehendit pictores, Hieronymum cum libris et horologio fingentes. Iacobi Alexandri Traité general des horloges, Paris. 1734. 4. De origine horologiorum rotatorum eorumque, quae strepitu sonoro distantes admonent vide Noua litteraria Francofurtensia (Frankfurtische gelehrte Zeitungen 1758. p. 556.) ex Georgii Lud. Hambergeri disquisitione. De horologio oscillatorio *Christiani Hugenii* vide diarium italicum Giornale de letterati di Roma 1674. pag. 149. *Leibnitii* transactiones philosophicas n. 113. p. 285. *Rob. Hookii* easd. transact. n. 118. p. 440. De horologio aqueo Timothei Langloi ephemerides erudit. Parisienses 1692. p. 351. De Henrici Sullii horologiis marinis accuratissimis et agitatione nauium non alterandis confer Bibliothecam Gallicam A. 1726. mense Septembri p. 151. sqq. et ephemerides eruditas Parisienses A. 1726. mense Decembri p. 471. Horometrum caeleste mantuanum minuta secunda etiam indicans describitur in diario eruditorum Italiae T. 32. p. 433. Mariae Benedicti Castronii horographia vniuersalis sciateriorum prodiit Panormi 1728. fol. De solariis exstat erudita commentatio Io. Aug. Ernesti, Lips. 1744. De recentium inuentis ad horologia perficienda facientibus agunt Christ. Wolfius praefat. ad Io. Georg. Leutmanni vollständige Nachricht von Uhren, Halae 1718. 8. H. Sully in libro edito Parisiis 1717. 12. cui titulus: *Regle artificielle du tems.* Auctor libri Anglice editi Londini 1700. *the artificial clockmaker*, qui non dubitat, artem illam veteribus innotuisse, sed interiecto tempore perditam a Germanis postliminio restitutam esse. Historiam horologiorum habes in Guil. Derhami libro de arte conficiendorum horologiorum anglice edito, de quo vide ephemerides eruditas Parisienses A. 1731. mense Decembri pag 438. Clepsydrae veteris rationem (Talmudicis משפך vide Buxtorf. p. 2495. Lexici Talmud) exponit Petauius ad Synesium p. 21. Daniel Petermannus in dissertationibus duabus de clepsydris veterum, Lipsiae 1672. et Georg. Clemens Draudius in commentatione de clepsydris veterum, Gissae 1731. De modo veterum dicendi ad clepsydram Petri Ekermanni dissertatio prodiit Vpsaliae 1741. 4. Vide et Portam XIX. 4. magiae naturalis, et Paullum Mariam Terzagium in Museo Septaliano p. 10. sqq. De Sinensium *Culeu* siue turri horaria Martinus Martinius in Atlante Sinico p. 12. *Ad hanc saepe praefecti conuiuia celebraturi conueniunt: in ea aquea clepsydra horas docet, siquidem ex vno vase in aliud aqua effluens tabellam in qua horarum ac temporum notae, sursum attollit: est qui eam ibidem obseruet, et ad horas singulas ingentis tympani pulsu signum det, simulque extra turrim tabellam cum diei hora cubitali charactere exaratam exponat.* De buccinatoribus, qui horam indicarent, adi Petronium clarissimi Burmanni

pag.

pag. 93. et Io. Georg. Altmanni dissertationem de buccinatore vel cornicine stationario Hierosolymis a Petro in aedibus Pontificis audito, quae exstat tomo quarto Tempe Heluetic. pag. 1. sqq. De horis confer Sirmondum tomo 1. Opp. p. 894. sq. 937. et Chronologos, Scaligerum, Petauium, Strauchium aliosque. *Perspicilla* veteribus incognita, aut si illis innotuerint, perdita iterum et paullo ante A. C. 1300. nouo studio reperta esse obseruat Franciscus Redi in epistola de hoc argumento ad Paullum Falconerium T. II. Opp. Venetiis 1712. 8. Epistola illa legitur etiam in Iacobi Sponii Recherches curieuses d'Antiquité, dissertatione XVI. Cum Redio ex parte consentit Dominicus Maria Manni in disquisitione de perspicillorum inuentione, quae exstat T. IV. sylloges opusculor. scientific. et philologic. p. 37. sqq. et germanice versa parte septima armarii vniuersalis pag. 1. sqq. Is enim ostendit, gloriam huius inuenti tribuendam esse Saluino degli Armati, Nobili Florentino, a quo A. C. 1280. perspicilla sint reperta. Sed Cangius e Poeta graeco obseruat, perspicilla iam circa A. C. 1150. in vsu fuisse. Sunt, qui ex loco quodam Ptochodromi id probare contendant; ast auctores relationum fide dignarum de praesenti rei litterariae conditione (zuverlässige Nachrichten) parte ducentesima secunda pag. 777. ostendunt, voce ὑελίον, quam vrgent huius sententiae patroni, loco isto non perspicillum sed vrinale denotari.

De *velorum* vsu apud veteres dissertatio Iosephi Lanzani, Medici Ferrariensis, inserta est museo Mineruae Venetae tom. 1. p. 353. sq. De velorum vsu in templis praecipue agit Rosweidus p. 849. sq. ad Paullinum. De tapetibus Ezech. Spanhemius ad Aristophanis Plutum v. 528. et ad Iuliani Caesares p. 334. De sipario Quinctiliani I. O. VI. 3. 72. Celeberrimus Io. Matt. Gesnerus Opuscul. T. 1. p. 85. sqq. et Franc. Carol. Conradi miscell. Lips. nov. Vol. 4. p. 514. De clauulari cursu Lindebrogius et Valesius ad Ammiani XX. 4. De *vehiculis* antiquorum Henrici Norisii praelectio Pisana de re vehiculari T. 4. Opp. p. 617. sqq. diatriba Pyrrhi Ligorii ex libris eius de familiis Romanis excerpta prodiit ad calcem librorum duorum Ioannis Schefferi, quibus de omni re vehiculari veterum copiosae obseruationes continentur, Franc. 1671. 4. et tomo V. supplement. Poleni p. 1045. Confer Meursium de luxu Rom. c. 11. De thensis Felix Osius in thesauro antiquitatum Italiae Graeuiano tomo 3. p. 1063. et Bandurius T. 1. numismatum p. 32. Thensa ἀπήνη, vehiculum siue vectabulum sacrum, quo exuuiae siue imagines deorum ludicris Circensibus in circum ad puluinar vehuntur. Festus. Valentini Paschalis, Vtinensis, Poema, *currus*, Bracciani 1637. 4. ridet eos, qui cum iactura rei familiaris sublimes curribus vehuntur, quum possent commode pedibus per publicum incedere. Video viros doctissimos Scheferum p. 326. et Georg. Henr. Vrsinum cap. 2. obser-

obseruationum philologic. ambiguos esse de etymologia *carri*, qui vtique videtur dictus esse a quatuor rotis quasi *quadrus* et *quarrus*, vt est apud Stephanum Tornacensem epist. 229. Venantius Fortunatus III. Carm. 22. T. X. biblioth. Patrum p. 544. F.

Curriculi genus est memorat quod Gallia rhedam
Molliter incedens orbita sulcat humum.
Exiliens duplici biiugo volat axe citato
Atque mouet rapidas iuncta quadriga rotas.

De *clauibus* veterum Lipsius ad Tacitum videndus, Casaubonus ad Aeneam Tacticum, Salmasius ad Solinum p. 931. sq. Kirchmannus libro de annulis, Begerus thesaur. Brandenburg. T. 3. p. 423. Moscardi museum p. 411. Philippi Bonanni museum Kircherianum classe V. tab. 4. n. 3. sqq. D. Caspar Zieglerus differt. de iure clauium p. 702. sq. differt. selectar. Molinus differtat. de clauibus, Vpsal. 1684. 8. et T. 3. thesauri Sallengriani p. 789. sqq. Christ. Gottl. Schwarzii differt. de diis clauigeris, Altorfii 1728. Chr. Henr. Zeibichius in differt. de Christo vero Deo κλειδοῦχα, Witeberg. 1741. Petr. Wesselingius obseruat. lib. 1. cap. 3. inprimis vero liber Ioannis Faës de clauibus veterum ineditus. De clauibus falcatis Huetius ad Manilium pag. 8. De clauibus Druidum Iacobus Martinius tomo 1. cap. vltimo de religione veterum Gallorum. De clauibus, symbolo scientiae, potentiae, iurisdictionis Theophilus Raynaudus in corona aurea Pontificis praenotione quarta, et Philippus Bonanni in numismatibus Pontificum Tom. 1. pag. 234. sq. et 252. De claue cognitionis Luc. XI, 52. Io. Henr. Maius select. exercit. T. 1. p. 147. sqq. Ioan. Marckius exercit. exegetic. p. 591. Iac. Elsnerus T. 1. obseruat. p. 228. Doctorum symbolum clauis cum pugillaribus M. Ern. Frid. Cobii progr. Witeb. 1728. Claues super humerum gestatae Ies. IX. 6. XXII. 22. Apoc. III. 18. Biblioth. Bremens. T. 6. p. 824. 935. et 940. Lakemacheri obseruationes parte 3. p. 337. sq. Huetiana p. 233. Huetius demonstrat. Euangel. p. 487. edit. Paris. 1679. fol. Ezech. Spanhemius pag. 695. ad Callimachum. Clauium oblatio symbolum obsequii, Acta eruditor. 1731. p. 496. e Montfaucono. De claui S. Petri Acta Sanctor. Tom. 5. Iun. p. 453. De claue Papini Noua reipubl. litterariae 1699. p. 653. 1700. p. 504. De *feris*, *pessulis* et *obicibus* Isaacus Casaubonus ad Aeneam Tacticum, Salmasius ad Solinum p. 649. sq. et Casp. Sagittarius de ianuis veterum, cap. 14. vbi etiam de clauibus cap. 15. De *speculis* ex auro, argento, aere Plinius H. N. XXXIII. 9. et XXXIV. 17. Ezech. Spanhemius p. 544. sq. ad Callimachum. Io. Meursius lib. 2. animaduers. c. 6. parte 2. exercit. critici, p. 75. sqq. Menardus vol. 23. historiae Academiae

demiae Inſcriptionum et Paullus Theodor. Carpouius diſſertat. ſecunda ad Deut. XXII. 5. Roſtochii 1752. Sunt etiam, qui chalybeorum ſpeculorum mentionem fieri obſeruent Exodi XXXVIII. 8. Vide acta Eruditorum 1714. p. 205. Andr. Dan. Habichorſtii et Ioan. Munſteri diſſert. de mulieribus Zobeoth. Roſt. 1688 et Aboae 1712. Vſus metallicorum ſpeculorum exoleſcere coepit ſaeculo XV. ex quo cryſtallina vitreaque vbique frequentata ſunt. Nicephorus Gregoras ad Syneſium p. 419. ἐισὶ καὶ ἐξ ὑέλων κάτοπτρα, καὶ ἐκ σιδήρου καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης. Speculorum vſu viris interdicunt Rabbini, vide Dauid. Millii diſſert. ſelectas pag. 224. edit. ſecundae. Eorum vſum defendit Apuleius in Apologia, Seneca natur. quaeſt. c. 17. et Phaedrus III. 8. De eorum apud veteres vſu vide Montfauconum T. 3. ſupplementi p. 54. ſq. De *vmbella* confer Paulli Mariae Pacciaudi σκιαδιοφόρημα, ſiue de vmbellae geſtatione commentarium, Romae 1753. 4. De *cereorum* vſu Voſſius IV. 29. de idololatria et laudatus Io. Faës libro Helmſtadii 1718. 4. edito de cereis paſchalibus. De origine et inſtitutione benedictionis candelarum vel cereorum in feſtiuitate purificationis Mariae agit Angelus Rocca in theſauro antiquitatum ſacr. T. 1. p. 214. ſq. De *coloribus* et quomodo apud Graecos ac Latinos appellarentur, librum promittit Salmaſius pag. 109. Epiſt. videndusque interim Antonius Thyleſius libello de coloribus, recuſo tomo IX. theſauri Antiquitatt. Graecarum.

XVII. De *vita priuata* Romanorum et quomodo viri honeſti diem ſoliti ſint tranſigere, diſſertationes duas Io. Bapt. Couturii inſertas habes Memoriis Treuoltinis A. 1708. Iul. pag. 1158. ſq. et Anno 1709. Auguſt. pag. 1418. ſq. quarum priore horas diei ante meridiem, altera pomeridianas perſequitur. Duabus illis tertiam eiusdem Couturii de ieiunio, coena et prandio adiunctam habes in tomo ſecundo memoriarum academiae Inſcriptionum pag. 422. ſqq. De cura domeſtica Romanorum diſſertationes quatuor B. Philippi Ludouici Hannekenii tunc admodum iuuenis, poſtea inter Theologos noſtros nomen haud obſcurum conſequuti prodierunt Gieſſae 1669. 4. et tomo primo theſauri Sallengriani pag. 1243. ſqq. quarum prima eſt de ritibus quibusdam nuptialibus et veſtibus priuatorum: altera de ſeruis et conuiuiis, tertia de liberis eorumque cura et veſtitu: quarta denique de bonis et facultatibus, agris, pecunia et cenſu. De venuſta apud antiquos humanitate, quam ciuilitatem vocant, Io. Matth. Geſnerus V. C. quatuor proluſiones edidit Lipſiae 1732. ſq. Adde Io. Franc. Simonis diſſertationem de eodem argumento in hiſtoria academiae Inſcriptionum tomo primo p 83. ſq. et Gedoinii diſſertationem de vrbanitate Romanorum, tomo octauo memoriarum academiae Inſcriptionum p. 327. ſqq.

et in eius opusculis gallice editis Parisiis 1745. 8. p. 171. sqq. De *rusticatione* et *villis* veterum commentariolus Georgii Greenii qui postea gloriosiss. memoriae Electori Saxoniae Ioan. Georgio III. a sacris fuit, vidit lucem Lipsiae A. 1667. 12. et in T. 1. thesauri Sallengriani p. 689. sqq. cui iungenda quae de conuiuiis rusticis Stuckius lib. 1. cap. 23. Antiquitatum Conuiualium. Conferatur quoque de hoc argumento Petri Ekermanni dissertatio de rusticatione veter. Romanor. Vpsal. 1740. Wolfg. Ad. Schroenii tractatus de rebus rusticis et oeconomicis, Erfordiae 1735. 8. Christiani Schoettgenii antiquitates triturae et fulloniae, Vltrai. 1727. 8. Roberti Castelli, architecti, opus splendidum: the [29] Villas of the ancients illustrated. Londini 1728. fol. et Ioan. Frid. Christii villaticum, Lipsiae 1746 8. vbi in excursibus subiunctis erudite, vt solet, Christius de partibus villarum et hortis veterum commentatur. Adde Caroli Stephani libellum de cultu hortorum ex antiquorum sententia cum libro de re hortensi, Parisiis 1539. Rei agrariae auctores legesque cura Wilh. Goesii, Amstelod. 1674. 4. De horreis exstat A. G. Pagenstecheri dissertatio de iure horreorum, Duisburgi 1745. et Lemgov. 1749. 8. De pastoribus seu re pastoritia veterum ad Genes XLVII. 3, 4. Laurentii Ioannis Wallii dissertatio prodiit Aboae 1703. 8. De *salutationibus* veterum praeter Alexandrum ab Alex. II. 19. et eundem Stuckium II. 31. sq. ac dissertationes Christ. Guibelii de salutatione, Ienae 1675. Andreae Goelingii de ratione salutandi ad morem veterum, Vpsal. 1697. et Ioan. Henningii de salutationum ritibus Magdeb. 1679. singulari libro erudite egit Ioan. Iacobus Claudius, Vltrai. 1702. 12. De illa quae detecto capite fit, videndus etiam Ioan. Guil. Bergerus de ritu caput operiendi in sacris p. 46. sq. De salutationum matutinarum ambitione videatur Baluzius p. 22. ad epistol. Cypriani. Io Mich. Heusingeri dissertatio de salutationibus Romanorum matutinis ad Plinii III. epist. 12. Isenaci 1740. et Petri Ekermanni dissertatio officiosum *Aue* Romanorum leuiter adumbrans, Vpsal. 1745. Adde Christ. Gottl. Schwarzii dissert. de affectatione apud veteres Romanos vsitata, Altorfii 1722. Romani, in primis ii, qui officium publicum ambiebant, vt quemque suo nomine salutando appellare possent, nomenclatores habebant, de quibus praeter Grübelium diss. citat. cap. 2. Barthius aduersar. lib. 52. c. 10. Sigonius de iudiciis lib. 2. c. 30. Preuotius de magistr. Rom. c. 5. Kobierzyck. de luxu II. 2. et Pignorius atque Popma de seruis. De salutantium aliisque *osculis* omnis generis copiose egit Martinus Kempius opere de osculis, distincto in dissertationes XXV. editoque Francof. 1680. 4. cui addendus Lipsius II. 6. electorum. Iacobus Herrenschmidius in Osculologia Witeberg. 1630. 12. et Ioan. Frid. Hekelii libellus de

[29] Acta Eruditorum 1731. p. 109.

de osculis, Chemnitii 1675. 12. et iungendae dissertationes Paulli Fr. Romani, Lips. 1664. Georg. Goezii de osculo, Ienae 1670. Ioan. Ioach. Zentgrauii de modo salutandi osculo, Argentorati 1685. Georg. Rittershusii de osculis, Francof. ad Viadrum 1689. Alberti Spensenii, Aboae 1705. 8. Io. Lomeieri, quae exstat pag. 328. eius dierum genialium. Conr. Sam. Schurzfleischii de ritu salutandi per osculum in eius dissert. philolog. Lipsiae 1700. 4. Osculorum per digitos missorum mentio fit apud Dionem pag. 731. C. (1055. R.) De ritu osculis explorandi Romanarum mulierum abstinentiam a vino lege Romuli sancitam Carol. Gunther Ludouici dissertationem edidit Lipsiae 1733. De osculo manuum vide Henrici Morini dissertationem tomo secundo academiae Inscriptionum pag. 104. sqq. De osculo pedum Pontificis Matthias Zimmermannus in montibus pietatis pag. 373. Iudaei ad Pontificem admissi non pedem, sed vestigium pedis et terram osculantur, vide Io. Iac. Schudtium T. 1. memorabilium Iudaicorum pag. 242. Non solos Pontifices Romanos, sed alios etiam aliarum ecclesiarum praesules illustresque laicos per genuflexionem pedumque osculum salutatos docet Dauid Blondellus de Papa femina p. 123. sq. Sic et magni Marabusii Nigritarum apud Labatum T. IV. Africae pag. 172. De osculo Magnificentiae apud Iudaeos Regi dari solito, B. Carpzouius ad Schickardi ius Regium Hebraeorum pag. 76. Scacchus in Myrothecio tertio cap. 35. qui p. 970. manus etiam osculo contactas notat. Vide et de osculis Iudaeorum laudatum Carpzouium notis ad librum Ruth pag. 128. sq. et Ioan. Gottl. Carpzouium ad Goodwinum p. 362. et de osculis Christianorum veterum Tob. Pfannerum II. 3. Obseruationum Ecclesiasticarum. Grotium ad Rom. XVI. 16. Binghamum lib. 12. cap. 4. §. 5. Petrum Müllerum de osculo sancto, Ienae 1675. et 1718. et Ioannis Gottfriedi Langii commentationem germanicam de osculo pacis veterum Christianorum, Lipsiae 1747. 4. De osculo religioso Matthaeum Brouerium de Niedeck, libro de veterum adorationibus, capite 25. Allatium p. 378. de consensu et Ioan. Frontonis dissert. de cultu sanctorum. De vita priuata et cura domestica veterum Germanorum vide Cleffelii antiquitates cap. X.

De *Corporibus* siue *Collegiis Opificum*, vt aurariorum, argentariorum aliorumque corporatorum societatibus et contuberniis, quorum in antiquis inscriptionibus non rara mentio, videndus Sponius in miscellaneis eruditae antiquitatis, Reinesius in epistolis ad Hofmannum pag. 539. Gruterus et idem Reinesius Inscriptionum syntagmate classe decima, Brissonius lib. 1. antiquitatum iuris cap. 14. Golzii thesaurus rei antiquariae p. 185. Lazius XII. 4. de republica Romana. Onufrius antiquit. Veronens. p. 54. 6. et p. 79. sqq. Guido Pancirollus de corporibus artificum. Hadr. Beierus de collegiis opificum,

Ienae 1688. et cum notis Frid. Gottl. Struuii ac praefatione Ioan. Guil. de Goebel, Helmstad. 1727. 4. Ioan. Gottl. Heineccius de collegiis et corporibus artificum, Halae 1723. 4. et in eius sylloge varior. opusculorum p. 378. sqq. Ioan. Filesacus electorum lib. 2. p. 391. sqq. Christ. Gottl. Schwarzius in dissertat. de collegio Vtriculariorum, Altorfii 1714. et in eius miscellaneis politioris humanitatis p. 27. sqq. Idem in dissertatione de Butigularibus praecipue iis, qui olim Norimbergae floruerunt, Altorfii 1723. De collegiis fabrorum, et dendrophorum Sponius in recherches curieuses d'antiquité dissert. 23. p. 344. sqq. Acta Eruditor. 1729. p. 184. 1730. p. 68. Iustus Fontaninus lib. 2. de Hortae antiquitatibus cap. 5. De fabricensibus Dodwellus ad inscriptionem veterem Iulii Vitalis. De collegio Centomanorum idem Sponius ibid. p. 347. De collegio lignariorum p. 350. De collegio magno larum et imaginum sub Deo Siluano, quod deorum Imperatorumque imagines, quae in exercitibus ferebantur, seruauit Raphael Fabrettus ad inscriptiones p. 447. et ad columnam Traiani pag. 205. De collegii magni scriba Montfauconus T. V. supplementi p. 83. sq. De corpore pistorum vide quae notantur ad vetus marmor Comitis Marsilii, in quo votum consecratum Cereri, ad calcem historiae instituti Bononiensis, editae gallice a Liminerio p. 228. sqq. De pistrinorum et catabolensium collegiis Cuiacius observ. XVI. 5. De argentariis exstat Io. Gottfr. Sieberi dissertatio Lipsiae 1737. De *cursu publico* et *vehiculatione* Bergierius fuse agit IV. 4. sqq. de publicis Romanorum viis. Gutherius de officiis domus Augustae III. 14. sq. Ezech. Spanhemius de vsu numismatum pag. 800. sq. Pancirollus ad notitiam imperii cap. 6. Valesius notis ad Socratem pag. 40. Balth. Stolbergius in dissert. de angariis veterum, Witeberg. 1680. pag. 149. sq. Scriptor gallus Mr. le Quien de la Neufville de l'origine des Postes chez les anciens et les modernes, Paris. 1708. 12. et auctiore editione Parisiis 1730. 12. vbi etiam constitutiones omnes in Gallia promulgatae a primo cursu publico instituto a Ludouico XI. 19. Iunii A. 1464. Ramiresius de Prado pentecontarch. cap. 15. Marisotus centur. 1. epistola 6. Franc. Collefchius in libro italice edito de cursoribus publicis antiquorum, Florentiae 1746. et dissertationes Herm. Wittii, Witeb. 1692. et Dan. Guil. Molleri, Altorfii 1696. De Hemerodromis et cursoribus Alexander ab Alexandro lib. 1. c. 27. et Lipsius centur. III. epist. 59. De tabellariis Pignorius de seruis, et Popma de operis seruorum, T. III. thesauri Poleniani pag. 1203, 1222. 1233, 1343. De tabellariis in veteri ecclesia Kochius de legatis ecclesiae p. 38, 14. De animalibus tabellariis Cyprianus histor. animalium p. 1269. Henninius T. X. thesauri Graeuiani p. 235. et Camerarius hor. subcesiv. C. 1. p. 383. De columbis et cornicibus litteras perferentibus Alexander ab Alexan-

dro

dro et Lipsius locis citatis, Lipsius etiam II. 5. Saturnalium, et obseruationes miscellan. T. 3. p. 97. sqq. De *euectionibus* siue indulgentiis euehendi Bergierus IV. 15. et 16. Cangii glossarium in *tractoriae*, *combinae*, *euectiones*, Meursius et Suicerus in τϱακτωϱεία, et Ioan. Reichius de diplomatibus tractoriis, Regiomonti 1678. De *epistolis laureatis* Io. Guil. Bergeri dissertatio prodiit Witeb. 1711. De *litteris clandestinis* veterum Porta lib. 1. de occultis litterarum notis c. 12. De *scytala Laconica* vide quae viri docti ad Auson. epistol. 23. Gellium XVII. 9. et dissertationes Dan. Guil. Molleri, Altorfii 1695. et Lud. Christ. Crellii Lipsiae 1697. De ritu obsignandi et resignandi litteras apud Romanos Franc. Bernh. Sperl commentatio prodiit Erlangae 1744. 4. De omni genere *Epistolarum ecclesiasticarum* apud veteres Christianos videndus *Franciscus Bernardinus Ferrarius* libris III. Mediolani 1613. 8. et curante B. Gebh. Theod. Meiero, Helmst. 1678. 4. *Philippus Priorius* libro de epistolis canonicis cum appendice de tractoriis et Synodicis, Parisiis 1675. 8. *Pompeius Sarnelli* in epistolis ecclesiasticis, epistola prima. *Franc. Dominicus Bencinus* in dissertationibus quinque de litteris encyclicis, Turini 1728. 4. *Iac. Goetten* lib. 1. Obseruationum capite vltimo. *Io. Rudolph. Kieslingius* in dissertatione de stabili primitiuae ecclesiae ope litterarum communicatoriarum connubio, Lips. 1744. *Henr. Dodwellus* in dissertationibus Cyprianicis p. 17. sqq. *Ioan. Cabussutius* pag. 275. sqq. notitiae conciliorum, et p. 32. sq. notitiae ecclesiasticae. *Io. Casp. Thorspecken* in dissertat. de litteris canonicis, Witebergae 1731. De epistolis formatis earumque ratione et origine plures scriptores laudat B. Thomas Ittigius de bibliothecis Patrum p. 238. sq. ac praeter alios *Gerhardi Rodolphi* librum de libris canonicis, videlicet formatis, pacificis, commendatitiis ac dimissoriis. Vide et Wowerium ad Sidonium p. 481.

CAPVT XXIII.

De luctu, funeribus, exsequiis, conseruandorum cadauerum ratione et monumentis sepulcralibus.

De funerum et sepulturae ritibus generales scriptores. 1. *De funeribus et luctu Hebraeorum.* 2. *Graecorum, Persarum.* 3. *Romanorum.* 4. *Aegyptiorum, Germanorum et populorum septentrionalium.* 5. *De funeribus Christianorum.* 6. *De medicato funere et mumiis.* 7. *De linteis et vestibus sepulcralibus et de rebus quae defuncto veluti secum asportanda permittebantur. De vrnis feralibus.* 8. *De pompa funebri, epulis, ludis, feriis sacrisque, coronis,*

ronis, lectis feralibus, loculis et laudationibus funebribus. 9. *De lucernis sepulcralibus, sepulcris, cryptis, catacumbis et monumentis sepulcralibus.* 10.

I.

De funeribus et modo sepeliendi [1] apud antiquos vniuerse, atque ita vt plurium gentium rationem haberent, non satis distincte tamen nec accurate satis egerunt *Claud. Guichardus* de funeribus apud Romanos, Graecos et alias gentes veteres et recentiores, Italice primum Anno 1581. deinde etiam Gallice (vide Epistolas Marqu. Gudii p. 202.) *Muretus* scriptor Gallus in caerimoniis funebribus omnium gentium, ceremonies funebres de toutes les nations par le Sr. Muret. Paris. 1675. 12. qui liber recensetur in Ephemeridibus eruditorum Parisiensibus 1675. pag. 222. et in Actis Erudit. Anno 1683. pag. 334. *Franc. Perrucius* in pompis funebribus omnium gentium, Veronae 1639. fol. cum figuris in aes incisis. *Laurentius Beyerling* in Theatro vitae humanae, tit. *Cadauer* et *Sepultura*. *Lilius Gyraldus* vir doctissimus in lib. de sepulturae ritibus, qui et seorsim prodiit et praemissus est sextae parti antiquitatum *Ioan. Iac. Boissardi*, et cum notis *Ioan. Faes* τοῦ μακαρίτου editus Helmst. in 4to et denique inter Gyraldi opera in Belgio nitide vulgata recusus Lugd. Bat. 1699. fol. B. *Ioan. Andr. Quenstadii* Liber de Sepultura veterum, initio separatim, deinde ad calcem eius Antiquitatum Ecclesiasticarum, denique tom XI. thesaur. Antiquit. Graecar. Gronouii recusus. *Caspar Caluoer* libro 3. ritualis Ecclesiastici tomo 1. p. 798. sq. *Alexander ab Alexandro* lib. III. Genial. Dierum cap. 2. et 7. et lib. VI. cap. 14. ibique *Tiraquellus*: *Iosephi Laurentii* collectanea Alphabetico ordine digesta lib. 6. Polymathiae pag. 486. sq. et quae ex eadem Laurentii Polymathia III. 9. 13 14. II. 47. 3. et 4. de funeribus antiquorum et funebribus ritibus ante et post rogum exhibentur tom. XI. Thes. Gronouiani, in quo etiam recusus occurrit *Ioan. Meursii* liber de funere, quemadmodum *Petri Morestelli*, Tornusiensis Pompa feralis siue iusta funebria libris decem exposita habentur tomo XII. Thes. Graeuiani. *Benedictus Aueranius* dissertatione XXII. sqq. in Thucydidem. *Paullus Aringhius* in Romae subterranea praecipue c. 17. et 21. *Claudii Guichardi* Funerailles et diverses

[1] Sepelire non de humatis tantum, sed etiam combustis et alio modo ex oculis hominum remotis cadaueribus dictum esse probat Gisbertus Cuperus lib. 1. obseruatt. cap. 7. De pietate ethnicorum in curandis funeribus, aliquando etiam hostium Petrus Faber Semestrium lib. 2. c. 1. p. 10. sqq. et lib. 3. c. 13. p. 174 sqq. Sepulturam deberi humanitati neque adeo denegandam esse hostibus pulchre docet Grotius II. 19. de iure belli et pacis. Naturae quippe maxime consentaneum est, in terram redeuntibus terram minime negari. Confer Felicis Osii notas ad Albertinum Mussatum p. 441. sqq. T. IX. parte 2. thesauri Italiae.

verses manieres d'ensevelir des Romains, Grecs et autres nations tant anciennes que modernes, Lugduni 1581. 4. *Carolus Bartholomaeus Piazza* del uso, mistero & antichita appresso diverse nazioni de' riti e ceremonie nell' esequie e funerali passati à secoli nostri Christiani, Romae 4. *Eliae Amati* Lettera delle costume di sepelire i morti appo gli antichi, e se prima del V. Secolo i fideli goduto avessero dentro le chiese i sepolcri? in eius epistolis italice editis Genuae 1714. 4. pag. 329. *Cornelii van Alkemade* Inleidinge tot het Ceremoniel en de Plegtigheyden der begraafenissen en der Wapenkunde, Delphis 1713. 8. B. R. Recherches sur la maniere d'inhumer des anciens, Pictauii 1739. 12. *Angeli Mariae Ricci* dissertatio de funerum antiquorum ritibus, cadauerum combustione et sepultura, quae exstat vol. II. eius dissert. Homericar. p. 258. sqq. *Petri E. Lungh* dissertatio de vario sepeliendi ritu, Holmiae 1672. *Iusti Cellarii* de antiquo funerum ritu, Helmst. 1681. *Martini Arnidi Florini* de sepultura veterum, Aboae 1695. 8. *Io. Restelii* de sepulcris veterum, Vpsal. 1703. 8. *Christ. Conr. Friderici* de re funeraria, Ienae 1755. De *Ioan. Iac. Boissardi* Tractatione de funeribus et modo sepeliendi apud antiquos vide Observ. Hallenses tomo IV. p. 15. *Thomasii Porcacchi* funeralia antiqua, Italice edita lucem adspexerunt Venet. 1574. fol. *Francisci Pomey* Iesuitae Libitina siue de funeribus epitome eruditionis, prodiit Lugduni 1659. 12. Confer Bibliothecam Latino-Hebraicam Imbonati p. 356. *Ioan. Guenebault* diversités des ceremonies observées aux sepulchres anciennes, Diuione 1621. 4. *Io. Mauritius*, qui ex Romana Ecclesia ad Reformatam transiit, libro Belgice edito, quo promittit ius et vsum sepulcrorum ac sepulturae apud veteres ac recentes vsitatum exponere, tantum versatur in exagitandis Pontificiorum iniuriis, quibus in eorum, quos haereticos esse putant, cadauera et reliquias grassantur. Titulus libri Amstelod. 1714. 8. editi est: *Korte verhandling van het Recht en gebruyk der graven en begraffenissen, so der aloude als hedendaagsche volkern.* De superstitiosa plagarum caeli antiquitus apud varias gentes obseruatione in sepeliendis mortuis consule Petri Zornii dissertationem vol. III. Miscell. Lipsiens. nouor. p. 616. De Etruscorum funere agit Ioannes Baptista Passeratius dissertatione tertia parti tertiae musei Etrusci adiecta.

II. De funeribus et luctu *Hebraeorum* praeter Interpretes S. Scripturae consulendus B. *Martini Geieri* liber singularis Lipsiae 1666. 12. editus et inter alia eius opuscula in 8. et denique etiam apud Belgas vna cum eius Commentariis ad nonnullos Scripturae libros, in folio recusus. *Schickardus* de iure regio Hebr. c. 6. *Cocceius* ad Sanhedrin c. 6. *Maimonides* in Iad chasaka lib. XIV. c. 4. *Io. Gottlob Carpzouius* ad Goodwini Mosen et Aaronem p. 639. sqq. *Melchior Leydeckerus* XII. 10. sq. de Rep. Hebraeorum, *Ioan. Benedicti*

Carpzouii nepotis de sepultura Iacobi Patriarchae, in parentis dissertationibus iunctim editis Lipsiae 1699. 4. p. 1670. sq. *Io. Hieronymus Sopranes*, Iesuita, in digressione de ritibus Hebraeorum in funere et de publico eorum priuatoque luctu, quae Dauidi ipsius subiecta est Lugduni 1643. fol. *Augustinus Calmet* in diss. 1. praemissa Commentario in Ecclesiasticum: *Frid. Mulleri* (cuius specimen librorum de statuis Romanorum superiore capite laudatum et specimen Architecturae sacrae ex locis Exod. XXVI. 28. et XXXVI. 33. habemus) libri III. de sepulcris veterum Hebraeorum prodierunt Giessae 1664. 4. Idem argumentum *praeter commentatores* ad Codicem Talmudicum Baua Batra illustrauit singulari libro *Ioan. Nicolai* Amstel. 1705. 4. ita quidem vt et aliarum gentium sepulcra prioribus capitibus persequatur. *Io. Adolph. Mullerus* in dissertatione de Asae Regis pompa ferali, Witeb. 1716. *Leonh. Hofmannus* in differt. de singulari Hebraeorum cura sepeliendi mortuos, Witeb. 1726. *Franc. Wockenius* in differt. de templo cadaueribus Regum non inquinando, Witeb. 1732. De tumba Saluatoris, extant D. *Io. Andreae Schmidii* diss. Helmstad. 1703. et 1727. *Caroli Ortlobii*, Witeb. 1656. *Abrah. Petschii*, Lipsiae 1673. *Gottfridi Thilonis*, Witeb. 1675. *C. F. Arnoldi*, ibid. 1695. *Ioan. Andr. Bellmanni*, Vpsal. 1703. 8. *Georg. Guil. Kirchmaieri*, ibid. 1711. *Petri Zornii*, 1730. Vide et *Steph. le Moyne* tomo 2. var. sacrar. p. 516. sq. et *Gottlob Frid. Seligmanni* programmata p. 147. sqq. In *Io. Henr. Hottingeri* Cippis Hebraicis, Heidelb. 1659. 12. pleraque parum fide digna tradi notatum est Conringio in dissertatione de Numis Hebraeorum. Praetereo quae de funeribus et luctu apud Iudaeos attigerunt *Menochius* lib. VIII. de Republ. Hebraeorum c. 5. sq. *Goodwinus* in Mose et Aarone, Lib 6. c. 5. Incidere carnem propter mortuos prohibitum est Leuit. XIX. 28. XXI. 5. Deut. XI. 1. Vide praeter commentatores *Spencerum* de legibus Hebraeorum ritualibus II. 13, 14. *Ioan. Christ. Wichmannshausen* differt. de corpore scissuris figurisque non cruentando, Witeb. 1713. *I. I. Heerfordtii* de Charaxariis veterum, Hafn. 1722. *Io. Georg. Michaelis* de incisura super mortuos, Francof. ad Viadr. 1734. et *Geierum* lib. cit. c. 10. et 8. vbi simul differit de rasura interdicta, de qua etiam Dassouius de coma Hebraeorum, Witeb. 1695. Ab Hebraeis interdum combusta esse cadauera notat *Claudius Guichardus* lib. 3. c. 11. funeralium aliique, rectius negantibus aliis, quos laudat Petrus Zornius pag. 20. Bibliothecae antiquario-exegeticae. De sepultura animalium Hebraeis vsitata exstat dissertatio Theodori Dassouii, Witeb. 1697. De sepultura librorum sacrorum ad vsum non amplius aptorum confer Schudtium in memorabilib. P. II. lib. VI. c. 39. §. 7. pag. 375. et Petri Zornii historiam Bibliorum ex Hebraeorum diebus festis et ieiuniis illustratam pag. 113. De ritu et processu funerum apud Iudaeos recentes

recentes vide eiusdem *Schudtii* memorabilia P. II. lib. VI. c. 37. Monumenta antiqua Iudaica Augustae Vindelicor. reperta illustrauit *Matthias Fridericus Beckius*, Augustae Vindelicor. 1686. 8. cum appendice monumentorum quorundam Romanorum, veluti mantissa operis Velseriani de antiquis monumentis Augustanis. De *Persarum* funeribus Brisson. II. p. 350. sq. et I. p. 194. sq. vbi de funeribus Regum. De eorundem Persarum et aliorum populorum orientalium more, quo a canibus et auibus se post mortem vorari malunt, quam terra sepeliri Anonymi dissertatio inserta legitur tomo XII. historiae criticae Reipubl. litterariae p. 248. sqq.

III. De funeribus et luctu Graecorum vide, quae notata sunt viris doctis ad Homeri Iliados ψ, et Aeschylum in Choëphoris (inferias facientibus siue ferentibus) tum *Ioanni Nicolai* libro de Graecorum luctu lugentiumque ritibus variis, excuso Marpurgi Cattorum 1696. 12. *Ioan. Pottero* Archaeol. IV. 1-8. *Io. Nardio* in animaduersione de funeribus Atheniensium, subiecta Lucretio editionis in vsum Delphini et *Car. Henr. Langio* de luctu Graecorum ex Euripide, observ. sacr. dissertat. quinta. *Paganini Gaudentii* exercitatio de funere Heroum, in qua Homeri, Virgilii, Statii, Silii et Nonni exercitationes inter se conferuntur, exstat ad calcem eius dissertat. de arcanis imperii euulgatis, Florentiae 1640. 4. Decursiones meminere in funere herois Virgilius et Statius, neutiquam vero Homerus aut Nonnus. Illam a Poenis esse inuentam suspicatur Gaudentius cap. 20. p. 100. De concussione armorum in funeribus Ducum et Principum Barthius ad Statium pag. 430. De more ad orientem vel occasum obuersos mortuos sepeliendi Plutarch. Solone pag. 83. De funebri pompa Isiaca ab Apuleio descripta et aliis funera *Aegyptiorum* spectantibus vide Kircheri Obeliscum pag. 433. et tom. 3. Oedipi Aegyptiaci pag. 425. sq. Ioan. Conradum Dietericum in Antiquitatibus Biblicis Vet. Testament. p. 144. sq. De *Septentrionalium* populorum sepeliendi ritibus Iornandes vbi funus Attilae describit, et Stephanius pag. 90. sq. ad Saxonem Grammatic. Bartholin. Antiq. Danic. p. 112, 273. Andr. Olaus Rhyzelius de sepultura veterum Sueogothorum, Vpsal. 1707. 8. Christian. Nettelbladt in dissertat. de variis mortuos sepeliendi modis apud Suiones, Rostoch. 1724. De veterum *Britannorum* sepultura et exequiis funeris vide appendicem ad Alexandri Gordoni itinerarium septentrionale. De *Germanis* Cluuerus lib. 1. cap. 53. Hachenbergius, Keyslerus, Ioan. Godofr. Bauerus in Progr. de moribus veterum Germanorum circa funera; quod subiectum est Eius orationi parentali Car. Ottoni Rechenbergio dicta, Lipsiae 1751. 4. De funeribus *Turcarum* Angeli Geropoldi Epistola in Museo Mineruae Venetae tom. 1. p. 151. sq.

IV. De funeribus et luctu *Romanorum* prae ceteris diligenter et accurate libris IV. agit *Ioannes Kirchmannus*, Hamburgi 1605. 4. et Lubecae 1625. 8. vt alias editiones omittam. Cui addendus est *Henricus Noris* in Cenotaphiis Pisanis, dissertatione tertia. *Paganinus Gaudentius* in exercitatione de funere Caesarum, Florentiis 1640. 4. *Franciscus Bencius* in oratione de funere antiquorum Romanorum, pag. 405. sqq. eiusdem orationum. *Theodorus Gorallus*, siue qui sub hoc nomine latet *Ioan. Clericus* in notis ad Elegiam 1. Pedonis Albinouani, *Claudius Dausquieius* ad Silium Italicum Libro XIII. versu 470. sq. *Iacobus Gutherius* de iure Manium libris 3. quibus ritus, mores et leges prisci funeris explicantur, Paris. 1615. Lips. 1671. 8. et tomo XII. Thesauri Antiquitatum Romanarum, in quo praeterea occurrit Io. Petri Bellorii [a] descriptio sepulcri Nasoniorum, a Petro Sancto Bartolo in aes incisi. *Fabiani Toerneri* dissertatio de sepultura Romanorum, Vpsal. 1728. 8. et liber gallicus: *Explication de divers Monumens, qui ont rapport à la Religion des anciens peuples*, pag. 1. sqq. Varia etiam habet Christ. Henr. Trotzius libro de memoria propagata cap. 6, 7, 8. Ceterum vt antiquissimi Graecorum contra posteriorem gentis suae morem cadauera mortuorum flammis, Homero teste, absumpserunt, sic contra Romani vetustissimi corpora intacta flammis terrae mandauerunt, eundemque morem a quibusdam etiam post seruatum notat O. Ferrarius II. 21. electorum, vbi de eo, quo pacto crematorum cineres in vrnam condi et a fauilla rogi separari potuerint. Quod lintei asbesti ope, quo corpus inuolutum erat, fieri quam optime potuit. Confer Ioan. Ciampini dissertationem epistolarem de incombustibili lino, siue lapide amiantho eiusque filandi modo Romae 1691. et quae de Asbesto A. 1720. iterum reperto in Siberia, et Marco Veneto iam lib. 1. cap. 47. memorato narrantur in Nouis litterariis Lipsiensibus A. 1729. p. 329. sqq. Adde Philippum Bonannum in museo Kircheriano pag. 87. vbi memorat Anno 1702. repertam esse vrnam, in qua cineres inclusi fuerunt panno ex lino asbestino. De more comburendi mortuorum cadauera confer Mezeriacum ad Ouidium T. 1. pag. 191. sqq. De crematione cadauerum veteribus Germanis populisque septentrionalibus vsitata confer Procopium in historia Goth. pag. 256. edit. Grotii. Bartholinum antiquit. Danic. p. 112. et 273. sq. Cluuerium Germ. antiq. 1. 53. et Godofr. Schützium de Germ. gentilium victimis humanis pag. 90. sq. De ossilegio consule Franc. Antonii Zachariae dissertationem, quae secunda est volum. primi commentar. societatis columbariae Florentinae. Aegyptii corpora defunctorum neutiquam cremarunt, vnde Cambyses a cadauere Amasis Regis Aegypt. pridem

[a] Rom. Italice 1680. fol. et Latine Tomo XII. Graev. ac Belgice ad calcem Francisci Desseini descriptionem veteris et nouae Romae, Amstelod. 1704. fol.

pridem defuncti poenas grauissimas sumere posse se exstimabat, si illud refossum verberibus et omni contumelia affectum denique traderet flammis, vt narrat Diodorus Siculus p. 249. excerpt. Peiresc. De ritu collocandi cadaueris Lipsius lib. 1. elect. cap. 6. De vario lignorum et plantarum vsu in funeribus vide G. A. Langguthii antiquitates plantarum feralium apud Graecos et Romanos, Lipsiae 1738.

V. In primis vero *Christiani*, [3] quo certam suam de resurrectione spem testarentur, magnam funerum rationem habuere et ab cremandis cadaueribus, atque ostentandis Aegyptiorum more cadaueribus medicatis abstinuerunt: illamque circa funera curam inter caussas incrementi religionis nostrae ponit Iulianus Imperator Epist. 49. De ritibus sepulcralibus Christianorum veterum praeter *Iac. Gretserum* [4] in libris tribus de Christianorum funere, Ingolstad. 1611. 4. et T. V. eius Operum iunctim editorum Ratisbonae 1735. fol. p. 79. sqq. et *Onuphrium* in libello de ritu sepeliendi mortuos apud veteres Christianos et de eorum coemeteriis (ad calcem Platinae de vitis Pontificum et separatim cum praefat. Ioan. Georg. Iochii, Lipsiae 1717. 4.) *Io. Ernestum Frankenium* Vlza-Luneburgicum libris VI. de funeribus veterum Christianorum Helmestad. 1709. 8. cum praefatione Rev. Abbatis D. Ioan. Fabricii, qui *Ioannis Sauberti* collectanea MSS. sed valde imperfecta de hoc argumento communicasse se cum eo profitetur, et *Hugonem Menardum* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 262. sq. *B. Bebelium* Saec. IV. tomo 2. pag. 931. sq. praecipue consulendus venit *Henr. Spondanus* in Coemeteriis sacris, siue opere in 4. libros distincto et Parisiis 1638. 4. edito, in quo de ritibus sepulturae tum apud Iudaeos et Gentes, tum maxime apud Christianos differit, et sepulturam publicam rem sacram esse nec concedendam haereticis, impiisue, aut maleficis prolixe disputat. *Paullus Aringhus*, *Antoniusque Bosius*, in opere luculento, Romae 1651. et Parisiis 1659. fol. edito, quod Romam subterraneam inscripserunt. *Iosephus Binghamus* origin. ecclesiastic lib. 23. et *Ioan. Nicolai* in libello de luctu Christianorum, siue de ritibus ad sepulturam pertinentibus, nunc primum edito ex bibliotheca Sigeberti Hauereampi, Lugd. Bat. 1739. 8. Vide etiam *Franc. Mariam Samuellum* de sepulturis Christianis, Taurini 1678. 4. *Casp. Barthii* Aduersaria p. 3015. *Io. Pearsonium* in Symbolum Apostol. p. 397. sq. edit. Latinae, et D. *Ioachimum Hildebrandum* in Veteris Ecclesiae, Marty-

[3] Lactantius Div. instit. VI. 12. *Non patiemur figuram et figmentum Dei feris ac volucribus in praedam iacere, sed reddamus id terrae, vnde ortum est.* Nollemus igitur cum Dumontio T. IV. itineris Gallice editi p. 35. hoc imbecillitati et vanitati adscribere.

[4] Vide du Pin T. 17. biblioth. Ecclesiast. p. 77. sqq.

rum inprimis et SS. Patrum arte bene moriendi, siue praxi circa moribundos et de morientium virtutibus Helmstadii 1661. et 1719. De more intra templa, [5] fidelium cadauera humandi vide V. C. Ludouici Antonii Muratorii diss. XVII. ad Paullinum p. 185. [6] sq. tomo 1. anecdoton Bibl. Ambrosianae, et Nic. Hieron. Gundlingii Obseruat. selectas Halae Sax. 1707. 8. editas tom. 1. Obseruat. 8. quae est de origine sepulcrorum in templis. Io. Doughteium in Analectis sacris ad Ez. XLIII. 7. Tho. Crenium Animaduers. Philolog. tom. 2. p. 155. sq. Lindebrogium ad Leges antiquas p. 1440. Aegyptios solitos in templis sepelire quos diuinis postea honoribus affectum ibant, notat Daniel Heinsius p. 141. ad Maximum Tyrium. In templo Apostolorum CPoli, solos Imperatores et Patriarchas sepelire fas, vt notant Valesius in notis ad Sozom. IX. 2. et Bandurius in Imperio Orientali p. 878. Beatus Rhenanus in praefat. ad Liturgiam Chrysostomi: *Olim Episcopi, Sacerdotes et Principes, auctores structurae, tantum intra templorum muros sepeliebantur, hodie eo ventum est, vt quilibet cerdo in medio basilicae velit humari, vt aedes sacrae Christianorum, quas mundas esse conueniebat, polyandria sint et cadauerum receptacula.* De desiderio Christianorum prope memorias et reliquias martyrum sepulturam consequendi, vt eorum meritis adiuuarentur, vide Iulianum Toletanum lib. 1. Prognosticon c. 20. T. XII. Biblioth. Patrum p. 596. et Rosweidum ad Paullinum pag. 846. sq. Contra morem sepeliendi in templis disputat auctor scripti Anglice editi Londini 1726. 4. *Churches no charnel-house.* De translatione sanctorum mortuorum videndus Onuphrius de ritu sepeliendi cap. 15. De more extra vrbem sepeliendi, apud Iudaeos, Graecos, Romanos, Kirchmannus de funeribus Rom. II. 20. sq. Io. Voisin Theolog. Iudaic. p. 84. sq. Chifletius in expositione inscriptionis Geminiae, Matris sacrorum p. 25. Iulio Caesari concessum est τάφον ἐντὸς τοῦ πωμαρίου ποιήσασθαι. Dio lib. XLIV. pag. 385. De more personas honoratiores sub montibus altis vel in ipsis montibus sepeliendi agit *Angelus Zauorronus* in dissertatione de antiqua sepulcrali inscriptione, Neapoli 1743. 8. De Sicyoniis Plutarchus Arato, p. 1047. De Turcis Tho. Smithus Epist. 2. de moribus Turcarum p. 56. et in notitia CPoleos pag. 108. *Quot diebus luctus celebratus*, Benedictini ad Ambrosium tomo 2. p. 1197. sq. Menardus ad Concordiam Regular. Cotelerius ad Const. Apostol. etc. ἐννέα πένθιμοι ἡμέραι. Niceph. Gregoras XII. 2. p. 358. Cum psalmis et hymnis deducta cadauera. Vide Carol. Sam. Senffii dissertat. de cantionibus funebribus veterum, Lips. 1689. et Rosweidum p. 791. vbi et de more cadauera

[5] Hunc ritum ab ethnicis, qui mortuorum ossa in sacris lucis conderent, repetendum esse censet God. Schützius ad Keysleri itinerum partem 1. p. 226.

[6] Excerpta habes in Neocori bibliotheca libror. nouorum A. 1699. p. 621. sq.

cadauera linteo obuoluendi. De *praeficis* [7] vide Petrum Moreſtellum pomp. feral. lib. II. cap. 29. Iac. Gutherium de iure manium lib. i. c. 14. Io. Meurſium de funer. c. 18. Laur. Begerum vol. 1. theſaur. Brandenb. p. 151. Hieronymi Baruffaldi diſſertationem ad illuſtrationem vrnae ſepulcralis Fl. Quartillae praeficae, quae cum Ioſephi Lanzoni aduerſariis de luctu mortuali veterum prodiit Ferariae 1713. 8. et recuſa eſt T. III. theſauri Sallengriani. Memorias Treuoltinas A. 1730. p. 141. ſqq. Giornale de letterati d'Italia T. XVI. p. 395. Diſſertation ſur les Pleureuſes d'Antiquité par Mr. Aubert, in Receuil des pieces fugitiues de Mr. Archimbaud, T. 4. p. 99. ſqq. Hugon. Menardum ad Poenitentiale Romanum Tomo XIV. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 933. vbi etiam de more laniandi genas, vel ante rogum ſanguinem gladiatorum vel captiuorum effundendi. De *Praeficarum vſu apud Chriſtianos*, Menardus p. 257. ſq. ad Gregorii ſacramentar. et Sam. Baſnage ad A. C. 37. num. 19. vbi et alia de Chriſtianorum funeribus. De *Copiatis* ſiue libitinariis clericis funera componentibus, Gothofredus ad Cod. Theodoſ. tomo 5. p. 5. Cangius in gloſſar. Vedelius et alii ad Epiſtolam Ignatio ſuppoſitam ad Antiochenos. De Muhamedanorum funeribus et aegrotorum atque agonizantium viſitatione Albertus Bobouius ad calcem itineris Abrahami Perizol. cum notis Tho. Hydei pag. 17. ſq.

VII. De medicato funere ſiue variis rationibus corpora defunctorum condiendi, atque a corruptione et putredine conſeruandi, tum de Aegyptiorum ταριχεύσει, de qua Herodotus II. 86. ſqq. ac de *Mumiis* ita dictis ab Arabico vocabulo *Mum*, quod ceram ſignificat, (vt notat Tho. Gatakerus p. 175. ad M. Antoninum, et Engelbertus Kaempferus in antiquitatibus exoticis p. 517. vbi liquorem illum mirae virtutis ad condienda cadauera aptiſſimum deſcribit: et Cornelius le Brun itinere in Perſiam p. 231. edit. Gallicae) conſules, vbi lubebit, Athanaſium Kircherum in ſphinge myſtagoga, ſiue diatribe hieroglyphica de Mumiis, Amſtelod. 1676. fol. et Tomo 3. Oedipi, ſyntagmate 13. et ſyntagmate 16. vbi de Penatibus, Laribus et Serapibus, qui et ipſi nihil aliud erant quam cadauera Aegyptiorum medicata, vide p. 478. *Ioachimum Struppium* in conſenſu celebriorum Medicorum, Hiſtoricorum et Philoſophorum ſuper exoticis aliquot medicamentis, Mumia eique cognatis, Francof. 1674. 4. *Gabrielem Clauderum* in methodo balſamandi corpora humana, Altenburgi 1679. 4. *Ioannem Grauium* in deſcriptione Pyramidum Aegypti, in tomo primo collectionis itinerum Theuenotianae, (quae tribus voluminibus prodiit in folio.) *Olai Wormii* muſeum p. 30. ſq. *Giornale d'Italia* T. 6. p. 172.

[7] Graecis μοιρολογίστριαι. Naeniae Balſamoni ad canon. 106. Carthaginienſ. μινυρίσματα, *querulae nugationes*.

p. 172. ex Thomae Alghisi epistolam ad Antonium Vallisnierium, vbi de ingenioso modo fasciis cadauer illigandi. *Philippum Bonanni* in museo Kircheriano p. 245. sq. Voyage de *Gemelli Careri* T. 1. p. 113. *R. Ainsworth* in monumentis Kempianis p. 3. sqq. *Ludov. Penicherium* des embaumens selon les anciens et modernes, Paris. 1699. 12. *Pocockium* in descriptione Aegypti L. 5. c. 5. p. 230. edit. Anglic. vbi fusius agit de modo praeparandi funera medicata. *Thomae Greenhill* νεκροκηδεία, siue de arte condiendi cadauera, Anglice Londini 1705. 4. *Petrum Bellonium* Lib. 2. obseru. c. 47. et in libris tribus de admirabili operum antiquorum et rerum suspiciendarum praestantia, de medicato funere siue de cadauere condito et lugubri defunctorum eiulatione, nec non de medicamentis conseruandi cadaueris vim obtinentibus, Paris. 1553. 4. et tomo VIII. Thesauri Gronouiani: *Iosephi Lanzoni*, Medici Ferrariensis, de pollinctura et balsamatione apud veteres, et recentium variis balsamandi cadauera modis, Ferrariae 1693. et Geneuae 1696. 12. *Andream Gryphium* in Mumiis Vratislauiensibus, Vratislauiae 1662. 12. *Frid. Theophil. Ketnerum* in diatriba de Mumiis Aegyptiacis, Lipsiae 1694. 4. auctiore ibid. 1703. 8. *Conyers Middletonium* in descriptione Mumiae Cantabrigiensis, pag. 251. sqq. eius Monumentor. German. eruditae antiquitatis. *Melchior. Sebizii* disput. de conditura s. balsamatione cadauerum humanorum, Argentor. 1699. *Caylium* de ratione condiendi cadauera humana Tom. 23. histor. acad. Inscriptionum p. 119. sqq. edit. Parisiensis, et ex ea Germanice in dem Neuesten aus der anmuthigen Gelehrsamkeit 1759. p. 762. *Io. Baptistam Portam* lib. IV. Magiae natural. c. 15. *Georg. Wolfgangum Wedelium* celeberrimum Ienensium Aesculapium decade 3. diss. 6. et 7. vbi de balsamatione tum aliorum corporum tum Christi, de qua etiam in manibus est MSta Hermanni Conringii exercitatio. Methodum Kerckeringianum balsamandi siue condiendi cadauera breuiter exponit personatus Vignolius Maruillius tomo 1. Miscell. p. 288. sq. De methodo Bilsiana, et altera Gabrielis Clauderi exstat *Tobiae Andreae* epistola, Amstelod. 1682. 12. conf. Acta Eruditor. A. 1683. p. 270. De tertia Daglii per spiritum vide Miscellanea Berolinensia T. 1. p. 150. Mumiam Aegyptiacam [8] ita describit Io. Bodinus in colloquio inedito Heptaplomere, quod sit *cadauer amomo, cardamomo, sale, aceto, melle, myrrha, aloë, nardo, casia, resina siue bitumine* (adde Diodorum Sic. XIX. T. 2. p. 735.) *ceterisque id genus venenis a putredine vindicantibus conditum ac maceratum. Cutem reperit inauratam, aurum enim cadauera, vti ligna quoque et metalla et alia a corruptione seruat; carnem cum cute flauescentem ac fuscam ea duritie ac hypostasi, qua Saccharum*

[8] S. Augustin. serm. 120. de diuersis Tomo 1. supplem. pag. 336. *Aegyptii morem habent siccare corpora et quasi aenea reddere, Gabbaras ea vocant.*

rum vetus Creticum: Interiore visceribus exenteratis siccissima, cadauer plane inodorum prae nimia siccitate, in cordis sede imaginem lapideam insculptam nomine Isidis, cadauer obuolutum corio bubulo, sub corio denique innumerabiles fascias densissimis lini replicationibus singulas singulis adiunctas nec ulla sui parte detritas. Adde his Gabrielis Clauderi methodum balsamandi corpora humana, Altenb. 1674. et Andr. Riuini exercitationem Lipsiae editam de pollinctura et balsamatione. De more condiendi corpora defunctorum in insula Tenariffa agit Odoardus Dapperus in descriptione insularum Africanarum p. 81. De Aethiopum more Herodotus III. 24. De siccatione corporum per vitriolum Bibliothec. Anglic. T. 13. p. 175. De corporibus incorruptis seruatis siue naturali artificio siue per miraculum Raynaudus tomo XIII. Opp. et Thomas Bartholinus centur. 1. histor. 62. De ritu vngendi cadaueris Octauius Ferrarius II. 22. elector. vbi inter alia notat Lazari corpus foetens memorari Io. XI. 39. quia non condiebant Iudaei cadauera, vt Aegyptiis in more positum, sed tantum vngebant. De Iudaeorum vnctione diuersa a balsamatione Aegyptiorum vide Zornii bibliothecam antiquario exegetic. p. 21. Ceterum confer quae de vnctione mortuorum B. Bebelius Antiquitatt. Eccles. Saec. IV. tomo 2. pag. 916. et Io. Verwey differt. de vnctione Gentilium: et de more condiendi cadauera in cera et melle, viri docti ad Plinium. Etiam Aristobuli Iudaeorum Regis cadauer melle conditum memorat Syncellus pag. 301. et Iosephus XIV. 7, 4. De more lauandi cadauera interpretes ad Actor. IX. 37. et Cornelius Adami in exercitationibus exegeticis p. 257.

VIII. De fasciis sepulcralibus mortuorumque inuolutione Io. Nardius ad Lucretium pag. 646. sq. vbi de Aegyptiorum funeribus. Thomas Alghisius tomo sexto diarii italici: (Giornal. d'Italia) pag. 171. sqq. Octav. Ferrarius elect. II. 20. Gisbertus Cuperus II. 9. obseruat. Io. Iac. Chifletius [9] in Crisi Historica de *linteis sepulcralibus* Christi Seruatoris, Antwerp. 1624. 4. et Rev. Salomo Deylingius parte 3. Obseruatt. sacrar. p. 275. sq. De more terram mortuis iniiciendi, Salmasius Obseruatt. ad ius Atticum p. 563. De vestiendi ritu Kirchmannus lib. 1. de funeribus Rom. cap. 10. Guther. de iure manium lib. 1. cap. 16. Morestellum lib. cit. I. 16. qui II. 10. obseruat, funera interdum fucata fuisse et laruata. Addatur Nicolai de luctu Graecorum c. 6. §. 6. Idem de Hebraeorum vestibus funebribus agit in libro de sepulcris Hebraeorum p. 263. de quibus etiam Geierus lib. cit. p. 58. De Christianorum Binghamus origin. ecclesiastic. lib. 23. c. 3. §. 4. Aringhus Romae subterraneae lib. 1. c. 24. Casalius de ritibus veter. Christianorum, cap. 66. Cum mortuis sepulta quibus

[9] Du Pin T. 17. p. 271. sq.

bus viui iocalibus delectabantur, de quo ad Vitruuium IV. 1. etiam pecuniam cum mortuis sepultam obseruat Stephanius ad Saxonem Grammaticum p. 96. Confer quae viri docti ad Suidam in δανάκη. Iac. Thomasii τοῦ μακαρίτου Programma LVII. M. Christiani Ehrenfried Seifferti diatribam de numis in defunctorum ore repertis, Dresdae 1712. 8. et Wilh. Iusti Christ. Chrysandri commentationem de naulo Charontis, Helmstadii 1745. Apud Hebraeos etiam ex supellectile quaedam cum mortuis sunt sepulta, in Regum vero funeribus combusta: vide Mülleri dissertat. supra citatam de Asae Reg. pompa ferali, Geierum lib. cit. c. 6. §. 7. Schickardum de iure regio Hebraeor. p. 420. qui pag. 437. eorum equos, mulos etc. eneruatos, viduas autem nemini in matrimonium concessas esse annotauit. Apud varios populos, et veteres inprimis Germanos non solum arma, pecunia aliaeque res pretiosae et equi, sed etiam serui, immo vxores simul sepeliebantur et concremabantur. Vide Nicolai de sepulcr. Hebraeor. p. 60. sqq. et 99. et de luctu Graecor. cap. 13. §. 7. Quenstedium de veter. sepultura c. 7. et 14. Gutherium l. c. II. 32. Morestellum l. c. VII. 2. Keyslerum antiq. septentrional. p. 115, 146. sqq. 163, 168. Bartholinum antiquit. Danic. lib. 2. c. 8. sqq. Rothium de Solduriis §. 11, 15, 20. sq. De aliis rebus ac libris quos cum mortuis sepelire inhumareque quibusdam placuit, vide triplicem Bibliothecam mortuorum quam Germanice A. 1704. vulgauit Rev. D. Georgius Henricus Goezius, in quarum altera pag. 40. sq. Epistola eiusdem argumenti scripta legitur a Paullo Christiano Hillschero, Pastore Dresdensium meritissimo. Vide etiam sis Sam. Frid. Lauterbachium in vita Valerii Herbergeri p. 179. sq. Rudbeckii Atlanticam T. 1. p. 183. 652. sq. Wormii monumenta Danica p. 50. Bartholini antiquitates Danicas lib. 2. cap. 9. et 10. Noua litteraria maris Balthici A. 1699. p. 88, 93, 222, 372. De vasculis fictilibus vel vitreis, quibus lacrymae fuerunt exceptae cum opobalsamo vel aqua benedicta vide Philippi Bonanni museum Kircherianum p. 115. et Io. Iac. Chiffletium in lacrymis prisco ritu fusis in exequiis Archiducis Alberti, Antwerpiae 1621. 4. De lecytho siue vrceolo defunctis apposito Tristanus 1. p. 288.

De *vrnis* feralibus, [10] quarum hodieque magnus numerus variis in locis effoditur, videndus Sponius in Miscellaneis p. 287. Aringhus in Roma subterranea, Tho. Brown in Hydriotaphia siue singulari libro de vrnis Norfolcensibus, Anglice edito Lond. 1658. 8. Iac. a Mellen Ecclesiastes Lubecensis celeberrimus, in historia vrnae Sarmaticae A. 1674. repertae 4. Gothelf Treuerus in diatriba Germanice edita von den Todtentöpfen, Norimb. 1688. 4. Io.

[10] Scriptores de hoc argumento distinctius nomui in praefatione ad Andreae Alberti Rhodii Cimbrisch-holsteinische Antiquitaeten Remarques, Hamb. 1720. 4.

Io. Dan. Maior in bevölkerten Cimbrien cap. 27. sq. Tentzelii dialogi A. 1695. p. 941. sq. vbi de tumulis illis sub quibus populi septentrionales condere illas soliti sunt: Henelius Silesiographiae tom. I. p. 371. sq. G. Agricola VII. 23. de natura fossilium. Philippus Bonanni in museo Kircheriano classe tertia. Valentin. Alberti in dissertat. de vrnis feralibus, Lipsiae 1688. Olaus Celsius in dissertat. de vrnis veterum sepulcralibus, Vpsal. 1706. 8. L'Aisne dissertation sur une Vrne antique, in memoriis Treuoltinis A. 1728. mense Nov. pag. 2021. sqq. Hieronym. Franc. Zanettius in disquisitione [11] de vrna Contarena, Venetiis 1752. 4. Georg. Litzelius in Beschreibung der Römischen Todtentöpfe und anderer heydnischen Leichengefässe. Spirae Nemetum 1749. 4. Ioach. Hartwic. Müllerus in Versuch einer Abhandlung von den Urnen der alten deutschen und nordischen Völker, Altonae 1756. 8. Christianus Stieffius Lignicensis in Epistola ad Mich. Iosephum Fibigerum de vrnis in Silesia Lignicensibus atque Pilgramsdorfiensibus, Lips. 1704. 4. Sigism. Saemlerus in epistola de antiquitatibus quibusdam Germanicis in neuem Büchersaal der schönen Künste und Wissenschaften vol. VI. p. 375. et in vlteriori illustratione vrnarum sepulcralium sueuicarum in Silesia repertarum vol. VII. eiusd. diarii p. 73. De Lusaticis Godofr. Hechtius in miscellaneis Lipsiensibus Tom. VII. p. 158. sqq. De Seehusanis, Noua litteraria Hamb. 1709. p. 323 sq. De Moguntinis Io. Craft Heigelius A. 1698. De Arnstadiensibus Io. Christoph. Olearius Ien. 1701. 4. De Mimigardicis in Westphalia, Iodocus Hermannus Nunningh, in sepulcreto gentili, Francof. 1714. 4. vbi etiam de lapidibus veterum sepulcralibus. De Coberinis Valentin. Ern. Eugenius Cohausen in dissertatione adiecta tomo secundo epistolar. amoebearum Iod. Herm. Nunninghii et Ioan. Henr. Cohausen. De vrnis sepulcralibus et armis lapideis veterum Cattorum Io. Henr. Schminckii dissertatio prodiit Marb. 1716. recusa Lipsiae 1741. De ollis fossilibus in maiori Polonia cum vrnis sepulcralibus haud confundendis vide Acta Eruditor. 1722. p. 11. De vrnis Anglicis praeter Thomam Brown paullo ante laudatum egit Io. Woodwardus in epistola edita Oxonii 1712. 8. *An account of some Roman urns, and other Antiquities, lately digg'd up near Bishop's Gate.* Guilielmus Cambdenus in Britannia vbi de Middelsexia, Weeuery in priscis monumentis funebribus (*ancient funeral monuments*) p. 515. De vrnis Abusirensibus in Aegypto, non procul magna Cairo, quibus litterae hieroglyphicae inscriptae sunt, vide Paulli Lucae iter tertium A. 1720. Gallice editum p. 346. Vrnas, in quibus cineres auium, quas adorabant Aegyptii, seruati essent, obseruatas sibi esse memorat Gemellus Careri T. I. itineris Gallice ex Italico versi p. 114. adde tomum secundum sub finem. Tangunt praeterea

[11] Acta Eruditor. 1755. p. 661.

terea hoc argumentum Matthias Zimmermannus in florilegio, voce *Vrnae*, aliique laudati in collectione quae sub titulo interceptarum epistolarum Germanice prodiit (aufgefangene Briefe) P. II. p. 879. Ab vrnis nidorum columbinorum instar dispositis sepulcra familiarum dicebantur columbaria. Vide Ant. Franc. Gorii descriptionem monumenti sive Columbarii libertorum et seruorum Liuiae Augustae et Caesarum, recusum T. III. supplementor. Poleni p. 1. Adde Iac. Sponii Miscellanea eruditae antiquitatis sect. IX.

IX. Exequiae funeris [12] proprie dicebatur sepulcri iam complicatis valuis per seram occlusio. Vide Io. Iacobum Chifletium de exequiarum ritu ad titulum sepulcralem Geminiae matris sacrorum, Antwerp. 1634. 4. Solet tamen illud vocabulum etiam poni de vniuersa deductione et pompa funeris atque elatione, de qua praeter eundem Chifletium Kirchmannus libro 2. et quotquot de funeribus antiquorum scripsere. Sicuti autem mos facinorosos extra ciuitatem afficere supplicio de quo Lipsius p. 98. ad Tacitum, et Valesius ad Ammiani XXVIII. 4. p. 527. et viri docti ad Hebr. XIII. 12. ita solebant etiam coemeteria [13] et sepulcra defunctorum vel loca in quibus cadauera exurebantur, non esse intra ciuitates sed extra illas, communi vsu tum aliarum gentium, tum Hebraeorum, Graecorum et Romanorum. Vide Grotium ad Luc. VII. 12. Io. Doughteii Analecta sacra ad Ezech. XLIII. 10. Luc VII. 20. Kirchmannum de funeribus Romanorum II. 20. sq. Io. Voisin theol. iudaic. p. 84. Chifletium in expositione inscriptionis Geminiae matris sacrorum p. 25. sq. Christ. Godofr. Hoffmanni dissert. de coemeteriis ex vrbibus tollendis, Francof. ad Viadr. 1729. et Georg. Dan. Coschwitzii de noxis ex sepultura in templis facta obeundis, Halae 1729.

De Epulo ferali siue silicernio (περίδειπνον Athen. VIII. pag. 3. 44. IX. p. 404.) vide Dionem Cassium p. 253. Lipsium et Taciti VI. Annalium. Kirchmannum

[12] Seruius ad Aeneid. XI. p. 1573. Apud Romanos moris fuit vt nocte efferrentur ad funalia, vnde etiam funus dictum est, quia in religiosa ciuitate cauebant, ne aut magistratibus occurrerent aut sacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere violari. Inde etiam, qui funeri praeerant, a vespera primum vesperones, deinde vespillones dicti videntur. Et magis moris Romani, vt impuberes noctu efferrentur ad faces, ne funere immaturae sobolis domus funestarentur, quod praecipue accidebat in eorum, qui in magistratu erant, filiis.

[13] Coemeterium apud Cretenses olim dictum fuit hospitium destinatum peregrinis, vt in eo somnum caperent, vt ex Dosiade apud Athenaeum lib. IV. notauit Petrus Victorius VIII. 2. var. lectionum, vbi ait Christianos inde ansam cepisse coemeteria appellare loca, in quibus suos conderent mortuos. Adde Suiceri thesaurum voce κοιμητήριον. In coemeteriis sacrae peractae synaxes Aringhus lib. 1. c. 31. Romae subterraneae. LX. coemeteria fuerunt Romae, idem Aringhus II. 2. Qui etiam de Christianorum coemeteriis libro primo, et de Iudaeorum, quod Romae fuit, coemeterio II. 23. agit.

manorum IV. 3. sqq. de funer. Romanorum. Sertorii Vrsati monumenta Patauina p. 122. sqq. Fesselii Aduersaria sacra lib. 1. cap. 12. Iani Guilielmi Verisimilia III. 8. Stuckii antiquitates conuiuales I. 25. Gabr. Marquarti dissertationes binas Lipsiae, totidemque Wolfgangi Casparis Troppanegeri, Witebergae 1710. editas, Mich. Christ. Hanouii dissertationem Gedani 1728. euulgatam, et quae ad fragmentum marmoris Nemausini notata sunt in calce Sorberianorum. De epulis feralibus Hebraeorum Sopranes in libro ante laudato; de Christianorum Nicolai de luctu Christianor. cap. 23. De Germanorum Georg. Henr. Ayrerus in disquisit. de Dadsisa veterum Germanorum, quae exstat vol. IV. Actor. societatis latinae Ienensis pag. 134. De conuiuiis in memoriam defunctorum meminit Humbertus de Romanis lib. 2. de eruditione concionatorum cap. 100. Tomo XXV. biblioth. Patrum Lugdun. pag. 567. Orationes funebres in patria sua nullas fuisse testatur Dionysius Halicarnasseus lib. V. Antiquitatum Rom. Quemadmodum nec apud Hispanos neque in hac nostra ciuitate Hamburgensi vsus eorum obtinuit. Ceterum apud Romanos nihil illis frequentius, quanquam illas saepe fabulosas fuisse atque inde historiam rerum factam mendosiorem iam Cicero questus est in Bruto cap. 16. Confer Zenobium Centuria 5. prouerbio 28. Aegyptios quoque eundem morem mortuos Laudatione funebri prosequendi habuisse docet Ioan. Marshamus in canone chronico p. 273. vt adeo fallatur Mottanus Vayerus, qui tomo XIV. p. 69. a Romanis hunc morem repertum esse existimat. De quibus vide et Plinium lib. 8. epist. 12. Quinctilianum Burmanni III. 7. p. 265. sq. Frider. Andr. Halbaueri historiam laudationum funebrium, praemissam decem eius parentationibus editis germanice Ienae 1724. 8. Iusti Christoph. Boehmeri, Prof. Helmstad. exercitationem de orationibus parentalibus, tertium et auctiorem editam Helmstad. 1715. 4. et Caroli Sam. Sensii dissertat. de concionibus funebribus veterum, Lips. 1689. De funebribus siue feralibus ludis Augustinus lib. 8. de ciuitate DEI c. 26. De Feriis denecalibus, nouendiali sacrificio Vossius libro 1. de Idololatria cap. XI. De more mortuos ad sepulturam prosequendi cantu [14] ac naeniis, Macrobius lib. 2. in Somnium Scipionis c. 3. et ex Christianis Procopius II. 23. de bello Persico p. 146. Chrysostomus homilia quarta in Epistolam ad Hebraeos, Hieronymus in Epitaphio Paullae, Lindebrogius p. 1477. ad Codicem Legum antiquarum. Tiber. Hemsterhusius ad Lucianum T. 1. p. 519. Baruffaldus de Praeficis cap. IX. Casalius de ritibus

[14] De more hymnis prosequendi funera notum est testimonium Victoris lib. 1. de persequutione Vandalica c 5. *Quis vero sustineat atque possit sine lacrymis recordari, dum praeciperet* (Gensericus) *nostrorum corpora defunctorum sine sollemnitate hymnorum cum silentio ad sepulturam deduci?* Adde Rittershusium ad Corippum pag. 98. et Aringhum lib. 1. cap. 19.

bus Profan. p. 146. Faesius ad Gyraldum pag. 357. Kirchmannus de funerib. lib. 2. cap. 6. et Falsterus amoenitat. philologic. T. 2. p. 237. sqq. Naenias lesso Romae interdicto substitutas fuisse ostendit Meursius de funere, qui simul lessum ipsum describit. De signis obuersis et obuersis in humum cuspidibus luctus tempore videatur Barthius III. ad Statium pag. 428. De more in luctu se conspergendi cineribus Bourdelotius ad Heliodorum pag. 21. De vsu cereorum siue lampadum in exequiis, quem vetuit canon Eliberinus 34. sed antiqua consuetudo tenuit Nicol. Comnenus pag. 315. praenotionum mystagogicarum. De Coronis feralibus praeter Paschalium, libro de Coronis, vide Rittershusium libro 7. sacrarum lectionum c. 1. vbi sigillatim de Christianis, et Maffeium pag. 178. musei Veronensis. De lectis et lecticis funebribus videatur Alstorpius de lectis et lecticis pag. 147, 265. Lecti funebris imaginem habes apud Schefferum libro 2. de re vehiculari p. 89. Chr. Frider. Zeibichius in meletemate historicoiuridico de collocatione mortuorum in lecto ferali, Witeb. 1745. 4 hunc morem, nec apud Hebraeos, nec apud Agyptios in vsu fuisse, sed a Graecis demum introductum censet. De arcula sepulcrali siue loculo in lapide cauato, cui cadauer imponitur, sarcophagis arcisque feralibus, de conditoriis ac monumentis fuse et erudite disserit Salmasius in Commentario ad Solinum p. 1203. sq. 1207. sq. Nicolai de luctu Graecorum c. 7. §. 6. et Zornius biblioth. antiquario exeget. p. 580. De vstrino, apparitorio etc. Reines. p. 818. Inscript. Sponius p. 290. Misc. Meursius de funeribus cap. XXV. et XLI. et Kirchmannus de funeribus Romanorum pag. 314. Vide et de arca funerali Rhodium p. 145. 146. ad Scribonium, et sarcophagi marmorei inscriptiones in tomo 1. Act. Sanctorum Iunii pag. 51. et pag. 81. De more sepulcrales columnas tumulosque ornandi venerandique confer Hemsterhusium ad Lucianum T. 1. p. 518. De cupressis, quae ad mortuorum domos erant positae, deinde vero, in pompa funebri quum essent portatae vna cum mortui cadauere in rogum coniiciebantur consule Middletoni monumenta antiquitatis p. 85. sq. De fustibus non ponendis ad mortuorum sepulcra exstat Georgii Rothii diatriba, Stadae 1719. De more capillos sibi abscindendi et in pectus mortui imponendi Iarkius p. 691. ad Eliam Schedium. De more lacrimas, aut liquores quosdam, anniuersario praesertim officio, in cineres infundendi Maffeius pag. 164. Musei Veronensis. De more lugentium vxorum crines suos in defuncti coniugis pectus proiiciendi Falco Beneuentanus T. V. Muratorii scriptor. Italiae p. 101. De donis, quae in rogum solebant coniici Norisius Cenotaph. Pisan. diss. 3. c. 5. et Meziriac. ad Ouid. T. 2. p. 227. De florum sparsione in sepulcris Andreae Flüggii dissertatio prodiit Hafniae 1704. De ritu campanas pulsandi ad funerum deductionem mentio est apud Scholiastem

ftem Theocriti, Idyllio fecundo pag. 44. Confer Roccham de campanis c. 3. et Magium de tintinnabulis cap. 10. Morem pulfandi campanam, receptum in Anglia ftatim vbi aliquis in parochia illa exfpirauit, defendit Henricus Bourne T. XV. bibliothecae Anglicae p. 345. fq.

X. In fepulcris prifcis maxime admiratione dignae vifae funt *lucernae*, non tam ob elegantem et mirae diuerfitatis quae paffim in illis confpicitur efformationem et materiam, quam ob fymbolum vitae et immortalitatis animarum [15] flammam ignemque perennem, quem pro genere phofphori et lumine fine calore quidam habuerunt, vt Paullus Cafatus diff. 9. de igne, quod tamen experientiae aiunt repugnare qui lucernas illas eruerunt, et aëre admiffo extinctum quidem lumen fed calorem adhuc a fe deprehenfum funt teftati. Nedum vt affentiendum fit Ioanni Argolo, [16] qui totum illud quod apertis fepulcris flammae confpicitur, aëris ventilationi tribuit. Sane ellychnia quae ab igne non confumantur parari ex Caryftio lapide et lino Carpafio asbefto notum antiquis fuit, de quo Meurfius ad Apollonium Dyfcolum p. 135. fq. vnde Arefium qui hoc fibi perfuadere non potuit, oppugnauit Licetus libro quinto operis mox a me laudandi. Confer *Roberti Plot* differtationem de lampadibus antiquorum fepulcralibus, in Transactionibus Philofophicis Londinenfibus A. 1684. p. 806. et in Actis Eruditor. tom. 1. fupplementi p. 367. *Franc. Caroli*, Nobilis Veronenfis, epiftolam in mufeo Mineruae Venetae, (Galleria di Minerva) T. 6. p. 175. fq. et *Ioan. Baptiftae Vrfati*, ibid. p. 253. *Iac. Ozanami* recreationes mathematicas et phyficas Gallice editas Parif. 1723. 8. tomo quarto, vbi libro primo differitur de phosphoris naturalibus, fecundo de artificialibus, et tertio de lampadibus perpetuis, et *Io. Dan. Schoepflinum* de apotheofi p. 74. fqq. Ecquid vero fit illud quod tam conftantem et diuturnam poffit flammam ardoremque alere, minus quidem adhuc videtur compertum, rem tamen ideo neutiquam negandam effe duxerim contra tot αὐτόπτας teftes, quum lucernam ἄσβεστον etiam fub dio, Veneri olim dicatam celebret Auguftinus XXI. 6. de Civ. Dei. Et lucernam perpetuam fubterraneam, cuius oleum fanet morfos a canibus rabidis, memoret Roffi fiue Rubeus in memoriis

[15] Guil. Irhouius de palingenefia veterum p. 208. fqq. Amftelod. 1733. 4.

[16] Confer Vignolium Maruillium Tom. 3. Mifc. pag. 211. fq. Videtur etiam perenne lucernarum lumen in dubium vocare Kenelmus Digbaeus de animae rationalis immortalitate pag. 48. fq. Longe magis Comes de Marfilly perpetuos illos ignes oppugnat in differtatione, quam Liminerius hiftoriae academiae fcientiarum Bononienfis pag. 218. fqq. fubiecit, putatque, lucernas illas (vti lacrymatoria quoque) tantum additas dicis cauffa nec ardentes, quum reperiantur etiam folidi lapides vel folida fictilia appofita tantum lucernae figuram referentia.

riis Brixianis Italice editis p. 204. Audiui et eos qui ex lucerna eiusmodi alimentum flammae vel extrema lingua degustarunt, tantum tamque vehementem ardorem in ore inde sensisse, vt per longum temporis illum abolere non potuerint. Ne vero longiores simus, de lucernis [17] hisce lectorem ablegamus ad pulcherrimum opus *Fortunii Liceti* de lucernis antiquorum reconditis, Vtini 1652. fol. quibus addi potest *Octauius Ferrarius* in dissertatione de lucernis reconditis veterum, Patauii 1686. 4. et tom. XII. Graev. in quo comparent etiam antiquorum lucernae illustratae a *Mich. Angelo Causeo de la Chausse*, et in Museo Rom. 1747. auctiore recuso. *Petri* vero *Sanctii Bertoli* veterum lucernae sepulcrales, collectae ex cauernis et specubus subterraneis Vrbis Romae, cum obseruationibus *Io. Petri Bellorii* prodierunt primum Rom. 1691. fol. et ex Italico Latine, ex praestantiss. Viri *Alex. Dukeri* interpretatione tomo XII. Gronov. Sub idem tempus aliam versionem eiusdem operis, additis nouis quibusdam obseruationibus dedit *Laurentius Begerus*, Berolin. 1702. fol. qui etiam in Tomo tertio thesauri Brandenburgici lucernas quasdam exponit atque ingenii sui lumen illis admouet. Vide sis etiam *Bosii* et *Aringhi* Romam subterraneam iam supra nobis laudatam, *Kircherum* in mundo subterraneo et tomo 3. Oedipi syntagmate 20. vbi de lucernis veterum Aegyptiorum, qualem in Memphiticis sepulcris repertam memorat etiam Gallus scriptor Cruceius (de la Croix) in descriptione Africae part. 1. lib. 1. Lugd. 1688. 12. *Philippum Bonannum* in museo Kircheriano classe quarta. *Ludouici Moscardi* Museum p. 60. sqq. *Montfauconium* antiquitatis explanatae Tomo quinto, et supplementi T. 5. tab. 50. et 67. sqq. Acta Sanctorum Iunii T. 1. p. 943. Glossas marginales ad Musei Passerii lucernas sepulcrales cum reflexionibus Petri Tombi Mecchi Pisauri 1740. 4. *Middletonium* in monumentis antiquitatis pag. 101. sqq. *Spiridionis Pouparti* dissertationem de lucerna antiqua sepulcrali, quae inserta est memoriis Treuoltinis A. 1717. mense Ianuar. p. 154. sqq. et ephemeridibus eruditis A. 1717. mense Nov. pag. 575. *Eliae Amati* epistol. erudit. italice edit. part. 1. p. 59. sqq. edit. Amstelod. *Ioachimi Felleri*, Professoris Lipsiensis, diatribam de lucernis antiquorum subterraneis, Lips. 1661. 4. *Dan. Guil. Molleri* dissertationem de perennibus veterum lucernis, Altorfii 1705. 4. et quos laudat *Georg. Gotthelf Hübschenius* in appendice de lucernis antiquis p. 36. ad calcem Andreae Gaertneri scripti **von langwierigen Lampen**, Dresdae 1723. 4.

Cenotaphia

[17] Quatuor fuerunt lucernarum genera: lucernae sacrae, festiuales, domesticae et sepulcrales. Vide Lucernas fictiles musei Passerii, quarum vol. I. prodiit Pisauri 1739. fol. II. ib. 1743. III. 1751. fol.

Cenotaphia vocabantur tumuli honorarii in quibus nulla cadauera, vt videre est apud Callimachum epigr. 18. et 19. Marcellinum in vita Thucydidis, Tacitum II. 7. Annal. et in Cenotaphiis Pisanis quae illustrauit non minus doctrina quam dignitate et purpura illustris Henricus Norisius. Adde Io. Gottl. Bidermanni commentationem de Cenotaphiis, Freibergae 1755. Vtrum vero eadem cenotaphiorum, siue ex pietate siue honoris caussa fierent, religio, quae sepulcrorum, de eo exstat Iac. Gothofredi diatriba in eius variis opusculis Geneuae 1634. 4. recusa in Euerh. Ottonis thesauri iuris R. tomo III. p. 325. sqq. Ceterum inter sepulcralia veterum monumenta facile primas tenent *pyramides*, insana mole et incredibilibus sumtibus exstructae apud Aegyptios, ita, vt trecenta et sexaginta millia hominum per viginti annos in vna Pyramide occupatos fuisse testetur Diodorus Siculus. De harum forma et magnitudine tum de eo, quod vmbram licet altissimae non praeberent, vide *Io. Grauium* in pyramidographia Anglice edita Lond. 1646. 8. et Gallice in collectione Itinerariorum Theuenotiana Paris. 1666. fol. tribus tomis edita, tomo primo. *Nordenii* obseruationes in Grauii Pyramidographiam, quae exstant tomo primo eius itineris in Aegyptum. *Kircheri* Oedipum tomo 2. Parte 2. p. 292. sq. *Petr. Bellonium* tom. VIII. thesauri Gronov. *Franc. Bianchini* historiam vniuersalem ex antiquis monum. confirmatam, c. 30. *Olai Celsii* historiolam Pyramidum Aegypti, Vpsal. 1725. 8. Auctores anglos historiae vniuersalis parte prima p. 385. sqq. versionis Germanicae, et qui ex Cornelii Bruni priori itinere interiorem pyramidis formam conspiciendam exhibet, Ludolphi Neocori Bibliothecam nouorum librorum A. 1698. pag. 776. sqq. vt veteres Strabonem, Melam, Plinium, Ammianum, Diodorum Siculum aliosque praetereamus. De *Mausoleo*, monumento itidem sepulcrali admirando, quod non minus quam Pyramides, Orbis septem miraculis annumeratum est, vide praeter Leonem Allatium ad Philonem Byzantinum, Amplissimi Cuperi Commentarium de Apotheosi Homeri pag. 236. Baylii dictionarium historicocriticum et Ioan. Christ. Auenarii dissertat. de Artemisia et mausoleo, Lipsiae 1714. De aliis monumentis ac sepulcris *Cryptisque* subterraneis ac *Catacumbis* praeter supra laudatum Antonium Bosium et Paullum Aringhum in Roma subterranea, consules Franc. Mariae Torrigii Cryptas sacras Vaticanas, Italice editas A. 1635. Gilberti Burneti epistolam in historia operum eruditorum gallice edita 1688. mense Maio p. 40. Franciscum Bianchinum, [18] Veronensem, ad inscriptiones CXXX. sepulcrales libertorum domus Augustae, Romae 1727. fol. Italice. Marcum

[18] Histoire litteraire de l'Europe 1727. Octob. p. 172. sq.

eum Antonium Boldettum [19] in obseruationibus Italice editis, et ad coemeteria sanctorum martyrum et christianorum Romae, pertinentibus, Romae 1720. fol. Amandi Gotth. Fehmelii dissert. duas de Catacumbis Romanis, Lips. 1710. et 1713. Ioan. Herbinii Cryptas Kiiowienses et quae de Cryptis subterraneis Aegyptiorum Kircherus T. 3. Oedipi Aegypt. p. 399. et de Cryptis Syracusanis Vincentius Mirabella in Syracusis antiquis, T. XI. thesauri Siciliae p. 27. Porro ex catacumbis illis Romanis quae subinde reliquiae veluti Sanctorum ad cultum proferuntur, non dicam an Sanctorum sed num Christianorum ac non Ethnicorum et impiorum hominum sint, saepe est incertum, vnde cultum sanctorum eiusmodi ignotorum merito improbauit doctissimus Vir Ioannes Mabillonius Epistola sub Eusebii Romani nomine edita ad Theophilum Gallum Paris. 1698. 4. et saepius deinde recusa, ac denique analectis eius ineditis Parisiis 1723. fol. subiecta. Huic assentitur Lucas Dacherius ad Guiberti abbatis lib. 1. de pignoribus sanctorum p. 562. sq. et Io. Baptista Thiers libro *de la plus solide de toutes les deuotions*, de perfectissimo pietatis officio quod in charitate consistit, vt praetereamus quae de illis catacumbis notarunt Iac. Basnage lib. XVIII. Histor. dogmatum Eccles. Gallice editae, Tho. Burnetus et Maximilianus Misson in itinere vterque Italico, Stephanus Chamillard, S. I. in obseruationibus per iter Italicum factis, Observ. 3. in diss. ad numismata et gemmas antiquas, Paris. 1711. 4. Frid. Spanhemius in Hist. Eccles. N. T. pag. 668. 806. T. 1. Opp. et Petrus Zorn dissert. de Catacumbis Lips. 1703. 4. Inscriptiones omnis generis Veterum Graecorum Romanorumque Ethnicas et Christianas, atque in his quam plurimas sepulcrales collegerunt illustraruntque, Gruterus, Reinesius, Sponius, Fabrettus, et alii in Bibliotheca Latina lib. IV. c. 5. a me laudati, tum Marquardus Gudius cuius opus a Franc. Hesselio editum est, Leouardiae 1731. fol. Ludov. Anton. Muratorius, cuius nouus thesaurus veterum inscriptionum quatuor in folio voluminibus editus est, Mediolani 1739-1742. fol. Richardus Pocockius in libro inscriptionum antiquarum Graecarum et Latinarum, Londini 1752. fol. Tom. II. vt eos, qui sigillatim vnam alteramue inscriptionem illustrarunt, omittamus. In Io. Casp. Hagenbuchii epistolis epigraphicis, Tiguri 1747. 4. editis, plurimae antiquae inscriptiones Graecae et Latinae, inprimis thesauri Muratoriani, emendantur et explicantur. De formula, in vetustis monumentis saepius obuia, *sub ascia dedicare*, consule, si lubet, Auberti commentationem in memoriis Treuoltinis A. 1715. mense Maio p. 774. sqq. Valbonnaesii et Laisnei (Valbonnais et Laisné) epistolas in iisdem memoriis Treuoltinis e. a. mense Iun. p. 1024, 1034, 1047, 1058. Scipionis Maffeii epistolam ad Ludou. Ant. Muratorium

[19] Acta erudit. 1722. p. 513. Deutsche Acta erudit. LXXXI. p. 607. sqq.

ratorium de hac formula, in eius Galliae antiquit. selectis p. 52. et in Museo Veronensi p. 165. Ludov. Ant. Muratorii dissertationem insertam tomo secundo dissertationum academiae Cortonensis, p. 133. sqq. Alexii Symmachi Mazocchii ad Bernardum Tanuccium epistolam, qua ad triginta virorum clarissimorum de *dedicatione sub ascia* commentationes integrae recensentur, Neapoli 1739. 8. et Franc. Carol. Conradi Parerga pag. 73. cui haec formula nihil aliud videtur significare, quam *monumentum sub tutela et cultura fabricae, vt sartum tectumque praestetur, constituere.* De formula, qua *alienari sepulcra* prohibentur differit Christ. Saxius in obseruationibus ad vetus chirographum thesauri Muratoriani mancipationis formulam continens, Vltraiecti 1757. 4. pag. 16. Epitaphia Hebraica et Iudaica illustrarunt Hottingerus in cippis Hebraicis, Schudtius in memorabilibus Iudaicis, Christianus Schottgenius in dissertationibus duabus de inscriptionibus Hebraeorum, Lipf. 1715. et 1716. et Theoph. Sigfrid. Beyerus in dissertatione de Iudaeorum inscriptionibus Graecis et Latinis, Regiom. 1721. Monumenta veterum sepulcralia, Romanorum maxime collegit et delineauit Petrus Sanctius Bartolius et cum explicationibus Io. Petri Bellorii Italice scriptis edidit Rom. 1691. fol. Exstant etiam perquam eleganter recusa cum Bellorii explicationibus in Latina laudati Alex. Dukeri versione in T. XII. thesauri Antiquitatt. Gronouiani. De Mausoleis veterum Hebraeorum Petri Zornii dissertatio exstat vol. V. miscell. Lipf. nov. p. 218. sqq. Historiam sancti sepulcri contexuit Io. Laur. Moshemius in commentatione de lumine sancti sepulcri, quae exstat vol. secundo eius dissertationum ad H. E. pertinentium p. 214. sqq. Sepulcra et monumenta veterum crebro ad vias publicas sita erant, vide Io. Gottlob Nimptschii dissertationem Lipsiae 1721. et de custodibus sepulcrorum apud Romanos Lud. Guil. Iunii commentationem ibid. 1744. editam. De sepulcrorum iure et religione confer Brissonium II. 14. sqq. antiquitatum iuris. Georg. Guil. Platzii dissertationem, Argentor. 1665. Io. van Niespen dissertationem de sepulcro violato, Lugd. Bat. 1723. 4. Ioan. Frid. Saurmanni tractatum de iure circa sepulcra et hominum demortuorum cadauera cum Io. Guil. de Goebel differt. prooemiali de eodem argumento, Bremae 1737. 4. Io. Ioach. Schoepferi dissertationem de sepulcrorum et sepultorum religione, ibid. 1746. et Magni Godofr. Lichtwerii commentationem de iure aperiendi sepulcra, Witebergae 1747. 4.

INDEX I. RERVM
IN HOC VOLVMINE
CONTENTARVM.

Cae-

Disse-

Iudaeo-

Loculi

No-

Pran-

Ru-

Scuta

Syn-

INDEX II. SCRIPTORVM.

Thom.

INDEX SCRIPTORVM.

Ano-

Arto-

Gerh.

Io.

Henr.

Franc.

Cham-

Henr.

Daus-

Io.

Octa-

Geo.

Ful-

Elias

Chrift.

Dan.

Bar-

Edo

Dav.

Inter-

Ioach.

Martia-

Alb.

Ferd.

Petr.

 Franc.

Herm.

Paull.

P.

Hier.

Pseu-

Rath.

Reuil-

Franc.

Io.

Gode

Adrian.

Elias

Eduar-

Errata.

In praefatione * 2. lin. 22. vt Humanissimus lector pro *segnem deprehendar* legat *segnis deprehendar*, et * 3. lin. 7. pro *accersiones* legat *accessiones*; simulque ea, quae in ipsum librum irrepsere, menda beneuole corrigat iterum iterumque rogo.

CATALOGVS LIBRORVM

QVOS VEL PROPRIIS SVMPTIBVS TYPIS EXCVDENDOS CVRAVIT VEL QVORVM COPIAM SIBI PARAVIT *IO. CAR. BOHN* BIBL. HAMB.

ANNO 1760.

Alardi, *Nicolai*, decas clarorum scriptis Alardorum, 8.

Allatii, *Leonis*, Apes vrbanae f. de viris illustribus qui ab anno 1630. ad 1632. Romae adfuerunt ac typis aliquid euulgarunt, et *Io.* Imperialis musaeum historicum virorum literis ill. c. praef. *Io. Alb.* Fabricii, 8. 1711.

Aretini (Leonh. Bruni) Epistolarum libri VIII. praemissa Poggii Florentini oratione recusi, curante Io. Alb. Fabricio, 8. 1724.

Arpe, *P. F.* Laicus veritatis vindex, siue de Iure Laicorum praecipue Germanorum in promouendo religionis negotio, 4.

Bandurii, *D. Anselmi*, Bibliotheca Nummaria, siue auctorum, qui de Re Nummaria scripserunt, cum notis et indicibus recusa, curante Io. Alb. Fabricio, 4. 1719.

Casauboniana, f. *If.* Casauboni iudicia varia de scriptoribus et libris, obseruationes sacrae, vt et animaduersiones in *Card.* Baron. annales eccles. I. C. Wolfius edidit, 8. 1710.

Catalogus Bibliothecae Thuanae a *Petro* et *Iacobo* Puteano ordine alphabetico primum distributus, tum ab *Ism.* Bullialdo secundum scientias et artes digestus, denique a *Iosepho* Quesnel *Paris. Bibl.* editus cum indice, fol. et 8. 1704.

Colomesii, *Pauli*, opera f. Gallia orientalis, varia opuscula, bibliotheque choisie, Epistolae sel. Cl. virorum, obseruationes in varia S. Scr. loca, paralipomena ad Cavei Carthophilacem de scriptor. eccles. rom. protestante, Icon Presbyterianorum, parallele de la pratique de l'eglise ancienne et de celle des protestans de France, Lettre au Mr. Iustel sur l'histoire critique du V. T. Melanges historiques, catalogus MSc. codicum *If.* Vossii, *D. Io. Alb.* Fabricius omnia edidit, 4. 1710.

Colomesi (Pauli) Italia et Hispania orientalis f. Italorum et Hispanorum, qui linguam hebraeam vel alias orientales excoluerunt, vitae ex autogr. autoris nunc primum editae et notis instructae a Io. Chr. Wolffio, 4. 1730.

Cyrilli, (Io. Gothofr.) siue Hennichen Poemata graeca et latina, in quibus sacra Disticha, Sappho, Tetrasticha, Hexasticha, Idyllia, Adonis, aliaque varii argumenti, patronis fautoribus et amicis ex officio scripta et A. B. Auctoris patrueli Aug. Hennichen Franco collecta Praefationem praemisit Io. Albertus Fabricius, 8. Hamb. 1717.

Dikinsonii, *Edm.* Physica vetus et noua, f. tractatus de naturali veritate hexameri mosaici, c. fig. 8. 1705.

Edzardi, *Geo. Eliezer*, Tract. Talmudici Auoda Sara f. de Idololatria Caput primum, 4. 1705.

Euangelia D. N. I. C. S. S. ab Vlfila ex graeco Gothice translata nunc cum parallelis versionibus, Sueco-Gothico-Norraena seu Islandica et vulgata lat. edita, 4. *Holmiae* 1671.

Fabricii, D. *Io. Alb.* Delectus argumentorum et Syllabus Scriptorum qui Veritatem Religionis Christianae aduersus Atheos, Epicureos, Deistas seu Naturalistas, Idololatras, Iudaeos et Muhammedanos lucubrationibus suis asseruarunt. Praemissa sunt Eusebii Caesariensis Prooemium et Capita priora Demonstrationis Euangelicae, quae in Editionibus hactenus desiderantur, deprompta ex Bibliotheca Wallachiae Principis Ioannis Nicolai, Alexandri F. Maurocordati, et Lat. reddita, 4. Hamb. 1725.

Ej. Bibl. lat. Liber. VII. VIII. Accedunt Veteres Rhythmi de Vita Monastica, 8. Hamb. 1735.

Ej. Volum. IVtum seu Liber IX. X et XI. Accedunt Supplementum Somnii Moralis Pharaonis et Io. Sarisburiensis Carmen de Membris conspirantibus, 8 Hamb. 1735.

Ejusd. Vol. Vtum f. Lib. XII. XIII. XIV et XV. Accedit Notkeri Balbuli Libellus de illustribus facrarum scripturarum expositoribus, ad Salomonem, postea ab A. 891. tertium huius nominis Constantiensem Episcopum, 8. Hamb. 1736.

Ej. Vol. VItum Continuatum a Chrph. Schoetgenio, Rect. ad Sch. Cr. Dresd. 8. 1746.

Ejusd. Opusculorum Historico-Critico-Literariorum Sylloge, quae sparsim viderant lucem, nunc recensita denuo et partem aucta indice instruuntur, c. f. 4. Hamb. 1738.

Ejusd. Bibliotheca graeca, f. notitia scriptorum vet. graecorum lib. I et II. de scriptoribus Ante-Homericis et ab Homero vsque ad Platonem, 4. 1708. editio ultima 1718.

Ej. liber III. de scriptoribus graecis a Platone vsque ad tempora nati Christi, 4. 1707. editio ultima 1752.

Ej. liber IV. de libris facris noui foederis, Philone et Iosepho, atque aliis scriptoribus a nato Christo vsque ad Constantinum M. 4. 1708. editio ultima 1717.

Ej. libri IV. pars altera, in qua scriptores arithmetici et alii philosophi quidam, nec non

rhetores, sophistae et lexicorum graecorum notitia, 4. 1723.
Ej. liber V. de script. Christianis ante et post Constant. M. subiuncto Allatio de Nilis, Psellis et libris Ecclesiasticis graecor. 4. 1723.
Ej. libri V. pars altera, s. volumen sextum de scriptoribus annalium et histor. ecclesiast. atque Byzantinae, 4. 1726.
Ej. libri V. pars tertia, s. volum. 7. de quarti et quinti saec. scriptoribus grammaticis. it. graecis Christianis poetis haeresiologisque; ac catenis patrum gr. in script. S. 4. 1727.
Ej. libri V. pars quarta, s. volumen 8. de reliquis scriptoribus vsque ad saec. X, 4. 1729.
Ej. libri V. pars quinta et ultima, s. volumen IX. in qua praeter multos alios traduntur scriptores qui vitas sanctorum monachorumque composuere, et de Theodoris, Anastasiis, Ioanne Philopono, Photio scriptisque censurae eius subiectis, ac de Suida plenius differitur, accedunt nonnulla hactenus inedita, 4. 1737.
Ej. reliqua partis ultimae libri V. s. volum. X. vbi de etymologico magno et caeteris lexicis graecis, maxime vero de scriptoribus mediae et infimae graeciae differitur, accedit praeter Lexicon in octateuchum, homiliam Andreae Cretensis de Pharisaeo et Publicano, aliaque aliorum inedita apospasmatia, L. Allatii diatribe de Georgiis, 4. 1737.
Ej. Volumen undecimum s. libri VI. capita IV. priora, quibus enarrantur Collectiones Canonum veteris Ecclesiae et conciliorum tam vniuersalium quam particularium, nec non de epistolis ac decretis Pontificum Rom. notitia traditur, 4. 1740.
Ej. Volumen XII. s. libri VI. pars secunda, complectens notitiam Iuris-Consultorum, Medicorum, et Suppostitiorum scriptorum graecorum, nec non collectionum variarum omnis generis, 4. 1740.
Ej. Bibl. gr. Vol. XIII. s. libri VI. pars tertia continens Elenchum Medicorum Veterum et notitiam collectionum ac scriptorum graecorum iunctim editorum, liturgicorumque etc. 4. 1746.
Ej. Vol. XIV. et vltimum continens Paralipomena quaedam et de scriptis pseudonymis atque suppostitiis diatriba et alia, postremo ad vniu. XIV. Vol. Ind. gen. adiectus, 4. 1754.
Ej. Memoriae Hamb. s. virorum Hamb. bene meritorum Elogia et Vitae, 8 Voll. 8. 1710-44.
Ej. Isagoge in notitiam scriptorum historiae gallicae, qua contin. *Andr.* du Chesne Bibliotheca chron. scriptorum ab originibus R. Franciei ad sua vsque tempora, C. Gryphii Scriptor. saeculi XVII. de rebus gallicis, et H. Meibomii dissertatio de gallicae historiae periodis et script. 8. 1708.
Ej. Menologium, s. de Mensibus, 8. 1712.
Ej. Bibliographia antiquaria, siue introductio in notitiam scriptorum, qui antiquitates hebraicas, graecas, romanas et christianas scriptis illustrarunt. Editio tertia ex MS. b. Auctoris insigniter locupletata, at recentissimorum scriptorum recensione aucta studio et opera Paull i Schaffshausen, 4. Hamb. 1760.
Ej. de vita et morte Mosis, libri III. autoris Rabb. cum obseruat. G. Gaulmini, accedunt pseudo Dorothei, Tyrii et aliorum veterum apospasmatia de vita prophetarum, apostolor. et LXX. discip. Christi, gr. et lat. Bensirae et aliorum sententiae. a Fagio et Drusio pridem edita, *Nic.* Callisti menologium breue ecclesiasticum, 8. 1714.
Ej. Cent. I et II. Fabric. scriptis clarorum, 8. 1714.
Ej. Supplementa et obseruationes ad Vossium de historicis graecis et latinis, qu. cont. *Bern.* a Malincrot paralypomenon, de historicis graecis, *Lud.* Nogarolae de viris illustribus qui graece scripserunt, *Chr.* Sandii notae in Vossii libros de hist. latinis et *Io.* Hallervordii spicilegium de historicis latinis, 8. *Hamb.* 1709.
Ej. Bibliotheca Ecclesiastica, in qua continentur de Eccles. Script. S. Hieronymus cum veteri Versione graeca, et nune primum vulgatis editoris notis, Hieronymum cum Eusebio accurate conferentibus, adiunctis praeterea castigationibus Suffr. Petri et I. Marcianaei, nec non integris Erasmi, Mar. Victorii, H. Graeuii, A. Miraei, Tentzelii et Cypriani annotationibus, appendix de Vitis Euangelistarum et Apostolorum gr. et lat. Gennadius Massiliensis c. n. Var. Isidorus Hispalensis, Ildefonsus Toletanus, Honorius Augustodunensis, Sigebertus Gemblacensis, Henricus Gandavensis, Anonymus Mellicensis, a P. Pez Benedictino nuper vulgatus Petrus Casinensis de Viris illustribus Monast. Casinensis, c. Supplem. Placidi Romani et I. B. Mari annotationibus, Tritheinius de S. E. c. n. editoris A. Miraei auctarium de S. E. fol. 1718.
Ej. Codex Pseudepigraphus Vet. Test. collectus, castigatus, testimoniisque, censuris et animaduersionibus illustratus, 8. 1713.
Ej. Codicis pseudepigraphi Vet. Test. volumen secundum, accedit Iosephi veteris Christiani scriptoris hypomnesticon, nunc primum in lucem editum cum versione ac notis, 8. 1741.
Ej. Votum Dauidicum, Cor Nouum crea in me Deus, a centum quinquaginta amplius Metaphrastis expressum carmine hebraico,

graeco, lat. germ. etc. commendatum vsibus iuuentutis in Memoriam Iohannaei Hamburgensis hac in vrbe ante 200 annos feliciter instaurati cum Elencho Metaphrastarum qui Ps. versibus reddiderunt, 4. 1729.

Ej. Imp. Caes. Augusti temporum Notatio, Genus, et Scriptorum fragmenta, et Damasceni liber de institutione Augusti cum Versione H. Grotii et H. Valesii not. 4. 1727.

Ej. Salutaris lux Euangelii toto orbi per diuinam gratiam exoriens f. Notitia historica, chronologica, litteraria et geographica propagati per vniuersum orbem terrarum Christianis 4. 1730.

Falsteri, *Christiani*, memoriae obscurae, quarum Pars I. scriptores quosdam Romanos hactenus fere incognitos, II. ingenia quaedam Rom. quae litterarum gloria absque scriptis floruerunt, III. monumenta nonnulla incertorum auctorum titulos et fragmenta sistens, IV. vrbes Imperii Roman. studiorum laude florentissimas complectitur, 8.

Folietae, *Vberti*, de linguae latinae vsu et praestantia libri 3. I. L. Mosheim edidit, notas subiecit, dissertationem de linguae latinae cultura et necessitate, cum vita Folietae praemisit, 8. 1723.

Frisii (Mart.) Fundam. Theolog. theticae dictis probantibus, eorumque vbi opus est exegesi et obseruatt. praecipuis instructa, 8. 1724.

Frontonis, *Io*. Epistolae et Differt. selectae ad Antiquitates Ecclesiasticas pertinentes, accedit Kalendarium Romanum nongentis annis antiquius, cum eiusd. Frontonis obseruationibus et praefatione I. A. Fabricii, 8. 1720.

Gentzkenii (Frid.) Systema Philosophiae, in quo praemissa generatim de sapientia, prudentia et virtute dissertatione, omnes sub Philosophiae ambitu comprehensae doctrinae iusta methodo succincte exponuntur, atque ex solidis fundamentis demonstrantur. III. Partes, 4. Hamb. 1735.

Greuii (Arnoldi) Memoria Ioan. Æpini Doct. Theol. et primi Hamburgensium Superintendentis instaurata. 4. Hamb. 1736.

Graeuii, *Io. Geo.* praefationes et epistolae CXX. a *D. I. A.* Fabricio editae, adiuncta est Burmanni oratio dicta in Graeuii funere, 8. 1713.

Hane (D. Phil. Frid.) Oratio de Articulorum Smalcald. auctoritate, eademque Symbolica, c. Obseruat. Crit. et Histor. 4. Kiliae 1737.

Ej. Consilium de Studio Historiae Ecclesiasticae apud protestantes nostrates, 4. Hamb. 1727.

Ej. Commentatio Acad. de origine iuris et beneficii emigrandi quod relig. causa in Germania nostra obtinet, 4. Hamb. 1733.

Ej. Historia critica August. Conf. 4. Hamb. 1732.

Hosmanni (Gust. Christoph.) Chronologia Sacra librorum Vet. Testam. Obseruationibus exegeticis illustrata, 4. Hamb. 1734.

Hosmanni (Gust. Chr.) annotationes ad Hypotyposin, quam edidit, Chronologiae, 1729.

S. Hippoliti, *Episc. et Martyris* opera nunc primum iunctim edita graece et latine cum vir. doct. differt. et animaduersionibus recensita a I. A. Fabricio D. fol. 1716.

S. Hyppoliti Operum Volumen II. inedita hactenus nonnulla, illius complexum graece, alia cum latina interpretatione, alia arabice, Litteris descripta syriacis, ex Catena in pentateuchum MS. Bibliothecae Bodleianae, cum Versione I. Gagnierii, accedit Spicilegium Patrum quorundam aliorum tertii a. c. n. Saeculi atque in hoc Leonis Allatii diatriba de Methodiis ac Methodiorum Scriptis et C. Salmasii Commentarius in Arnobium nunc primum editus, Chalcidius in Timaeum Platonis Philosophi emendatus, c. not. I. A. Fabricius omnia edidit, fol. 1718.

Hugenii, *Christ.* Kosmotheoros, f. de terris coelestibus, 8.

Kohlreiffi (Gottfr.) Chronologia Sacra a Mundo condito vsque ad ipsius interitum noua, facilis et iucunda ex interioribus fontium recessibus eruta, 8. 1724.

Ej. defensio restitutae antiquitatis temporum religiosa et Euangelica, qua plurimorum S. S. locorum peruersae interpretationes repelluntur etc. cum dissertatione contra Theophilum Alethaeum de nuptiis incestis, 1728.

Krusicke (Io. Chr.) Sacrum Seculare Memoriae beneficii diuini in repurgata doctrina D. Lutheri, Ministerio annis abhinc Cc. praestiti, inter festos solennesque ritus et gaudia publica inscriptum. 1717.

Lackmanni (Ad. Henr.) Epistolae diuersi argumenti, maximam partem a variis ad Lucam Lossium et post eum a Duraeo, Langwedelio, Boeclero, Portnero, Berneggero, Freinshemio aliisque ad alios exaratae, cum dissertatione de multiplici eruditorum studio epistolis hactenus impenso, 8. 1728.

Ej. Dissert. Epist. de iis quae in Philos. moralis studio etiam nunc desiderantur, ad Ioach. Oporinum, 4. Kiliae 1735.

Ej. de Testimoniis historicorum non probantibus Commentatio Academica, 4. Hamb. 1735.

Lambecii, *Petr.* Prodromus historiae literariae, accedunt praeter autoris iter Cellense et *Alex.* Fichetis. I. arcanam studiorum methodum atque ideam locorum communium, nunc primum editus *Wilh.* Langii catalogus Librorum MSS. bibliothecae Mediceae, curante Io. Alb. Fabricio, fol.

Leonardi, *Camilli*, Speculum Lapidum et Petri Arlensis de Scudalupis Sympathia 7 Metallorum et 7 selectorum lapidum ad planetas, accedit magia Astrologica Petri Constantii Albinii Villanouensis, 8. 1715.

Lutheri, *Mart.* Propositiones pro Declaratione Virtutis indulgentiarum eiusdemque resolutiones disputationum de Indulgentiarum virtute, curante D. H. Muhlio, 8.

Mandelslo, *Andr.* von, tractatus historico-politico-juridicus de postergata iustitia, 4. 1705.

Mayeri, (Ioh. Fried.) Eclogae Euangelicae in vnum volumen collectae Notis sparsim illustratae, obseruationibus amplificatae supplementis auctae et variis mendis purgatae per Erdm. Neumeister, 2 Part. 8. Hamb. 1732. 33.

Murray, *Andr.* Comm. de Kinacis, qua varia Codicis sacri Loca illustrantur, 8. 1718.

Ej. Demonstr. Dei ex voce animalium, 8. 1724.

Oederi (Ge. Lud.) modesta et solida Responsio ad Steph. Viti iniquissimum librum quem inscripsit Apologiam, etc. accedunt Stricturae ad eiusdem Viti Vindicias, 8. Hamb. 1732.

Owmanni, *M. M. I.* lotio manuum Iudaeis usitata, 8. 1706.

Palingenii, *Marcelli*, Zodiacus vitae, de vita, studio ac moribus hominum optime instituendis, editore I. A. Fabr. 8. 1754.

S. Philastrii, Episcopi Brixiensis, de Haeresibus Liber, c. emend. et not. I. A. Fabricii, 8. 1721.

Raphelii, *M. Georg.* Annotationes philologicae in N. Test. ex Xenophonte collectae, cum praefatione Ioh. Fechtii, 8. 1720.

Raupachii, *Bernh.* de praesenti rei sacrae et litterariae in Dania statu, 8. 1713.

Remerus, *Chr. And.* de vero obligationum valore, 1715.

Reimari, (Herm. Sam.) Epistolae ad Quirinum qua occasione edendi Dionis Cassii, ad Falconis Editionem trium vltimorum Dionis Librorum ex antiquissimo Codice restitutorum animaduers. submittit, 4. Hamb. 1756.

Ej. de Vita et Scriptis Ioannis Alberti Fabricii commentarius, accedunt Argumenta Historico-Critica ex epistolis Viror. Clar. ad Fabricium, etc. 8. Hamb. 1737.

Riperi, *Alb.* de lege ac legibus diuinis in genere ac de legibus diuinis positiuis vniuersalibus in specie, 8. 1722.

Schulteti, *Dav.* Innocentia Theologor. Hamb. contra G. Arnoldum aliosque, 4. 1706.

Schultzenii, (Io.) Examen catecheticum Compendii locorum Theol. D. Hutteri, 12. 1706.

van Seelen (Io. Henr.) Memoria Stadeniana s. de Vita, Scriptis ac Meritis Dieter. a Stade Commentarius. Varia simul historica, philologica et imprimis teutonica complectens, 1725.

Sibbern, *Nic. Petri*, Bibliotheca Historica Dano-Norwegica, s. Comment. de scriptor. rerum Danico-Norwegicarum, 8. 1716.

Theophili, Episcopi Antiocheni, Libri III. ad Autolycum graece ad fidem codicis MSC. Bodleiani et ex parte Regii Parisiensis denuo recogniti et pluribus in locis castigati, versione latina frequenter emendata notisque tum aliorum tum suis instructi a Io. Christ. Wolfio, 8. 1723.

Thurae, *Alb.* Idea Historiae Litterariae Danorum, 8. 1723.

Waldschmidii (Wilh. Huld.) de Superfaetatione falso praetensa cum extractu protocolli iudicii inquisitorii in puncto suppositi partus stellionatus et acceleratae mortis infantis proprii, 1727.

Wolfii, (Io. Christ.) Conspectus Supellectilis Epistolicae et Literariae manu exaratae, quae exstat apud Io. Christoph. Wolfium Past. ad D. C. Hamburgensem, Obseruationibus variis et epistolis nondum editis distinctus, accedit in calce Clauis Epistolarum Phil. Melanchthonis ad Ioach. Camerarium et Index Epistol. B. Lutheri Latinarum, 8. Hamb. 1736.

Ej. Bibliothecae Hebraeae Pars secunda, quae praeter historiam scripturae sacrae veteris instrumenti codicumque eius tum Manuscr. tradit notitiam Masorae eorumque quae ad lexica et grammaticas pertinent Talmudis. it. vtriusque, tum vero Bibliothecam Iudaicam et Anti-Iudaicam aperit, ac post enarratas paraphrases Chaldaicas et Cabbalam scripta Iudaeorum anonyma recenset, 4. 1723.

Ej. Bibliothecae Hebraeae Vol. III. complectens accessiones et emendationes ad volumen primum totum et part. secundi, quoad de scriptis anonymis exponit pertinentes, 4. 1727.

Ej. Bibliothecae Hebraeae Vol IV. et vltimum, complectens imprimis ad Volumen secundum tum vero ad totum opus pertinentes obseruationes vna cum indicibus auctorum et rerum, 4. Hamb. 1733.

Ej. notitia Karaeorum, ex Mardochai Karaei recentioris tractatu haurienda, quem ex MS. cum versione latina, notis, et praefatione de Karaeorum rebus, scriptisque edidit, accedit Iac. Triglandii Differt. de Karaeis et nouae accessiones, 4. 1714.

Ej. Manichaeismus, ante Manichaeos et in Christianismo rediuiuus, 8. 1707.

Ej. Anecdota graeca, sacra et profana ex codicibus manu exaratis nunc primum in lucem edita, versione latina donata et notis illustrata, Tomi IV. 8. 1722. 1723.

Ej. Philosophumena quae sub Origenis nomine circumferuntur, cum supplem. 8. 1706. 1715.